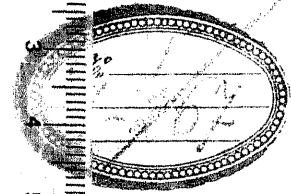
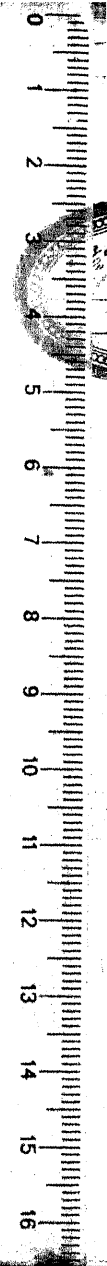
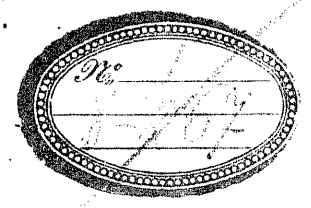

14
8 2 2
20

A
27
267

~~14~~
~~832~~
20

A
27
267

611806771

Ed. de J. M. y Real Unio
9 22 da
Fr. Alfonso A Castro
ZAMORENSIS, ORDINIS
MINORVM, REGVLARIS OB-
seruantia, de Potestate Legis pri-
nalis, Libri duo.

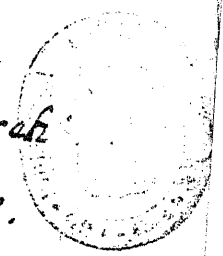
Opus hoc nunc denuo ab Autore ipso recognitum
est, & multis locis ab eo emendatum, & lo-
cupletatum. Cum Indice copiosis-
simo, & Sacrae scripturae
Autoritatibus.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. 2. C. 29. N. 9.

ANTVERPIÆ
In œdibus Viduae & Hæredum Ioan. Stelfii.
M. D. LXVIII.
Cum Priuilegio Regio.

ad usum off. Joan. ossati
archidiaconensis.
[Signature]

Regia Maiestas permisit
vt libri Alfonsi à Castro, De potestate legis
pœnalis imprimerentur & liberè distrahe-
rentur, veluti patet in literis ab eadem Maie-
state concessis & sub signatis,

BAVE.

ADMÖDVM ILLVSTRI AC REVE-
rendissimo Præfuli Domino Michaeli Muñocio Epi-
scopo Conchenfi, & regij Senatus apud Pintiam con-
stituti primo præfidenti ac moderatori. Frater AL-
fonfus à Castro ordinis Minorum om-
nem optat felicitatem.

ET Si multa sint, Reuerendissime Præful,
ad vitam hanc grummosam siue politicā,
siue œconomicam, feliciter agendā necesa-
saria, leges tamē primum locū inter tana
multa iure sibi vendicāt, propter ea quod
nec vita ipsa, nec reliqua omnia, quæ ad
vitam illam tuendam summè exigūtur, sine legibus turā
& firma consistere possunt. Nisi enim essent leges, quæ sã
gratissimas hominum libidines atq; cupiditates cohibe-
rent, & turpissimos atq; nocentissimos hominum mores
corrigerent, neq; pecunias, neq; domos, neq; agros, neq;
vxores, nec deniq; vitam turā homines haberēt, sed furū,
latronum, adulterorū, parricidarū, plena essent omnia:
bonis viris aut nullus esset in ciuitate locus, aut turpissi-
mis semper afficerentur iniuriis. Essent quidem homines
(vt diuinus quidā Propheta eleganter dixit) velut pisces
maris, quoruū qui maiores sunt & potentiores, grassantur
in minores, & illos deuorant. Nisi leges essent, quæ homi-
nes ad malū pronos reuocarent à vitis, tanto quisq; illo-
rum magis aliis nocere curaret, quanto id liberius se facē
re posse intelligeret. Virgines è parentū amplexibus eri-
perentur, vxores à suoruū coniugum cubiculis raperētur,
homines per vias & per publicas plateas expoliarentur,
percuterentur, crudelissimè deniq; interficerentur. Leges
sunt quæ homines à tātis periculis, tantisq; iniuriis, tan-
taq; atrocitate defendūt, & quæ illos in summo otio, atq;
in summa tranquillitate custodiūt, fortunas hominibus
vnicuiq; suas reddentes, vitā corporis pariter atq; animæ
seruantes. Verū et si leges omnes ad genus humanū regen-
dum defendendumq; excitatæ sint, omnes ad vitā felici-
ter agendam adiuuentæ: leges tamē, quæ pœna'es dicun-
tur, propterea qd pœnas contra transgressores statuit, tan-
to reliquas omnes antecellūt, quanto maiorē ostendētes
potentiā pluribus prodesse noscuntur. Sunt enim multo
* 2 plures

Abac. r.

EPISTOLA

*facit il
lud. p. 10
o. d. 10
peccare
boni
tulis amo
re, o. d.
r. n. p.
c. a. e. m.
p. n. e.*

plures qui pœnarũ metu, q̃ qui virtutis amore à vitiiis ab-
stinent. Alię leges ostendunt virtutis viã & hortantur ad
illam: leges autē pœnales non solũ hortantur, sed pœnis
quas minantur, veluti quibusdã calcaribus, virgent ad illã.
Alię leges vitia prohibent, & ab illis fugere præcipiunt:
pœnales verò leges nõ sunt solo præcepto cõtente, sed pœ-
narum formidine à quibuslibet vitiiis potentissimè deter-
rent, & ab illis citissimè fugere cõpellunt. Si quid igitur
utile ac iucundũ hominibus in hac vita cõtingit, id totũ
legibus potissimum pœnalibus acceptum ferre debemus.
Utilissima quidẽ res est maris nauigatio, per quã sæpè ea,
quæ ciuitati aut regno defunt, facili comitatu aliudẽ trãse-
feruntur, vnde frequenter euenit, vt tã vili pretio illa ha-
beantur, ac si ibidẽ nara fuissent. Hoc legibus pœnalibus
debetur, quæ piratas durissimis vndiq; suppliciis profe-
quuntur. Necessariũ sæpè est & cõmodissimum à propria
domo & patria discedere, & per alienas terras exterasq;
nationes longè lateq; vagari. Vt autē huiusmodi profe-
ctiones & itinera tutò quisq; conficere valeat, leges pœna-
les efficiunt, quę latrones acerbissimè puniunt, & grassato-
res aliaq; insidiarum pericula longè repellunt. Iucundissi-
mũ est liberè in ciuitate versari, & fortunas quemq; suas
securè possidere, & illis pro libito vri. Id leges pœnales
præstant, quæ omnẽ iniuriã debito vlciscuntur supplicio,
& nullã iniuriam impunitã abire permittunt. Quisquis
enim pœnas, quæ legibus decrete sunt, vehemèter horue-
rit, ne aliis quouis modo noceat, diligentissimè curabit.
Non defunt tamẽ viri docti & valdè celebres, qui his tot
ac tãtis beneficiis à lege pœnali receptis se ingratos osten-
dant, omnẽ ab illa potestate auferre conãtes. Quod si, vt
conantur, efficere possent, perinde patriæ nocerent, ac si
globos omnes, quos ad bellicorũ tormetorum vsum illa
haberet, surripuissent aut protinus cõstregissent. Nam si à
hõbardis aut culebrinis aut aliis id genus machinis belli-
cis globos illos ferreos siue lapideos, quorũ iactu illa ho-
mines occidere, muros impetere & deicere, turrets altas
prostrernere, hostes deniq; à muris propellere solent, sub-
traxeris, nihil horũ efficere, sed solũ vacuum & inane to-
nitruum illa reddere valebunt. Similes per omnia eissent
leges pœnales, si illæ solæ, prout aliqui docent, nunquã pe-

MANA

NVNCPATORIA.

nam infligere, sed solũ minari possent. Nam sola pœnæ
comminatio veluti inane tonitruũ nequaquã lædere, sed
solũ incautos terrere valet. Fiet ergo hac ratione, vt
quemadmodũ hostes, postquã se à tormentis bellicis sine
causa territos fuisse intellexerint, tantò audaciũs ad mo-
nia ciuitatis accedunt, & muros scandere tentant, quantò
id securius se facere posse cõfidunt: ita etiam scelerati ho-
mines & ad quoduis malum proni, qui velut pessimi ciui-
tatis hostes meritò censendi sunt, cum intellexerint mini-
mam esse legũ pœnarium potestatem, eò audaciore ad vi-
tia perpetranda reddantur, quò magis illas nõ lædere, sed
solũ tonare posse crediderint. Vt igitur vanã esse hanc
sceleratorũ hominum fiduciã ostenderem, & sic stultam
illorum audaciã, qua possem, parte cõpescerem, decreui le-
gis pœnalis potestatem, quam alii obscurare aut penitus
eneruare nituntur, tam notã omnibus facere, vt sua potẽ-
tia omnibus declarata, sceleratos quosq; homines à scle-
rum perpetratione meritò illa deterere possit. Scio ta-
men non defuturos, qui me ob hoc velut arrogantem &
plus æquo præsumẽtẽ inculpabũt, quòd in messem, vt illi
putant, alienã mittere manũ non erubuerim, tanquam
si de legum potestate differere, res sit à viris Theologis
longissimè aliena, & non potius ad illos, quã ad iuris hu-
mani peritos pertineat. Quis dubitat diuinarum legum
germanã interpretationẽ, & rectã illarum intelligẽtiam
ad virum Theologum spectare? Aut quis etiã dubitat le-
gum humanarũ potestatem à diuina lege ad eò pendere,
vt si illę cum diuina lege pugnent, nullã potestatem, nul-
lumq; prorsus robur habere possint? Theologis igitur,
quibus solũ diuinarum legum interpretatio permissa est,
potissimũ incumbit de legum humanarũ potestate, tan-
quam de re, quæ tota ex lege diuina oritur differere. Ego
hanc rem cum iuris humani peritis libenter & amicè iu-
xta hũc modum parti i vellẽ, vt legum humanarum in-
terpretationem illis Theologi relinqũat, illi verò Theo-
logis cõcedant de illarũ potestate atq; iustitia disputare,
quia illa sine legis diuinæ cognitione nequaquã rectè in-
telligi potest. Sunt tamen aliqui tam aperte tyranni, vt
quæ aliorum sunt propria, aut saltem omnibus commu-
nia, legem (vt vetus adagium ait) in manibus habentes,

* 2 sine

EPISTOLA

sine ulla ratione sibi vindicare non erubescant. Qui me propter hoc opus à me intentatum incusabunt, similes erunt canibus, qui non solum à domo aut agro sui domini, sed ab omni etiã confinio quamlibet remoto viatores arcere volunt, & ideo contra illos etiã, qui per publicam & cõmunem omnibus viam gradiuntur, importunissimè latrant. Videns igitur me propter hanc causam improbis quorundam latratibus, ne dicam moribus obiectum, necessarium mihi esse censui Patronum, cui opus hoc dicarem, querere, qui illud in suũ clientulum recipiẽs, pro sua clementia potenter tueretur. Quem cum diligenter vestigassem, nullus vnquã alius præter te, Reuerendissime præful, mihi occurrere potuit, qui fidelius, & doctius, & integrius id præstare posset. Nam propter egregiã tuam in vtroque iure doctrinã Carolus quintus huius nominis Cæsar, idemq; Hispaniarum rex ejusdẽ nominis primus, te inter cõsiliarios sui regni senatus apud Granatam illustrem Hispaniarum ciuitatem constituti connumerauit. Quo loco tam multa tuã prudẽtiã ac bonitatis testimonia præstitisti, vt idem Cæsar te dignũ censuerit, cui episcopatum Tudensẽ meritò cõmendaret. Nec Cæsarem fefellit opinio. Quoniam postquã consecratus es Episcopus, non in Cæsaris curia aut in proprio natali solo (vt multis aliis Episcopis est solenne) stationem tuã fixisti: sed optimè intelligẽs te animarum pastorem esse institutum, confestim ad visitandas oues tibi commissas conuolasti. Quanta verò diligẽtiã oues illas custodieris, & spiritali pabulo refeceris, res est apertior, quã vt verbis meis illustrari possit. Nam Christum saluatorem nostrũ verum & optimum pastorem exẽplar imitatus, circuisisti omnia tuã diocesis oppida & castella, docens in templis eorum, & prædicans Euangeliũ regni. Quosdam (prout ex Pauli doctrina optimè intellexeras esse faciendum) obsecrabas, alios leniter arguebas, alios acriter increpabas in omni paciẽtiã & doctrinã. Arundinem quassatam (quod Deus vetat) nõquam confregisti, sed potiùs, quod infirmum esse noueras, consolidasti: quod constrictũ erat, alligasti: & quod abiectum erat, reduxisti. Nihil dñiq; fuit ad verum Episcopum spectãs, quod in te fuerit merito desideratum. Quã omnia Cæsari persuaserunt (vel vt

3. Tim. 4.

Mat. 12.

rectius

NVNCPATORIA.

rectius dicam) Cæsarem coegerunt, vt te inde auocaret, & sui regni senatus apud Pintiam, quã vulgò vallem Oletum dicunt, constituti moderatorem primumq; pætentem institueret, & paulò postea Conchensem episcopatũ, qui Tudensi est multo opulentior atq; nobilior, tibi traderet. Quã duo ministeria, etsi suapte natura secum velut ex diametro pugnent, tu tamen pro tua incredibili prudentia, & indefessa cura, ita illa duo concilias, vt nullum inter illa bellum esse videatur. Nam ita senatui regendo incumbis, vt ferè nihil episcopatu detrahas: ita vni respondes, vt nihil alteri negatum esse credatur: ita deniq; vtrique adfistis, vt neutri deesse videaris. Nolo in latissimo tuarũ laudum campo amplius spaciari, ne aliis, quia tua plurima merita ignorant, adulationis aut etiam dilloquentiã vel minimã præbeam suspensionem, ne etiam tibi fastidium ingeram, quem certò scio nihil minus pati solere, quã laudes etiam modestissimas. Placuit tamen aliquam vel paruulam tuorũ meritorum portionem hic perfunctoriè recensere, vt pro multis mihi à te exhibitis beneficiis, aliquod grati animi testimonium ostenderem. Verum quia vnum solius testimoniũ parum efficax omnium sapientium iudicio censetur, nisi alterum addatur quod illi consentiat, ideo hoc opus de potestate legis poenalis nunc recens à me editum tibi offerre statui, vt hoc multò pleniori testimonio adiuncto, me tibi deditissimum esse apertissimè comprobarem. Tu igitur, Reuerendissime ac doctissime Præful, pro tua benignitate & clementia Opus hoc in tuã clientelam suscipies, & pro tua prudentia de illo iudicium facies. Nam si tu illud probaueris, mihi vehementer persuasi ita vel maximè candido cuique lectori probatum iri. Vale Reuerendissime ac doctissime Præful. Ex nostro Saldimanticensi cœnobio. 14. die mensis Septembris. An.

no. 1550.

*

Grego.

Gregorius Gallus ad

MODVM ILLVSTRI PRÆ

suli Petro de Castro Salmanticensi epis-

copo, Philippi Hispaniarum prin-

cipis à sacris ministro pri-

mario. S.

EX Tua in me pietate ac non vul-
garibus officiis, intelligunt multi,
Præsul & genere, & literis, & re-
ligione ornatissime: aliquantulum
habere momenti, nostrum in re li-
teraria iudicium: idq; apud te, vi-
rum alioqui naris emunctissimæ. Quo fit, vt
cùm tu peregrè abes cum principe Hispaniarum
Philippo verè maximo: n̄, quibus tui gregis est
à te cura demãdata, non se penitus aberrasse pu-
tent, si id tuo erga me iudicio vel (vt ego inter-
pretor) amorì tribuant: vt de libris prælo man-
dandis, quandoq; meum elogium adiciam. Præ-
stiti id, pro mea tenuitate, non semel viris sanè
doctis, atq; adeò doctissimis. Sed nūc ausim planè
dicere, quod est in parcemia, Herculè quis vitu-
perat? vt opus sit, me censorem adhiberi præcla-
ro huic operi de Lege pœnali: Authore laudato
Viro fratre Alfonso à Castro, Minorum familie
religiosissimæ Præfecto. Qui sine controersa
(neq; me fallit amor) inter nostræ ætatis prima-
rios viros meritò refertur. Cùm ob ingenium fe-
lix, multiplicem eruditionem, præclaram in do-
cendo perspiciuitatem, stili ornatum non apud
Hispanos modò clarus sit, sed inter Gallos, Mo-
rinos, Germanos, & Italos voce & calamo, iam
olim celebris. Quare viri tum literis, tum etiã
religione præstantis laudes, exigua complecti
charta,

EPISTOLA.

charta, nō est animus: sed id dicam quod paucis
mutatis, de Sceuola, apud Ciceronē, aiebat Cra-
sus. In hoc libro agnosces, virum inter Theolo-
gos iuris consultissimum: inter iuris peritos, in
sacris literis eruditissimū, tantum abest, vt in eo
quicquam sit, quod vel à fide exorbitet, vel pijs
aures offendat. Quam ob rē virum mei studio-
sissimum multis nominibus tibi commēdarem,
amplissime Præsul, nisi intelligerem omnes pro-
bos & eruditos viros, huius denique similes be-
nignè à te excipi solere. Quòd si esses ingenio nō
admodum perspicaci, vel parū grato, ac tuo isti
prorsus dissimili, non posses nō magnificare, hu-
ius notæ hominem: qui tam multis retro actis
annis, gregi tuo nusquam non prospicit: nun-
quam non attendit. Cuius vocem vsque adeò
perhorrescūt rapaces lupi, vt ne noctu quidem,
idq; eminus, circum tui gregis caulas obambu-
lent. Nec minus Salmantenses tui, hac præclara
euangelij tuba accensi, in destinatum brauium
supernæ vocationis, promptiori animo fe-
runtur. Quod vt præsent, tu ipse solici-
tudine, & cura, re & nomine veri
pastoris, diligenter cu-
rato. Vale.

Magister Gregorius Gallus.

* 5 INDEX

Index rerum præcipua-

RVM QVÆ IN HOC OPERE CON-
tinentur, ordine Alphabetico digestus.

A Dulter & adultera pares	fol. 152
Adulterium spirituale etiam separat & differt à corporali	fol. eod.
Adulterium solum separat quoad thorum	153
Adulterium solum in substantia non facit diuortium innocentium	154
Adulterium ex leui metu non excusat à pœna	155
Adulter si accusat adulteram, peccat mortaliter	eod.
Adulter correctus potest dimittere incorrigibilem adulteram & econtra	154
Adulteriũ in genere etiã si nõ sit in specie, parificat: secus si adulterium sit spirituale vel distinctũ in genere	eod.
Adultera ex consensu mariti, dimitti non potest	154
Adultera non solum potest dimitti, sed vir tenetur dimittere nisi prospiciat salutem animæ, & si alij scandalizentur si nõ dimittat, si ille admonuit se retinere propter salutem animæ & non vt patronus non curet de tali scandalo	154. 155
Adultera potest detineri quando credit vir quod non poterit ipse continere	155
Adultera dimitti potest per suspicionem intellige vehementem	155
Adulter non potest petere debitum per vim, secus blandè & humiliter	156
Adultera est dimittenda ante iudicis sententiam	156
Adulter secretus peccat mortaliter petens debitum per vim, & vxor in tali casu negans similiter	156
Adultera quomodo non tenetur reuelare marito crimen suum	243
Adulteræ remedium de filio spurio	246
Adrianus de lege pœnali quid sentiat	194
Andreas Tiraquellus errauit in Grammatica, credens verba imperatiui moni præsentis temporis esse futuri	126
Adrianus non bene sensit de adultera	243
Apostoli aliqua statuerunt sub obligatione peccati mortalis	243

talis, quæ sunt ex lege diuina	32
Aragonæ regni lex de filiis	249
Argumentum à simili quare non valeat in lege pœnali	69
B Acalaurius Salmanticensis quomodo examinatus	175
Bigami sunt multi ignorantes bigamiam	300
C Aleranus sibi ipsi videtur contrarius	140. 195. & 196
Caetani sententia de pœnis & aliis censuris redarguitur	161
Caletanus malè exponit statutum generale prædicatorum	202. & 203
Carceri iniuste mancipatus potest carceres frangere vt exeat, si aliter exire non potest	41
Clericus non persoluens officium diuinum, tenetur restituere fructus beneficii	165
Cap. Cum secundum leges de hæreticis, quomodo intelligatur	203
Concupiscentia quomodo dicatur peccatum	15
Conscientiæ erroneæ varietas circa obligationem	44
Consuetudo non immutat speciem peccati	43
Consuetudo contraria an tollat legem pœnalem	260. & postea declaratur
Consuetudo non potest tollere legem	264
Contemptus quid sit, vide	48. & 50
Contemnere prælatum quatenus prælatus est: semper est peccatum	50
Contemnere prælatum quatenus singularis est persona, quomodo possit iuste fieri	50. 51
Contemnere præceptum prælati aliquando potest iuste fieri	51
Credentes hæreticorum qui dicantur	314
Crimen per accidens occultum committens, incidit in excommunicationem propter illud i. so iure impossitam	314
Crimen occultum non est dignum pœna suspensionis, aut depositionis, aut irregularitatis, sed illud committens est liber ab omni tali pœna à iure imposta	318
Crimen occultum liberat tabellionem, ne teneatur reuertari quoad iudicium	318
Crimen	

I N D E X.

Crimen pro quo non est poena per legem taxata, qua potest puniri 59
 Crimen manifestum notorium quid sit 319
 Crimen pene occultum quid sit fol. eod.
 Crimen manifestum quid sit 143
Damnatus ut fame moriatur, peccat si cibum ab aliquo sibi oblatum non sumat 143
 Damnatus ad mortem unde provenit quod non possit ad agendum obligari, sed solum ad patiendum & ad soluendam pecuniam potest obligari ad agendum 145
 David incidit in multa peccata propter adulterii taciturnitatem 159
 Deus benefacit etiam de malo, quomodo intelligatur 240
 Deus quomodo orandus sit pro peccatore 159
 Debitum liquidum aliquando potest homo propria auctoritate capere ab alio 38
 Decipiens alium in emptione aut venditione etiam infra dimidium iusti pretii, tenetur ad restitutionem fol. eod.
 Defendens se si alium occidat, dummodo potuisset se aliter defendere, peccat, sed mitiori poena est puniendus 277
 Diffinitio quiddam & descriptiva per quid distinguantur 3
 Diffinitio non debet esse multum brevis 15
 Dialectica multum confert ad meliorem cuiuslibet alterius disciplinae cognitionem 182: in fine
 Difficultas operis circa quod versatur virtus, attendenda est ex natura ipsius rei, & non ex conditione particularis personae 19
 Dispensare secum aliquis potest, ut contra legem faciat 47
 Dispensatio contra legem divinam aliquando est iusta 47
 Doctores quantum sint auctoritatis 211
 Dominium non habet res publica in bonis particularibus, quae ad singulos ciues pertinent 98
 Dominium naturale nullus potest a se repellere, nec iudex potest hominem tali dominio priuare 143
 Dominium a possessione distinguitur 208
Eriorum poena 298. & 299
 Ecclesia non violatur per effusionem sanguinis humani ad salutem corporis ex praeccepto medici factam 2. & 9
 Eccle.

I N D E X.

Ecclesia non violatur per seminis humani effusionem in somnio factam, nec per illam quae sine peccato & sine ulla sacri loci irreuerentia fuerit facta in vigilia 64
 Ecclesia occulte violata, non indiget reconciliatione 321
 Ecclesia quare consecratur & reconciliatur 321. 322
 Ecclesia non est reconcilianda, si in ea fuit dicta missa post crimen occultum quantumvis postea fiat notorium fol. eod.
 Excommunicatus in quibus casibus sit evitandus 316
 Excommunicatus tenetur vitare alios, quantumvis alij non teneantur vitare illum Ibidem.
 Excommunicati occulti actus omnes sunt validi, qui essent inualidi, si esset publice excommunicatus folio. 317. & 318
 Ecclesia violatur per quamlibet iniuriosam humani sanguinis effusionem etiam si sanguis sit modicus 66
 Ecclesiae nomine praelatus intelligitur 157
 Ecclesia post concedere legem obligantem ante iudicis condemnationem fol. eod. 157
 Effusionis nomen non semper significat abundantiam 67
 Erubescimus sine lege loquentes, quomodo intelligatur 207
 Excommunicationes multae sunt impositae a iure propter illa quae sunt solo iure humano prohibita 29
 Excommunicatio non nisi pro gravi delicto est inferenda 58. 59
Facienti quod in se est, quid det Deus 233. & 239
 Facienti quod in se est, Deus dat gratiam, & oppositum est haereticum fol. eod.
 Famuli a dominis quo tempore possint petere stipendium 228
 Fideiusor nullus esse potest pro altero in causis criminalibus quibus poena corporis debetur, bene tamen potest in civilibus 227
 Fides bona & mala 254. & 255
 Filij haereticorum qui antequam parentes eorum laberentur in haeresim, nati sunt, eodem modo puniuntur ac si post parentum haeresim nati fuissent 65
 Filij emancipatio a patre haeretico est irrita & inanis 164
 Filij

I N D E X.

Filii Israël potuerunt ab Ægyptiis capere spolia etiam si	
Deus non præcepisset	235
Filius adulteræ non tenetur credere matri	344
Filiis clericorum imposita pœna seruitutis quomodo non obligat, 262. & per duo folia	
Filii apud Garamatos solum cognoscunt mères & non patres	287
Filius presbyteri ex matre coniugata genitus, poterit sine dispensatione promoueri ad ordines sacros & bês neficium recipere cum cura animarum, si sciat in secreto suum defectum natalium	30. 31.
Fiscus ante sententiam Iudicis bona hæreticorum occupans, iuste detinet sine obligatione ad restitutionem	233
Fornicator notorius tripliciter dignoscitur	164
Fratrum minorum statutum	200
Fratrum prædicatorum statutum non bene exponit Caietanus	203
Furtum simplex an possit morte puniri	56. & 58
Fur diurnus non occidebatur ex lege Mosayca, sed bês ne fur nocturnus, & quare	59
Furta apud Lacedæmones erant impunita	96
Furtum apud Lacedæmones licitum contra Ius naturale	287
Furtum committit qui ex aliena sylua ligna recipit, & ideo peccat & obligatur restitutioni quauis pœnam legis sustineat	90
Fur qui furto subtraxit aliquid ab eo apud quem Iudus alearum exercetur, si eo tempore quo Iusores incumbabant ludo, surripuit, tenetur restituere, quauis non possit agi contra illũ in Iudicio, nec subtrahĩ	224. & 225
GLOSSA. C. fraternitas. 12. q. 2. 211	211.
H æres non tenetur ad pœnam corporis ad quam defunctus cui successit erat damnatus, quauis tenetur ad pœnam aliorum bonorum, ad quam fuerat condemnatus defunctus	142. 163
Hæreticus obtinens beneficium, nihil habet in illo	164
Hæreticus ante sententiam est priuatus suis bonis omnibus, quauis nõ sit priuatus possessione illorum	168. & 221
Hæreti.	

I N D E X.

Hæreticus & quicumque alius ipso iure priuatus suis bonis, tenetur in conscientia sine alia Iudicis sententia reddere bona sua illi, cui ab ipso iure sunt adiudicata	220. vsque ad folium	244
Hæreticus nesciens an tam male gesserit rem, vt sit merito inter alia crimina connumeranda, quid facturus sit	232. 233	
Hugo de Celso deceptus est		218
I eiunium obligat etiam quãdo aliquis est sine culpa, & contrarium est hæreticum		100
Ieiunium potest præcipi paruulis		fol. eod.
Ignorantia legis inculcata, excusat à transgressione eiusdem legis		10. & 11
Ignorantia legis naturalis nunquam excusare potest aliquem à peccato		12
Ignorantia est multiplex. 284. & explicantur per tria folia.		
Ignorantia an possit haberi de his quæ sunt de iure diuino		287. 288
Ignorantia facti		290
Ignorantia quare dicitur peccatum		291
Ignorantia vincibilis & inuincibilis & quomodo vincenda	291. 292. 293. & 294.	
Ignorantia causalis & concomitans. 294. & ignorantia antecedens		295
Ignorantia iuris aut facti excusat hominem habentem usum rationis à pœna quæ incurritur sine peccato		296
Ignorantia excusans à peccato, excusat & à pœna propter peccatum posita; & quæ non excusat à peccato, non excusat à pœna		folio. 120. 121
Ignorantia inuincibilis iuris excusat à peccato		301
Ignorantia facti non iuris excusat, quomodo intelligitur		302
Ignorantia quomodo probetur		303
Ignorantia inuincibilis facti quomodo excuset à peccato. 304. & declarantur casus in quibus non incurritur irregularitas		305. 306. 307. & 308
Imperium paternum & regale quomodo distinguantur, & cui sit potius obediendum		23
Impossibilia præcipi non possunt		4
Imperii		

I N D E X.

Impossibilia dicuntur aliquando, quæ sunt nimium diffi-
cilia 4
 Immediate indilatæ dictiones barbaræ 185. & 186
 Incestuosus qui cognouit consanguineam suam, non
priuatur iure exigendi debitum, sed bene qui cognouit
consanguineam vxoris suæ 71
 Incestuosus contrahens sine dispensatione, aut petens de-
bitum ab vxore, peccat mortaliter 162
 Infamans innocentem, tenetur seipsum infamare 244
 Infamia nulla incurritur, quando crimen est occultum
324
 Interpretatio legum secundum quam verborum signifi-
cationem sit sumenda 61. 62. & 63
 Interpretatio legis pœnalis non semper est facienda in
benigniorum patrem, sed solum quando res est du-
bia 61. & 63
 Interrogatio aliquando valet pro affirmatione 25
 Ioannes Medina sibi ipsi contradicit 236
 Ionathas non peccauit, quum fauum mellis cõtra patris
edictum gustauit 32
 Irregularitas quæ sine peccato contrahitur, non est pro-
prie dicenda pœna 21
 Irregularitas non incurritur per reiterationem confir-
mationis, sicut per reiterationem baptismi 70
 Irregularitas homicidij 295. 296. 297. & 298
 Irregularis est, qui ignoranter contraxit cum corrupta
ab alio, putans esse virginem post consummatum ma-
trimonium 299
 Irregularis est qui cognoscit vxorem propriam post ad-
ulterium ipsius vxoris, siue sciat adulterium siue non
300
 Irregularis est filius clerici & si nesciat 300
 Irregularis ignoranter non peccat suscipiens ordines 100
 Iudex an dispensare possit in pœna per legem statuta, 259
& per aliquot fol. sequentia
 Iudex inferior quomodo differt à superiori in pœne infi-
ctione 268
 Iudex quomodo possit rogari in pœnæ remissione, 272.
& per totam quæstionem
 Ius ciuile quid sit 13
 Ius

I N D E X.

Ius est multiplex, naturale, diuinum, humanum
286. & 287
 Ius non requirit processum, & tẽstium relationem, quem
admodum Iudex 314
Legislator quanuis semper intendat, vt fiat id quod
per legem statuit, non tamen semper intendit ob-
ligare ad illud 82
 Legislator quum legem pœnalem statuit, non semper
intendit vt fiat vel omittatur id, propter quod pœnam
statuit 89
 Legis virtus etiam est, præmio afficere bonum sicut pu-
nire malum 80
 Leges semper sunt interpretandæ iuxta illam verborum
significationem, quæ est in communi vsu 61
 Legis nomine, aliquando Paulus Apostolus intelligit le-
gem pœnalem 52
 Legem iustam contemnere non licet 48
 Legis humanæ obligatio quanta sit, ex verbis ipsius le-
gis cognosci debet 44. 45
 Legis diffinitio datur 4
 Legis affectus describuntur 4. & 79
 Legis nomen vnde deriuetur Ibid.
 Legem oportet esse talem vt obseruari possit. 4
 Leges non sunt faciliter mutandæ 6
 Legem condere potest solus ille qui curam populi habet 7
 Legis condendæ potestas est in populo, aut in illo cui
populus commisit 83. 89
 Legem seruare obligatur illi, qui post legem conditam
nati sunt 9. 10
 Legem humanam oportet voce aut scripto publicari, vt
illa obligare valeat fol. eod.
 Leges multæ sine culpa ignorantur 12
 Leges omnes quodammodo dici possunt naturales 72
 Leges eadem non possunt omni nationi seruire 14
 Legis laudes enarrantur 15. 16
 Legem humanam condens, oportet vt legem diuinam
optime intelligat 16
 Leges pœnales variæ sunt 23
 Legem humanam non posse obligare ad culpam mor-
talem docet Ioannes Gerson 23. 24
 ** Legem

INDEX.

Legem naturalem obligare ad culpam mortalem pro-	
batur contra Ioannem Gerson	24.25
Leges diuinæ non omnes obligant ad peccatum mor-	
tale	37
Legis obligatio cessat, causa obligationis cessante	43
Legis iustæ conditiones recensentur	4.5.6.7.8
Legi iniustæ aliquando obedire oportet propter vitans	
dum scandalum	41
Legem errasse nulli permittitur vt dicat	101
Leges humanæ non semper obligant ad mortale, & sæ-	
pe nec ad veniale	168
Leges variæ & quomodo oporteat scire	290
Legum grauitas	290
Lex iniusta non est dicenda lex, nec potest aliquem ob-	
ligare	37
Lex non est opus intellectus, sed voluntatis	3
Lex non est actus prudentiæ	4
Lex positua indiget publicatione	9 & 38
Lex Mosaica fuit derogata propter nimiam eius diffi-	
cultatem	fol. eod.
Lex non potest esse semper sic vniuersalis, vt omnes ex	
æquo obliget	88
Lex debet seruire loco & tempori	4
Lex non debet institui pro priuato commodo	5
Lex à principe populò contradicente condita, an sit va-	
lida, vide	fol. 8
Lex pœnalis diffinitur	22
Lex naturalis vocatur à Paulo lex diuina	24
Lex humana ex quibus causis possit esse iniusta	38.39
Lex obligans ad mortalem culpam nõ potest statui, nisi	
fit circa rem valde grauem	44
Lex nunquam de omnibus disponit, sed solum de his,	
quæ frequenter & vt in plurimum occidunt	65
Lex diuina nunquam contradicit legi naturali	76.77
Lex non est restringenda ad specialem aliquem intelle-	
ctum pro benigniori legis interpretatione facienda, si	
illa generaliter & indistinctè loquitur	68.69
Lex pœnalis est extendenda vitra casum in ea expres-	
sam	69.70
Lex pœnalis potest obligare ad culpam non obstante	
pœnis	

INDEX.

pœna per legem imposita. 72. deinceps sequentibus	
aliquot foliis.	
Lex pœnalis est duplex, vna est purè pœnalis, altera	
mixta	79. & fol. sequenti.
Lex purè pœnalis nunquam ex se obligat ad culpam, li-	
cet aliquando ostendat talem obligationem esse im-	
positam per aliam legem	80.87. & 90
Lex purè pœnalis nunquam ex se tollit obligationem	
ad culpam, quæ per aliam priorem legem moralem	
fuisse imposita	93
Lex pœnalis mixta valet tantum quantum duæ leges si-	
mul iunctæ	106
Lex regni Castellæ quæ prohibet equos extra regnum	
transferre, obligat ad peccatum mortale	114
Lex pœnalis duplex, altera quæ sententiam Iudicis fe-	
rendam, altera quæ sententiam ab ipsa lege latam con-	
tinet	120
Lex pœnalis continens ferendam sententiam	121
Lex pœnalis continens latam sententiam	122
Lex pœnalis quæ circa infictionem pœnæ vtitur verbo	
imperatiui modi, quauis sit temporis præsentis, sen-	
tentiam continet à iudice ferendam	125
Lex pœnalis continens dictionem dubiam, ita vt meri-	
tò dubitetur an sententiam exprimat ferendam an læ-	
tam, semper interpretandum est sententiam nõ latam,	
sed ferendam continere	127
Lex pœnalis quæ sententiam ferendam continet, iudici	
liberam potestatem tribuit, vt postquam illi legitime	
de crimine confiterit, possit statim reu ad pœnam	
in lege expressam damnare	137
Lex diuina per Moysen data, in multis citra omnium	
controuersiam obligat etiam ante vllam iudicis sen-	
tentiam	147
Lex de muliere menstrua & de coeunte cum illa, quo-	
modo sit intelligenda	147
Lex quæ habetur Numerorum, de confessione & restitu-	
tione quomodo stet cum lege Exod.	148. & 149
Lex pœnalis euangelica aliquando obligat in conscien-	
tia ante iudicis sententiam	152. 156
Lex diuina nunquam contrariatur legi naturæ, licet	
aliquando	** 2

I N D E X.

aliquando secundum aliquos dispensetur in lege natura 158
 Lex pœnalis quæ sententiam continet à iure latam, obligat in conscientia ad pœnam in illa statutam absq; alia iudicis sententia 191
 Lex diuina nulla est, quæ doceat non posse legem statui, quæ obligaret reum ad pœnam subeundam absq; aliqua iudicis sententia 206
 Lex humana nulla est, quæ doceat reum non obligari ante iudicis sententiam. 206. & per aliquot seq. folia.
 Lex pœnalis quæ sententiam continet latam, Duo sunt consideranda primum id quod lege percipitur, alterum ipsa pœna 263. & 264
 Libri imprimendi debent prius examinari, & approbari, alioqui in varias pœnas incidunt 78
 Lya non excusatur, Gene. 19. 153
 Libri canonici & non canonici quanti habendi 211
 Lycurgus voluit leges suas esse perpetuo constantes & immutabiles 118
 Luth ebrietas 298. 299
 Lucrans aliquid ludo alcarum, non tenetur virtute communis legis ad restitutionem, nisi forte ob aliquam circumstantiam 132
 Lucrans à monacho aliquid, tenetur restituere Ibid.
 Ludo perdens non potest retinere in se id quod perdidit, nec negare solutionem contra Adrianum 138
 Ludo perdens cum confidentia soluendi, si non apponatur ibidem quod luditur, non tenetur ad restitutionem 136
 Lucretia Romana non potest in iuri nota adulteriij 153
Matrimonium contrahere in multis gradibus consanguinitatis & affinitatis, qui in Leuitico fuerunt prohibiti, sola lege humana nunc prohibetur 107
 Matrimonium non dissoluitur nisi quo ad thorum per adulterium, & si sit innocenter cum dissoluitur etiam quo ad thorum 152. 153
 Medina quid sentiat de lege pœnali 196
 Menstruata mulier potest sine peccato reddere & exigere debitum conjugale. no. & duobus foliis sequentibus.
 Meretrix

I N D E X.

Meretrix quomodo iuste possidet mercedem prostibuli 233
 Milcol vxor David non excusatur 153
 Missam audire à publico fornicario sacerdote est peccatum, sed non est peccatum audire illam à sacerdote quouis alio crimine polluto 72
 Monasteria fororum instituti sanctæ Claræ: aut sancti Dominici intrantes sine vlla papæ dispensatione, sunt excommunicati. 75. & nisi excuset ignorantia Ibid.
 Moniales sanctæ Claræ non obligantur sub pœna peccati dicere officium diuinum 75
 Mortis pœna pro quibus criminibus possit infligi 54
 Mortis pœnam nunquam potest Iudex infligere nisi pro illis criminibus quæ per legem sunt expressa 55
 Mortis pœna potest aliquis iuste damnari sola iuris præsumptione 57
 Mortis nomine culpa simul & pœna designatur. Gen. 20 folio 77.
 Mox quid importet ex Tiraquello, Calepino, Erasmo 186. 187
 Munsterus licet in multis pessimè errauit, bene tamen sensit de confessione facienda, num. 3. cum dicat illam confessionem debere fieri sacerdoti 149
Negatio quomodo neget 182
 Nocere alicui dupliciter contingit 18
Obedientiam esse superioribus præstandam, multis testimoniis probatur 30
 Obedientiam esse superioribus necessario præstandam, exprimitur in quarto præcepto decalogi 34
 Obedientia in malis rebus non est præstanda superioribus 34
 Obligari ad mortem vel aliam pœnam, quomodo quis possit 142
 Occultum crimen est varium 310
 Occulta crimina qualiter incidat in pœnas iuris tractatur. folio. 322. vsq; ad finem totius operis
 Offensa manifesta 252
 Officium diuinum dicere omittens clericus beneficatus, non facit fructus suos 79
 Onesimi conuersio 282
 Ordina

I N D E X.

Ordinatus ab excommunicato occulto, an recipiat ordines & executionem ordinum	317
P apa circa res spirituales aut merè ecclesiasticas potest leges statuere, quæ omnes Christianos obligent; non tamen circa alias res merè laicas & seculares, quæ nullum ad rem ecclesiasticam respectum habent	223
Parentes possunt obligare filios ad aliquid faciendum sub pœna peccati mortalis	24
Parentibus an sit magis obediendum quàm regi.	28
Parentum obedientia præcipitur in quarto præcepto decalogi	36, 35
Parentes in regno Aragoniæ, quomodo se habent erga filios	246
Passionis nomen diuersimodè sumitur	18
Passiones non omnes inferunt pœnam, sed aliquæ causant delectationem	fol. eod.
Paulus & Silas cum essent in Philippis coniecti in carcerem, noluerunt fugere, ne alij putarent eos incõstantes esse in fide	143
Pauperum subuentio quæ nunc inuenta est in multis populis censetur iniusta	40
Peccator triplicem ordinem peruertit	28
Peccatum veniale nunquam fit mortale propter solam consuetudinem	49
Peccata aliqua censentur venialia propter imperfectiõnem materiæ, quæ aliàs dicerentur mortalia	66
Peccata quid efficiant in peccatore	292. & 293
Pœna imposta à lege ex facto negatiuo, quomodo incurratur	160
Pœna alicui adiudicata, an possit ab eodem remitti	267. & 268
Pœnæ an incurrantur quando crimen est occultum	308. & 309
Pœna non incurritur propter crimen occultum ex se & ex natura rei	310
Pœna Baccalaureorũ, Licentiatorũ, Doctorũ, Rectorũ, Officialium, Salmanticensis Vniuersitatis	175. & 176
Pœna nunquam incurritur si non sit consummatum crimen	190
Permissiõ	

I N D E X.

Permissiõnis significatio varia est. 248. & toto fol. sequenti	
Pœnæ diffinitio ponitur	17
Pœna consistit in passione & in actione	17
Pœna est vni, quod alteri non est pœna	19
Pœna aliquando habet rationem medicinæ	35
Pœna quæ in satisfactionem delicti datur, quomodo sit consideranda	20
Pœna est duplex, altera contracta, altera inflicta	20
Pœna propriè dicta semper est inuoluntaria	21
Pœna est quæ ordinat culpam	21
Pœna potest dupliciter considerari	22
Pœna mortis in lege Mosaiica nunquam nisi pro peccato mortali fuit decreta	26
Pœna per legem statuta sæpe non potest infligi ab ipsa met legislatore	36
Pœnam statuere contra legum transgressores est vtile & sæpe necessarium	52
Pœna non statuitur in lege propter bonos, sed propter malos	52
Pœna per legem statuenda qualis esse debeat	53. & 58
Pœna mortis pro quibus criminibus posita infligi	54
Pœnam legis potest aliquando Iudex propter causas minuere vel augere	54
Pœna iuxta quod tempus debeat inferri, an iuxta tempus quo commissum est crimen, an iuxta tempus sententiæ	59
Pœna, ut de illa loquuntur iurisperiti, non semper præsupponit culpam	86
Pœna per legem imposta aliquando declarat, quanta sit ipsius legis obligatio	46. & 91
Pœna mortis, aut membri abscissionis nunquam infligenda est alicui propter peccatum alterius	92
Pœna & culpa non sunt contrariæ	95
Populus non variatur, sed idem semper censetur quâuis quotidie noui homines nascantur in eo	9
Potestas regalis scilicet & pontificalis, quomodo diuisa	223
Potestatis ecclesiasticæ & secularis discrimen	3
Præcepta omnia humana iusta, quodammodo possunt dici diuina	29
** 4	Præ

I N D E X.

Præceptis diuinis nihil esse addendum, quomodo sit intelligendum	35
Præcepti obligatio quibus verbis explicetur	46
Pretia rerum possunt per publicam potestatem taxari	117
Prædicator tenetur dicere veritatem, etiam si sciat non profuturam de mente Paludani	246
Pretii iusti mediocritatem excedens in emptione, quomodo obligetur ad restitutionem.	226. in fine
Prælationem aliquam esse necessariam in omni republica, multis similitudinibus probatur	32
Prælatus, damnatus à iudice non potest percipere fructus, & si percipiat, tenetur ad restitutionem	146
Prælatus damnatus si appellet iuste. i. credens quod posset appellare potest excommunicare subditum sol. eod.	
Præscriptio mala fide facta nunquam est valida	3
Prælatus non solum ecclesiasticus, sed laicus, potest obligare sub poena peccati mortalis ante iudicis sententiam	169
Præscriptio quæ requiritur	15
Præscribi quæ res non possunt	16
Præscriptio quid	163
Præscriptio tempore transacto, peccat qui rapit rem quam aliquando possedit	163
Præscriptio quomodo obliget	163
Præscribere hæretici non possunt, licet possint hæredes	254
Præuaricator quis dicatur	37
Puer corrigendus	282
Puniri vnus pro alio poena corporis non potest	142
R egum & aliorum principum prælatio ex populi consensu est orta	8
Reges & principes ministri populorum sunt, illis in multis laboribus seruietes	102
Reges vocantur pastores	fol. eod.
Regiæ dignitatis non interest episcopos instituere, sicut nec esse papam in suo regno conuenit regibus contra Henricum octauum regem Angliæ	130
Regula hæc, generi per speciem derogatur quàm sit necessaria	201
Respub-	

I N D E X.

Respublica non habet dominium in bonis particularibus cuiuscunque ciuis	98.99
Reus non obligatur in conscientia ad subeundam poenam à lege statutam, antequam iudex proferat sententiam iuxta legis dispositionem	129
Reus qui commisit crimen, propter quod non est ipso iure priuatus bonis suis, sed lex statuit illum fore à iudice priuandum, potest antequam sit suis bonis priuatus, omnia illa circa bona sua agere absque peccato, quæ ante criminis commissionem ratione damni agere potuisset.	130
Reus damnatus à iudice ad poenam in lege statutam, tenetur in conscientia poenam illam soluere	131
Reus damnatus à iudice voce duntaxat iudicis, tenetur poenam subire	140
Reus priuatus bonis suis, ipso iure tenetur in conscientia sine alia iudicis sententia reddere bona sua illi, cui ab ipso iure sunt adiudicata. 220. & per multa sequentia folia.	
Reus & iudex idem potest esse	
Reus an excusetur per ignorantiam à poena legem statuta.	284
Renuntiare iuri suo in causis penalis presertim in quibus poena corporis tractatur, nullus potest, licet in aliis posset	13
Rogans iudicem ne imponat reo poenam debitam, an peccet & teneatur ad restitutionem, vide folio	172
& per aliquot folia.	
S acramentum nullus purus homo potest propria auctoritate instituere	35
Sampsonis vxor iudicum. 15. non excusatur	153
Scandalum vtilius nasci permittitur quàm quod veritas relinquatur, quomodo debeat intelligi	245
Scoti sententia de obligatione ad poenam	204
Sententia quæ ex sola præsumptione, & non ex plena veritatis cognitione censetur iusta, non obligat condemnatum in conscientia ad parendum illi	41
Sententia declaratiua secundum omnes obligat sine sententia condemnatiua	166
Sententia declinatoria propter quid requiratur	168
** 5 Sen-	

I N D E X.

Sententia lata quot modis cognoscatur	170. & deinde per aliquot folia
Sententia ultimo definita in quo casu reuocatur	227.
Sententia data ex defectu probationis quomodo obliget	fol. eodem
Sententia à iudice ferenda non obligat reum ante iudicis sententiam	128
Statuta fratrum Minorum, aut Prædicatorum, non obligant ad culpam	75
Statutum monachorum de non loquendo post completorium, quomodo intelligatur secundum Henricum de Gandauo	87
Subditi qui suo superiori prælato obedientiam præstare nolunt, ob hoc solum quod ille commisit crimen contra quod est lex statuta sit dignitate priuandus peccant	87
Subditi non tenentur obedire prælato, qui per iudicem damnatus est	146
T empora duo, alterum ante sententiam à iudice latam, alterum post sententiam latam	128
Testamentum est quasi defuncti testimonium	158
Theologia vera non est ad solas Aristotelis regulas tradenda	76
Tiraquelli regula generalis reuocatur	128
Tyrannus quis dicatur & quo pacto distinguatur à rege folio	70
Tributum siue Alcauala, siue Portazgo, non soluens, peccat & tenetur restituere, non tamen tenetur ad penam legis ante iudicis sententiam	136
Tributum quod in lingua Hispana dicitur Sisa, iniustum in multis oppidis diuiditur	40. 48
Tributa multa olim iuste exhibebantur, quæ nunc iniuste exiguntur	44
Tributa per legem iustam soluere nolentes peccant, & tenentur ad restitutionem	99. & inde
Tributa principibus ex lege diuina deberi, probatur multis rationibus	100. & deinceps
Tributa quæ dicuntur iusta, & quæ iniusta	103

Veni

I N D E X.

V identes frumentum aut aliam rem ultra pretium à lege taxatum, peccant mortaliter, & obligantur restitutioni	7. 8
Vendere rem suam homo potest aliquando cogi	118
Verba præceptum explicantia quæ sint	46
Verba importantia sententiam latam ante iudicis sententiam	118. & per multa sequentia folia
Vizcaia quam habeat consuetudinem in testamentis condendis	246
Voluntatis nomen sæpè ponitur ad significandas operationes ipsius voluntatis	3.
Voluntatem principis esse pro lege habendam, quomodo debeat intelligi	40
Votum potest esse de re aliàs debita	95
Vrbanus Papa quintus de quo gloriabatur	290
Vxores vendebantur olim apud Græcos	12
Vxor Lothi propter peccatum inobedienciæ, cõuersa fuit in statuam	31
Vxor tenetur reddere debitum marito, quãuis ille ad solam explendam libidinem exigit	39
Vxor quæ post mortem mariti non castè viuit, tenetur restituere bona quæ consumpsit, si maritus hac conditione suorum bonorum vsus fructuariam reliquit	258.
Vxores communes apud Lacedæmones contra legem naturalem	278
Vxores Angllarum nocte qua nubunt, patent stupro omnium.	Ibidem.

Auto.

I N D E X.

Autoritates sa. scripturæ

GENESIS.

Cap. 2. **E**X omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. 77

4. Cham occidit fratrem suum 149

9. Quicumq; fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius 68

19. Ne respicias retrò 31

25. Maior seruiat minori 249

29. Iacob dormiuit cum Lya 305

32. Pro Rachel Lya supposita est à patre Iacob in fine 290

38. Iudas dormiuit cum Thamar 307

EXODI.

10. Visitabo iniquitates patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem 22

16. Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum 39

21. Si percusserit quispiam oculum serui, aut ancillæ & lufcos fecerit, &c. 147

21. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum, &c. morte morietur 56

21. Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, septimo exeat liber gratis 81

22. Si quis furatus fuerit bouem vel pecudem, & hæc mactauerit, aut vendiderit, addet quinque boues pro boue illo 57

22. Viduæ & pupillo non nocebitis, &c. 83

Ibid. Si pignus à proximo tuo acceperis, vestimentum ante solis occasum reddes ei 88

LEVITICI.

5. Offerat arietem pro peccato sacerdoti 149

11. Omne de volucribus quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit Domino 202

15. Si coierit cum muliere vir tempore sanguinis menstrualis, immundus erit septem diebus 112

Ibid. Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur 147

18. Turpitudinem vxoris patris tui non discoopere

I N D E X.

ries 90. & 94

18. Turpitudinem vxoris fratris tui nõ reuelabis. 107

Ibid. Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitam 90

Ibid. Omnis anima quæ fecerit de abominationibus his quippiam, peribit de medio populi sui 77

Ibid. Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes 110.

19. Non mentiemini neque decipiet vnusquisque proximum suum 37. & 39

Ibid. Si immolaueritis hostias pacificorum Domino vt sit placabilis, eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, &c. 83

20. Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaq; aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui 110. & 147

Ibid. Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo 77. 90. & 94

Ibid. Quod si negligens populus terræ & quasi paruipendens imperium meum, dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, &c. 266

22. Qui comederit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo quod comedit 148

26. Si non audieritis me, neq; feceritis mandata mea, sed spreueritis leges meas. 49

NVMEROVM.

5. Vir siue mulier cum fecerit ex omnibus peccatis quæ solent hominibus accidere confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsum caput, quantumq; partem desuper ei in quem peccauerint 148

Ibid. Anima illa annuntiabit peccatum quod peccauit, & restituet delictum caput, & quintas eius 151

16. Dathan & Abyron viui absorpti sunt à terra 55

30. Si quis virotum votum Domino voverit, aut feconstrinxerit iuramento, non faciet irritum votum suum. 48

DEUTE.

I N D E X.

DEUTERONOMIUM.

4.	Non adderis ad verbum quod vobis loquor, &c.	35.
13.	Vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vtrā faciat huius rei simile	266
17.	Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille	26. & 94
22.	Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, &c. lapidibus eum obruet populus ciuitatis ac morietur	27
23.	Cum votum voueris Deo tuo, non tardabis reddere	48
24.	Non occidentur patres pro filiis, neq; filij pro patribus	92
25.	Pro mensura peccati erit & plagarum modus	55 & 60.
32.	Ego occidam, & ego viuere faciam	55
Ibid.	Mihi vindictam & ego retribuam.	269

I O S V E.

Ca. 6.	Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt Domino, &c.	56
Ibid.	Domino consecretur repositum in thesauris suis Ibidem.	

I V D I C V M.

19.	Vxor Sampsonis ab adulterio non excusabitur	153.
-----	---	------

P R I M O R E G V M.

14.	Porro Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum, extenditq; summitatem virgæ quam habebat in manu, & intinxit in fauuum mellis	32
16.	Homines vident ea quæ foris patent, Deus autem intuetur cor	167. & 309
26.	Michol adulterium commisit, quia David viuente nupsit alteri	153

T E R T I O R E G V M.

22.	Solus Michæas Achab verum prædixit, &c.	292. & 293.
-----	---	-------------

Q V A R T O

I N D E X.

Q V A R T O R E G V M.

3.	Verè scio quòd non sit Deus in vniuersa terra nisi tantum in Israel	232.
22.	PARALIPOMENON SECUNDO. Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bel- lasi, non poteris ædificare domum nomini meo	67

E S D R Æ P R I M O.

4.	Populus Iudeorum ad seditionem & schisma semper fuit procliuus	55
	I V D I T H.	
23.	Non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari	248

I O B.

2.	Pellem pro pelle, & cuncta quæ homo habet, dabit pro anima sua	141
9.	Verebar omnia opera mea sciens quòd non parceres delinquenti	281
21.	Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus	307
25.	Nemo mundus à forde, neq; infans cuius est vnus diei vita super terram	201

P S A L M I.

Psal. 1.	Et folium eius non desuet	180
8.	Omnia subiecisti sub pedibus eius	202
31.	Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea	151
30.	Qui videbant me, foris fugerunt à me	221
35.	Noluit intelligere vt bene ageret	285
50.	Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum	180
54.	Si inimicus meus maledixisset mihi	252
68.	Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita	189
Eod.	Quæ non rapui, tunc exoluebam	22
Eod.	Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua	297
30.	Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiuentionibus suis	249
108.	Cum iudicatur, exeat cõdemnatus, & oratio eius fiat in peccatum	76
128.	Bonum mihi quia humiliasti me	200

128 PRÆ.

I N D E X.

228	Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ	
	37.	
144	Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum	
	288. & .293	
P R O V E R B I O R V M.		
Cap. 1. Vocaui & renuistis, extendi manum meam & nõ		
	fuit qui aspiceret	49
6.	Conserua fili mi mandata patris tui, & ne dimit-	
	tas legem matris tuæ	36
6.	Deprehensus de furto reddet septuplum, & omnẽ	
	substantiam domus suæ tradet	57
12	Qui quod nouit loquitur, iudex iustitiæ est	309
18	Qui adulteram tenet, stultus est & impius	155
Ibid.	Impius cum in profundum peccatorum venerit,	
	contemnit	48
19	Pestilente flagellato, sapietior fit stultus	55. & .220
19	Virga & correctio tribuit sapientiam	220
22	Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ	
	148. & .242	
24	Septies in die cadit iustus	48
29	Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit ma-	
	trem suam	52
30	Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus	
	in se, ne addas quicquam verbis illius	75
Ibid.	Qui vehementer emungit, elicit sanguinem	48
E C C L E S I A S T E S.		
Ca. 4.	Væ soli, quia si ceciderit, non habet subleuãtem se	
	200.	
8.	Noli esse nimium iustus	48
10	Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber	33
S A P I E N T I Æ.		
Ca. 5.	Ambulauius vias difficiles, viam autem domini	
	ignorauimus	284
	Disimulas peccata hominum, quia omnia potes	
	268.	
E C C L E S I A S T I C I.		
Ca. 11.	Qui sibi nequam, cui bonus	292
26	A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea	
	metuit	245
34	Panis egenitum vita pauperum, & qui defraudat	
	illum,	

I N D E X.

	illum, homo sanguinis est	149
37	Anima sancti enuntiat aliquando verã.	292
E S A I Æ.		
Ca. 2.	Principes tui infideles focij furum	41
3.	Væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malũ.	51
6.	Væ mihi quia tacui	98
Ibid.	Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua	
	293.	
28	Vexatio sæpè dat intellectum	220
29	Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signa-	
	ti.	293
58	Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias	
	meas volunt	292
I E R E M I Æ.		
Ca. 1.	Constitui te super gentes & regna	174
2.	Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ	124
5.	Ecce adducam super vos gentem de longinquo, cu-	
	ius ignorabis linguam	284
7.	Tu ergo noli orare pro populo hoc, neq; assumes	
	pro iis laudem	280
10	Iuxta vias gentium nolite discere	217
17	Duplici contritione conterere eos	76
T H R E N O R V M.		
Ca. 3.	Misericordia Domini quia non sumus consumpti	
	268.	
E Z E C H I E L.		
14	Qui posuerit immunditias in corde suo, & scan-	
	dalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem	
	suam, &c. ego Dominus decepi Prophetam il-	
	lum	293
28	Nolo mortem peccatoris	268
22	Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes	
	prædam ad effundendum sanguinem	41
34	Nõne greges pascuntur à pastoribus	101
Ibid.	Cum austeritate imperabatis eis & cum potentia	
	43. & .101.	
I O E L I S.		
3.	Conuertimini ad me & ego conuertar ad vos.	97
A M O S.		
6.	Si descenderint in infernum, mandabo serpenti,	
	*** &	

I N D E X.

	& mordebit eos	33
	I O N Æ.	
3.	Rex Niniuitarum omnibus ieiunium indicit, homines & iumenta & boues & pecora non gustent quicquam	139
	M I C H E Æ.	
3.	Audite principes Iacob & duces domus Israel, &c. qui violenter tollitis pelles eorum de super eis	103
	N A V M.	
1.	Non conserget duplex tribulatio	75
	M A L A C H I Æ.	
6.	Probate me super hoc dicit Dominus si non aperuerit oculos cataractas celi, &c.	68
	M A T T H Æ V S.	
Ca. 5.	Vt videant vestra opera bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est	276
Ibid.	Omnis qui dimiserit uxorem excepta fornicationis causa, &c.	152
Ibid.	Qui dimissam duxerit, adulterat	152
Ibid.	Qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, da ei & pallium	41. & 103
Ibid.	Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis	51.
Ibid.	Diligite inimicos vestros	280
7.	Nolite iudicare, & non iudicabimini	313
10	Exeuntes foras de ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris	93
Ibid.	Non est discipulus super magistrum	38
11	Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue	5. 46. & 57.
12	De omni verbo otioso quod loquuti fuerint homines reddent rationem	37
13	Sinite vtraque crescere vsque ad messem	313
25	Quare & vos transgredimini mandatum Dei?	95.
15	Sinite illos, caeci sunt & duces caecorum	154.
17	Vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem qui primus	

I N D E X.

	primus adscenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me & pro te	100
18	Dic ecclesiae	157
Ibid.	Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis	174
19	Moyfes ad duritiam cordis vestri permittit vobis dimittere uxores vestras	248
Ibid.	Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem & aliam duxerit, mochaetur	152
23	Reddite quae sunt Caesaris Caesari, &c.	100
33	Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisaei	30. & 93
Ibid.	Alligant onera grauiora & importabilia	5. & 43
36	Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit	55. 78. & 89.
	M A R C I.	
Ca. 8.	Præcepit turbæ discumbere super terram	46
	L V C Æ.	
8.	Rogabant eum vt permitteret eis in porcos ingredi	250
10	Dignus est operarius mercede sua	107
10	Qui vos audit, me audit	30. & 160
11	Omne regnum in seipsum diuisum, desolabitur	212.
17	Memores estote uxoris Loth.	38
	I O A N N E S.	
13	Tu de teipso testimonium perhibes	217
16	Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis	288
Ibid.	Venit hora in qua omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium prestare Deo	45
20	Quorum remiseritis peccata, remissa sunt: & quorum retinueritis, retenta sunt	174. 257
31	Pasce oues meas	8.
	A C T V V M A P O S T O L O R V M.	
5.	Obedire oportet Deo magis quam hominibus	16. 38. & 96.
10	Cornelio Centurioni misit Deus Petrum apostolum.	288
	*** 3	15 Quod

I N D E X.

17	Quod nec nos nec patres nostri portare potuimus	
	4. & 57.	
Ibid.	Vifum est Spiritui fancto & nobis nihil ultra imponere vobis oneris	32
18	Quare Paulus & Syllas noluerunt exire ex carcere	41. & 143
25	Ad tribunal Cæſaris ſto	142
	A D R O M A N O S.	
1.	Habentes legem Dei ſcriptam in cordibus ſuis.	12
1.	Qui cum Deum cognouiſſent, nõ ſicut Deum gloriſicauerunt	287
Ibid.	Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum	249.
Ibid.	Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte	24. 25. 26
Ibid.	Non ſolum qui talia agunt, ſed qui agentibus conſentiunt, digni ſunt morte	112. 154. & 266
2.	Gentes quæ legem nõ habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt	287
3.	Non ſunt facienda mala vt eueniant bona	248 & 283.
Ibid.	Arbitramur hominem iuſtificari per fidem.	151
3.	Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, ita in omnes homines, mors pertranſit	77
7.	Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, &c.	15
8.	Iſte ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus	19
11.	Voluntas cordis mei & obſecratio ad Deum, ſit pro illis in ſalutem	30
12.	Non voſmetipſos defendetes chariſſimi, ſed date locum iræ	265
13	Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit	32. 95. & 101
Ibid.	Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit	50 & 174
Ibid.	Quæ autem ſunt, a Deo ordinata ſunt	59
Ibid.	Vindex eſt in irâ Dei qui gladium portat.	101. & 174
	Ibid.	

I N D E X.

Ibid.	Nemini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis	238. & 237
Ibid.	Vis non timere poteſtatem, bonum fac	274
14	Qui diſcernit ſi manducauerit, damnatus eſt, quia non ex fide, omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt	255
	I. A D C O R I N T H I O S.	
2.	Nemo nouit quæ ſunt hominis niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt	309
3.	Lac vobis potum dedi, non eſcam	213
4.	Nolite ante tempus iudicare	313
6.	Qui adhæret meretrici, vnum corpus ſit cum meretrice	72
7.	Puto autem quod ego ſpiritus Dei habeam.	107
Ibid.	Iis autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcepto non ego, ſed Dominus	152
9.	Nemo ſuis ſtipendiis vnquam militat	102
Ibid.	Quis pacit gregem, & de fructu eius non comedit	101
10	Hæc autem in figura facta ſunt noſtri	112
11	Si noſmetipſos iudicaremus, non vtique iudicemur	257
14	Si quis videtur Propheta eſſe aut ſpiritalis, cognoscat quæ ſcribo vobis, quoniam domini ſunt mandata.	30
	2. C O R I N T H I O R V M.	
13	Reſponſi voſ vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.	9.
	A D G A L A T A S.	
1.	Abundantiuſ emulatoꝝ exiſtens patetnarum mearum traditionum	285
2.	Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro	151.
3.	Lex propter tranſgreſſionem poſita eſt	52
Ibid.	Lex non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in eis	151.
	A D E P H E S I O S.	
2.	Facientes voluntatem carnis, &c.	54
5.	Vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam abſq; macula & ruga.	269

¶. Filij

I N D E X.

4.	Filij obedite parentibus vestris in Domino	34
	AD PHILIPPENSES.	
4.	Modestia vestra nota sit omnibus hominibus	
	276.	
	AD THESSALONICENSES. 1.	
4.	Ne quis supergrediatur neque circumuepiat in negotio fratrem suum. &c.	39. 116. & 226
Ibid.	Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum	
	51.	
	AD THESSALONICENSES 1.	
2.	Pro eo quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent	292
	AD TIMOTHEVM 1.	
1.	Lex iusto non est posita	52
2.	Obsecro primè omnium fieri obsecrationes pro regibus	101
3.	Peccantem coram omnibus argue	220
	AD TITVM.	
2.	Saluos fecit per lauacrum regenerationis	68
	AD PHILEMONEM.	
	Gaudium enim magnum habui & cõsolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater	282
	AD HEBRÆOS.	
3.	Obedite præpositis vestris	33
	IACOBI.	
2.	Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam cum proximo suo	271
3.	Qui cõuerit fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam suam.	274
	PRIMA PETRI.	
2.	Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius.	22
	PRIMA IOANNIS.	
	Vnctio docebit vos.	282

FINIS.

Licentia impresionis

HVIVS OPERIS A M^o
nistro generali ordinis Mi
norum concessa
Autori.

REVERENDO in Christo patri fratri Alfonso à Castro Zamorensi viro doctissimo prouinciæ diuini Iacobi ordinis Minorum regularis obseruantia, Frater Andreas Insulanus totius eiusdem ordinis generalis minister & seruus S. D. Quum absolueris Opus quoddam De potestate legis pœnalis (sic enim inscripsisti) idque quemadmodum ais, approbauerit Episcopus tuæ diocesis, quod examinatum à viro doctissimo Magistro Gallo visum sit dignissimum, quod in communem omnium vsum atque profectum foras mitratur, quumq; vt hoc rectè & præscripto concilii Tridentini fiat, nostra quoque sit tibi opus auctoritate atq; permissione: idcirco cupientes nos vel in hac parte iuuare literatorum hominum studia eoq; magis, quod ex aliis tuis libris, qui vulgò circumferuntur, vnde plurimum acceptum est commodi ad pietatem Christianam, coniecturam faciamus, quàm commodus & saluber hic nouissimus esse possit, damus tibi potestatem excudendi idem Opus de Potestate legis pœnalis, huiusque rei gratia eundem, quocunq; locorum accessum fuerit, reliquaque omnia conficiendi quæ huc pertinere videbuntur. Quare præcipimus per S. obedientiam, vt nemo nobis subditorum tibi hæc in re negotium exhibeat, quin vt suas

LICENTIA.

suas etiam cuncti præstent operas, quum ea sis
& erga religionem Christianam pietate, & sa-
crarum humanarumque literarum cognitione,
idque de tua integritate testimonium tributum
sit à clarissimo quoque magnoque homine, res
vt nemini dubia esse possit, nihil à te proficisci,
quod animos piorum offendat, quæ prorsus au-
tem quàm plurima. Precor Christum, vt tam
sanctos conatus tuos bene secundet, & quo
plura maioraque moliaris, in mediis
aliquando producas, te diu rectè
valere velit, Bononiæ
mense Maio.

1550.

FRATER ANDREAS
qui supra manu
propria.

Fr. Alfonsi A Castro

ZAMORENSIS, ORDINIS MINORVM
Regularis Obseruantie, in duos Libros, quos De
Legis pœnalis potestate ædidi,
Præfatio.

VAS, & non parum noxias, à di-
uerfis contra Legem Pœnalem vi-
deo dici sententias, à multis tanto
cum applausu receptas, & vsque eò
celebratas, vt quisquis contra vilis
fuerit sentire, ab illis exhibetur, &
ridiculus habeatur, perinde ac si cõ-
tra diuinum oraculum aliquid pro-
nuntiaffet. Sunt enim qui sentiunt nullam legem obli-
gare subditorum conscientias ad pœnã, ab eadem Lege
contra illius transgressores decretã, nisi adsit Iudicis sen-
tentia, quæ aliquas legi suppetias ferat. Qui ita sentiunt
hac sola ratione ostendunt se minorem facere Legis Po-
testatem q̃ Iudicis, cum sæpe Iudex, illis etiã fatentibus,
sine villo Legis subsidio sed solo suo mandato, subditos
suos possit obligatos ad pœnam reddere. Nec pauci aut
indocti, sed multi & doctissimi viri sunt, theologi pari-
ter atq; vtriusq; iuris humani interpretes, qui hoc docet.
Sunt iterum alii hanc virorum doctorũ sententiã secuti
qui illam perperã interpretantes, ad omnem culpæ obli-
gationem extenderunt, dicentes Legem Pœnalem neq;
ad pœnã, neq; ad id propter quod statuitur pœna, obno-
xias facere subditorum conscientias. Tanquam si pœna,
quæ ad meliorẽ legis obseruationẽ statuitur, liberiores
faceret homines ad eiusdem legis transgressionẽ. Expe-
diret igitur, nunq̃ pœnã legibus addere, si illa addita eo
ipso omnis prorsus obligatio ad culpã tolleretur. Quo-
niam minor est cõminatio pœnæ temporalis quamlibet
acerbæ, quæ per legem humanã statui potest, quàm obli-
gatio culpæ: quæ, si mortalis est, pœnam minatur eter-
nam. Nam ob hanc causam, vt sæpe re ipsa cõprobatum
est, quotquot aliquã animæ suę rationẽ habent, periculo
pœnæ quãuis durissimæ se libentius obliuiscunt, quàm vt
se reatu culpæ mortalis innectant. Fiet itaq; necessariò
A iuxta

iuxta istorum sententiam, ut pœnarum terroribus non coercentur hoies à legû transgressione, sed potius licentiosi fiant ad illam. Sed bene se res habet, q̄ qui ita sentiunt, licet multi sint, multo tamen sunt minus docti q̄ superiores, & prorsus indigni qui cû illis vel à longinquo conferantur. Vtriq; tamen cōtra legē pœnalē coniurasse mihi videtur, ut oēm ab illa tollant potestatē, & sic manscam, omnibusq; prorsus viribus carentē, illam relinquāt. Quanta quæso erit legû pœnaliū potestas, si illæ neq; ad culpā, neq; ad pœnam subditos suos obligare possint? Hanc tantam legum pœnaliū deiectionē, & tyrannicā (vt ita dicam) depressionē ego diligenter considerans, & æquo animo ferre nō valens, ad propulsandam hanc, quæ illis infertur iniuria, cōtra hostes illius in arenā descendere statui. Nam pro patriis legibus & illarū robore atq; potentia, veluti pro patriā ipsa virum fortē pugnare oportet. Quoniā sublata legû potestate, multo vilior atq; debilior patriā erit, q̄ si omnes illius muri ad terrā prosternerentur, & omnia tormenta bellica, quibus oēs suos hostes à se propellere posset, protinus confringerentur. Quoniā nisi leges vires habeāt, quibus homines ad bonum impellere, & à malo detertere valeant, tanto patriā erit peioribus hostibus perua, quāto peiores hostes sunt vitia, quæ animū iugulant, q̄ alii, qui etsi corpus occidere possint, animę autē nec tantillum incōmodare vālent. Sunt enim leges, præsertim Pœnales, quæ potissimū patriā custodiunt. Sunt muri ciuitatum, in quibus totā illarum præsidii constitutū est, & quibus bonos q̄ tutissimē detinent, malos arcant, & sibi appropinquare non sinunt. Sunt tormenta bellica, quorū terrifico tonitruo vita, quę (vt dixi) plusquam mille alii hostes ciuitatibus nocere possunt, longissimē ab eis repelluntur. Tolle igitur vtramq; legum potestatē, & nullus illas reuerbitur, nullus illas debito prosequetur honore, nullus denique illas metuet, sed vitia quæq; sine villo timore in ciuitatē irrumpent, & tanto peius illam deprædabuntur, & tãto ditiora ab illa auferent spolia, quanto meliora sunt animæ q̄ corporis bona. Ne igitur hæc omnia eueniāt, decreui tam improbę & tam noxię factioni in hoc opere occurrere, & pro legum pœnaliū potestate sic pro viribus pugnā

pugnare, vt hos duos errores, qui illā obstinato animo oppugnant, ab studiōrū palestra valeam profigare. Hæc autem totā disputationē duobus libris partiendam esse censui, vt suus cuiq; errori liber respondeat, & vterq; illorum suo libro refellatur, & cōvincatur. Primo libro (vt à facilioribus ad magis ardua progrediar) illum errorem apertē cōvincam, qui docet nullam legē pœnalem obligare subditos, si conscientias ad culpam, præsertim mortalem. Altero libro cōtra illos pugnabo, qui dicunt legem pœnalem nunq̄ sine iudicis adminiculo obligare ad pœnam, aut illam infligere posse. Verūm si tā multi, & tam fortes viri sunt, qui stant ex aduerso, qua fronte aut quo animo ego solus eos oēs ad certamēn provocare audeo. Si negāt vel Herculem aduersus duos fuisse parem, quinā fiet, vt ego imbecillis homo tot Hercules vincere possim? Sed vincit omnia Veritas, nec est qui prævalere possit cōtra illam. Vincet ergo quisquis pro veritate pugnaverit, præsertim quā Deus ipse semper veritati faueat, & eos, qui pro illa tanq̄ pro re, quæ potissimū ad ipsum spectat, certant, potētissimē adiuuet. Vt autē aperte aut adiutore, possim de illis omnibus triumphare, nihil præter diuini numinis fauorem desidero, nisi æquos iudices qui nō personas, sed meritā respiciant, neq; personis sed meritīs victorię coronā tribuant. Neq; est, quod miretur aliquis me hoc desiderare, cū solenne sit multis, nō quid, sed à quo dicatur considerare. Pro quā re fatis mihi esse arbitror producere in testem sapientē Ecclesiasticū, qui hanc præposterā hominū sententiā subinde contingere refert. Diuiti decepto, inquit Sapiens, multi recuperatores, locutus est superba, & iustificauerūt illum. Humilis deceptus est, insuper & arguitur: locutus est sensatē, & nō est datus ei locus. Diues locutus est, & oēs tacuerunt, & verbum illius vsq; ad nubes perducēt. Pauper locutus est, & dicunt: Quis est? Quicumq; ad illustres illos viros qui multis parasangis me antecellunt, referre me voluerint, meritō illos diuites, & me pauperculum & abiectū pronuntiabunt: ac proinde metuo, vt si me, quāuis sensatē loquentē, illorū sententię cōtradictentē audierint, cū indignatione aut dedignatione dicāt: Quis est hic? Ob hanc causam huius Operis lectores, quos solos video fu

Eccle. 13.

DE POTES. LEGIS POENAL.

turos esse huius pugnae iudices, per viscera Charitatis, quae est in Christo Iesu adiuro, ut quae disputationem hanc legerint, omnem procul a se reiciant humanum affectum, quatenus possint vtriusque partis merita recte cognoscere, & sic libere de victoria censere. Oro illos ut nullum personae respectum habeant, sed considerent Deum, quae sua est potentia, subinde linguas infantium fecisse disertas, & gregum pastores fecisse prophetas, & asinae elingui vsum linguae dedisse, rudes denique piscatores eatenus erudisse, ut sua postmodum doctrina totum illustrauerint orbem. Oro insuper eos, ne illos moueat ad censendum de victoria pugnae, quod multi sunt qui mihi aduersantur: quonia facile est (ut sapienter fortissimus ille Iudas dixit) concludi multos in manu paucorum, & non est in multitudine exercitus victoria belli, sed de caelo fortitudo est.

Num. 22. Non oportet numerare, sed ponderare sententias: quoniam et si quadringenti circiter Prophetae regi Achab praedixerunt bona, Michaeas tamen, qui solus contra illos omnes sententiam dixit, verior illis inuentus est, & contra illos omnes praeualuit. Nec tamen haec idem dixerim, quod me verum prophetam, & reliquos omnes falsos esse dicam. Absit. Non sum enim adeo demens aut pulcherrus, ut me solum pluris faciam quam reliquos omnes: sed huc tendit illa historica allusio, ut ex fide historiae quisque intelligat Deum in hac disputatione id mihi praestare, quod aliis longe ante promissum ferat. Vnus ex vobis persequetur hostium mille viros.

1. Mach. 3. Dei omnipotentis auxilium expecto, qui semper prope esse solet omnibus recte inuocantibus eum. At nullus rectius illum inuocat, quam qui pro tuenda veritate illum orat. Hac igitur firmissima fiducia munitus, in disputationis campum descendendo, pro Legis poenalis vtriusque potestate pugnaturus, ut illam, Deo fauente, ab hostium iniuria defendam, & sic munitam relinquam, ut quisquis pro illa deinceps pugnare voluerit, minimo negotio illam tueri valeat.

3. Reg. 22. Non oportet numerare, sed ponderare sententias: quoniam et si quadringenti circiter Prophetae regi Achab praedixerunt bona, Michaeas tamen, qui solus contra illos omnes sententiam dixit, verior illis inuentus est, & contra illos omnes praeualuit. Nec tamen haec idem dixerim, quod me verum prophetam, & reliquos omnes falsos esse dicam. Absit. Non sum enim adeo demens aut pulcherrus, ut me solum pluris faciam quam reliquos omnes: sed huc tendit illa historica allusio, ut ex fide historiae quisque intelligat Deum in hac disputatione id mihi praestare, quod aliis longe ante promissum ferat. Vnus ex vobis persequetur hostium mille viros.

Iosue. 2. Dei omnipotentis auxilium expecto, qui semper prope esse solet omnibus recte inuocantibus eum. At nullus rectius illum inuocat, quam qui pro tuenda veritate illum orat. Hac igitur firmissima fiducia munitus, in disputationis campum descendendo, pro Legis poenalis vtriusque potestate pugnaturus, ut illam, Deo fauente, ab hostium iniuria defendam, & sic munitam relinquam, ut quisquis pro illa deinceps pugnare voluerit, minimo negotio illam tueri valeat.

Fr. Alfonsi A Castro,

ZAMORENSIS, ORDINIS MINORUM Regularis Obseruantiae, De potestate Legis poenalis, Liber primus.

Quid sit lex. Caput primum.

QVONIAM Non de omni lege, sed de sola lege humana, quae poenam transgressori infligendam esse decernit, in hoc opere differere statui: idem necessarium esse censui, primum haec duos singulatim pertractare, quid sit lex humana, quid etiam poena, ut inde omnibus aperte constare possit, quid sit lex poenalis, de cuius solius potestate impresentiarum disputare decreui: Legem humanam alii aliter definiunt, & inter tam multos illius definidores rarus certe est (absit verbo inuidia) qui integram & exactam legis definitionem reddat. Ac proinde, quid cuius definitioni desit, ea qua potui diligentia circumspectans, vnam ex omnibus legis definitionibus nunc colligam, quae omnes illius partes integre complectatur, & aperte declaret: & deinde in proximo sequenti capite aliarum definitionum defectus prodam, & illas manca & diminutas esse conuincam. Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgata, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi. Quae definitio cum multas & varias in se contineat partes, omnes eas singulatim explicare oportet, ut inde constet nullam illarum superflue, sed omnes merito fuisse in definitione collocatas. Ante omnia tamen admonere decreui lectorem, ut intelligat me hic solam legem iustam definire. Quoniam, quae iusta non est, legem nullatenus dicendam esse, censet Augustinus qui lib. 1. de libero arbitrio, sic ait: Mihi lex esse non videtur, quae iusta non fuerit. Et idem libro. 19. de ciuitate Dei, cap. 21. iterum ait. Non enim iura (inquit ille) dicenda sunt vel putanda iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsius esse dicant, quod de iustitia

Legis definitio.

August.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Iustitiæ fonte manauerit. Hæc Augustinus. Probatur ad huc idem per id, quod dicitur in cap. Ius generale. dist. 1. Ibi enim dicitur legem esse iuris speciem. Lex autem, quæ iusta non est, ius non est; ergo lex dici non potest. Quia, cui genus non conuenit, nec illa generis species illi conuenire poterit. Quibus prænotatis, ad singulas nostræ definitionis partes interpretandas accedo.

Rom. 10. Cum igitur primò dixi legem esse uoluntatem rectam, non sum usus nomine voluntatis, ut ipsam animæ liberam potentiam significat, sed ut ipsos eiusdem potentie actus denotat: quæadmodum Paulus eadem usus est uoce quæ dixit: uoluntas cordis mei, & obsecratio ad Deum, sit pro illis in salutem. Et rursum alibi. Facientes uoluntatem carnis. In quibus omnibus locis nomen uoluntatis capitur, non pro ipsa animæ potentia; sed pro quouis illius potentie opere, quod uolitio aut nolitio, potest quia utrunq; horum, uidelicet uolitio aut nolitio, potest vim legis habere, ideo ego ut utrunq; una uoce complecterer, nomine uoluntatis sum usus. Non est enim lex opus solius intellectus, sed necessarium est ut ipsi intellectui accedat uoluntas, iubendo aut prohibendo id, quod ab intellectu præcognitum est. Quæ uoluntate seclusa, etiam si is, qui legem statuere possit, multa scripto aut uoce proferat, quæ honesta & reipublicæ utilia esse dicat, nullum tamen illorum pro lege tenendū erit. Non enim id, quod princeps nouit aut bene intellexit, sed quod principi placuit legis habet vigorem ut dicitur in. l. i. ff. de constitutionibus principum. Et B. Augustinus libr. 4. de Ciuitate Dei. loquens de tēpore illo uetustissimo, quo primū regna inter homines cōperunt, ait. Populi nullis legibus tenebantur, arbitria principū pro legibus erāt. Hæc Augustinus. Præterea hoc apertissime constare potest ex ipsis legis effectibus, qui (ut habetur in. l. legis uirtus. ff. de legibus) sunt imperare, vetare, permittere, punire. Nullus enim horum effectuum cōuenit intellectui, sed omnes (ut notum est) sunt proprii uoluntatis effectus. Des inde ipsum legis nomen, si uera illius origo rectè consideretur, aperte indicat, legem ad uoluntatem & non ad solum intellectum pertinere. Nam lex, ab electione dicta est, prout Cicero libro primo de legibus docet, sic in-

LIBER PRIMVS.

4

quiens. Arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea uis sit, ut rectè facere iubeat, uetet delinquere, camquerem illi Græco putant nomine, suum cuique tribuendo, appellatam, ego uerò à deligendo. Nam ut illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus, & proprium tamen utrumque legis est. Hæc Cicero. Pro quorum uerborum apertiori intelligentia animaduertere oportet, legem à Græcis dici *νεμω* quod nomen ab hoc uerbo *νεμω* uel ab hoc uerbo *νεμω* deductum est. Utrumque enim rectè dicitur & utrumque latine redditum, significat distribuere, aut diuidere. Et ob hanc causam dixit Cicero, legem Græco nomine appellatam, quod lex iusta suum cuique tribuat. Et merito sic eam appellarunt, quia lex (ut ego cenfeo) sub iustitia distributua continetur. Ipse tamen Cicero dicit, latine legem dici à deligendo, quia Latini vim delectus in lege ponunt. Quo autem pacto sit uis delectus in lege, exprimit Augustinus (si modò titulus libri non fallit) in libro quaestionum ueteris & noui testamenti, in secunda parte additionum, quæ additæ sunt in impressione Parisiensis, per Claudium Cheuallo-nium, quaestione. 15. Vbi sic ait. Lex à lectione dicta est, ut de multis quid eligas, scias. Inter errores ergo positi accerperunt ut intelligant uerum. Hæc August. Constat autem electionem ad uoluntatem pertinere, nō ad intellectum: quoniam electio sine libertate esse non potest, quæ intellectui minime conuenit, qui secundum naturam operatur. Ex his omnibus aperte conuincitur errare eos, qui dicunt legem esse actum prudentiæ. Fateor quidem, prudentiam esse summè necessariā in legislatore, ut sciat quid lege statuendum sit; non tamen inde sequitur, legem esse prudentiam aut actum illius. Nam hac ratione oporteret etiam omnes illas uirtutes, quas uisitato uocabulo moralis dicimus, esse prudentiam dicendas: quia nulla illarum, nisi comite & præuia prudentia, potest propriam suam operationem efficere. Et ob hanc causam, ego legem definiens, dixi: illam esse rectam uoluntatem. Quæ uoluntatis rectitudinem ex hoc solo pēsandam esse cenfeo, si sit rectæ rationi, aut ueræ prudentiæ conformis. Et sub his uerbis comprehendere uolo aliquas ex multis legis iustæ conditionibus, quæ enumerantur in cap. Erit autem lex.

August.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

distinctione. 4. Multa illic Isidorus refert esse ad iustam legem necessaria. Quorum omnium, si alterum legi subtraxeris, non erit illa rectæ rationi conformis. Primum illorum est, quod lex sit possibilis, hoc est, possit obseruari ab illis quibus datur. Nulla enim ratio recta permittit, ut lex possit aliquæ obligare ad id quod ille præstare non potest. Vulgatissima, & ab omnibus celebrata est illa Augustini sententia, quæ ait, neminē peccare in eo, quod vitare nō potest. Et idem Augustinus in quodam sermone, ait. Dominus seruū pigrum nō damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. Et B. Hieronymus in quadam Epistola ad Damasum, ait. Execramur etiam eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini præceptum esse, & mandata non à singulis posse seruari. Hæc Hieronymus. Si lex diuina non obligat, nec obligare potest ad impossibile, qui sit, ut lex humana, quæ multo minoris potentia est, possit ad impossibile aliquid homines obligare? Igitur rationi rectæ conforme est, ut lex quæ iusta esse debet, possibilis sit, hoc est, ut eā solum præcipiat, quæ seruari possunt. Nec satis esse puto ad veram legem, ut possibilia sint, quæ illa præcipit, sed oportet quod non sint nimium difficilia. Et hoc ipsum intelligi oportet sub nomine, possibilis. Nam, quæ nimium difficilia sunt (vt Aristoteles lib. 5. Metaphisicæ, ait) impossibilia solent appellari. Ob hæc enim causam Petrus Apostolus de cere moniis & iudiciis Mosaicæ legis loquens, dixit. Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? Quæ Petri verba non sic accipienda sunt, ut ille dicere vellet, legem Mosaicam fuisse, prorsus impossibilem, & minime obseruabilem. Absit. Quoniam si talis illa fuisset (vt ex his quæ nunc proxime diximus, constat) nunquam Deus illam Iudæis dedisset. Solam igitur legis difficultatem & non impossibilitatem, per illa verba Petrus exprimere voluit. Et ob hanc causam inter multas alias, legem illam veterem, quæ & si tunc populo illi duro, & ad idololatriam prono, iuste data est, Deus reuocauit, & pro illa legem Euangelicam, quæ multo facilior & suauior est, substituit: ne homines legis difficultate, à seruitio Dei & illius obedientia se excusare possent.

De

LIBER PRIMVS.

§

De lege & præceptis suis Saluator noster loquens, dixit. Iugum meum suauē est, & onus meum leue. Contra verō Phariseorum & Scribarum leges & præcepta redarguens, dixit. Alligāt onera grauiā & importabilia, & imponunt in humeros hominū. Quibus verbis iniusta esse illorum præcepta declarauit, per hoc, quod erant onera grauiā & importabilia, hoc est, nimium difficilia. Quod autem nō prorsus impossibilia, sed nimium difficilia hoc loco appellauerit importabilia, verba quæ subiunxit aperte ostendūt. Nam post hæc verba, de eisdem Phariseis & Scribis loquens, statim addidit. Ipsi verō digito suo nolunt ea mouere. Quæ verba interpretans Chrysostronus homilia. 73. super Matthæum, ait. Non dixit, nō possunt: sed nolunt, nec portare aut ferre, sed digito mouere, hoc est, nec propè accedere, nec tangere volunt, sed diligentes atq; robusti in prohibitis sunt. Hæc Chrysostronus. Ex qua Chrysostroni annotatione aperte cōuincitur, onera illa quæ Pharisei & Scribæ imponebant super humeros hominum, hoc est, illorum præcepta, non ideo dicta esse, à Christo saluatore nostro importabilia, quia impossibile esset ea portare, sed quia difficillimū hoc esset. Ex hac legis iustæ conditione oritur, ut in multis rebus non possint vniuersales pro omnibus dari leges. Quia cum non sit omnibus æqua facultas & potentia, contingit sæpè, ut quod facillimum est vni, sit alteri difficillimum, & quod vni est possibile, alteri sit impossibile. Et in huiusmodi rebus iniusta debet censerī lex, quæ sine vilo discrimine omnes eadē mensura metiri vellet. Iniusta certè esset lex, quæ senes obligaret ad portandas sarcinas, quæ viribus iuuenum essent ferè pares. Iniustam etiā eadem ratione censerem legem, quæ illud tributum à paupere exigeret, quod non nisi diues reddere posset. Alia ad legem iustam exacta, quæ referuntur in illo prædicto cap. Erit autē lex, facile cognoscuntur esse rectæ rationi consona. Nam rectæ rationi congruit, ut si consuetudo patriæ est honesta & reipublicæ utilis, obseruetur & pro lege habeatur. De tali enim cōsuetudine ego intelligendum puto, id quod ab Isidoro sumptum refert Gratianus in ca. consuetudo. dist. 1. Et lex, quæ hanc abrogaret consuetudinem, iniusta censenda esset, nec digna, quæ obseruari debeat. Si verò

Mat. 11.
Mat. 23.

Chrysostr.

A 5 cons

August.

Hieron.

Aristoteles.

Actuum. 15.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

consuetudo nec honesta nec inhonesta est, nec reipublice
 uilis aut inuilis, expedit eam tolerare, ne forte illa ab-
 rogare tentantes, alicuius mali occasionem præbeant.
 Si autem consuetudo mala esset, ut pura, quia inhonesta,
 aut rei publicæ incommoda, iuxta hanc, lex inuitui non
 debet, sed potius est per legem omnino tollenda. Quo-
 niam sicut consuetudo illa mala est, ita & lex, quæ secun-
 dum illam statueretur, erit iniusta dicenda. Aliæ duæ le-
 gis iustæ cōditiones, quæ in illo sæpè dicto capitulo pro-
 ximè sequuntur, uidelicet, quod lex sit loco & tempore con-
 ueniens, circumstantiæ sunt, quæ ferè in quolibet opere vir-
 tutis considerari solent, & tunc necessariæ ad virtutis opus
 censentur, quando de illis speciale præceptum est datum.
 Legem autè statuere est opus virtutis, & inde cōuincitur,
 ut in illa statuenda oporteat considerare locū & tempus.
 Locum, in quo lex statuitur, cōsiderare oportet multipli-
 ci ratione. Primò quidè, ne (ut nunc proximè admonui-
 mus) aliquid statuatur, quod patriæ consuetudini aduer-
 setur. Deinde, quia iuxta locorū uarietatem sæpè multarū
 rerum conditiones variatur: & inde consequitur necessa-
 riò, ut si de rebus illis aliquid sit lege statuendū, iuxta lo-
 corum uarietatem leges etiam varias statuere oporteat.
 Constat siquidè alia in aliis locis esse rerum pretia, pro-
 pterea, quod aliqua in aliquo loco abundat, & pauci illa per-
 quirunt, quæ in alio loco sunt nimis rara, & à multis de-
 siderata. Si istarum rerū pretia essent lege statuenda, neces-
 sariò oporteret aliā alij loco cōdere legem: quum non
 possit vnū in omni loco eiusdem rei iustū statui pretium.
 Et ob easdem causas conuincitur etiā, ut in lege statuenda
 temporis conditio consideretur. Quoniā apertissimū est,
 ex temporum decursu mores hominū variari. & ideo ne-
 cessarium erit, ut diuersis succedentibus moribus, diuersa
 etiā antidota per leges parentur. Mutantur etiā successu
 temporis, multarū aliarum rerū conditiones, ob quā cau-
 sam euenire necesse est, ut quod vno tēpore vile est, alio
 tempore sit noctuum: quod hodie vile est, propter nimiam
 illius abundantiam, post mensem sit magnæ æstimationis,
 quia rarū est, & à multis optatū. Si de his omnibus essent
 leges statuendæ, oporteret necessariò id eo tempore, quo
 noctuum est, prohibere, quod alio tempore, quo prodest
 potest

LIBER PRIMVS.

potest, esset permittendum, & maius decernere rei pretiū
 eo tempore, quo rara est quā eo tēpore quo abundat. Has
 & alias causas considerans concilium generale Lateran.
 sub Innocentio tertio celebratū, ait. Non debet reprehē-
 sibile iudicari, si secundū uarietatem temporū statuta quā
 doque uarietur humana, præsertim cū uigens necessitas
 uel euidēs utilitas id exposcit. Hęc conciliū. Et habentur
 in cap. non debet, extra de consanguini, & affini. Verum & si
 leges humanæ pro temporū uarietate mutari possint, id
 tamen non faciliè, nec pro gubernatoris arbitrio, sed pro
 necessitate faciendū esse, docet Aristot. 2. Polit. ca. 6. sic in-
 quiens. Assuescere uerò faciliè leges mutare, improbandū.
 Constat uerò, errata quædam esse toleranda & legum lato-
 rum & magistratū. Non enim tantū proderit, qui corri-
 gere perget, quantum nocebit assuesfactio superioribus nō
 paratū. Et alij quibus interpositis subdit. Quare faciliè mu-
 tare leges ex presentibus in alias nouas, inuicem facere
 est uim legis. Hęc Aristoteles. Additur deinde ab Isidoro
 inter conditiones legis iustæ, quod sit illa necessaria & uilis.
 Quo loco illud nomē, necessaria (ut optimè beatus Tho-
 mas interpretatur) non dicit necessitatem absolutā, quæ
 uilis est in eo, quod aliter euenire nō potest: sed dicit neces-
 sitatem conditionālē, siue moralem, quæ ex fine sumēda
 est. Ita ut illud dicatur necessariū, sine quo finis, ad quem
 illud dirigitur, haberi nō potest. Et quia hoc uilis nomi-
 ne censei solet, ut aliquid inter necessariū & uile pone-
 ret beatus Thomas discrimen, & sic Isidorū à uirio super-
 fluitatis, quo laborare uidebatur, liberaret: dicit neces-
 sitatem referendā esse ad remotionem malorū, quæ lege pro-
 hibentur: utilitatē uerò ad consequitionem bonorū. Ma-
 nifestam etiā oportere esse legē docet ibidem Isidorus, cu-
 ius causam reddit apertissimā, & rectæ rationi consonā,
 sic inueniens. Ne aliquid per obscuritatē incautū captione
 contineat. Ultima legis iustæ cōditio ab Isidoro posita est,
 ut pro nullo priuato cōmodo, sed pro cōmuni ciuium uti-
 litate, statuatur. Quam legis proprietatem siue conditio-
 nem glossator Decretorū sic interpretatur, ut dicat illam
 ad hoc solum positam esse, ut per illam distinguatur lex
 à priuilegio. Nam eam legem, quæ pro priuato cōmmo-
 do statueretur, ille censet dicendam esse priuilegium.

Aristot.

S. Tho. 12.
 q. 97. art. 3.

Quo

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Quo fit, ut si Principis lege ab eo data, omnes suos subdātos ad tributum aliquod iniustū illi perpetuō persolvendū cogeret, lex illa, iuxta glossatoris sententiam, sit dicenda priuilegium, quia pro solo priuato ipsius principis commodo, esset statuta. Hoc autem quā longē à ueritate distet, quilibet uel mediocriter doctus intelliget. Nam priuilegium a lege communi per hoc distinguitur, quod lex communis omnibus datur, & omnes obligat: priuilegium uero non omnes, sed priuatam personam respicit. Ideo illam particulam ab Isidoro ultimo loco positam, aliter intelligendam esse arbitror, ita ut per illam offendatur discriminē inter legem iustam & iniustam atque tyrannicam. Quæ pro communi ciuium utilitate statuitur, iusta est lex. Quæ uero pro priuato commodo lex datur communis, iniusta esset dicenda & mera tyrannis. Quam iniustitiam, ipsa natura docente, facile poterimus demonstrare. Nam in corpore humano, ad cuius imitationem (ut Paulus ait) uera respublica componenda est, quodlibet particulare membrū, natura ad hoc inclinante libentissimē patitur sibi aliquid detrahi, & se totum interire, ut totum corpus seruetur incolume. Huius autem contrarium fieri, ut uidelicet toti corpori detrimentum inferatur pro alicuius membri, etiā si caput illud sit, parit utilitate assequenda, natura repugnat. Nam et si quodlibet particulare membrum sigillatim se pro capitis tutela cuilibet exponat periculo, ut omnia tamen simul periculum subeant, natura non patitur. Quoniam pereuntibus reliquis omnibus membris, caput solum saluum consistere non posset. Ita in recta republica, quæ ad imitationem corporis humani formanda est, fieri oportet. Quilibet particularis homo, etiā si rex ille sit, quia tanquam particulare totius reipublice membrum censetur, potius totius reipublice, quā sibi soli consulere debet: & potius reipublice utilitatem, quā suam debet optare. Et inde apertissimē conuincitur, ut lex, quæ sprete communi utilitate, pro solo particulari aliquo commodo aliquid statueret, iniusta sit censenda, & rationi naturali aperte contraria. Ideo Aristoteles. 4. Politicorum, cap. 1. dixit. Sunt enim leges omnes ad rempublicā accommodandā, nō autem respublicæ ad leges. Et eodem libro cap. 10. de speciebus tyrannicis

Rom. 12.

Aristotel.

LIBER PRIMVS.

7

tyrannidis loquens, ait. Tertia autem species tyrannidis, quæ maximē proprie uidetur id nomen habere, opposita est regie potestati absolute. Hanc necesse est tyrannidem unius principatum esse, qui nullis subiaceat legibus, & dominetur æqualium & meliorum omnium ad propriam utilitatem, non ad utilitatem subditorum. Hæc Aristoteles. Et beatus Basilius in quadam homilia super principium Prouerbiorum ait: Hoc enim tyrannus a rege differt, quod ille sua ipsius quomodocunque & undecunque respicit ac tuetur: hic tantum subditis consulere quærit, Hæc Basilius. Cæterum si alicuius hominis particulare commodum, in bonum totius reipublice cedat, de illō iuste poterit lex statui, non quatenus particulari bono, sed quatenus totius reipublice commodo per illam prouidetur. Et ob hanc causam multæ leges iustæ de uetibus galibus & de tributis regis reddendis statutæ sunt. Multæ etiam leges de Prætoribus, de Edilibus, aliisque id genus magistratibus. Quoniam hi omnes, etsi in se considerati, personæ sint particulares, quatenus tamen officia publica gerunt, communes censentur personæ. Et hinc euenit, ut leges, quæ pro commodo illorum, quatenus personæ communes sunt, aliquid statuunt, iustæ merito dici possint, si reliqua, quæ ad iustam legem exiguntur, simul adsint. Nam, quod sic pro illorum commodo statutum fuerit, non tam illorum, quā totius reipublice commodum censendum erit. Ob eandem causam leges, quæ pupillis & orphanis, & minoribus viginti quinque annis, & seruis merito fauent, iustæ censentur. Quoniam & si pro priuato illorum commodo statuta uideantur, in bonum tamen totius reipublice cedunt. Nam expedit reipublice, ne quis re sua malè utatur, ut dicitur instituti. de his qui sunt sui uel alieni iuris. paragrapho. sed hoc tempore. Expedit etiam reipublice ciues suos esse locupletes & quod nullus alteri inferat iniuriam aut damnum. Si autem pro alicuius istorum commodo quidquam lex statuat, ex quo nullam possit respublica extorquere utilitatem, sed potius detrimentum, lex illa ex Isidori sententia censebitur iniusta: quia pro particulari commodo, & non pro ciuium utilitate, fuit statuta. Hæc sunt iustæ legis conditiones ab Isidoro enumeratæ in illo sæpè citato cap.

Basilius.

Erit

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Erit autem lex, quas omnes ego breui aii studēs, duabus
vocalis comprehendi, quum a principio huius capituli le-
gem definiens, dixi illam esse rectam voluntatem, hoc est,
volitionem aut nolitionem rectæ rationi conformem.

Nam omnes illæ legis iustæ conditiones (vt planè osten-
dimus) sunt rectæ rationi conformes. His igitur sic de-
claratis, opus est vt ad reliquas nostræ definitionis par-
tes interpretandas accedamus.

Postquam in definitione legis per me data dicitur illā
esse rectam voluntatem, statim subditur hæc verba, Eius
qui curam populi gerit. Quæ verba ad hoc ibidem col-
locata sunt, vt per illa legislatoris potestas explicetur.

Non enim cuius homo potest legem condere, & inde
sequitur, vt non cuiuscunque voluntas quamlibet recta, sed

illius solum, qui ad hoc curā populi tenet, sit pro lege te-
nenda. Nam lex (vt Aristoteles docet. 10. Ethic.) necessa-
rio habet vim cogentem, & efficaciter inducentē ad opus

Is autem, qui populi curam non habet, licet possit alios
ad bonum adhortari, nō tamen illos cogere, & ideo nec
leges illis dare. Hæc autem populi cura, & potestas super

illum, licet omnis (vt Paulus ad Romanos ait) sit à Deo:
attamen diuerso modo illā homines à Deo habent, iuxta
diuersitatem potestatis & curæ, quæ super populum haberi

da est. Est enim quædam potestas ecclesiastica, quæ hunc
præcipuum habet sui regiminis finem, vt videlicet popu-
lum sibi cōmissum ad æternam perducatur beatitudinem.

Et qui hæc curam & potestatem habet, licet ad hoc sit ab
homine electus, à Deo tamē potestatem illam suscipit: &
per illam suscipit potestatem leges condendi. Est alia po-
testas laica, cuius hic solus est finis, vt populum in pace

custodiat: & hæc potestas licet sit semper à Deo, non ta-
men immediatè, sed sæpè per populi cōsensum, à quo pri-
mum Deo annuente aut permittente illā accepit, nec ma-
iorem quā illi populus ab initio concessit. Et qui talem

populi regēdi curam dedit, eo ipso dedit potestatem eas
condendi leges sine quibus populus bene regi nō posset.

Constat enim potestatem legem statuēdi, iure naturæ po-
pulo concessam esse, præsertim ad eas leges sibi cōdendas
quæ superioris sui vero & legitimo dominio nequaquam

repugnant. Nam quilibet particularis homo potest sibi

ipfā

ipfī statuere regulam, qua vitam suam regat & modere-
tur, etiam cum obligatione faciendi id, quod lege decre-
uerit, si id quod apud se statuit, nulli superioris sui legiti-
mo decreto, obuiat. Quilibet enim est rei suæ modera-
tor, rector, & arbiter, vt dicitur in. le. in re mandata. C.

mandata. Idem prorsus de toto populo, aut tota republi-
ca dicere oportet. Quoniam nulla recta ratio patitur, vt

totus populus in legibus ferendis circa se ipsum non ha-
beat eam potestatem, quam cuius particularis homo ha-
bet in seipso. An autem ea rationis regula, quam homo

ad vitæ suæ regimē sibi ipfī statuit, sit lex dicenda, an nō:
parum refert ad id, quod intendimus. Scio enim esse ali-
quos, qui censent illam nō esse dicendā legem, propterea

quod ea, quæ homo sibi ipfī statuit, nō respiciunt bonum
commune, sed solum bonum illius particulare. De qua re
nolo nunc disputare, quoniā & si constaret illam non esse

respicere bonum cōmune, ac proinde regulā illam non esse
dicendam legem, negari tamen non posset quemlibet ho-
minem habere potestatem statuendi sibi talem regulam,

quæ superioris voluntati non repugnet: & inde sequitur,
vt multo melius populus habeat talē potestatem. Præte-
rea, sicut se habet totū hominis corpus ad quodlibet eius

particulare membrum, ita se habet totus populus ad quē-
libet hominem totius populi. At corpus hominis singu-
lis quibusque membris imperat, & illis ad suam utilita-
tem vtitur. Oportet igitur vt populus totus singulis qui-
busque illius hominibus imperare possit, & illis ad com-
modum suum vti: & inde apertè consequitur, vt illis om-
nibus iuste possit leges dare. Tam aperta & manifesta

est hæc populi potestas, vt antiqui Philosophi nihil aliud
dixerint esse legem, quā populi cōsensum, qui quid fa-
ciendum quidve fugiendum sit, declarat. Nam Xeno-
phon libro primo de factis & dictis Socratis, refert Peri-
cleum his verbis legem definisse. Omnes, quas in vnum

conueniens & consentiens vulgus conscripsit, explanans
quæ sunt facienda quæve fugienda, sunt leges. Et lib. 1. re-
fert Hippiam cum Socrate disputatē, & eisdem ferè ver-
bis leges definientem. Denique Iulianus Iuriconsultus

in. l. de quibus. ff. de legibus censet leges nulla alia ex cau-
sa obligare, quā quoddam iudicio populi receptæ sunt.

Sed

Xenoph.
Pericles.

lege diuina aut naturali minimè necessarium, sit tyrannus dicendus: quia maiorem potestatem erga populum sibi commissum exercet, quàm verè habeat. Hoc autem de sola laica potestate intelligi volo, quoniam hæc sola à populo accipit suæ potestatis iobur. Ecclesiastica autem potestas, quia (vt diximus) non à populo, sed ab ipso deo vim potestatis habet: idè etiam sine populi cōsensu posset leges cōdere de his rebus, quæ ad finem vltimum assequendum essent necessariae, aut valde conducibiles. Sed hic fortè dubitabit aliquis, an hi, qui post legem à potestate laica conditam nati sunt, teneantur ad eiusdem legis obseruationem, cum illi non consenserint legi, nec illorum cōsensus sit requisitus. Respondeo, illos omnes, qui post datam legem succedunt, etiam si longissimè ab illa legis creatione distent, obligari ad eiusdem legis obseruationem, quousque lex sit per contrariam consuetudinem aut per aliam legem abrogata. Quoniam illi etiam non proprio & expresso cōsensu sint ligati: ligantur tamen per cōsensum præsumptum, & quem necessariò præstare tenentur. Nam aliàs oportet à quolibet homine nato petere cōsensum, aut nouis hominibus nascentibus, nouas semper condere leges. Hoc autem quàm sit absurdum, & à ratione alienum, nemo est qui non videat.

Quia quocunque homine particulari nato non variatur populus, vt propter illius natiuitatem alius populus censetur, sed idem semper dicitur, & eodè vocatur nomine. Nam ob hanc causam ecclesia Catholica, quæ à primo iusto incipiens vsque ad finem mundi protenditur, vnà tantum Christi sponsa esse censetur. Ipse enim sponsus vnica illam esse dicit, sic inquit. Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Et Paulus apostolus apertius declarat vnica esse Christi sponsam, sic dicens: Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. In quibus verbis id annotandum est, quòd dixit virginem, & non dixit virgines: vt vnica illam esse ostenderet. At, si aliis atq; aliis succedentibus hominibus, aliam semper oporteret dicere rempublicam, aliumq; populum, necesse esset fateri, tot ecclesias Catholicas successu temporum fluxisse, quot secula præterierit. Deinde, si princeps priuilegia aliqua concedat alicui civitati,

Cant. 6.

Col. 11.

nti, et si omnes, qui tunc vivebant, moriantur, non eo ipso priuilegia perire dicentur: sed ad posteros deriuata esse iudicabitur, propterea, quòd posteriores cum prioribus censentur esse idem populus. Et inde apertè deducitur, vt idem sit etiam dicendum in legum obligatione, ita vt qui post legem editam nati sunt, teneantur ad illius obseruationem, cui priores consenserunt. Quia quandiu totus populus tacet, & legi antiquæ non contradicit, consentire videtur. Cui populi cōsensui quilibet particularis homo se conformare tenetur, & per consequens legi obedire.

Additur deinde in definitione legis per me data, quòd lex sit voce aut scripto promulgata. Quæ promulgatio ad hoc necessaria est in lege, vt per illam legislatoris voluntas innotescere possit his, quibus lex datur. Non est enim æquum, aut rationi consentaneum, vt quis possit obligari ad faciendum id, quod nullo modo implere potest. Constat autem neminem posse velle, id quod prorsus ignorat. At necesse est, legislatoris voluntatem, quæ nec voce nec scripto manifesta est, esse prorsus ignotam. Et inde apertissimè sequitur, vt legislatoris ignotæ voluntati, nemo possit obedire. Ex quo vltius deducitur, vt legislator neminem suâ voluntate obligare possit ad aliquid faciendum, nisi prius suam voluntatem illi notam fecerit. Hæc autem nisi voce aut scripto manifestetur, vix poterit alicui (vt oportet) esse nota. Tanta est in statuenda lege publicationis necessitas, vt Deus ipse cui rerum est summa potestas, non possit lege positua ab eò data, citra eiusdem legis publicationem, aliquem ad illius obseruationem obligare. Execramur (inquit Hieronymus ad Damasum) eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini præceptum esse, & mandata non à singulis posse seruari. Hæc Hieronymus. Et Ambrosius libro primo de Iacob & vita beata: capite tertio ait. Nemo tenetur ad culpam nisi voluntate propria desixerit. Hæc ille. At non potest propria voluntate ab aliquo desectere, qui ignorat id, à quo desedit. Quoniam (vt Augustinus ait) voluntas non fertur in incognitum. Denique, ipsa veritas hoc idem apertissimè docet, sic inquit. Si non venissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent.

Hieron.

Ambro.

August.

Ioan. 15.

Quibus verbis, non de omni Iudæorum peccato Christus loquens, sed de solo infidelitatis peccato, quo noluerunt credere, illi esse verum Deum, dixit illos fuisse ab illo peccato excusandos, si de illa re non fuissent ab eo plenè edocti. Quia poterat legitimam prætexere excusationem, dicentes se nihil tale audiuisse, nunquam hanc veritatem fuisse illis legitime publicatam. Hoc tamè hac cõditione intelligendum est, si ipse non impediuit, vt lex non publicaretur: quia tunc si ipse impediuit publicationem, non excusaretur per ignorantiam. Vnde Augustinus ait. Ille ignorans non potest excusari à pœna, qui, quod disceret, nõ inuenit. Illis autem hoc ignosci nõ poterit, qui habentes à quo discerent, operam non dederunt. Hæc August. Et citatur à Gratiano in ca. final. dist. 37. Et inde sequitur, vt multo minus excusari possint, qui habentes, à quo discerent, non solum operam non dederunt, sed obstituerunt his, qui docere volebant. Tanta est ad legis rigorem necessitas publicationis, vt Gratianus censeat tunc leges institui, quum promulgantur. cap. In istis, dist. 4. Tunc quidem institui dicuntur; quia tunc ex ipsa promulgatione incipiunt obligare subditos, ad quorum notitiam per talem solènem promulgationem perueniunt, nam et si lex aliquando duorum mensium spacium statuatur, vt lex obliget post publicationem, prout habetur in Auten. vt sic. no. constit. colla. 6. hoc tamen spacium ad forum exterius referendum est, & non ad forum conscientie. Quoniam si his duobus mensibus post publicationem transactis, quis talem legem esse solènniter promulgatam, sine culpa sua ignorauerit, is nondum in cõscientia obligatur ad illius obseruationem. Quia non est æquum, nec rationi cõsentaneum, vt quis obligatur ad id, quod sine culpa sua ignorat: quoniam obligaretur ad impossibile, quod nullatenus est admitrendum. Præterea is, qui post tempus publicationis à lege præfixum, legem transgressus est, & vult probare ignorantiam suam, admittitur ad probationem vt docet Panormitan. in cap. Cognoscentes. de consti. & colligitur ex cap. finali. qui matri. accus. possunt, & cap. 1. de post. præ. ubi dicitur: quod illis, qui ignorantiam allegant, non facile credendi facultas tribuitur. Ex quo sequitur, quod admitti potest ad probationem, quauis eam difficulter

August.

Panorm.

faciliter præstare possit. Frustra autem admitteretur ad probationem ignorantie, si illa probata non excusaretur à culpa. Et inde apertissime cõuincitur, vt nullus, qui sine culpa sua legem ignorat, sit obligatus in cõscientia ad eandem legis obseruationem, quauis sit illa solènniter promulgata, & promulgationis spacium à lege præfixum iam fuerit elapsum. Ob hanc causam grauiter olim puniebantur, qui debebant librum Prætorum, in quo tales leges scribebantur. Ie. si quis id. ff. de iurisdic. omni. iudi. & infra. de iure naturali gentium & ciuili. paragraph. Prætorum quoque edicta, & glossa ibi in verbo, edicta. Sic enim scripturam delentes, impediabant ne legum notitia ad posteros transiret, & sic obligatio obseruationis præteriret. Oportet autem leges, quæ constringunt hominum vias, ab hominibus sciri & intelligi, vt vniuersi, præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sententur. C. de legibus. Ie. leges sacratissimæ. Hæc tamen omnia, quæ de necessitate publicationis diximus, non sunt de lege naturali intelligenda, quoniam hæc, cum sit in cordibus hominum scripta, non indiget aliqua alia publicatione.

Vltimò additum est in definitione legis superius data quod sit cum intentione obligandi subditos ad parendum illi. Non enim quælibet legislatoris voluntas, etiam si voce aut scripto fuerit sufficienter promulgata, est pro lege tenenda: nisi talis sit, quæ subditos constringat ad id, quod lege decretum est. Nam si legislator aliquid subditis suis consuleret, tali consilio aperte suam voluntatem illis patefaceret: illa tamen voluntas non esset pro lege tenenda: quia per illam nequaquam subditi congerentur ad aliquid faciendum, aut ab illo fugiendum. Lex autem (vt Aristo. 10. Ethico. cap. 9. docet) vim habet cogentem & necessitantem. At necessitare & ad opus impellere non potest legislator, nisi præcipiendo aut prohibendo: ergo sola illa legislatoris voluntas, quæ per præceptum aut prohibitionem manifestatur, est pro lege tenenda. Sed fortè contra hoc quis argumentabitur, quod voluntas legislatoris, quæ permissione manifestatur, est pro lege tenenda, vt patet per legem, legis virtus. ff. de legibus. Vbi inter legis virtutes recensetur permissio, perinde ac

Aristo.

DE POTEST. LEGIS. POENAL.

præceptum & prohibitio : ergo tale decretum, quo aliquis legifator permittit, erit pro lege tenendum, veluti quando militi permittit, vt post sententiam vii possit exceptionibus suis C. de iuris & facti ignorant. l. i. Respondet deo, huiusmodi legifatoris permissiones esse pro legibus tenendas : quia in omnibus talibus sunt quædam præcepta laenter permixta. Nam eo ipso, quod militi permittit, vt post sententiam vii possit exceptione, iudici præcipit, ne illum à tali suffragio repellat.

QUOMODO SINT INTELLIGENDÆ

quædam legis definitiones à Cicerone datæ, & quædam aliæ à variis Iurifconsulis redditæ in titulo de legibus, libro primo Digestorum.

Cap. II.

OSTENSA iam & sufficienter declarata vera legis definitione, super est, vt iuxta id, quod promissimus, definitiones legis, ab aliis viris sapientibus datas, perferretur, & illarum defectus prodamus, aut benigne illas interpretemur : vt illarum autoribus honorem aliquem deferamus. Cicero libro primo de legibus legem definiens, ait: Lex est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Quæ definitio etsi adeo Ciceroni placuerit, vt sepe illam in eodem libro iterauerit, bifariam tamen meo iudicio peccat. Primum quia falsum est quod dicit, & secum pugnantia continet. Lex quidem non est opus intellectus, sed voluntatis. Non enim per hoc lex statuitur, quod legifator aliquid iuste faciendum, esse intelligit, sed per hoc, quod ille id, quod iustum est, ab his, qui illi subditur, ita fieri vult. Nam (vt dicitur, insitu, de iure naturali, paragrapho, sed & quod principi) quod principi placuit, legis habet vigorem. Præterea, in definitione illa dicitur legem iubere ea, quæ facienda sunt, prohibereque contraria. Si lex iubet aut prohibet, ergo non est ratio, quia iubere & prohibere opera sunt voluntatis & non intellectus. Secundò peccat illa definitio, quia etsi daremus voluntatem quodammodo ad rationem pertinere, & partem aliquam illius esse, adhuc definitio illa non esset bona, quia non omni legi, sed soli legi naturali conuenit. Ea enim sola est, quæ

Cicero.

LIBER PRIMVS.

in nostra natura insita est: aliæ autem non sunt insitæ in natura. Quod ex eo apertissimè constat, quod non sunt, imò nec esse possunt, omnibus notæ, sed multæ ex illis à doctissimis viris absq; vilo peccato ignorantur. Hoc autem contingere non posset, si omnes illæ leges essent insitæ in natura. Nam ob hanc solam causam Theologi omnes concorditer docent, ignorantiam legis naturæ neminem excusare à transgressione illius legis, quia cum sit homini insita à natura, nullus, nisi qui per peccatum excæcatus fuerit, illam ignorare potest. Hæc est enim illa lex, quam Paulus in ea, quæ est ad Romanos epistola, dicit esse scriptam in cordibus hominum, ac proinde homines naturaliter ea, quæ legis sunt, facere censet: quia naturali ratione suadente, sine aliquo alto præceptore intelligere valent ea, quæ lex in Decalogo præcipit. Si multæ sunt leges, quæ citra omnem culpam ignorantur, conuincitur inde, illas omnes non esse in ipsa natura insitas: & per consequens definitionem legis à Cicerone datam, illis minimè conuenire. Deinde, si omnes leges essent in ipsa natura insitæ, omnes etiam essent eadem apud omnes. Nam Aristoteles in quinto Ethicorum dicit, ius naturale esse illud, quod vbiq; habet eandem potentiam. Non sunt autem eadem leges apud omnes, sed variantur iuxta varias locorum consuetudines, & iuxta id, quod temporum varietati conuenit, prout declaratum est in capite præcedenti: ergo non omnis lex est in ipsa natura insita. Et inde manifestè colligitur, definitionem legis à Cicerone scriptam, non omni legi, sed soli naturali conuenire. Rursum, si omnis lex esset insita in ipsa natura, nulla lex mutari posset. & iuste abrogari: quoniam ea, quæ naturæ insita sunt perpetuo ferere, sunt ipsi naturæ coniuncta, nec ab ea vnquã diuelli possunt. At multæ sunt leges, quas temporis successu mutandas esse, ipsa natura & rerum experientia docet. Vnde Aristoteles eximius naturæ indagator, quærens an expediat vnquã patrias leges mutare, in 2. Politicorum, capítulo sexto, per hæc verba respondet. Melius videri potest, vt mutationem recipiant. Nam in aliis quidem scientiis hoc prodest, ceu si Medicina ab institutis patriis mutetur. & gymnastica & aliæ artes & que facultates: quarum eadē vna sit ponenda ciuilia

Rom. 2.

Aristo.

Aristo.

disciplina, patet in ea quoque eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicit aliquis, & in ipsis legibus. Antiquæ enim leges nimium rudes erant & barbaræ. Armati siquidem ferro incedebant Græci, & vxores emebant inuicem: & quotcurque verus iura alicubi existant, penitus rudia sunt. Hactenus Aristoteles. Ex quibus verbis aperte constat, errasse Lycurgum Lacedæmonum legislatorem, qui censuit leges prorsus non immutandas. Nam postquam leges Lacedæmonis dederat, optans eas perpetuo cōstantes fore, dixit se Delphos adire velle, vt illic Apollinis oraculum consuleret, rogatque Lacedæmonios, vt constitutis ab eo legibus insisterent, neque ex illis quicquam immutarent, quousque ex Delphis ipse reuenteretur; & Apollinis responsum rediens, illis nuntia: et, Cui petitioni cum omnes consentirent, vt firmam & indubitaram illorum promissionem faceret, iuramentum ab optimatibus & populo vt promissa seruaarent, accepit. Abiēs autem Lycurgus nunquam rediit, sed Cretæ obiens (vt Plurarchus Aristocratis testimonio, in vita illius refert) hospites suos precatus est vt corpus exurerent, & cineres in mare dispergerent, ne quando forte reliquiis eius delatis Lacedæmonem, illi ob hanc causam se à iuramento liberos esse putarēt, & sic leges ab eo conditas mutare tentarent. Quæ res etsi à rudi illa antiquitate nimium celebrata fuerit, indigna tamen est, quæ laude decoretur. Quoniam etsi bonum sit (vt in præcedenti capitulo Aristotelis testimonio diximus) leges non facile mutare: non tamen necessarium est illas esse prorsus immutabiles, sed iuxta temporum varietatem sæpe illas mutare oportet. Et inde conuincitur eas, quæ mutabiles sunt, non esse in ipsa natura insitas, & per consequens iuxta Ciceronis definitionem non esse leges dicendas. Sed in excusationem Ciceronis dici posset, omnem legem esse insitam in natura: propterea quod in ipsa natura sunt insita principia legis naturalis, à quibus reliquæ omnes leges deriuantur, quamuis non omnes eodem modo ab illis principiis deducuntur. Aliquæ enim sunt, quæ à principiis legis naturalis deducuntur, tanquam effectus necessarij à causa naturali producti, sicut conclusiones producuntur à principiis per medium bonæ

bonæ consequentiæ. Talis est lex prohibens vsuram, quæ ex prohibitione furti proximè deriuatur: & vltimò deducitur ex illo primo principio legis naturæ. Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Talis etiam est lex, quæ fraudem alteri fieri prohibet, & fraudem nemini optulari præcipit. Quæ lex ex illo primo legis naturæ principio nunc proximè citato, manifestè deducitur. Tales leges etsi ab hominibus latæ dicantur, quia ingenio humano à principiis naturæ deriuatæ & explicatæ sunt, leges tamen naturales verè dici possent, potius quàm humanæ, quia nihil à voluntate humana, sed totum suum robur ab ipsa natura accipiunt. Nam omni legislatoris humana voluntate seclusa, ita vt nullus vnquam homo de illis aliquid statuisset, nihilominus illæ plenam suam vim ad obligandum haberent. Aliæ sunt leges humanæ, quæ à lege naturali deriuantur per modum specificationis aut determinationis: sicut species in rebus artificialibus quodammodo deriuantur à genere. In qua deductione, licet sit necessitas, qua aliquam certam speciem statuatur artifex in operando: quod tamen hanc aut illam statuatur, ex mera artificis pendet voluntate. Tales sunt omnes leges, quæ præmium aliquod virtuti, aut pœnam vitio statuunt: quarum nullæ ex primis legis naturæ principiis necessaria consequentiâ deduci possunt. Nam licet necessarium sit ex lege naturæ, vt virtuti præmium, & vitio pœna reddatur, non tamen ex eadem lege est necessarium, vt hoc aut illud præmium virtuti, & hæc aut illa pœna vitio reddatur. Tales ergo leges, licet verè humanæ dicantur, quia ab hominum voluntate pendent, vt subditos obligare possent: non tamen est sola in illis humana voluntas, ita vt sine illa similitudine aut specificatione legis naturalis, illa sola subditis necessitatem & obligationem imponere possent. Possunt ergo huiusmodi leges quodammodo extensâ vocis significatione naturales dici: quia per illas id in specie decernitur, quod in genere absque vlla specificatione lex naturalis faciendum esse decernit. Si enim lex humana omnino à lege naturali discederet, illa iusta non esset, etsi nihil extra legem naturalem præciperet, iam non humana, sed lex naturalis diceretur. Nam Vlpianus Iuriconsultus in l. ius ciuile. ff. de iust. & iure. ita

Vlpianus.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Quoniam nuda delicti prohibitio, nisi adiungatur pœna, quæ malè cupientes deterreat, nunquam illos à peccatione delicti coarcebit. Fit itaque necessariò, vt his verbis in definitione aut descriptione legis adiunctis: delictio illa non possit alicui alteri præter legem, quæ pœnam minatur, conuenire. Et inde apertissimè conuincitur, illam neque esse bonam legis definitionem, neque bonam descriptionem.

Martia.

Demost.

Pergamus igitur vltra, & alias duas legis definitiones, quæ sub Martiani nomine in eodem Digestorum titulo collocantur, discutiamus, an fortè illæ meliores sint. Martianus siquidè authoritati Demosthenis illustrissimi oratoris, & Cryssippi Stoicæ sectæ Philosophi innixus, duas reddit legis definitiones. Prima, quæ ex Demosthene in oratione prima in Aristogitonem sumpta est, sic ait. Lex est, cui omnes homines decet obedire. Quæ legis explicatio ad eò in multis deficit, vt nec definitio nec descriptio dici mereatur. In primis siquidem illa non explicat ipsius legis substantiam, sed id solum, quod conuenit illis, quibus lex datur. Nam obedire legi, illis conuenit, ad quos lex data est. Deinde definitio illa non omni, sed solè legi diuinæ & naturali conuenit. Nam aliis legibus quæ purè humanæ sunt, & iuxta variam cuiusque patriæ conditionem variantur, non omnes obedire decet. Non enim omnes easdem habent inclinationes, neque omnes ad eadem vitia sunt proni; & ideo non decet easdem leges omnibus dari. Variæ etiam sunt diuersarum nationum consuetudines, varique mores: in vestimentorum materia, in ciborum delectu, in domorū & aliorum ædificiorum constructione, in domorum ornatu, in nuptiarum ritibus & cæremoniis, in accusationibus inferendis, in defensionibus accusatorum, in litibus terminandis & definiendis. De quibus omnibus, licet variæ nimiumque diuersæ sint in diuersis nationibus consuetudines, fieri potest, vt cuiusque illarum nationum consuetudo, considerata nationis inclinatione, in multis huiusmodi rebus laudabilis sit. Et inde apertè consequitur, vt non sit decens, quamlibet illarum nationum legibus alterius obedire, præsertim quum multæ consuetudines tales sint, vt sine scandalo & quidem graui tolli non possint, vnde eueniæ

LIBER PRIMVS.

15

uenit vt sint necessariò seruandæ. Tales igitur Leges, iuxta Demosthenis definitionem, non essent leges dicendæ, propterea quòd illis non omnes, vt modò diximus, obedire decet. Præterea, illa Demosthenis definitio, quam Martianus laudat, excedit ipsam legem: quoniam alicui præter legem conuenit. Nam si quis esset orbis monarcha, illi omnes obedire deceret: sicut modò summo Ecclesiæ præfidi omnes Christianos obedire decet. Ineptè tamen supremum Ecclesiæ antistitè aut totius orbis monarcham quis appellaret legem, nisi eo locutionis tropo, quo causam nomine effectus appellare solemus. Sicut enim Paulus concupiscentiam carnis appellauit peccatum, non quòd illa verè sit peccatum: sed quia est causa vnde peccatum oritur, aut quia est peccati originalis effectus. Et sicut idem Paulus alibi dicit. Spiritum sanctum postulare pro nobis gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse Spiritus sanctus postulare aliquid, aut gemere possit, sed quia eos, quos inhabitat, postulare & gemere facit: ita etiam ipse orbis monarcha, imò & quilibet legislator posset, iuxta hunc loquendi modum dici lex: quia est legis causa & conditor eius. Si autem hunc locutionis tropum excludamus, & sine vlla figura loqui velimus: ipse legislator lex dici non poterit. Nam causæ æquiocæ, hoc est, quæ effectus à se specie distinctos producunt, non possunt eodem nomine censeri, quo censentur effectus earum. Nam edificator domus & ipsa domus non eodem nomine specifico dicantur. Ad eundem modum legislator non potest dici lex, sicut ea, quæ est ædificata ab illo. Si tamen iuxta Demosthenis definitionem de legislatore iudicandum est, etiam dicetur ille lex perinde ac illa. Rursum, etsi illa Demosthenis definitio omni & soli legi conueniret, nimia tamen illius breuitas, iuxta Aristotelis doctrinam sexto Topicorum libro cap. 1. illam vitare potest. Nam etsi oporteat definitionem esse breuem, vt excludat omnem verborum superfluitatem, non tamen ad eò breuem in sententia, vt non valeat explicare substantiam aut proprietates rei, quæ per illam definitur. Oportet enim definitionem esse declaratiuam & manifestatiuam ipsius, quæ per illam definitur, alioqui si rem nullo modo declarat, sed illam æquè obscuram & ignotam

Rom. 7.

Rom. 8.

Aristot.

ignotam relinquit, definitio illius dici non poterit.

Quæ tamen nimium brevis est sententia, vix potest esse clara, vt optimè quidam dixit. Dum brevis esse volo, obscurus fio. Ob hanc causam Aristoteles in .7. Metaphisicæ textu commenti. 34. docet, definitionem dari debere per multa nomina; quoniam alias si per vnam vocem da retur, mæret (vt ille existimat) obscurum & ignotum, quod definitur. Et hæc nimia in definitionibus breuitas magis vitiosa est in Rhetoribus quàm in Philosophis aut Dialecticis. Nam etsi Rhetoribus aliqui alii definitionis defectus sint aliquando condonandi, vitium tamen breuitatis nunquam est illis indulgendum. Nam

Aristot. Aristoteles in primo libro Rhetoricorum ad Theodectem cap. 3. in fine de Rhetorum definitionibus differens, hæc ait. Oporteret autem definitiones has sufficientes purare, si ita se habent, vt de vnoquoque, neq; obscuræ sint neque exactæ, hæc ille. Ex quibus conuincitur, vt licet alios definitionis defectus Demostheni condonare velimus, nimix tamen breuitatis & obscuritatis vitium illi veluti Rhetori eminentissimo non sit dimittendum. In gratiam tamè Demosthenis ego illum tueri cupiens, illius verba aliter quàm Martianus Iuriconsultus interpretanda esse censeo. Non enim credo Demosthenem illis verbis legem definire, vt Martianus de illo putauit: solum legis encomium, id est, illius laudem expressisse. Neque enim fieri necesse est, vt quoties aliquid per hoc verbum, est, de alio enuntiatur: statim illa oratio sit putanda illius rei definitio, etiã si multa de illo in illa oratione dicantur, quoniam multæ tales orationes ad solam illius rei, de qua fit sermo, laudem referuntur, & non ad illius definitionem. Nam huiusmodi laudibus Oratores & Rhetores sæpissimè vtuntur, cum aliquid persuadere conantur. Quoniam laus cuiusque rei hoc habet proprium, vt audientis animum ad amorem eiusdem rei excitare valeat. De qua re non est opus, vt aliunde exemplum petamus, quod in hac re, de qua loquimur, facillè præstare possumus. Cicero enim in ea oratione, quam pro Aulo Cluentio habuit, volens probare indignum esse in ea ciuitate, quæ legibus contineatur, discedi a legibus, multas præclaras legis laudes concinnat, sic inquit.

Hoc

Hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in republica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis, mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege: suis partibus vt nervis ac sanguine & membris vt non potest. Hæc Cicero. Quæ verba nullus nisi rudis & parum intelligens dicet esse legis definitionem, sed solum illius encomium, quo multa legum merita explicantur. Nam dicens Cicero legem esse vinculum ciuitatis, aut fundamentum libertatis, aut fontem æquitatis, non definiuit legem, sed eam laudauit, vt vel sic iudicibus persuaderet, dignum & iustum esse leges ab omnibus seruari. Idem ego puto Demostheni contigisse, cum in illa oratione prima, quæ est in Aristogitonem, dixit. Lex est, cui omnes homines decet obedire, & cætera, quæ ibidem subnectuntur.

Aliam definitionem citat eodem loco Martianus Iuriconsultus ex Chrysippo Stoicæ sectæ philosopho, his verbis. Lex est omnium diuinarum humanarumque rerum notitia. Quam definitionem Accursius sic intelligendam putat, quod in scientia iuris ciuili tractatur tam de rebus diuinis quàm humanis. Nã illic (vt ait) tractatur de mysterio trinitatis, & de sacrosanctis Ecclesiis, & de Episcopis, & de monachis, & de rebus aliis humanis. Atq; ideo putat Chrysippum dixisse, legem esse omnium diuinarum & humanarum rerum notitiam. Tanquam si Chrysippus, qui per multos annos Romanorum imperium præcessit, de Codice aut libris Digestorum à Iustiniano imperatore æditis, loqueretur. Nam si de illis loqueretur, vera non essent, quæ ille dicit. Quoniam etsi in libris iuris ciuili aliqua de diuinis tradantur, non tamè omnia diuina illic traduntur, sed paucissima. At Chrysippus dicit legem esse non solum aliquarum, sed omnium diuinarum & humanarum rerum notitiam. Deinde, falsum est illam rerum notitiam esse legem. Non enim tunc ipsa lex condita esse putatur, quando legislator agnoscit aliquid expedire reipub. sed quando (vt supra diximus) id faciendum esse præcipit. Et inde apertissimè consequitur, vt ipsa rerum notitia lex dici non possit, cum lex consistat in imperio voluntatis illius, qui imperare potest.

Præsup.

Chrysip.

Præsupponit tamen lex ipsam rerum notitiã, sicut actus voluntatis, actum intellectus Rursum, si illa legis definitio à Chrysippo data, vt Accursius censet, etiet intelligenda, nulli prorsus particulari legi, sed omnibus legum voluminibus simul iunctis, conueniret. Nulla siquidem est particularis aliqua lex, quæ in se contineat omnium diuinarum humanarumq; rerum notitiam, sed vnaquæque illarum, aut de diuinis, aut de humanis tantum rebus disponit: & ita oportet et illum fateri, vt iuxta definitionem legis à Chrysippo datam) nullum particulare cuiuscunque imperatoris decretum, sit lex dicendum.

Quapropter, ego illa Chrysippi verba longè aliter quam Accursius puto esse intelligenda Ego enim cenfeo, (& credo me in hac parte non falli) per illa verba non dari legis definitionem, sed exprimi id, quod est necessarium in legislatore, vt iustam legem condere possit. Oportet enim, vt omnes leges diuinas optimè intelligat, ne legem condens aliquid statuatur, quod alicui legi diuinæ alicui ex parte repugnet. Nam si aliquid contra legem diuinam lex humana præciperet aut prohiberet, lex illa nullius esset roboris, nec homines ad illius obseruationem essent astricti. Quia (vt beatus Petrus dixit) obedire oportet Deo magis quam hominibus. Oportet etiam, vt omnium legum humanarum, quæ vim & robur retinent, habeat notitiã, ne leges sibiipsis aduersentur: & contra seipsas pugnent. Oportet denique, vt res omnes humanas, de quibus aliquid statuere debet, optimè intelligat, ne aliquid præcipiat, quod sit homini impossibile, aut illi nimis difficile, aut moribus patriæ minimè conueniens. Quum igitur Chrysippus ait, legem esse omnium diuinarum humanarumq; rerum notitiã, ego illa verba non per identitatem, sed per causalitatem intelligenda esse puto, ita vt illorum verborum talis sit sensus. Lex oritur siue procedit ex notitia omnium diuinarum humanarumque rerum, quæ scilicet sunt homini necessariæ. Cætera autem, quæ in verbis Chrysippi adduntur, varios legis effectus explicant, vt puta, quod præstat bonis & malis, quod sit princeps & dux, quod sit regula iustorum & iniustorum. Omnium ergo illorum verborum Chrysippi, prima pars causam legis potissimam, quocunque

A.C.T.

cunque nomine illa censeatur, explicat: quæ est perfecta rerum notitia, sine qua nulla lex iusta statui potest, reliquæ verò omnes partes, solos legis effectus exprimunt. Nam quod rerum diuinarum notitia sit legislatori summè necessaria, vt iustam legem condere possit, vel ex hoc aperte conuincitur, quod aliqua sunt leges iniustæ & pessimæ, à Romanis Imperatoribus æditæ, ob solam ignorantiam legis diuinæ, quam si bene (vt oportebat) intellexissent, nunquã tales leges condidissent. Omitto eas leges, quas Imperatores idololatræ, & Deum verum prorsus ignorantes, condiderunt. De illis, quæ à Christiano & verè Catholico Imperatore conditæ sunt, vnã & alterã in testimonium proferam, vt ex illis verum esse quod dicimus, apertissimè constare possit. Imperator Iustinianus, quem omnes Catholicum fuisse referunt, in Auten. de nuptiis. paragra. distrahuntur. Coll. 4. statuit, matrimonia per copulam carnalem cõsummata, posse dissolui ad alterius partis arbitrium per ingressum religionis. Hæc autem lex quàm iniusta sit, aperte docet B. Gregorius in quadam epistola ad Theotistam Patritiam, cuius verba citantur à Gratiano in cap. Sunt qui, 27. q. 2. & idem docet Alexander tertius in cap. ex publico extra, de cõuersione conjugatorum. Idem Iustinianus Imperator, in Auten. vt sponsalitia largitas, parag. rursus. coll. 9. statuit malæ fidei possessorem contra verum alicuius rei dominum præscribere posse, post spatium decem annorũ inter presentes, & viginti inter absentes, si dominus rei, sciens rem sibi competere, noluerit rei possessorem infra illud tempus contestari. Hanc tamen legem, quia iniusta erat & legi diuinæ contraria, ius canonicum sæpe irritam fecit, vt patet in cap. Vigilanti. & in cap. Quoniam, extra de præscriptio. & in regula Possessor. de regulis iuris in sexto. Si Iustinianus Imperator, aut quos ille ad has leges condendas consuluit, perfectam habuissent legis diuinæ notitiã, nunquam ille tales leges statuisset, quæ aperte sunt legi diuinæ repugnantes. Et huic nostræ sententiæ fauet glossa in cap. Lege Imperatorum. distin. 10. quærens quomodo Iustinianus Imperator, qui verè Catholicus fuit, talem legem de dissolutione matrimonii causa religionis, fuit ausus condere, cum tam aperte re-

Iustinianus
Imperator.

C

pugnet

pugner legi diuinæ: respondet illum perignorantiã legi diuinæ ralem legem statuisse. Ob hæc igitur causam recte Chryssippus dixit, legem esse diuinarum humanarumq; rerum scientiã: quia illarum omnium rerum notitiam habere, & illas omnes respicere oportet, qui iustã legem condere debet, prout ipsa sapientiã, teste Salomone, clamat, dicens: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Prou. 8.

QVID SIT POENA, ET QVID sit etiam Lex poenalis. Cap. III.

VT omnia, quæ ad Legis poenalis perfectam definitionem habendam, à principio diximus esse necessaria, compleamus: superest declarandum quid sit poena, & inde apertè constare poterit, quid sit Lex poenalis. Poena est passio inferens nocumentum illam sustinenti, aut saltem apta ad inferendum, nisi aliunde impediatur insitita aut contracta propter proprium peccatum præteritum. Dixi poenam esse passionem & non actionem: quia licet multi in actionibus aut operationibus suis poenam sentiant, vt puta scribendo, aut pingendo, aut terram foediendo, aut ligna scindendo, aut aliud quoduis simile faciendõ: non tamen ea ratione, qua agunt, poenam sentiunt sed qua patiuntur. Omne enim agens (vt Aristoteles ait) in agendo repatitur. Et ex hac repassione, quam sustinet agens ab illo in quod agit, euenit, vt ex longa & continua actione vires illi decrescant ac paulatim minuatur. Sustinet igitur homo poenam in multis suis actionibus, non quia agit: sed quia in operatione sua lassatur & fatigatur. Calamus enim & penniculus, & quoduis aliud paruum instrumentum aliquantulum resistit manui motoris: & ex hac qualibet parua resistentia oritur, vt manus tandem lassetur in continuo & longo motu talis instrumenti, & sic poenam sentiat in motu. Et si nihil aliud quam seipsum moueret manus, nihilominus fatigaretur in motu: tum propter grauitatem manus resistentem potentiam motiua: tum etiam quia ex longo motu spiritus animales minuuntur, quibus diminutis, necesse est motoris vires debiliores effici, & sic tandem lassari & poenam sentire. Cum igitur homo aliquid agens, nõ ob eam rationem poenam sentiat, quia agit, sed quia agendo repatitur

Aristot.

titur: merito diximus poenam esse passionem. Aliquando autem actio aut ipsum agens dici solet poena: vt putatã, quum dicimus ignem inferni, aut vermes, aut ferocem esse poenam damnatorum. Hoc tamen ea locutionis figura dicimus, qua causam pro effectũ nominare solemus, hoc est per synecdochen. Hæc enim omnia, quæ nunc proximè recensuimus, poenæ dicuntur: non quia sint, sed quia poenas causant in ipsis damnatis. De hoc tamen admonere decreui lectorem, vt non putet poenam semper esse passionem, prout de passione tractant Physici aut Logici. Hi enim illam solam dicunt passionem, quæ opponitur actioni, & illam respicit tanquam suum correlatiuum: prout est calefieri aut calere, cuius oppositum correlatiuum est calefacere, & frigeferre, cuius oppositum est frigeferre, & multa alia similia. Est adhuc aliud passionis genus, iuxta Grammaticorum regulam, qui passionem dicunt omne, quod verbo passiuo nominatur. Et iuxta hoc passionis genus, dicimus videri, & audire, & tangi, esse passiones: quanuis nec res visa, nec audita, nec tacta, aliquid recipiat à vidente, aut audiente, aut tangente. Iuxta hunc etiam modum dicimus, rerum priuationes esse quasdam passiones, quanuis talis priuatio per nullam actionem sit inducta, imò potius per defectum actionis. Nam aliquem priuari re aliqua, vt puta diuitiis, sanitate, parentibus, filiis, honore, dignitate, officio, beneficio, passiuo verbo designatur. Cum ergo dicimus poenam esse passionem (vt optimè beatus Thomas docet) non est sumendum passionis nomẽ prout soli Physici aut Logici illo vtuntur, sed etiam iuxta Grammaticorum consuetudinem. Quoniam (vt ex sequentibus clarè patebit) sola rei alicuius priuatio, absq; aliqua actione esse potest poena. De qua re (vt alia multa exempla omittam) perpetua beatitudinis priuatio, quæ maxima est damnatorũ poena, apertissimum reddit testimonium. Hæc enim poena nihil reale est in ipso dånato, neq; aliquã actionem diuinã sed per solam carceriam voluntatis diuinæ potest inferri: quia Deo nõ volente reddere dånato beatitudinẽ, necesse est illi perpetuò beatitudinẽ carere. Illam ergo perpetuã beatitudinis priuationem, sicut dicimus esse poenam, ita etiã dicimus esse passionem: quia

S. Tho. in 4. sent. disti. 35. q. 1. ad. 4.

verbo passiuo expressam. Nam qui illam sustinet, priuatus esse dicitur beatitudine, quam vehementer desiderat. Et idem dicendum est de multa pecuniarij, de infamia, de priuatione officij aut beneficij: quia hæc omnes, sicut poenæ merito dicuntur, ita etiam passiones dicendæ sunt, prout nunc de passionibus loquimur.

Additum est deinde in definitione poenæ, quod inferatur nocumentum illam sustinenti, aut saltem sit ex se apta ad inferendum. Non enim omnes passiones (etiam si Physicorum aut Dialecticorum more eas appellemus) nocent illas toleranti, neque etiam omnes ex se apte sunt ad nocendum: sed multæ ex illis potius profunt sustinenti, & delectationem quandam atq; voluptatem inferunt illi. Variant siquidem passiones per concordiam aut discordiam agentis cum patiente. Nam si agens conuenit patienti, causat coniunctionem aut actionem suam, delectationem in illo, ut si cibus dulcis & suavis contingat linguam, aut aliquid leue & blandum attingat carnem. Hinc Auicenna, s. Metaphys. cap. ultimo, dicit delectationem esse coniunctionem conuenientis cum conuenienti. Quæ definitio (ut Dialecticorum more loquar) causalis est, & non identica. Non enim explicat quid sit delectatio, sed unde causetur. Nam causatur illa ex coniunctione duorum inter se conuenientium. Si agens non conuenit patienti, tunc non solum non proderit illi, sed potius nocet: nec delectationem conferet, sed dolorem & afflictionem: veluti si ferrum aut lapis contingat pupillam oculi, aut si tribuli, aut viticæ, tangat reliquas corporis partes nudas. Tales enim passiones, quæ ab huiusmodi agentibus causantur, poenæ dicendæ sunt, quia nocent patienti. Nocentium autem, quod ab huiusmodi passionibus prouenire potest, duplex esse cõtingit, sicut duplex etiã esse potest commodum, quod per tale nocumentum tollitur. Nocere siquidem, priuationem actionem dicit, potius quam positionem. Nocere itaq; est, aliquo commodo priuare: & nocere dici verè non potest, qui nullum commodum tollit. Quod ergo maius est commodum, quod ab aliquo tollitur: eò maius est nocumentum, quod illi inferatur: & per consequens, maior est poena, quam ille sustinet. Commodum autem duplex esse potest: alterum, quod est in persona illa, cui inferatur, & non extra illam,

Auicenna.

ut sunt bona spiritualia, videlicet, scientia, rerum præteritarum memoria, gratia diuina, & virtutes omnes morales. Bona etiam, quæ corpori sunt insita, ut est vita, salus, bona complexio, membrorum integritas, corporis agilitas, robur, quies, somnus, & reliqua his similia sunt commoda, personæ inherencia. Nocumentum, per quod homo aliquo istorum commodorum priuaretur, diceretur nocumentum personæ: quia per illud priuatur hominis rebus, quæ sunt sibi coniunctæ. Alterum est commodum extrinsecum, & est omnis res, quæ extra ipsum hominem existens, illum quodammodo iuuare potest, & aliquam illi conferre vtilitatem. Talia sunt, diuitiæ corporales, honores, dignitates, officia, beneficia, parentes, vxores, filij, consanguinei, affines, amici, & si quæ sunt alia his similia. Nam quodlibet horum potest homini (ut constat) aliquo modo prodesse. Quicquid igitur hominem aliquo istorum, siue in toto, siue in parte priuaret, illi nocere diceretur, & poenam inferre. Illa igitur passio, quæ altero istorum modorum nocuerit illam sustinenti, videlicet in persona propria, aut in rebus externis illam concernentibus, poena dicitur illi, cui nocet. Ex his omnibus sequitur, aliquid esse poenam, adhibitum vni, quod non est poena alteri: quia quod vni nocet altero istorum modorum, alteri eodem modo non nocet. Et primò quidem, de nocumẽto personæ, præsertim de illo, quod corpori inferatur, facile constare poterit, si aduertamus aliquid esse vni valde conueniens, quod alteri minime conuenit, propter diuersam huius & illius complexionem, aut variam corporis dispositionem. Nam calida nocent colericis, quæ tamen valde conferunt flegmaticis: frigida è contrario & nimium humida, nocent flegmaticis, & sæpe profunt colericis. Sanus corpore & esuriens, comedit eò cibum bonum natura suauem, delectatur: æger tamẽ corpore, & fastidiens eundem, si illum comederet, poenam sentiret. Potest etiam talis varietas prouenire ex vario habitu, & ex diuersa vtriusque consuetudine: quia videlicet circa contraria sunt assueti. Nam assuetus ad ieiunandum, nullam sentit poenam ieiunans: assuetus vigiliis & orationi, sæpe ex ipsa vigilia & oratione delectationem capit, tantum abest ut poenam sentiat. Non

tamen ob hoc, aut ieiunium, aut vigilia, aut oratio, desinet dici opus poenale. Quia licet huiusmodi rebus assueti, ex illis non fatigentur, neque alio quouis modo ab illis lædantur: hoc non prouenit ex natura illarum rerum; quia videlicet illæ non sint ex sua natura potentes inferre laborem, aut aliquid aliud nocuum: sed est ex consuetudine illorum, qui talibus rebus sunt assueti. Consuetudo enim sæpe mutat res in alteram naturam. Constat autem, quod ieiunium ieiunanti, & vigilia vigilianti, & oratio oranti, apta sunt ex suis naturis præbere aliquam offensionem, aut aliquid corporis nocuum: & inde sequitur, vt quodlibet eorum sit poena dicendum absolute. Nam cum rerum essentias explicamus, & cum proprias illarum definitiones reddimus non consideramus ea, quæ extra res illas sunt, & quæ sunt illis aduēticia, sed quæ sunt illis intrinseca: nec consideramus quid circa vnum aut alterum efficere valeant, sed quid ex suis naturis præstare conentur. Ad istum modum etiam censet doctor subtilis Scotus intelligendum esse nomen difficultatis, quæ poni solet tanquam commune omnium virtutum obiectum, cum dicitur virtutem esse circa difficile. Vt enim opus aliquod dici mereatur opus virtutis, non est necessarium, vt huic aut illi operati sit difficile. Quia licet ipse operans nullam profusus, quum illud agit, sentiat difficultatem: satis tamen est, quod opus ipsum ex sua natura habeat aliquam difficultatem. Licet enim assueti ieiuniis non sit difficile ieiunare, ipsum tamen ieiunium ex sua natura aliquam habet difficultatem. Inter alias habitus proprietates hæc vna est, quod præbet operanti facilitatem & delectationem: nec tamen per hoc impedire valet quin opus ipsum, ex habitu & consuetudine factum, dici valeat difficile aut poenale absolute. Sunt adhuc aliæ duæ causæ, videlicet, amor, & odium aut contemptus, quæ impedire valent vt res, quæ ex natura sua affigere aut lædere possunt, non affigant neque lædant. Nam amor illius, propter quem tristabilia tolerantur, facit illa suauia & facilia. Amanti siquidem nihil est difficile. Et de suauitate testatur Iob, qui ait. Animæ esurienti etiam amara dulcia esse videntur. Similiter, qui aliquid profusus contemnit, ex illius amissione nequaquam affigitur,

Scot. in 3. senten. quæstio. vltima ad 2.

Iob. 6.

figitur, nec vllam poenam sentit. Quocirca igitur modo, siue hoc aut illo impediatur res, quæ ex sua natura erat apta offendere aut nocere, ne offendant aut noceat, res tamē illa semper dicitur poenalis, & illius passio dicitur poena. Quia (vt diximus) non est considerandū, quid circa vnum aut alterū res efficiat, sed quid ex se, si non impediretur, præstare valeret. Quo fit, vt res, quæ ex se non est apta offendere aut nocere, si aliquē forte offendant aut alicui noceat, non sit absolute dicenda poena, dicitur tamen poena cum restrictione, videlicet poena huic aut illi. Talis est cibus suauis & sanus, qui ægrum fastidientem offendit: quia hic licet possit dici poenalis illi ægro, non tamen est dignus vt absolute dicatur poenalis, aut illius manducatio dicatur poena. Duobus itaque modis aliquid potest dici poena, & opus aliquod dici poenale, videlicet absolute & cum restrictione, hoc est, aut quia res ipsa ex sua natura apta est ad offendendum & nocendum: aut quia, licet illa ex se non possit, is tamē, qui illa sustinet propter suam proprietatem, ab illa offenditur & læditur. Et propter hanc causam, in definitione poenæ vtrumque istorum modorum posui sub distinctione, dicens poenam esse passionem, quæ noceat sustinenti illam, aut saltem ex sua natura sit apta nocere. Et inde sequitur, vt quocirca istorum modorum res sit poenalis, possit iuste in sacramentali poenitentia dari pro satisfactione peccatorum, & a iudice dari in punitionem delicti. Nam quanuis aliquis ex nimia consuetudine ieiunandi nullam profusus fatigationem patiat ex ieiunio, potest tamen sacerdos illi ieiunium in sacramentali poenitentia iniungere, pro satisfactione suorum delictorum: etsi poenitens ille post talem impositionem ieiunet, satisfacet per illud iuxta illius valorem. Deo pro suis peccatis. Ieiunium siquidem ex sua natura res est laboriosa & poenalis, per quam peccatores profusus delictis Deo satisfacere solent. Non est autem rationi consentaneum, vt diuturno & longo ieiunio assuetus, priuetur hac indulgentia, vt videlicet deinceps ieiunans, iam non possit pro suis peccatis Deo satisfacere: quia iam nullum ieiunando sentit laborem. Idem etiam dicendum censeo in penis, quæ a iure aut iudice pro diuersis criminibus infliguntur.

Si quis enim crimen aliquod, cui à iure est aliqua certa poena decreta, commiserit, quanuis ille criminis patratror nullam ex tolerantia illius poenae sentiret afflictionem, non propter hoc esset alia infligenda poena, nisi illa, quae esset à iure instituta. Si etiam nulla esset à iure tali crimine poena assignata, sed ex arbitrio iudicis penderet poena; quae tale crimen deberet puniri, posset iudex quacunque re, quae ex natura esset offensua & nociua, delinquentem iuste punire, quanuis ille nullam profusus afflictionem ex illa sentiret. Et hoc idem dicendum puto de re illa, quae ex natura sua non est offensua aut nociua, sed propter propriam alicuius corporis dispositionem, aut propter proprium alicuius animi ingenium, nocet alicui particulari, quae alteri non esset apta nocere. Nam huiusmodi res posset iuste in poenitentia sacramentali pro peccatorum satisfactione infligi illi, qui ab ea offenditur, & per illam affligitur. Si quis ob aliquam quamlibet causam cibum alioqui sanum & natura suauem fastidiret, & vehementer horreret, non dubito quin posset huic tali sacerdos in sacramentali poenitentia iuste praecipere, vt talem cibum comederet pro suorum satisfactione peccatorum. Et ipsemet poenitens absque villo sacerdotis praeepto posset talem cibum sanum & suauem, quem acriter abominatur, velle comedere, vt per illum laborem, quem comedendo sustinet, Deo pro suis peccatis satisfaciat.

Vltimo, additum est in definitione poenae per me superius data, quod sit contracta vel inflicta propter peccatum praeteritum. In quibus verbis multa sunt, quae adnotatione indigent. Primo quidem admonere oportet duplicem esse poenam, alteram contractam, & alteram inflictam. Poena contracta est illa, quae sine noua aliqua alterius actione statim oritur ex peccato, prout est fomes concupiscentiae, & priuatio gratiae, remorsus conscientiae. Et talem esse merito dicendam poenam, docet B. Bonauentura in primo sent. distinct. 40. ar. 1. q. 1. quo loco ipse hanc poenam appellat poenam contractam, Sanctus autem Thomas in 2. sentent. distinct. 27. q. 1. quanuis dicat remorsum conscientiae esse merito dicendum poenam, non tamè illum appellat poenam contractam, sed poenam con-

S. Bonauentura.

S. Thomas.

concomitantem, propterea quod semper concomitatur ipsam culpam, prout Augustinus libro primo confessionum testatur, sic inquiens. Iustitiam domine, & ita est, vt omnis inordinatus animus sit sibi poena. Poena inflicta est, quae non semper oritur necessario ex peccato, neque illud concomitatur, sed postea infligitur aut à Deo, aut ab homine iudice. Illa verò, quae homo sibi ipsi ex arbitrio suo infligit, etiam si illam pro peccatis suis sumat, non est proprie dicenda poena. Quia (vt sanctus Thomas ait) de ratione poenae est, quod sit contraria voluntati. Deinde aduertendum est, quod non omnis passio quamlibet offensua siue concomitans, siue inflicta, est dicenda poena, nisi illa habeat aliquem ordinem ad peccatum, vt puta, quod per illam quodammodo puniatur peccatum. Ideo Ioannes Gerson lectione prima de vita spirituali animae, dicit poenam & culpam dici correlatiue, & idem dicit de punitione & culpa. Propter quod afflictiones, quas iusti in hac vita saepe sine culpa praecedente tolerant, non esse dicendas poenas docet Augustinus libro. 4. de ciuitate Dei cap. 5. sic inquiens. Nam iustis quidquid malorum ab iniuris dominis irrogatur, non est poena criminis, sed virtutis examen. Haec ille. Poenae enim proprie conuenit ordinare culpam, vt videlicet corrigat ordinem, quem peruertat culpa. Nam omne peccatum est actus inordinatus, & omnis peccans contra aliquem ordinem agit, & ideo oportet, vt ad eundem ordinem per poenam redigatur, quem peccando deseruerat. Et hinc est, quod à tribus (vt beatus Thomas ait) homo iuste puniri potest, quia à triplici subiectione peccans recessit. Subditur quidem homini ordini propriae rationis, deinde subditur ordini exterioris hominis gubernantis vel spiritualiter, vel corporaliter, politice, aut economicè, vltimo subditur ordini diuinæ & supremæ gubernationis. Contingit autem vt peccans hos tres ordines peruertat, agens contra rationem naturalem, & contra legem humanam, & contra legem diuinam. Oportet igitur, vt qui talis est, triplicem poenam suscipiat, per quam ad ordinem, quem peruertat, redigatur. Punitur quidem homo à seipso per remorsum conscientiae, deinde ab homine per varia nocumeta, & postremo à Deo. Et sic punitus redigatur in ordinem,

August.

Tho. 1. 2. q. 46. ar. 6.

Gerson.

August.

Tho. 1. 2. q. 87. ar. 1.

tem, quia illi, à quo poenam patitur, vel iniustus subditur, cui iustici noluit peccando. Ex istis sequitur aliqua esse, quæ et si vulgariter & ex communi vsu poenæ dicantur, tamen iuxta veram & propriam vocis significationem, poenæ verè dici non possunt: quia propter nullam præteritam culpam inflicta. Nam irregularitas, quam iudex patitur ex iusta sanguinis sententia contra alium per eum lata, aut quam incurrit is, qui secundam, post mortem prioris, duxit uxorem, aut quam sustinet is, qui contradixit cum ea, quam purauit esse virginem, quæ tamen non erat, poenæ ab omnibus nominatur, ad hoc solum, quia irregularitas est. Sed licet aliæ irregularitates, quæ ob culpas aliquas præcedentes infinguntur, poenæ merito dici possint: hæc tamen, quas nunc proximè expressimus, iuxta legitimam vocis significationem poenæ dicendæ non sunt: quia propter nullam præcedentem culpam sustinentur. Alioquin etiam oporteret dicere, poenam esse omnem inhabilitatam, aut indignitatem ad officium aliquod suscipiendum & administrandum. Et ita diceremus, poenam esse pueritiã, literarum ignorantiam, cæcitatem, digitorum priuationem, quoniam per hæc omnia quis efficitur indignus sacerdotio, & inhabilis ad multa alia ministeria exercenda. Licet enim hæc omnia poenæ dicantur, quia nocent eis, qui illa patiuntur, non sunt tamen poenæ dicendæ, ut nunc loquimur de poena: quia non sunt propter culpam inflicta: quod tamen iuxta doctrinam beati Thomæ & beati Bonaventuræ est summè necessarium, ut poenæ merito dici possint. Hoc enim apertè docet Augustinus libro primo retractationum, capitulo nono, sic inquit. Omnis poena si iusta est, peccati poena est, & supplicium nominatur. Hæc ille. Ex his sequitur apertè, aliquid esse poenam dicendum ad unam personam relatum: quod si ad personam, cui etiam nocet, referatur, non erit poena dicendum. Nam interdictum, per quod personæ laicæ ab Ecclesia excluduntur, ne interfint celebrationi missarum aut aliis diuinis officiis, si ad personam illam referas, propter cuius culpam locus est interdictus, poena dicitur, & erit. Si verò illud referas ad reliquas personas, quæ nullam prorsus causam interdicti dederunt, afflictio fortè dicitur, aut alio quouis nomine censetur: poena tamen verè dici

August.

non poterit, prout nunc loquimur de poena, quæ videlicet habet ordinem & respectum ad culpam. Idem prorsus dicendum est de poenis, quas filiis Catholicis propter hæresim patris iura decernunt, quæ si ad patris crimen referantur, merito poenæ dicentur: si verò ad ipsos filios comparentur, poenæ minimè dici merentur. Sed de hac re oportet adhuc admonere lectorem, ut non putet factis esse, ut poena merito dicatur, quod sit inflicta propter peccatum, sed opus est ut peccatum illud sit proprium, & sit iam præteritum. Non est enim iustum, ut quis pro peccato alterius puniatur. Nam et si Deus aliquando visitet (ut ipsemet ait) iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, ipsa tamen visitatio aut afflictio, quam filius impendit, respectu filiorum non est poena neque punitio dicenda: quia non pro illorum proprio peccato est illis inflicta, sed in illis huiusmodi afflictio est veluti quædam animæ medicina, quoniam proficere illis ad bonum animæ spirituale, si illam patienter tolerant. Respectu autem patrum poena & punitio censetur, quia pro illorum peccatis filii torquentur, & ita patres per filiorum supplicia puniuntur. De qua re nolo quicquam nunc disserere, quia satis me dixisse memini in illo opere, quod De iusta hæreticorum punitione scripti libro secundo capite decimo. Est tamen hic aduertendum, quod afflictio aliqua poenalis potest bifariam considerari, aut ratione satisfactionis, aut in vera ratione poenæ. Poena, si ea sola ratione consideretur, qua est satisfactoria, non obstat quin vnus innocens possit illam pro alio peccatore sustinere, prout Christus redemptor noster fecit, qui (ut beatus Petrus ait) peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, & tamen peccata omnium nostrum protulit in corpore suo super lignum. Nam in rebus forensibus videmus sepe aliquem transferre in se debitum alterius, & se obligari ad soluendum debitum quod alter contraxerat. Simile quid fecit Christus, quum passionem crucis tolerans, pro nobis omnibus Deo satisfacere voluit. Iuxta quod ipse per regium Prophetam ait. Quæ non rapui tunc exolvebam. Si verò poena consideretur in sola ratione poenæ, hoc est in quantum est vindicta & punitio, nunquam infingitur nisi

Exod. 10.

1. Pet. 2.

Psal. 68.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

nisi propter culpam propriam, siue actuaalem, siue origi-
nalem. Nam propter peccatum cuiusq; proprium origi-
nale, purgatur omnis homo, & anima, & corpore. Punitur
quidem homo in anima, quia sibi relinquitur, destitutus
auxilio iustitiæ originalis: & ab hac pœna liberatur per
collationem gratiæ diuinæ, quæ illi confertur in baptis-
mo. Punitur etiã in corpore per multas calamitates &
miserias, quæ post peccatum originale hominem conse-
quuntur. Et ita fit, vt dolores & cruciatus, quos infantes
etiã post baptismum tolerant, pœnæ merito dici pos-
sint, quia pro peccato suo quisque illorum eas patitur.

Nam ab huiusmodi pœnis nequaquam liberatur homo
per baptismum, sed Deus sapiens & misericors eas in no-
bis persistere voluit, vt nobis loco medicinali seruirent,
ad satisfaciendum pro peccatis præteritis, & refecandum
futura. Quod autem vltimo additum est, vt peccatum,
pro quo talis pœna infligitur, sit præteritum, idè dictum
est, quia semper culpa debet præcedere pœnam, & non se-
qui. Nam (vt Augustinus ait) non prius Deus est ultor
quàm aliquis sit peccator. Non tamen oportet vt semper
culpa præcedat tempore pœnam, sed satis est vt præcedat
natura. Quod dico propter eas pœnas, quas sanctus Tho-
mas vocat concomitantes, & sanctus Bonauentura (vt
dixi) vocat contractas, vt sunt fomes concupiscentiæ, quæ
simul tempore est cum peccato originali: & remorsus cõ-
scientiæ, qui aliquando simul est cum ipso peccato.

Ex his, quæ in hoc capite & duobus aliis præcedenti-
bus diximus, facillè cuique constare poterit quid sit lex
pœnalis. Lex pœnalis est lex, quæ statuit pœnam alicui
infligi propter culpam commissam. Neq; vt ego opinor,
est necessarium, quòd statuat pœnam infligi propter cul-
pam propriam, prout nunc proximè diximus de pœna.
Satis enim mihi esse videtur, quòd pœna, quæ per legem
decernitur, respiciat culpam propriam illius, qui talem
pœnam sustinet, vt pœna dici mereatur. Lex quæ filiis he-
reticorum notam infamiæ inurit, & illos indignos offi-
ciis & beneficiis efficit, merito pœnalis dicitur. Quia li-
cet illas, non propter suam, sed propter parentum culpã,
lex filiis hæreticorum imponat: afflictiones tamen illæ
(vt diximus) ad parentes eorum relatæ, merito pœnæ
dicuntur.

August.

LIBER PRIMVS.

23

dicuntur, & sunt. Et hoc satis esse censeo, vt lex illa verè
dici possit pœnalis. Si cui verò hæc sententia non placet,
nolo aduersus illum pro re tam modica, quæ nullius pro-
fus est momenti, contendere. Parum enim refert an idem
de lege dicamus, quòd supra de pœna, iuxta communem
Theologorum sententiam, docuimus: an contra. Is ergo
qui idem dicendum esse putauerit, consequenter dicere
cogetur, leges illas, quæ contra Catholicos filios hæreti-
corum pœnas aliquas statuunt, si ad parentes illorum re-
ferantur, esse dicendas pœnales: si verò ad ipsos filios com-
parentur, minimè sic esse appellandas. Siue hoc siue illud
quis dicat, hoc semper sine vlla controuersia erit certum,
leges illas esse verè pœnales. Est tamen hic aduertendum
leges pœnales non semper esse eiusdem formæ & condi-
tionis, sed nimium eas varie ex vario modo, quem tenet
in pœnis statuendis. Aliquando lex statuit pœnam, non
tamen speciem pœnæ exprimit, & tunc eo ipso lex reli-
quisse videtur arbitrio iudicis pœnam, qua ille, quem lex
punire voluit, sit puniendus. Aliquando lex præcipit pœ-
nam aliquam expressam & taxatam, sed à iudice infligen-
dam. Sicut si lex hoc modo dicat. Qui hoc aut illud fece-
rit, relegetur, aut mulctetur pœna decem ducatorum, aut
excommunicetur, aut priuetur officio aut beneficio.

Lex, quæ talibus vtitur verbis, non imponit pœnam; sed
statuit vt à iudice, cui competit, imponatur. Et idè Iuris-
periti dicunt, tales leges continere sententiam ferendam
aut comminatoriam, & non sententiam latam. Aliquan-
do lex statuit pœnam expressam & taxatam, quam non
committit iudici, vt ab eo imponatur: sed ipsamet lex
committit reo, vt ille in seipso pœnam exequatur. Tales
sunt multæ in iure Canonico & ciuili, vt sunt illæ, quæ
condemnant reum ad exilium, aut ad alicuius pecuniæ
solutionem. Hæc enim, postquam ab illa damnatus est
(vt libro secundo dicemus) tenetur reus in seipso equi
nec debet expectare, vt ab alio sibi infligantur, sed satis
est illi, vt sit damnatus ad illa. Tales sunt etiam aliquæ
leges in variis monachorum religionibus, si tamè eorum
constitutiones, leges appellare licet. In statutis fratrum
Minorum habetur, quòd qui non surrexerit media no-
ctè, & iuerit ad cantandum matutinale officium cum aliis
fra-

DE POTEST. LEGIS POENAL.

fratribus in choro, comedat in prandio sequenti, iacens in terra coram fratribus in communi refectiois loco, panem & aquam tantum. Statuta fratrum Prædicatorum præcipiunt, ut qui ab vna capitulari congregatione, vsq; ad proximè sequentem ruperit septies filerium, sedeat in vno prandio in terra. Certum est, has omnes leges committere ipsis delinquentibus, ut ipsimet penas illas sibi ipsis infligant, nec expectent, vt à suis prælatis ad illas suscipiendas cogantur. Nam qui hoc expectât, ob hoc solium grauius à suis superioribus reprehenduntur. Est adhuc alius quartus modus legis penalis, quando scilicet lex statuit & exprimit penam taxatam, nec committit iudici auctoreo, vt ille eam exequatur, sed ipsamet lex talem penam exequitur in reo. Tales sunt multæ leges in vtroque iure quæ videlicet non sententiam ferendam aut comminationem, sed sententiam latam continent, his aut aliis similibus verbis vtentes. Qui hoc aut illud fecerit, sit ipso iure excommunicatus, aut irregularis, aut sit priuatus beneficio, aut possessione bonorum suorum. Quanta sit huiusmodi legum potestas, & quantum possint reum, in conscientia obligare, & quomodo possint agnosci, & vna ab altera discerni, infra, Deo duce, satis abundè pertractabimus. Nam hæc lex, est præcipuus nostri laboris finis, ad quem tota huius operis intentio potissimum dirigitur.

QVOD LEX HVMANA POTEST

obligare ad culpam mortalem.

Cap. IIII.

DVO Sunt, quæ legum pænaliū potestas respicere potest, culpa videlicet & pæna de quibus singulatim differere oportet. Sed ante omnia video esse necessarium inquirere, an superior ecclesiasticus siue secularis, per potestatem illi à Deo concessam, possit per legem ab eo aditam, sic obligare subditos suos ad aliquid faciendum vel omittendum, vt si illam legem transgrediantur fiant illi æterna damnatione digni. De qua re, omnia Lutheri & aliorum hæreticorum sententia, qui dicunt, nec particularem aliquem præpositum, imò nec totam Ecclesiam, posse homines ad aliquid, vltra legem diuinam obligare,

LIBER PRIMVS.

24

ligare, varia est adhuc inter viros Catholicos sententia, nec inter omnes de hæc re conuenit. Nam Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis, vir quidem pius, perinde ac doctus, lectione quarta de vita spiritali animæ, censet, solum Deum posse dare leges & præcepta, quorum transgressio sit tam noxia, vt hominem ad pœnam constringat æternam. Quia (vt ait) solus Deus est, qui potest homini pœnam infligere æternam. Et ex hac sua sententia deducit, nullam legem purè naturalem, aut purè humanam, quatenus talis est, posse hominè ad aliquid sub pœna mortis æternæ obligare. Potest quidem (vt ille ait) lex humana aut naturalis, obligare illius transgressorem ad peccatum morale, sed hoc nõ faciet quatenus talis est sed quatenus cum lege diuina miscetur. Vt gratia exempli, si præpositus aliquis præcipiat legere sua, non furandum, aut non adulterandum esse, peccabit mortaliter, qui aliquam istarum legum fuerit transgressus: non quidem quatenus humana est, sed quatenus cum lege diuina miscetur, idem, quod illa, præcipiens. Ac proinde dicit istam consequentiam non valere, & nullius profus esse momenti. Transgrediens legem humanam, peccat mortaliter: ergo transgressio illius legis, quatenus est humana, est mortale peccatum. Et dat exemplum in medico, qui docens ægrotum cibum aliquem esse mortiferum, & admonens, vt ab illo, tanquam à veneno, absteineat, non obligat ægrotum, si comederit, ad pœnam æternam, quâuis ille contra medici præceptum comedens, mortaliter peccet. Ager itaq; transgrediens medici præceptum, peccat mortaliter, hæc tamen transgressio, quatenus talis (vt Gerson ait) non est mortalis, sed quatenus est transgressio diuini præcepti, quo præcipit, vt neminem occidamus. Denique sententiam suam concludens corollario tertio decimo prædictæ lectionis, dicit prælatos Ecclesie non posse obligare subditos ad aliqua non contenta in euangelica regula, quam in baptismo professi sunt: sicut monachorum prælati, non possunt obligare monachos sibi subditos, vltra ea, quæ in sua regulari professione continentur. Hæc tamen Gersonis sententia, tã falsa ferè omnibus doctoribus Theologis videtur, vt multi sint, qui censent illam esse hæreticam, aut hæresi nimis vicinam.

Nam

Nam ex hac occasione sui erroris sumpsit Lutherus, & quotquot illius partes tuentur, negantes Ecclesiam posse quouis modo homines ad aliquid obligare, cuius transgressio sit mortalis. Et certè, nisi me fallit memoria, hanc Gersonis sententiam, Lutherus in sui erroris confirmationem adducit, & illius testimonio suam hæresim tueri conatur. Et sic omnia humana præcepta, veluti, quæ ad nihilum possunt homines obligare, reiicit & contemnit. Quod quàm perniciosum sit, nemo Catholicus & prudens est, qui non videat. Hanc igitur Gersonis sententiam, quæ remissis & pigris multorum malorum occasi- nem præbere potest, oportet multis clarisque argumen- tis convincere. ut illius falsitas clarissime pateat, & sic ma- gna socordix & desidix occasio ab omnibus tollatur.

Sed ante omnia oportet impugnare aliam illius senten- tiam, quam velut basim & fundamentum sui ædificij ponit. Is enim, lectione secunda operis proxime citati, cor- rollario quinceo, dicit: legem naturalem non posse verè & propriè dici, legem diuinam. Quia (ut ille ait) lex diui- na est illa, quæ per solam Dei reuelationem habetur, & quæ ad præmium æternũ illius obseruatores, aut ad pœ- nam æternam illius transgressores ordinat. Neutrum au- tem horum (ut ait) legi naturali competit. Quoniam lex naturalis, non per Dei reuelationem, sed natura docente habetur: & illa, neque ad præmium æternum, nec ad pœ- nam æternam ordinat. Hæc autem sententia, meo quæ- dem iudicio, falsissima est: quoniam non possum intelli- gere, quomodo lex naturalis possit à lege diuina protin- us separari. Nam cum consistat naturalem legem dari à Deo, qui est conditor nature, parum referre mihi videtur quòd hoc aut illo modo detur ab eo, videlicet per reuela- tionem, aut per nature donationem. Deinde, Paulus ip- sam legem naturalem appellat legem Dei. Nam in episto- la ad Romanos, postquam gètilium peccata expresserat, eos acerbius reprehendens, quòd non ob ignorantiam, sed scientes illa commississent hoc modo ait. Qui cum iu- stitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Quem locum inter- pretans Ambrosius, ait. Vique ad eò iustitiam Dei cogno- uerunt, ut non negent hæc omnia, quæ faciunt, pœna di- gna

Rom. x.

Ambro.

gna & morte, Hæc Ambrosius. Idem sentit Chryso- stomus, qui Homilia quinta super epistolam ad Romanos, hæc Pauli verba interpretans, ait. Obiectionibus duabus hic positis, vtræque præcipue sustulit. Quidnam enim (ait) allegare possis, quòd nescias, quæ agenda sint? Tu verò, ut id maxime ignores, in causa sanè est, utpote qui Deum id tibi indicantem, deserueris. Nunc autem & qui- dem multis rationibus ostendimus, te id nec negare, & vltro tamen peccare. At ab ipso traheris affectu? Quid igitur adiuuas & laudas? Non enim solum ea faciunt (inquit) sed & assentimur iis, qui faciunt. Difficiliori igitur obiectione, & ea, quæ nullam planè veniam meretur, prius posita, ut aduersarium euincat. Est enim peccante multò deterior, qui peccatum commendatione profequi- tur. Hæc Chrysostomus. Eidem sententiæ concinit Theophylactus, sic inquit. Ostendit superius, quemadmodum qui dei habere notionem nolissent, omni sint iniquitate oppleti. Nunc verò arguit, neque esse hos venia dignos, cum dicere nequeant, boni ignorantia tenebamur. Norunt enim Dei iustitiã, ergo id vltra faciunt, & spon- tè committunt. Hæc Theophylactus. In istorum doctro- rum verbis, multa sunt annotatione digna, quæ nostro proposito seruiunt. Sed ante omnia obiter annotare oportuit, in illo Pauli loco proxime citato, nõ haberi in Græcis exemplaribus, quæ videre licuit, hæc verba, non intel-lexerunt. Nam in æditione Veneta, quæ fuit apud Aldũ, non habentur verba illa: neq; in Biblia Trilingui Com- pluti impressa, neque in aliqua Germanix impressione, neque etiam in aliqua ex multis impressionibus Gallix, & (quod pluris æstimandum est) Chrysostomus in ho- milia quinta super epistolam ad Romanos, illa verba ne- que legit, neq; interpretatur. Et ob hanc causam nec Eras- mus Roterodamus, nec Pagninus Lucensis, in suis tran- slationibus illa posuerunt. Et certè, si ponantur illa duo verba, & legantur eò modo, quo legi solent, nullo pacto (ut apertissime constat) potuerunt illis conuenire inter- pretationes illæ, quas ex Ambrosio, & Chrysostomo, & Theophylacto, citauimus. Nam omnes illi dicunt, optime Gentiles nosse, peccata illa digna esse morte. Quæ sen- tentia nequaquam cum verbis Pauli (ut vulgo leguntur)

Chrysost.

D

con

conuenit. Quapropter, ut verbis illis, quæ in exemplari-
 bus Græcorum deſunt, adhuc ſeruatis & minimè abraſis,
 expoſitio iſtorum doctorum ſanctorum cõueniat, admo-
 neo, ut verba illa legatur cum interrogatione, cui ſolet
 reſpondere affirmatio quãdo id quæritur per negationẽ,
 quod certiffimum eſt aliter eſſe. Ita ut ſic legas. Non intel-
 lexerunt, quoniam qui talia agunt digni ſunt morte? Et
 huic interrogationi reſpondent, quæ ſequuntur, per affir-
 mationem. Non ſoli qui ea faciunt, ſed etiam qui conſen-
 tiunt facientibus. Eodem locutionis modo uſus eſt Pau-
 lus in eadem epiſtola ad Romanos, dicẽs. Nunquid non
 audierunt? Quæ interrogatio per negationem ualet pro
 contraria affirmatione certiffima, ac ſi dixiſſet. Audierunt.
 Nam hoc, reſponſio ſequens apertiffimè indicat, ſic dicẽs.
 Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum. Ex op-
 poſito etiam, interrogatio per affirmationem ſolet in ſa-
 cris literis ualere pro negatione, quales in libro Iob plu-
 rimæ reperiuntur. Secũdo, in illis Pauli uerbis annotare
 oportet, quod legem naturalem appellauit legem Dei.
 Nam Paulus dicẽs Gentiles, cognouiſſe iuſtitiam Dei,
 non dicit illos ſciuiſſe Deum eſſe iuſtum, prout quidã ma-
 lè interpretantur: ſed (ut ex interpretatione Ambroſii,
 Chryſoſtomi, & Theophylaſti conſtat) dicit illos cogno-
 uiſſe ea, quæ agenda erant, & habuiſſe ueram boni noti-
 tiam. Cũ igitur Paulus dixit, Gentiles cognouiſſe Dei
 iuſtitia, his uerbis apertè docuit, legem naturalem, quam
 Gentiles nouerant, eſſe dei iuſtitiam, quia per nihil aliud
 nouerant bonum, quod agendum erat, quam per legem
 naturalem. Et inde deducitur, legem naturalem eſſe le-
 gem Dei: quia illa Dei iuſtitia, quam Gentiles cognoue-
 runt, nõ eſt illa iuſtitia, qua Deus iuſtus eſt: ſed illa, quam
 nobis Deus oſtendit ut iuſti ſiamus, & ſimul. Hæc autem
 iuſtitia, quam Deus nobis oſtendit, non eſt aliud, quam
 lex eius: ergo lex naturalis eſt lex Dei, quia eſt illius iu-
 ſtitia. Tertio, in illis Pauli uerbis eſt annotandum, quod
 ait Gentiles cognouiſſe ea, quæ agebãt, digna eſſe morte.
 Nam hũc eſſe Pauli ſenſum apertè indicat expoſitio Am-
 broſii, quam ſuprà citauimus. Et ipſa Pauli uerba apertif-
 ſimè ſui ſenſum aperiunt, ſi illa iuxta ueritatem Græcã,
 nullo alio uerbo addito, referantur. Verba enim Pauli ex
 ueritate

Rom. 1.

Iob. 38.
& 39.

ueritate linguæ Græcæ in linguam Latinam uerſa, ſic ha-
 bent. Qui cũ Dei iuſtitiam nouerint, nempe quod iſt-
 i, qui talia faciunt, digni ſunt morte, non ſolum ea faciunt,
 uerum etiam aſſentuntur iis, qui faciunt. Sic enim tran-
 ſiit Erasmus Roterdamus uir linguæ Græcæ peritiſ-
 ſimus. Eidem cõſonat Pagninus Lucentis. Et eodem mo-
 do, & ſub eisdem uerbis habentur hæc uerba Pauli in
 Chryſoſtomo. Homilia. 5. ſuper epiſtolam ad Romanos.
 Hæc igitur Pauli uerba iuxta Græcam ueritatem apertè
 docent Gentiles cognouiſſe ea, quæ faciebant, digna eſſe
 morte. Et inde ſequitur, legem naturalem obligare illius
 tranſgreſſorem ad pœnam æternam. Nam alioqui Gent-
 les, qui nullam aliam legem quã naturalem à Deo acce-
 perant, intelligere non poterant ea, quæ faciebant, digna
 eſſe morte. Conſtat igitur falſum eſſe, quod Ioannes Gerſon
 ait, legem naturalem, quatenus talis eſt, nõ obligare
 illius tranſgreſſorem ad pœnam æternam. Hoc igitur
 oſtenſo, ad primum huius noſtræ diſputationis caput ac-
 cedamus, ut probemus falſum eſſe, quod Ioannes Gerſon
 ait, nullam legem niſi diuinam, poſſe obligare hominem
 illius tranſgreſſorem ad pœnam æternam. Primo qui-
 dem ex eo apertiffimè conuincitur illius ſententiæ falſi-
 tas, quod Salomon in Proverbijs ait. Conſerua fili mi
 præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.
 In quibus uerbis non ſola Dei, qui uerus eſt pater noſter,
 præcepta conſeruanda eſſe docet, ſed etiam Eccleſiæ, quæ
 uera eſt mater noſtra, legem dicit non eſſe dimittendam.
 Nam gloſſa, quam uocant interlinjalem, nomine patris
 illo loco intelligit Deum, & nomine matris Eccleſiam.
 Præterea, ueteris legis ſacerdos poterat ſibi ſubditos ob-
 ligare ad aliquid ſub pœna culpæ mortalis, ergo idem
 etiam poterit euangelicæ legis ſacerdos. Aſſumptum
 eſt maniſeſtum ex illo, quod habetur in Deuteronomio.
 Qui ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis império, qui
 eo tempore miniſtrat domino Deo tuo, ex decreto iudi-
 cis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael: cun-
 ctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps in-
 tumefcat ſuperbia. Conſtat autem ex omnium Theolo-
 gorum ſententiã, pro nullo peccato mortem tunc fuiſſe
 ex lege illa Moſaica iniſctam, niſi pro peccato mortali.

Prou. 6.

Deut. 17.

Consequenter huius nominis patet, quod alii argumentationis inde est manifesta, quod non licet opinari sacerdotium legis euangelicæ minoris esse potestatem in his, quæ ad Ecclesiæ gubernationem spectant, quæ sunt olim sacerdotum legis mosaicæ ad regimen synagoga. Nam Paulus apostolus in ea, quæ est ad Hebræos epistola, docet multo præstantius esse euangelicum sacerdotium, quam illud veteris legis sacerdotium. Rursum præceptum patris potest obligare filium ad aliquid faciendum sub pena mortis æternæ, ergo transgressio legis humanæ est culpa mortalis. Assumptum est manifestum ex eo, quod Paulus in multis & grauius Gentilium peccata, quæ in Epistola ad Romanos enumerat, patrum inobedientiam inferit, & tandem omnibus enumeratis dicit: Qui talia agunt, digni sunt morte. Quibus verbis aperte docuit Paulus, omnia illa peccata per eum illic nominata esse mortalia, & per consequens etiam parentum inobedientiam esse mortalem. Ideo Ambrosius illa Pauli verba interpretans, ait.

ibro. Quanta autem insolentia arrepti sunt, ut neque patres suos, quos autores in natiuitate habent, agnoscerent, quibus se natos gauderent, illos, per quos esse cœperant, contumaciter temebant, hoc est esse sine intellectu, sine charitate, scilicet Dei. Hæc Ambrosius. In quibus verbis id annotandum est, quod ait, filium inobediens esse sine charitate Dei: & inde deducitur, peccatum mortale esse parentum inobedientiam, per quam Dei charitas excluditur. Constat autem gentes, de quibus solis tunc Paulus loquebatur, nulla alia lege quàm naturali, tunc ad parentum obedientiam obligari. Quoniam lex aliqua diuina positua non fuerat illis data, imò nec ipsa lex naturalis fuerat illis voce aut scripto manifestata, sed per solam naturam collationem simul cum ipsa natura fuerat data. Ex quo apertissime conuincitur, legem purè naturalem aut purè humanam, quatenus talis est, posse hominem sic obligare, ut illam transgrediens, fiat mortis æternæ reus. Et hanc argumentationem confirmat, quod lege diuina olim morte pledebatur filius rebellis & contumax. Si genuerit homo (inquit **rut. 21.** lex) filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius,

illius, & ad portam iudicii, dicentque ad eos. Filius noster iste proteruus & contumax est, contra nostra audire contemnit, commensationibus vacat, & luxuriæ atque concubiis. Lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur: ut auteratis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens pertimescat. Pœna autem mortis (ut in præcedenti argumento annotauimus) nunquam nisi pro peccato mortali, eoque graui, imponebatur. Fortè huic argumento aliquis Gertonis defensor respondebit, fatendo parentum inobedientiam esse peccatum mortale, quando parentes idem, quod Deus, præcipiunt: veluti si pater præcipiat filio, non fornicari, aut non furari, & tunc duplex esse peccatum talem inobedientiam: alterum quia Deo non obtemperat, alterum quia patri non obedit. Quando verò pater non idem præcipit, quod Deus, tunc fortè dicitur patris inobedientiam non esse peccatum. Sed hæc responsio dupli viâ conuicti potest esse falsa. Primò quidem, quia hoc dicens, suam priorem sententiam oppugnat. Nam si illo casu filius inobediens duplex peccatum committit, hoc est, quia duplex præceptum transgreditur. Et inde apertissime consequitur præceptum humanum, quatenus tale est, obligare illius transgressorem ad peccatum mortale. Quoniam præceptum diuinum ex se non obligat illius transgressorem, nisi ad vnicuique peccatum mortale ratione vnius transgressionis: ergo propter coniunctionem præcepti humani non obligabit ipsum præceptum ad aliud peccatum. Quo fit, ut præceptum patris, quod obligat illius transgressorem ad secundum peccatum, non sit dicendum ratione diuini præcepti, cui coniungitur, sed ratione sua obligare ad illud. Quia si ratione diuini præcepti obligaret ad secundum peccatum, multo fortius ipsummet diuinum præceptum obligaret ad illud secundum. Vulgata est enim & iam ab omnibus recepta illa Aristotelis sententia, Propter vnumquodque tale, & illud magis. Diuinum præceptum, cui humanum coniungitur, non obligat ad secundum peccatum: ergo præceptum humanum, quod diuino coniungitur, non ratione illius, sed ratione sua obligat ad illud. Deinde, illa responsio est contra sacrorum Doctorum sententiam, qui illum Pauli locum exponentes, dicunt filiorum inobedientiam, non solùm in rebus

D ; quæ

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Theoph. quæ sunt à Deo præceptæ, sed etiam in alijs, quæ ad rem domesticam pertinent, esse peccatum mortale. Theophylactus siquidem, illa Pauli verba, parentibus non obedi- entes, exponens ait. Quin etiam vel naturam ipsam im- pugnant, quippe vel genitoribus repugnant. Hæc ille. Quibus verbis filios inobedientes non idèò dixit peccare, quia sic agentes, præceptum Dei idem præcipientis transgrediuntur, sed apertè docet illos ea ratione peccare, quia parentibus non obediendo contra naturam agunt, quæ docet parentibus obedire. Quomodo autem filij inobedientes naturam impugnèt, beatus Anselmus illa Pauli verba interpretans, explicuit sic dicens. Qui verò sunt parentibus inobedientes, feris sunt indomabiliore; quoniam feræ suis parentibus sunt subditæ, & acquiescunt. Hæc Anselmus. Naturam ergo impugnare dicuntur filij inobedientes, quia cõtra legem naturæ agunt, quam feræ bestix sequuntur, & illam obseruando homines docent, vt illam obseruare conentur. Et inde deducitur, vt lex naturalis, quatenus talis est, possit illius transgressio- rem peccati mortalis reum efficere. Quia Gentiles, qui- bus Paulus loquebatur (vt dixi) nullam aliã legem præ- ter naturalem à Deo acceperant. Et expressius probatur per Augustinum, qui in expositione prima super Psal. 70. ait. Ionadab homo fuit quidem, commendatur nobis ex propheta Hieremix, qui filiis suis præceperat, vt vinum non biberent, neque in domibus residerent, sed habita- rent in tabernaculis. Præceptum autem patris filij tenuerunt, & seruariunt, & ex hoc benedicti à Domino me- ruerunt. Dominus autem hoc non præceperat, sed pater ipsorum. Sic autem hoc acceperunt, tanquam præceptum à domino Deo suo: quia etsi dominus non præceperat, vt non biberent vinum, & in tabernaculis habitarent, præ- ceperat autem Dominus vt filij patri obedirent. Et pau- cis interpositis subdit. Vbi enim hoc iubet pater, quod contra Dominum non fit, sic audiendus est, quomodo Deus: quia obedire patri iussit Deus. Hæc Augustinus. Ex quibus verbis constat, filij inobedientiam esse pecca- tum mortale, etiam quando præcipit quod non est præ- ceptum à Deo, quia tunc dicit esse obediendum patri si- cut Deo.

Tertiò,

Tertiò, contra eandem opinionem argumentari possu- mus ex his, quæ nunc in proximè præcedenti argumeta- tione probauimus. Maius & potètius est imperium prin- cipis supra subditos suos, quàm patris supra filios. Pater po- test obligare filium ad aliquid faciendũ vel omitrendum sub pœna mortis æternæ: ergo multò melius id poterit princeps circa subditos suos. Consequentia ista est mani- festa per locum à minori ad maius. Minor in antecedente collocata etiam est manifesta ex his, quæ in proximè præ- cedenti argumeta-tione adduximus. Solum igitur super- est probare maiorem. Pro cuius clariori probatione & in- telligentia, oportet prius admonere, hæc duo imperia, videlicet principis & patris, esse inter se valdè diuersa, etiam si ad eãdem personam subditam ambo comparen- tur. Distinguantur enim non ratione personæ, cui præ- sunt, cum ambo eidem personæ dominari possint, sed di- stinguantur ratione finis, ad quem vtrunque imperium tendit, & ratione rerum, quas præcipere possunt, ordinan- do eas ad proprii finis consequutionem. Imperium prin- cipis pacificam regni aut ciuitatis conseruationem, tãquam præcipuum, sui regiminis finem respicit, & idèò ea, quæ ad hunc finem propè tendunt, velut sunt res ciuiles, præci- pere potest: reliqua verò, quæ ab hoc fine longè distant, eius imperio minime subduntur. Et ob hæc causam, circa res domesticas nihil præcipere potest, nisi quatenus illæ ad bonum commune regni aut ciuitatis diriguntur, ve- lut pars ad totum, aut tãquam membra hominis particu- laria ad totius corporis bonum ordinantur. Imperium itaq; regis aut cuiuslibet magistratus, dicitur imperium politicum aut ciuile, quia bonũ regni aut ciuitatis respicit. Imperium paternum est æconomicum, quia ad solam rem domesticam & pacificam illius conseruationem di- rigitur. Et inde est, quòd ea sola præcipere potest filio, quæ ad rem domesticam conducunt, & sunt illi propinqua. Conducit autem valdè ad rem domesticam, filios & ser- uos esse bene morigeratos, & idèò vtrisque ea, quæ ad bonos mores spectant, potissimum mandare valet. Cæ- terum ea, quæ extra rem domesticam sunt, etiam si com- muni ciuitatis aut regni bono conueniat, pater præcipere non potest, sed princeps debet in hac re filio præcipere: quia

D 4

quæ

quã ad patrem hæc res non spectat, nec tam latè patet eius imperium. Si autem casus occurreret, quo ciuitas aut regnum aliqua ope filij valde egeret, tunc filius ipse absq; patris imperio teneretur opem ferre, veluti membrum ex inclinatione naturæ subuenit corporis necessitati. Hæc duo imperia sic diuersa se inuicem excedunt, & quodlibet est altero forius atque potentius in ea re, circa quam potissimum versatur, & quæ ad suum proprium finem propius accedit. Et hinc sequitur, vt licet principi magis quã patri sit in re ciuili obediendum, in re tamen domestica magis patri quã principi parere oportet, nisi forte res domestica esset necessaria ad bonum commune. Vt gratia exempli, res domestica sunt, agros arare, messem colligere, vindemiam facere, arbores plantare. Si aliquid horum rex facere iubeat aut prohibeat filio alterius, nõ tenetur obedire, nisi forte inde aliquod commune & honestum proveniret commodum. Si tamen horum aliquid filio præcipiat pater, erit illi necessario parendum. Isto modo, consideratis his duobus imperiis, non comparauimus illa, cum in illa priore huius nostræ argumentationis diximus, maius & fortius esse imperium principis erga subditum suum, quã patris circa filium suum. Sed comparamus ea ad inuicem, cum vterq; imperans eidem personæ præcipit id, quod suo imperio subest, & tunc si mandata amborum contra se pugnent, fortius & potentius esset principis quã patris imperium. Si pater, gratia exempli, iubeat filium agrum colere, princeps verò pro regni tutela iubeat eidem ad bellum ire, potentius erit principis quã patris mandatum, & principi potius quã patri tenebitur filius obedire. Quia bonum ciuile melius est & communius bono domestico: & bonum domesticum ordinatur (vt ait Aristoteles lib. 1. Politicorũ cap. 1.) ad bonum totius ciuitatis, tanquam pars ad totius compositionem & subsistentiam. At bonum commune (vt omnibus constat) præferendum est semper bono particulari. Præterea, quando sunt potestates diuersæ & subordinatæ, potius superiori quã inferiori obediendum est. Potestates istæ, videlicet patris & principis, subordinatæ sunt, quia pater in rebus ciuilibus subditur principi, ergo filius, qui vtrique subditur, potius principi in re ciuili, quã

Aristo.

quã patri in re domestica obedire debet. Et confirmatur hoc testimonio Augustini, qui sermone sexto de verbis Domini secundum Matthæum, hæc ait. Discute nunc maiores tuos. Primi tibi sunt pater & mater: si rectè educantes, si in Christum nutriendos, audiendi in omnibus, obtemperandum eis in omni iussione, contra maiorem si nihil iubeant, & seruiatur illis. Quis est, inquis, maior eo, qui me genuit? An ille, qui te ipsum creauit? Generat enim homo: creauit Deus. Vnde generat homo nescit, quid generatus sit nescit, ille qui te vidit vt faceret antequam esset, quem fecit, certè maior est patre tuo. Maior sit patria ipsis parentibus tuis, vti quidquid iusserit parentes contra patriam, non audiantur: & quidquid iusserit patria contra Deum, non audiatur. Hæc Augustinus. Si parentes non sunt audiendi, quum aliquid contra patriam præcipiunt, ergo nec etiam sunt audiendi, cum præcipiunt aliquid contra præceptum principis, qui patriam gubernat, & illius utilitatem in cunctis suis præceptis & legibus exquirere debet. Ex his omnibus aperte colligitur id, quod in hac nostra argumentatione primo intendebamus, præceptum videlicet superioris posse obligare illius transgressorem ad mortem æternam. Quoniam præceptum patris (vt in proxime præcedenti argumento probauimus) id facere potest: & præceptum prælati aut principis (vt nunc clarè ostendimus) est præcepto patris, multò fortius atque potentius.

Quartò, contra eandem opinionem, sic arguuntor. Prælati ecclesiastici potest statueri canonem, obligantem illius transgressorem ad excommunicationem ipso facto incurendam: ergo potest statueri canonem obligantem ad peccatum mortale. Assumptum probatione non indiget, cum tam multi canones sint in iure Canonico, latam excommunicationem continentem, præsertim cum multi ex illis sint, non à Papa solo, sed à conciliis generalibus legitime congregatis conditi. Nam si à solo Papa conditi fuissent, fortè non vereretur Ioannes Gerson aut illius patronus dicere, Papam tales canones condentem errasse, quia alias sæpe docet Papam etiam in definitionibus fidei, posse errare. At, de concilio generali legitime congregato, nunquam est ausus quidquam simile

August.

fateri. Consequenter huius nostræ argumentationis inde aperte conuincitur esse bona, quod nulla maior excommunicatio potest alicui, nisi pro peccato mortali inferri. Sed forte huic argumentationi respondebit aliquis, fatendo neminem posse excommunicari nisi pro peccato mortali, eoque graui, & cui est adiuncta contumacia: illud tamen peccatum mortale, propter quod quis excommunicatur, nunquam committitur propter solam præcepti humani transgressionem. Hanc tamē responsionem facile conuincunt multæ excommunicationes à iure impositæ, propter ea, quæ solo iure humano sunt prohibita, ex quibus aperte patet probatur, ius humanum obligasse illius transgressores ad peccatum mortale: quoniam alias non potuisset propter solam illam transgressionem illos excommunicare. In ca. super specul. ex. ne clerici vel monachi, prohibetur clericis secularibus alicuius certi ordinis & status, leges, aut Medicinam in scholis audire, & si ultra duos menses auditionē protraxerint, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Clericos autem ultra duos menses ius ciuile aut Medicinam audire, nō est ex ratione sua contra aliquam legē diuinā, quæ illius transgressorem efficiat reum culpæ mortalis. In concilio Vienensi sub Clemente Quinto decretum est, excommunicatos ipso iure esse eos, qui tempore interdicti sepeliunt in Ecclesia aliquem extra casus à iure concessos, vt patet in Clementina prima de sepulturis. Constat autem, quod si præceptum humanum hoc loco secundas, nullo modo peccaret mortaliter, in tempore interdicti corpus humanum ecclesiasticæ traderet sepulturæ. In concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione decima, præceptum est, vt nullus librorum impressor aliquem librum imprimere audeat, antequam per iudices ibidem nominatos sit examinatus & approbatus. Et qui contra hoc fecerit, decernit concilium, vt sit ipso facto excommunicatus. Nullus autem sanæ mentis dicet, impressorem librorum, qui sine vlla præuia examinatione librum aliquem ante hoc humanum præceptum typis excussisset, peccasset mortaliter. At, cum nunc (nisi aliud obstat) excommunicacionem incurrat, qui cōtra illud decretum impresserit, conuincitur illum sic facientem peccare mortaliter, & non nisi propter

propter transgressionem legis humanæ: ergo lex humana, quatenus talis est, potest obligare illius transgressorem ad peccatum mortale.

Quintò, contra eandem opinionem sic argumentor. Præcepta humana iusta censentur esse diuina, & sic appellantur ab ea, ergo illis, perinde ac diuinis præceptis erit obediendum, quoniam quæ illi rectè præcipiunt, à Deo præcepta esse dicuntur. Nam sicur Deus ea, quæ credere nos voluit, loquutus est nobis per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius: ita etiam pietè credere oportet, illum sepe ea, quæ nos facere oportet, præcipere nobis per os pastorum suorum, quibus nos oues eius commisit. Et ob hanc causam præcepta præpositorum, qui eam populi habent, merito præcepta diuina censentur, quia à Deo potestatem illam receperunt, vt populo sibi commisso ea, quæ ad legis Dei obseruationem maxime cōducunt, præcipere possent. Vnde Ambrosius, exponens illud Pauli ad Roma. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt, ait. Vt nemo putet quasi humana commenta cōtemnenda. Vident enim ius humanis autoritaribus deputatum. Hic ergo subiectus est potestati, qui se terrore Dei ab his abstinet, quæ prohibet. Hæc Ambro. Sed apertius hoc ipsum probari potest ex sacris literis. Quum populus Israel murmurasset cōtra Moysen & Aaron fratrem eius, dixit illis Moyses. Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate, eò quod audiuit murmuraciones vestras, quibus murmurati estis contra eum. Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Hoc ideo dixit Moyses, quia illi à Deo miseri erant, & potestatem à Deo, ad populi regimen acceperant: & ob hanc causam, iniuriam illis illatam, Deo inferri censebat. Sed apertius est, quod Paulus in prima ad Thessalonicenses epistola, ait. Scitis, inquit ille, quæ præcepta dederim vobis per Dominum Iesum. Et paucis interpositis, subdit. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. Multo etiam manifestius est, quod idem Paulus, postquam nonnulla statuerat, quæ in scripturis antè non erant expressa, statim subiunxit. Si quis videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat

Luc. 1.

Rom. 11.
Ambro.

Exod. 15.

1. Thef. 4.

1. Cor. 4.

cognoscat quæ scribo vobis: quia Domini sunt mandata. Ex quibus tribus scripturæ locis nunc proxime citatis, palam omnibus fit, iusta prælatorum præcepta, non esse dumtaxat humana dicenda, cum vim suam & robur habeant à Deo, qui præcepit vt superioribus nostris obedientiam præstaremus. Et inde sequitur, vt præpositis nostris, petinde ac Deo, sub obligatione peccati mortalis, in multis rebus obedire teneamur. Si ducibus à regemissis (vt ait beatus Petrus) obedire oportet multo magis oportebit obedire præpositis, quos Deus nobis dedit.

1. Pet. 2.

Sexto, contra eandem opinionem argumentari possumus multis testimoniis sacre scripturæ, quæ dicunt, superioribus nostris esse obedientiam necessariò præstandam sub pœna mortis æternæ. Christus Saluator noster, Apostolos ad prædicandum mittens, ait illis. Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exiuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit tenæ Sodomorum vel Gomorrhæorum in die iudicij, quam illi ciuitati. Et apud Lucam iterum ait. Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit; Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. Et iterum apud Matthæum ait. Super cathedram Moyfi sederunt Scribæ & Pharisei, quæcunque dixerint vobis facite. Vides hic obedientiam nobis iniunctam, & nō solum aliquorum, sed omnium præceptorum. Sed hoc testimonium, quamquam ab aliquibus pro hac re adducitur, mihi tamen (vt ingenuè loquar) parum ad rem facere videtur. Non enim ibi de prælatis loquebatur Christus, sed de doctoribus & populorum magistris; quoniam non dixit, sedisse super cathedram sacerdotes aut reges, qui soli præcepta populo dare poterant: sed dixit sedisse Scribas & Phariseos, qui erant populi doctores, velut nunc sunt prædicatores, & hi ea quæ dicunt, non imperando, sed docendo, & Dei voluntatem manifestando dicunt. Et quæcunque sic ab his dicta sunt, Deus fieri præcipit, non autem alia, quæ ab his sunt aliena. Hanc nostram sententiam confirmat

Mat. 10.

Luc. 10.

Mat. 23.

Theoph.

Theophylactus, qui prædicta Christi verba interpretas, ait. Ostendit quod legi non sit aduersarius, sed malit feruare ea, quæ legis sunt, quamnis eam docentes indigni sint.

sint. Quæcunque enim dicunt doctores, illa Moysem putare dicere, imò Deum. Facienda ne igitur omnia quæ dicunt, etiam si mala fuerint? Dicimus igitur primum, quod docens, nullum vnquam audet adhorrari in malum. Deinde, vt demus hoc, vt quis malam vitam inhorretur, non tunc à Moyfi cathedra, neque de lege loquitur. Dominus autem dicit de his, qui in cathedra Moyfi sedent, hoc est, de his, qui ea, quæ in lege habentur, docent. Eos igitur, qui docent diuinam legem, etiam si ipsi non faciant, audire oportet. Hæc Theophylactus. Ex quibus verbis clarissimè constat, illa Christi verba, non de prælatis, sed de doctoribus esse intelligenda. Ideo alia aperiōra volo proferre testimonia. Paulus ad Titum scribens, ait. Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Et in epistola ad Hebræos ait. Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Sed his omnibus multo aperiōrius est testimonium, quod Paulus ad Romanos scribens, ait. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Quid autem sit potestati resistere, Theophylactus declarat, qui illa Pauli verba interpretans, ait. Ne forte illud fideles obicerent, nos ipse reddis abiectiones, qui cum simus regno cælorum potituri, principibus subdas, ostendit deo esse subiectos qui magistratibus parent. Quin etiam quod est horribilius adiicit, eum videlicet, qui his minus parauerit, Deo obistere, qui illos inflicuit. Qui verò obstitit, cum Deo, tum hominibus pœnas daturum. Quod sanè per illud significatur, quod inquit, damnationē sibi acquirunt. Hæc Theophylactus. Eadem Pauli verba post Theophylactum aperiōrius interpretatur Anselmus, sic inueniens. Hoc enim contra illos dicitur, qui se putabant ita debere vt libertate Christiana, vt nulli vel honorem deferrent, vel tributa redderent, vnde magnum poterat aduersus Christianam religionē scandalum nasci à principibus seculi. De bona potestate patet, quod eā perfecit Deus rationabiliter. De mala quoque videri

Tit. 3.

Hebr. 13.

Rom. 13.

Theoph.

Anselm.

videri potest, & boni per eam purgantur, & mali damnantur, & ipsa deterius præcipitur. Qui potestati resistit, cum Deus eam ordinauerit, Dei ordinationi resistit. Sed hoc tam graue peccatum est, quod qui resistunt ipsi, pro contumacia & peruersitate sibi damnationem æternæ mortis acquirunt. Et ideo non debet quis resistere, sed subire. Hæc Anselmus. Ex cuius verbis aperte constat, illum, qui superioribus obedire recusat, mortaliter peccare. Quod si quis forte interpretari conetur de solo illo superioris præcepto, quo id præcipit superior, quod Deus ante præceperat, ita ut illi resistens mortaliter peccet: non autem si resistat superiori præcipienti id, quod Deus nunquam iusserat. Hæc responsio iam superius sufficienter coniuncta est, per ea quæ in secundo & quarto argumentis probauimus, & multo aperiuis conuincetur ex his, quæ nunc in proximè sequenti argumento dicemus.

Septimò, contra eandem opinionem argumentor per multa exempla in sacra scriptura contenta, in quibus constat, legum humanarum transgressores mortaliter peccasse, & eorum aliquos velut culpæ mortalis reos fuisse à Deo punitos, cum tamen ea, quæ lege humana præcipiebantur, non fuerant lege diuina præcepta. Primo igitur loco vxorem Loth in exemplum propono, cui ab incendio Sodomæ & Gomorthæ fugienti præcepit angelus, ut non aspiceret retrosum. Quæ quoniã contra præceptum angeli, quem hominem putabat, retrosum aspexit, in statuam salis conuersa est. Hoc autem angeli præcepti constat non esse de ea re, quæ lege diuina fuisset olim interdicta, nec illi fuit ab angelo nomine Dei datum. Quod autem illa contra præceptum agens mortaliter peccauerit, ipsa peccati punitio aperte conuincit. Et ob hanc causam, postquam Christus Saluator noster adiuuauerat eos, qui in temporibus Antichristi futuri sunt, ut ad malam vitam, quam olim reliquerant, non reuertantur, vxorem Loth illis ad memoriam reuocauit, dicens: Memores estote vxoris Loth. Nam quod propter peccatum illius & eiusdem punitionem, ad memoriam illam reuocauerit, & illis in exemplum proposuerit, docet Theophylactus, qui illa Christi verba in commentariis super

Lucam

Lucam exponens, hæc ait. Affert item exemplum mulieris Loth, quæ cum conuersa est retrò, in statuam salis riguit, hoc est, non exiit à malitia, sed mansit in insalubritate sua tota facta mala: ac celebrè faciens, & quam columinæ inscribens malum, quod passa est: osinata enim mansit in malitia sua. Hæc Theophylactus. Aliud exemplum ex veteris testamenti historia contra Ioannis Gerfonis opinionem, affert quidam vir doctus in suo Codice de penitentia, in quæstione de necessitate ieiunii, ex facto illo, quod Ionathæ Saulis filio contigit, qui (ut Regum historia narrat) gustauit parum mellis, contra præceptum patris, qui districte præceperat, ut nullus ante vesperam quidem comederet. In qua præcepti transgressione (ut ille argumentando ait) Ionathas peccauit: quia Deus ob hoc iratus est contra populum, & illi responsa (ut solebat) dare noluit. Sed re vera in hoc exemplo vir ille, quantum doctissimus, valde deceptus est, putans in eo casu Ionathan peccasse cum fauam mellis gustauit. Nam etsi contra præceptum patris & regis hoc fecit, duplici tamen ratione à peccato excusatur. Prima, quia Ionathas ignorabat præceptum patris, ut ex textu constat, & inde conuincitur illum non obligari ad obseruationem illius præcepti, quod inuincibiliter ignorabat. Secunda, quia licet Ionathas optimè præceptum patris nouisset, ad illud tamen, in graui necessitate positus, non tenebatur. Nam ipse Saul tale præceptum proferens, si rectè sapisset, casum necessitatis aut verbo, aut mente excipere debuisset. Et ob hanc causam Nicolaus de Lyra censet Saul sic præcipientem errasse, & quia præceptum stultum & temerarium iuramento firmauerat, peccasse. Et illius sententiæ cõsentire videtur Paulus Burgensis, quia illum non reprehendit, quod tamen, si Nicolai sententia non sibi placet, nequaquam omisisset, homo qui ex industria quæsisse videtur, quid in illo posset arguere. Quod verò dicitur Deum, propter factum Ionathæ noluisse (ut solebat) populo petenti dare responsa, nihil mouet: quoniam sicut Deus responsa illa, non propter populi merita, sed gratis & ex mera sua voluntate dabat: ita è contrario non semper ob aliquod peccatum, sed mera voluntate, ob aliquod illius secretum consilium subtrahit.

Quod

Ioannes
Mathina.

1. Reg. 14.

Nicolaus
Lyranus.

Gen. 19.

Luc. 17.

Theoph.

Quod autem Ionathas fuit sorte deprehensus, hoc magis ad Ionathæ innocentiam, quam ad illius condemnationem ostendendam, Deus efficere voluit. Multi quidem ex populo nouerant Ionatham comedisse, qui tamen nesciebant illum ignorasse patris præceptum, & necessitate compulsum, hoc fecisse: ideo Deus voluit illum publicè deprehēdi, vt coram omnibus se excusans, suam omnibus palam faceret innocentiam: quæ ab omni populo cognita, populus, non solum iam non scandalizaretur, sed illum velut innocentem, sicut fecit, liberare conaretur. Hoc ergo exemplo dimisso, aliud ego ex nouo Testamento proferam, quod apertissimè nostram probat sententiam. Cùm olim exorta esset contentio, an post manifestationem legis euangelicæ, tenerentur homines ad obseruationem earum caeremoniarum, & sacrificiorum, & iudiciorum, quæ in lege Moyse fuerant præcepta, deuoluta est causa ad apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem, qui facta prius magna inquisitione, & re (vt oportebat) diligentissimè examinata, talem per epistolam, quam ad gentes miserunt, dedere sententiam. Visum est spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstinere vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos bene ageris. Hæc quatuor, quæ Apostoli decreuerunt tanquam necessaria gentibus præcipere, certum est non esse illis, sicuti nec nobis, in lege euangelica à Deo præcepta: & ob hanc causam, temporis successu, & necessitate cessante, tria ex illis quatuor deserunt esse necessaria. Et hoc ipsum annotauit Chrysostronus Homilia. 23. super actibus apostolorum, sic dicens. Hæc noua lex non præcipit. Nunquam enim de his disserit Christus, sed à lege hæc sumunt. Hæc Chrysostronus: verum etsi hæc à Deo non fuissent præcepta, apostoli tamen non erubuerunt hæc tanquam necessaria gentibus iniungere, & mēstrō. Timuerunt enim, si omnes legis Mosæicæ caeremonias simul gentes reicerent, ne hac occasione, Iudæorum, & Gentilium commixtio aut communio impediretur, aut etiam eadem occasione aliqui ex Iudæis à susceptione legis euangelicæ detererentur.

Act. 15.

Chrysostr.

rentur. Ob hanc igitur tam iustam causam, Apostoli & seniores, qui Hierosolymæ conuenerunt, inhibuerunt illa quatuor Gentilibus, vt facilius Ecclesia ex Iudæis & Gentilibus congregaretur. Non est autē dubium, Gentiles, qui illo tempore aliquod horum quatuor præterissent, peccasse mortaliter. Nam hoc ex duabus vocibus, quæ in illo præcepto apostolico continentur, apertissimè constat. Primò enim dicunt Apostoli, esse onus tale præceptum Gentibus datum. Nisi autem obligationem per illud præceptum Gentibus exposuissent, non rectè illud appellassent onus, quia non premeret sustinentem. Deinde, dicunt illa quatuor esse necessaria. Sed constat illa non esse necessaria absoluta necessitate: quia potuissent, si nolent præcepto obedire, contra omnia illa agere: ergo erant tunc necessaria necessitate finis consequendi: ita vt ad gloriã assequendam essent necessaria, sine quorum obseruatione gloriã æternam assequi non potuissent. Tertium adhuc profero manifestissimū exemplum vt in testimonio trium exemplorum veritas nostræ sententiæ fortius & apertius cōprobetur. Paulus Apostolus præcepit virum fidelem manere cū vxore infideli, aut si delem vxorem cum viro infideli, si alter coniunx infidelis nullum incōmodum inferat fidei alterius, & velit cū altero fidei permanere: & si discesserit infidelis, nolens cum fidei habitare, dicit: fidelem manere liberum ad susceptionem alterius coniugis. Quod Pauli præceptum, si quis fidelis nunc transgrediatur, discedens ab vxore infideli, quæ citra fidei periculum cum illo manere vult, & aliam duxerit, tota Ecclesia iudicabit illum peccare mortaliter, & esse semper in statu damnationis, quousq; ad priorem redeat vxorem. Hoc tamen præceptum non fuit à Deo datum, vt constat ex eo, quod Paulus hoc præcipiens, dixit: Dico ego, non Dominus. Et hinc manifestissimè conuincitur, aliquã legem humanam, quatenus talis est, posse hominem illius transgressorem obligare ad poenam æternam.

I. Cor. 7.

Octauo adhuc & vltimò, cōtra eandem Gerfonis opinionem argumentari possumus testimoniis plurimorum sacrorū doctorū, qui contrariã in suis scriptis docent sententiã. Hieronymus in commentariis super Ecclesiasten

E inter

DE PŌTEST. LEGIS PŌENAL.

interpretans illud eiusdem Ecclesiastes. Qui dissipat se-
pem, mordebit eum coluber. Hęc ait. Sepis autem mace-
rię euulso, Ecclesiastica dogmata sunt, & institutio ab
Apostolis Prophetisq; fundata, quę qui dissoluerit & vo-
luerit pręterire, in eo ipso, quo negligit, a serpente percu-
titur. De quo serpente & in Amos scriptum est, si descen-
derint in infernum, mandabo serpenti & mordebit eos.
Hęc Hieronymus. Et in epistola ad Bonifaciũ Comitens
B. Augustinus ait : Qui legibus Imperatorum, quę pro
Dei voluntate feruntur, obtemperare non vult, acquirit
grande supplicii. Hęc Augustinus. Et B. Damasus sum-
mus Ecclesię pontifex ait : Violatores canonũ voluntarię,
grauiter a sanctis patribus iudicantur, & a sancto spi-
ritu, in finem cuius ac dono dicari sunt, damnantur : quia
blasphemare spiritum sanctum nõ incongrue videntur,
qui contra eosdem sacros canones non necessitate com-
pulsı, sed libenter (vt pręmissum est) aliquid aut proter-
uę agunt, aut loqui pręsumunt, aut facere volentibus
sponte consentiunt. Hęc Damasus, & citantur a Gratian-
no in cap. Violatores. 25. q. 1. Chrysostomus homil. 34. su-
per epist. ad Hebręos ait : Malum quidem est vbi nullus
est principatus, & multarum cladum hęc res existit oc-
casio, & confusio est turbationisq; principium. Sicut
enim si ex choro ipsum principem auferas, nequaquam
modulatur chorus, vel ordinatus existit : & phalanx mi-
litum si ducem non habeat, nullo modo numerosę acies
illa, vel ordinatę procedit : & nauis si gubernatore priue-
tur, pessum eat necesse est : & gregi si pastorem abstuleris
cunctus dispergetur & peribit. Malum igitur est vbi nul-
lus est principatus, subuersiois quippe hoc est argumen-
tum. Malum autem est non minus & inobediencia corũ
qui reguntur a principe, idem malum quippe contingit.
Populus enim si non obsequitur principi, similis est po-
pulo principem non habenti, imo etiam deterior. Illi
quidem saltem veniam habent, pro quo indispositę atq;
inordinatę versantur, si quidem ordinatore priuati sunt
hi autem veniam non merentur, quin etiam puniuntur.
Hęc Chrysostomus. In quibus verbis id annotandum
est, quod vltimõ dixit, inobedientes veniam nõ mereri,
quod de venia apud Deũ, & nõ de venia apud homines
habenda

Amos. 5.

August.

Damasus.

Gratian.
Chrysof.

LIBER PRIMVS. 34

habenda, est intelligendum. Quoniam de illis, qui prin-
cipe carent, dixit eos esse venia dignos : quę venia ab
homine dari non posset, cum illi nulli homini subdun-
tur, qui posset illis veniam condonare. Idem etiam aper-
tissime docent Theophylactus & Anselmus, vt constat
ex illorum Commentariis super Paulum, quorum frag-
menta supra citauimus.

Hoc solũ mihi iam superesse video, vt videlicet res-
pondeam illis, quę Ioannes Gerson pro suę opinionis
probatione adducit. Primõ quidem sic arguit. Adimple-
tio diuinorũ pręceptorum sufficit semper ad assequiti-
onem vitę æternę : ergo sola transgressio pręcepti huma-
ni nunquã valebit hominem impedire ad eiusdem vitę
consequutionem. Consequentia est manifesta, & assump-
tum probat per illud, qđ Saluator noster a quodam in-
terrogatus, quid faciendo vitam æternã haberet, respon-
dit : Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Exponens
autem quę essent mandata, solũ enumerat pręcepta De-
calogi, & pręceptũ de dilectione proximi, quod est quasi
compendiũ quoddam & summa septem pręceptorũ De-
calogi. Hęc autę enumerans, nullam prorsus mentionẽ
fecit de obedientia superioribus exhibenda : ergo sine
obediencia, imo et inobediencia superiorum, poterit ho-
mo vitã consequi sempiternã. Ad hoc argumentum res-
pondeo, faciendo solam diuinorum pręceptorũ impleti-
onem, satis esse ad vitam æternam assequendam : nego
tamen superiorum obedientiam non esse in aliquo prę-
cepto Decalogi pręceptam. Nam quartum illud pręcep-
tum Decalogi, quo Deus pręcipit honorem parentibus
esse deferendum, non solũ de patribus carnalibus, sed
etiam de spiritualibus intelligendum est. Prælati enim
etiam patres vocantur : quia et si carnem non generant,
ad spiritualem tamen generationẽ aliquid velut Dei mi-
nistri operantur. Nam Paulus Corinthiis scribens, ait : In
Christo Iesu per euangelium ipse vos genui. Et Galatis
scribens, filios eos vocat, sic inquit : Filioli mei quos iterũ
parturio. Et Ioannes apostolus eos, quibus suã primã ca-
nonicã epist. scribit, sapissime filios vocat. Et Salomõ
in Prover. veteres illos sapientes, qui verã doctrinã, qua
posteri docerentur, reliquerunt, patres posteriorũ appellat.

Gersonis at
gumentum
primũ.

Malis.

1. Cor. 4.
Galat. 4.

1. Ioan. 3.
& 3

Prou. 22. sic iniquens. Ne transgrediaris terminos antiquos, quos Hieron. posuerunt patres tui. Nam verba hæc interpretans Hieronymus nomine patrum doctores Catholicos interpretatur, sic iniquens. Ne transgrediaris terminos fidei, quos Catholici ab initio statuerunt doctores. Hæc ille. Nominis autem honoris in illo quarto Dei præcepto, non solum intelligitur cultus ille, qui signis quibusdam exterioribus exhibetur, sed etiam intelligitur subuentio, quam filij parentibus egentibus præbere tenentur. Hoc enim optimè annotauit Hieronymus in commentariis super. 15. Matthæi caput. Intelligitur etiam nomine honoris obedientia, & merito: quoniam qui patri non obedit, minimè illum honorat. Ideo Paulus admonens filios ut parentibus suis obediant in Domino, ad hoc per suadendū, nihil aliud quàm præceptū de honore parentum adducit, & per illud videtur cogere filios ad obedientiā parentibus exhibendā. Sic enim in epist. ad Ephe. ait. **Ephe. 6.** Filij obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim est iustum. Honora patrem tuam, & matrem tuam. Ecce vides Paulum, argumētō ex honore parentū sumpto, præcipere filiis, ut parentibus suis in Domino obediant. Quæ Pauli verba non solum de parentibus carnalibus, sed etiam de spiritualibus intelligenda esse docet Hieronymus, qui in commentariis super eandem Pauli epistolam, hæc ait. Ambiguè dictum, vtrum in Domino parentibus suis filij debeant obedire: an certè parentibus suis filij obediant in Domino. Quod vtrūq; faciendum: vt & his parentibus, qui nos in Domino genuere, qualis fuit Paulus & Apostoli, obediamus, & ea faciamus, quæcunque præceperint: & parentibus nostris, de quibus fecundum carnem nati sumus, obtemperemus in Domino, implentes ea, quæ non sunt Domini contraria voluntati. Hæc Hieronymus. Ex quibus omnibus manifestum relinquitur, diuinam legem transgredi filium, qui parenti obedire recusat: quia Deus præcepit filiis, ut parentibus obedirent. Et inde etiam patet, quomodo filiorum inobedientia sit peccatum, iuxta definitionem peccati, quam reddit Augustinus, sic iniquens. Peccatum est dictum, vel factum vel concupitum contra legem Dei. Nam filius inobediens non solum peccat contra præ-

tra præceptum patris, sed etiam contra legem Dei, quæ præcipit parentibus obedire.

Secundo, argumentantur alij, qui Gersonis opinioni patrocinari conantur, testimonio sacræ scripturæ, & primo proferunt illud, quod Deus legem donans, ait. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis. Qui hoc afferunt argumētum, hæretici sunt moderni, qui plus probare nituntur quàm id quod Ioannes Gerson sensit. Hoc enim testimonio Lutherani putant se conuincere, nullas leges, nullosque canones esse condendos, sed soli legi diuinæ standum esse. Ab isto errore longissimè distat Ioannes Gerson, qui leges humanas iustas laudat, & illis obediendum esse admonet, & in illarum obseruatione meritum aliquod esse dicit, si propter Deum illis obediatur, quauis dicat eas non posse illarum transgressores ad poenam æternam obligare. Vt igitur hæreticis respondeam, dico illum esse intelligendum addere aliquid mandatis diuinis, aut alteri scripturæ sacræ, qui dicit aliquid esse mādatum diuinum, quod verè non est, aut aliquam scripturam esse diuinam, quæ verè non est. At, qui ad meliorem præceptorum diuinorum obseruationem, aliqua præcipit, nec tamen illa dicit esse diuina præcepta, sed humana, & ideo præcipi ab eo, non quia Deus ea præceperit, sed vt melius ea, quæ Deus præcipit, obseruentur, is nihil verè addit in diuinis: Et ideo nec agit contra præceptum Dei præcipientis nihil suis mandatis esse addendum. Et hoc est quod Salomon in prouerbis ait. **Prou. 30.** Omnis sermo Dei ignitus, clipeus est sperantibus in se. Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisque mendax. Ecce quam additionem prohibet, eam scilicet per quam aliquod falsum mendacium additur. Ex huiusmodi sic addentibus ad diuina mandata, aut ad sacras scripturas, eas deprauando, corrumpendo, detorquendo, prout hæretici facere solent, Deus minatur plagas diuersas. Si quis, inquit ipse, apposuerit, ad hæc, apponet Deus super illum plagas scripturas in libr. isto. His autè, qui addunt scripturis sacris expositiones, aut interpretationes, per quas melius illæ intelligi possint, aut diuinis mādatis addunt leges aut con-

Argumenta
tū secundū.
Deut. 4.

Prou. 30.

Apoc. vii.

stitutiones, ad illorum meliorem observationem promittitur vitæ æternæ præmium.

Argumen-
tum tertium.

Tertio, suam opinionem probare conatur Ioānes Gerson per hoc, quod nulla humana potestas valet illi, qui eius legem fuerit transgressus, penam infligere æternam, & inde putat ille necessariò sequi, nullam etiam humanam potestatem posse condere legem, quæ illius transgressorem obliget ad penam æternam. Quoniam (vt ille ait) nullus potest legem sub aliqua pena obligantē condere, nisi qui penam illam potuerit transgressoribus infligere. Et quia hoc est, illius iudicio, fortissimū argumentum, cui ille innititur ad suæ opinionis probationem, ideo illius infirmitatem & impotentiam aperte ostendere volo, vt inde constet, super quam debile fundamentum suam stabilierit opinionem. Nam aperte falsum est id, quod generaliter assumit, neminem videlicet posse condere legem obligantem ad aliquam penam, nisi qui penam illam potuerit transgressoribus infligere. Hoc enim dictum in illis tantummodo veritatem fortitur, qui propria & non aliena auctoritate leges cōdunt. Et iuxta hunc modum ego etiam fateor, nullum hominem posse propria auctoritate legem condere, obligantem illius transgressorem ad penam æternam. Et ob eādem causam, etiam nullus potest propria auctoritate sacramētum aliquod instituire, quia nullus homo potest gratiā per sacramētum designatam efficaciter alicui conferre. Illi verò, qui non propria, sed aliena & sibi ab alio delegata auctoritate leges condunt, sæpe ad penam obligant, quam ipsi minime possunt suæ legis transgressori infligere. De qua re exempla aliqua, cum in rebus sacris, tum etiam in prophānis præstare volumus. Aperta & ab omnibus Catholicis confessa est potestas, quam prælati ecclesiastici à Deo habent, cōcessam ad inferendum excommunicationem contra peccatorem rebellem atq; proteruum. Potest igitur prælatus aliquid lege præcipere, tali conditione, vt qui legem fuerit transgressus, sit eo ipso excommunicatus. Multi enim similes canones sunt in iure canonico, cum tamen constet, effectum illius excommunicationis, qui inter alios est, hominem excommunicatum, priuari multis & non contemnendis bonis spiritualibus, nullum hominem posse efficere, sed

re, sed solum Deum. Præterea sacerdos rectè ordinatus, potest peccatorem sibi subditum, postquam illius audierit peccata, ab illis absolueret. Per quam absolutionem (vt verior Theologorum sententia docet, quam & ipse Gerson tuetur) sacerdos penitentem à pena æterna soluit, & eam in penam temporalem tanquam iudex præcipiendo commutat. Huius tamen absolutionis effectum, sacerdos ipse præbere non potest: quia non potest illum virtute & potentia sua à pena inferni eripere, nec penam temporalem, in quam commutauit æternam, illi infligere. Deinde, summus Pontifex sæpe ob aliquam iustam causam concedit lege perpetua, vt quicumq; hoc aut illud fecerit, veniam peccatorum, quæ suis peccatis debentur, consequatur. Ab hac tamen pena, non Papa, sed solus Deus efficaciter eripere potest. Sicut igitur homo potest legem condere liberantem à pena, quam ipse legislator virtute propria tollere non potest: quid obstat, vt è contrario legem condere possit obligantem transgressorem illius ad penam, quam ipse legislator infligere non potest, sed ille solus, à quo potestatem talem legem cōdendi habuit? Accedit ad hæc, quod simile aliquid in politia humana fieri experimur, Vbi aliqui habent potestatem cōdendi leges, quæ transgressoribus illarū, varias penas minantur, cū tamē ipsi legislatores illas penas infligere non valeant. Intellexi enim ego ipse Brugis in Flādria, quū illic per aliquot annos morā traherē, eū magistratū, qui Burgi magistri & Scabinorū nominibus comprehēsus, ad regimen illius insignis oppidi à principe deputatus est, habere hanc à principe potestatem, vt quas viderint populo suo cōducere leges, statuere possint. Penas tamē corporales, quæ per leges illas sunt cōtra illarum transgressores decretæ, ille magistratus non potest eiusdē transgressoribus infligere, neq; hoc alicui illorum ministro mandare: sed est quidam alius principis minister, vulgo dictus Scoretus, cuius officium est, eas corporales penas executioni mādare, quæ fuerint per magistrum decretæ. Magistratus itaq; leges constituit, princeps tamen aut eius minister, penam mortis per legem decretam, transgressoribus infligit: quia hoc ciuitatis magistratui concedere non luit, sed sibi soli seruari decreuit. Simillimum est huic,

quod de legibus humanis poenam eternam obligatibus, hæcenus diximus. Dedit deus prelati ecclesiasticis & principibus secularibus potestatem condendi leges obligantes ad poenam eternam, quamuis illis non concessit potestatem infligendi talē poenam eternam, sed eam sibi soli seruauerit.

Quod tandem arguetur per similitudinem medici dicentis ægrotum cibum aliquem esse mortiferum ut abstineat ab eo, nihil certe ad id, quod intendit, valet. Fateor quidem ægrotum peccare mortaliter, comedendo cibum mortiferum, de quo fuerat à medico admonitus, & medicum suo præcepto non obligare sub poena peccati mortalis ægrotum, ut abstineat à cibo mortifero. Et hoc euenit inde, quod medicus non habet vim præceptiuam erga ægrotum, sed solum virtutem & potestatem consiliandi, & docendi illum quid agere debeat. Et si æger aliquid noxium contra medici consilium fecerit, peccabit: non quia agit contra præceptum medici, qui illi præcipere non potest, sed quia agit contra præceptum Dei, præcipientis ut non occidamus nos ipsos, sicut nec alios. Hoc tamē habet ægrotus à medico, quod didicit ab illo, huius aut illius cibi esum esse mortiferum, ac proinde lege diuina prohibiti: quod nisi medicus docuisset, ipse prorsus ignorabat. Si aliqua est igitur similitudo inter morbos corporis & animæ, inedicum corporalem comparare poterimus viro docto, nullam penitus iurisdictionem aut potestatem super virum idiotam habenti. Hic enim vir doctus admonens talem virum idiotam, ut abstineat ab aliquo peccato mortali, quod ille ignorabat esse peccatum, non obligat illum ad mortalem culpam, quia iam ille erat à Deo obligatus ad illam si fecisset, quamuis hoc ignorabat. Longè tamen aliter est in prælato, aut in principe seculari: quia hic non solum habet potestatem ad consiliandum, & docendum, & admonendum, sed etiam habet potestatem coactiuam & præceptiuam. Nam aliàs oporteret fateri, nullum superiorē habere maiorem potestatem super subditos suos, quam habet vir doctus illos docēs, aut admonens. Hoc autē quam falsum sit, nemo est sane mentis, qui hoc non videat. Et inde apertissime constat, malam esse similitudinem inter medicum corporalem & prælatum, circa ea, quæ ad salutem corporis ab vno dicuntur, & quæ ad salutem animæ ab altero præcipiuntur.

Quomodo

QUOMODO POSSIT COGNOSCI
legem aliquam humanam obligare ad
culpam mortalem.

Cap. V.

EX His, quæ in proximè præcedenti capitulo diximus, forte aliquis rem malè intelligens, colliget omnem legem humanam obligare illum transgressorem ad culpam mortalem. Quisquis autem sic senserit, non minus erroneam tuebitur sententiam, quam illa Ioannis Gersonis à nobis supra enarrata. Nam ex hac sententia aperte sequitur, legem humanam maioris esse potestatis & fortioris vinculi, quam sit lex naturalis, aut lex diuina quod nullus, nisi desipere velit, dicere audebit. Quod autem hoc inde sequatur, ex eo apertissime conuincitur, quod multa sunt peccata, quæ omnium iudicio censentur venialia, & illa necesse est dicere esse contra legem diuinam. Quoniam, cum illa non sint lege aliqua humana prohibita, consequens est, ut si peccata dicenda sunt, contra legem diuinam esse dicantur. Præuaricantes (inquit propheta) reputaui omnes peccatores terræ. At, præuaricatore esse legis transgressorem, testatur Ambrosius sermone 15. super Psalmum 118. sic inquit. Præuaricator Latine & transgressor vocatur eo quod à lege Domini transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cælestia, cui dictum est, ut adhæreat Domino Deo suo. Hæc ille. Præterea, Augustinus peccatum definiens, dixit illud esse dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei: ergo peccatum veniale, aut non erit dicendum esse peccatum, aut necessario oportebit fateri illud esse contra legem Dei. Rursum, aliqua sunt leges diuinae, quarum transgressio non efficit hominem culpam mortali obnoxium: ergo non omnis humanae legis transgressio obligat illum transgressorem ad culpam mortalem. Assumptum probatur, quia præter legem naturalem prohibentem mendacium, Deus lege ab eo data, & per ministrum eius promulgata mendacium prohibuit, dicens. Non mentimini, nec decipiet vnusquisque proximum suum. Constat autem non omne mendacium esse mortale. Constat etiam verbum purè otiosum esse solum peccatum veniale, quamuis lege sua Deus decreuerit de omni tali verbo otioso

E 5

petere.

Psal. 118.

Ambro.

August.

Leuit. 19.

Mat. 12. petere ab hominibus rationem. Cum igitur ex his omnibus manifestum sit, non omnes humanas leges obligare illarum transgressores ad culpam mortalem, sicut nec omnes diuinae leges, obligant ad eandem culpam, operis pretium me facturum existimaui, si ostenderem quo pacto dignosci possit, legem aliquam obligare ad culpam mortalem aut venialem. Quae res cum nimiam varia sit, non potest vnica & infallibili regula declarari, propter varias humanorum actuum circumstantias, quae saepe obligationem inducere, aut tollere possunt. Nam Medici etiam propter eandem causam non possunt vnico & indubitato documento ostendere omnes cibos, qui possunt homini mortem inferre corporalem. Aliquibus igitur documentis, sed quantum potuerit breuibus & apertis, rem hanc iuxta ingenij mei tenuitatem, explicabo.

**Documen-
tum pri-
mum.** Primum documentum. Nulla lex humana iniusta potest aliquem in conscientia obligare. Haec regula vel ex eo solo constat esse vera, quod longissime a ratione naturali distat, vt quis ad iniustum aliquid in conscientia obligetur. Ad huius tamen regulae clariorem intelligentiam, oportet inquirere, quae lex iniusta dicatur, quo sufficienter intellecto, inde aperte colligetur, neminem ad illam posse obligari. Et certe si bene ea, quae supra cap. 1. legem definiētes diximus, ad memoriam reuocentur: facile cognoscetur, quid sit lex iniusta: quoniam ex defectu cuiuscunque illorum, quae diximus esse ad iustam legem necessariō requisita, lex eo ipso dicitur iniusta. Nam (vt diuus

Dionys.

Dionysius ait) bonum est ex causa integra, malū autem ex particularibus defectibus. Omnes autem defectus, qui possunt legem reddere iniustam, tribus nominibus comprehendit beatus Thomas. Primus est defectus potestatis, alter est defectus boni finis, tertius est defectus formae debitaē. Et videtur mihi quod possit addi quartus defectus, qui sit defectus materiae debitaē, cui defectus contingit, quando res, quae lege praecipitur, est mala. Nam legis obiectum & debita materia oportet quod sit bonum aliquid. Sed hunc quartum defectum possumus propter reuerentiam beati Thomae, ad tertium defectum reducere, ita vt ibi sit defectus potestatis, propterea quod ad malū nulla est vera potestas: vt ipsemet sanctus doctor dicit

in

in. 1. 1. qu. 96. art. 4. ad. 3. Ipse etiam sanctus doctor dicit legem humanam praeter illos tres defectus posse dici iniustam per contrarietatem ad bonum diuinum. De his omnibus defectibus sigillatim aliquid dicere oportebit. Primus ergo defectus, qui legem potest facere iniustam, est, si deest potestas in ipso legislatore ad id statuendum, quod lege decretū est. Et ratione huius defectus, prout ego censeo, iniustae censentur omnes leges humanae, quae aliquid contra legem diuinā statuunt. Quoniam si par in parem non habet imperiū, vt dicitur in Clemen. Exiui de paradiso. de verbo. signifi. necessariō sequitur, vt inferior in superiorē habeat multo minus imperiū. Si inferior in superiorē nullum habet imperium, cōsequens est, vt inferior non possit superioris legem irritā facere, aut aliquid contra illam statuere. Cui sententiae cōsonat id quod saluator noster apud Matthaeum ait. Non est discipulus super magistrum, nec seruus supra dominum suum. Et ideo recte beatus Petrus dixit, obediendum magis esse Deo, quam hominibus. Eidem sententiae fauet, quod Paulus dicit, datam esse a Deo ministris eius potestatem in aedificationem, non in destructionē. Constat autem eum, qui aliquid contra legem Dei statuit, lege sua destruere velle id, quod Deus antea per legem suam aedificare volebat. Omnis igitur lex humana, quae aliquid contra legem diuinā statuit, ob defectum potestatis censebitur iniusta: & per cōsequens, nullius hominis conscientiam obligare poterit. Vnde Bernardus epistola septima, quae est ad Adam monachum, ait. Mala imperantibus non est parendum, praesertim, dum prauis obtemperans imperiis, in quo homini videris obediens, Deo planē, qui omne, quod perperam agitur, interdixit, inobedientem te exhibes. Valde autem peruersum est profiteri te obedientem, in quo nosceris superiorē propter inferiorē, id est, diuinam propter humanā soluere obediētiam. Et aliquibus interpositis subdit. Facere malum, quolibet etiā iubente, constat non esse obediētiam, sed potius inobediētiam. Sanē hoc aduertendum, quod quaedam sunt pura bona, quaedam pura mala: & in his deberi hominibus obediētiam: quoniam nec illa omittenda sunt, etiam cum prohibentur, nec ista vel cum iubentur, committenda. Haec tenet Bernardus.

Et

Mat. 10.

Act. 5.

1. Cor. 10.

Bernard.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Et inde deduco, vt is, contra quem aliquis mala fide præscriptit, non amittat dominium rei præscripturæ, quauis autem, vt sponfalia largitas, §. rursus. Collatione. 9. concedat dominium eiusdem rei ipsi præscribenti, quoniam talis autem, vt capite secundo superius admonuimus, est contra legem diuinam, quæ prohibet omnimodum furtum. Et inde vltius infero, vt is, cõtra quem alius mala fide præscripsit, si illi post talem præscriptionẽ plenẽ constitit de mala fide possidentis, poterit rem suam, vbi-
 cunque inuenerit, sine culpa aliqua capere: & si illam nõ inuenit, poterit se ad æquiualens vendicare, si vtrunque sine scandalo facere potest, & malam alterius fidem apud iudicem nequit probare. Hoc corollarium probatur, quia rem suam apud alium detentam, quilibet potest ab iniusto possessore cum prædictis conditionibus accipere. Ita enim docet Alexander de Ales. in. 4. parte. quæst. 86. mem-
 bro primo, & Guillelmus Altissiodorensis in materia de restitutione, quæstione quinta. Et idem sentit glossa in capit. Ius gentium. distin. 2. in verbo, sedium: & citat pro huius sententiæ confirmatione capit. primum & secundum. 23. quæstione. 2. & legem, Ait prætor, in. §. si de-
 bitorem. ff. de his quæ in fraud. creditorum. Et iuxta hunc sensum dicit esse intelligenda, quæ dicunt, nemini licere propria autoritate rem suam capere: vt dicitur in capit. Placuit. 16. quæstione. 2. & in. l. extat. ff. quod metus causa & in. l. c. si quis in tantam. C. vnde. vi. Et certè (vt ego sentio) hæc iura ita decreuerunt, ad euitandum scandalum, quod passim euenire poterat, si quisq; rem suam propria auctoritate recuperaret: ergo cum id sine scandalo fieri poterit, optimè fiet. Ex eadem principali regula infero, eum, qui in emptione aut vèditione alium deceptit, etiam citra dimidium iusti pretij, teneri in conscientia ad restituendum quicquid vltra iustum pretium accepit, quantum uis leges ciuiles talem deceptionem licitam esse dicant. I. in causa. §. idem Pomponius. ff. de minoribus. & l. ite si pretio. §. quemadmodum. ff. locati & conducti. Probatur corollarium, quia talis legum licentia est contra ius diuinum & naturale, quod præcipit seruare æquitatẽ, & prohibet omnem in quocunq; deceptionem. Non mensuramini, inquit Deus noster, nec decipiet vnusquisque proximum

Alexãder
de Ales.
A'risio-
dorẽsis.

Leuit. 19.

LIBER PRIMVS.

39

ximum suum. Et Paulus admonet, ne quis supergredia-
 tur neque circumueniat in negotio fratrem suum: quo-
 niam (vt ait) vindex est de his omnibus dominus. Et Ari-
 stoteles quinto Ethicorum docet, seruandam esse æquali-
 tatem in cõmeritiis emptionis & venditionis, nisi fortè
 tara modicus sit excessus, vt, quemadmodum dicit Sco-
 tus, præsumatur contrahentes sibi mutuo condonare.
 Et ad capit. Cum dilecti. de emptio. & venditio. dico,
 quod tollit actionem in foro exteriori parti deceptæ, ni-
 hil tamen in conscientia cõcedit decipienti. Potest etiam
 lex humana iniusta cenferi propter solum potestatis de-
 fectum, etiam, si nihil contra legem diuinam statueret. Et
 hoc semper cõtinget, quoties legislator maiore viuitur po-
 testate, legem condens, quàm fuerit sibi à superiore com-
 missa. Propter hanc causam, prælatus ordinarius subdi-
 tum suum extra limites suæ iurisdictionis degentem ex-
 communicans, iniuste agit, & eius excommunicatio nula
 censetur, vt habetur in capitulo, Vt animarum. §. sta-
 tuto, de constitutionibus, libro sexto. Eidem causæ & ra-
 tioni innititur illa regula iuris, quæ habetur in capitulo,
 At si clerici. in principio, de Iudi. Sententia non à suo iu-
 dice lata, nulla est. Huiusmodi enim legislatori aut iudici
 aptissimè conuenire mihi videtur id, quod ait Paulus.
 Tu quis es, qui iudicas seruum alienum? Propter hunc
 potestatis defectum, multi Theologi censent iniustã fore
 legem humanam, quæ de actibus hominis interioribus,
 qui soli Deo patent, aliquid præciperet. Quoniam (vt
 aiunt) tales actus non subfunt iudicio humano, & inde
 consequens esse arbitrantur, vt nullam supra illos habeat
 homo potestatem. Alter defectus, qui potest reddere le-
 gem iniustam, est defectus finis. Hic tamen admonere
 oportet lectorem, vt intelligat, nõ omnem malum finem
 à legislatore intentum sufficere ad reddendam legem ini-
 ustam. Si enim finis intentus non nocet reipublicæ, sed
 est illi indifferens, & res quæ per legem præcipitur, aperte
 cognoscitur esse reipublicæ utilis, quanuis legislator le-
 gem condens, malè agat, & peccet, lex tamen ab eo con-
 dita, nihilominus iusta dicitur, si cætera ad sint, quæ ad le-
 gem iustam necessariò exiguntur. Vt, gratia exempli, si
 princeps ad reprimendum effrenatum vestimentorum
 luxum,

2. Thef. 4.
Aristo.
Scotus in
4. dist. 15.
q. 2. art. 2.

Rom. 14.

luxum, legem statueret, quæ pro varietate cuiusq; status & conditionis vestimenta moderaretur, penam etiã moderatam legis huius trãgressori, hac sola intentione adiciens, vt lucrũ sibi ex talibus pennis pararet, vel vt vnum aut alterum ciuem, quẽ odio habet, hac posset occasione punire, certũ est principem, cum legem hoc fine statuatur, peccare. Si tamen id, quod per legem illã decretum est, in utilitatem reipub. vergere cognoscatur, erit proculdubio lex illa iusta censenda. Idem etiã contingeret, si pro vana gloria legem illã conderet, vel vt populus huius legis medio pluribus pecuniis abundans, facilius posset eidẽ principi ad bellũ aliquod iniustum subuenire. Et in his omnibus, non obstante malo principis fine, populus tenetur legi sic ab eo statuatæ, propterea qd iusta est, obedire: quãuis ille talẽ legem cõdens, peccaret. Sicut vxor teneretur red dere debitum marito, qui ad solam libidinem suã explendam illud exigeret, quãuis ille sic petens peccaret. Solus igitur ille malus finis obstat, vt lex iusta esse possit, per quem non cõmuni reipublicæ, sed priuatę utilitati confusa sit legislator. Tertius defectus, propter quem lex fieri potest iniusta, est defectus formæ debite, quæ quidem forma consistit in hoc, vt seruetur æqualitas proportionis Geometricæ inter eos, quibus imponuntur onera propter bonum cõmune. Iniustum enim est, vt debiles & pauperes plus, aut tantum oneris pro bono communi sustineant, quantũ fortes & diuites subire possunt. Sed pẽsanda sunt prius cuiusq; vires, & iuxta cuiusq; potentiam onera illis erunt postea imponenda. Nam Deus ipse totius iustitiæ fons, iuxta hanc rationem cuiq; necessitatem operum imponit, qui ab illo, qui multa potest, multa exigit: & ab eo qui non nisi pauca præstare valet, pauca etiam petit. Nam

Gregor.

(vt beatus Gregorius ait) cum augentur dona, rationes etiam crescent donorum. Est adhuc in ipsa forma aliud considerandum, vt videlicet sit æqualitas inter onus ipsum, quod nouiter imponitur: & causam, propter quam onus imponitur. Alioqui si onus multum excederet causam, ob id solum lex diceretur iniusta ex defectu formæ. Vt, gratia exempli, si ob aliquam nouam & veram regni necessitatem principi occurrentem, nouum aliquod subditis princeps ipse imponeret tributum, iustẽ faceret: si ta
men

men tributum impositum sit maius quã vera regni necessitas exigit, iniusta esset lex, per quã tale tributum imponitur, quia deficit forma, per quã non solũ sunt onera inter subditos proportionaliter distribuenda, sed onera ipsa sunt etiã cum causa cõmensuranda, ne maiora, quã causa petit, imponantur. Et hoc probatur aperte per cap. Quia pleriq; extra, de immunitate Ecclesiarũ, vbi taliter extorta vltra causę necessitatẽ, restitui mandantur, & tantundem vltra pauperibus dari. Propter hunc legis iustitiæ defectũ, constat iniustam esse legem, quæ circa pauperum subuentionem in diuersis Christiani orbis prouinciis à paucis annis cõdita est. Lege siquidem statuta decretum est ab illis, vt quæque ciuitas suos tantũm ciues pauperes alat, & nullus pauper per varias ciuitates, aut diuersa oppida vagari permittatur, sed quenque ad suam ciuitatem redire, & intra illam se cõtinere cogatur. Huius legis iniustitia inde apertissime conuincitur, quod necesse est, vt istius legis ordine seruato, onus subuentionis pauperum inæqualiter per ciuitates & oppida distribuatur. Constat enim aliquas esse ciuitates paruas, quę plures intra se continent pauperes, quã aliæ ciuitates magnæ. Fiet ergo necessariõ, iuxta illam legem, vt centum diuites, qui in ciuitate aliqua parua degunt, cogãtur alere quingentos pauperes, qui in illa morantur: cum tamen quingentis diuitibus, qui in alia ciuitate habitant, non incumbat fortẽ nisi cẽtum pauperibus subuenire. Quo eueniente, prout sepius euenit, aperta cõmittetur iniustitia propter inæqualitatẽ oneris per varias ciuitates distributi. Si tamen contingeret tantam pauperum multitudinem ad ciuitatem aliquam propter diuitiarum famam confluere, vt illa ciues suos pauperes, simul cum forensibus alere non posset, tunc iustẽ posset aditum forensibus pauperibus interdiceret, aut certum aliquẽ numerum præstare, quem ciuitas posset simul cum suis ciuibus pauperibus alere. Nulla enim ratio patitur, vt propter alendos pauperes forenses, negentur necessaria alimenta pauperibus ciuibus. Si verõ vtrosque ciuitas alere posset, iniustum esset aditum forensibus præcludere & interdiceret. Ex eadem ratione conuincitur, iniustum esse modum, qui in aliis ciuitatibus & oppidis Hispaniæ, præsertim regni Castellæ,

Castellæ, nuper inuentus est, ad soluendum Regi ordinarium tributum illi debitum, quod in lingua Hispana dicitur, Pecho. Tale enim tributum diuidi solet per capita domorum omnium cuiusque oppidi, nobilibus & clericis tantum exceptis: & iuxta proportionem diuitiarum, quas quisque possidet, diuiditur tributum, quod ab ipso oppido exigitur. Sed quia in tali tributi diuisione non semper debita seruabatur proportio, plus exigendo ab eo, qui parum poterat, & minus ab eo qui multum: ideo in aliquibus oppidis excogitatus est alius modus ad prædictum soluendum tributum, in quo eadem iniustitia occultatur. Statuitur namque in prædictis oppidis quoddam extraordinarium tributum, quod in lingua Hispana dicitur, Sisa. Et est aliquid certum additum ultra pretium taxatum pro libra carnis aut piscis: ita ut quilibet emens res illas, aut alias similes, teneatur dare aliquid certum ultra pretium pro rebus illis à populo constitutum. Pretium taxatum accipit venditor, qui est dominus rei, illud autem superadditum seruatur ab eodem venditore ad soluendum tributum, quod Regi debetur. Hic modus distributionis ad soluendum tributum, conuincitur esse iniustus ex his, quæ supra diximus: quoniam iuxta illum non seruatur æqualitas proportionis, quæ debet esse inter tributum, quod redditur, & facultatem reddentis. Nam artifices mechanici, ut futores, sartores, & alij similes, quantum pauca aut mediocres habeant diuitias, sæpe habent multo maiorem familiam, quam alij ciues multo ditiores. Quia pro arte mechanica, quam exercent, oportet illos habere multos operarios, quos domi alere tenentur. Et inde sequitur ut multo plures carnes & pisces emere cogantur, quam alij ciues qui sunt multo ditiores. Ex quo aperte conuincitur, ut iuxta prædictum modum distributionis, necessarium sit illos, quantum pauca sint, multo maius tributum reddere, quam alij, qui sunt valde diuites. His igitur omnibus sic declaratis, dico, omnem legem, quæ aliquem horum defectuum patitur, esse iniustam, ac proinde nullius hominis conscientiam ad illius obseruationem obligari. Et idem prorsus dicendum erit de particulari quocumque superioris mandato, ita ut nullus inferior teneatur illi obedire, si illius mandatum propter aliquem defectum constiterit esse iniustum.

Hoc

Hoc tamen hac conditione intelligendum esse volo, nisi forte ex eo, quod legi aut particulari præcepto non obeditur, graue aliquod oriatur scandalum. Nam in multis casibus expedit legi iniustæ, aut præcepto iniusto obedire, propter scandalum euitandum. Ut, gratia exempli, si princeps tributum aliquod aperte iniustum subditis imponeret, posset subditus, si absque scandalo hoc facere ualeat, principi tributum negare, ut notant Doctores post Bartholum in cap. primo de constitutionibus. Si tamen id circa scandalum negare non potest, expedit magis tributum quantum iniustum soluere, quam scandalum suscitare. Et in hoc casu intelligendum est, quod ait Ambrosius in cap. Si tributum. 11. quæst. prima. Quia etiam si nullum esset tributum à principe impositum, teneretur quilibet ciuis diuitiarum suam partem, & forte aliquando eas omnes expendere ad tollendum graue regni aut ciuitatis scandalum, præsertim si illud aliter tolli non possit, nisi per talium diuitiarum oblationem. Nam hac aut illa simili tam arcta necessitate urgente, præcipit saluator non ster uincuique ut iure suo cedat, sic inquit. Qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, uade cum eo alia duo. Ad eundem modum etiam dico eum, qui iniuste incarceratus est, posse absque culpa mortali carceres frangere ut exeat, si aliter exire non potest. Quoniam præcepto iniusto aut legi iniustæ (ut diximus) nullus parere tenetur, ergo poterit contra illius iniustum præceptum à carcere exire. Nec ipsa carceris effractio illi poterit ad culpam imputari, si aliter exire non potest. Quoniam vim uis repellere, omnia iura concedit: ut dicitur in capit. Significasti, extra, de homicidio. Et in cap. Si uerò, de sententia excommunicationis. Iniusta autem carceris detentio, est manifesta uolentia: ergo licebit illam per aliam uolentiam repellere. Et confirmatur, quia quilibet posset domum latronis, ubi uolenter ab illo detineretur, effringere, si aliter exire non potest: ergo etiam poterit carcerem, in quo iniuste detinetur, frangere, si aliter exire non ualet. Consequentia ista inde constat esse bona, quod principes aut iudices iniuste & per uolentiam populum opprimentes, uelut latrones apud deum existimantur.

Mat. 5.

F

mantur.

Esa. 2. manur. Principes tui (inquit Deus apud ciuitatem Hierusalem) infideles, focij furum. Et per alium prophetam iterum ait. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. Ergo sicut domum latronis, in qua quis per violentiam detinetur, potest effringere, quando aliter exire non valet, ita etiã poterit carcerem, in quo iniuste detinetur, frangere, si alius illi non patet exitus. Sed hoc (vt iam diximus) tunc solum facere licebit, quando graue ex hac re nõ immineret scãdalum, aut magna turbatio. Quoniam tunc etiam si carcerem inueniret apertum, non liceret exire. Nam propter hanc causam (vt ego existimo) Pãulus & Syllas, cum carcerem, in quo iniuste tenebantur inclusi, Deo operante semel inuenirent apertum, & secundo iterum ex magistratus præcepto custos occulte aperiret, noluerunt exire, ne inde occasionem alijs præberent, putãndi eos iuste fuisse in carcerem coniectos, & timore fugisse à carcere, propterea quod falsa prædicassent. Ideo libentius carcerem elegerunt, vt sic suam innocentiam probarent, & suæ doctrinæ veritatem cõfirmarent. Eodem modo dicendum esse cenfeo de illo, qui per falsa testimonia damnatus est ad alicuius rei possessionem relinquendam, qui nequaquam iudici in conscientia obedire tenetur. Quoniam talis sententia licet sit iusta ex præsumptione, quã præsumitur testes vera dixisse, aut instrumenta fuisse vera: tamen sententia in rei veritate nõ fuit iusta, quia cum testimonium verum sit quædam iustitiæ pars, constat ex falsitate testimonij illam fuisse iniustam. Sententia autem, quæ ex sola præsumptione censetur iusta, non inducit naturalem obligationem, nisi veritas præsumptioni cõueniat, vt docet Abbas in capi. primo, de cõstitutio. Et inde sequitur vt is, cui talis iniustitia est manifesta, non teneatur illi contra scãdalum in conscientia obedire. Et inde vltetius sequitur, vt qui per talem sententiã iniustam fuit re sua priuatus, si aliter non potest damnum sibi illatum resarcire, poterit ab illo, qui per iniustam sententiã rem suam abstulit, tantundem clanculo surripere, quãtum fuerat ab eo iniuste sublatum. Multa alia corollaria possent ex hac regula deduci, quæ propter prolixitatem vitandam prudenti lectori dimitto.

Secun

Secundum documentum. Nulla lex humana quantum libet iusta sit, obligare potest illius transgressorem ad culpam mortalem, nisi sit circa materiam talem, quæ possit sufficientem causam præbere ad iniungendam talem obligationem. Hæc regula euidenter probatur, quia legislator nihil sine legitima causa & ratione præcipere potest; alioqui (vt Aristoteles docet. 1. & 2. Ethicorum) censetur tyrannus. Nam (vt dicitur in Clementina, Pastoralis, de re iudicata) princeps nõ potest sine causa legitima rerum dominia ab vno tollere, & alteri dare. Et inde sequitur etiam, vt aliud simile sine iusta causa præcipere non possit. Quod autem dicitur in l. 1. ff. de constitutionibus principum, Quod principi placuit legis habet vigorem, intellegendum est, si iusta adsit voluntatis causa, alias sola voluntas principis sine causa legitima non poterit aliquem in conscientia obligare. Quod verò dicit glossa in l. re legati. ff. de pœnis, magnam esse rationem in principe solam eius voluntatem si aliquid veritatis habet, in foro exteriori tantum illud veritatem habere cenfeo. Ita vt à principe non sit ratio legis ab eo statutz petenda, sed sola eius voluntas pro ratione sufficere debeat. Quia semper præsumendum est pro principe, nihil illum sine causa & sine ratione facere. Aliud tamen in foro conscientie est necessario dicendum: quia ibi non præsumptioni, sed veritati standum est, quando illa cognosci potest. Potest adhuc illa secunda regula nunc proximè à nobis data probari ex ratione naturali, quia longissimè à ratione naturali distat, vt de quacunque re leuissimã possit ab homine statui lex, aut dari præceptum obligans illius transgressorem ad mortalem culpam. Quoniam si ita res haberet, multo maior & crudelior esset politiz spiritualis seueritas, quã politiz corporalis: & peior atque miserior esset anime in hac vita subiectio quã corporis. Nam lex humana in corporali & mundana politia non potest pro aliqua leui culpa hominem ad mortem corporalem obligare: ergo in politia ecclesiastica & spiritali non poterit lex pro qualibet etiam leui culpa hominem ad mortem spiritualem ordinare. Consequentia ista probatur autoritate Augustini, qui libro vigesimo primo de ciuitate Dei, capi. 11. mortem spiritualement in politia spiritali comparat ad mortem

Documentum secundum.

Aristo.

E 2

mortem

DE POTEST. LEGIS POENAL.

mortem corporalem in politica mundana, sic inquitur: **August.** Quod est de ista ciuitate mortali homines supplicio primæ mortis, hoc est, de illa ciuitate immortalis homines supplicio secundæ mortis auferre. Hæc Augustinus. Sicut ergo in politica mundana nulla lex morte punit aliquem nisi pro graui principis aut reipublicæ offensâ, vt est crimen lætæ maiestatis, aut crimen hæresis, aut graue furtum, aut homicidium, aut aliquod aliud simile peccatum: ita etiam nulla lex poterit aliquem obligare ad mortem spirituales, nisi pro re magni momenti, quæ scilicet valde Deum aut proximum offenderet. Et huic sententiæ fauet **Richardus de sancto Victore** in tract. de differentia peccati mortalis & venialis: qui peccatum mortale per distinctionem definit, quantum mihi videtur, triplici ratione distinguit. Mortale est, quod a quouis non potest committi sine graui corruptione sui. Item mortale est, quod non potest committi sine graui læsione proximi. Mortale nihilominus, quod non potest committi sine magno contemptu Dei. Cætera vero omnia videntur mihi venialia. Hæc Richardus. In quibus verbis id potissimum aduertendū est, iuxta illius sententiam, grauem semper oportere esse rem, & vehemēter aut noxiam, aut offensiuam, circa quam peccatum possit mortale committi. Modicam & leuem proximi offensionem, prout est leuissima iniuriâ, aut leuissimum furtum, aut leuis percussio à leuissima ira procedens, dicit non esse peccatum mortale, sed veniale. Ex hac regula infero, multas esse leges in iure ciuili, quæ obligare non possunt illarum transgressores ad peccatum mortale: quia res, circa quas versantur, & de quibus disponunt, non sunt tantæ momenti, nec sunt reipublicæ tam necessaria, vt propter illarum omissionem, iustè debeant homines mortem incurrrere æternam.

Ex hac regula conuincitur pessima ignorantia & crassa aliquorum prælatorum, præsertim religiosorum qui putant se posse subditis suis quicquid voluerint cum obligatione ad culpam mortalem præcipere. Et ex hac crassa ignorantia euenit, vt sæpè præcepta præceptis addant innumera, & pro leuissima causa, quæ parum aut nihil ad religionis obseruationem faciat, obediētiam necessitatem iniu-

iniungant. Summa enim fatuitas est, si prælatus putet se posse subditos obligare ad culpam mortalem, propter solam silentij violationem, aut propter tardum ad missam accessum, aut propter solâ vnius lactuæ sine licentia manducationem, aut propter aliam similem leuem causam. Hæc enim omnia & his similia, ex se & ex natura sua non sunt tanti valoris, nec illarum simplex omisio potest tā grauius ad mortem æternam obligandus. Possit tamen his paruis rebus talis circumstantia, & tam grauis coniungi, vt puta graue scandalum religionis, aut magna occasio transgressionis votorū regulæ suæ professionis, quod merito posset prælatus res illas sub interminatione gehennæ prohibere. Non quidem propter res ipsas, quæ re vera tanti meriti non sunt, sed propter grauem circumstantiam illis ex accidenti coniunctam. Illis autē prælatis, qui passim & de rebus leuibus præcepta cum necessitate obediētiam imponunt, conuenit apertissimè id, quod Deus per Ezechielem prophetâ olim Iudææ pastoribus & prælatis dixit. Cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Et illud Saluatoris nostri. Imponit onera grauiâ & importabilia. Nonne onus est graue & importabile, pro modica & leuissima re passim iniungere præcepti necessitatem sub interminatione gehennæ?

Tertium documentum. Si lex aliqua iusta obligat illius transgressorem ad culpam mortalem, propter iustâ causam, quæ tunc aderat, cessante tali causa cessabit talis obligatio ad culpam mortalem. Vt, gratia exempli, si propter graue scandalum, quod inde verisimiliter timetur, præciperet prælatus sub obligatione ad culpam mortalem, ne aliquis religiosus accedat ad hortum cōmunem cōuentus, aut ne accedat ad talem aut talem secularis hominis domum, etiam si cum licentia sua exierit extra conuentum, aut ne cum tali aut tali persona loquatur, quoties scādali occasio manet, ipsa etiam obligatio ad culpam mortalem manet. Si verò scādali occasio est prorsus ablata, tunc obligatio præcepti ad culpam mortalem erit penitus nulla, etiam si ipse prælatus non reuocauerit præceptum suum, sed velit adhuc manere cum eadem obligatione, qua prius. Probatum hoc documētum, quia si à principio, quando

Ezech. 34.
Mat. 23.

Documētum
tertium.

quando tale dedit præceptum, nulla scandali occasio, aut alia similis iusta causa fuisset, non potuisset (vt in secundo documento diximus) per præceptum suum obligare ad culpam mortalem; ergo nec etiam modo potest obligare, quando ea, quæ fuit iusta causa, cessauit. Consequenter patet per id, quod dicitur in regula iuris. Omnis res per quascunq; causas nascitur, per easdẽ dissoluitur. Sed obligatio ad culpam mortalem orta est, propter solam occasionem scandali vitadã, ergo illa occasione proisus ablata, talis obligatio ad culpam mortalem protinus dissoluetur. Et expressius probatur per id, quod dicitur in cap. Cum cessante, extra de appellationibus. Cessante causa, cessat effectus. Sed potissima & principalis causa inducendi obligationem ad culpam mortalem, fuit occasio scandali, ergo illa causa cessante, etiam cessabit obligatio ad culpam. Nec refert an lex exprimat ipsam causam mortuam, an illam subtraherit, quia si causa ipsa potuerit taliter cognosci quod indubitata ratione cognoscitur esse illa & nõ alia, idem e: it dicendum, ac si illa aperte exprimeretur. Ita docet Panorm. in cap. Quia plerique, de immunitate ecclesiarum, & citat pro se Cinnum in l. non dubium, C. de legibus. & Baldum in l. Maximum vitium, C. de liberis præteritis. Et videtur mihi ad huius sententiæ probationem posse adduci argumentũ ex capitulo, Post translationem, extra de renuntiatione. Nam in illo capitulo citatur quoddam decretum concilij Constantinopolitani, in quo decreto cum nulla referatur illius causa, ramen Innocentius tertius causam decreti ex verisimilibus rationibus in illo cap. contiitens, declarat illam in casu illius capituli cessare, ac proinde illius concilij decretum in illo casu non obligare. Sed in hac parte necessarium censui admonere lectorem, ne facile iudicet causam legis aut præcepti motiuam cessasse, vt inde putet se nõ teneri ad legis aut præcepti obligationem. Quoniam sæpè contingit partem causæ cessare, & non totã causam: vt autem legis obligatio cesset, non satis est partialem causam cessare, sed opus est vt tota causa cesset, nisi forte partialis causa talis esset, quod solum ab illa legis aut præcepti obligatio p̄debat: ita vt omni alia seclusa, illa per se sufficeret inducere obligationẽ, & sine illa nulla alia hoc facere

posset:

posset: Et hinc oritur, vt licet aliquis per virtutum exercitiam carnem suã plenẽ subiecisset spiritui, nihilominus ad ecclesiastica ieiunia obseruanda teneretur. Quia repressio carnis non est sola causa, propter quam indictum est ab ecclesia ieiuniũ, sed sunt aliæ, vt puta eleuatio mentis in Deum, augmentum meriti & præmij, quæ satis sunt ad obligationem ieiunij imponendam.

Ex hac tertia principali regula infero multa tributa, quæ olim in conscientia debebantur, nunc in conscientia non debent, quãuis lege adhuc manente talia tributa exigantur. Hoc corollarium probatur manifestè per hoc, quod circa multa tributa, quæ in variis prouinciis & regnis à diuersis principibus exiguntur, nõ extant illæ iustæ causæ, propter quas constat talia tributa fuisse olim imposita, aut si illæ iustæ causæ extant, ipsi tamen, qui tributa exigunt, non præstant id propter quod constat talia tributa fuisse à principio cõcessa. Vnum ex multis, quæ communi doctorum sententia requiruntur ad tributum iustum imponendum, est iusta causa, quæ sit communis & non priuata, Alioqui si pro vtilitate priuata imponeretur, pura tyrannnis diceretur. Si aliqua istarũ causarum adsit, iustè potest ab imperatore aut à rege tributũ moderatum imponi, causa tamen cessante, tributum iniustè exigetur. Vt gratia exempli, si ad constructionem pontis, aut murorum ciuitatis, aut alicuius arcis ad tutelã regni necessarię, tributum imponatur, consummatis huiusmodi ædificiis, non poterit iam illud tributũ exigi. Si pro maris tutela & defensione imponatur à principe tributum pro expensis faciendis, vt securi sint à piratis nauigantes, nõ poterit postea tributum illum exigere, si piratis existẽtibus, ipse nullam præbet nauigantibus contra piratas defensionẽ. Quia cessante iusta causa, propter quam constat impositum fuisse tributum, oportebit cessare tributum. Si verò piratæ non essent, quanuis princeps nullum laborem nullasque expensas mais tutelę tribuat, poterit nihilominus rex tributum consuetum & huic rei destinatum exigere, si ille paratus est quoties opus fuerit, nauigantes à piratis tueri. Et iuxta hunc modum dicendum est in reliquis omnibus tributis, quorum impositionis causa cognoscitur esse iusta, ita vt illa protinus cessante, cesset etiam

Panorm.

iusti tributi obligatio. Et tunc poterit subditus sine ulla peccati scrupulo principem de tali tributo fraudare, nisi obstante lege per eum lata de tali tributo soluendo. Hoc expresse docet docet Abbas in capite. i. de constitutionibus, & citat Bartholum idem dicentem in l. vestigalia. ff. de Publicanis. Et ratio est manifesta, quia cessante iusta causa tributi, cessat etiam obligatio ad parendum in conscientia legi præcipienti illud soluere: nisi forte propter scandalum evitandum (vt in declaratione primæ regulæ dixi) ad illud soluendum teneretur.

Quia in duabus regulis proximè præcedentibus, differuimus de lege humana iusta & de re minus graui statuente, nunc superest vt de lege humana & de re graui aliquid decernente differamus, de qua quartum assigno documentum, quod tale est.

Documentum quartum.

Lex humana iusta & de re graui aliquid statuens, obligat illius transgressorem ad culpam mortalem aut venialem, iuxta variâ legislatoris voluntatem, quæ ex variis ipsius legis verbis conici potest, & non aliunde: nisi forte ipsemet legislator posset de hac re cõsuli, & suam voce exprimere voluntatem. Prima huius regulæ pars constat ex ipsa legis definitione, quâ in primo huius operis capite dedimus. Nam (vt loco illo diximus) ex ipsa legislatoris voluntate pendet legis obligatio, si cetera adsunt, quæ in regulis præcedentibus diximus esse necessaria ad obligationem inducendam. Si ipse legislator nõ intendit obligare ad culpam, etiam si verba ipsius legis videantur inducere obligationem, nunquam lex illa virtute sua transgressorem illius obligabit ad culpam, sed si subditus obligatur erit ratione conscientie suæ, quæ iudicat illic esse culpæ obligationem, quauis re vera non sit. Sed in tali casu, vbi legislator non intendit ad culpam obligare, oportet vt hæc verbis apertissimis exprimeret intentionem, ne forte aliqui ob verborum ambiguitatem malè legem interpretentur, & putent culpam esse vbi culpa non est. Ideo ad hos scrupulos evitandos, cautè & prudenter prouisum est in statutis fratrum Minorum, & fratrum Prædicatorum, nullam per illa statuta induci obligationem ad culpam, præter illam, quæ ex iure diuino aut iure naturali fuerit aliàs inducta. Ad eundem modum dicendum est in excom

excommunicationibus, quæ inferuntur, ita vt si superior aliquis prælatus præciperet aliquid sub pœna excommunicationis eo ipso incurrendæ, intentionem tamen excommunicandi non habens, quauis subditus præceptum huiusmodi transgredere, & existimaret prælarum habuisse intentionem excommunicandi, nullam tamen propter hoc incurreret excommunicationem. Et forte circa excommunicationes inferendas sepe ita facere oporteret, vt solum ad subditorum animos timore excommunicationis coercendos, excommunicatio solis verbis sine intentione ligandi inferretur. Quoniam talis (vt dixi) etiam si putaret cum plena intentione ligandi fuisse illam excommunicationem, nunquam tamen ob hoc erit excommunicatus. Et inde colligitur latum esse discrimen inter conscientiam errantem circa obligationem ad culpam, & conscientiam errantem circa excommunicationem. Quia ex errore conscientie de obligatione ad culpam, oritur culpa, quæ errore secluso non esset, ex errore autem de sola impositione excommunicationis non oritur excommunicatio. Causam huius discriminis facile quisq; intelliget, si prius rectè cognouerit vnde provenit quod agens contra conscientiam erroneam peccet. Non enim oritur hæc obligatio ab ipsa conscientia tanquam à prima & totali huius obligationis causa, quia tunc, si cur faciendo bonum, quod credit esse malum, peccat: ita è contrario faciendo malum, quod credit esse bonum, rectè ageret. Hoc autem esse manifestè falsum, apertè conuincitur per id, quod Dominus prope mortem suam apostolis prædixit. Venit hora, inquit Saluator noster, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Constat autem illos sic arbitantes peccasse, tantum abest, vt opus illorum fuisset censendum bonum. Satis superque tribuimus ignorantie, si concedimus illam excusare à culpa. Non est tamen illi tantum tribuendum, vt quod aliàs malum fuisset, sola ignorantia valeat reddere bonum. Potissima igitur ratio, vnde illa obligatio ad culpam oritur in eo, qui agit cõtra conscientiam erroneam, est contemptus Dei. Nam qui facit id, quod errore deceptus putat esse contra legem Dei, eo ipso Deum quodammodo contemnere videtur: & ideo peccat

Ioan. 16.

S. Tho.

S. Bona
uentura.

peccat propter solum contemptum Dei, saltem interpre-
tatiuum, quem sic operans habet. Ita docet B. Thomas
in. 1. 2. q. 19. arti. 5. in responsione ad tertium principale ar-
gumentum. Eisdem in hac parte consentit sanctus Bo-
nauentura in secundo sententi. distinct. 39. art. 1. q. 3. Hoc
iacto fundamento, facile est videre discrimen, quia con-
temptus Dei sufficit obligare contententem ad culpam
mortalem, & non sufficit de solo reddere excommunicatum.
Non enim omnis qui Deum contemnit, est eo ipso
excommunicatus, sicut est eo ipso culpa mortalis reus.
Verum etsi non sit excommunicatus, propterea quod facit
opus, cui falsò purat esse annexam excommunicationem,
tamen erit obligatus per suam conscientiam etroneam,
vt abstineat ab his, à quibus excommunicatus abstinere
tenetur. His igitur sic conclusis, ad nostræ disputationis
caput oratione reducens dico, ex sola legislatoris inten-
tione pendere legis iustæ obligationem ad culpam. Hæc
autem intentio, vix alio modo quam per verba legis po-
test agnosci, nisi forte ipsemet legislator posset consuli,
vt suam voce exprimeret voluntate. Consequens igitur
est, vt verba legis diligenter scrutemur, si scire volumus
plenam legis virtutem & potestatem, an scilicet illa obli-
get illius transgressorem ad culpam mortalem, an ad so-
lam venialem. Sed certè (vt verum fateor) ex sola ver-
borum legis consideratione, nullus poterit hanc legis
virtutem exactè agnoscere: quia nō omnes legislatores,
cum leges condunt, vtuntur eadem verborum propria-
te, & stricta illorū significatione. Nam eo verbo, quo fre-
quenter omnes vti solent, ad designandā obligationem
ad culpam mortalem, aliqui vsi sunt ad solam culpam ve-
nialem manifestandam, alii verò è contrario, culpæ mor-
talis obligationem eo verbo significare voluerūt, quo in
communi vsu nulla, aut saltem sola venialis, solet culpa
designari. De qua re (vt alia multa omittam) est apertum
exemplum in capit. Rogo. ii. quæstione. 3. vbi illud ver-
bum, Rogo, (vt glossa illic annotat) ponitur ad præcepti
necessitatem designandam. Et è contrario hoc verbum,
Mando, in capit. Guisfarius. 24. quæstione. 2. non præcep-
ti necessitatem: sed iuxta illius glossæ sententiam, so-
lam exhortationem significat. Cum igitur non sint per
legem

legem præfixa & declarata omnia verba, quæ obligatio-
nem ad solam culpam mortalem significare possunt, ali-
qua, quæ ex iure colligi possunt, explicare decreuit.

Quidquid in iure canonico statuitur per verbum præ-
cepti, aut æquipollentis præcepto, denotat illius canoni-
cis transgressionem esse culpam mortalem. Hæc aperte
colligitur ex Clementina, Exiui de paradiso. §. cum
autem. Nam Pontifex in illo loco non dicit hoc esse pe-
culiare in regula fratrum minorum quæ tunc interpreta-
tur: sed ad illius interpretationem præsupponit tanquam
ex iure manifestum, quod verba significatiua præceptum
& verba illis æquipollentia, habent vim exprimendi ob-
ligationem ad culpam mortalem. Nec tamen ex hoc,
quod ita sit semper in iure Canonico, inde inferendum
est, vt in omnibus aliis statutis ita sit semper necessariò
intelligendum. Nā in lege diuina multa sunt sub verbo
præcepti posita, quæ tamen non obligant ad mortale, sed
solum ad veniale. Vt, gratia exempli, quando Christus
saluator noster præcepit discumbere (vt Marcus ait) eos,
qui septem panibus ab eo erant reficiendi. Et discipulis
iusit, vt paucos, quos habebant, pisciculos apponerent.
Et multis infimis ab eo curatis, præcepit vt nemini dice-
rent. Nullus autem sanæ mentis dicet, Christum saluato-
rem nostrum in illis omnibus præceptis obligasse illos,
quibus præcipiebat, ad culpam mortalem. Lex enim
diuina non est cogenda & declaranda iuxta illas regu-
las, quas ius humanum circa intelligentiam suarum le-
gum dedit. Nec etiam hæc regula circa intelligentiam
aliarum legum humanarum semper necessariò seruanda
est, sed solum in illis, quæ sunt de iure canonico. Quia
fortè apud alios statuentes non est tanta vis illorum ver-
borum, vt semper capienda sunt verba in illa significa-
tione, qua cōmuniter vtuntur hi, apud quos est data lex,
aut conditum statutum. Verba præcepti (prout nunc cas-
pinus præceptum) sunt, præcipio, mando, iubeo, prohi-
beo, inhibeo, veto, interdico. Verba æquipollentia præ-
cepto sunt, debeant, teneantur necessariò, necesse est, non
licet, non potest. Etsi huiusmodi alicui verbo ex omni-
bus supra dictis, adderentur, sicut sæpe addi solent, se-
quentiã verba, videlicet in virtute sanctæ obedientiæ,

Verba de-
notantia
obligatio-
nem ad
culpam.

Marci. 8.

aut

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Panorm.

aut sub interminatione gehennæ, apertissime declaratur obligatio ad culpam mortalem. Abbas in cap. Vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum dicit, omne illud, quod ponitur per verbum imperatiuum, æquipo-llere præcepto. Quæ sententia si vera esset, valde magnum nobis faceret numerum præceptorum, & tam duram nobis faceret legem Dei, vt penè esset intolerabilis, cum tamen Dominus dicat esse iugum suauis, & onus leue. Sed aperte conuincitur illam esse falsam, per hoc, quod iuxta illius sententiam omnia, quæ sub consilio dantur, essent dicenda præcepta. Quia omnia consilia euangelica data sunt à Christo per verbū imperatiuum. Hoc verbum, oportet, non semper eandem ostendit obligationem, quia aliquando dicit necessitatem præcepti, vt in cap. i. de præscriptio. lib. 6. Aliquando dicit iolem rationis congruentiam & honestatem, vt in cap. 1. 25. q. 1. Et ideo non est recensendum inter verba æquipollentia verbis præcepti, sicut quidam Modernus doctor illud inter illa enumerauit, in Codice de penitentia, in materia de ieiunio. Si verba talia sunt, quæ non indicent aperte præceptum, nec æquipollentia verbis præceptiuis, qualia sunt ista, decernimus, statuimus, ordinamus, volumus, sancimus, tunc diligenter aduertendum est, an pœna aliqua ibidem statuatur contra transgressores, quæ si talis est, qualis non nisi pro peccato mortali infligi potest, ex illa pœna adiuncta conuincitur intentionem legislatoris fuisse obligare transgressorem ad culpam mortalem. Quoniam si talem intentionem non habuisset, iniuste talem pœnam aduersus legis transgressorem statuisset. Pœnæ huiusmodi sunt, excommunicatio, degradatio, priuatio ecclesiasticæ sepulturæ, mors, carcer perpetuus, confiscatio omnium bonorum, infamia. Certum est nullam istarum pœnarum pro alio peccato quam mortali posse iuste infligi. De irregularitate verò & suspensione, ego valde dubito, an sint inter similes pœnas recensenda, propterea quòd illæ aliquando pro sola veniali culpa, aliquando sine vlla culpa imponuntur. Si post has omnes regulas à nobis datas, & bene à lectore circumspicias, illi non penè constiterit de lege, an obliget ad culpam mortalem an non, tunc moneo illum, vt licet vir doctus

Mat. n.

Ioannes Methina.

LIBER PRIMVS.

47

doctus sit, non dedignetur alios viros doctos de hac re consulere, & aduertat, quòd non omnia possumus omnes. Quòd si alios quos consulit, videt etiam de illa re dubitare vt ipse, consulo vt tutiorem procuret eligere partem: vt videlicet ita se habeat circa ipsius legis obseruationem, ac si illa obligaret ad peccatum mortale.

Quintum documentum. Si de lege humana iusta, semel conuincitur illam obligare ad culpam mortalem, non inde colligendum est illam semper & vbique eandem vim & potestatem obligandi habere. Probatur hæc regula multipliciter, & primò per id, quod in tertia regula dictum est, cessare videlicet obligationem legis, cum tota causa, vnde lex vim suæ obligationis sumpsit, cessauerit. Præterea, sæpe circa leges humanas fit iusta dispensatio, vt puta quoties casus occurrerit, in quo ratio docet, credendum esse legislatorem noluisse legem suam tunc obligare. Nam Aristoteles in quinto Ethicorum, cap. decimo. docet leges debere disponere de his, quæ frequenter, & vt implurimum fiunt, & non de his, quæ raro contingunt: & si aliquid præter id, quod legislator intenderat, acciderit, tunc contra legem agendum esse censet, sic in-quiens. Lex in vniuersum omnis statuatur, nec fieri potest, vt rectè de quibusdam in vniuersum definiatur. In quibus enim necesse est, vt in vniuersum dicatur, rectè autem id non potest, lex id sumit, quod vt plurimum fit. Et paucis interpositis subdit. Quando igitur lex in vniuersum dixerit, & præter vniuersale postea quippiam contigerit: tunc rectè se habet, si qua legislator omisit, absoluteque ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus: id quod legislator, etiam ipse si adesset, dixisset: & si sciisset, ita præscribentem legem instituisset. Hæc Aristoteles. Et huic Aristotelis sententiæ consonat, quod ait Iurisconsultus Iulianus in l. Neque leges & in l. non possunt. ff. de legibus. Quando particulare aliquid præter legem acciderit, quid vnumquemque agere oporteat, docet beatus Thomas in Secunda Secundæ, quæstione. 147. Si causa (inquit ille) sit euidēs sua auctoritate, potest quisque licitè contra legem agere, præsertim consuetudine interueniente, vel si non posset facilis recursus ad superiorem haberi. Si verò causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem haberi.

Documētum quintum.

Aristot.

S. Tho.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi. Et hoc dicit esse obseruandum in ieiuniis ab ecclesia institutis, vt si causa non ieiunandi sit manifesta, quisque circa seipsum dispensare possit: si sit dubia, recurrere debeat ad superiorem. Et idem profus dicendum erit de quacunque alia lege humana. Et inde apertissime probatur, quod quinta regula dicit, nullam videlicet legem humanam, quatenus talis est, semper & vbique habere eandem vim & potestatem obligandi, quia casu manifeste necessitatis occurrente, poterit quisque secum dispensare, nisi forte propter scandalum vitandum, oporteat recurrere ad superiorem. Si quis vero obijciat, nemini nisi principi licere legis interpretationem dare, vt dicitur in. l. i. C. de legibus & constitutionibus principum: huic obiectioni respondet B. Thomas in Secunda Secundae, quaestione. 120. arti. 1. intelligendum esse id, quod lex illa dicit, in rebus dubiis, in quibus non licet absque determinatione principis a verbis legis recedere. Sed in manifestis dicit non esse opus interpretatione, sed executione. Potest etiam dici verum esse in solo foro exteriori id, quod imperator Constantinus in illa lege ait, ita vt in illo foro nemini nisi principi liceat sententiam contra legem dicere, secus autem in foro conscientiae, vbi quisque secum potest in re manifesta dispensare. Rursum, potest esse dispensatio aut interpretatio in lege diuina & naturali, ergo multo iustius poterit dispensatio fieri in lege humana. Consequentia est manifesta, & assumptum probatur multis exemplis. Maritus lege diuina & naturali tenetur reddere debitum conjugale vxori petenti, si tamen maritus infirmatur, non tenetur, vt omnes Theologi docent, quia magis tenetur ad conseruationem propriae personae, quam ad reddendum debitum. Et ita conuincitur, legem diuinam & naturalem in casu illo particulari non obligare. Qui votum de suscipiendo monachatu emisit, lege diuina & naturali aded tenetur ad reddendum, vt propter solam moram redditionis peccare dicatur. Cum votum voueris Domino Deo tuo, inquit ipse Deus, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si tamen post votum emissum

S. Tho.

Deut. 23

eueniat

LIBER PRIMVS.

48

eueniat grauis patris indigentia ad victus sustentationem, cui filius potest succurrere, non solum licebit illi, imò tenebitur (vt omnes Theologi fatentur) non intrare in religionem, quousque satisfecerit patris indigentiae, & si aliter religionem intraret, peccaret: vt notatur in cap. si qui filij dicitur. 30. Iuramentum promissorium ex lege diuina & naturali tenetur quisque seruare, propter id, quod Dominus in libro Numerorum ait. Si quis virorum votum Domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciat irritum verbum suum, sed omne, quod promissit, implebit. Tamen si talis casus eueniret, qui aperte ostenderet impletionem iuramenti esse maioris boni impedimentum, non solum liceret ei, qui iurauit, imò teneretur non implere iuramentum: vt colligitur ex ca. antecessor. 11. q. 3. Lex naturae docet fidelitatem in deposito reddendo esse seruandam: si tamen furiosus repetat gladium, vel qui sanae mentis est, repetat ad patriam inuadendam, non est reddendus gladius. Quia magis teneor consulere patriae, & domini furiosi incolunitati, gladium illi reddere. Ergo cum similes casus circa leges humanas occurrerint, poterit quisque, si res est manifesta, aut legem per se interpretari, aut propria auctoritate in illa secum dispensare. Si res fuerit dubia, hoc auctoritate superioris (vt Thomas docet) faciet. Quocunque autem istorum modorum fiat, probabit verum esse, quod in hac regula dicitur, legem humanam non semper & vbique eandem potestatem obligandi habere, & cognoscet in multis necessariam esse legis dispensationem, aut interpretationem. Alioqui dicit illi sapiens. Noli esse nimium iustus, Et iterum. Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Et poeta Comicus dicit: Summum ius, summa iniuria. Et certè, qui ita faciendum esse noluerit credere, in multa absurda & animae suae noxia incidet, & saepe aded perplexus erit, vt quocunque se vertat, necessariò in culpam aliquam incidat, cogente illum ad hoc conscientia illius erronea.

Sextum documentum. Lex humana iusta, etsi non semper obliget sub interminatione gehennae ad faciendum id, quod per illam decernitur, semper tamen sub hac interminatione obligat, ne lex illa contemnatur.

Num. 30.

Eccl. 7.
Prou. 30.
Tertius in Andria.

Documētum sextum.

Vt

Ioannes
Andreas.

Vt autem hæc regula apertior fiat, & sic eius veritas clarius pateat, oportet prius declarare quid sit contemptus. De qua re aliter iuris humani periti, aliter Theologi sentiunt. Ioannes Andreas in cap. sacris, de his, quæ vi metusve causâ fiunt, videtur dicere, frequentiam actuum esse quandam contemptum. Nam dicit eum, qui frequenter communicat cum excommunicato, peccare mortaliter, propter solam frequentiam: quod non dixisset, nisi putaret talem frequentiam esse contemptum dicendam. Collectarius in cap. 1. de constitutionibus, dicit omnem illum peccare ex contemptu, qui ex frequentia legem transgreditur. Quæ sententia nimis scrupulosa mihi videtur, & constat illam procedere ex ignorantia significationis huius vocis, contemnere. Et ut falsitas huius sententiæ clarius constet, peto quot actus sufficiunt facere frequentiam. Si fortè dicas sex, aut octo, aut decem, & non minus: clarum est, quod quintus actus est eiusdem speciei in genere moris cum actu sexto, & septimus cum octavo, & nonus cum decimo: quia sola iteratio actus non variat speciem, si nihil aliud ex parte operantis addatur, quod faciat ex veniali mortale. Et inde apertè sequitur, ut si primus actus non erat peccatum mortale, nec decimus actus sit dicendus peccatum mortale, nisi aliud ultra reiterationem addatur. Deinde, multa sunt venialia ex genere suo, sine quibus vita hæc misera agi non potest, propter nimiam hominis fragilitatem, de quibus sapiens ait.

Prou. 24. Septies in die cadit iustus. Si frequentia faceret mortale quod aliàs erat veniale, sequeretur etiam, non posse hominem in hac vita diu esse sine peccato mortali, etiam cum communi gratiæ baptismalis auxilio. Quia etiam cum illius adiutorio septies homo cadit in die. Fateor quidem ipsam frequentiam disponere ad contemptum, prout beatus Thomas docet in Secunda Secundæ, quæstione 184. arti. 1. in responsione ad tertium. Et sic intelligendum dicit illud Salomonis. Imius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Et iuxta hunc modum ego etiam intelligendum puto, quod Augustinus ait. Ebrietas si assidua fuerit, inter mortalia deputatur. Et eodem modo intelligo illud eiusdem Augustini, quod citatur à Gratiano in cap. Verum orarium, §. criminis appellati.

S. Tho. S. Tho. 1. 2. q. 102. art. 1. in responsione ad tertium. Et sic intelligendum dicit illud Salomonis. Imius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Et iuxta hunc modum ego etiam intelligendum puto, quod Augustinus ait. Ebrietas si assidua fuerit, inter mortalia deputatur. Et eodem modo intelligo illud eiusdem Augustini, quod citatur à Gratiano in cap. Verum orarium, §. criminis appellati.

Appellatio, distinctione vigesima quinta. Nullum peccatum est adeo veniale, quod non fiat mortale, dum placet. Hæc omnia ideo Augustinus dixisse censeo, quia ipsa peccati venialis frequentia, viam aperit latissimam, per quam peccatum mortale intret in animam. Non enim hoc ideo dixit Augustinus, quia putaverit solam frequentiam actus sufficere, ut quod aliàs erat veniale, fiat mortale. Sed quia fieri non potest, quin is, qui frequenter inebriatur, aliquando sciens & volens inebrietur: quod cum evenierit, sine dubio erit peccatum mortale. Quia cum sæpe expertus fuerit virtutem vini & suam fragilitatem, noluit à vino abstinere. Ideo fortè potuit esse, ut hi iurisperiti, quos proxime citavimus, dixerint frequentiam transgressi omnis legis esse contemptum interpretatiuum tantum. Sed si ita senserunt, convincitur adhuc falsam esse illorum sententiam, quæ docent, talem frequentiam esse dicendam peccatum mortale. Quoniam etsi in foro exteriori multa ex sola præsumptione agantur, in foro tamen conscientiæ nihil ex sola præsumptione agendum est, sed semper iuxta veritatem, quæ merito præfertur præsumptioni. Archidiaconus in cap. excellentissimus. 11. q. 3. dicit eum, qui sine causa communicat excommunicato, communicare ex contemptu. Quæ sententia multo durior & falsior mihi videtur, nisi fortè nomine causæ intelligat ignorantiam, & infirmitatem siue carnis concupiscentiam: ita ut omne peccatum, quod committitur ex certa scientia, & sine carnis concupiscentia, dicatur peccatum ex contemptu. Sed si hoc tale dicatur semper esse mortale, falsa erit sententia: quia aliquod mendacium iocosum aut officiosum potest dici ex deliberatione, & sine vlla carnis sollicitatione, quod tamen nullus unquam sapiens fatebitur esse mortale. Theologi rem hanc, & veram vocabuli significationem diligentius scrutantes, longè aliter sentiunt. Guillelmus Altfiodorensis lib. 2. summæ Theologicæ, tract. 19. & 20. & libro 3. tract. 9. distinguit varios modos, quibus aliquis dici potest contemnere. Primo modo dicitur rem contemnere, qui illam non iuxta illius valorem & meritum æstimat, & iuxta hunc modum (ut ille ait) sumitur, cum dicitur, quod humilis seipsum contemnit, & quod superbus contemnit alios.

Archidia.

Altfiodo.

G Et sic

Et sic dicit aliorum contemptum, iuxta hanc significationem, esse speciem superbiae, & contemptum sui esse speciem humilitatis. Secundo modo, contemnere idem est, quod alteri indignari, & illum conuictis afficere: & iuxta hunc modum contemptus dicitur, quod contemnere alium, sit vitium pertinens ad impatientiam. Hos duos modos assignat praedictus doctor libro secundo, tract. 19. ubi differit de superbia in se. Tertio modo, contemnere idem est, quod nolle alteri subiici. Quarto modo, idem est, quod transgredi praecipuum, & non obedire, quo modo saepissime vitur Scriptura sacra, cum Deus dicit, se a peccatoribus contemni propter hoc solum, quod praecipuum illius non obediunt. Nam in Leuitico volens Dominus ostendere populo afflictiones, quae venturae erant super illum, si mandata eius non seruasset, ait. Si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, sed spreueritis leges meas, & iudicia mea contempseritis, ut non faciatis ea, quae a me constituta sunt & caetera. In quibus verbis apertissime dicit Deus, omnes peccatores contemnere leges suas, quia non obediunt illis. Et apud Salomonem sapientiadiuina omnibus peccatoribus dicit. Vocavi & renuistis, extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Hos duos ultimos modos contemptus reddidit idem doctor eodem libro, tract. 20. ubi differit de filiabus superbiae, & dicit contemptum, iuxta has duas significationes, esse filiam superbiae, propterea quod a superbia oritur, ut quis nolit subiici suo superiori, aut nolit leges illius aut praecipua seruare. Ioan. Ger. Ioannes Gerson lectioe, de vita anime spiritali, citat sententiam huius Guillelmi Altsiodorensis circa significationes contemptus: & post illum Adrianus papa in quodlibeto sexto, arti. 2. & (ut ingenuè vera loquar) nullus illorum verè Altsiodorensis sententiam citat: & vnus alteri in citatione non consentit. Ioannes Gerson refert tres modos contemptus: Adrianus refert quatuor: & ambo referunt vnum modum, qui nec nominatur ab Altsiodorensi, & est rem negligere, & eam non curare. Ideo ego loca, in quibus Altsiodorensis de hac re differit, citare decreui, ut quicumque illum legere voluerit,

Leuit. 26.

Proue. 1.

Ioan. Ger.

Adria. papa

voluerit, clarè agnoscat verum esse quod dico. Idem Altsiodorensis libro tertio, tract. 9. differens de mundi contemptu, ponit quatuor modos, quibus mundus potest contemni, qui aliquo modo differunt ab his quatuor supra nominatis, sed nostro proposito non conueniunt. Huiusmodi variis contemptus significationibus ostentis, Ioannes Gerson, quem in hac parte sequitur Adrianus loco proxime citato, dicit, quod solus contemptus, qui est nolle subiici, est peccatum mortale, siue sit contemptus legis humanae, siue praecipui humani. Et haec istorum sententia videtur sumpta ex B. Thoma, qui in illo loco supra citato haec ait. Tunc committit aliquis vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas eius renuit subiici ordinationi legis vel regulae: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam. Quando autem e conuerso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis vel regulae, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa, etiam si sequeuter ex eadem causa vel alia simili peccatum iteret. Haec sanctus Thomas. In quibus verbis id annotandum est, quod, ut quis dicatur legem transgredi ex contemptu, requiritur contemptum esse causam illius transgressionis, a quo tanquam a causa illa procedat, & non satis est si contemptus simul ad sit cum ipsa transgressionem, taliter quod contemptu secluso, nihilominus legem aut praecipuum transgredereetur: quemadmodum Aristoteles. Ethicorum dicit de eo, qui peccat ignorantia concomitante, sed non ex ignorantia tanquam ex causa. Haec omnia etsi optime dicta esse censeam, non tamen plene satisfaciunt proposito regulae sextae per me nunc datae. Quoniam sicut possibile est transgressionem legis aut praecipui esse sine contemptu ita e contrario possibile est, ut contemptus sit sine transgressionem. Possibile enim est, ut legem aut praecipuum quis seruet, & contemnat legem aut legislatorem, aut praecipuum aut praecipientem. Ideo de ipso contemptu, prout haberi potest seclusa omni transgressionem, differere volo, quoniam de illo solo loquitur regula nunc per me data. Talis autem contemptus potest haberi, aut de sola lege vel praecipuo, aut de ipso

S. Tho. 2. 2.

Aristo.

legislatore vel præceptore, & vterque contemptus potest ab altero separari, vt constat. Et de vtroque istorum potest haberi contemptus, iuxta illos duos primos modos, quos supra ex Altifiodorensi citauimus. Nam alij duo posteriores non seruiunt nostro proposito, quia illi duo (vt notum est) non possunt haberi sine legis aut præcepti transgressione. His prælibatis, aliquas ponam conclusiones, ex quibus quidquid ad hanc rem spectat, facile colligi potest.

Luc. 16. Prima conclusio. Prælati, quatenus prælati est, non potest sine peccato mortali contemni, siue sit minus illum quam oportet apreciando, si illi indignando, aut illi conuitia inferendo. Dixi, quatenus prælati est, vt per hoc ostenderem, talem contemptum dirigi ad ipsam prælationis dignitatem, & non ad personam prælati. Hæc conclusio probatur per id, quod Saluator ait. Qui vos spernit, me spernit. Quæ verba non de personis prælatorum (vt mox dicemus) sed de ipsa prælatione intelligenda sunt. Quoniam cum illa prælatio (vt Paulus ad Romanos ait) sit à Deo instituta, quisquis illam conteneret, Deum illius institutorē contemnere videretur. Ideo Christus Saluator noster Cayphæ, quanuis pessimo pontifici, & Pilato malo & idolatræ præsidî, reuerenter loquutus est, propter solam prælationis, quâ tenebat, dignitatem. Quia in re exemplo suo nos docuit, vt præpositis nostris iustam exhiberemus reuerentiam. Si quis prælationem ipsam minus quam oportet, apreciaret, aut illam irreuerenter tractaret, talis contemptus erit dicendus peccatum veniale aut mortale, iuxta qualitatem appreciationis aut irreuerentiæ. Si quis papam contemneret, æstimando illum esse prorsus æqualem cæteris Episcopis, aut episcopum contemneret, credens illum penitus æquale cæteris presbyteris, peccaret mortaliter nec leuiter, cum ob hoc solum esset censendus hæreticus. Si tamen fortè minus quam illa sit, æstimaret prælationē alicuius, propterea quod nondum est sibi plene manifestata potestas illius, tunc nullum aut fortè leuisimum peccatum committeret. Et eodem modum distinguendum est de irreuerentiâ leui aut graui, vt iuxta leuitatem aut grauitatem ipsius, dicitur contemptus talis peccatum veniale aut mortale.

Secunda

Secunda conclusio. Prælatum, quatenus talis persona est, vt puta Ioannes aut Petrus, potest subditus sine peccato mortali contemnere, parum estimando illum, & male de illo sentiendo: sed non illi indignando, aut illum conuitiis afficiendo. Prima pars probatur, quia multi sunt prælati, quorum ignorantia & malitia est omnibus manifesta, ita quod de illa licite possum iudicare, & propter illam prælatum male æstimare, credendo illum ad: ulterum, aut simoniacum, aut vsurarium, si ego talia crimina vidi illum exercere. Nam si hoc non liceret, teneretur necessariò sæpe falsa pro veris sentire, quod nephas est dicere. Secundam partem probo per id, quod Saluator noster ait. Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Si non licet irasci fratri, nec proximum conuitiis afficere, consequens est, vt id non liceat aduersus prælatum facere, etiam quatenus est talis persona, vt puta Ioannes aut Petrus.

Quia quatenus talis est, etiam frater & proximus est.

Tertia conclusio. Potest subditus sine vilo peccato legem aut præceptum superioris contemnere, iudicando illud malum & contra rationem. Hanc conclusionem ponit doctor subtilis in. 4. sent. dist. 3. q. 4. arti. 1. & probat illam eo modo, quo nos probauimus secundam conclusionem. Quia nullus tenetur credere rem aliter esse quam est, & constat multorum prælatorum præcepta sæpe esse iniusta, ergo nullus tenetur credere illa esse iusta, & inde aperte sequitur, subditum posse tunc sine peccato præceptum prælati contemnere, iudicando illud esse irrationabile. Scotus tamen post prædictam conclusionem, statim subdit, quod licet præceptum prælati sit irrationabile, & pro tali merito haberi possit, tenetur tamen subditus illud obseruare. Quod dictum est sanè intelligendum, ita, vt per præceptum irrationale intelligatur non illud, quod est contra rectam rationem, quia illud, etiam si prælati præcipiat (vt supra in primo documento diximus) non est faciendum. Sed per præceptum irrationale intelligatur præceptum inutile, quod nulli vtilitati seruit: vt si præcipiat subdito amphoram aliquam decies implere aqua, & iterum aquam in terram sine vlla necessitate

Mat. 5.

Doctor subtilis.

à Deo data, vt quia rudis erat & crassior ingenij, vexatione illi intellectum dante, metu pœnæ legibus obtemperare disceret, iuxta id, quod Salomon in prouerbis ait. Virga atque correctio tribuit sapientiam, puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.

Prou. 16.

Quibus verbis apertè docet Salomon eos, qui sensibus pueri sunt, quales sunt illi, qui affectu & non ratione reguntur, non esse suo arbitrio relinquendos; quoniam sic relictis, vix vnquam bonum aliquid facient, nec legibus publicis obtemperabunt: & sic rem publicam, quæ tanquam quædam illorum est mater, confundent.

Ideo Deus populum illum rudem legibus suis erudire volens, multas illi leges pœnales dedit, vt virga & correctio tribueret illis sapientiam. De hac enim sola lege, quæ pœnalis est, ego intelligendum esse censeo id,

Gala. 3.

quod Paulus Galatis scribens ait. Lex propter transgressionem posita est. Quæ verba interpretans Theophylactus in commentariis super Paulum, ait. Cum fidem laudibus extulisset, ostendissetque hanc vetustate præcedere; oboritur tamen ex eâ re obiectio quædam huiusmodi. Cur igitur lex est, si fides erat antiquior, & benedictionem donabat? Respondet itaque, non frustra id, sed præuaricationum gratia fuisse effectum, vt pro frenis esset lex illa Iudæis, quæ hos vel à mandatorum quorundam transgressu, etsi nō omnium prohiberet. Hæc Theophylactus. Eandem interpretationē, sed clarioribus verbis, reddit Anselmus illi Pauli loco, sic inquit. Nunc ostendit quare data sit lex. Posita est inquit, inter promissionem & promissam hæreditatē, propter illos, qui naturalem legem transgrediebantur; vt vel timore cessarent transgredi, & paulatim erudirentur ad hoc, vt bona ex amore facerent. Hæc Anselmus. De sola etiam lege pœnali intelligendum esse existimō id, quod in priorē ad Timotheum epistolâ iterum Paulus ait. Lex iusto non est posita. Nam hæc verba, si de lege illa, quæ seclusa omni pœna aliquid de moribus præcipit, intelligantur, vera esse non possunt; quoniam lex illa non minus iusto quàm iniusto datur, nec minus ille quàm iste, ad illius legis obseruationem tenetur, nec iustus iam esset, si legem non seruaret. Inter octo errores Beguardorum, &

Anselmus.

1. Tim. 1.

Inter octo errores Beguardorum, &

Beguardorum, qui damnati sunt in concilio Vientiensi sub Clemente quinto, & recensentur in Clementina, Ad nostram, de hæreticis, tertius illorum est, quo dicebant hominem, qui gradum perfectionis esset assecutus, non esse legibus aut præceptis humanis subiectum. Multo ergo peius erraret qui diceret hominem quamlibet iustum nō esse subiectum legi diuinæ, nec legem diuinam esse iusto positam, si de lege morali, quæ aliquid de moribus statuit id dictum esse contenderet. Si verò de sola lege pœnali, quæ contra legis transgressorem pœnam aliquā minatur, illa Pauli verba interpretari velis, tunc apertissimè illorum veritas patebit. Iusto siquidem nō datur lex pœnalis vt timore pœnæ cogatur ad legis obseruationem; quia iustus naturalem legem seruans, sibi ipsi est lex, qui virtutis amore & nō timore pœnæ mouetur ad bonum. Et quod de sola pœnali lege sint illa Pauli verba intelligenda, apertè docet Chrysoströmus, qui Homilia secunda super priorē ad Timotheum epistolam, hæc ait. Lex enim malis suppliciorum denuntiatrix est. Cæterum ei, qui coronis digna peregerit, ad quid erit utilis lex? Ad nihil profectō, quemadmodum & medicus confecto vulneribus, nō sano, neque bona valetudine prædito. Et aliquibus interpositis subdit. Cur iusto lex imposta non est? Quia ille cruciatus superior est; neque à lege, quæ sint gerenda, disce-re expectat, cum habeat intrinsecus distatē spiritus gratiam; lex enim data est, vt metu atque comminatione terreatur, ac peccare desistant. Nihil igitur freno opus est mansueto & obtemperanti equo, nihil instructione opus est ei, qui pedagogo non indiget. Hæc Chrysoströmus. Ex cuius interpretatione constat, illa Pauli verba omnino conuenire cum illis, quæ ex Aristotele citauimus, quibus ait, probo homini & studioso solam exhortationem aut inuitationem ad virtutem esse satis; improbo vero, veluti cuidam iumento opus esse flagellis & aliis cruciatibus. Ob hanc causam saluator noster perfectus veritatis magister, qui viâ Dei in veritate docuit, etsi aliquando per blandimenta & promissiones ad virtutem hortabatur, quia tamen maiorem esse stultorum numerum agnoscebat, sæpius pœnæ metum auditorum mentibus incutiebat, vt vel sic eos à vitiiis abstinere & virtutem ca-

Chrysostr.

peffere cogeret. Ex quibus omnibus cōiungitur, bonum & aliquando necessarium esse, pœnā in ipsis legibus contra illarum transgressores statuere, vt vel pœnarum metu homines ad legum obseruationem cogantur. Denique hæc sententia confirmatur per cap. Exigit, de censibus, libro sexto. quod in concilio Lugdunenſi statutum est, sic inquit: Exigit peruersorum audacia, vt non simus forſa delictorum prohibitione contenti, sed etiam pœnam delinquentibus imponamus. Hæc ille. Nec satis est ad legum obseruationem pœnam per legem minari, & illam iudicis arbitrio committere, vt quam ille voluerit transgressori pœnam infligat, sed necessarium est sæpè pœnam ipsam esse expressam & limitatam: quia quæ sic particulariter concipiuntur, magis mouent & terrent improborum hominum mentes, quàm si vniuersali conceptu percipiuntur. Et ob hanc causam Aristoteles dixit, sermones vniuersales de virtutibus esse minus vtilis. Deinde, firmitior & constantior est ipsa lex, & minus potest à rectitudine defectu, quàm iudex: & inde euenire necesse est, vt sæpè magis illa timeatur, quàm ille: Quæ omnia elegantè & doctissime docet Aristoteles libro primo Rhetoricorum capite primo, sic inquit. Maxime igitur conuenit, vt quæ rectè positæ sunt leges, cuncta ipsæ explicent, quæ explicari queant, & quam minima iudicibus relinquant. Primum, quia vnum aut paucos prudentes, qui leges ferre aut iudicare possint, facilius est inuenire, quàm multos. Deinde, quoniam longi temporis cōsideratione leges feruntur, iudicia breuissimè conficiuntur, difficile est vt bene à iudicibus iustū & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximum est, quod legislatoris iudicium nō de singulis nec de præsentibus, sed de vniuersalibus & de futuris est. Senator verò & iudex de præsentibus iam determinatisq; iudicant. Vnde fit, vt cum amēt & oderint, sua quoq; vtilitas connexa sit, nō satis queant veritatem perspicere, sed propria voluptas vel dolor, iudicia sua obumbret. Quare minimam cæterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus: factum verò esse, aut non factum, & fore aut non fore, esse quoque vel non esse: hæc omnia cum non possit lator legis providere, iudicibus relinquenda necessariò sunt. Hactenus Aristoteles,

Aristo.

teles, qui subtilissimis atque euidentissimis rationibus motus, docet minimum esse iudicis arbitrio relinquendum, sed quoad fieri potuerit, omnia esse legibus determinanda.

Quum igitur legislator pœnalem aliquam legem condere voluerit, summo studio cauere debet, ne pœna per legem imponenda sit nimium atrox & crudelis, & quæ culpa grauiter transcendat: sed pœna sit semper minor culpa, prout Deus nostra peccata puniens facit, qui (vt cōmuni Theologorum prouerbio dicitur) semper punit citra condignum. Pro qua re iuste exequenda, oportebit præ oculis semper habere sententiam Marcelli Iuriconsulti, quæ sub horum verborum contextu habetur in le. Respicendum, ff. de pœnis. Respicendum est iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius constitutatur, quàm causa deposcit. Nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est: sed perpenſo iudicio, prout quæque res exposulat, statuendum est. Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subſequi. Hæc ille.

Pœna mortis non nisi pro valde graui delicto, & quod vehementer reipublicæ nocere possit, statuenda est. Aliæ etiam pœnæ semper iuxta delicti mensuram, quæ potissimum ex proximi nocimento aut publicæ pacis turbatione capiuntur, sunt infligendæ. Qualiter autem pœnarum diuersitas statuenda sit, cōgrua & aptissima similitudine à corpore humano sumpta, optime doceri potest. Cum alicui corpori humano læso & malè habenti vult subuenire Chyrurgus & mederi, non statim membrum illud læsum, quod corpori quouis modo nocet, à corpore abscindit, nisi tam putridū sit, aut tam malè habens, vt iuste timeatur ex cōiunctione sua, facile aliis mēbris posse nocere. Nam si pars illa corporis infecta, nō est adeo corrupta, vt in corpore manens possit aliis mēbris valde nocere, illā seruare nititur, & leuioribus, quibus potest, remediis, iuxta vulneris qualitatem illi mederi procurat. Nunc oleo, nunc vino, nunc mordaciori & corrosiuo vnguento, nunc adustione curat. Quia in re, ars hæc (vt cōstat) ipsam imitatur naturam, quæ nisi aliūde, propter aliud maius dānum

cuitan

DE POTEST. LEGIS POENAL.

evitandum, coacta sit, semper omnia servare conatur. Ad eundem profus modum, in quavis humana & munda republica, quæ corporis humani similitudinem gerit, faciendum est: ita ut legislator, qui in hac parte Chyrurgum imitatur, nullum hominem, quavis reipublicæ noxium, à toto communi corpore per mortem naturalem aut civilem auferat, vel auferri iubeat, nisi illius culpam gravem esse censeat, ut si vivere permetteretur, in grave totius reipublicæ damnum cederet. Alios autem sceleratos homines, qui suis delictis leve aut non multum grave damnum inferunt reipublicæ, citra poenam capitis leuiter aut graviter, iuxta delicti mensuram, punire oportebit. Ad rectam verò delicti mensuram capiendam, non solum inspicienda est nuda delicti qualitas, sed omnes delicti & delinquentis præcipuas circumstantias considerare oportet: quoniam illæ sæpe solent culpam augere, aut minuire, aut profus tollere, prout dicitur in. l. Respicendum. §. delinquent. ff. de poenis. Qua consideratione facta, intelliget iudex æquum esse & necessarium poenam legis minuere, propter particulares aliquas delicti aut delinquentis circumstantias occurrentes. Nam (ut notat glossa in. l. Quid ergo. §. Poena grauior. ff. de his qui notantur infamia) potest iudex poenam legis minuere ratione ætatis ipsius delinquentis, ut puta quia senex aut puer est, ut dicitur in. l. Auxilium. §. in delictis. ff. de minoribus. & in ca. fin. de senten. Excommuni. Ex circumstantia delicti etiam potest minuere poenam, cum videlicet cognoscit delictum esse sine dolo perpetratum. l. Absentem. §. fin. & l. Respicendum. §. delinquit. ff. de poenis. Potest etiam iudex ex causa adeo augere, ut merita delicti transcendat, ut quando ex vnius delicto multi alij occasionem sumpserunt ad simile delictum committendum. Tunc enim necessarium est, ut illius delicti poena exacerbetur, quia nimium multis personis grassantibus exemplo opus est: ut dicitur in. l. Aut fact. §. finali. ff. eodem titulo. Quod dictum ego ita intelligendum puto, ut in vno solo, aut fortè duobus aut tribus delinquentibus sit poena exacerbanda non in tota multitudine, nisi fortè illa rebellis esset & peccatum suum agnoscere recusaret, sed potius velut rem bene gestam defendere conaretur: quia tunc etiam contra

LIBER PRIMVS.

contra totam multitudinem poenam augere oporteret, præsertim si ipsa multitudo in viribus suis confidens, inde maiorem ad peccatum audaciam sumat. Si verò multitudo, quæ deliquit, peccatum suum agnoscens sit congruam poenam subire parata, non solum non erit poena augenda, sed potius è contrario erit minuenda. Quia multitudinè parcendum est, ut dicitur in capit. Latroes, de clerico excommunicato vel deposito ministrante. & in capit. finali. de transactionibus. & in capit. Comestiones. 44. distinct. & in capit. Ut constitueretur. 59. distinct. & in capit. Quotiens. 1. qu. 1. Quando autem poena (ut diximus) ultra mensuram delicti augetur, tunc poena non habet solam punitionis rationem, nec ad solam delicti punitionem infligitur, sed etià ad medicinam ipsi delinquenti, & aliis qui illius exemplo peccare possent, ut videlicet ipse delinquens, cautius in posterum viuat, & alij illius periculo sapiant, & à simili scelere abstinere procurent. Nam (ut ait Salomon) pestilente flagellato stultus sapientior fit. Ob hanc causam Deus, qui vltimam poenam post mortem peccatori dandam (ut in Deuteronomio statuit) semper iuxta delicti mensuram infligit, in præsentem tamè vitam sæpe minus & leuius peccatum, quia frequenter iteratum, aut quia ad illud maior est pronitas grauius punit, ut tantæ poenæ timore ipse delinquens terreatur, & diligentius deinceps viuat, & alij à similibus scelerum perpetracione abstineant. De hac re apertissimum præbet testimoniū illa tam seuera punitione Dathan & Abiron, qui propter schisma, quod aduersus Dei sacerdotes suscitauerunt, viui à terra absorpti sunt. Quod autem illa poena non solum ad delicti punitionem, sed etiam ad medicinam aliorum insinista sit, apertè conuincitur per hoc, quod thuribula eorum qui absorpti sunt à terra, iussit produci in laminas, & affigi altari, ut cernerent illa pro signo & monumento filij Israel. Et merito ad aliorum exemplum in memoria seruari iubentur, quia populus Iudæorum (ut dicitur in primo Esdre) ad seditionem & schismata fuit semper procliuus. Ad eundem modum propter similes causas possunt iudices nunc poenas ultra delicti mensuram augere, non tamen possunt eas lege perpetua statuere: quia de his, que rarò accidunt, leges non statuuntur, ut dicitur in. l. Ex his, &

Prou. 19.

Deut. 25.

Num. 16.

1. Esdr. 4.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

& in. I. Nam. ff. de legibus. Verum hic lectorem admonere decreui, vt non paret iudicem posse poenam vltra meritum culpæ adeo augere, vt morte, quæ alias iure non debebatur culpæ, possit quacunq; etiam causa interueniente, aliquem iuste punire. Quoniam non licet iudici mortis supplicio aliquem punire, nisi in solis illis casibus in quibus ex sacris literis colligi potest, esse illi à deo concessum. Nam cum solus Deus sit dominus vitæ & mortis, solus qui occidere potest, & viuificare, solus qui vere dicere potest, Ego occidam, & ego viuere faciam, ideo solus ille est, qui potest pro arbitrio suo, quem voluerit, iuste occidere. Cæteri autem omnes nunquam hoc licite possunt, nisi quando à Deo, qui supremus est dominus, est illis permissum. Lege siquidem diuina prohibitum est occidere hominem: & inde sequitur, vt nullus iudex possit aliquem hominem occidere, nisi pro illis peccatis, pro quibus est illi à Deo concessum. Quia inferior non potest aliquid contra legem superioris statuere, vel illam quomodolibet violare. Et hinc apertissime deducitur, tyrannos esse eos principes, qui pro leuissima causa, vt puta, quia ceruum in sylua sua inclusum quis occidit, statim illum morte punire iubet, pluris ceruum quam hominem existimantes. Ex eadem etiam radice conuincitur, quosdam iudices tyrannice agere, qui cum scelestum aliquem hominem, alicuius grauis flagitij patratores, capere non possunt ad mortem, alios qui minimam delicto occasionem dederunt, morte, quam non merebantur, punire non verentur, vt vel hac via se aliis terribiles faciant. In lege veteri per Moysen data, multæ fuerunt causæ expressæ, propter quas tunc homines morte puniebantur. In lege euangelica, quæ est lex gratiæ & multo mitior, sola vna causa exprimitur, quæ est homicidium, propter quod Christus saluator noster, iustitiæ ministris occidendi potestatem dedit, per Matthæum Apostolum sic dicens. Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit. Nec tamen ob hoc prohibuit, vt pro nullo alio casu quis possit occidi. Quia licet omnia præcepta iudicialia fuerint per Christi mortem reuocata, non tamen sic reuocata sunt, vt censeantur fuisse iniusta: sed quia noluit Deus homines deinceps ad illa obligare, quanuis olim fuissent iuste mandata.

Absur

LIBER PRIMVS.

86

Absurdum enim & hæreticum esset dicere, aliquam legem earum, quæ olim per Moysen datæ sunt, fuisse contra legem naturalem aut quouis modo iniustam. Et hinc aperte infertur, principes nunc posse leges statuere, quibus præciperent eos sceleratos homines morte punire, quos olim lex Mosaica morte puniebat. Nec de his solis, sed de omnibus illis legem mortis statuere possunt, in quibus, iuxta legem naturalem, causam mortis iustam inuenire valent. Quoniam ea, quæ conformia sunt legi naturæ, etiam diuinæ voluntati placere noscuntur. Et ideo, vt legem de homine occidendo iustam esse cognoscere valeamus, prius iustam mortis causam cognoscere oportebit. Causa iuste occasionis duo in se complexi debet. Alterum est res ipsa, pro qua reus occidendus est, quæ talem esse oportet, vt vergat in Dei iniuriam aut damnum proximi. Quod si nec Deo sit iniuriosa, nec proximo quouis modo noccat, res erit profusus indigna, vt pro illa quis possit occidit. Alterum quod exigitur, est ex parte ipsius delinquentis, vt videlicet sit incorrigibilis. Nam qui aliter corrigi potest, iniuste occidetur, quoniam poenæ semper mitigandæ sunt. Si autem in eo delicto, per quod grauis iniuria Deo, aut damnū graue infertur proximo, incorrigibilis est, iuste occidetur, prout supra diximus de membro putrido & insanabili, quod merito abscinditur à corpore, ne reliquas corporis partes ex sua coniunctione inficiat. Incorrigibilem autem aliquem esse duplici præsumptione dignosci posse dicit Henricus de Gandauo, videlicet, aut magnitudine delicti, aut ex frequenti illius iteratione. Et ex hoc ostenditur aperte, iustas esse leges, quæ in diuersis Christiani orbis prouincijs de fure occidendo statutæ sunt. Quia etsi in lege Mosaica fur diurnus non præcipiebatur occidi, ex lege tamen naturæ constat, hoc in aliquibus furtis licite fieri posse. Nam ipsa lex Mosaica, quæ (vt diximus) legi naturæ minimè repugnabat, licet in furtis minoribus solâ instituerit rationis poenam, vt puta dupli aut quadrupli restitutionem, pro grauioribus tamen furtis penam mortis statuit. Furti verò grauitas æstimabatur dupliciter, aut ex ratione rei furtiuae, aut ex consideratione personæ, in cuius possessione erat, quâdo furto sublata est. Propter primū, videlicet propter rationem

Henricus de Gandauo quolibet. 11. qu. 18.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

rationem rei furtiuae, qui furatus fuisset hominem, & vestididisset eum, conuictus, lege Mosaica iubebatur occidi. Propter secundam causam, quae est consideratio personae, à qua res furto sublata est, Achan lapidatus est, quoniam quae ille in destructione ciuitatis Iericho ex spoliis illius spoliatus fuerat, Domino iam dicata erant ex præcepto Iosue ducis eorum, qui antequam ciuitas caperetur, hoc edictum voce publica promulgauit, dicens. Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quae in ea sunt, Domino. Et paucis interpositis subdit. Vos autem caute, ne de his, quae præcepta sunt, quippiam contingatis, & sitis præuariactionis rei. & omnia castra Israel sub peccato sint atq; turbentur. Quidquid autem auri & argenti fuerit, & vasorum aeneorum ac ferri, Domino consecratur repositum in thesauris suis. Hoc dato edicto & satis diuulgato, Achan (vt ipse proprio ore postea confessus est) clam suscepit pallium coccineum, & ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum. Quod furtum cum Iosue cognouisset, dixit illi. Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Israel, & cuncta, quae illius erant, igne consumpta sunt. Quauis itaq; lex Mosaica pro minoribus furtis solum talionis penam statuit, aliquibus tamen maioribus furtis (vt ex dictis constat) penam mortis inferri iussit. Et inde deducitur, vt in aliis grauib; furtis similis pena posset à lege statui, & ex iudicis mandato inferri, Nam crimina quibus nulla in lege Mosaica fuit pena decreta, constat illa non esse ideo tunc impunita relinquenda, sed erant ex iudicio naturalis rationis plectenda. Sicut nunc in lege euangelica nulla est talionis pena pro aliquo crimine, nec aliqua alia pena alicui crimini, nisi forte homicidio aut adulterio, est in euangelio decreta. Non tamen ideo consequens est, vt nullum sit crimen præter homicidium, morte puniendum. Quoniam omnia illa sunt iudicio naturalis rationis commissa. Nec opus est vt quis iuste possit occidi, habere bullam descendentem de caelo (vt quidam ait) aut specialem dispensationem Dei, qua dispensauerit contra illud præceptum. Non occides. sed satis est, quod talis dispensatio innotescat nobis ex lege naturae, quae à Deo in cordibus nostris impressa est: & ideo (vt supra

Scotus in
4. sent. di.
35. q. 3.

LIBER PRIMVS.

præ diximus) ulteriore publicatione non indiget. Ex his omnibus conuincitur, posse iuste leges humanas statui de pena mortis pro aliquibus criminibus inferenda, si ex iudicio naturalis rationis illam inferendam esse constiterit quauis in lege Mosaica similis pena non fuerit pro tali crimine expressa. Et inde ulterius in particulari infero, iustam esse legem humanam, quae furem diurnum pro graui furto iubet occidi: quauis lex Mosaica solum furem nocturnum statuit morte puniri. Grauitas autem furri, vt iustae legis iusta executio fiat, non leuiter iudicanda est, sed ex magnitudine rei furtiuae (vt diximus) aut ex dignitate personae, à qua res furto sublata est, aut ex ipsius furri frequentia, aestimanda erit. Fortè contra hoc arguet, dicens oportere nos, iuxta ea, quae diximus, fateri legem nouam esse crudeliorè lege veteri, quod nequaquam dicendum est, cū Christus saluator noster de lege sua euangelica loquens, dixerit. Iugum meum suauè est, & onus meum leue. Petrus autem de lege Mosaica contrarium docuit, cum illos, qui legem Mosaicam simul cum euangelio obseruandam esse dicebant, reprehendit sic inquit. Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Consequentiam inde fortè putabit arguens esse manifestam, quia in lege Euangelica fur diurnus iubetur occidi, qui in lege Mosaica nequaquam morte puniebatur. Hæc autem obiectio facillimè rejicitur, & conuincitur nullius roboris esse per hoc, quod lex euangelica neminem iubet occidi, imò, quod maioris mansuetudinis est argumentum, nec talionem reddi iussit. Quia licet humanae leges post datum Euangelium furem occidi iubeant, hoc tamen non ex præcepto euangelii, nec contra illius prohibitionem, sed ex sola illius commissione faciunt. Nam circa penam mortis infigendam, lex euangelica solum legem naturalem nobis reliquit, vt is, qui potestatem habet, mortem pro eo crimine inferri iuberet, quod ex lege naturae constaret esse morte plectendum. Crudelitas igitur, si talis dici meretur, non legi euangelicæ sed potius legi naturae ascribi debet, quae in furis diurni punitione maiorem rigorem exercet, quam olim lex Mosaica. Nec sine causa lex illa vetus, quae tantum rigorem in aliorum criminum

Mat. 11.

Act. 15.

H

minum

minum punitio exercuit, in furis diurni punitioe rã gorem isum temperauit. Nam cum lex illa soli populo Israel data sit, iuxta illius populi mores & inclinationes, fuit à legistatore ordinata, & ideo illa crimina, ad quæ populus fuerat pronus, vt sunt idolatria, blasphemia, rebellio, schisma, acerbo rigore punire decreuit vt poenarum metu à talibus criminibus dete reret. Furtum verò, quia ad illud non sic erat: populus ille proclius, non tanto rigore punire decreuit. Postea verò, quia successu temporis furta in populo illo frequentiora erant, sapientissimus Salomon poenam legis augere decreuit. Nam lege ab eo

Prou. 6. statuta (vt ex prouerbiorum libro constat) qui aliquid furatus fuisset, si deprehensus fuisset, septuplum reddere,

Exod. 22. & omnem substantiã domus suæ tradere iubeatur; cum tamen lege Mosaica pro boue furtiuo solum quinq; boues, & pro vna oue, solum quatuor oues reddere iubeatur. Nunc igitur cum tanta sit furum copia, & multa ad furtum tam procliuces, vt nullo poenarũ metu à furtis abstineant, oportuit poenam mortis contra incorrigibiles statuere. Incorrigibilis autem non ex sola furti frequentia censetur, sed etiam ex magnitudine rei furtiue per iuris præsumptionem (vt diximus) iudicatur. Nam ex si ex sola hominis præsumptione nemo possit ad mortem damnari, ex iuris tamen præsumptione hoc in multis casibus fieri iubetur. In lege Mosaica fur nocturnus occidebatur impunè, non ob aliam causam, quam quod præsumebatur inuasor, & paratus ad occidendum eum, qui res suas defendere velle. Quæ præsumptio, quia non iuste habetur cõtra furem diurnum, ideo ille prohibebatur occidi. Ex iure canonico constat dupliciter hæreticum posse ex sola iuris præsumptione censei relapsum, vt patet in cap. Accusatus, de hæreticis, lib. 6. Qui autem sic relapsus iudicatus est, potestati seculari traditur ad arbitrium illius puniendus, quem semper illa, si verè Catholica est, & zelo

Ibidem. Dei feruet, ad mortem damnare solit. Iuxta ea quæ diximus, intelligendus est (vt ego existimo) Alexander de Ales, & qui illum in hac parte securus est doctor subtilis Scotus. qui dicunt neminem pro simplici aut solo furto posse licite occidi. Simplex aut solũ furtum (vt ego censeo) illud ab eis dicitur, quod nullã habet circumstantiam notabiliter

Alexand. de Ales part. 3. qu. 47. mēbr. 4. art. 3. Scotus in 4. senten. di. 3. q. 4.

tabiliter aggrauantem: & pro tali dicunt neminem esse morte plectendũ. Si autẽ quis contendat illos non ita sensisse, ego pro hac re cū nemine cõtendam: sed potius dicã me illis non consentire, si illi senserint non esse licitũ occidere aliquem pro simplici furto, nisi ille sit inuasor. Ego enim sentio, iuxta cõmuniorem Theologorum opinionem posse hominem occidi pro simplici furto, quod grauem aliquã habet circumstantiã. Si verò nullã habet grauem circumstantiam, durissimũ puto & nimis crudele, si pro illo quis occidatur. Et de tali furto intelligendum est edictum Iustiniani imperatoris, qui in Autẽtica, Vt nulli iudicum. §. Quia verò. Collatiõẽ nona, sic ait. Pro furto autẽ nolimus omnino quodlibet membrũ abscindi, aut mori, sed aliter eum castigare. Hæc ille. Cæterũ si furtum habeat circumstantiã notabiliter aggrauantẽ, iam non dicitur simplex aut solũ furtum. Magnitudo rei furtiue est non mutet speciem furci, illud tamen eò magis aggrauat quò maioris valoris & æstimationis est res furtiua. Idem faciunt furci frequentia, dignitas etiã loci, in quo cõmissum est furtũ, & magna rei furtiue necessitas, etiam quæ aliæ similes circumstantiæ furto cõtingere possunt. Furtũ, quod aliqua ex his circumstantiis vestitur, non simplex nec solũ furtũ dicitur, sed furtũ cum homicidio, aut cū incorrigibilitate, aut cum contumacia, aut cum contemptu & irreuerentiã loci siue personæ. Et propter has circumstantias adiunctas, poterunt poenæ augeri vsque ad membri abscissionem, imò etiã vsq; ad mortem, iuxta circumstantiã grauitatem. Et ideo imperator Iustinianus diuersam à præcedenti, de huiusmodi latronibus legem statuit. Nam in illa proximè citata Autẽtica, post illã legem de furto simplici latã, statim de aliis furibus hæc, quæ sequitur, statuit legem. Eos verò, qui violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis in domos, aut itineribus, aut in mari, poenis eos legalibus subdi iubemus. Hæc ille. Et de omnibus talibus intelligendum est, quod dicitur in l. Capitalium. §. Famofus. ff. de poenis. Nam famosi latrones (vt ego censeo) nõ solum dicendi sunt illi qui frequenter furtum iterauerunt, aut magnum aliquod furtum commiserunt, sed omnes illi, qui furtum notabili aliqua & multum aggrauante circumstantia vestierunt.

Quod hactenus de pœnis corporalibus diximus, eadē luxia mensuram delicti esse lege statuendas, aut à iudice insigēdas, de pœnis etiam spiritalibus intelligendū esse volū, ita vt minori & leuiori culpæ nunquā grauior aut acerbior imponatur pœna spiritalis. Nisi fortē ratione medicinæ illa insingeretur, (vt de pœna corporali supra diximus) ad terrorem multitudini incutiendum, vt quæ ex vnius exemplo ad peccandum prouocata fuit, vnius etiam acerba punitione à peccato reuocetur. Et tanto magis necessarium est hanc delicti mensuram in pœnis spiritalibus insigendis diligenter cōsiderare, quāo grauiorē sunt pœnæ spiritalis, quā corporales. Ex qua sententia apertissimē conuincitur pessimū esse abusum qui iam passim apud multos ecclesiæ p̄latos inoleuit in excommunicationibus quas passim pro leuibus furtis inferunt. Nam cum Ecclesia non habeat acerbiorē & acutiorem gladium quo rebelles & indomitos ferire possit quā excommunicationem, equum esset & rationi cōsentaneum non passim & pro quouis crimine illū euaginare, & quēcunq; peccatorem illo ferire. Quoniam hac sola occasione excommunicatio, licet grauisima sit pœna, iam cōtemnitur, & ferē pro nihilo ab omnibus habetur; quæ si nimium rara esset, & non nisi pro grauisimo crimine insingeretur multo magis estimaretur, & timeretur. Nec valet excusatio quam aliqui episcopi ad velamen tam pessimū abusus mihi dum essem in concilio Triden. obtulerunt dicentes, tales excommunicationes non propter leue furtum aut propter aliam similem causam inferri ab eis, sed propter contumaciam & rebellem inobedientiam. Multum siquidē interest (vt rectē docet Ioan. Gerson lectio. ne. 4. de vita spiritali. corollario. 7.) inter vnam & alerā contumaciam. Oportet enim cōsiderare qualis sit contumacia, & quantum illa possit ecclesiæ nocere, & qualis est etiam res circa quam habetur cōrumacia. Nam multo peior & nocētior est in rebus fidei & religionis, & pacis & vnionis Ecclesiasticæ, quā in parua quæstione super modica re temporalī orta. vbi nunquam tantum poterit prodesse obedientia, quantum oberit excommunicatio, separans animā à spiritalibus suffragiis, & focierate sanctorum. Si contumacia est magna, & pro re magni momenti

Ioannes
Gerson.

menti habita, erit iuxta doctrinam saluatoris nostri merito excommunicandus. Si verò cōrumacia est leuis, aut pro re leui habetur, indignum putarem, vt pro illa ir aliquis excōmunicandus. Nam qui pro modica re euitanda aut propulsanda statim vellet excommunicationem insigere, perinde faceret ac si à fronte alicuius hominis volens muscam abigere eam securi percuteret, maius sic inferens homini damnum, quā illi inferret musca si illam in fronte permitteret. Stultum certē est, maioris damni periculo se obticere ad euitandum minus. Et ob hanc causam Ioannes Gerson in illa lectione. 4. de vita spiritali. corollario. 14. dicit expediens sibi videri vt nulla sententia excommunicationis inferretur nisi propter contumaciam habitam in rebus spiritalibus. Nam cum excommunicatio sit gladius purē spiritalis, videtur ei non esse illam assumendam ad protectionem rerum temporalium. Quoniam (vt ait) res temporales non debent conseruari vel repeti cum grauiori incommodo eorum à quibus reperuntur, quā sit vtilitas proueniens ipsis repetentibus. Deinde, quia Ecclesia non debet acerbius punire delinquentes ciuilitate & in rebus temporalibus, quā secularis potestas similiter delinquentes punit. Contrarium tamen euenit, dum propter contumaciam habitam in causa rerum temporalium, iudex Ecclesiasticus incarcerat & ligat animas grauisimis excommunicationis vinculis: iudex verò secularis, sola corporū animaduersione punit & illa sola contentus est. Et hanc meam sententiam confirmo testimonio Leonis Pape, huius nominis primi, qui epistola. 87. scribens episcopis per prouinciam Vienensem constitutis, hæc ait. Nulli Christianorū facillē communicatio denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitriū sacerdotis, quod in magni reatus vitionem inuitus & dolēs quodammo debet inferre animus vindicantis. Cognouimus enim pro commissis & leuibus verbis quosdam à gratia cōmunionis exclusos, & animā pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam saui supplicij sauciata, & inermem quodammodo, exutamq; omni munimine, diabolici incurfibus, vt facillē caperetur, obiectā. Certē si quādo causa talis emerferit, vt pro cōmissi criminis qualitate aliquem faciat iustē cōmunionē priuari, is tantū pœnæ sub-

Leo Papa.

condendus est, quæ reatus inuoluit, nec patericeps esse iupplicij, qui cõcoris nõ docetur cõmissi. Hæc Leo Papa, vii. san-
ctitate perinde ac doctrina clarus. In cuius verbis, quid
ad hanc rem pertinet, breuiter & aperitè continetur.

Hactenus de ipsis legibus penalis distulimus, nunc
de illarum executione parum aliquid dicere statui. De
qua re duo mihi parua dubia occurrerunt, quibus respon-
dere oportet. Primum oritur ex varietate legum pena-
lium, quæ successu temporis sæpè mutari solent per aug-
mentum aut diminutionem pœnæ. Si igitur post crimen
aliquod commissum lex, quæ pœnam certam cõtra illud
crimen statuerat, mutaretur ante illius criminis punitione-
nem, dubium est qua pœna tale crimen debeat puniri:
an pœna, quæ erat statuta, tempore quo tale crimen com-
missum est, an pœna, quæ per posteriorem legem sancita
est, quæ scilicet viget eo tempore quo crimè puniendũ est.
Huic dubio Bartholomæus sequutus Abbas respondet in cap.
fin. de consuetud. distinguendo de pœna ordinaria & ex-
traordinaria. Si pœna est ordinaria, dicit in illa imponen-
da habendum esse respectum ad tempus, quo crimè com-
missum est: & de hac sola pœna intelligendum esse censet
cap. fin. de senten. excommu. & l. i. ff. de pœnis. Si verò est
pœna extraordinaria, quæ (vt supra diximus) potest ex
causa iusta minui vel augeri, tunc dicit considerandum
esse tempus sententiæ, & non delicti. Alterum dubium
est de crimine, cui non est à iure specialis aliqua pœna de-
creta, sed solum in genere præcipitur, vt à iudice punia-
tur, quaritur de hoc crimine, qua pœna puniendum erit.
Hanc dubitationem soluit Abbas in cap. Ex literis, de
confsi, dicens tale crimen esse puniendum pœna illa, quæ
iuxta consuetudinem patriæ solet tali crimini imponi, &
si consuetudinem illam exceßerit iudex, dicit illum iniu-
ste agere. Pro qua sententia adducit. l. Hodie. ff. de pœnis,
prout lex illa ab Accursio ibi exponitur. Sed re vera re-
tus illius nullo pacto huic sententiæ seruit, nec Accursius
rectè illic interpretatur. Nam cum Vlpianus in illa lege
dicat iudicem in punitione delicti nunquam debere ex-
cedere rationem, Accursius hanc vocem, rationem inter-
pretatur per vocem, consuetudinem: & ita videtur Accur-
sio idem esse non excedere rationem, & non excedere
con

Abbas.

consuetudinem. Quam distorta & à litera aliena sit hæc
expositio, qui philosophiam moralein & propria illius
vocalia vel mediocriter intellexerit, faciliè agnoscat.
Rationem illo loco Vlpianus accepit pro recto iudicio.
Intellectus. Rationem igitur in punitione delicti non
excedere, est non punire illud crimen maiori pœna, quam
rectum iudicium rationis iudicaret esse puniendum. Ra-
tionem excedere, est vltia mensuram delicti punire.
Nam recta ratio in punitione delicti est illa, quæ à Deo
declatur, dicente. Pro mensura delicti erit & plagarum
modus. Fateor quidem rationem esse, vt consuetudo bo-
na seruetur, non tamen ideò consequens erat, vt generale
nomen rationis, quod in illa lege ab Vlpiano positũ erat,
ad solam consuetudinis rationem restringeretur. Male
certè interpretatur, qui genus aliquod per vnam & fortè
minimam illius speciem exponit. Si nulla habetur de pu-
nitione criminis consuetudo, nec per legè est pœna aliqua
pro tali crimine expressa, tunc dicit Abbas illius criminis
pœnam esse iudicis arbitrio commissam. Et in hoc casu
(vt ego censeo) disponit illa. l. Hodie, proximè citata, ita
vt tunc iudex ex arbitrio suo puniens, non excedat ratio-
nem, hoc est, nõ grauiorem pœnam inferat, quàm delictum.
Et certè si bene verba legis aduertantur, constabit clarè
illam disponere in casu, vbi nulla est consuetudo pœnæ,
sed tota illa ex iudicio pendet. Nam dicit licere iudici
quam voluerit sententiam ferre, vel grauiorem vel leui-
orem. At, si consuetudo esset de certa aliqua pœna infligen-
da, iam non liceret iudici ex arbitrio suo pœnã infligere,
sed teneretur consuetudinè seruare. Tunc igitur quando
ex arbitrio iudicis pendet punitio, non debet ille rationè
excedere, pensatis tamè benè omnibus delicti circumstan-
tiis, præsertim loci, temporis, & personæ. An autem iudex,
cum ex illius arbitrio pendet punitio, possit delinquentè
pœna capitali punire, Abb. in dicto ca. Ex literis, tenet par-
tem affirmatiuã & reprehendit Albericũ de Rosato, qui
oppositam tuetur sententiam. Sed mihi multo magis ar-
guit sententia Alberici. Quoniam (vt ex verbis Aristo-
telis supra in hoc capitulo citatis constat) minima sunt,
quæ iudicis arbitrio relinquere oportet. At mortis suppli-
cium nõ est inter minima, sed inter maxima cõputandũ.

Deut. 27.

Abbas.

Albericus.

Illud ergo non est iudicis arbitrio relinquendum. Et inde sequitur iudicem, qui sine lege id præcipiēte, aliquem occiderit, peccare: quia faceret contra præceptum diuinum, dicens. Non occides. A qua generali prohibitione Theologi ad quos potissimum diuinorum præceptorum interpretatio spectat, solum excipiunt eos, qui auctoritate legis iuxta aliquem occiderint. Nam Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei, postquam capite vigesimo dixerat per hoc præceptum, Non occides, prohibitum esse ne quis se aut alterum occidat, tandem capite vigesimo primo, hæc ait. Quasdam vero exceptiones eadē ipsa diuina fecit auctoritas, ut liceat hominem occidi. Sed his exceptis, quos Deus occidi iubet, siue data lege, siue ad personam pro tempore expressa iussione, non autem ipse occidit qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius est utenti. Et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt quo dictum est Non occides, qui Deo autore bella gesserunt, aut personæ gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est, iustissime rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiā laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam sceleratē, sed obedienter occidere. Hæc Augustinus. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod dei iussione ab hominis iussione hæc ratione distinguit, quod Deus potest iubere occidi, aut per legē ab eo datā, aut per particularem eius iussione ad personam pro tempore expressam. Homo autem et si personam publicæ potestatis gerat, hoc non potest iubere nisi secundum leges iustas, quæ secundum iustissimæ rationis imperium institutæ sunt. Et inde conuincitur, iudicem, ubi id lex non statuit, non posse aliquem morte punire, quia faceret contra Dei præceptum, quo præcipit non occidere. Si tamen casus occurreret talibus circumstantiis vestitus, ut ratio naturalis, iuxta ea quæ supra in hoc capite diximus de similitudine corporis humani, merito censeret sceleratum aliquem hominem esse morte puniendum, tunc iudex iuste posset illum ad mortem damnare, quanuis nulla lex scripta esset, quæ illum morte plectendū esse censeret. Sed in eo casu illa scelerati hominis occisio, non ex sola iudicis arbitrio penderet:

quo:

quoniam id ex solo iudicis arbitrio pendere dicimus, quod nulla lege scripta, neque ratione naturali cogente aut vehementer urgente conuinci potest esse faciendum. Nam si ratio naturalis aperre cogeret aut vehementer urgeret aliquid facere, iudex inique ageret, illud omittens aut contrarium faciens.

QUALITER LEGES POENALES

sunt interpretandæ. Cap. VII.

OSTENSA legum poenaliū necessitate & qualitate, simulq; declarato qualiter illas exequi oporteat, nunc superest differere, qualiter illæ sint interpretandæ. Parum enim prodesset leges iustissimas & sanctissimas statuere, si illæ in prauū & à litera valde alienū sensum derouquerentur. De hac re aliqua sunt data regulæ in titulo de regulis iuris, libro sexto; quarum præcipua est illa, quæ est in ordine illius tituli quadragesima nona, sic dicens. In penis benignior est interpretatio faciēda. Pro cuius regulæ veritate tuenda & declaranda, necessarium censui aliqua addere documenta, quæ omnem possint dubitationem aut scrupulum tollere.

Primum documentum est, ut aduertat lector hanc regulam in sola illa lege esse intelligendam, quæ ex vi & proprietate suorum verborum tam variam habere possit interpretationem, ut inde iusta possit oriri dubitatio, quo pacto sit interpretanda. Nam si verbis legis plene circumspectis, constat illam vnam tantum habere significationem, non est vis vllā talibus verbis faciēda, ut illa cogantur mitiorem aut benigniorem sensum reddere quam verè habeant. Alioqui nulla esset legis poenalis certitudo, si eam quisque posset, etiam vim faciendo verbis, pro libito interpretari. Sed si communis vsus diuersam seruet vocis significationem ab illa, quam vocis proprietates retinet, dubium esset, iuxta quā significationem esset interpretanda. Bartholus in. I. Omnes populi, quæ sit iuxta illam verborum significationem interpretandas, qua communis vtitur populus, ut colligitur ex. I. Librorum §. Quod tamen Casius. ff. de legatis. 3. Et tantum valere dicit communem loquutionis vsum in examinandis sermonibus, ut illum præferendum esse censeat omni

Documē
tum pri
muū.

Bartho.

H 5

regulæ

regulæ & omni conſtitutioni contrarium diſponenti. Et in. l. Non dubium. C. de legibus, dicit iuxta talem loquutionis uſum eſſe uerba legis ſemper interpretanda, quanuis uſus ille repugnet propriæ uerborum ſignificationi. Tunc enim dicit mentem legis eſſe, quod intelligamus eam iuxta communem uſum loquendi, licet ſit improprius, & pro hac ſententiâ illo loco poſt prædictam. l. Librorum. ff. de legatis. 3. citat legem, In uulgari, & l. Vt Alfenus. ff. de uerbo. ſigni. Abbas in proœmio Decretalium conſentit Bartholo in hac parte, & citat Antonium de Butrio limitantem hanc ſententiam ad ſola municipalia ſtatuta, in quibus uſum uerborum communem tantum faciendum eſſe dicit, ut quanuis ſtatutum dicat uerba debere intelligi ut iacent, ſemper illum ſeruandum eſſe cenſeat In legibus autem conditis à iuriſperitis, dicit Abbas Antonium de Butrio ſentire, uerba eſſe interpretanda, nõ iuxta uſualem, ſed iuxta propriam uerborum ſignificationem. Quod Antonij dictum Abbas pro ſua modeſtia non reprehendit, ſed interpretatur, dicens uerum illud eſſe, ſi uſus differens à proprietate uocabuli eſſet in aliquo loco particularis, & lex eſſet generalis, tam pro illo loco, quam pro alio, in quo propria ſeruatur uocabuli ſignificatio. Tunc enim dicit Abbas uerum eſſe, quod ait Anto. de But. interpretationem legis eſſe faciendam iuxta propriam uerborum ſignificationem, & non iuxta uſum loquendi, quia uſus ille nõ eſt communis. Si uero lex eſſet pro aliquo particulari loco ſtatuta tunc uideatur Abbati legem eſſe interpretandam, iuxta uſum ſignificationis uerborum, qui in illo loco ſeruatur. Et hanc ſuam ſententiam qua Bartholo conſentit, iterum reperit Abbas in cap. Per tuas, de probationibus, quo loco uſtra ſuprà dicta addit, communem uſum uerborum ſeruandum eſſe in legum interpretatione, non ſolum in lege fauorabili, ſed etiam in lege odioſa, qualis eſt lex pœnalis. Ex qua ſententia inferit Abbas poſt Ioannem Andream in capitu. Fundamenta, de Electione, libro ſexto, nepotis nomine in lege pœnali debere intelligi, non ſolum filium filij uel filia, ſed etiam filium fratris uel fororis. Quia eſt propria nepotis appellatio ſolum filium filij uel filia comprehendat, ut dicitur in. l. Iuriſcon.

Abbas,

Antonius
de Butrio.Ioannes
Andreas.

Iuriſconſultus. §. Nepos. ff. de gradibus communis tamen loquendi uſum præualuit, ut filius fratris uel fororis nepos dicatur. Sic enim, ut Abbas ait, dicitur nepos cuiuſdam ſubdiaconi is, de quo agitur in cap. Accedens, de accuſationibus. Sed re uera ex litera illius textus non poteſt conuinci, quod ille, de quo agitur in illo capitulo, dicatur nepos, iuxta impropriam illius uocis ſignificationem. Quia nihil de illo ibidem refertur, unde poſſit aperte probari, illum fuiſſe filium fratris aut fororis, ſed potius filium filij aut filia. Poteſt adhuc circa legis pœnalis interpretationem oriri dubitatio, ex uaria uocum ſignificatione, præſertim ſi quælibet illarum eſt illi uoci propria, & uſu ſeruata. Nam ſi una tantum eſſet in uſu, iam diximus, iuxta illam eſſe leges interpretandas. Deinde, ſi utraque ſignificatione communis populus utatur, & altera eſſet propria uocis ſignificatio, altera uero impropria, tunc leges interpretandæ erunt iuxta illam ſignificationem, in qua legiſlatoris mentem fuiſſe uerba illa accipere, ex uerſimili ratione conſtare poterit, quanuis talis ſignificatio ſit impropria, & quæ uerborum proprietati repugnet. Nam in ſimili caſu Pedius de teſtamenti loquens, dixit, non propriam uerborum ſignificationem ſeruari debere, ſed in primis quid teſtator demonſtrare uoluerit, ut haberur in. l. Cum de Ianionis inſtrumento. §. Aſnam. ff. de fundo inſtructo, uel inſtrumento legato. Et Marcellus iuriſconſultus in. l. Non aliter. ff. de legatis. 3. dicit, non aliter à ſignificatione uerborum recedi oportere, quam quum manifeſtum eſt aliud ſenſiſſe teſtatorẽ, quam uerba ſonare uidentur. Toties autem mens legiſlatoris manifeſta eſſe poterit de ſignificatione ſuorum uerborum, quoties ratio iniquitatis aut abſurditatis uitandæ, cogit uerba in una tantum ſignificatione ſumi: ita ut ſi ſecundum aliam ſignificationẽ uerba illa ſumerentur, lex illa apertam cõtineret iniquitatẽ. Et tunc ea ſemper ſignificatio, quauis ſit impropria, ſumenda eſt in legis interpretatione, per quam iniquitas omnis & abſurditas legis uitatur, & ſine qua talis iniquitas aut abſurditas uitari non poſſet prout dicitur in. l. In ambigua uoce. ff. de legibus. Nec mirum uideri debet alicui, quod pro abſurditate uitanda, à propria uocum ſignificatione ſit

fit recedendum, circa legū humanarū interpretationem. Quia in scripturæ sacræ interpretatione idem necessarium faciendum esse, sancti doctores sentiunt. Nam beatus Gregorius in prologo libri Moralium, quæ edidit in Iob, dicit, quod quando id, quod iuxta historiam narratur, verum non esse deprehenditur, tunc ratio cogit, ut iuxta mysticam vocum significationem sensus verus literæ accipiatur. Et idem docet beatus Hieronymus sapientissime, præsertim super caput. 19. Esaiæ in principio; & super Psalm. 147. in versu. Et adipe frumenti satiat te. Non est ergo mirum, si in interpretatione legum humanarum dicamus, quod pro absurditate vitanda sit recedendum à propria vocum significatione. Pro cuius rei intelligentia ponam exemplum, quod ponit Bartholus in l. Non dubium. C. de legibus. Ponamus legem conditam esse sub hoc verborum contextu, ita dicentem. Quicumque humanam sanguinem in principis palatio fuderit, capitali sententia puniatur. Si hac lege data Chyrurgus aliquis, medendi causa, alicuius venam secuerit, & sanguinem illius in principis palatio fuderit, erit ob hoc mercede donandus: tantum abest, ut legis illius transgressor dicendus sit. Quoniam illius legis verba non de quacunque humani sanguinis effusione, sed de illa sola, quæ fit per iniuriam homini illatam, interpretanda sunt, nisi velimus talem legem facere iniquam: quod nunquam tētare debemus, imò potius è contrario conari oportet, ut quoties ipse verborum contextus hoc patitur, omnem iniquitatem & absurditatem à lege excludamus. Ex eadem ratione infero, ecclesiam minimè violari per illam sanguinis humani effusionem, quæ ad salutis conseruationem ex medici præcepto facta fuerit per alicuius venæ incisionem. Quoniam etsi in cap. Si ecclesia, extra de consecratione ecclesiæ vel alt. dicatur ecclesiam per sanguinis effusionem pollui, id tamen non de omni sanguinis effusione intelligendum est, sed de illa sola, per quam homini infertur iniuria, aut per quam aliqua contra locum sacrum committitur irreuerentia. Alioqui oportet fateri ecclesiam violatam esse, si in illa brutum aliquod animal hominem percuteret, & illius sanguinem funderet. Hoc autem nullus sanæ mentis concedet. Nam iniquum valde

&

& absurdum esset, poenam inferre, non ad præteritæ culpæ punitionem, nec ad futuræ cautelam aut coercionem, nec denique ad alicuius boni executionem. Si de mente legislatoris ex verisimilibus argumentis constare non potest, in qua significatione ille verba legis acceperit, tunc ex duabus alicuius verbi significationibus, quarum vna est propria, & altera impropria, semper propria significatio sumenda erit altera relicta, prout dicitur in l. 1. §. Si is qui nauem, in versu. In re igitur dubia. ff. de exercitoria actione. & in prædicta l. Non aliter. ff. de legatis. 1. Si autem verbum in lege aliqua positum, plures habet significationes proprias, dicit Bartholus in illa. l. Omnes populi. ff. de iustitia & iure, illam verbi significationem esse pro legis interpretatione capiendam, quæ magis potest subiectæ materiæ conuenire. Pro qua re ille citat legem, Si vno anno ff. locati & conducti. & legē, Si seruus plurium. §. finali. ff. de legatis primo. & apertius suæ sententiæ fauere dicit legem Quoties. ff. de regul. iuris. Sed si vtraque vocis significatio posset subiectæ materiæ conuenire, & vtraque esset propria, & æque in vsu seruata, & non posset ex verisimilibus rationibus conici, qua illarum legislator fuerit vsus, quid tunc faciendum esset? Mihi videtur tunc principem esse consulendum, quia si cut ille solus potest legem condere, ita ille solus potest interpretationem dare, quæ pro lege tenenda sit. Nam de huiusmodi legum interpretatione ego intelligendum puto, quod dicitur in lege, Leges sacratissimæ, & lege vltima. C. de legibus. Si verò lex esset ecclesiastica, illius interpretatio à papa petenda esset, ut ab illo semper procedat interpretatio, à quo lex ipsa prodierat, prout dicitur in cap. Inter alia, de sententia excommunicationis. Ceterum si lex esset poenalis, & aliqua ambiguae vocis significatio posset miriorem aut benigniorem facere legem quam altera, existimo illam esse in legis interpretatione capiendam, nec opus esse pro illa causa consulere principem. Quoniam in tali euentu & aliis similibus, in quibus iusta potest de vera legis intelligentia quouis modo oriri dubitatio, puto intelligendam esse illam regulam ex libro sexto Decretalium, quæ præcipit, In poenis benigniorem esse interpretationem faciendam. Nam vbi

nulla

nūlla potest iusta dubitatio de legis intelligentia haberi, non est (vt à principio dixi) vis vlla verbis legis faciēda, vt illa cogantur benigniorem sensum habere, quā verē habeant. Quod autem regula illa in solis rebus dubiis sit intelligēda, apertē conuincitur ex alia iuris ciuilis regula, vnde ista sumpta est, quæ habetur. ff. de regulis iuris, sub hoc verborum contextu. Semper in dubiis benigniora præferenda sunt. Pro cuius regulæ expositione adducit illic glossa exemplum ex. l. Merito. ff. pro socio, in qua Vlpianus iuriconsultus censet credendum esse eum, qui societate cum alio habens, ex re vtriusque communi aliquid abstulit, iure potius suo vti, quā furti consilium inire.

**Documen-
tum se-
cundum.** Secundum documentum est, vt ea, quæ generaliter & indistincte dicta sunt, non restringantur ad specialem aliquē intellectum pro benigniore legis interpretatione faciēda, nisi forte per aliam legem reperiatur ad specialem aliquem & distinctum intellectum restringi id, quod in eadem lege generaliter & indistincte dictum habetur, aut nisi ex illa indistincta generalitate iniquitas aliqua aut absurditas sequeretur. Hoc documentum adeo certum & infallibile à iurisperitis censetur, vt iam loco pro uerbis sit ab illis sub hoc verborum tenore celebratum. Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

Pro cuius proverbialis sententiæ probatione, multi hinc inde ex vtroque iure textus adducuntur, qui illam sententiam apertissime docent, videlicet. l. ff. de officio præsidis. l. Imperator ff. de postulando. l. De precio. ff. de publiciana in rem actione. & cap. Quod si dormierit. q. 1. cap. Solita. §. Nobis autem de maiorit. & obedientia.

Verum etsi hoc documentum apertissimis ex vtroque iure testimoniis comprobetur, non tamen est vsquequaque adeo verum, vt non sit opus aliquas illi addere limitationes ad illius fulcimentum & sustentationem, ne veritas illius aliqua ex parte corruat. Primum quidem, illud documentum limitandum est ad eas solas leges, quæ per aliquam aliam specialem legem non sunt restrictæ. Nam si alia specialis sit lex, quæ distincte de aliquo particulari loquatur, tunc lex quæ generaliter & indistincte loquitur, necessario erit restringenda, iuxta alterius specialis legis dispo-

**Limitatio
prima do-
cumenti.**

dispositionem. Quia (vt dicit regula iuris in sexto) generi per speciem derogatur. De qua re potest dari apertum exemplum ex iure in. l. Sanctio legum. ff. de pœnis, Vbi Papinianus iuriconsultus docet, generalem principis legem, præcipientem eum, qui legibus non obediērit, iudicis arbitrio puniri, non esse intelligendam in illis criminibus, quibus specialis pœna per legem addita est.

Quia (vt idem Papinianus ait) non ambigitur in omni iure speciem generi derogare. Secundo, ad veritatem nostri præfati documenti exigitur, vt nulla iniquitas aut absurditas ex illa indistincta generalitate sequatur: quoniam si talis absurditas inde apertē sequeretur, necessarium esset, vt ad talem absurditatem vitandam, generalis illa & indistincta eloquutio, ad specialem aliquem & distinctum intellectum restringeretur: eo enim casu, quauis lex non distinguat, nos distinguere debemus: ne vilo quouis modo absurditatem aut iniquitatem in lege contineri patiamur. Hanc sententiam docet Bartholus in. l. Furti. §. Pactus. ff. de his, qui notantur infamia. Et in suæ sententiæ confirmationem profert prædictam. l. Furti in. §. Pactus. & citat. l. Aliud. §. Absurdum. ff. de regulis iuris. & l. Quæsitum. ff. de testibus. Mihi etiam videtur pro eiusdem sententiæ confirmatione posse adduci Clementinam, Auditor, & Clementinam, Literas, de rescriptis. Ex qua sententia infero Ecclesiam non pollui per semetipsum ab homine somnante emissum, quāuis in ea, si ecclesia, extra de cōsecra. eccle. vel altaris & in cap. Ecclesiis de cōsecratione, dist. 1. dicatur, ecclesiam per quodcumque semetipsum emissum pollui, & indigere recōciliatione. Quia licet tales textus generaliter & indistincte loquantur, tamē ad vitandā absurditatem & imprudētiam, necessarium est illos ad solā illā humani seminis emissionem restringere, quæ sit cum peccato, aut cū aliqua sacri loci irreuerentia. Hoc vltimum de sacri loci irreuerentia ideo addidi, propter Ioānem Andreā, & Achidiaconum, & summam Pisanā, & summam Angelicam, qui tenent ecclesiam violari per coitum coniugalem. Quia (vt aiunt) licet talis coitus fiat sine peccato, nō tamen sine sacri loci irreuerentia. Quādo igitur talis irreuerentia tolleretur, vt puta si cōiuges lōgo tēpore in ecclesia essēt obfessi, & de illicita seminis emissionem

**Limitatio
secunda
documenti.**

Bartho.

emissione

emissione l. bi ipsi timentes simul coniungerentur, dicitur ecclesiam tunc non fore violatam nec egere reconciliatione. Et istorum sententiam extensis (vt aiunt) vlnis, ego amplector. Quia sicut ecclesia non polluitur per effusionem sanguinis ad conseruationem vitæ corporalis, vt proxime supra diximus: multo iustius est, vt illa non polluat per effusionem feminis ad cõseruationem vitæ spiritualis. Vbi igitur nullum prorsus est peccatum, nullaque interuenit irreuerentia, non est verisimile ecclesiam violari, aut sic pollui, vt egeat reconciliatione. Et inde consequens est, vt per emissionem feminis ab homine somniantem factam, ecclesia non polluat: quum illa effusio feminis careat omni peccato & omni irreuerentia. Absurdum enim esset dicere, per opus, quod omni caret arbitrii libertate, ecclesiam posse violari. Vt igitur omnem absurditatem à iure canonico propellamus, necessarium est, vt textus illos supra citatos, qui de omni feminis effusione generaliter & indistinctè loquuntur, ad solam illam humani feminis emissionem restringamus, in qua aliquid interuenit peccatum, aut aliqua irreuerentia. Alioqui oporteret dicere, per coitum brutorum animalium ecclesiam etiam violari. Nam textus illi supra citati, non de solo humano femine, sed de quouis femine generaliter & indistinctè loquuntur. Absurdum autem & ineprum esset dicere, ecclesiam ex coitu brutorum animalium sic pollui, vt egeat reconciliatione. Et idem dicendum est de effusione sanguinis cuiusuis animalis bruti, ecclesiam minimè per illam pollui, quanuis textus illi indistinctè loquantur de omni sanguinis effusione. Et hoc annotauit glossa in cap. vnico, de consecra. eccle. vel alta. libro sexto. Quæ glossa etiam dicit ecclesiam minimè violari per effusionem sanguinis in ecclesia factam, quando vulnus, vnde illa sanguinis effusio processit, fuit extra ecclesiam illatum. Absurdum enim esset dicere ecclesiam esse violatam propter eam rem, per quam nulla prorsus est iniuria illata. Si quis autem extra ecclesiam vulneratus & ad illam cõfugiens intra illam sanguinem fundat, nullam per hoc iniuriam infert ecclesie: absurdum igitur esset dicere illam inde violatam fuisse. Ne igitur has aut similes absurditates in iure admittamus, necessarium

cessarium erit aliquando generales & indistinctas loquutiones ad specialè aliquem & rationi consonum intellectum restringere. Hæ sunt duæ limitationes, quas mea sententia prædicto secundo documẽto addere oportet, quibus additis, firma & stabilis semper illius sententia permanebit, vt quod lex generaliter & indistinctè disponit, nunquam nos ad specialem aliquem intellectum restringamus, pro benigniore legis interpretatione facienda. Et quo secundo documento aliqua infero corollaria, contra quorundam canonistarum sententiam.

Et primò infero falsum esse, quod Ioannes Calderinus in consiliis suis, titulo de hæreticis, consilio tertio, ait: Catholicos filios hæreticorum, qui antequam pater laberetur in hæresim, nati sunt, non esse notandos infamia, aut aliqua alia pœna, ex his, quæ iura contra filios hæreticorum statuunt, puniendos. Quia in cap. Statutũ paragra. Hoc sanè, & in cap. Filii, de hæreticis lib. 6. papa loquens de filiis hæreticorum, generaliter & indistinctè loquitur, nec vllum ponit inter illos discrimen, per hoc, quod ante patris hæresim, aut post nati sunt, sed per solâ parentum pertinaciam eos distinguit, per hoc videlicet, quod illorum parentes vsq; ad mortem in sua hæresi obstinati permanferunt, aut de suo errore ante mortem resipiscentes, ad Ecclesie catholicæ vnitatem redierunt. Nam in illis prædictis capitulis, etsi aliquæ irrogentur pœnæ catholicis filiis hæreticorum, qui vsq; ad mortem in hæresi persisterunt, ab huiusmodi tamen pœnis filios eorum hæreticorum excludit, qui ante mortem ab hæresi recesserunt. Cum ergo nec ius canonicum nec ius civile ponat vllum discrimen inter catholicos filios hæreticorum, qui ante parentum hæresim aut post nati sunt, conuincitur inde apertissimè, eos omnes pari lege puniendos esse. Quia (vt iam diximus) vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, etiã si sit pro benigniore legis interpretatione facienda. Hoc tamen argumentum Ioannes Calderinus soluere conatur, sic dicens: Quauis iura indistinctè de filiis hæreticorum loquantur: quia tamen non est eadem ratio in omnibus hæreticorum filiis, idèò necessariò distinguere oportet, filios hæreticorum, qui ante patris hæresim nati sunt, ab illis, qui po

Corollarium præsum.

Calderi.

ista sunt orti. Diuersitas autē rationis (vt ille ait) in hoc consistit, q̄ filii, qui postea nascūtur, procedunt à sanguine patris infecto, & ideo meritò suspicandum est, tales illos fore, quales parentes eorū fuere. Filii verò, qui ante patris hēresim nati sunt, quia nondum paternus sanguis erat tali morbo infectus, immeritò creduntur eodem errore paterno esse maculati. Sed inanem prorsus esse hęc diuersitatis rationē, inde apertissimè constat, q̄ non omnia peccata oriri possunt à mala carnis inclinatione, sed sola illa, quæ aliquam habent cū ipsa carne vicinitatem. Sunt enim aliqua peccata purè spiritualia à carne prorsus ad eò aliena, vt illa omnia caro prorsus abominetur, tantum abest, vt illa quouis modo parere, aut nos ad illa propensos reddere valeat. Nam (vt alia multa peccata omittam) ambitio hypocritarū, qui ieiuniis & aliis afflictionibus carnē suam extenuant, vt aliquos inde honores venari possint, peccatum est longè à carne alienum, & quod ipsa caro acriter abominatur. Si quis igitur in hanc incideret hēresim, vt diceret bonū & sanctum esse pro honore mundano adipiscendo carnē suā affigere, nullus sane mentis diceret talem hēresim à carne aut sanguine humano ortū habuisse, nec per illam hēresim carnem aut sanguinē eiusdem hēretici infectum fuisse. Male ergo suspicari licebit, huius hēretici filium, etiā si post crimen patris natus sit, paterna hēresi esse maculatum, propterea q̄ à sanguine patris infecto descenderit. Si peccatū illud à carne haberet ortū, aut hēresis illa circa ea, quæ sunt carni amica, versaretur, meritò credi posset, filium à sanguine patris infecto descendente eodem vitio, quo pater, esse inuolutū. Hoc tamen in multis hēresibus, quæ de rebus purè spiritualibus & à carne prorsus ignotis tractant, minimè fieri licebit. Quauis enim aliquid vnā tantū in diuinis diceret personam, vt Sabellius aut filium minorem patre assereret, vt Arrius: aut duas in Christo doceret esse personas, prout docuit Nestorius nō esset iustū, vt paterni, hoc est, hēreditarii criminis exempla metuatur in filiis, qui post patris hēresim nati sunt, ob hoc solū, q̄ à sanguine patris infecto processerunt. Nam huiusmodi hēreses non habent ortū à mala carnis inclinatione, sed solum oriuntur ab animæ superbia,

bia, qua qui illas pertinaciter tenet, plus suo ingenio q̄tari Ecclesiæ tribuens, non vult se Ecclesiæ definitioni subicere, sed suā sententiā obstinatè defendere. Constat autem filios solam carnem à parentibus suscipere, & nō animam, quæ à solo Deo corpori infunditur. Et inde necessariò consequens est, vt licet iusta possit esse suspitio, filios esse pronos ad eadem peccata carnalia, quibus parentes eorum fuerunt infecti, nō tamen eadem ratione iustū erit idem suspicari de peccatis spiritualibus, cuiusmodi est illa hēresis, quæ nullam à carne trahit originē. Hac igitur ratione ego motus in opere illo, quod de iusta hēreticorū punitione adidi, quum de infamia hēreticorum, quæ ad filios vsq; pretenditur, differerem, non dixi hanc esse vnicam causam, q̄ illa vsq; ad filios deriuetur: quia illi corporis complexionem & proinde inclinationes ad vitia, à parentibus suscipiunt: sed alias addidi rationes, quæ multò magis vrgere mihi videbantur. Amor siquidem, quo filii erga patres suos afficiuntur, hoc efficere solet, vt illi fere semper procurent mores paternos imitari. Hic autem amor, cū non varietur aut distinguatur in filiis per hoc, quòd antè aut post nati sunt, apertissimè conuincitur inde, vt in crimine hēresis quòd non semper à carne oritur, nullum prorsus sit inter filios hēreticorū ponendum discrimen, per hoc, q̄ antè aut post crimen à patre commissum nati sunt: præsertim cū iura, quæ de filiis hēreticorū loquuntur, nullum tale inter illos ponant discrimen. Est adhuc alia vrgentissima ratio, propter quā catholicis filiis hēreticorum tot poenæ sunt à iure infictæ, vt videlicet hęc via criminis grauitas declaretur, & aliis timor incutiatur. Nam propter hanc solā causam sæpe vltio parentū ad filios extenditur, prout in filiis illegitimis apertè constare potest, qui sine culpa suā, non tamen sine causa ad paterni criminis detestationem, à ministerio altaris prohibentur. Quæ ratio quum pares vires habeat in omnibus hēreticorum filiis, conuincitur etiam inde, nullum esse ponendum inter illos discrimen: quia (vt sæpe iam diximus) vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Sunt tamen quedam argumenta, quæ Ioannes

Calderinus assert pro suæ sententiæ confirmatione, quibus ego facillimè respondebo in tertio documēto, quod postea subiugam, & ibi apertius ostendam, illum debilissimo fuisse innixum fundamento,

Corollarium secundum. Secundo infero, quod propter quamlibet sanguinis humani effusionem cum iniuria & violentia in ecclesia factam, ecclesia manet polluta, & indiget reconciliatione. Nec opus est distinguere an sanguis sit modicus aut multus, nisi fortè tam modicus esset, ut meritò posset pro nihilo reputari. Nam si vna tantum, aut fortè altera sanguinis gutta effunderetur, nō putarè ecclesiam esse violatā, & egere reconciliatione: quia illa tā modici sanguinis effusio pro nulla est reputanda, iuxta commune proverbum, quod sic ait. Quod parum distat à re, nihil distare videtur. Per hanc autem interpretationem nullam facimus legi iniuriam, neque illam à vero illius sensu detorqueamus. Nō est enim iustum, ut leges humanas strictius & rigidius interpretemur, quam leges diuinas. At leges diuinas sic interpretandas esse omnes Theologi docent, ut minima quæque propter materiæ (ut dicunt) imperfectiōnem à rigorosa legis obligatione secludantur. Si quis enim furto surriperet vnum tantum papyri folium, aut vnam mulieris aciculam, hoc animo & hac intentione, ut quauis plura inueniret, non caperet: nullus sanæ mentis dicet illum peccasse mortaliter. Quia licet cōtra præceptum diuinum fecerit, propter rei tamen imperfectiōnem & paruitatem, excusatur à rigorosa præcepti obligatione. Eodem modo in legibus humanis interpretandis agere oportet. Nam ob hanc causam, qui die dominico post dictum à sacerdote missæ introitum accedit ad missam, & reliqua vsque ad finem audit, præcepto ecclesiæ satisficit: quia modicum illud, quod deest integritati missæ, pro nihilo reputatur. Idem etiam dicendum est in sanguinis effusione, qui si tam modicus sit, ut meritò sit pro nullo reputandus non violabit ecclesiam. Si verò maior sit effusio, quauis sit modica, semper violata se dicetur. Et hoc est cōtra Abbatem in cap. Proposui, de consecra. eccle. vel alta. vbi dicit, per modici sanguinis effusionem ecclesiam minimè violari, nec vlla egere reconciliatione. Quia verbum effusionis (ut ille ait) denotat abund.

Abbas.

at abundantiam. Et idem tener glossa in cap. vnico, de consecra. eccle. vel alta. libro sexto. Sed hæc Abbatis sententia apertè conuincitur esse falsa, ex his, quæ secundo documento supra tractata sunt. Nam in capitulo. Si ecclesia, de consecra. eccle. vel alta. Gregorius papa nonus docet ecclesiam pollutam esse per sanguinis humani effusionem, nec distinguit, an sanguis sit modicus, an copiosus. Et in cap. Ecclesiis, de consecra. distin. i. idem discernitur absque vlla prorsus modici aut multi sanguinis distinctiōe. At vbi lex non distinguit (ut iam sæpe diximus) nec nos distinguere debemus, etiam si sit ad benigniorem legis interpretationem faciendam. Sed Abbas ad suæ sententiæ probationem dicit, textus illos supra citatos non generaliter loqui, sed distinctè, de sola abundantia & copiosa sanguinis effusione: quia verbum effusionis (ut ille ait) denotat abundantiam. Pro qua sententia citat glossam, quam dicit esse notandam, in cap. Cum illo rum. §. Quod si claustrales, de senten. excommu. Si ad probandam veram & legitimam illius vocis significationem, citasset mihi Ciceronem, aut Quintilianum aut Plinium, at Titum Liuium, aut quemlibet alium ex primis linguae latinæ, facillimè crederem. Deinde, si pro ea re, quæ ad solam iuris canonici peritiam spectaret, mihi glossam citaret, fortè iubens succumberem, aut si me ratio aliqua cogeret ut ab illa discederem, cum reuerentia illam reicerem. Sed cum constet glossatorem Decretalium, etiam si in iure canonico doctissimus fuerit, barbarum & vix latinè loquentem fuisse, quales sunt ferè omnes iuris canonici tractatores antiqui, non possum non ridere, cum ad probandam propriam vocis significationem, illum mihi in testem adducat. Certè si viros in lingua latina peritissimos consulere volumus, inuenimus non solum in abundantia, sed etiam in rerum paritate, illos effusionis nomine esse vsos. Fateor quidem hanc vocem, cum vitium liberalitati oppositum designat, significare abundantiam & quandam rei consumptionem. Cicero in Philippicis. Cesar patrimonium suum effudit, quanquam non sumus vsi eo verbo, quo decuit: nō enim effudit, sed in salutem reipublicæ collocavit. Quibus verbis apertè docet, non omnem largitatem, aut omnem abundantiam

Cicero.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

dantis rei consumptionē, dici rectē effusionem: sed eam
 solam, quæ vitiosè sit. Non tamē in hac sola significatio-
 ne est huius vocis vltus: quia aliquando sumitur effunde-
 re pro extendere, aliquando pro spargere, aliquando pro
 emittere. Cicero in libro de natura deorū. Mare medium
 terræ locum expetens, conglobatur vndiq; æqualiter, ne
 que redundat vniquā, neq; effunditur. Quo loco posuit,
 effundere, pro extendere. Idem in oratione pro Lucio
 Flacco. Vox in coronā turbamq; effunditur. Idem in lib-
 de Oratore posuit, effundere, pro emittere aut producere,
 sic inquis. Segetes fecundæ effundunt herbas inimicas
 frugibus. Et iuxta hanc significatiōē capimus hoc ver-
 bum, effundere, cum de sanguinis effusione loquimur.
 Sed tunc non magis abundantia aut largitatem signifi-
 cat quā reliqua verba, pro quibus ponitur, aut quibus
 in significatiōe consentit. Hoc autem vel ex eo conuin-
 citur, quod aliquando viri eloquentissimi post verbum
 effusionis addunt nomen aliquod abundantia designas,
 quod non fecissent, si solum verbum effusionis ipsam de-
 notaret abundantiam. Eset enim inanis verborum repe-
 titio, quæ pro vitio notari solet, & à Græcis vocatur *ταυ-
 τολογία*. Cicero in oratione pro Cneio Plancio, prope si-
 nem ad ipsum Plancium verba referens, ait. Timeo ne
 nihil tibi præter lachrymas quæ reddere, quas tu in meis
 acerbitatibus plurimas effudisti. Quid quæso opus erat
 addere plurimas, si solum effusionis verbum copiam &
 abundantiam significaret? Sed omisis prophanis scripto-
 ribus, qui sæpè plura, quā oporteat, verba expendunt, à
 sacris literis testimonia petamus, in quibus nec vllum est
 verbum superflue positum. Deus ad regē David loquēs,
 ait. Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bella-
 sti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto ef-
 fuso sanguine coram me. Si verbum effusionis, abundan-
 tiam ex se solo significaret, non fuisset opus dicere, multa
 sanguine effudisti, sed satis fuisset dicere, sanguinem
 effudisti. Et Paulus ad Titum scribens, ait. Secundum
 suam misericordiā saluos nos fecit per lauacrum regene-
 rationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in
 nos abundè. Ecce vides post verbum, effusionis, additum
 esse aduerbium denotans abundantiam, quod esset super-
 flue addi-

Cicero.

Idem.
 Idem.

Idem.

a. Paral. 21.

Tit. 2.

LIBER PRIMVS.

flue additum, si ipsum verbum, effusionis, ex sua propria
 significatiōe semper denotaret abundantiam. Sed quia
 verbum hoc, vt significat spargere, aut emittere, non solā
 abundantiam, sed etiā modicitatem aut paucitatem desi-
 gnat, ideo post verbū, effusionis, additur sæpe nomen aut
 aduerbium abundantia significans. Deinde, si ipsa verbi
 compositio rectē inspicatur, aperte quod dico intellige-
 tur. Effundo siquidem verbum cōpositum est, ex hoc ver-
 bo, fundo, & præpositione, ex, cuius vltima litera, x, in
 compositione transit in, f, ob quā causam hoc verbum,
 effundo, scribitur per duplex, f. Sicut igitur fundere non
 denotat semper abundantia, ita nec effundere, quod ex
 illo componitur. Nam effundere idē est, quod extra fun-
 dere, aut ex aliquo loco fundere. Et certē si Petrus è nari-
 bus modicum sanguinem, vt puta tres aut quatuor illius
 guttas demitteret in terrā, nullus nisi linguæ latinæ igna-
 rus, diceret malè latinè dici Petrum effudisse sanguinem.
 Nam sicut fudit, ita etiā effudit. Non enim differt vnum
 ab altero, propter paucitatē aut abundantia: & ideo sæpe
 vnum pro altero ponitur. Pro qua re apertū est testimo-
 nium id, quod in Genesi Deus ait. Quicumq; effuderit in
 manū sanguinē, fundetur sanguis illius. Quibus verbis
 (vt constat) legē talionis Deus statuens, pro sanguine ef-
 fuso, iubet alterius sanguinem fundi. At si magis esset ef-
 fundere, quā fundere, nō integrè retaliaret. Quia pro
 maiori damno minor daretur cōpensatio. Cum igitur
 ex his omnibus apertissime cōstet, verbum, effusionis, ex
 sua propria & legitima significatiōe, aut ex iuris regula
 non significare semper abundantia, cōiunctur inde aper-
 tissimè per omnem humani sanguinis iniuriosam aut ir-
 reuerentem effusiōē in ecclesia factam, ecclesia esse pol-
 lutā, & egere reconciliatione, quanuis sanguis effusus sit
 modicus, nisi (vt dixi) tam modicus esset, vt meritò esset
 pro nullo cōsensus. Quia cap. illud, Si ecclesia, & cap. Ec-
 clesias, de omni sanguinis effusione loquuntur, nec distin-
 guunt an sanguis effusus sit modicus aut multus. Ex quo
 etiā infero cōtra glossam in ca. Cum illorum. §. Quod si
 claustrales, extra de sent. excom. q. si monachus aliquis
 alii eiusdē claustrī monachū percusserit vsq; ad sanguinis
 effusiōē, nō poterit ex iuris canonī, ordinatione per fusi-
 prælatum

Gen. 7.

prælatum absolui, sed requirenda erit necessariò sedes Apostolica, quanuis sanguis effusus sit modicus, nisi forte tam modicus sit, vt meritò sit pro nullo æstimandus; quoniam tunc propter imperfectionem materię (vt supra de violatione ecclesię diximus) à legis obligatione excludetur. Nam illud prædictum capitulum, in quo absolutio à sanguinis effusione reseruatur sedi Apostolicę, generaliter loquitur, nullam profus inter modicum aut multum sanguinem, distinctionē faciens. Vbi autem lex non distinguit (vt in sepe dictū est) nec nos distinguere debemus, quanuis sit pro benigniore legis interpretatione faciendā. Et certè si iuxta opinionem Abbatis & glossę textus illi essent interpretandi, sepe illorum canonum sententia esset incerta: quia non ex solo iure penderet, sed necessarium esset iudicis sententiā expectare. Nam cum non sit lege definitū, quantus sanguis sit censendus modicus, & quantus sit dicendus multus; in multis casibus oporteret expectare sententiam iudicis, vt decerneret an sanguis effusus sit modicus aut multus. Et quia iudicis æstimaciones varię sunt, fiet vt sanguis, qui ab vno iudice æstimatur modicus, ab alio iudicetur esse multus: & inde necessariò euenit, vt propter eadem sanguinis mensuram effusam in diuersis ecclesiis, vna sit violata & alia non: quia vnus iudex in vna ciuitate iudicabit sanguinem effusum esse modicum, & eiusdem quantitatis sanguinem iudicabit esse multum iudex alterius ciuitatis. Ne igitur in has perplexas absurditates incidamus, necessarium est, vt quę generaliter dicta sunt, generaliter interpretemur. Sed glossa in illo capit. Cum illorum, vobis, probare verbum, effusionis, significare semper abundantiam, citat capitulum, Reuertimini, quod ponitur. 16. q. 1. Nam illuc Hieronymus, cuius est textus ille, hæc ait. Verbum, effusionis, nomen largitatis ostendit. Hæc ille. Sed re vera dictum illud Hieronymi, si rectè illius verba circumspectantur, apertè fauet meę sententię: tantum abest, vt mihi vllò pacto contradicat. Nā illa verba dicit Hieron. in commentariis super Malachiam prophetam, interpretans illud eiusdē prophetę. Probate me super hoc, dicit dominus, si nō aperuero vobis cataractas cęli, & effudero vobis benedictionē vsq; ad abundantiam.

Hieron.

Malach. 8.

Et

Et hæc verba ex ponens dicit: verbum, effusionis, nomen largitatis ostendere. Fateor quidem in illo Malachię loco, quem Hieronymus interpretatur, verbum, effusionis, significare aut ostendere largitatem, hoc ramen non facit ex se solo & ex sua propria & primęua significatione, sed ratione nominis illi postea additi quod significat abundantiam. Nam alias si ex solo verbo, effusionis, talis oriretur significatio, non opus erat post verbum effusionis, addere vsq; ad abundantiam: sed satis erat dicere, & effudero vobis benedictionē Hieronymus igitur nō generaliter loquitur, quòd verbum effusionis ostendat largitatem, sed solū in illo Prophetę loco, quem interpretabatur, vbi post verbum, effusionis, additur nomē abundantię ad denotandam Dei largitatem. Sed inde nullo pacto licet inferre, vt verbum, effusionis, vbicumque absolute ponatur sine nomine denotante abundantiam, significet copiam & largitatem.

Tertium documentum est. Lex pœnalis nunquam extendenda est vltra crimen aut personam, aut denique vltra casum in lege expressum: quanuis in aliis criminibus, aut in aliis casibus eadem ratio inueniatur, quę inuenitur in casu per legem expresso. Et hinc est, quòd in legis pœnalis interpretatione non licet arguere per argumentum à simili, quod alias nō paruā vim apud iurisperitos habere solet. Hoc documentum de sola lege pœnali intelligendum esse volo, & illi soli est peculiare: in aliis autem legibus aliquādo contrarium agere licet. Nam gloss. in. 1. Si constante. ff. soluto matrimonio, dicit legem extendi posse vltra casum in lege prolatum, si in alio casu eadem inueniatur ratio, quę inuenitur in casu per legem expresso. Dinus in regula, In argumentum, de regulis iuris, libro sexto, consentit prædictę glossę, dicens eam veram esse, quando lex absolute loquitur, & non cum dictione exclusiua, quę reliquos omnes casus excluderet. Alioquin si lex cum restrictione aliqua aut exclusione loqueretur, iniustum esse dicit, vt ad casum per legem non expressum extendatur. Bartholus in prædicta. l. si constante, quæstione nona, Dini sententiā reicit, & vtrunq; illius dictum impugnat. Abbas in cap. Translato, de constitutionibus, dicit legem posse extendi ad alium casum

Documentum tertium.

Dinus.

Bartholus

Abbas.

I s similem

similem in lege non expressum, propter similitudinem rationis, nisi casus ille similis habeat aliam specialem legem contrariam. Quia extensio legis (vt ille ait) nunquam debet fieri ad legis correctionem. De hac re ego nihil differere volo, propterea quod longe est ab intuitu meo, quo de sola lege poenali dicere statui. De hac igitur sola ego differens dico, illam non esse extendendam ultra casum in lege expressum, etiam si in alio casu eadem inueniatur ratio, quae inuenitur in casu per legem definito. Pro huius documenti probatione est capit. Poenae de poeniten. distin. prima, cuius haec sunt verba. Poenae legum interpretatione molliendae sunt, potius quam nimis exasperandae, atque ideo proprium casum non excedunt. Haec ibi. Ex hoc dicto infert glossa in cap. In poenis, de regulis iuris, lib. 6. argumentum a simili non valere in poenis. Causam autem quare argumentum a simili aut ab identitate rationis non valet in lege poenali, cum tamen in aliis legibus valeat, glossa illa non exprimit, ego tamen apertam & efficacem reddam, quae est haec proxime sequens. Aliae leges adeo pendet ex ratione, vt ratio legis dicatur esse mens illius. Nam Panormitanus in cap. finali, de scriptis, dicit legem non esse aliud quam rationem eius. Et idem docet Baldus in l. Non dubium, C. de legibus. Et hinc conuenire necesse est, vt ubicunque illa eadem inueniatur ratio, ibi etiam eadem habeatur lex: quia nisi ita fieret, necessario consequens esset, vt aliud esset lex, quam ratio eius. Lex autem poenalis non omnino pendet ex ratione sed etiam pendet ex sola legislatoris voluntate, quatenus certam aliquam poenam decernit. Nam licet ex recta & cogente ratione procedat, quod crimina puniantur, nulla tamen recta ratione cogit, vt tale aut tale crimen, hac aut illa poena puniatur: sed hoc ex sola legislatoris voluntate pendet, quae etsi aliquam habuerit congruentem rationem, non tamen necessario cogentem, vt talis poena potius quam alia statuatur. Et haec, meo iudicio, sunt, in quibus legislator recte dicere potest: Sic volo, sic iubeo, fit pro ratione voluntas. Quia in his non est ab illo exigenda ratio, cur potius hanc quam illam poenam elegerit: sed illius voluntas pro ratione sufficit. Et idem dicendum est de iudice in illis poenis, quas lex illius arbitrio

Abbas.
Baldus.

arbitrio committit: in quibus non est iustum exigere ab eo rationem, quare magis vnam, quam alteram elegerit poenam: sed satis erit pro ratione voluntas. In aliis vero, quae omnino a ratione pendet, vt sunt ea, quae ad mores spectant, non sufficit pro ratione legis iustae sola legislatoris voluntas. Et quia saepe poena ex arbitrio potius quam ex ratione pendet, euenit vt idem crimen in diuersis orbis Christiani prouinciis, diuersa poena puniatur. Quia licet ratio naturalis, quae eadem est apud omnes, ostendat crimina esse punienda, quae tamen poena punienda sint, non perinde declarat ratio naturalis, & ideo voluntatis arbitrium accedere oportet, quo vna potius quam altera poena eligatur. Et hinc conuenire necesse est, vt, quia humanum arbitrium non est idem apud omnes, poena etiam per legem decreta, non sit eadem apud omnes. Et inde ulterius sequitur, vt argumentum a similibus, aut ab identitate rationis, sit in lege poenali prorsus inualidum. Quia lex poenalis (vt dixi) non pendet tota a ratione, vt aliae leges: sed etiam pendet ex arbitrio voluntatis. Non enim est necessario consequens, vt furta omnia poena quadrupli puniantur, propterea quod furtum aliquod poena quadrupli lex punire iubet. Potest enim esse, vt legislator voluerit furtum aliquod punire poena quadrupli, non autem reliqua, sed maiori aut minori poena. De qua re apertum potest proferri testimonium, ex lege a deo per Moysem data, in qua qui furatus fuisset bouem, iuebatur quinq; pro vno restituere. Ex qua lege minime inferre licet, vt pro quocumque alio furto oporteat, iuxta legem Mosaicam, quinque pro vno reddere. Nam eadem lex Mosaica iuebat, vt pro vna oue furto sublata, quatuor tantum oues reddere, & pro auro, aut argento, aut vestimentis furto sublatis, duplum solummodo restitueretur. Quae poenarum diuersitas, etsi ex aliqua congruenti ratione processerit (vt Lyra leges illas interpretans ostendit) non tamen ex ratione naturali & necessaria orta fuit. Nam alias non fuisset vnquam mutata, sed permansisset vsque hodie lex illa: quoniam lex naturalis perpetuo constat, & nunquam variatur. Ad primam igitur huius documenti intentionem reuertens, dico legem poenalem nunquam esse extendendam ultra casum per legem expressum, etiam si sit per argumentum a simili

Abbas.

aut à contrario sensu, nisi forte talis extensio posset per alias iuris regulas aperte & euidenter probari. Abbas tamen in cap. Translato. de cõstitutionibus, gratis & absque vlla ratione dicit legem pœnalem posse extendi ad similem casum propter similitudinem rationis, & connexitatem negotij. Sed hæc illius opinio, ex his, quæ diximus, aperte constat esse falsa, cum illius contrarium apertissime doceatur in illo cap. Pœna, de pœnitent. dist. prima.

Scotus in

4. sen. di.

7. qu. 5.

Ex ratione huius tertij documentij, inserti doctor subtilis Scotus, falsam esse quorundam Canonistarum opinionem, qui docent per reiterationem sacramenti Confirmationis committi irregularitatem, sicut per reiterationem baptismi. Hanc opinionem tenet Archidiaconus in cap. primo, dist. 48. Et hanc Canonistarum opinionem tueretur Richardus de media villa in. 4. sentent. distinctione septima, quæstione penultima. Sed hanc opinionem falsam esse aperte conuincit Scotus per hoc, quod vniuersaliter (vt ille ait) nulla pœna canonica, quæ nõ est inflicta à Papa condente ius, incurritur ipso iure. Nec propter argumenta exponentium canones, siue à simili, siue à contrario sensu, est aliquis tali pœna adstrictus: quia possunt exponere ius conditum, nõ autem condere nouum per suas expositiones. Cum ergo nunquam inueniatur in iure Canonico pœna irregularitatis expresse inflicta pro iteratione confirmationis sicut pro iteratione baptismi, inde euidenter colligitur, nullam talem pœnam incurri per confirmationis iterationem: quia pœnales leges potius sunt restringendæ quàm ampliandæ. Et certe si legislatoris voluntas fuisset irregularitatis pœnam infligere, pro reiteratione Confirmationis, sicut pro reiteratione Baptismi, expressisset in vno, perinde ac in altero. Hi tamen, qui Richardi & Archidiaconi opinionem tuerentur, afferunt pro se cæ. Dictum, de consecratio. distinctione quinta. Sed si bene illius capituli verba circumspectantur, plus illis refragatur quàm suffragentur. Nam in illo capitulo nulla prorsus pœna infligitur, aut ministro confirmanti, aut ipsi cõfirmationem suscipienti, sed solum dicitur decretum esse, vt qui bis, aut ter, aut eò amplius cõfirmatus fuerit, non seculo sed soli Deo sub habitu regulari vel clericali religiosissime famuletur. In his autem verbis (vt

constat)

constat) præcipitur clericalis officij exercitium, tantum abest, vt pœna irregularitatis infligatur. Nam optimus & perfectissimus familiaris, qui in habitu regulari vel clericali Deo exhiberi potest, est in ministerio altaris, vt puta in consecratione Eucharistiæ, aut in alio quouis ordinis sacri exercitio ad Eucharistiæ consecrationem tendente. Hæc autem ministeria (vt omnibus apertum est) nullus, qui irregularis est, recte exhibere potest. Fortè aliquis causam queret, cur potius pro iteratione baptismi, quàm pro iteratione confirmationis, aut pro iteratione ordinis, sit pœna irregularitatis inflicta: cum hæc duo vltima sacramenta iterari non possint, sicut nec baptismus. Huic quæstioni licet per ea, quæ proximè diximus, faciliter responderi possit, dicendo satis esse pro causâ & ratione solam legislatoris voluntatem: nihilominus aliam reddo conuenientissimam rationem, quæ talis est. Pœna (vt suprâ capitulo tertio dixi) non solum sunt ad punitionem, sed frequenter imponuntur ad medicinam. Et ob hanc causam, sæpè minoribus peccatis grauiores infliguntur pœnae, propter maiorem hominum pronitatem ad illa: maioribus autem peccatis, aut leues, aut nullæ infliguntur à iure pœnae: quia experientia docente, cognitum est, homines non esse ad illa peccata procliuēs. Certum est autem, fuisse olim pessimas quorundam hominum hæreses, qui homines semel baptizatos, ob diuersas causas rebaptizare docebāt. Et hoc nostro miserabili seculo. Anabaptistarum hæresis, duce quodam Balthazare, suscitata est, atq; in diuersis huius orbis partibus diuulgata, quæ docet, homines pro libito quoties voluerint, rebaptizari posse. At de confirmationis aut ordinis sacramento iterando, nulla vnquam talis hæresis in publicum prodiit. Et hæc est ratio potissima, propter quam ad reprimendam rebaptizatorum aut rebaptizantium audaciam, pœna irregularitatis est à iure inflicta, & non contra eos, qui bis confirmati aut ordinati fuissent: quia non erat opus ibi apponere medicinam, vbi nullus vnquam patuerat morbus.

Ex hoc tertio documento infero etiam falsam esse opinionem Summæ Angelicæ, quæ in titulo, Incestus §. vi. timo, dicit, omnem incestuosum, siue ille cum consanguinea, siue cum cõsanguinea uxoris suæ incestum commiserit,

Angelica
Summa.

serit, priuatum esse potestate exigendi debitum ab vxore & peccare mortaliter, si contra iuris prohibitionem petierit. Quod enim hæc opinio falsa sit, inde apertissime conuincitur, quod omnia iura, quæ prohibent incestuosum posse debitum ab vxore exigere, de solo illo incestuoso loquuntur, qui vxoris suæ consanguineam cognouit, & non de illo, qui cognouit consanguineam suam, vt aperte constare poterit cuiq; legenti & bene consideranti omnia capitula illius tituli, qui inscribitur de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Cum igitur lex, quæ coniugem incestuosum priuat iure exigendi debitum, penalis sit, oportet vt (iuxta ea quæ diximus) non extendatur ad eos casus, qui non sunt per legem expressi. Sed summa Angelicæ aperte cognoscens, nullum capitulum illius tituli posse vlllo modo suæ opinioni fauere, alios ex decreto citat textus, qui nec tantillum illi patrocinatur. Primum quidem citat ea. Si quis viduam, quod habetur. 32. q. 7. in quod, enumeratis casibus, in quibus vir & mulier incestuose commiscerentur, quorum aliqui committuntur cum consanguinea vxoris, aliqui cum consanguinea propria ipsius viri, tandem de omnibus illis dicitur eos disiungi, & vltius nunquam in coniugio copulari precipimus. Sed re vera illa verba nullo pacto nostræ sententiæ contradicunt, quia per illa verba, quatenus de incestuosis, qui suas consanguineas polluerunt, loquuntur, solum prohibetur, ne hi tales matrimonium contrahere possint; & hoc ipsum ego libentissimè fateor, quanquam verba illius capituli non de omni coniugio loqui videntur, sed de solo coniugio inter ipsos consanguineos, qui se inuicem polluerant, quod taliter dirimendum esse dicit, ita vt nunquam amplius ad talem coitum fornicarium redeant. Cæterum, si illorum aliquis cum quavis alia persona legitimam contraxerit matrimonium, verba illa non prohibent vt debitum ab vxore exigere possit. Si autem concilium Maguntienſe, cuius illa sunt verba, voluisset ab huiusmodi incestuosis prohibere, ne debitum ab vxoribus peterent, sicut prohibuit contractum matrimonium, aperte illud expressisset, sicut aperte expressit Celestinus Papa, huius nominis tertius, in cap. Transmissæ, de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ, vbi dicitur, qui priuignam suam polluerat, non posse debitum

bitum ab vxore petere, & post illam defunctam non posse aliam in matrimonium ducere. Si quis forte contendat per verba illius cap. Si quis viduam, non solum prohiberi coniugium inter ipsos consanguineos temerariè attentatum, sed etiam prohiberi omne aliud matrimonium, ita vt nullus eorum possit cum quacunque alia persona matrimonium contrahere, nec post matrimonium contractum ab vxore debitum exigere: sequitur inde, vt per verba illius capituli etiam sit illi interdictum, vxori petenti debitum reddere: quod est nimis absurdum, & nullus vnquam concessit. Quia non est iustum, vt propter delictum alterius coniugis, innocens suo iure priuetur. Quod autem hoc inde necessarium sequatur, euidenter probatur per ipsa verba, quibus generaliter & absolute præcipitur, vt nunquam coniugio copuletur, nec vllam facit distinctionem per hoc, quod est reddere aut exigere, sed generaliter & indistinctè præcipitur, vt nunquam coniugio copuletur. Si per illa verba prohiberetur, non solum contractus matrimonii & copula carnalis inter ipsos consanguineos, qui se inuicem polluerunt, sed etiam omnis alius matrimonii contractus, & copula inde sequens etiam interdiceretur illis, euidentissimè inde sequeretur, vt per illa verba etiam prohibeatur debiti redditio sicut exactio. Ne igitur tantam absurditatem & iniustitiam illi textui tribuamus, necessarium est dicere per illa verba non prohiberi, nisi solum matrimonii contractum, & non copulam, quæ post legitimum matrimonium succedere solet. Et eodem modo respondeo ad cap. De incestis, & ad ea. Nec eam. 32. q. 2. & 3. & ad cap. Si duo viri. 35. qu. 6. Nam in omnibus illis capitulis (vt facile constare potest illa omnia legenti & bene circumspecti) solum prohibetur incestuosis contractus matrimonii: non autem vt post matrimonium verè contractum a se inuicem debitum exigere possint. Illis autem incestuosis qui suarum vxorum consanguineas cognouerunt, vtrunque iure prohibetur, vt patet in illo iam citato capitulo. Transmissæ, & in cap. Si quis, eodem tit. Si quis autem quaerat, quare potius priuatur in iure exigendi debitum ab vxore is, qui cognouit consanguineam vxoris suæ, quam is, qui cognouit consanguineam propriam: huic quaestioni facile quisque (vt supra diximus) respondere poterit, dicens satis esse pro ratione legislatoris voluntatem.

Verum,

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Verūm, ne ubi vrgentissima adest, rationem pro fusus deesse innuamus, eam nunc reddere volo. Qui cognouit consanguineam vxoris suæ per talem, quanuis illicitum & nefarium coitum, acquirit affinitatem, quam ante non habebat, cum propria vxore: vt aperte innuitur in cap. Discretionem, & in cap. Tuæ, de eo, qui cogno. consangu. vxoris suæ: & probatur apertius per Apostolum dicentem. Qui adhæret meretrici, vnicum corpus efficitur cum meretrice. Iustum igitur fuit & æquum, vt ab vxore sua, quam incestuosus suo peccato fecit sibi affinem, debitum exigere non possit, ne cum affine sua se misceat propria voluntate, nisi solum quādo fuerit ab vxore sua exactus. Qui verò suam tantum cognouit cōsanguineam, nullam per hoc acquirit cum vxore affinitatem quā ante non habuisset, ac proinde nō est illa affinitatis ratio quæ vrget prohibere illum ne ab vxore sua debitum exigat: sed satis est vt si liber ab vxore fuerit, priuatus sit potestate rectē in posterum contrahendi.

Tertio, ex eodem tertio documento infero falsum esse quod Antonius de Butrio asserit, videlicet omnē illum peccare mortaliter qui audit missam a quouis sacerdote existēte in quocunq; crimine notorio. Quia licet in cap. Vestra, de cohabi. cleri. & mulierum, & in cap. Nullus, 32. dist. præcipiatur vt nullus audiat missam presbyteri quē scit concubinā indubitanter habere, de aliis tamen presbyteris qui aliis criminibus quālibet notoriis sunt maculati, nihil tale præcipitur: & inde sequitur vt qui ab aliis missas audiunt, non peccent. Quia ex hoc quod vnū præcipitur, non licet inferre aliud etiā esse præceptū quantuncunq; sit inter illa duo similitudo. Nam præceptum illud vt ad sacerdotem fornicarium cōparatur, penale est: quia in penam sui criminis præcipitur aliis vt missam ab illo non audiant. Et propter hanc causam non est extendendū vltra casum in lege expressum. Nec fauet opinioni Antonij ca. si. de tēpo. ordi. quod ille pro se citat: quia textus ille loquitur de ipsis presbyteris criminosis, & non de his qui missas ab illis audiunt. Alia multa possem ex hoc tertio documento inferre corollaria, sed prolixitate vitare cupiens prudētī lectori cōmitto, satis me fecisse putans q̄ viam qua rectē incedere possit, illi indicauerim.

QVOD

LIBER PRIMVS.

73

QVOD LEGISLATOR HVMANVS

potest statuere legem pœnalem obligantem ad culpam, nō obstante pœna quæ per legem imponitur. Cap. VIII.

Hactenus de lege pœnali, quæ sit, & qualiter statuenda, qualiter etiā interpretanda, per aliquot capitula disseruimus. nūc iam opus est vt ad nostri operis scopum propius accedamus, & de potestate ipsius legis pœnalis tractare incipiamus. Hæc autem potestas quoniam ad duo potissimum (vt supra me dixisse meminī) refertur potest, videlicet ad culpā & ad pœnam, ideo de potestate quam circa vnumquodq; horum habet, hoc ordine dicere statui, vt primo de potestate in ordine ad culpam, dein de potestate circa pœnam disseram. Et circa potestatem quam lex pœnalis in ordine ad culpam habet, scio a iam multis erratum esse, vt iam prouerbij loco illorum error sub hoc verborum tenore a multis celebretur. Nulla lex pœnalis obligat illius transgressorem ad culpam aliquā, quia satis est (vt sic sentientes dicunt) quod transgrediens legem exponat se periculo pœnæ per legem impostæ. Qui error cum multorum animas læserit, illis (vt certā experientia didici) ad diuersa peccata committēda auctiam tribuens, coactus sum talem errorem apertissimis rationibus cōuincere, vt illius falsitate manifestē demonstretur, quotquot illi ante fauebant, statim ab illo deficiant, & sic a peccatis quæ illo occasionem præbente commiserant, libenter abstineant. Vt autem hoc facilius & apertius efficere valeam fortissimum & firmissimum quoddam fundamentum primo iacere statui, cui nostrā disputationis structura innitens nequāquam corruere poterit. Fundamentum hoc huiusmodi verbis describitur.

Potestas humana siue ecclesiastica sit siue laica, potest statuere legem obligantem illius transgressorem ad culpam etiā mortalem, quanuis lex pœnam contra transgressorem statuatur, & ille se periculo pœnæ exponat. Hoc fundamentum probatur multiplici ratione, quarum prima sit hæc. Humana potestas siue ecclesiastica sit siue laica potest statuere legem obligantem ad culpam etiā mortalem sine impositione pœnæ, ergo potest etiā obligare ad tandem culpam cum impositione pœnæ. Assumptum

K est

est manifestum ex his quae supra capite quarto diximus, ubi multis evidenti-simisque rationibus probauimus legem humanam posse obligare illius transgressores ad culpam mortalem. Consequenter vero probatur, quia impositio poenae non tollit ex se & ex sua natura obligationem ad culpam: quod facile probatur per hoc quod culpa & poena non sunt sic inuicem contraria, ut positio vnius inferat remotionem alterius. Alioqui fieri non posset ut quis simul esset in culpa, & in poena quae pro culpa infligitur. Hoc autem vel ex eo conuincitur esse falsum, quod damnatis in inferno fuerit, qui perpetuo sunt in culpa, & poenam pro culpa perpetuo patiuntur. Neque hoc solis perpetuo damnatis, sed multis etiam in hac vita existentibus contingit, qui cum pro peccatis suis in hac vita ad tempus a deo puniantur, nihilominus obstinati in suo peccato perseverant, quales fuerunt olim Pharao, & Antiochus, & Herodes, & vti nunc hodie multi tales non essent. Ex quibus aperte constat poenam non sic esse culpae contrariam, ut non possit simul cum poena in aliquo esse. Et inde ulterius sequitur posse aliquem simul obligari ad culpam & ad poenam. Et confirmatur eadem ratio, quia lex humana potest obligare ad culpam solam, & potest obligare ad poenam solam: ergo etiam poterit obligare ad vtrunque simul. Assumptum pro vtraque sui parte ex his quae supra diximus est manifestum. Consequenter autem vel ex eo est manifesta, quod poena & culpa non pugnant inter se, nec sibi inuicem contrariantur, ex quo necessario sequitur, ut qui ad vtrunque illorum potest aliquem obligare, possit etiam obligare ad vtrunque simul. Praeterea humana potestas potest hominem sibi subditum ad duas & tres prorsus diuersas & omnino disparatas poenas obligare, ergo poterit etiam obligare ad culpam & ad poenam simul. Assumptum patet manifeste in haereticis quem iura obligant ad poenas valde diuersas, ut puta ad amissionem omnium honorum, & infamiam, & mortem si respicere nolint: & idem contingit in criminibus contra legem maiestatis commissis, quae multis & valde diuersis poenis a iure puniuntur, prout habetur in capitulo. Si quis cum militibus, s. quaestione prima. Consequenter probatur, quia

quia obligatio ad poenam sequitur ex culpa, & respondet illi: obligatio autem ad vnam poenam non sequitur ex alia poena prorsus disparata: nec respondet illi: & inde sequitur ut maior sit inter poenam & poenam diuersitas, quam inter culpam & poenam: & inde ulterius sequitur, ut sicut legislator potest obligare ad diuersas poenas, ita etiam ad culpam & poenam simul.

Secundo, principaliter arguo, & (ut mihi videtur) tam efficaciter ut rem ipsam euidenter demonstrare etiam Si legislator humanus non potest condere legem obligantem simul ad culpam & ad poenam, sed hoc esset virtute alicuius legis humanae hoc generaliter statueris, ut nulla lex poenalis obliget ad culpam, aut propter legem diuinam positam hoc prohibentem, aut quia legem diuinam & naturalem contrariatur talis legem statueri, nec est aliqua alia ratio propter quam humana potestas non possit talem legem statuere. Cum igitur probaueris rem ipsam hanc rationum subsistere, euidenter probatum erit, potestatem humanam posse talem legem statuere. Primo quidem nulla est lex canonica aut civilis generaliter, & aperte status ens nullam legem poenalem obligare ad culpam propter transgressionem illius, quod lex ante impositionem poenae statuit. Et si quis contenderit aliquam legem talem esse quae hoc aperte & expresse, & sine vlla dubitatione decernat, proferat illam, & statim libentissime absque vlla contradictione cedam. Scio tamen in toto iure siue civili siue canonico nullam talem reperiri, quoniam multos viros in vtroque iure doctissimos de hac re consului, qui omnes aperte mihi confessi sunt nullam talem legem in toto iure haberi. Si quis forte in contrarium mihi obiecerit aliquem, aut aliquos doctores afferentes nullam legem poenalem obligare ad culpam, ego illos quantumvis alioqui in iure aut theologia doctissimos, in hac tamen parte non recipiam: Bene tamen se res habet, quod nullum haecenus legi theologum aut iurisperitum qui hanc sententiam tueretur: sed solum per multorum ora illam volare video. Scio quidem multos Iurisperitos & Theologos scripsisse legem poenalem non obligare ad culpam propter omissionem poenae a lege statuta: de qua sententia

nunc non disputamus, quoniam de illa libro secundo huius operis disputabimus. Sed omnes illi qui negant obligationem ad culpam propter omissionem poenae, fatentur obligationem ad culpam propter transgressionem illius, propter quod lex ipsa poenam statuit. Sed vulgus indoctum nesciens discernere inter id quod primo & potissimum a lege statuitur, & poenam quam pro meliore illius obseruatione lex statuit, putant idem esse de viroque dicendum. Videns igitur doctores dicentes legem poenalem non obligare in conscientia ad poenam, inde deceptus est, ut putaret legem illam minime etiam obligare in conscientia ad aliud propter quod poenam statuit. Nec solum indoctum vulgus video esse hoc errore deceptum, sed multos alios qui se pro doctis haberi volunt audio esse in hunc errorem lapsos, ut putent nullam legem poenalem obligare in conscientia, ad id pro cuius meliori obseruatione lex ipsa poenam adiecit: quasi lex ipsa per additionem poenae tollat obligationem ad culpam: quod quisquis fateri non erubescit, proximus se a ratione alienum ostendit. Est ergo certum nullam esse legem, quae admoveat legem poenalem nunquam obligare ad culpam. Hoc autem de solis legibus vniuersalibus, & quae omnes obligant, quales sunt quae in iure canonico aut civili continentur, dictum esse volo. Nam scio in aliquibus religionibus, & in aliquibus collegiis similes leges haberi quae ad culpam non obligant, propterea quod ipsemet dator illarum aperte declarauit, se nolle per tales leges subditos suos obligare ad culpam sed solum ad poenam. Inter statuta enim fratrum Minorum, hoc primo loco in illorum prologo collocatur. Nolumus per haec quaecunque nostra statuta fratres ad peccati vinculum adstringere, nisi alias per ius diuinum vel humanum fuerint adstricti. Haec ibi. Simile etiam statutum legi in statutis fratrum Praedicatorum, quod sequentibus verbis ab illis expressum est. Ut vitari & pacem totius ordinis provideamus, volumus & declaramus, ut constitutiones nostrae non obligent nos ad culpam, sed ad poenam, nisi propter praecipuum vel contemptum. Haec ibi. Et in aliquibus collegiis quae in diuersis Hispaniae vniuersitatibus in fauorem pauperum studentium condita sunt, inter varias constitutiones quae pro illorum bono

Statuta Minorum.

Statuta Praedicatorum.

regimine

regimine auctoritate Apostolica sunt conditae, haec primo loco constituitur, qua declaratur nullam illarum constitutionum obligare ad culpam eos, qui in talibus collegiis vitam agunt, nisi illi aliunde fuerint ad culpam obligati. Eugenius quartus in quacumque bulla quae incipit. Ordinis tui, declarauit nihil eorum quae in prima regula sanctae Clarae continentur, obligare ad culpam, praeterquam quinque illius regulae vota, quae sunt de obedientia, paupertate, & castitate, & clauisura, & abbatiae electionem, a ut depositionem. Et idem proximus declarauit sentiendum esse de secunda regula per Vibianum sextum eisdem sororibus sanctae Clarae data. Ex qua declaratione aperte sequitur sororem sanctae Clarae non peccare mortaliter, quia nisi diuinum officium aeternum dicere omiserit, si id non ex contemptu, sed ex negligentia dicere omiserit. Quia cum ex regula sua ad id dicendum non obligetur sub poena peccati mortalis, nullo alio iure ad peccatum mortale illas obligante illud dicere tenentur. Aliter tamen de fratribus Minoribus dicere oportet, quia hi quauis non sint ad sacros ordines promoti, ex particulari & speciali ipsorum regulae praecipuum tenentur dicere diuinum officium, iuxta ordinem sanctae Romanae Ecclesiae. Fratres autem Praedicatorum nullum tale habent suae regulae praecipuum, sed solo ordinis statuto illud dicunt, quod ad peccatum non obligat quia speciali eorum statuto (ut diximus) cauetur nullum suorum statutorum obligare ad peccatum. Si tamen illi de elemosynis aut de decimis illis a Pontifice summo concessis aluntur, tenebuntur sub obligatione peccati mortalis dicere officium diuinum integrum, quemadmodum clerici seculares qui beneficia possident. Ita enim declarat hoc Vincentius Bandellus in expositione suarum constitutionum cap. i. Sed istae leges quae obligationem ad culpam ab aliis similibus legibus tollunt, non de sola lege poenali, sed de omni lege loquuntur, aperte declarantes nullam talem obligare ad culpam. Deinde, & si aliqua esset lex in iure canonico, aut civili decernens nullam legem poenalem obligare ad culpam, haec non ligaret posteros legislatores qui in eadem potestate succedunt, ut non possent statuere legem poenalem obligantem ad culpam. Quia par in parem non habet imperium,

Vincentius Bandellus.

rium, ut dicitur in cap. Exiit qui seminat. §. Ceterum sacra Romana, de verbo, signi. li. 6. Cum igitur nulla lege humana prohibitum sit cedere legem penalem obligantem ad culpam, opus est ut de lege diuina positua inquiramus an illa prohibeat statuere legem penalem obligantem ad culpam. Et de hac ego constantiter dicere audeo nullam talem posse reperiri. Quonia omnis diuina lex in sacris literis continetur, in quibus nulla (ut certo scio) similis lex inueniri poterit. Si quis autem contendant aliquam talem diuinam legem posituam esse, proferat illam ex sacris literis, & gratias illi pro hoc tanto beneficio reddam immensas, tantum abest ut illi succedere, aut contradicere velim. Constantiter tamen (ut iterum dicam) assero nullam talem in sacris libris haberi. Sed quidam mecum de hac recedente operans respodit mihi talem legem, etsi verbis expressis non habeatur, deduci tamen ex aliis in sacra scriptura contentis. Citabat enim ad suam sententiam probationem id quod Deus per Naum prophetam praedixit: Non consurget duplex tribulatio. Ex quibus verbis se colligere putabat non posse legem aliquam simul obligare ad culpam & ad penam: quia si hoc esset, duplex iam, contra legem diuinam, (ut illi videbatur) consurgeret tribulatio, altera culpae, & altera poenae. O subtilem sacrae scripturae interpretem. Non possum certe non admirari, vel ut verius dicam, non ingemiscere, considerans istius & quorundam aliorum temerariam audaciam, qui se absolutos theologos reputare non verentur, cum tamen vix locum vnum difficilem sacrae scripturae intelligant. Satis sibi esse putant, si Aristotelis mentem perceperint, & ad hunc scopum omnes suas disputationes potissimum dirigunt, ut aliquid Aristotelis sententiae proximum tractent. Et ob hanc causam Aristotelem, tanquam si diuinus ille esset, ferè semper cum de re theologica disserunt, versant in ore. Ego quidem Aristoteli tantum tribuo, quantum nulli alteri homini fidei lumine destituto, non tamen adeo illum aestimo ut putem res theologicas, quas ille prorsus ignorauit, per solas illius regulas esse dirigendas. prout multi theologo de similibus rebus differentes haecenus fecerant. Ob quam causam a multis prudentibus viris desideratur ut theologia purior & sincerior traderetur, quae plus diuinarum

scriptu

scripturarum quam Aristotelicae doctrinae contineret. Pro qua re video nunc egregie laborare Ludouicum Caruatalium, qui mecum sub diuisis Francisci institutis per multos annos ad huc usque diebus militat, & in eodem Salsmannino monasterio quo ego, Franciscanum institutum habitum induit. Is enim res theologicas pure & Christiane tractare aggrediens optimas iam operis primitias detulit, & quae relictant speramus illum multo meliora daturum, & sic meliores quam hic theologo: prodituros. Hic enim theologaster (ut ex illius argumentatione constare poterit) non intelligebat quid nomine tribulationis in illo prophetae loco significetur, ac proinde ignorabat, quid esset duplicem tribulationem contingere. Tribulationis nomine hoc loco significatur poenitentia aut vindicta peccati, de qua re sufficiens reddit testimonium translatio septuaginta interpretum quam beatus Hieron. hoc loco probat, quae sic ait. Non vindicabit Deus bis in idipsum. Ex qua translatione aperte constat eam in Hieronymi translatione dictam esse tribulationem, quam septuaginta dixerunt peccati vindictam. Et haec certe non erit duplex, quia si primo digna & sufficiens fuerit poenitentia de peccato vindicta, nihilquam alia postea de illo sumetur, ne Deus bis vindicare videatur. Omitto quid hoc loco Hieronymus doceat, quoniam periculosa est illius sententia, nisi illi nimitum benigne interpreteris. Si hoc modo intelligenda est duplex tribulatio, nescio quo pacto ostendet consurgere duplicem tribulationem, per hoc quod lex poenalis obliget simul ad culpam & ad penam. Nam obligatio ad culpam non est tribulatio, hoc est, peccati poenitentia siue vindicta. Quia etiam si nulla in homine praecessisset culpa, potest illi dari lex obligans ad culpam. Deinde, illa prophetae sententia non est generaliter & absolute ad omnes referenda, sed iuxta verum literae sensum duabus tribubus, quae ex captiuitate Iudaica sunt ereptae, dicuntur, ut non timeant se etiam in captiuitatem redigi sicut aliae decem tribus: quia Deus non vult bis talem vindictam de populo Iudaico sumere. Et hoc est quod dicit non consurgere duplicem tribulationem. Si vero illa prophetae verba non ad solas duas tribus, sed ad omnes in vniuersum homines dicta esse quis velit, oportet ut illa non de omni peccati

K 4

puni.

Ludouicus
Caruatal:
lus.

Naum. 1.

punitioe & vindicta intelligat, sed de sola illa quæ est
culpe æqualis, & per quam dignè & pro sua mensura cul-
pa punitur. Nam de aliis punitioibus quæ culpæ mensu-
ram non implent non est dubium quin duas & tres &
multo plures læpè Deus inferat pro vnica culpa. Hieremias
siquidem de populo Iudæorum in idolatriam con-
uerso loquens ad Deum ait: Induc super eos diem affli-
ctionis, & duplici cō:tritione contere eos. Duplicem con-
tritionem dixit pro duplici punitioe quam illi impre-
catur. Et Propheta regius in Psalmo centesimo octauo
de Iuda proditore prophetans, multas variasque illi pro
peccato proditiōis prædicat pœnas. Ex his omnibus
apertè constat illa Nam prophete verba quibus ait, non
conferget duplex tribulatio, nihil prorsus agere ad pro-
bandum legem poenalem non posse obligare ad culpam.
Cum igitur constet nulla lege diuina positiua prohibi-
tum esse legem humanam poenalem posse obligare ad cul-
pam, hoc solum iam mihi superest probandum, non esse
contrarium legi naturali, legem poenalem obligare si-
mul ad culpam & ad pœnam. Hoc autem vel ex eo aper-
tissimè probatur quod multa fuerunt olim, & sunt nunc
leges diuinæ simul ad culpam, & ad pœnam obligantes,
quas Deus nunquam dedisset, si legi naturali contraria-
rentur. Absurdum enim esset dicere, Deū legem aliquam
condidisse, quæ legi naturali repugnaret. De qua re aper-
tissimum reddit testimonium beatus Cyprianus, qui in
sermone de baptismo Christi Deum alloquens ait. Lex
tua docet vitare peccatū, & corripit transgressores: & vt lo-
tis mundisq; pedibus in via immaculata incedat, omnia
præmonstrat offendicula, & insinuat diuerticula quibus
periculosi transitus euitentur, nihil impossibile, nihil iu-
bet austerum. In quibusdam per legem tuam promissa
præmia nos inuitant, in multis pœnæ propositæ & sup-
plicia vel damna terribos animos à scelerum retrahūt ap-
petitu. Neq; lex tua scripta à lege naturali in aliquo disso-
nat. Hæc Cyprianus. Et beatus Augustinus super illum
versum, Præuaricantes reputauit omnes peccatores terre,
ex Psalmo. us. ait. Lege diuina instauratam esse legem
naturalem, siue auctam, siue firmatam, tantum abest, vt
putet legem diuinam repugnare vnquam legi naturali.

Et

Et libro. 22. contra Faustum Manichæum capit. 27. multo
apertius hoc docet, sic inquit: Lex æterna est ratio diu-
na vel voluntas Dei, ordinem naturalem conseruari iu-
bens, perturbari vetans. Hæc Augustinus. Neque soli san-
cti viri aut veri Christiani, sed etiam Gentiles qui non
tam plenam de Deo habuerunt notitiam, intellexerunt
Deum in suis operationibus nunquam à lege naturali di-
scedere. Nam Aristoteles in libro de mundo ait. Deus (vt
veterè sermone traditur) cum omnium rerum princí-
pium, & finem, mediumque teneat, rectè semper secun-
dum naturam incedit, quem iustitia semper affectatur vl-
censens legis diuinæ violatores. Hæc ille. In quibus verbis
id potissimum annotandum est quod ait, Deum rectè
semper secundū naturā incedere: quod ideo dictum esse
constat, vt offenderet Deum nihil contra legem natura-
lem agere. Est itaque euidens, & omnibus manifestum,
Deum nullam vnquam legem condidisse quæ legi natu-
rali repugnaret. Si igitur ostendero multas esse aut fuisse
diuinas leges simul ad culpam & ad pœnam obligantes,
inde manifestè probatum erit non esse contra legem na-
turalem, si lex aliqua statuat quæ simul obliget ad cul-
pam & ad pœnam. Prima quam Deus homini dedit lex,
habetur in libro Genesis per hæc verba, quibus Deus
primo homini loquens, ait. Ex omni ligno paradyfi come-
de: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In
quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.
Ecce legem pœnalem, de qua nullus fidelis negare pote-
rit eam obligasse simul ad culpam & ad pœnam. Nam
quod lex fuerit pœnalis, ex pœna mortis, quam illa mi-
natur, & quam Deus homini (vt Paulus docet) propter
illius legis transgressionem infligit, apertissimè constat.
Quod autem lex illa obligauerit ad culpam, adeo est
omnibus, præsertim Christianis, manifestum, vt nullus
sit homo qui in se non portet culpæ, quæ ex transgres-
sione illius legis contracta est, testimonium. Quia non
in solo Adam culpa illa, aut pœna permansit, sed per
Adam in omnes homines (vt Paulus ait) sicut peccatum,
ita & mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Di-
cens itaque Deus: In quocunq; die comederis ex eo, mor-
te morieris, simul denūciauit culpam quam legem trans-
grediendo

K 3

Hieremias.

Psal. 108.

Cyprian.

August.

Aristot.

Gen. 2.

Rom. 5.

Ibidem.

grediendo committere: & poenam quam pro legis transgressionem sustineret, ut unquam enim horum, culpam videlicet & poenam nomine mortis significauit. In cuius rei testimonium profero B. Eucherium qui in libro. 1. super Genesim cap. 17. prædicta verba interpretans ait. Hanc quam Deus homini minatus est mortem, non eam tantum debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed hæc qua hæc alienatur a Deo, qui est vita sua. Sicut enim corpus viuit ex anima, ita anima ut beatè viuat, viuit ex Deo. Ergo deserta a Deo anima iure dicitur mortua, ex qua tres postea secute sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed ut istæ sequerentur, prima præcessit desertio Dei. Hactenus Eucherius.

Post hæc legem, quam solus Deus homini in statu integritatis naturæ dedit, alias multas pro statu naturæ lapsæ & deminutæ condidit leges, in quibus multæ sunt quæ simul obligabant ad culpam & ad poenam. Nam omnes illæ leges quæ prohibebant matrimonia contracta inter illos qui erant aliquo consanguinitatis aut affinitatis gradu coniuncti, obligabant ad culpam & poenam eos qui contra tales leges matrimonia contraxissent. Obligacionem ad culpam apertissimè Deus expressit, quum post daretas omnes illas leges, statim subiecit. Omnis anima quæ fecerit de abominationibus his quippiam peribit de medio populi sui. Obligacionem ad culpam & poenam simul ostendit, quum postea iterum easdem leges repetens, in multis illarum poenam mortis statuit contra eos qui leges illas transgredierentur. Qui dormierit cum nouerca sua (inquit lex) & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum sit super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur, quia scelus operati sunt, sanguis eorum sit super eos. Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio vestri. Et aliæ multæ similes leges illic continentur, quæ poenam mortis transgressoribus minantur. Hæc autem mortis comminatio (ut doctus subtilis Scotus rectè annotauit) nunquam in lege Mosaicæ ponitur nisi propter transgressionem quæ esset culpa mortalis. Præterea in lege euangelica quæ multo iustior & suauior est

Eucher.

Leuit. 18.

Leuit. 20.

Scot. in 4.
sen. d. 1.

96.

quam lex Mosaicæ, aliquas, quauis paucissimas, leges poenales instituit Christus, per quas aliquibus criminibus certas penas infixit, nec tamen per talium poenarum institutionem eos a culpæ obligatione absoluit, imò potius ad ostendendam culpæ grauitatem, & ad auertendam homines ab illius culpæ perpetracione talem minatus est poenam. Nam homicidas statuit iuste illos posse in poenâ criminis a iudice ad mortem damnari, sic inquit. Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit. Per hæc enim verba (ut omnes Theologi concorditer docent) Christus dedit iudicibus potestatem occidendi homicidas.

Mat. 16.

Mat. 19.

Adulteros etiam (ut longè latius libro secundo Deo dicitur ostendimus) puniuit, priuando eos iuste exigendi debitum ab vxoribus suis, quando hanc solam dixit esse causam propter quam marito licet dimittere vxorem suam. Nullum credo tam dementem esse, ut dicat homicidam liberum esse a culpâ, propterea quod hominem occidens se exposuit periculo poenæ quam illi lex diuina minatur. Et idem prorsus dicendum est de adultero, quum adulterium committens amittit ius exigendi debitum ab vxore. Ex quibus omnibus constat aliquas esse a Deo conditas leges obligantes ad culpam, non obstante quòd per easdem aut per alias leges sint ab eo decretæ poenæ contra transgressores illarum legum. Et quia diuinæ leges (ut iam probauimus) nunquã a lege naturali discedunt, inde apertè conuincitur non esse contra legem naturalem, potestatem humanam statuere legem quæ simul obliget ad culpam & ad poenam. Et quia supra probauimus hoc nulla lege diuina positua, aut humana esse prohibitum, inde euidentissimè probatur potestatem humanam habere ius condendi legem quæ obliget ad culpam non obstante poena per eandem legem imposita.

Tertiò, principaliter ad probandum eandem conclusionem argumentor ex multitudine exemplorum quæ apertissimum testimonium reddunt, iam sæpe ab humana potestate factum esse id, quod nos ab humana potestate fieri posse contendimus. Plurimæ (ut notum est) sunt leges canonicæ, quæ aliquid extra ius diuinum præcipiunt, aut prohibent sub poena excommunicationis ipso facto incurrendæ. Omnes huiusmodi leges ab humana potestate condite

condita sunt per auctoritatem illi a Deo collatam, & tamen omnes illae obligant illatum transgressores simul ad culpam & ad poenam. De obligatione ad poenam, vel ex eo constat, quod cum in illis lata exprimitur sententia, quotquot tales leges transgrediuntur, incurrunt sententiam excommunicationis. Obligatio vero ad culpam apertissime conuincitur ex ipsa sententia excommunicationis, quae per talem legem contra transgressores profertur.

Quia excommunicatio non nisi pro peccato mortali, etoque graui, & cui est annexa contumacia, potest inferri, ut dicitur in capitulo. Nemo. & capit. Certum. in quaest. 3.

Cap. 4.

Et ob hanc causam nos supra diximus excommunicationem quae per legem aliquam imposita est, efficacissimum esse argumentum ad probandum legem illam obligare ad culpam mortalem. Sunt ad huc aliae leges poenales quae praeter excommunicationem alias poenas transgressoribus earum imponunt, & illas obligare ad culpam est adeo manifestum, ut nullus merito dubitare valeat. Nam in capitulo. Perpetua, de electione, libro sexto, declarat Papa eum qui scienter elegerit indignum simul committere culpam, & incurrere in poenam. Super

Domini.
cus de S.
Geminia.

quem textum Dominicus de sancto Geminiano notabit, tertio haec ait. Nota hic optimum textum, qui facit in argumentum, quod veniens contra legis praecipuum peccat mortaliter, etiam si in lege praecipuum sit alia poena imposita. Probat textus, quia dicit hic quod quoad Deum punitur iste, & etiam ab Apostolica sede, ex quo tunc fecit a iure prohibita, licet non perfecerit, tamen quoad Deum fecit. Haec Dominicus, qui eandem sententiam iterum docet & colligit ex capitulo. Commissa. § illum eodem titulo. Sed forte aliquis dicit in illis capitulis citatis assignari poenas contra transgressiones praceptorum diuinorum, & ideo non bene probari ex illis humanam potestatem lege ab ea statuta obligare aliquem simul ad culpam & ad poenam. Ideo alia exempla ego profero multo manifestiora, quibus aperte probatur aliquam legem humanam simul obligare ad culpam & poenam.

Est enim quaedam lex circa librorum impressores condita in sessione nona Concilii Lateranensis sub Iulio secundo, & Leone decimo celebrati, quae eisdem impresso-

ribus

ribus praecipitur ut nullus eorum librum aliquem imprimere seu imprimi facere praesumat, nisi prius in vrbe Romana per vicarium Papae, & sacri Palatii magistrum, in aliis vero ciuitatibus & diocessibus per episcopum vel alium habentem peritiam scientiae libri seu scripturae huiusmodi imprimendae ab eodem episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem haereticae prauitatis ciuitatis siue diocesis in qua libri illius impressio fieret, diligenter examinetur, & per eorum manu propria subscriptionem, quam sub excommunicationis sententia gratis & sine dilatione dabunt, approbetur. Qui autem impressor contra hanc datam legem aliquid ausus fuerit imprimere, ultra excommunicationis sententiam quam ipso facto lex illi infert, punitur etiam per eandem legem amissione omnium librorum impressorum, & publica illorum combustione, ac centum ducatorum fabricae basilicae principis Apostolorum de vrbe sine spe remissionis solutione, ac per continuum annum ab exercitio impressionis suspensione. Quae lex iterum in tertia sessione Concilii Tridentini sub Paulo tertio celebrati in eodem praesente confirmata est. Ecce vides quam multas poenas haec canonica lex contra illius transgressores statuit, nec tamen omnes illae obstant, quin lex illa eosdem transgressores simul obligauerit ad culpam mortalem. Hoc autem vel ex eo facile conuincitur, quod ultra omnes illas poenas contra illius legis transgressores sententiam protulit excommunicationis, quae (ut iam diximus) non nisi pro peccato mortali inferri potest. In eodem Concilio Lateranensi sessione nona condita est alia lex contra eos clericos beneficia habentes qui diuinum officium, prout tenentur, Deo persoluere omittunt, quae etsi poenalis sit, ad culpam tamen obligat ut ex verbis illius aperte constare potest, quae talia sunt: Statuimus quoque & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo cessante impedimento, beneficiorum suorum fructus non faciat pro rata omissionis recitationis officii & temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas huiusmodi beneficiorum, vel pauperum elemolynas erogare teneatur. Si vero ultra dictum

Concilii
Lateranensis
statutum contra clericos
non dicentes officium
diuinum.

tempus

tempus in simili negligentia contumaciter perseverauerit, legitima monitione præcedente, beneficio priuetur: cum propter officium detur beneficium. Intellegatur autem officium omittit, quoad hoc, ut bene probari possit, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Deo tamen ultra præmissa de dicta omissione reddituri rationem. Hactenus concilium Lateranense. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod ultimo dicitur. Deo tamen ultra præmissa de dicta promissione reddituri rationem. Ex quibus verbis aperte constat statutum illud eisi penale sit, obligare ad culpam, aut saltem non tollere obligationem ad culpam, quæ ante tale statutum habebatur. Quia nisi talis officii diuini omisio culpabilis esset, non oporteret de illa rationem Deo reddere. Multas alias possem ex utroque iure leges in medium profertre, quæ simul ad culpam & penam obligant: sed quia istæ ad probandum id, quod in principio huius capituli posuimus fundamentum, sufficiunt, & istæ apertiores etiam sunt quam ut de illis quis merito dubitare possit: ideo alias omnes de quibus aliqua forte poterat intempestiua oriri, contentio, nunc prudens omitto, ut suo loco commodius de illis disputare valeam.

QVOD LEX PVRE POENALIS QUATENUS TALIS EST NUNQUAM EX SE OBLIGAT AD culpam. Cap. IX.

QUANVIS apertissimis rationibus ostendimus, hominem legislatorem, posse condere legem penalem quæ simul obliget ad culpam: non tamen ideo credendum est illum quotiescumque legem penalem statuit, hac usum fuisse potestate: sed aliquas leges penales condidisse quæ ad nullam profus obligant culpam, alias rursus quæ illarum transgressores faciunt culpæ, simul & penæ obnoxios. Operæ præcium igitur me facturum existimaui, si ostenderem quæ & quales sint leges penales ad nullam culpam obligantes, & quæ sint quæ ad culpam simul & penam obligant. Quæ res, cum nimium varia sit, sicut non potest vnica & certa regula describi, ita etiam nec vno capitulo absolui, nisi adeo prolixum foret, ut lectori quamlibet tenaci atque constanti facile fastidium commouere possit. Ut igitur lector liberius in le-

in lectione persistat, & quæ legerit memoriæ facilius commendare valeat, decreui huius quæstionis definitionem per varias regulas distinguere, & per diuersa capitula parti. Sic igitur hæc prima regula.

Lex pure penalis quatenus talis est, nunquam obligat ad culpam aliam quam quæ contrahi possit, propterea quod sit aut omittitur id, propter quod est imposita pena quamuis aliquando ratione grauitatis penæ innuat illum, cui pena imponitur esse aliunde ad culpam obligatum. Hæc regula iuxta singulas illius partes prius declaranda est, & ex illius declaratione facile illius veritas patebit. Primo igitur pro huius regulæ declaratione annotare oportet, duplicem esse legem penalem. Quedam est lex pure penalis, & alia est lex penalis mixta. Hæc legis penalis distinctionem annotat solennis doctor Henricus à Gandauo: quod libe-
Henricus
Ganda.
to 3. quæst. 22. quamuis eas leges non appellet his nominibus quibus nunc ego eas appello, sed tantum ponit exempla earum. Sed quia hanc legis penalis distinctionem non bene considerantes inident præsertim Syluester in sua summa in titulo inobedientia, circa finem, vbi dicit esse verbalem tantum & puerilem distinctionem: ideo volo singulas huius distinctionis partes aperte explicare, & ostendere ex utroque iure, diuino scilicet, & humano non tantum verbalem & puerilem (ut Syluester sine urbanitate & ciuilitate dixit) sed veram & realem esse inter illas distinctionem. Et tandem ostendam id, quod potissimum in hoc capite intendo, legem pure penalem quatenus talis est non obligare ad culpam. Lex pure penalis est illa, quæ nihil facere præcipit aut prohibet: sed tantum imponit penam illi, qui aut aliquid fecerit, aut facere omiserit. Lex penalis mixta est, quæ aliquid fieri præcipit, aut prohibet, & insuper verbis expressis statuit penam contra eiusdem legis transgressorem quocumque modo illa statuarur. Parum enim refert, quod sit pena aliqua certa decreta, aut quod sit iudicis arbitrio commissa, quocumque modo exprimitur pena in ipsa lege contra præcepti aut prohibitionis transgressorem, semper lex illa dicitur lex penalis mixta. Si verò nullum sit verbum in ipsa lege, quod aliquo modo exprimat aut innuat penam contra eiusdem legis transgressorem, quamuis

quauis iudex possit propter aliquod aliud decretum illius legis transgressorem punire, nunquam tamen lex illa dicitur lex poenalis mixta; quia lex poenalis dici non meretur quæ nullum in se continet verbum aliquo modo exprimens poenam. Sed lex illa dicitur solum moralis, videlicet præceptum aut prohibitio: quia de solis moribus dixerit, & nihil prius de poena tractat. Nam ideo lex aliqua dicitur poenalis mixta; quia sub eodem verborum contextu simul in ea miscentur mores & poena. Ea parte qua aliquid præcipit aut prohibet, lex moralis ceteri debet: ea vero parte qua poenam contra transgressorem statuit, poenalis dicenda est. Et inde euenit vt tota integera lex quæ ex illis duabus partibus componitur, merito lex poenalis mixta dicatur. Istarum duarum legum poenaliū, videlicet legis purè poenalis, & legis poenalis mixtæ distinctio & diuersitas manifestè probatur ex diuersis legis potestatibus, qua Modestinus iuriconsultus explicat in l. Legis virtus. ff. de legibus, sic inueniens. Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire. Hæc ille. In quibus verbis diuersas legis potestates enumerans, eas distinguit per diuersa obiecta, hoc est, per diuersas materias circa quas leges ipsæ versari possunt. Si res est bona, lex illam præcipere potest: si mala, potest illam prohibere: si neutra est aut indifferens, hoc est, si nec ex se bona aut mala, illam potest permittere. Si malum quis fecerit, lex illum punire potest, & poenam contra illum statuere. Si bonum quis fecerit, lex etiam potest illi mercedem donare, & præmium illi decernere. Et hanc quintam legis potestatem videtur iuriconsultus præterisse, in suis illis verbis modo citatis. Nec Accursius huius potestatis legis meminit, quum ipsius Modestini verba interpretatur & illis aliquid opponere nititur. Dicit tamen nullam esse legem in qua aliquid ex illis quatuor à Modestino expressis, aut aliquid æquipollens non inueniatur. Sed certè ego non video quo pacto possit Accursius ad aliquod illorum quatuor reducere legem quæ nihil aliud præcipiens aut prohibens fieri, statuit præmium reddi illi qui primus hostium muros ascenderit, vt per solam spem præmij multos ad opus illud alliceat. Sicut enim mala punire virtus est

est legis, & potestas principis, ita etiam potestas est principis & legis virtus, bonum præmio afficere. Sed in Modestini fauorem dici potest illum, & si hanc legis potestatem verbis apertis non expresserit, eam tamen aperte inuuisse, quum dixit legis virtutem esse punire. Quia sicut malis poena, ita iustis debetur præmij. Quisquis has omnes legis potestates plenè considerauerit, facile agnoscat eas non esse sic inter se connexas, vt vna non possit sine altera actum suū exercere. Non est enim necessarium, vt qualibet lex simul præcipiat, & prohibeat, & permittat, & puniat, & præmio donet: sed satis est illa aliquod horum præstare, vt lex dici mereatur, ex quo necessario consequitur, vt sicut potest esse lex aliqua quæ solū præcipit absq; hoc quod puniat, & alia quæ sine aliqua poenæ impositione aliquid prohibet, ita è contrario poterit esse aliqua lex quæ absque hoc quod aliquid præcipiat aut prohibeat, per metum poenæ urgeat ad faciendum id quod fieri oporteat: & aliqua rursus poterit esse lex quæ aliquid præcipiat aut prohibeat, & simul poenam imponat contra eos qui fuerint legem transgressi. Lex igitur quæ sine alicuius poenæ designatione aliquid præcipit aut prohibet, dicitur purè moralis. Legem moralem hic voco, non vt Theologi eam distinguere solent contra legem iudicalem aut ceremonialem, prout est illa quæ dixerit de actu virtutis necessario, sed illam omnem quæ quouis modo ad aliquam virtutem possit reduci, siue illa ordinetur ad lites tollendas siue ad bonos populi mores instituendos. Quæ autem absq; hoc quod aliquid præcipiat, aut prohibeat, poenam decernit contra eos qui aliquid fecerint aut omiserint, lex est purè poenalis. Lex vero quæ aliquid fieri præcipit, aut vetat, & poenam infert contra legis transgressores statuit, dicitur lex poenalis mixta. De lege purè morali non est opus exempla proferre, quia de illa in hoc opere non disero, sed solum de lege poenali. Verum ne exempla deesse videantur, vbi tam multa & tam aperta occurrunt, paucas aliquot ex omni genere decreui leges citare, vt ex illarum plena consideratione facile quisq; censere valeat, an sit purè moralis, an purè poenalis, an mixta. Sed vt apertius & facilius Lector hoc quod promitto efficere valeat, non sola legum

DE POTEST. LEGIS POENAL.

capita (vt mos est à iuris peritis receptus) sed aliquando ipsas integras leges citabo, vt illarum verba coram oculis habens statim sine alterius libri adminiculo, de qualibet illarum iudicare possit, quo nomine sit censenda.

Leges purè morales sunt quæ sequuntur, tam ex iure diuino, quàm ex iure humano. Ex iure diuino & naturali leges purè morales sunt omnes illæ decem ex quibus constituitur ille solennis decalogus ad vitæ aeternæ consecutionem, necessarius. Nam omnes illæ leges, prout in Exodo continentur, quauis bona præcipiunt, & mala prohibent, nullam tamen contra ipsarum legum transgressores poenam adficiunt. Erant adhuc præter hæc decalogi præcepta plures aliæ leges purè morales inter eas quas Dominus Deus olim dedit per Moysen, ex quibus pau-

Exod. 20.

Exod. 21.

Exod. 22.

culas aliquot proferam. Si emeris seruum Hebræum, inquit Deus per Moysen, sex annis seruiet tibi, septimo exierit liber gratis. Aduenam non contristabis, neque affliges eum, aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Ægypti. Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ex iure humano plurimas possem leges purè morales in exemplum proferre, sed ne absque necessitate chartas legibus impleam, solas tres aut quatuor citabo, & sunt quæ sequuntur. Non oportet in quadagesima quinta feria vltimæ hebdomadæ ieiunium dissolui & totam quadagesimam inhonorari, sed per totos dies ieiunare, & escis abstinentiæ convenientibus, id est, aris dioribus vti. Hæc lex condita est in concilio Laodiceno & habetur in cap. Non oportet, de consecr. distin. tertia.

Similis lex de eadem re data est à Martino papa in concilio Romano, in qua dies dominici excipiuntur, qui non erant excepti in lege præcedenti. Et citatur hic canon à Gratiano in cap. Non liceat, eadem distinctione. Circa missarum auditionem variæ datæ sunt purè morales leges. Vna lata est in Concilio primo Aurelianensi cap. 28 sub hoc verborum tenore: Cum ad celebrandas missas in Dei nomine conuenitur, populus non ante discedat, quàm missæ solennitas cõpleatur. Alteram dedit legem Anastasius papa de modo audiendi euangelium, quum legitur in missa, hæc continentem verba: Apostolica auctoritate mandamus, dum sancta euangelia in Ecclesia leguntur

leguntur, vt sacerdotes & cæteri omnes non sedentes, sed venerabiliter curui, & in cõspectu euangelii stantes, dominica verba intentè audiât, & fideliter adorent. Has duas leges citat Gratianus de consecr. distin. prima, in cap. Cum ad celebrandas, & cap. Apostolica. De obseruatione diei dominici lata est lex alia in concilio apud Compendium in Gallia, per quã prohibetur, ne mercatum in die dominico fiat, neque aliquis ad mortem damnetur. Et citatur hæc lex in cap. Omnes, de feriis. Omnes istæ leges, tam diuinæ quàm humanæ, dicuntur purè morales, quia solum præcepti aut solam prohibitionis absque alicuius poenæ impositione continent. De his legibus, quæ solum morales censentur, non est opus amplius differere, quia iuxta huius nostræ disputationis aleam non sunt constitutæ. His igitur prorsus relictis, ad legum poenarum exempla recensenda procedamus, & primò leges purè penales, deinde mixtas proferamus.

Leges purè penales à Deo datæ sunt, quæ sequuntur. Si quis (inquit Deus, per Moysen) furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor boues pro vna oue.

Si effringens fur domum siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. Si mechatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & mechus & adultera. Qui dormierit cum rouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, vterque moriatur: quia scelus operati sunt: sanguis eorum sit super eos.

Qui dormierit cum masculo coitu femineo, vterque operatus est nephas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio vestri. Et multæ aliæ similes leges in eodè loco recensentur, quæ poenas imponit illis, qui incestas celebrauerint nuptias. Quod autem hæc omnes sine solè poenales dicendæ, inferius aperte probabo. Ex iure canonico leges merè penales, ex multis aliquas citabo multum conducibiles. In capitolo Plerunque, de donationibus inter virum & vxorem, hæc Lex habetur.

LIBER PRIMVS.

82

leguntur, vt sacerdotes & cæteri omnes non sedentes, sed venerabiliter curui, & in cõspectu euangelii stantes, dominica verba intentè audiât, & fideliter adorent. Has duas leges citat Gratianus de consecr. distin. prima, in cap. Cum ad celebrandas, & cap. Apostolica. De obseruatione diei dominici lata est lex alia in concilio apud Compendium in Gallia, per quã prohibetur, ne mercatum in die dominico fiat, neque aliquis ad mortem damnetur. Et citatur hæc lex in cap. Omnes, de feriis. Omnes istæ leges, tam diuinæ quàm humanæ, dicuntur purè morales, quia solum præcepti aut solam prohibitionis absque alicuius poenæ impositione continent. De his legibus, quæ solum morales censentur, non est opus amplius differere, quia iuxta huius nostræ disputationis aleam non sunt constitutæ. His igitur prorsus relictis, ad legum poenarum exempla recensenda procedamus, & primò leges purè penales, deinde mixtas proferamus.

Leges purè penales à Deo datæ sunt, quæ sequuntur. Si quis (inquit Deus, per Moysen) furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor boues pro vna oue.

Si effringens fur domum siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. Si mechatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & mechus & adultera. Qui dormierit cum rouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, vterque moriatur: quia scelus operati sunt: sanguis eorum sit super eos.

Qui dormierit cum masculo coitu femineo, vterque operatus est nephas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio vestri. Et multæ aliæ similes leges in eodè loco recensentur, quæ poenas imponit illis, qui incestas celebrauerint nuptias. Quod autem hæc omnes sine solè poenales dicendæ, inferius aperte probabo. Ex iure canonico leges merè penales, ex multis aliquas citabo multum conducibiles. In capitolo Plerunque, de donationibus inter virum & vxorem, hæc Lex habetur.

Leges purè penales à Deo datæ sunt, quæ sequuntur. Si quis (inquit Deus, per Moysen) furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor boues pro vna oue.

Si effringens fur domum siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. Si mechatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & mechus & adultera. Qui dormierit cum rouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, vterque moriatur: quia scelus operati sunt: sanguis eorum sit super eos.

Qui dormierit cum masculo coitu femineo, vterque operatus est nephas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio vestri. Et multæ aliæ similes leges in eodè loco recensentur, quæ poenas imponit illis, qui incestas celebrauerint nuptias. Quod autem hæc omnes sine solè poenales dicendæ, inferius aperte probabo. Ex iure canonico leges merè penales, ex multis aliquas citabo multum conducibiles. In capitolo Plerunque, de donationibus inter virum & vxorem, hæc Lex habetur.

Si mulier ob causam fornicationis iudicio ecclesiae aut propria voluntate a viro recesserit, nec reconciliata postea sit eidem, dotem vel dotalium repetere non valebit. In capitulo, De caetero, extra, de homicidio voluntario vel casuali, hanc, quae sequitur, statuit legem Alexander Papa, huius nominis tertius. De caetero noueris, quod diaconus qui homicidio causam dedisse videtur, non videtur ad sacerdotium promouendus. In concilio Carthagenensi quarto, duae de auditione verbi Dei, & de auditione missae, conditae sunt leges, quae merè poenales esse, ex verbis illarum apertissime conuincitur. Sacerdote (inquit lex) verbum in ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicatur. Qui de solenni praetermissio ecclesiae conuentu, ad spectacula vadit, excommunicatur. Et citantur haec leges siue canones (nam canones merito leges appellare possumus) a Gratiano, in cap. Sacerdote, & cap. Qui die, de conse. distinctio. 1. Ex iure ciuili leges purè poenales sunt innumeræ, ex quibus tres aut quatuor solum exempli causa integras citabo. 1. Capitalium. ff. de panis, diuersae poenae pro variis & diuersis criminibus statuuntur his verbis. Venenarij capite puniendi sunt, aut si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. Grassatores, qui praedae causa id faciunt, proximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi & spoliare instituerunt, capite puniuntur, vtique si saepius atque in itineribus hoc adimiserunt: caeteri in metallum dantur, vel in insulam relegantur. Igni cremantur, plerumque serui, qui salutem dominorum suorum insidauerint: nonnunquam etiam liberi plebei & humiles personae. Incendarij capite puniuntur. Qui ob inimicitias vel praedae causa incenderunt intra oppidum, plerumque viui exuruntur. Deinde, in. 1. Si quis aliquid. 2. eodem titulo, multae aliae poenae aliis diuersis criminibus decernuntur sub hoc verborum contextu. Si quis aliquid ex metallo principis, vel ex moneta sacra furatus sit, poena metalli vel exilij punitur. Transfuge ad hostes, vel consiliorum nostrorum renunciatore, aut viui exurantur, aut furca suspendantur. Auctores seditionis & tumultus, populo concitato pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis subiiciuntur, aut in insulam deportantur. Sunt aliae

aliae plurimae in iure ciuili similes leges, sed haec pro exemplo sufficiunt. Si quis tamen plura adhuc exempla ex iure ciuili desiderat, libenter illi aliarum legum capita offeram vt ipse per se in fonte eas integras inspiciere valeat. 1. Nunquam. ff. de priuatis delictis. 1. Fullus. §. Qui alienum. & 1. Qui ea mente. ff. de furtis. 1. Diuus. ff. de extraordinariis criminibus. 1. Qui aedes. & 1. Si quis ex naufragio. & 1. Pedius. ff. de incendio, ruina, & naufragio. 1. Praetor ait, prima & secunda in principio. ff. vi bonorum raptorum. 1. Si lenones. C. de episcopali audientia. 1. Hi qui, & 1. Eum qui. C. de Apostatis. 1. Quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis. 1. Quauis. & 1. Cum vir. C. de adulteriis. 1. Vnica. C. de raptu virginum. Multas alias possem ex iure ciuili leges in exemplum citare, sed haec mihi sufficere videntur.

Ex iure etiam Hispano, praesertim regni Castellae, aliquas volo in medium proferre leges merè poenales, vt ex omni parte lector habeat exempla, quibus possit reliquas omnes leges conferre, & ex illarum collatione discere an sint merè poenales dicendae. In libro octauo regalium ordinationum regni Castellae, titulo. 4. qui est de periuris atque falsariis, sequentes leges habentur. Praecipimus, vt quaecumque persona, cuiuscumque status, praeminentiae, aut dignitatis, violauerit, aut non seruauerit iuramentum, quod fecerit super quocumque contractu, ipso facto amittat omnia bona sua, quae ex nunc nostrae camerae applicamus. Ordinamus, vt quicumque falsificauerit nostra sigilla, aut sigillum alicuius Archiepiscopi, aut cuiuscumque alterius praelati, amittat suorum bonorum medietatem nostrae camerae applicandam. In eodem libro titulo. 7. qui est de prodicionibus aut traditionibus, haec lex secundo loco habetur. Proditor est iniquus homo, & ab omni bonitate alienus, & ideo est ipso facto omnibus bonis suis priuatus, & sunt nostrae camerae applicata. In eodem etiam libro titulo nono, qui est de iniuriis, haec lex secundo ordine locatur. Quicumque verbis inhonestis & grauiter infamantibus aliquem iniurauerit, cantet coram iudice palinodiam, & soluat insuper trecentos solidos, quorum medietas nostrae camerae applicabitur, reliqua vero medietas dabitur iniuriam passo. Plurimas alias ex iure regni similes leges

citare potuissent, sed hæc mihi satis esse videntur, vt pro exemplis lectori seruare possint. Hæc omnes leges, quas ex iure diuino & humano pro merè poenalibus citauimus, ex eo cõstat esse purè penales, quòd nulla illarũ præcipit aliquid aut prohibet aut permittit, sed qualibet illarum penam duntaxat statuit, quæ debeat pro crimine infligi.

Exod. 22.

Legis poenalis mixtæ exempla reddere etiam oportet, vt de omni lege exempla habeantur, à quibus lector discat, quid de aliis sentire debeat. Leges mixtæ ex iure diuino sunt, quæ sequuntur, Viduæ & pupillo non nocebitis (inquit Deus per Moysen) Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percuriamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli. Rursum in Leuit. 19.

Leuit. 19.

uit. ait Deus. Si immolaueritis hostias pacificorum domino, vt sit placabilis, eo die, quo fuerit immolata, comedetis eam, & die altero, quicquid autem residuum fuerit, in diem tertium igne comburetis. Si quis post biduum comederit ex ea, prophanus erit & impietatis reus: portabitque iniquitatem suam, quia sanctum domini polluit, & peribit anima illa de populo suo. Leges mixtæ ex iure canonico sunt plurimæ, ex quibus pauca aliquot in exemplum proponam. In concilio Agathensi de auditione missarum quadam lex condita est, quæ à Gratiano citatur de consecra. d. 1. sub hoc verborum tenore. Missas die dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus: ita vt ante benedictionem sacerdotis egredi. populus non præsumat: quod si fecerint, ab episcopo publicè confundantur. In cap. Felicis, de torneamentis, postquam apertis & expressis verbis prohibentur torneamenta fieri, statim contra huius prohibitionis transgressores, poena decernitur his verbis. Quòd si quis eorum ibi mortuus fuerit, quanuis ei morientis penitentia non negetur, Ecclesiastica tamen careat sepultura. Quæ poena non ad omnes in torneamento pugnantes, sed ad illos solos, qui illic mortui sunt, extendenda est, cum illi soli sint per legem expressi. In ca. vnico, de sagittariis, hæc habetur lex ab Innocentio tertio condita. Artem illam mortiferam & odibilè balistariorum & sagittariorum aduersus Christianos Catholicos exerceri de cætero, sub anathemate prohibe-

prohibemus. In illa nimium vulgata decretali, omnis vtriusque sexus, quæ habetur in titulo de penitentis & remissionibus, primum præcipitur omnibus, vt semel in anno peccata sua proprio sacerdoti confiteantur, & saltem in die Paschæ Eucharistiæ sacramentum recipiant. Quo dato præcepto, statim contra transgressores poenam huiusmodi verbis statuit. Alioquin & viuens ab ingressu ecclesiæ arceatur, & mories Christiana careat sepultura. Eiusdem conditionis est lex siue canon, qui habetur in cap. Cum infirmitas corporalis, eodem titulo. Similes his sunt canones, qui habentur in cap. Romana. & in ca. Exigit de cõsibus libro sexto. Ex iure ciuili aliquot oportet leges mixtas in exemplum adducere. In l. Nequid. ff. de incendio, ruina, naufragio, postquam prohibetur, vt nullus res naufragorum causa surripiedi colligat, quum ad littus eiectionis fuerint, aut in mari fluctuauerint, statim poenam transgressoribus imponit per hæc sequentia verba. De his autem, quos diripiisse probatum sit, præsidè vt de laconibus grauem sententiam dicere. Item Vlpianus iuriscõsultus ad coercendam malorum tutorum auaritiam, quandam legem dedit, quæ habetur. ff. de furtis, sub hoc verborum cõtextu. Tutor administrationem quidè rerum pupillarum habet, intercipiendi autem potestas ei nõ datur, & ideo si quid fraudadè animo amouerit, furtum facit: nec vsu capi res potest, sed & furti actione tenetur. Imperator Constantinus ad reprimendam & omnino sepiendam pessimam aruspicum artem, quandam contra eos dedit legem, quæ habetur in. C. de maleficis & mathematicis, sub hac verborum serie. Nullus aruspex, nullus sacerdos, nullus eorum, qui huic assolent ministrare, ad limen alterius accedat: nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum amicitia, quanuis vetus, repellatur. cõcremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit, & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus & præmiis. Nolo plures leges pro hac re citare: quia hæc satis esse mihi videntur ad sumendum ex illis exemplum. Si quis verò plures desiderat, quanuis ad hominè Theologum non spectet tot leges citare, aliarum plurium legum sola capita citabo, vt lectori plurimarum legum cupido, prout potuero satisficiam.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Lex, Iudicis. & l. Addictos. C. de episcopali audientia. l. 1. C. Nemini licere signum saluatoris & c. l. fin. C. de Iudicis. l. Pergit. C. de sepulchro violato. l. 1. C. ad legem Iuliam de ambitu. l. Omnes cognitores. & l. Sancimus. C. ad legem Iuliam repetundarum. l. fi. C. de seditiosis. l. 1. C. de famosis libellis. l. fi. C. de his, qui latrones occultant. l. Si quis intra prouinciam. C. de bonis proscriptorum. Denique, vt legis mixtæ exempla lectori vndique præbeam, aliquas ex iure Hispano, præsertim regni Castellæ, leges in medium producere decreui, in libro secundo regaliū ordinationum titulo. 15. lex. 7. præcipit cunctis iudicibus, vt nulla munera recipiant. Quicumque autem per se aut per alium receperit aliquid quamlibet paruum munus, ipso facto amittat iudicis officium, & nunquam illud possit iterum habere: & reddat insuper munus illud, quod acceperat, cum duplo pro camera regia. In eodē libro & titulo, lex vltima præcipit omnibus iudicibus & notariis, vt pro sui laboris salario nō exigāt aut recipiāt aliquid vltra id, quod per alias eiusdē regni leges illis decretum est. Si quis verō cōtra fecerit, pro prima vice reddet id, quod vltra accepit, & insuper quadruplū: pro secunda reddat decuplū: pro tertia verō priuetur officio, & amplius non vtatur illo. Nec opus est plures in exēplum citare leges, quia hæc sufficiunt lectorem, quilibet rudem, erudire. Omnes hæc leges tam diuinæ quam humanæ, quas in hoc paragrafo citauimus, leges mixtæ dicuntur, quia in qualibet illarum sub eadem verborum serie miscentur aliqua quæ ad mōres hominum publicos spectant, & aliqua, quæ pœnam transgressoribus imponunt. Est igitur quælibet istarum legum statum moralis, & pœnalis. Nam quatenus de moribus differit, moralis censetur: quatenus verō pœnam statuit, dicitur pœnalis. Et hinc manifestè conuincitur, non solum verbalem (vt Syluester ait) sed verè realem esse distinctionem inter legem purè pœnalem, & legem mixtam de eadem re disponentem. Nam lex purè pœnalis (vt ex dictis constat) nihil præcipit aut prohibet, sed solum decernit pœnam illi, qui aliquid fecerit, aut facere omiserit. Lex verò mixta vtrūq; exequitur, quia præcipit aut prohibet: & pœnā insuper cōtra transgressorē statuit.

His

LIBER PRIMVS.

85

His igitur omnibus sic prænotatis, opus est iam, vt primam & præcipuam huius capituli conclusionem repetamus, & illam euidentibus argumentis comprobemus, quæ talis est.

Lex purè pœnalis, quatenus talis est, nunquam ex se obligat ad culpam mortalem, quanuis aliquando ratione grauitatis pœnæ innuat illum, cui pœna imponitur esse aliunde ad culpam obligatum. Primam huius conclusionis partem probo: quia lex purè pœnalis nullum in se continet verbum, per quod possit constare illam obligare ad culpā, ergo talis lex nullo modo obligat ad culpam. Consequentia ista est notissima: quia nulla lex potest aliquem ad culpā obligare, nisi illi adeo apertè ostendat se velle illum obligare, vt ille clarè possit cognoscere se esse per illam obligatum ad culpam. Nam ob hanc causam supra capite primo, diximus esse necessariam cuiuslibet legis, quæ naturalis nō est, publicationem: nec legem aliquam, præter naturalem, posse homines obligare ad culpam ante illius publicationem. Quoniā alias homo (vt illic diximus) obligaretur ad impossibile: quod nefas est dicere. Parum autem refert legem publicare, si talibus verbis publicaretur, quibus ipsa nō possit intelligi, aut illius obligatio a nemine possit agnosci. Nam si huiusmodi verbis publicaretur lex, quantum ad illius obligationem attinet, idem esset ac si non publicaretur.

Quia publicatio ad hoc solū est necessaria, vt homo sciat id, quod facere tenetur, & sub qua obligatione id facere tenetur. Est ergo summè necessarium, vt lex, quæ hominē ad culpam obligare debet, aliquibus verbis suam manifestet obligationem. Quod autem lex purè pœnalis nullū tale verbum in se contineat, apertissimè probatur per ea, quæ superius capite quinto, documento quarto diximus, vbi recensuimus omnia verba, quibus lex aliqua potest ostendere, se obligare subditos ad culpam. Verba enim, quæ obligationem ad culpam inducunt, diximus esse ista. Præcipio, mando, iubeo, prohibeo, inhibeo, interdico, veto, aut quæ istis æquipollent, prout sunt hæc verba, tenentur, debeant, necessariò, necesse est, non potest, non licet: & si quæ sunt fortè alia his similia. Et si post verbum, statuiamus, aut ordinamus, aut aliud simile, adderetur ali-

L ;

quod

quod horum verborum, in virtute sanctæ obedientiæ, sub interminatione gehemæ, aperte (vt diximus) ostendetur esse obligationem ad culpam moralem. Constat autem in lege purè penali, nullum istorum verborum, quæ obligationem ad culpam ostendunt, haberi nisi fortè in ordine ad penam, quæ per legem statuitur. Si enim in ordine ad penam talia verba ponerentur, denotarent obligationem ad penam per iudicem imponendam, aut per reum (vt alias pectus) suscipiendam, nõ tamen obligationem ad id, faciendum vel omitendum, propter quod imponitur pena. Vt, gratia exempli. Si lex sub hoc verborum ordine condita sit. Eum, qui noctu armis accinctus fuerit, illis spoliari præcipimus. Hæc lex (vt ex illius verbis aperte constat) iudicem solum, ad quem penam illam infligere spectat, obligat, vt penam per legem expressam infligat, & non obligat reliquos, vt à positandis armis abstant. Quia illud verbum, præcipimus, non respicit armorum delationem, nec ad illam refertur: sed ad solam penæ impositionem. Et de illa obligatione, quæ respicit penam, ego in mea principali conclusione non sum loquutus: sed de obligatione, quæ respicit id, propter quod pena imposita est. Et ad talem obligationem ostendendam oportet, vt verbum præcepti aut prohibitionis apponeretur circa id, propter quod imponitur pena, prout fit in lege mixta sic dicente. Præcipimus, vt nullus noctu armis accinctus incedat, & si quis hoc modo incedens inuentus fuerit, armis spoliatur. In tali enim verborum forma verbum, præcepti, refertur ad armorum delationem, quod (vt diximus) non fit in lege purè penali. Et propter hanc causam ego in mea principali conclusione dicēs legem purè penalem non obligare ad culpam, addidi: quatenus talis est. Nam lex penalis, quæ imponit penam à iudice imponendam, dupliciter considerari potest, iuxta duas diuerfas personas, quas lex illa respicit, quæ sunt, Iudex & Reus. Si ad reum talis lex referatur, dicitur purè penalis: quia reo penam infligendam esse statuit, nihil profus illi præcipiens aut prohibens, & ita dicimus reum ex vi illius legis, quæ (vt diximus) dicitur purè penalis, nunquam esse obligatum ad culpam. Si verò ad iudicem, à quo est illa pena infligenda, lex illa referatur, tunc

tunc: lex illa erit moralis & præceptiua censenda. Quia iudici non imponit lex illam penam, quam aduersus reum statuit, sed solummodo præcipit iudici, vt talem penam imponat reo. Poterit igitur talis lex purè penalis (vt alio capite infra dicemus) obligare iudicem ad culpam, si non inflixerit reo illam penam, quam lex infligere præcipit. Possent etiam lex talis statui, quæ præciperet hanc aut illam esse reo infligendam penam, quam si iudex infligere neglexerit, eadem aut alia similis imponatur iudici. Vt igitur totam hanc nostram disputationem ad breue compedium reducam, dico per hoc aperte conuinci legem purè penalem, quatenus talis est, non obligare ad culpam, quod in tali lege purè penali nullum est verbum talem obligationem ostendens. Sed fortè aliquis dicet satis aperte ostendi talem obligationem ad culpam, per hoc, quod penam imponit: quia si culpa non esset, nunquam imponeretur pena. Sed hanc responsionem esse falsissimam, & falsissimo illam inniti fundamento, apertissime, Deo fauente, conuincam. Nunquam enim per vnum è duobus datur intelligi alterum, nisi illa duo sint correlatiua, aut vnum eorum necessario dependeat ab altero, & sine illo consistere nequeat. Relatiua, quia se mutuo respiciunt, semper se inuicem manifestant, & cognitio vnius continet cognitionem alterius. Id etiam quod ab altero dependet, & non potest sine illo subsistere, si factum esse dicatur, eo ipso datur intelligi, esse etiam illud, à quo dependet & sine quo existere non possit. Vt, gratia exempli, si quis dicat Petrum existere alicubi, eo ipso innuit illius corpus & animam illic esse, quia homo verus sine corpore aut anima nullibi existere potest. Si quis etiam (vt rebus naturalibus omisissis de ciuilibus rebus exempla sumamus) dicat Petrum aut Ioannem condidisse testamentum, eo ipso dicit illum instituisse aliquem hæredem; quia sine hæredis institutione testamentum perfectum esse non potest, vt dicitur, Instit. de legatis. §. Ante hæredis institutionem. Qui diceret etiam Petrum rem aliquam non suam legitime præscripsisse, eo ipso innuit illum toto tempore, quo rem illam vsque ad præscriptionem possedit, bona fide possedisse. Quoniam legitima præscriptio sine bona fide haberi non potest,

vt decernitur in cap. ultimo, de præscriptionibus, & in regula, Possessor, de regulis iuris, libro sexto. Quando autem vnum ab altero non dependet, sed absq; illo optimè consistere valet, nunquam per positionem illius datur intelligi reliquum. At, poena (vt Iurisperiti de illa loquuntur, & nos etiam impræsentiarum loquimur) nõ necessario dependet à culpa. Quoniam etsi poena nunquam alicui imponitur sine causa, frequenter tamen alicui imponitur sine culpa sua, & aliquãdo sine aliena: vt clarissimè constat de irregularitate, quam incurrit bigamus propter secundas nuptias, & quam incurrit iudex propter mortis sententiam, quam iuste contra aliquem protulit. Cum igitur poena non dependeat à culpa, neq; illam necessariò exigat ad sui consistentiam, conuincitur inde apertè ex impositione poenæ, minimè ostendi obligationem culpæ & inde vltra sequitur, legem purè poenalem, quatenus talis est, nunquam obligare ad culpam. Præterea, nunquam lex aliqua potest obligare ad aliquid, præterquam ad illud, quod per verba illius explicatur: sed lex purè poenalis nõ exprimit apertè aliquid esse necessariò faciendum, vel omittendum, sed solum exprimit poenam cõtra eum, qui hoc aut illud fecerit vel omiserit: ergo lex poenalis non obligat ad aliquid faciendum vel omittendum: ex quo manifestè sequitur illam, quatenus talis est, non obligare ad culpam. Alia sunt adhuc ad probandum hanc conclusionem efficacissima argumenta, sed illorum virtus & potentia clarius patebit ex solutione cuiusdam argumenti, quod Syluester ad suæ opinionis probationem facit. Nam Syluester in titulo, Inobediẽtia, irridens (vt dixi) hanc distinctionem legis poenalis, quam ex mente Henrici esse docui, dicit vniuersaliter omnem legem poenalem quacunq; verborum forma statuatur, hoc est, siue illa sit purè poenalis, siue mixta, semper obligare ad culpam. Ad quod probandum hoc vtitur argumento. Nullus apponit penam statuto, nisi quia vult aliquid fieri vel omitti: ergo sic volendo obligat ad aliquid faciendum vel omittendum: & inde sequitur, vt is, qui contra talem obligationem facit vel omittit, peccet. Et certè (vt ingenuè loquar) ego vehementer admiror, quod vir alioqui doctus, qualem cõseõ fuisse Syluestrum, propter tam debile

argm

Syluester.

argumẽtum motus sit ad talem opinionem, & tam aperte falsam tenendam. Valdè etiam miror, quod Henricum à Gandauo per illud argumentum expugnare se dicat: cum ipse Henricus eodem argumento motus, idè sentiat & doceat, quod Syluester. Nam etsi Henricus fateatur legem purè poenalem ex forma verborum nõ obligare ad culpam, ex intentione tamen ipsius statuentis dicit illam aliquando obligare ad culpam, aliquãdo non. Quæ differentia (vt ille ait) oritur ex diuersitate rerum, de quibus leges ipsæ disponunt, & ex diuersa intentione ipsius statuentis, vt puta quia lex poenalis statuit poenam propter rem simpliciter malam, aut propter rem indifferentem. Si lex statuit poenam propter rem simpliciter malam, quales sunt leges, quæ poenam decernunt contra adulteros aut latrones, dicit illam, quãuis sit purè poenalis, ex intentione legislatoris obligare ad culpam. Quia propter hoc dicit poenam esse à legislatore statutam, vt illud simpliciter & absolute malum nunquam fiat: & per solam passionem talis poenæ dicit culpam illam nõ deleri. Si verò lex purè poenalis decernit de re indifferenti, quæ nec est se mala nec bona, prout est lex, quæ in aliquibus religionibus habetur, sic dicens. Quicumq; post dictum completorium loquutus fuerit cum quouis, dicet septem psalmos. In tali lege dicit aliam esse habendam considerationem. Et vt clarius illius mens & sentẽtia intelligatur, verbisq; meis plenior præstetur fides, volo illius verba citare, quibus suam exprimit mentem, sic inueniens. In tali statuto poenali, eò quod est super indifferenti, intentio statuentis si rationalis sit, debet esse, non vt non loquatur aliquis omnino post completorium: quia hoc in casu aliquo posset vergere in magnum damnum aut incommodum. Et etiam debet esse intentio eius, non solum vt nõ loquatur in casu magne necessitatis, de quo iam dictum est: sed quod non loquatur in multis casibus inferioribus: scilicet ne passim & temerariè, aut ex leui causa loquatur tunc. Sed si rationalis causa loquedi occurrat etiam citra dictam magnam necessitatem, quod tunc, si loquatur, hoc sit sub poena apposita: quæ apponitur in tali casu, vt cogat eum ponderare, an causa, propter quam ei videtur loquendum, sit rationalis. Hoc enim conuincitur ex qualitate &

quæ.

Henricus
Ganda-
uensis.

quantitate poenae, per hoc quod iuxta regulam rationis rectam ponderantis, mauult huiusmodi poenam subire; quã loqui ex tali causa postponere. Dico ergo, quod si loquamur de huiusmodi statuto poenali, referendo ipsum ad intentionem statuentis, quod obligat transgressorem ex rationabili & probabili causa solimodo ad poenam, & nullo modo ad culpam: imò cum talis causa occurrit, potius meretur quã demeretur, si loquatur, & poenam legitime perfoluat, quã etsi in hoc casu sustinet sine culpa, non tamen sine causa. Transgressorem verò passim & temerariè sine causa rationabili, æstimo quod non solũ obligat ad poenam, sed ad culpam. Quia statutum ex intentione statuentis rationabiliter implicat, ne temerariè quis loquatur omnino, & sub hac poena: sed tunc solummodo cum rationabilis causa occurrit, vt dictũ est. Et sic transgressor temerarius talis statuti poenalis non potest ipsum transgredi absq; omni culpa, soluendo poenam. Et simile est de statutis principũ & p̄latorum in consimili materia. Hactenus Henricus, cuius verba, nec vno mutato, rã prolixè citauĩ, vt ex illis clarissimè omnibus constet, opinionem Henrici esse, omnem legem poenalem, quacunque verborum forma statuatur, semper ex intentione statuentis obligare ad culpã, nisi quando est de re indifferenti, & rationabilis causa transgressionis occurrit. Quo casu non dubito etiã Syluestrum idem dicturum. Quia iuxta doctrinam sancti Thomæ, quẽ ille imitatur ac tuetur, vbi rationabilis causa, quã est moralis necessitas, occurrit si superior, penes quẽ est dispensandi potestas, conueniri non potest, tunc ipse subditus potest secum dispensare, vt contra legem agat. Quibus omnibus plenè circũspectis, constat nullum esse inter Syluestrum & Henricum discrimẽ, sed de hac re prorsus inter illos conuenire. Deinde, argumentum, quod pro se adducit Syluester, illud etiam facit Henricus, vt probet omnem legem poenalem obligare ad culpam, sic inquit. In omni statuto poenali, principalis intentio statuentis non attendit ad poenam, hoc enim tyrannidis esset & crudelitatis, sed attendit ad alicuius operis, virtutis, & legalis consuetudinis obseruantiam; ad quam, vt legi subiectos fortius adstringat, ne per inobedientiã transgrediantur, poenam adiungit. Quare transgredi

gredi opus virtutis vel legis obseruantiam, quam in statuto quocunque poenali legislator principaliter intendit, cui poenam ipsam secundaria intentione annectit, non potest esse quin sit culpabile, si contra legislatoris intentionem transgrediatur. Dicendum est igitur absolute, quod non est aliquid statutum poenale, quin etiam transgressores obliget aliquo modo ad culpam. Hęc omnia Henricus. Quæ verba si lector diligenter aduertat, facile intelliget Henricum & Syluestrum esse in eadem sententia concordēs, & Henricum eodem argumento motum esse, ad opinandum omnem legem poenalem ex intentione statuentis, obligare ad culpam, quod pro se adducit Syluester contra Henricum, putã illum longe aliter sensisse, quã sensit. Propter quod ego vehementer suspicor Syluestrum nõ legisse ipsum Henricum, sed solum quosdam illius centones, quos in Summa Angelicã citatos inuenit. Vt tamen rem hanc legitime ille tractasset, debuisset prius Henrici literam legere, & bene illius sensum per scrutari, qui si illi ob aliquã iustam causam displicuisset, meritò ab illo discedere potuisset, sed cum modestia & Christiana vrbanitate, qualẽ decet virum Theologum, p̄sertim monachum, & tam sancti ac tam modesti patris, qualis fuit sanctus Dominicus, imitatore. Sed hęc missa faciamus, & ad solutionẽ argumenti, quod pro sua opinione Henricus & Syluester adducunt, nostram orationem reuocemus, ostendentes quã debili fundamentò illi innitantur. Fateor quidem, quod illi obiciunt, quãuis illud (vt mox dicemus) non semper sit verũ, in omni lege poenali primam & p̄cipuã legislatoris intentionem esse vt fiat vel omittatur id, propter quod imponitur poena, non tamen inde necessariò sequitur eos, qui tali legi subduntur, esse obligatos ad culpam, si faciãt vel deserant id, propter quod imponitur poena. Quoniã qui intendit aliquid, ab aliis fieri vel omitti, nõ semper eo ipso vult illos ad id faciendum vel omittendum obligare, etiã si ille talis sit, qui illos obligare posset. Frequenter enim cõtingit, vt is, qui potestatem obligandi habet, velit aliquid ab aliis fieri, & suam illis manifestet voluntatem nec tamen per hoc illos obligare intendat. Et hoc non solum in hominibus, sed etiam in ipso Deo frequenter experimur.

Mani-

Manifestat siquidem nobis Deus voluntatem suam per consilia, quibus aperte declarat se velle, ut faciamus id, quod nobis consulit, non tamen sic volendo, intendit nos obligare ad id, quod consulit. Consulendo igitur quantum intendat ut faciamus id, quod consulit, non tamen hac intentione ad id nos obligat. Et idem profertur dicendum est de aliis hominum prelatorum consiliis. Præterea, sicut legislator per legem obligantem ad culpam ostendit se velle ut fiat vel deseratur id, quod lex præcipit aut prohibet: ita sine obligatione culpæ sed per solum pœnæ timorem potest sibi subiectos inducere ad faciendum vel omittendum id, propter quod imponitur pœna. Tales leges diximus esse omnes, quæ continentur in statutis fratrum Minorum, & in statutis fratrum Prædicatorum, quæ non obligant ad culpam, quantum per illas intendatur, ut fiat vel omittatur id, quod per illas statuitur. Non est ergo necessariò consequens, ut legislator, qui legem ferens intendit, ut aliquid fiat vel omittatur, eo ipso intendat obligare ad illud. Fortè aliquis respondebit & dicet, id eò hoc in illis fratrum statutis cõtingisse, quia ipsi statuto suo hoc expresserunt, se nolle per statuta illa fratrum cõscientias ad aliquam culpam obligare: & si hoc non præmonuissent, non fuisset dubium, quin talia statuta obligassent ad culpam. Sed hæc responsio facillè conuincitur per hoc quod in prima regula sororis sanctæ Clare à beato Francisco edita, & per Innocentium quartum huius nominis Pontificem confirmata, multæ leges continentur, quæ etsi per eas intenderit summus Pontifex, ut ex fierent vel omittentur, quæ ipse in illis statuit, non tamen obligant sorores ad culpam, prout Eugenius quartus postea declarauit, quantum beatus Franciscus regulam illam statuens, aut Innocentius Papa illam confirmans, nihil tale expressit, quale fratres Minores aut Prædicatores in suis statutis fecerunt. Ex quo aperte conuincitur, ut legislator, qui legem statuens intendit aliquid à suis subditis fieri vel omitti, non eo ipso intendat eos ad id faciendum vel omittendum obligare. Fortè quis dicet Eugenium, eò quod pœnam habuerit potestatem, reuocasse tantam præceptorum multitudinem, quantum in illa prima regula cõtinebatur, alioqui si id non fecisset, illa omnia obligassent. Hoc ta-

mem

men aperte conuincitur esse falsum, ex eo quod Eugenius non dixit se reuocare regulam illam per Innocentium confirmatam, aut se dispensare in illa: sed solum dicit se declarare regulam illam, sic inquires. Auctoritate & tenore præsentium declaramus, & volumus quod in nullius prædictorum transgressione, præterquam eo: si quatuor, quæ cõcernunt principalia vota, obedientiæ scilicet, paupertatis, castitatis, & clausuræ, & super electione Abbatissæ, & dispositione peccati mortale incurrant. Hæc Eugenius Papa. Deinde, licet fratres Minores aut Prædicatores in suis statutis præmonuerint se nolle per illa statuta fratres ad aliquam culpam obligare ex illa tamè motione hoc aperte colligitur, legislatorem posse, quum voluerit, legem statuere, per quam sine aliqua culpæ obligatione intendat aliquid à suis subditis fieri vel omitti. Et inde apertissime deducitur non esse necessariò consequens, ut quoties legislator intendit aliquid à suis fieri, toties intendat eos ad illud obligare. Mala est igitur consequentia illius argumentationis, qua Henricus & Syluester nituntur probare, omnem legem pœnalem obligare ad culpam, sic arguentes. Legislator talem legem statuens intendit ut fiat vel omittatur id, propter quod pœnam imponit: ergo obligat ad illud. Quam mala sit hæc consequentia, prudens lector ex his, quæ diximus, facillè agnoscat. Sed neque illius consequentiæ antecedens est vsquequaque verum: quia (ut statim ostendam) non semper in omni lege pœnali legislator intendit, ut fiat vel omittatur id, propter quod imponitur pœna: sed propter alium iustum finem. Hoc enim constat esse verum in omni lege pœnali, quæ statuit pœnam alicui sine sua culpa, non tamen sine iusta causa infligi. Nam leges pœnales, quæ filiis hæreticorum pœnas imponunt, non intendunt, ut fiat aut omittatur omne illud propter quod tales pœnæ imponuntur. Quia tales pœnæ id eò illis imponuntur, quia filij hæreticorum sunt, lex autem non intendit, ut illi faciant se non esse hæreticorum filios, quia hoc est illis impossibile. Fortè aliquis dicet, legislatorem per tales leges intendere, ut homines ab hæresibus caueant, ne suos filios tam grauibus pœnis puniri videant. Ab hæresi autem cauere qui libet potest cum Dei adiutorio, quod ipse cuiuslibet bene

M

credere

Eugenius
quartus.

credere volenti, semper paratus est dare. Fateor legislato-
rem hoc ipsum intendere, sed propter hæresim vnus num-
quam alteri catholico pœnam irrogaret, nisi ille catholi-
cus res esset quæ quodammodo ad hæreticum pertineret
Propter hoc igitur solum punitur catholicus, quia est hæ-
retici filius: quoniam etiam quatuor alius homo hæreticus
fiat, ite catholicus non ideo punitur, si illius filius non
esset. Et licet ob hoc solum filio catholico lex irroget pœ-
nam, quia filius hæretici est: non tamen intendit, vt ille
filius id omittat, propter quod pœna sibi imposita est,
quia in sua potestate situm non est, vt desinat esse hære-
tici filius. Et eodem modo potest argui de filio illegiti-
mo, qui sine culpa sua, non tamen sine causa, hanc susti-
net pœnam, vt non possit sacrum altaris ministerium ex-
ercere. Constat autem, quod lex hanc pœnam illi impo-
nens, non intendit per illam auocare illum, aut remoue-
re ab illegitimitate, quam à se expellere non potest.

Quod si ista exempla, quauis manifestissima, alicui
non placent, profero alia multo apertiora, quæ nostram
sententiam tam manifeste probant, vt nullam hosti, qua
elabi possit, rimulam relinquunt. Lex, quæ imponit irre-
gularitatis pœnam illi, qui secundas celebravit nuptias,
non intendit quod fiat aut omittatur id, propter quod ta-
lem imponit pœnam. Nam si id intenderet, eo ipso, iuxta
Henrici & Syluestri sententiam, obligare videretur homi-
nes, vt secundas nuptias non contraherent. Et inde vltra
sequeretur eos omnes peccare, qui secundas fecerint nu-
ptias: quod est aperte erroneum, & est hæresis Cathphry-
garum, & Nouatianorum. Lex etiam, quæ pœnam irre-
gularitatis insigit iudici, danti contra aliquem iustam
mortis sententiam, non intendit per talem pœnam reuo-
care illum à talis sententiæ prolatione: quauis illa sit,
propter quam lex talem illi irrogat pœnam. Nam sic in-
tendens videretur tollere à iudicibus eam occidendi po-
testatem, quam Christus saluator noster illis tribuit, di-
cens, Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit. Falsum
est igitur, legislatorem semper in omni lege pœnali in-
tendere, vt fiat vel omittatur id, propter quod est impo-
sita pœna. Nec propterea sequitur (vt Henricus ait) talem
legem pure pœnalem esse tyrannidem dicendam. Quia

Mat. 26.

etfi

et si non præcessit culpa, satis est præcedere causam, vt pro-
pter illam iuste possit pœna imponi. Nam sæpè contingit
vt aliquis sine culpa sua careat aliquibus, quæ sunt neces-
saria ad aliquod officium bene exercendum: & ob hanc
causam iuste, quauis sine culpa sua, hæc illi insigitur pœ-
na, vt tale officium assumere, aut assumptum exercere nõ
valeat. De qua re nolo quidquid impræsentiarum disse-
rere: quia de illa satis abundè me dixisse memini libro
secundo De iusta hæreticorum punitione capite vndeci-
mo. Sed adhuc contra hanc nostram sententiam posset
aliquis argumentari, sic dicens. Si lex pure pœnalis, qua-
tenus talis est, non obligat ad culpam: ergo nõ est dicen-
da lex. Nam (vt capite primo huius operis diximus) non
est lex dicenda, sed cõsiliũ, aut aliquid aliud simile, quæ
subditos non constringit aut obligat ad id, quod per le-
gem decretũ est. Sed huic argumento facilis patet respon-
sio ex his, quæ superius in hoc capite diximus. Si lex pœ-
nalis statuit pœnam à iudice inferendam, iudici præcipit
vt illam pœnam reo insigat, & sic illum (vt postea alio
capite dicemus) ipsum iudicem obligat ad talem pœnam
inferendam. Si verò lex pœnalis statuit pœnam ipso iure
latam, tunc (vt infra, deo duce, aperte ostendam) obligat
ipsum reum ad illam pœnam sustinendam. Et propter
hanc causam ego in conclusione, quam in principio huius
capituli posui, non dixi absolute legem pœnalem ad
nullam culpam obligare, sed contractius loquutus sum,
sententiam meam restringens ad solam illam culpã, quæ
incurri posset, propterea quod id fuisset factum vel omis-
sum, propter quod est imposita pœna. Potest igitur lex
pure pœnalis obligare iudicem ad pœnam inferendam
vel reum ad sustinendam, neutrum tamẽ obligare potest
ad faciendum vel omittendum id, propter quod imponi-
tur pœna. Et certè ex defectu huius considerationis fuit
deceptus Syluester, citans pro se beatum Thomam, dicen-
tem omnes leges humanas iustas obligare subditorum
conscientias. Fateor quidem cum beato Thoma, leges hu-
manas obligare ad culpã, non tamen vltra id, quod leges
decernunt. At, lex pure pœnalis de nulla re disponit, nisi
de pœna: ergo licet obliget ad culpam, talis obligatio
non erit nisi ad pœnam inferendam. Et certè Caietanus,

Lib. 2.
cap. 11.

M 2 qui

DE POTEST. LEGIS POENAL.

qui multo melius (vt ego censeo) nouit mentem beatissimi Thomae quam Sylueiter, huic meae sententiae fauet, prout ex verbis illius infra per me citandis clare constare poterit.

pars secundae
conclusionis
principalis.

Restat vt secundam nostrae primae & praecipuae conclusionis partem declaremus, & probemus & illa declarata & sufficienter probata, inde adhuc prioris partis veritas clarius innoscat. Secunda pars nostrae primae conclusionis, dicit homines aliquando esse obligatos ad culpam & peccare, propterea quod faciunt vel omittunt id propter quod est imposta poena: sed haec obligatio non inducitur virtute legis pure poenalis, sed virtute alterius legis moralis scilicet datae, quae id praecipit aut prohibet. Contingit enim saepe, vt legislator primo per particularem aliquam legem praecipiat aut prohibeat aliquid fieri: postea videns legem suam saepe & passim praeteriri, statuit legem pure poenalem, per quam decernit poenam contra legis transgressores, vt poena timore illos cogat ad legis obseruationem. Eo casu, hi qui legi subduntur, obligantur ad culpam, non tamen habent hanc obligationem a lege mere poenali, sed a lege morali. Si quis igitur tunc post poenalem legem datam contra legem ageret, peccaret: non tamen ideo quod transgressus est legem pure poenalem: sed quia fecit contra legem moralem. De qua re volo ex omni iure aliqua exempla proferre, vt res ipsa exemplorum multitudine fiat notior. In Leuitici capite decimo octauo multae habentur leges, quas deus olim per Moysen dedit, quibus multa prohibuit, nullam prorsus transgressoribus illarum legum apponens poenam. Postea eiusdem libri capite vigesimo, prauidens deus futuros esse multos, qui praedictas leges non obseruarent, vt timore poenae homines ad illarum obseruationem vrgeret, statuit leges pure poenales contra eos, qui leges illas morales prius datas transgredirentur. In capite. 18. dicit lex diuina. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies. Turpitudinem fororis tuae ex patre siue ex matre, quae domi vel foris genita est, non reuelabis. Et aliae multae confirmiles in eodem capite continentur, quibus tot aliae leges pure poenales correspondent, capite. 20. eiusdem libri: ita vt singulae cuiusque legi morali, quae habetur in capite. 18. respondeat alia lex pure poenalis, quae specialiter pro transgressione illius tantum

Leuit. 18.

LIBER PRIMVS. 91

tantum legis poenam imponit. Nam lex pure poenalis, quae correspondet illi primae nunc proxime citatae, habetur capite. 20. sic dicens. Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriatur. Et ad hunc modum sunt plures aliae leges in illo capitulo, quae poenam imponunt his, qui transgressi fuerint illas leges morales, quae datae fuerant in capite decimo octauo. Si quis igitur contra aliquam illarum legum fecisset, peccaret quidem, & esset obligatus ad culpam: hanc tamen obligationem non habebat a lege pure poenali, sed a sola lege morali, quam fuisset transgressus. Et certe ex hoc legis diuinae exemplo sumitur argumentum in eo iudicio efficacissimum, ad probandum legem pure poenalem non obligare ad culpam. Nam si illa ad culpam obligaret, sufficiebant illae leges poenales, quae dantur in capite vigesimo, & ita superfluebant omnes aliae, quae datae fuerant capite decimo octauo. Non est autem rationi consonum, vt tantam dicamus esse in lege diuina verborum subtilitatem, vt quae semel dicta sunt, iterum subito, modica litera interiecta, repetantur. Ne igitur inanem illam verborum repetitionem in lege diuina admittamus, cogimur dicere priores illas leges, quae habentur in capite decimo octauo, esse pure morales, obligantes solum ad culpam, & posteriores illas, quae de eisdem rebus in capite vigesimo decernunt, esse pure poenales, obligantes ad solam poenam, & non ad culpam. Hoc idem contingit in omni lege humana pure poenali, quae imponit poenam pro transgressione alicuius praecipiti diuini, vt est in cap. primo de clericis pugnantis in duello. & in ca. De caetero, de homicidio voluntario. Nam si quis clericus in duello pugnauerit, peccabit, quia agit contra praecipitum diuinum, & non quia agit contra illud cap. 1. de clericis pugnantis in duello. Quia textus ille, cum nullum contineat praecipiti aut prohibitionis verbum, sed solam poenam imponat, non obligat ad culpam. Et idem dicendum est de diacono, qui causam homicidio dedit: quia ille eo ipso manfit ligatus in culpa, non tamen virtute illius capituli. De caetero, quod constat esse pure poenale, sed virtute praecipiti diuini, quod ait. Non occides. Idem dicendum est per omnia de latronibus, venenariis, incendiariis, &

Leuit. 20.

aliis qui puniri iubentur in l. Capitalium. ff. de poenis. Si quis aliquid istorum criminum commiserit, non est dubium, illum esse ligatum in culpa, sed hoc est virtute legis diuinæ, quæ omnia talia crimina fieri prohibet, non tamen virtute illius legis, Capitalium: quia cum illa (vt constat) sit merè poenalis, non obligat ad culpam ex transgressione illius propter quod poenam imponit. Et ne aliquis putet me esse singularem in hac sententia, & nullum habere doctorem qui huic sententiæ faueat, profero Caietanum, qui in cõmentariis super secundam secundæ sancti Thomæ. qu. 187. art. 3. tractans de peccato illorum qui ex sola cupiditate mendicant, & sciens legem purè poenalem esse contra illos latam quæ habetur lib. 11. Codicis titulo de mendicantibus validis, tandem per hæc verba respondet. Dico quod mendicans ex cupiditate otiosi videtur ex quo in veritate est pauper, nullam fraudem committit in proximum, sed solum peccat in seipsum, otiosam vitam & abiectam, absq; vlla rationabili causa eligens: & propterea nulla est hic ratio peccati mortalis. Neque etiã propter poenam legis ciuilem: quia huiusmodi poena non facit, sed suppositam punit culpam, quæ de se non est mortalis: Hæc Caietanus. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod dixit legem illam ciuilem non facere culpam, hoc est, nõ obligare ad illam, sed suppositam culpam punire. Quæ licet de se non sit mortalis, quia tamen talis otiositas sepe multorum mortalium peccatorum est causa, ideo tam grauiter per legem illam punitur, ac si ipsa esset peccatum mortale. Nam lex illa poenam feruitutis imponit valido mendicanti, decernens vt is qui talem mendicantem validè prodiderit, dominium illius consequatur. Hanc tamen legem dicit Caietanus non obligare ad culpam. Quod non ob aliam causam ille dixit, nisi quia lex illa merè poenalis est, nihil præcipiens aut prohibens, sed solum imponens poenam. Ex his omnibus iam aperte constat verum esse id, quod in secunda parte nostræ primæ conclusionis diximus, hominem esse obligatum aliquando ad culpam, quia facit vel omittit id propter quod lex purè poenalis imponit poenam, quauis talis obligatio nõ oriatur à lege purè poenali, sed à lege alia morali. Hanc autem obligationem ad culpam quæ

quæ ex alia lege morali oritur, aliquando ipsa lex merè poenalis ex grauitate poenæ quæ imponit, aperte dar intelligere. Nam (vt capite 5. Superius diximus) aliquæ sunt poenæ tam graues, vt non nisi pro peccato mortali iuste possint infligi, vt sunt, mors, membri alicuius abscissio, seruitus, perpetuus carcer, aut perpetuum exilium, excommunicatio. Quando igitur lex purè poenalis aliquam istarum poenarum imponit, eo ipso innuit, per aliam legem aut diuinam aut humanam esse præceptum aut prohibitionem id propter quod est imposita poena tam grauis.

Quoniam cum illa non nisi pro culpa graui possit imponi, & ad illam lex purè poenalis (vt hætenus diximus) nõ possit obligare, consequens est, vt alia sit lex moralis obligans illum transgressorem ad culpam, propter quam lex illa merè poenalis tam grauem poenam imponit. Et propter hanc causam & si aliquando contingat, vt propter aliquam iustam causam alicui sine culpa sua imponatur poena, nunquam tamen hoc lex permittit, vt poena aliqua grauis, quales sunt illæ nunc proximè numeratæ quantumbet magna causa accedat, imponatur alicui sine culpa sua. Nam Deus iustissimus qui parentum peccata in tertiam & quartam generationem visitat, præcipit vt patres non occidantur pro filiis, neque filij pro patribus, sed vt vnusquisque pro peccato suo moriatur. Quæ lex (vt beatus Thomas & Alexander de Hales docent) nõ de sola morte, sed etiã de flagellis, & vulneribus, & aliis corporis cruciatibus est intelligenda, ita vt etiam intelligant iudices nõ licere sibi vnum pro peccato alterius flagellare, aut vulnerare, aut alio quouis corporis cruciatu torquere. Et merito quidem hi Theologi illustres senserunt talem diuinam legem sic esse interpretandam: quoniam sicut per præceptum illud: Non occides, non solum prohibetur mors, sed quælibet alia corporis percussio: ita etiam oportet, vt per præceptum illud: Non occidentur patres pro filiis, aut filij pro patribus, intelligant iudices flagellationes aut quemlibet alium corporis cruciatum esse illis interdictum. Huiusmodi enim poenæ quæ non nisi pro culpa possunt infligi, nunquam sunt alicui pro aliena culpa infligendæ. Quod perpensens & optimè considerans beatus Augustinus epistola. 77. dicit neminem posse

Deut. 24.

Thom. 2. q.
108. art. 3.
Alexander
de Hales. p.
3. q. 41. m. 2.
4. art. 1.

posse pro peccato alterius excommunicari, & reprehendit Aprijum quendam episcopum, qui propter cuiusdam patris familias peccatum totam illius domum excommunicauerat. Et idem dicit de omnibus spiritualibus penis, quod nulla illarum sit propter alterius peccatum alicui infligenda. Et ob hanc causam dico legem pure poenalem quae talem poenam statuit, eo ipso innuere, id propter quod talem poenam imponit esse per aliam legem diuinam aut humanam sic praecipuum vel prohibitum, ut eius transgressio culpam inducat mortalem. Si lex poenalis quae talem poenam imponit est mixta, ita ut primo statuatur aliquid fieri vel omitti, & postea poenam adiciat, per talis poenae impositionem ut (ut capite quinto superius diximus) indicat id quod per talem legem statutum est, obligare ad culpam mortalem. Si vero lex illa est pure poenalis, indicat aliam fuisse priorem legem moralem diuinam vel humanam obligantem ad culpam mortalem, si id propter quod poenam imponit, fiat vel omittatur. Et huic sententiae consonat id, quod Caietanus in verbis supra citatis dixit, legem illam poenalem suppositam punire culpam. Supponere culpam dixit, pro innuere, aut indicare culpam praecessisse propter quam lex talem imponit poenam. Et certe in lege diuina olim per Moysen data hoc facile cognoscitur, quia nunquam in ea reperietur aliqua lex pure poenalis imponens poenam quae soli peccato mortali debetur: nisi propter id, quod fuerat per aliam legem moralem diuinam praecipuum vel prohibitum. Et credo firmiter hoc etiam contingere in iure canonico & civili, ita ut in nullo eorum reperiatur aliqua lex pure poenalis quae imponat poenam grauem indicantem culpam mortalem, nisi prius praecesserit aliqua lex diuina vel humana praecipiens aut prohibens id propter quod talis imponitur poena. Quae res, si bene consideretur, aperte meo iudicio declarat legem pure poenalem, quatenus talis est, nunquam obligare ad id, propter quod poenam imponit. Nam si illa ex se sola ad hoc obligaret, aliquando contigerit legem pure poenalem dare absque hoc quod praecesserit lex moralis diuina aut humana quae praecipiat aut prohibeat id, propter quod imponitur poena. Cum autem hoc nunquam contigerit, manifestum est argumentum legem pure

pure poenalem, quatenus talis est, nunquam se sola posse obligare ad culpam. Et si forte aliqua talis ostendatur pure poenalis lex quae poenam mortis imponat propter id, quod nulla alia lege fuerat ante prohibitum, dicam illum legislatorem non bene suam manifestasse intentionem, talem legem statuendo.

QUOD LEX PURE POENALIS NON
tollit obligationem ad culpam, quae per priorem legem moralem fuerat imposita.

Cap. X.

MULTIS & apertis (ut ego existimo) rationibus in praecedenti capitulo probaui nullam legem pure poenalem, quatenus talis est, obligare ad culpam si fiat, vel omittatur id, propter quod poenam imponit. Et ne ex hac sententia aliquis rem parum aduertens colligeret, nunquam posse esse culpam ubi esset lex pure poenalis, addidi in secunda parte illius capituli legem pure poenalem, quantum ipsa ad culpam non obliget, indicare tamen aliquando culpae obligationem, quae per aliam priorem legem siue diuinam siue humanam imposita fuerat. Sed quia per haec omnia tam perplexae & scrupulosae quaesitioni non plene me satisfecisse intelligo, ideo ut omnem, qui de legis pure poenalis obligatione ad culpam oriri posset, scrupulum tollam, plura adhuc addere decreui, per quae clarius innotescet quam modica sit, vel (ut verius dicam) nulla legis pure poenalis ad culpae obligationem potestas. Pro cuius rei plana declaratione hanc pono conclusionem.

Lex pure poenalis, quatenus talis est, sicut non imponit culpae obligationem, ita nec tollit obligationem priorem quae per aliam legem moralem diuinam aut humanam imposita fuerat, nisi forte ipse legislator plenam ad hoc potestatem habens per legem suam poenalem declaret se tollere priorem. Ad huius autem conclusionis plenioram declarationem & probationem oportet prius annotare duplicem esse legem moralem, & duplicem etiam esse legem pure poenalem, & oportet etiam leges pure poenales cum legibus moralibus conferre. Omnis lex moralis aut diuina est, aut humana. Lex etiam pure poenalis, quaedam est diuina, & quaedam humana. Nec opus est pro hac re

M ; exempla,

exempla citare, quia illa sunt omnibus notissima. Legē diuinam purē poenalem nō est opus in hac parte conferre cum lege morali humana: quia nenq̄ hactenus Deus condidit legem aliquam purē poenalem, quæ particulatē aliquam poenam temporalem exprimeret, contra eos qui specialem aliquam legem moralem humanam transgredierentur. Scio enim Deum præcepisse omnibus inferioribus, vt superioribus suis obediant, quō dixit illis, vt facerent omnia quæ dixisset hi qui in cathedra sedent: non tamen minatus est poenam his qui illorum mandata præterissent. Præterea, dicens Apet. ois. Qui vos audit me audit, & qui vos spernit, me spernit, solum indicauit qua obligatione tenerentur homines obedire illis: non tamen expressit vllam poenā temporalem cōtra illos quī Apostolorū aut illorum successorū præcepta non tenuissent. Fortē quis mihi obicit id, quod alibi eisdem Apostolis Saluator dixit: Quicumq; non receperit vos, neq; audierit sermones vestros, exentes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum & Gomorthisi in die iudicii, quā illi ciuitati. Factos quidem per hæc verba Saluatorem nostrum ostendisse gehennæ poenam & quidem acerbā esse infligendam illis qui Apostolorum sermones non audissent: vt peccatum illorum hac via declararet esse mortale & graue, non tamen expressit vllam poenam temporalem, quæ esset in hac vita illis imponenda. Deinde, & si concedamus satis esse poenam inferni per legem minari, vt lex illa sit cōtenda poenalis, nihil tamen illud Saluatoris dictum obstat nostræ sententiæ. Quoniam illa Saluatoris verba de omnī Apostolorum præcepto, & non de aliquo speciali illorū mādato loquuntur. Nō enim propter vnū aut alterū speciale Apostolorū mandata, sed propter omnia in vniuersum illorū mandata, quæ de fide aut necessariis moribus dedissent, talem minatus est poenam. Et idem proius accidit in ea lege poenali, quā Deus olim per Moysen dedit cōtra eos, qui sacerdotis imperio obtemperare nolissent, quæ in hunc modū loquitur. Qui superbiert nōlēs obedire sacerdotis imperio, qui eo te: pote ministrat Domī no Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & aufe

Mat. 23.

Luc. 10.

Mat. 10.

Deut. 17.

auferebāt malum de Israel: cunctusq; populus audiens timebit, vt nullus deinceps intrumescat superbia. Hæc diuina lex ad hunc finem (vt ex illius verbis apertissimē constat) data est, vt metu poenæ homines cogeret, non ad alicuius tantum specialis mandati, sed ad omnium mandatorum, quæ de rebus difficilibus & ambiguis a facere dote data fuissent, obseruationem. Ego tamē hoc in sententia mea non negaui, sed solum dixi nullam hactenus a Deo datam fuisse legem purē poenalem, quæ particulatē aliquam poenam temporalem exprimat contra eos qui specialem aliquam legem moralem humanam transgredierentur: ita vt data prius lege aliqua humana morali, Deus propter illius meliorem obseruationē postea legem poenalem statuerit. Et ideo non est opus has duas leges inter se conferre, vt inquiramus an lex diuina purē poenalis tollat obligationē ad culpam, quæ per legem moralem humanam prius imposta fuerat. Si tamen aliqua talis fuisset vnquam lex condita a Deo (quod tamē puto nunquā contigisse) illa nullo modo tolleret obligationem ad culpam, quæ per legem moralem humanā ante fuisset imposta, nisi hoc per legem suam ipse Deus declarasset. Huius autem sententiæ veritas ex his quæ mox dicemus apertissimē constabit. Leges purē poenales multæ sunt olim a Deo per Moysen datæ, vt metu poenarum quæ in illis statuuntur, homines ad suarū legum moralium aut ceremonialium obseruationem cogeret. De quibus, quia in proximē præcenti capitulo plurima proposui exēpla, nō est opus nunc ea repetere, aut plura addere. Si ergo singulas leges diuinas purē poenales cum moralibus diuinis quæ illis respondent, conferre volumus, dicendum erit semper, nullam legem diuinā purē poenalem tollere illam obligationem ad culpam, quæ per priorem legem moralem diuinam imposta fuerat. Et, vt rem hanc apertiore & clariore faciamus, operæ precium erit vnum aut alterum exemplum proponere. In Leuitico statuit Dominus legem qua præcepit vt nullus cum nouerca sua coiret, sic dicens: Turpitudinem vxoris patris tui non discoperies. Vt autem hæc lex melius ab omnibus obseruaretur, legena

Leuit. 18.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Legem purè poenalem postea in alio capitulo statuit, sic dicens. Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo. In eodem libro legem statuit Deus, qua prohibuit omni viro ne ad mulierem menstruam accederet, quæ in hunc modum ait. Ad mulierem quæ paritur mensura non accedes, nec reuelabis foeditatem eius. Ad huius autem legis meliorem obseruationem postea legem purè poenalem adiecit, sic dicentem. Qui coierit cum muliere cum fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaq; aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. Ad hunc modum sunt multa aliæ leges morales, prout nunc de legibus moralibus loquimur, in capite 18: Leuitici, quibus eisdem aliæ leges purè poenales respondent in eiusdem libri capite vigesimo. Dico igitur per has aut alias leges purè poenales ibidem aut alibi à Deo datas non tolli eam potestatem obligandi ad culpam, quæ erat in legibus prioribus moralibus, antequam tales leges poenales pro meliori illarum obseruatione instituerentur. Hæc conclusio apertissimè probatur per ea quæ capite ab hinc tertio supra disseruimus. Numquam enim positio alicuius rei refert necessariò obligationem alterius, nisi quando illa duo sibi inuicem contrariantur, aut quouis alio modo sic inter se mutuo pugnant, vt simul eidem hæere non possint. Frigiditas tollit calorem, & è contrario, quia frigus & calor contrariantur. Positio lucis infert ablationem tenebrarum: quia diuisit Deus lucem à tenebris, & irreconciliabili bello illa duo inter se pugnant. At dulcedinis positio non tollit albedinem: nec ex frigoris positione sequitur necessariò depositio nigredinis: quia nec dulcedo pugnat cum albedine, nec frigiditas cum nigredine, sed amicabile societate bina & bina illa iunguntur. Nam albedo cum dulcedine iungitur in lacte, frigus simul cum nigredine existit in Opio. Pœna autem & culpa (vt capite 8 superius ostendimus) non sunt inter se contraria, nec sibi inuicem aduersantur, ergo posita obligatione ad pœnam per legem poenalem, non necessariò sequitur inde remotio obligationis ad culpam, quæ prius imposita fuerat per legem moralem. Præterea, ratio naturalis nõ patitur, vt id quod

ex sua

LIBER PRIMVS.

95

ex sua naturali institutione ordinatur ad meliorem & firmiorem illius consistentiam, sit illius abolitio & totalis destructio. Vestimentum quod ex natura sua custodit corporis humani calorem, nõ est verisimile quod ipsum calorem destruat. Frigiditas & siccitas quas ex natura sua carnes ne putrescant, custodiunt; nunquam easdem carnes putrescere faciunt. Accidentia omnia quæ substantiam conseruant & firmam faciunt, nunquam illam destruunt. Lex poenalis ex natura sua ad hoc ordinatur, vt homines magis obligatos faciat ad legis moralis obseruationem, nunquam ergo illa ex se tollet illam obligationem, quæ per priorem legem moralem imposita fuerat. Rursum, sæpe contingit aliquem duobus valde distinctis præceptis obligari ad aliquod vnum opus particulare, vt si quis voueret omni die dominico audire missam, aut totam quadragesimam ieiunare: quæ duo, etiam seculo voto tacere obligatur. Falsam enim & nimium erroneam ego communi Theologorum sententiæ subscribens ceseo esse illorum opinionem, qui dicunt votum nunquam esse nisi de re alias indebita. Potest enim quisque (vt verior Theologorum sententia docet) se iterum nouo vinculo obligare ad id, quod alias ex præcepto diuino, aut ex præcepto humano facere debeat: prout contingit in voto castitatis ab omnibus monachis emisso, quo se iterum fortiori vinculo constringunt non solum ad non ducendam vxorem, prout aliqui male sentientes docent, sed ad omnem aliam castitatem seruandam, quam ex iure diuino seruare tenebantur. Quum istarum duarum obligationum vna alteri succedit, nunquam posterior tollit priorem, sed simul se iuuat, vt hominem fortius ligent & constringant ad faciendum id, quod priori vinculo quis facere tenebatur. Ergo eodem modo obligatio quæ per legem poenalem inducitur, non tollet illam obligationem quæ ante fuerat per legem moralem imposita sed mutuo se iuuabunt cum eundem habeant finem, qui est, vt fiat id vel omittatur, quod fuerat per priorem legem moralem mandatum. Non enim ad hoc lex poenalis statuitur, vt moralem legem destruat, & illius potestatem minuat, sed potius vt illam confirmet, & illius potestatem firmiorem faciat. Et hanc senten-

sententiam fortius confirmat id, quod præcedenti capitulo dixi, sæpe legem purè poenalem declarare quâta sit legis moralis obligatio, quæ prorsus ignoraretur, si nulla lex poenalis fuisset ex qua conuinci aut saltem conici possent. At, si lex purè poenalis semper tolleret obligationem ad culpam, quæ per legem moralem prius imposita erat, fieri non posset vt lex purè poenalis ostenderet obligationem legis moralis. Non est enim possibile vt aliqua res verè ostendat id esse, quod ipsa adueniente statim sublata est. Illa enim quæ inuicem velut ex diametro pugnant, & simul in eodem subsistere non possunt, hoc à natura habent, quod altero illorum adueniente statim docent alterum non adesse, vt lux & tenebræ, cæcitas & visus, forma ligni & forma ignis. Nam quoties istorum alterum adest alicui, toties alterum deesse cognoscimus. Si lex purè poenalis tolleret obligationem ad culpam, quemadmodum lux tenebræ, aut forma ignis formam ligni, nunquam indicaret illam obligationem, imò potius ex opposito doceret nullam obligationem adesse. Sæpe autem (vt diximus) lex purè poenalis indicat quâta sit legis moralis obligatio, quæ lege poenali sublata nullatenus posset cognosci; ergo lex purè poenalis non tollit obligationem ad culpam, quæ ante fuerat per legem imposita. Et hæc satis mihi esse videntur ad ostendendum eam potestatem quam lex diuina purè poenalis habet circa legem moralem etiam diuinam. Nunc superest vt de lege purè poenali humana differamus.

Lex purè poenalis humanam potest etiam cum duabus legibus moralibus, diuina videlicet, & humana comparari; quemadmodum comparauimus legem diuinam purè poenalem cum eisdem legibus moralibus. Si lex purè poenalis humana conferatur cum lege morali diuina, apertissimum est nullam legem poenalem humanam tollere illam obligationem ad culpam, quam imposuerat lex moralis diuina. Nā inferior non potest tollere, & prorsus abrogare legem superioris. Homo autem adeo est inferior Deo, vt nullam nisi quam ab illo accepit, prout beatus Paulus docet, habeat potestatem. Igitur homo per nullam ab eo conditam legem potest legis diuinæ potestatem quouis modo minuere, ne dum prorsus tollere.

Obedire

Obedire oportet (inquit Petrus) Deo magis quam hominibus. Qui autem contrarium facere non verentur, à Christo Salvatore nostro reprehenduntur, sic dicente: Quare & vos transgredimini præceptum Dei propter traditiones vestras? Quibus verbis aperte docuit Saluator noster propter nullas humanas traditiones licere alicui transgredi vllum Dei præceptum. At, si lex purè poenalis humana posset tollere obligationem legis moralis diuinæ, tunc iam liceret præceptum Dei transgredi propter traditiones humanas. Cum igitur hoc nunquam agere liceat, conuincitur inde apertissimè nunquam legem purè poenalem humanam tollere, aut quouis pacto minuere obligationem legis moralis diuinæ. Præterea si lex poenalis humana tolleret obligationem legis moralis diuinæ, sequeretur quod nulla esset iam totius diuini decalogi obligatio, quia ferè nullum est ex toto decalogo præceptum propter cuius transgressionem nō sit aliqua lex poenalis à principibus, præsertim Christianis, statuta. Oporteret igitur fieri neminem in transgressione decalogi peccare, propterea quod se exponit periculo poenæ per legem humanam statuta. Hoc autem quàm sit erroneum & hæreticum nemo sanæ mentis qui non videat. Rursum, si obligatio legis moralis diuinæ tolleretur per sequentem legem poenalem humanam, sequeretur inde legem moralem diuinam non habere parem vbiq; locorum potestatem & obligationem. Sunt enim aliquæ leges diuinæ morales, quarum transgressio in aliquibus regnis aut prouinciis nullam prorsus habet poenam ab humana lege statutam. Nam Lacedæmones ex præcepto Lycurgi (Plutarchus in vita eiusdè Lycurgi refert) furta impunita relinquebant, vt furti occasione & cupiditate ingenia illorum acuerentur, & animo essent solerti & curioso. Herodotus de Tauroscythis refert illos furandi licentia sibi victum quaeritare. Diuina igitur lex quæ furtum prohibet apud solos Lacedæmones, & Tauroscythis, & alios qui furta non puniunt, habebit potestatem obligandi ad culpam, apud alios autem qui varias contra fures leges poenales statuerunt, nullam prorsus habebit obligationem, propterea quod per leges poenales ab hominibus statutas illius obligatio sit penitus ablata.

Non

Act. 2.

Mat. 15.

Lycurg.
Plutarch.
Herodo.

Rom. 13.

Non puto virum Christianum, nisi demens ille sit, in tantum posse incidere errorem, ut hæc fateri non reformidet, atque vereatur. Ob quam causam visum est mihi non esse opus plura afferre argumenta pro huius tam apertæ sententiæ confirmatione. Ex hac igitur tam manifesta sententiâ conabor aliqua non minus manifesta corollaria deducere, per quæ multi errores qui in populo versantur, tollentur.

Primo, ex hac probata conclusione sequitur leges pœnales humanas, quæ pœnas statuunt contra eos qui ex aliena sylva scindunt & capiunt ligna, aut in alieno prato oves suas aut alia pecora pascunt, non liberare ipsos transgressores à culpa, etiam si illis earundem legum pœnæ inferantur. Primâ huius corollarij pars probatur, quia sic facientes furtum committunt, & per consequens diuinam legem transgrediuntur, quæ prohibet furtum fieri. Et inde clarissime conuincitur illos peccare, quanuis lex humana contra eos qui huiusmodi furta committunt, pœnam statuerit. Quoniam (ut in nostra conclusione probatum est) obligatio legis diuinæ non potuit tolli per legem pœnalem sequentem. Nam aliàs oporteret etiam fateri in nullo alio furto peccatum committi, propterea quod lex humana contra omne furtum pœnam aliquam statuit. Res enim apertissima est, & minimè controuersa, furtum committere illum qui ligna è sylua aliena inuito domino scindit, aut in alieno prato contra domini voluntatem oves suas aut alia pecora pascit. Nam dominus sylvæ habet verum lignorum in illa nascentium dominium: & dominus prari aut agri cuiuslibet habet etiam plenum & perfectum dominium herbæ in illa nascentis. Quoniam potest vtrunque illorum donare, aut vendere, aut permutare, quorsum neutrum facere possit, si verum & perfectum non haberet in illis dominium. Ergo qui aliquid illorum contra domini voluntatem capit, alienum inuito domino capit, & per consequens furtum committit, ut apertè dicitur in l. Sciendum, & in l. Furtim, iuncta glossa ff. Arborum furtim cæsarum. Ex inde vltèrius sequitur ut sic faciens quia legem Dei transgreditur, peccet non obstante quacunque pœna per legem humanam contra huiusmodi fures decreta: prout etiam peccet in

ret in quocunq; alio furto, quanuis lex humana pœnam quamlibet acerbam contra illud statuisset. Secunda pars corollarij est etiam manifesta, & apertè deducitur ex priori. Nam si peccatum aliquod mortale committitur per scissionem lignorum in aliena sylua, aut per pastum pecorum in alieno prato, illud non poterit per solam pœnæ temporalis passionem deleri: sed necessaria erit contritio, sicut ad deletionem cuiuslibet alterius peccati mortalis est semper illa necessariò requisita. Nullum est enim peccatû mortale quod possit ex lege dimitti adulto absque vlla cordis contritione. Quia nunquam Deus conuertitur ad peccatorem illius peccatum remittendo, nisi ipse peccator suum peccatum detestando conuertatur ad Deum. Conuertimini ad me (inquit Deus) & ego conuertar ad vos. Ex quibus omnibus apertè conuincitur illum qui ex aliena sylua ligna rapit, aut pecora sua in alieno prato pascit, nõ liberari à culpa per solam passionem pœnæ à lege statutæ, nisi verè de culpa per tale furtum commissa, illum pœniteat. Addo insuper illum non verè pœnitere, nisi damnum quod per lignorum scissionem aut herbarum pastum domino intulit, plenè restituat.

Quanuis itaq; pœnam à lege statutam subeat, & de lignis aut herbis ablatis doleat, nunquam erit à culpa liber, nisi ablata restituat. Nam ut habetur de regulis iuris lib. 6. peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum. Eandem sententiâ confirmat Augustinus in epistola ad Macedonium, sic inquit. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & nõ redditur, pœnitentiâ non agitur, sed simulatur. Hæc Augustinus, & citatur à Gratiano in i. capitulo. Si res. 14. q. 6. Præterea, (ut habetur in capitulo finali, de iniuriis & damno dato) nõ solum oportet satisfacere de iniuria, sed etiam de damno, ergo qui iussu qui ligna ex aliena sylua furrupuit, per passionem pœnæ à lege statutæ satisfaciat iniuriæ quam intulit legi contra illius prohibitionem furando, tenebitur nihilominus satisfacere damno quod intulit illi ex cuius sylva ligna furrupuit, aut in cuius prato propria pecora pascit. Rursum, is qui huiusmodi furta commisit quanuis de damno satisfaciat ei qui ab illo læsus fuerat, non tamèn per hoc liberatur à pœna per legem statuta, si iudex illam

Ioelis. 2.

August.

N inferre

inferre voluerit: ergo etiam est contrarium per passionem
 pœnæ à lege statuta non liberatur ab obligatione quam
 habet ad satisfaciendum damnum illatum. Consequen-
 tia est manifesta, quia sicut tenetur satisfacere iniuriæ
 quam intulit legi subiiciendo se pœnæ per legem imposi-
 tæ & à iudice inflictæ, ita etiam tenetur illi quem læsit sa-
 tisfacere de damno. Cum hæc igitur sint tam aperte pro-
 bata, & ex principiis tam manifestis deducta, non pos-
 sum non mirari, cum audio aliquos pro doctis à populo
 existimatos dicere, illos qui ab alienis syluis ligna sub-
 ripiunt, aut sua pecora in alienis pratis pascunt, non pec-
 care, nec obligari ad restitutionem, propterea quod sic
 facientes se exponunt periculo pœnæ à lege contra tales
 statuta. Testor Deum quod de hac re fui sæpe à variis
 hominibus & in variis prouinciis interrogatus, quibus
 omnibus cum constanter & eodem tenore semper re-
 sponderem, illos in talium rerum captura peccare mor-
 taliter nec posse à peccato absolui nisi taliter capta resti-
 tuant, obiciebant mihi se contrarium ab aliis viris do-
 ctis audiuisse. Interroganti mihi quinam essent illi viri
 docti sic perperam docentes, quosdam mihi nominarunt
 quos ego (vt ingenuè loquar) inter mediocres discipulos
 non computarem, tantum abest, vt illos verè doctos esse
 censeam. Populus tamen propterea quod in celestibus
 harrimis ciuitatibus & coram magna populi frequentia
 illos sæpe prædicantes audiebat, illos verè doctos esse
 existimabat. Putat enim populus, & quidem merito,
 prædicationis officium non esse nisi viris doctis com-
 mittendum. Nam qui doctus non est alios docere non
 valet. Et ideo nisi prædicatoris imperitia sit aliunde
 manifesta, nunquam sibi populus persuadere potest, vt
 doctus non sit ille cui est aliorum docendorum officium
 commissum. Et hinc sæpe euenit, vt quoties aliqua po-
 pulum vexat de re agenda dubitatio, ad prædicatorem
 tanquam ad præcipuum legis doctorem accedat, vt ab
 illo, quid agere oporteat doceatur. Et inde oritur, vt hic
 de quo nunc agimus & alij multi similes errores in po-
 pulo versentur, qui illum securum in varia peccata de-
 ducunt. Sed si à solis indoctis prædicatoribus hic error
 emanasset, fortè iam perisset & non tantas apud populum

corpisset

corpisset vires. Sunt tamè adhuc alij qui absq; prædicationis
 officio pro doctis à populo rudi celebrantur, & pro ta-
 libus haberi conantur, qui huic errori aperte fauent, aut ma-
 gnæ aliis errandi occasione præbent, propterea q; genera-
 liter docent nullam esse culpam in eo opere pro quo est lex
 aliqua penalis statuta. Nam per hoc quod periculo pœnæ
 per legem statuta, quis se exponit, dicunt eum esse à culpa li-
 beratum, nec amplius illum obligari, quam ad hoc vt para-
 tus sit pœnâ subire quæ sibi iuxta legem erit inflicta. Testor
 enim Deum & non metior, q; sæpe audiui hæc sententiam
 doceri à multis qui pro doctis à multis existimabantur.
 Et certè hæc vna ex præcipuis causis fuit, quæ me ad hoc
 opus scribendum impulit, vt huic pestifero errori quæ scie-
 bam multorum peccatorum fuisse causam, occurrerem. Time-
 bam certè ne si hoc facere neglexissem, aliquando postea
 cum mentore & cordis angustia dicerem, quod olim Esaias
 propheta ob similem causam dixit. Væ mihi quia tacui. *Esai. 6.*
 Timebam etiã ne in illam Leonis Papæ incidere senten-
 tiã, qua ait. Qui alios cum potest, ab errore non reuocat,
 seipsum errare demonstrat. Hæc ille. Quis enim vir do-
 ctus & verè catholicus tolerare potuisset sententiam tam
 pestiferam, quæ docet furta posse sine peccato exerceri, &
 quæ furto sublata sunt, posse sine peccato retineri. Gra-
 tias benignissimo Deo ingentes refero, quia non permi-
 sit me tam ferreum esse vt potuerim tolerare sententiam
 tam erroneam, quæ dicat legis diuinæ potestatem & ob-
 ligationem posse abrogari per solam legem penalem ab
 homine statutam. Nam qui ita docent, hæc sola ratione
 Deum homine inferiorè faciunt. Si nulla esset lex pœna-
 lis ab homine statuta contra eos qui ligna ex alienis syl-
 uis rapiunt, aut qui pecora in alienis pratis pascunt, nul-
 lus istorum qui hæc docent audeat dicere illos sic facien-
 tes non peccare: quia contra legem Dei, quæ furta prohibet,
 illos facere apertissime constat. Quod autem tali lege
 penali ab homine constituta (vt illi dicunt) non peccent
 qui talia faciunt, euenire nullatenus posset, nisi lex hu-
 mana sustulisset potestatem legis diuinæ: quod nephas est
 dicere, & pie aures audire abhorret. Sed quidam ex illis
 cum quo de hac re disputabam qui à populo celebratur do-
 ctus quauis mea opinione non erat, mihi hæc argumenta

N 2 obliquenti

Leo papa
 primus in
 epistola ad
 Toribium
 Astrogen.
 episcopum.

oblicenti respondit negando furtum committi in talium rerum captura, quia à principio quando res inter homines diuidi cœperunt, hac lege syluæ & prata alicui particulari homini venerunt in sortē, vt quauis aliquis inde aliquid furripere, nō peccaret: sed solū fuisset obligatus eā subire poenam quæ illi fuisset per legē aut per iudicem inflata. O bellū commētum, in quo magis veritas quā dicendī libertas desideratur. Fateor quidem talium rerum capturam non esse dicendam furtiuam, si à prima rerum diuisione talis fuisset condita lex: sed an sic fuerit inter omnes de hac re conuentum, non video quomodo quis probare poterit, cum nullum extet de hac re apud probatos auctores testimonium. Et ideo qua facilitate dicitur, eadem contemnitur. Potuisset etiam nunc populus qui communes syluas, & communia prata habet, hanc legem statuere, vt quauis nullus de re illa communi aliquid sibi absque reipublicæ licentia capere possit, si tamen cœperit aliquid, non ideo peccet: sed solū subiiciatur pœnæ per eandem rempublicam constitutæ. Qua lege data nō est dubium illos per talium rerum capturam non peccare: quia eo ipso quod talis lex condita fuisset, per illam videretur respublica facere, vt furtum nō esset talium rerum captura, quoniam licentiam daret vt illas sine peccato capere possent. Et fortē prout nunc sunt multorum hominum ingenia ad huiusmodi res furtim capiendas prona, expediens esset de lignis syluarum, & de herbis pratorum communium talem statuere legem, vt multa per illam euitarentur peccata, quæ homines præsertim agricolæ propter huiusmodi res passim committunt. Hanc tamen legem circa illas syluas & illa prata quæ non sunt communia, sed sunt particularium dominorum, non posset respublica statuere, sine ipsorum dominorum particularium consensu. Quoniam nō tantam habet respublica potestatem circa ea quæ sunt cuius propria, quantā habet circa illa quæ sunt omnibus communia. Nam in his quæ sunt cōmunia, habet respublica plenum & perfectum dominium: & ideo potest illa donare, vendere, locare, aut permutare, prout illi melius expedire videbitur. In illis verò quæ sunt particularium personarum propria, nō habet tam plenum dominium, nisi

quando

quando sunt ad ipsius reipublicæ cōseruationē necessaria, & ideo non potest sine particularis personæ consensu illa donare, aut vendere, aut permutare, nisi fortē ipsa res publica summē tali re indigeret. Tunc enim qualibet particularis persona obligaretur iuri suo cedere propter reipublicæ cōseruationem, sicut in corpore humano natura docente permittimus manum, aut brachium, aut pedem prorsus abscindi, ne totum corpus periclitetur. Si aliquis, gratia exempli, haberet prope ciuitatem syluam lignorum, quæ hostes ciuitatem ipsam inuadentes multum iuuaret, posset ciuitas, si aliunde sibi remedium parare non posset, totam syluam etiam domino contradicente prorsus destruere, & omnia illius ligna secare, aut radicitus tollere. Obligaretur tamen ipsa ciuitas ipsi domino syluæ de damno illi illato satisfacere, si vnde hoc facere possit, habeat: siue hoc sit de communibus ciuitatis bonis, siue ipsam damni recompensationem per singulos ciues diuidendo pensata bene cuiusque ciuis subiectili, iuxta quam proportionē iusta seruata, erit facienda diuisio. Seclusa autem vera & magna ciuitatis necessitate, non poterit illa alicuius particularis hominis syluam, aut illius ligna sine ipsius domini voluntate donare: & inde constat vt illo contradicente non possit talem quam supra diximus, legem circa capturam lignorum ex illa sylua statuere, prout diximus illam posse circa capturam lignorum ex sylua communi. Quod ergo supra dixi illos, qui huiusmodi furta committunt, obligari ad restitutionem damni, quauis pœnam contra tales à lege statutam subeant, hac conditione intelligendum esse volo, nisi contrarium esset per legem validam constitutum, aut nisi antiqua consuetudine quæ pro lege tenenda est, contrarium fuisset semper obseruatum. Si enim ex antiqua & inuiolata cōsuetudine hoc receptum & obseruatum est, vt domini syluarum aut pratorum non petant damni reparationē, sed solam pœnam legis contra huiusmodi fures statutā, credere illos fures per passionē talis pœnæ liberari à reparatione damni quod intulerunt. Nam ex ipsa semper obseruata consuetudine conuincitur, hac intentione fuisse talem legem pœnalem contra huiusmodi fures constitutam, vt per passionem pœnæ

N 3

quam

quam ipsa lex decreuit, liberarentur à damno quod intulerunt. Nam etsi possibile sit vt vnus aut alter talem reparatorem damni sibi debitam petere neglexisset, non tamen est verisimile, vt omnes in vniuersum semper eam petere reculasent, si illam iure sibi debitam esse intellexissent.

Secundo ex eadem conclusione infero illos, qui iusta tributa principibus debita per fraudem aut simulationem reddere omittunt, non liberari à peccato nec à restitutione, quanuis sic facientes subeant periculum pœnæ, quæ est per legem imposta contra eos, qui huiusmodi tributa soluere negligunt. Contrariam huic corollario sententiam tuentur illi, qui falso docent nullam legem humanam obligare ad mortalem culpam, si pro illius obseruatione fuerit aliqua per legem imposta pœna. Nam ex hac falsa doctrina hunc inter alios deducunt errorem, quo docent eos qui tributa principibus debita subtrahunt, non peccare neque ad vllam illorum restitutionem obligari, propterea quod sic facientes se committunt periculo pœnæ quæ est per legem contra tales statuta. Ex qua falsa doctrina non paruum regij patrimonij dispendium est ortum. Testor enim Deum & non mentior, quod mihi constat multos hac sola ratione denegasse in Hispania regi tributa, quæ iuste sunt regibus debita. Inter alia tributa quæ in Hispania præsertim in regno Castellæ ex antiquo regni iure regibus debentur, duo præcipua sunt. Vnum est, quod omnis homo, præter solos ecclesiasticos viros, qui rem aliquam vendiderit obligatur decimam pretij partem reddere regi. Et hoc tributum vulgo dicitur Alcauala. Alterum est, quo ex omnibus mercimoniis quæ à regno ad alias prouincias deferuntur, aut ex aliis partibus ad regnum ipsum deportantur, debetur regi certa aliqua portio pecuniis æstimanda iuxta ipsius rei qualitatem & valorem. Hoc autem tributum si est de rebus quæ per terram deferuntur, vulgo dicitur Portazgo: si verò est de his quæ sunt nauigio portata, dicitur Diezmo de mar. Et quia multi sunt qui clam & secreto res vendunt, aut mercimonias suas extra regnum in abcondito deferunt, ne huiusmodi tributa reddere cogantur, ideo variæ leges pœnales condita

ditæ sunt cõtra illos qui huiusmodi tributa reddere omiserint. In his omnibus tributis quanuis sæpe & sæpissimè sit rex à multis defraudatus, illi tamen qui illi fraudauerunt, nullam prorsus restitutionis memoriã habent: nec illos (quod peius est) de huiusmodi malè retentis tributis conscientia illorũ accusat, & inde vltius euenire necesse est, vt nõquam se de hac re corã sacerdote in secreta confessione accusent. Putant enim satis sibi esse, quod se committunt periculo pœnæ, siuæ contra ipsos sic facientes est per legem statuta. Et hac sola ratione credit se esse à culpa & obligatione restitutionis liberatos. Rem mihi plene notam narro, quã ego ipse vidi, & non quam ex aliorum relatione didici. Nam multi mercatores in variis Hispaniæ locis me de hac re consuluerunt, quibus constanter & eodem tenore semper respondebã illos qui talia tributa denegat peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem, quam se opponat periculo pœnæ per legem impostæ: & multos ad huiusmodi restitutionem faciendã coegi. Multi tamẽ alij propterea quod illis placencia non dicebam, mihi credere nolebãt, dicẽtes se ab aliis viris doctis didicisse nullum in tali re esse peccatum, nullamq; restitutionis obligationem, propterea quod lex pœnalis, quæ contra illos condita est, omnẽ (vt dicebant) tollit culpæ obligationem quæ alioqui orta fuisset. Et hæc est altera causa quæ me impulit ad scribendum hoc opus de potestate legis pœnalis, vt per illud huiusmodi errori occurrerẽ, qui simul quorundam hominũ conscientias, & aliorum hominum marcupia lædit. Quod autem hæc sententia sit falsa, & apertum errorem contineat, ex eo manifestè cõuincitur, quod subditi, qui ex particulari principis priuilegio non sunt exempti, tenentur ex obligatione legis diuinæ ad reddendũ principi iusta tributa. Et inde ærtissimè colligitur illos à tali legis obligatione nõ liberari per hoc, quod se exponunt periculo pœnæ, quæ per legem humanã contra eos qui tributa nõ reddunt est statuta. Consequentia ista est notissima per ea quæ in vltima huius capituli principali cõclusionẽ diximus: vbi probauimus legem humanam pœnalem nõ posse tollere obligationem legis diuinæ. Antecedens verò, quia ex eo tota huius disputationis vis pendet, multis & euidentibus rationibus statim probabo.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Mat. 22. Hieron. Theoph. Mat. 17.

Primo quidem testimonio Saluatoris nostri, qui interrogatus an liceret cesum dari Cæsari, an nō, petiit ostendi sibi numisma census, visaque in illo Cæsaris imagine dixit. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Quibus verbis aperte præcepit tributum Cæsari reddi. Nam beatus Hieronymus in commentariis super Matthæum nomine eorum quæ Cæsaris sunt, dicit intelligi tributum Cæsari debitum, sic inquit. Porro quod ait: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, id est, numismum, tributum & pecuniam: & quæ sunt Dei, Deo: decimas, primitias & oblationes ac victimas sentiamus. Hæc Hieronymus. Et Theophylactus eadem Saluatoris verba interpretans ait. Iesus per hoc quod figuratum erat numisma imagine Cæsaris, persuadet illis deberi Cæsari quæ eius sunt: hoc est, quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus & externis obediendum est regi. in internis autem & spiritualibus soli Deo. Hæc Theophylactus. Præterea ipse Saluator noster Christus Iesus, prout in aliis omnibus virtutis operibus fecerat, ita in hac re opere & exemplo priusquam verbo, nos docuit tributa principibus esse reddenda. Nā quum illi qui tributa Cæsaris nomine exigebant, propter signorum magnitudinem quæ in Christo videbant ab illo tributum petere non audentes accessissent ad Petrum & pro magistro illius tributum petissent, dixit Christus Saluator noster Petro. Vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem qui primus adscenderit, tolle. Et aperto ore eius, inuenies statuerem: illum sumens da eis pro me & pro te. Quanquam Saluator noster propterea quod regis æterni est filius, & illum pater cælestis hæredem vniuersorum constituit, tributum nullum debere poterat: quatenus tamen homo erat, tributum reddere voluit: vt exemplo suo doceret tributa esse principibus necessariò reddenda. Nam si tributa quanuis verè ab illo indebita, ille Cæsari reddere noluisse, multi inde occasionem putandi tributa nō esse principibus reddenda, sumpsisset. Vt igitur hoc ab infirmis scandalum tolleret, iussit Petro vt pro se & illo tributum Cæsari daret. Sed ne hoc quasi debitum ab eo quis reddi putaret, antequam reddere præcepit, ostendit se minimè esse talis tributi debitorem. Quo prius osteso iussit

LIBER PRIMVS. 101

Chrysof. Theop. Hieron. Mat. 22. Luc. 10. Rom. 13.

iasse vt ad scandalum vitandum tributum redderetur. Scio Chrysoctomum & ipsius imitatore Theophylactum interpretari hunc Matthæi locum, non de tributo Cæsari debito, sed de tributo quod pro primogenitis lege diuina iubebatur reddi tribui Leuiticæ. Hieronymus tamen, cui ego magis in hac parte credo, semel & iterum hunc locum de solo tributo Cæsari debito intelligendum esse censet. Nam illum Matthæi locum in quo hæc historia ab illo narratur, interpretans Hieronymus ait. Post Augustum Cæsarem Iudæa facta est tributaria, & omnes censi capite ferebantur. Vnde & Ioseph cum Maria cognata sua professus est in Bethleem. Rursum, quoniam nutritus erat in Nazareth, quod est oppidum Galilææ Capharnaum vrbi subiacens, ex more poscunt tributa. Et aliquibus interiectis postea subdit. Dominus noster & secundum carnem, & secundum spiritum filius regis erat: vel ex Dauid stirpe generatus, vel omnipotentis verbum patris. Ergo tributa quasi regum filius non debebat: sed qui humilitatem carnis assumpsit, debuit ad implere omnem iustitiam. Hæc Hieronymus in præfato loco, qui postea interpretans locum illum, vbi Matthæus refert Christum saluatorem nostrum præcepisse, vt quæ Cæsaris sunt, Cæsari redderetur: postquam dixerat illa verba de tributis Cæsari debitis esse intelligenda, hæc verba subdit. Quomodo & ipse reddidit tributa pro se & Petro. Hæc Hieronymus. Ex quibus verbis aperte constat, illum in hac sententia esse firmum, vt semper sentiat statuerem, quem Christus iussit Petro vt pro se & illo daret, esse pro tributo, quod Cæsaris nomine petebatur redditum. Rursum, tributa esse ex lege naturali & diuina principibus debita aperte conuincitur ex illorum ministerio & ex laboribus, quos illi pro vtilitate populi sibi commissi subeant. Iustum est enim, vt aliquod illis pro suis laboribus stipendium reddatur. Nam (vt saluator noster ait) dignus est operarius mercede sua. Principes autem (vt Paulus ait) ministri Dei sunt, ad Dei honorem, & populi vtilitatem seruientes, & pro illo laborantes. Multi enim & varij sunt labores, quos principes pro populo ferant, ex quibus multæ etiã & variæ oriuntur rationes, propter quas constat, tributa illis ex iure naturali & di-

uino deberi. Laborant principes pro populo in executione iustitiæ, ut sua cuique reddantur: ut nemo alterum legat, nemo alteri iniuriam inferat: sed omnes tui sint & securi, & omnes quietam & pacificam vitam agant. Nisi vnus esse: in populo princeps, cui omnes æque obedire tenerentur, & qui omnes ad iustitiam seruandã cogeret, essent homines (ut quidam propheta egregie dicit) velut pisces maris, quorum maiores sæpe deuorant minores. Ne igitur diuites & potentes opprimant pauperes & debiles, & eorum substantiã deuorent, oportet ut vnus omnibus præsit, & omnibus iustitiam ministret. Oportet ut vnus pro omnibus laboret, & illius labor aliis omnibus quietem & tranquillitatem prabeat. Hunc principum laborem tanti aestimat Paulus, & tam magnum censet esse beneficium, ut propter illud consequendum, dicat nos primo pro regibus & principibus orare debere. Obsecro (inquit ille) primum omnium fieri obsecrationes pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus. Huic tam magno & tam necessario labori, quem princeps pro populi utilitate patitur, aliquod ex iure naturali & diuino stipendium debetur. Quoniam nemo, qui seruus non est, alicui gratis & sine spe mercedis seruire tenetur, præsertim si ille, cui seruit, potens est ad stipendium reddendum. Quis pascit gregem, inquit Paulus, & de fructu eius non comedit? Principes omnes quauis seculares sint, pastores sunt, & pastoris nomine à Deo per Ezechielem prophetam dicuntur, ut ibidem Hieronymus exponit. Pascunt gregem, hoc est, populum sibi commissum iustitia, & pace, & tranquillitate, quam suo labore populo ministrant. Iustum igitur est, ut illi à grege lac, hoc est, tributum aliquod sumant, quo se & illos, per quos iustitiam populo ministrant, alere possint. Laborat etiam princeps pro defensione populæ sibi commissæ, ne ab aliquo tyranno opprimatur, aut quouis modo lædatur. Ut autem hunc laborem rectè exequatur, sæpe sunt milites necessarij, quibus possit tyrannidem & violentiam à populo propellere. Pro talium militum stipendio, milites labores & pericula belli suscipere nolent. In cuius sententiæ confirmatione, Augustinus li. 22. contra

contra Faustum capite. 74. ait. Ad hoc enim tributa præstantur, ut propter bella necessariò militi stipendium præbeatur. Hæc Augustinus. Nec satis est, ut pro hac tantum tributum reddatur, quatum sufficit ad soluendum stipendium militibus pro bello necessariis: sed opus est, ut ipsi principi, pro labore quem belli causa sustinet, aliquod stipendium addatur. Nam etsi princeps ipse belli pericula in sua persona non subeat, nihilominus militare dicitur, quoniam totum belli pondus in illo consistit, & omnes vires belli procedunt ab illo. Nam ille est, qui milites ad bellum necessarios quarrit: ille eligit duces, qui bello præfint, & milites regant: ille machinas, munitiones, & omnem bellicum apparatus præparat. Iustum autem est, ut propter hunc tam grauem & tam necessarium laborem, aliquod tributum principi reddatur. Nemo enim (ut Paulus ait) suis stipendiis vnquam militauit. Hos omnes & alios similes labores, quos principes pro utilitate populi subeunt, Paulus considerans in ea, quæ est ad Romanos epistola, postquã præcepit, ut omnes principibus subdamur, & illos timeamus, propterea quod eorum quilibet Dei minister est, vindex in iram ei, qui malum operatur: statim subdit. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Quæ Pauli verba Theophylactus interpretans, ait. Ipse istiusmodi principum in te beneficia testificaris & probas, cum eis tributum & mercedem dependis. Quod sanè perspicuum est, eò te illud persoluere, quia & tui curam illi susceperint. Neque enim præsidibus ipsis hoc census à principio detulissimus, nisi nobis fuissent pernecessarij: quippè cum ipsi curis vacui, hos habeamus, qui pro nobis inuigilent. Fit itaque vel Dei id voluntate, ut tributa suis ministris pendantur. Vult enim Deus, ut pax ipsa & virtus exercentur, & propulsetur iniquitas, ad id quod, Deo volente, sunt principes, & illi parent, cum ministerio isto funguntur, & pro communi hominum statu labores insumunt, in eorum & perstant & connituntur, ut vitam ipsi per quietem ducamus. Hactenus Theophylactus. Deinde, Paulus inter varia debita enumerat tributa, dicens. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

1. Cor. 9.

Rom. 13.

Theoph.

IN

In quibus verbis apertissime docet Paulus tributa esse alia quando debita. Hoc autem non de omnibus tributis, sed de illis solis, quae iuste imposita sunt, intelligendum est. Nam, quae iniuste imposita sunt, nulla ratio paritur, ut ad illa reddenda populus obligetur. Quae autem sunt iuste imposita tributa, & quae iniuste, licet ad praesentem disputationem non spectet diffinire, breuiter tamen rem ipsam obiter perstringere decreuit. Pro cuius rei clariori diffinitione oportet primo inter ipsa tributa distinguere, an sint antiqua an noua. Si tributa ipsa quouis nomine illa censentur, tam antiqua sunt, ut de illorum initio nulla proferri possit haberi memoria, tunc semper pro his, qui illa exigunt, praesumendum est, quod iuste exigunt. Quia (ut regula iuris ait) quilibet praesumitur bonus, donec probetur contrarium. Dum igitur non constat de iniusto horum tributorum initio, praesumendum est illud fuisse iustum, & per consequens nunc iuste a dominis exigi. Et in talibus verum est, quod dicitur, meliorem esse conditionem possidentis: ita ut merito credendum sit, iustius agere dominum, quam tale tributum exigit, quam subditum, cum illud domino negare conatur. Haec sententia aperte probatur per cap. Super quibusdam, de verborum significatione ubi enumerans tributa, quae iuste exiguntur, inter ea recenset illa, quae ex antiqua consuetudine a tempore, cuius non extat memoria, introducta sunt. Si vero talia tributa noua sunt, ita ut nunc primo procurentur instituti, aut si iam imposita sunt, de illorum initio aperta habeatur notitia: tria in talibus tributis consideranda sunt, ut per illa talium tributorum iustitia manifeste possit agnosci.

Primum est, autoritas ad talia imponendum tributa. Hanc vero autoritatem (ut in praedicto cap. Super quibusdam, decernitur) non habent nisi imperator, aut rex, aut Papa, aut concilium. Aliqui ex illo cap. Super quibusdam, colligunt etiam antiquam consuetudinem, cuius non cognoscitur memoria habere autoritatem ad imponendum tributa: qui sic colligunt, male re vera intelligunt textum. Quoniam antiqua consuetudo (ut ex litera textus constat) ad tuendum vetera tributa valet, non ad imponendum noua. Aliud siquidem est exigere tributum, & aliud est imponere tributum. Et inde sequitur, ut distinguatur etiam

Ioannes
Methina.
q. 13. de cō
tractibus

sint

sint autoritates ad haec diuersa exequenda. Vna est autoritas ad exigendum tributa. Altera est autoritas ad imponendum illa. Haec autoritas multo maior est quam prima: quia qui habet secundam, habet etiam primam, non tamen e contrario. Nam is, cui rex aut imperator concessit aliquod tributum sibi debitum, habet autoritatem exigendi tributum, non tamen habet autoritatem imponendi. Antiqua ergo consuetudo a tempore, cuius non extat memoria, dat autoritatem ad exigendum tributa, quae ab illo tempore antiquo sunt introducta: & non dat autoritatem ad imponendum noua. Nam cap. Super quibusdam, in §. Praeterea, loquitur (ut constat ex litera) de tributis, quae ex antiqua consuetudine introducta sunt, & non loquitur de autoritate imponendi noua tributa. Et confirmatur haec sententia per cap. In nouamus, de censibus, ubi talis autoritas imponendi noua tributa, aperte negatur antiquae consuetudini: quia expresse ibi dicitur, illam solis regibus & principibus esse concessam.

Alterum, quod exigitur ad tributorum iustitiam, est causa: quae ex sola populi necessitate aut utilitate, & non ex principis utilitate sumenda est. Alioqui, si princeps propter solum suum commodum tributa imponat, non iusta, sed tyrannica dicentur. Quoniam rex propter populi utilitatem, & non populus propter regis commodum datus est. Nam propter hanc causam, principes populi Israel, Dominus per Ezechielem prophetam reprehendit, dicens: *Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges a pastoribus pascentur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis.* Quae verba (ut beatus Hieronymus ea interpretatur) non ad solos praelatos Ecclesiasticos, sed etiam ad principes seculares dicta sunt: quia hi etiam sicut illi pastores dicuntur, & vtrique, quantum eodem pastu, gregem sibi commissum pasceri tenentur. Tertium, quod ad tributorum iustitiam exigitur, est, ut tributa ipsa iuxta debitam proportionem imponantur. Haec autem proportio in multis consideranda est. Primum inter ipsum tributum, & causam, propter quam imponitur: ita ut non maiora tributa exigantur, quam causa ipsa, propter quam imponuntur, postulet. Nam si maiora exigantur,

Ezech. 34.

Hieron.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

gantur, iniusta erit talis exactio propter excessum, qui si-
ne vlla causa exigitur, & erit talis excessus obligatus re-
stitutioni, vt habetur in cap. Quia pleriq; de immuni. ec-
clesi. Oportet etiam habere proportionem & cōmensura-
tionem inter tributum & populum, cui imponitur tribu-
tum, ita vt tributū ipsum populi facultatem nō excedat:
alioqui tyrannicum & iniustum erit tributum. Quo-
niam quod pro populi vtilitate instituitur, nō debet con-
tra illius vtilitatem militare. Tributum autē etsi regi da-
tur, non tamen propter regis, sed propter populi vtilitatē
datur; & inde sequitur, vt non debeat tantū tributum im-
poni, vt per illud populus penitus destruat, aut in ni-
miam deueniat paupertatem. Nam qui hoc faciunt, non
solum de lacte gregis comedunt, sed ipsum gregem ex-
coriant. Propter quod Dominus per prophetā Michēam
huiusmodi principes, qui talia tributa imponunt, repre-
hendit, dicens: Audite principes Iacob, & duces domus
Israel; & post pauca. Qui violenter tollitis pelles eorum
desuper eis & carnem eorum desuper ossibus eorum.

Mich. 3.

Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum
desuper excoriarunt. Postquam tributum toti populo
impositū est, oportet in illius distributiōe seruare propor-
tionem geometricam, ita vt considerata prius cuiusque
hominis facultate, tantō maius aut minus cuiq; imponā-
tur tributum, quāto ille magis aut minus diues fuerit.
Ecce omnia, quæ mea sententia sunt necessaria, & suffici-
unt ad hoc, vt tributū aliquod sit iustum. Si aliquod ho-
rum desit, vt puta autoritas, aut causa, aut debita propor-
tio, tributum erit iniustum: & subditus non tenebitur in
conscientia ad illud reddēdum, nisi fortē propter scanda-
lum vitandum. Nam propter illud vitandū sæpē tenetur
reddere, quæ aliās reddere non teneretur. In hoc enim
casu credo præceptum esse, quod Saluator noster ait. Ei,
qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam
tollere, dimitte ei & pallium. Et quicumque te angariauerit
mille passus, vade cum eo alia duo. Sed hic notādum
est, quod si tributum est iniustum propter solū defectum
proportionis, vt puta quia excedit causæ necessitatem,
aut populi facultatem, pro sola ea parte, qua est excessus,
non obligabitur subditus ad reddendum: sed aliam par-
tem,

LIBER PRIMVS.

104

tem, in qua est iusta proportio & debita commensuratio,
tenebitur in conscientia subditus reddere. Si verō hæc
omnia, quæ ad iustū tributum diximus esse necessaria &
sufficientia, simul in aliquo tributo cohereant, tūc illud
erit iustum, & subditi, qui ab illo liberi non sunt, tenebū-
tur in conscientia illud reddere: neq; ab hac obligatione
liberabuntur per hoc, quod se exponunt periculo pœnæ
quæ est contra tales per legem imposta. Nam (vt proba-
uimus in vltima huius capituli particulari conclusionē).
Lex pœnalis humana non potest tollere obligationē legis
diuinæ. Lex autem diuina (vt proximē probauimus) præ-
cipit tributa principibus reddi: ergo lex pœnalis humana
non potest tollere huiusmodi obligationē. Et inde sequi-
tur, vt si quis tributum aliquod iustum, quouis nomine il-
lud censeatur, reddere omittat, & postea de hoc accusatus
& conuictus pœnam legis patiat, teneatur nihilominus
adhuc in conscientia ad huiusmodi tributum reddendū:
quemadmodum is, qui pœnam furti tolerat, tenetur ad
rem furtiuam restituendā. Quia (vt in priori corollario
diximus) nulla passio pœnæ per legem humanam im-
positæ potest hominem liberare ab ea obligatione, quam
ex lege diuina habebat ante passionem talis pœnæ. Fortē
contra hæc omnia quis argumentabitur, volens probare
tributa non esse ex lege diuina principibus debita; quia
si illa ex lege diuina deberentur, sequeretur, necessariō
oportere illa esse æqualia, & eadē apud omnes nationes
vbicq; gentium. Quia lex diuina, præsertim moralis, equè
omnes obligat & eandem vim apud omnes habet. Non
sunt autem eadē nec equalia apud omnes nationes tribu-
ta: quia alia redduntur in Hispania, alia in Gallia, alia in
Anglia. Ex qua tributorum diuersitate videtur apertē
conuinci, talem legē de tributis necessariō reddendis nō
esse diuinam. Fateor tributa esse varia iuxta vārietatem
regnorum & prouinciarum: nō tamen sequitur inde, tri-
buta non deberi principibus ex lege diuina. Nam etsi
lex diuina non obliget ad aliquod speciale & determi-
natum tributum, obligat tamen ad aliquod tributū red-
dendum. Quātum autem & quale tributū sit reddendū,
quia propter varias populi facultates, & occurrētes illius
necessitates, non poterat vnica & generali lege definiti,
ideo

ideo ipsius tributi determinatio & specificatio committitur dispositioni legis humanæ. Multa enim sunt, quæ solum in genere sine vlla specificatione præcipiuntur in lege diuina: & illorum specificatio & determinatio ad aliquod particulare, ex sola lege habetur humana. Diligere Deum tenemur ex lege diuina & naturali: ipsa tamē lex diuina non expressit, quando aut quo loco Deum diligere debemus, sed hæc specificatio (vt aliquibus placet) lege humana facta est per præceptum de auditione missæ in die dominico. Tunc enim, iuxta istorum opinionem, tenetur homo in ipsa missæ auditione diligere Deum expresse aut interpretatiuè, vt puta faciendū aliquid propter Deum. Ex iure diuino & naturali tenetur homo aliquem diem in hebdomada ad Dei cultum deputare.

Quis autem sit iste dies, ex lege diuina, quæ nunc viget, non exprimitur: sed hoc sola lege humana est declaratum. Nam etsi olim lege Mosaica fuit septima dies ad cultum Dei præcepta, illud tamen præceptum quia non morale, sed ceremoniale erat, fuit inter alia per mortem Christi reuocatum: & ideo in lege euangelica non obligat. Ob quam causam Ecclesia diuino spiritu afflata, loco illius septimæ diei, octauam, quæ dies dominica dicitur, statuit in honorem dominicæ resurrectionis. Ex iure etiam diuino & naturali est, vt his, qui altario seruiunt, aliquid tanquam stipendium sui laboris pro illorum alimentis offeratur. Quantum autem sit illis tribuendum, vt puta decima, aut octaua, aut vigesima fructuum pars, ipsa lex diuina, quæ hodie extat, non exprimit. Olim enim lex Mosaica decimam fructuum portionem dare iussit: sed quia præceptum illud, quatenus determinatam exprimit partem (vt omnes Theologi concorditer docent, quauis Canonistæ, ad quos de hæc re definire non ita spectat, contrarium sentiunt) inter ceremonialia præcepta numeratur. Et inde sequitur, vt per passionem Christi sit eum alii reuocatum. Ex quo vltèrius sequitur, vt illa decimæ portionis taxatio, non ex lege diuina aut naturali, sed ex sola lege humana vim habeat obligantem. Iuxta istum modum ego de tributis reddendis dicendum esse censeo. Tributum aliquod, regibus & principibus reddi, lex diuina & naturalis præcipit. Quale autem & quantum

tam tributum sit illis reddendum, legi humanæ committitur, quæ iuxta regnorum varietatem, varia etiam necessario erit statuenda. Multa alia de tributis, præsertim particularibus, dubia mihi occurrunt, quæ sunt digna inuestigatione: sed quia à prima huius disputationis intentione sunt valde aliena, ideo illa hic præterire statui.

Hoc solum iam mihi tractandum superesse video, legem videlicet purè penalem humanam cum lege moralis etiam humana conferre, quo peracto, consummata erit disputatio de potestate legis purè penalis, quatenus respicit obligationem ad culpam. De hac re nihil aliud dicendum esse censeo, quàm id, quod docet prima & principalis conclusio in principio huius capituli posita, quæ ait, legem purè penalem nunquā tollere obligationem ad culpam, quæ per aliā legem moralem prius imposita fuerat, nisi ipse legislator plenam ad hoc potestatem habens, per legem suam penalem declaret se tollere priorem obligationem ad culpam. Huius conclusionis primam partem non est opus amplius probare, cum ex his, quæ supra diximus, sit iam satis superque probata, præsertim ex eo, quod probauimus, has duas obligationes, videlicet ad culpam, & ad penam, non esse contrarias, nec secum inuicem ex aduerso pugnare. Nam inde apertissime conuincitur, ad vnius positionem non sequi necessario destructionem alterius, cum ex suprascriptis constet, illas duas obligationes, ad culpam videlicet & ad penam, circa eandem rem posse simul consistere. Præterea lex purè penalis diuina (vt supra probatum est) non tollit obligationem ad culpam, quæ per legem moralem diuinam ante fuesat imposita: ergo eadem ratione lex purè penalis humana non tollit obligationem ad culpam, quam prius imposuerat lex moralis humana. Consequentia ista inde apertissime conuincitur esse manifesta: quia lex purè penalis humana non habet maiorem contrarietatem aut pugnam cum lege morali humana obligante ad culpam, quàm lex purè penalis diuina, cum lege morali diuina. Secundam conclusionis partem hoc argumento conuincio esse veram. Legislator plenam potestatem habens, potest prioris legis moralis purè humanæ obligationem tollere & prorsus abrogare sine alicuius legis penalis institutione:

ergo etiam poterit eiusdem legis moralis obligationem per alicuius legis purè pœnalis institutionem tollere. Consequenter ista vel ex eo est notissima, quòd per legis purè pœnalis institutionem nullo modo minuitur legis moralis potestas, quam ante habebat ad legis moralis obligationem tollendam. Antecedens est etiam æquè manifestum. Quia (vt dicitur in cap. Exiit qui seminat, de verborum significatione libro sexto.) par in parem non habet imperium. Ex qua sententia apertè sequitur, vt quicquid vnus legislator instituit, ipsemet aut alter successor illius parem cum illo potestatem habens, possit illud destituere, & prorsus abrogare. An autè legislator hac vsus fuerit potestate, vt legem purè pœnalem instituens, per illius verba aperta prioris legis moralis obligationem sustulerit, & prorsus reuocauerit, mihi non constat. Nam in iure cõmuni, canonico, vel ciuili, credo nullam talem legem reperiri, quæ verbis expressis & manifestis, declararet se per nouam legem pœnalem reuocare obligationem ad culpam, quæ antea fuerat in ea re, propter cuius maiorem obseruationem ipsa lex noua talem pœnam instituit.

QVOD LEX POENALIS MIXTA
aliquando obligat ad culpam, aliquando
non, iuxta variam ipsius legis-
toris intentionem.

Cap. XII.

Duplicem iam supra diximus esse legem pœnalem, alteram purè pœnalem, quæ nihil prorsus aliud statuit, quàm pœnam infligi his, qui aliquid fecerunt, aut facere neglexerunt: alterà verò pœnalem mixtam, quæ postquàm de moribus aliquid statuit, postea etiam pœnam decernit contra eos, qui legem ipsam fuerint transgressi. Hactenus de lege purè pœnali differuimus, superest vt de lege pœnali mixta aliquid dicamus. De qua quid iure sentiendū sit, licet ex his, quæ in tribus proximè præcedentibus capitulis dicta sunt, facile vir doctus colligere possit: qui tamen nõ solis doctis sed etiam indoctis scribimus, oportuit aliqua particularitèr & in specie de lege pœnali mixta pertractare, vt de omni lege pœnali facile omnibus constet, qualem illa ad obligandum habeat potestatem.

Ad

Ad hoc autem rectè perficiendū, vna mihi sufficere videtur cõclusio, quæ talis est. Obligatio legis pœnalis mixtæ, quæ induceretur per solā illam eius partem, quæ de moribus aliquid statuit, non tollitur per additionem alterius partis, quæ pœnam imponit, sed manet eadem legis ad culpam obligatio, quæ esset seclusa pœna, aliquando maior, aliquando minor, iuxta variam legislatoris intentionem. Prima huius cõclusionis pars satis est manifesta ex his, quæ in præcedenti proximè capite diximus de lege purè pœnali. Nam si lex purè pœnalis seorsum posita nõ tollit obligationem, quæ fuerat inducta per legem moralem: ergo si iungatur lex pœnalis simul cum lege morali, ita vt ex ambabus fiat vnica lex, pars illa, quæ statuit pœnam, non tollit obligationem, quæ induceretur per aliã partem moralem, si seorsum statueretur. Consequenter ista est notissima: quia lex pœnalis simul posita cum lege morali, non sumit per hoc maiorem potestatem ad tollendum obligationem legis moralis, quàm si seorsum & per se statueretur distincta à lege morali. Nihil enim refert ad legis pœnalis potestatem augendā vel minuendam, quod simul cum lege morali, aut seorsum ab illa statuatur. Vt autè, quod dico, apertius & euidentius omnibus fiat, exemplum aliquod in medium proponere oportet. Sit alia qua lex purè moralis ita disponens. Nullus per ciuitatem aut oppidum incedens, secum arma deferat, ne hac occasione iurgia & tumultus in ciuitate oriantur. Postea, quia experientia docente, cognitum est, multos indisciplinatos tali legi non obedire, ad illius legis meliorem obseruationem statuitur alia lex purè pœnalis, ita dicēs. Quicumque per ciuitatem armatus incesserit, priuatur armis, & recludatur in carcerem decem continuis diebus. Alius fortè legislator, præuidens à principio futuros esse aliquos indisciplinatos, qui legibus non obtemperabunt, legem moralem statuens, simul pœnam adiecit, & ex duabus illis legibus vnã condidit, sic dicentem. Nullus per ciuitatem armatus incedat, ne hac occasione iurgia & seditiones oriantur. Si quis verò armatus per ciuitatem incesserit priuatur armis, & in carcerem recludatur. Manifestum est & luce clarius, hanc vltimam legem, quæ mixta est ex illis duabus prioribus, non amplius valere,

nec maiorem aut minorem potestatem habere, quam illæ duæ, ex quibus componitur. Quia cum hæc lex sit quasi totam aliquod integrale ex illis duabus legibus, tæquam ex partibus illius integralibus compositum, inde evidenter sequitur, ut iuxta legem & conditionem cuiuslibet totius integralis, sit per omnia æqualis omnibus suis partibus simul sumptis, ita ut in nullo excedat eas, nec excedatur ab illis. Et inde ulterius sequitur, ut si duæ illæ leges, quando sunt seorsum positæ, habent obligationem ad culpam, respectu eius, quod per legem moralem statuitur, etiam habeat eandem obligationem lex illa, quæ ex illis duabus condita est. Præterea, si pars poenalis, quæ ponitur in tali lege mixta, tolleret obligationem ad culpam ab altera parte morali, hoc esset, quia poena & obligatio ad culpam pugnant inter se & inuicem contrariantur: sed nulla talis contrarietas aut pugna est inter illa duo, ut satis aperte probatum est in duobus capitulis proxime præcedentibus: ergo pars poenalis in lege mixta non tollit obligationem, quæ per alteram partem moralem inducitur, si esset seorsum statuta. Omnia etiam argumenta, quæ in duobus capitulis præcedentibus fecimus, ad probandum legem purè poenalem non tollere obligationem legis morales, possunt accommodari ad probandum idem de parte poenali, quæ additur in lege mixta.

Cap. 8. Secunda pars nostræ principalis conclusionis probatur: quia si lex poenalis mixta aliquam potest imponere obligationem, illa non aliunde pendere potest, quam ex intentione & voluntate legislatoris, qua vult obligare illos, quibus legem statuit. Sicut enim bonitas & malitia actus exterioris pender à bonitate & à malitia actus interioris, à quo est imperatus: ita legis scriptæ aut voce prolata obligatio pendet ab actu interiori voluntatis volentis per legem suâ obligare. Nam ob hanc causam (ut aliàs diximus) statuta fratrum Minorum, & fratrum Prædicatorum non obligant ad culpam aliquam: quia illorum statutorum conditores noluerunt ad culpam aliquam suos subditos obligare, prout ipsimet in principio suorum statutorum aperte expresserunt. Ex his evidenter sequitur, ut iuxta variam legislatoris intentionem, varia sit etiam diuersarum legum obligatio, ita ut vna magis, altera minus obliget,

obliget, quia sic voluit legislator. Hæc autem legislatoris intentio, ex solis verbis legis est colligenda, nisi forte ille consuli posset, & suam verbis explicare voluntatem: quia tunc etiam ex verbis legis non posset conici, quanta esset illius obligatio, illi tamen, quibus legislator suam voce expressit intentionem, erunt obligati iuxta id, quod ille eis declarauit. Si verò legislator consuli non potest, ut suam voce aperiat voluntatem, tanta erit semper & non maior neque minor censenda obligatio, quam a ex verbis ipsius legis aperte conici possit. Nam legislator nunquam sola sua voluntate potest aliquem obligare, nisi suam illi manifestando voluntatem. Alioqui fieri esset necesse, ut aliquis obligetur ad impossibile. Quia intentionem, quam legislator intus in corde latentem habet, nemo cognoscere valet, nisi ipse illam exterius per aliqua manifesta signa prodatur. Quæ autem sunt signa, ex quibus legis obligatio perfecte cognosci potest, iam supra ostensa dimisimus cap. 5. huius libri. Inter multa autem, quæ illic dedimus signa ad cognoscendam legis obligationem, vnum est illud, de quo nunc agimus, videlicet poena per legem imposita. Quia sæpè ex grauitate poenæ, quam ipsa lex contra illius transgressores imponit, cognoscitur magnâ esse eiusdem legis obligationem. Lex igitur poenalis mixta, quia duas habet distinctas partes, alteram moralem, alteram poenalem: ideo per vtrancumque illius partem potest ostendere, quantam illa subditis imponat obligationem ad faciendum vel omittendum id, quod per partem moralem statuitur. Si pars illa moralis habeat aliquod verbum præcepti, aut prohibitionis, aut aliquod illis æquipollens, tota lex mixta dicitur obligare ad culpam mortalem, ut fiat vel omittatur id, quod per talè partem moralem decernitur. Si verò nullum tale verbum præcepti, aut prohibitionis, aut æquipollentis in illa parte morali reperitur: tunc nisi aliunde, videlicet ex parte poenali, ostendatur maior obligatio, tota lex mixta censetur non imponere obligationem ad culpam mortalem. Quæ autem sint talia verba præcepti, aut prohibitionis, aut æquipollentis, quia supra in cap. 5. huius libri satis aperte ostendimus, non est opus nunc repetere. Si illa pars legis mixtæ, quæ poenâ contra transgressores statuit, poenam talem decernit,

cernit, quæ non nisi pro culpa mortali iure potest infligi, qualis est excommunicatio, mors, exilium perpetuum, & aliæ similes, quas loco proxime citato recensimus, ex illa pena adiuncta, etiam si nullum aliud signum adesset, conici potest legislatorem velle obligare transgressorem partis moralis ad culpam mortalem. Si vero nulla tam gravem poenam lex mixta imponat, nec in parte morali eiusdem legis reperitur aliquod verbum præcepti, aut prohibitionis, aut æquipollentis, tunc absolute dici potest, talem legem mixtam non imponere obligationem culpæ mortalis, sed solùm venialis, ad faciendum vel omittendum id, quod per legem mortalem statuitur. Et certè hæc regula, quam de poena inspicienda nunc dedimus ad cognoscendam obligationem legis, est valde notanda: quoniam per illam de multis legibus, tam diuinis quàm humanis cognoscimus, quanta sit illarum obligatio, quod, seclusa poena, nullo modo, aut saltem difficillime, cognosci possit. Multa enim sunt in iure canonico statuta & ordinata, quorum obligatio, quonia nunc est, non possit agnosci, si poena excommunicationis, quæ in illis contra transgressores apponitur, secluderet. Per hæc regulam cognoscimus leges imperatorum, quæ aliarum usum prohibent, obligare ad culpam mortalem eos, qui legibus imperialibus subduntur. Quoniam tam graves poenæ, quales contra aleatores ius imperiale decernit l. i. ff. de aleæ lusu, & in Autenti. Alearum vsus. C. de religiosis & sumptibus funerum, non nisi pro culpa mortali iuste possent inferri. Eodem modo cognoscimus in regno Castellæ obligare ad culpam mortalem eam legem, quæ prohibet taxillos vendere, aut cum illis ludere. Quoniam tales poenæ contra lusores taxillorum, & illorum venditores in illa lege statuantur, quales non nisi pro culpa mortali, & quidem graui, merito possunt infligi. Aliquæ etiam fuerunt olim leges diuinæ per Moysen datæ, quarum obligatio ad mortalem culpam non nisi ex poena in illis appositâ possit agnosci. Omnes enim illæ leges, per quas in Levitico prohibuit Dominus matrimonia contrahi inter eos, qui aliquibus certis gradibus cõsanguinitatis aut affinitatis erant coniuncti, obligabant tunc ad culpam mortalem, quâ obligationem nulla alia res æquè manifestabat, sicut poena mortis

mortis cõtra transgressores in illis legibus appositâ, quæ (vt notissimum est) non nisi pro graui culpa mortali potest infligi. An autè in lege euangelica & tempore gratiæ omnes illæ leges habeant eandem obligationem, quam ante habuerunt, non ita facile potest agnosci, propterea quod poenæ, quæ talibus legibus erant appositæ, nullam nunc habent vim, sed omnes sunt per mortem Christi reuocatæ: quemadmodum cetera omnia iudicialia præcepta, quæ erant in lege illa. At poenis illis sublati, ex natura ipsarum rerum, quæ per tales leges prohibentur, non potest conuinci, tales leges quæ nunc obligare ad culpam mortalem, sicut prius obligarunt. Quoniam cum constet ex sacris literis multa matrimonia ante legem per Moysen datam fuisse legitime cõtracta, in illis gradibus per leges Moysi prohibitis, euidenter conuincitur, tales leges non esse de iure naturæ, & per cõsequens nec mortales: ex quo vltèrius sequitur, illas tempore legis euangelicæ non obligare, quatenus per Moysen datæ sunt, nisi aliunde ex Ecclesiæ statuto obligarèt. Et certè hac ratione moti ferè omnes Theologi scholastici docent, non omnes illas leges obligare ad culpam mortalem, quæ Levitici. 18. & 20. capitulis statuuntur de matrimonio in aliquibus gradibus non contrahendo. Ita enim docet Alexander de Ales

Alexander de Ales.
Scotus.
Ioannes Bassolis.
Tho. de arg.
Guillel. de Rubione.
Caietanus.
Vuende.
Petrus de Palude.

tertia parte, quæst. 27. membro. 4. art. 3. §. 2. & eadem parte qu. 35. membro. 6. Scotus in. 4. dist. 40. & 42. eandem docet sententiam. Ioannes Bassolis etiam in. 4. di. 40. eidem sententiæ subscribit Thomas de Argentina, dist. 39. quartam eandem tenet opinionem. Idem sentit Guillelmus de Rubione in. 2. dist. 40. His omnibus consensit Caietanus super. 2. 2. sancti Thomæ q. 174. ar. 9. Istorum omnium sententiam extensis (quod aiunt) vlnis amplectitur Vuendelinus in supplemento Gabriëlis. Multi alij, quos Ioan. de Palude, oppositam tenet sententiam dicentes, omnes illas leges, per quas certi gradus cõsanguinitatis & affinitatis prohibentur ad matrimonium contrahendum, obligare nunc ad culpam mortalem, sicut olim tempore legis Mosaicæ obligabant. De quorum sententiâ ego sæpè miratus sum, & nunc etiam multo magis admiror.

Quia poena illis legibus apposita, ex qua illarum obligatio consistere poterat, iam reuocata est; nec est alia certa via (vt diximus) per quam talis obligatio possit ostendi. Propter quod merito istius opinio per sententiam Papæ definitiuam in parte damnata est, occasione litis motæ per Henricum octauum huius nominis, Angliæ regem, qui tentauit dissoluere & irritum facere matrimonium, quod à multis retroactis annis contraxerat cum Catharina filia Ferdinandi & Elyzabeth, Catholicorū Hispaniæ regum. Causa autem, quam, vt id legitime facere posset, offerebat, erat: quia ipsa Catharina prius nupsierat Arcturo, eiusdem Henrici fratri maiori, quo sine liberis defuncto, postea ex Papæ dispensatione nupsit ipsi Henrico. Ob quam causam dicebat matrimonium illud, quod cum præfata Catharina contraxerat, fuisse nullum: quāuis ad illud contrahendum accesserat Papæ dispensatio. Quia dicebat tale matrimonium esse lege diuina prohibitum, offerebatq; ad suæ sententiæ probationem duas ex Leuitico leges, quarum vna sic ait: Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudinem fratris tui est. Alterius legis verba sunt hæc: Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitā, turpitudinem fratris sui reuelauit: absque liberis erunt. Causa hæc ad Clemētem septimum huius nominis summum Pontificem, qui tunc vniuersæ præerat Ecclesiæ, deuoluta est. Pontifex vero, quia res illa ob multas & manifestas causas res magni momenti censebatur, noluit in ea celeriter & proprio consilio quidquam definire: sed viros doctissimos Theologos & canonicos, & omnes ferè studiorum vniuersitates, quæ celerè aliquod nomē habent, consuluit. Multi etiā viri docti suam sententiam libellis de hac sola re editis, expresserunt. Inter quos vnus & (vt ego opinor) omnium doctissimus fuit Ioannes Fischerus, tunc Rossensis episcopus, nunc autem verus Christi martyr, qui in reginæ fauorem pro matrimonij confirmatione opus quoddam multa doctrina refertum edidit. Ob quam causam idem Henricus in sancti episcopi inuidiam exarsit, & postea illum pro constante fidei catholice confessione, capitis obtruncatione puniuit. De qua re ego tunc iuuenis, cum res illa tractabatur, & in controuersiam deducebatur,

libellum

Leuit. 18.

Leuit. 20.

libellum scripsi, vt sententiam meam, quæ à me, sicut ab aliis plerisque viris doctis petebatur, libello edito proderem. Post diligentissimam itaque & longissimam huius matrimonialis causæ examinationem, maturoque (vt in re tanta faceret oportebat) prius habito consilio, tandem ipse summus pontifex pro tribunali residens in publico consistorio, de consilio & assensu omnium cardinalium sententiam protulit definitiuam prædictum matrimonium approbantem, & ratum ac firmum iudicatem. Sed quia illa summi Pontificis sententia paucis nota est, & fortè in posterum propter scriptorum negligentiam multo paucioribus erit nota, eā, nullo illius mutato verbo, hic inferere decreui, vt omnibus nota esse possit.

CLEMENS PAPA SEPTIMVS

CHRISTI nomine inuocato, in throno iustitiæ pro tribunali sedentes, & solum Deum patris oculis habentes, per hanc nostram definitiuam sententiam, quam de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, consistorialiter coram nobis congregatorum, consilio & assensu ferimus in his scriptis, pronuntiamus, decernimus, & declaramus, in causa & causis ad nos & sedem Apostolicam per appellationem, per charissimam in Christo filiam Catherinam Angliæ Reginam illustrem, à nostris & sedis Apostolicæ legatis in regno Angliæ deputatis interpositam legitime deuolutis & aduocatis, inter prædictam Catherinam reginam, & charissimum in Christo filium Henricum octauum Angliæ regem illustrem, super validitate & invaliditate matrimonij inter eosdem reges contracti & consummati, rebusque aliis in actis causæ & causarum huiusmodi latius deductis, & dilecto filio Paulo Capisicho causarum sacri palatii tunc decano, & propter ipsius Pauli absentiam venerabili fratri nostro Iacobo Simonetæ episcopo Pisauriensi vnus ex dicti palatii auditoribus locū tenenti, audiendis, instruendis & in consistorio nostro referendis cōmissis, & per eos nobis & eisdem Cardinalibus relatis, & mature discussis coram nobis presentibus, Matrimonium inter prædictos Catherinam

O 5 &

& Henricum Angliæ reges contractum, & inde sequuta quæcunq; fuisse & esse validum & canonicum, validaq; & canonica, suosque debitos diuise & debere sortiri effectus, prolemque exinde susceptam & suscipiendam fuisse & fore legitimam: & præfatum Henricum Angliæ regem teneri, & obligatum fuisse & fore ad cohabitandum cum dicta Catherina regina eius legitima coniuge, illamque maritali affectione & regio honore tractandum: & eundem Henricum Angliæ regem ad præmissa omnia & singula cum effectu adimplendum, condemnandum, omnibusq; iuris remediis cogendum & compellendum fore, prout condemnamus, cogimus, & compellimus, molestationesque & denegationes per eundem Henricum Regem eidem Catherinæ reginæ super inualiditate ac forderi dicti matrimonij quomodolibet factas fuisse & esse illicitas & iniustas, & eidem Henrico regi super illas ac inualiditate matrimonij huiusmodi perpetuum silētium imponendum fore, & imponimus: eundemq; Henricum Angliæ regem in expensis in huiusmodi causa pro parte dictæ Catherinæ reginæ corā nobis & dictis omnibus legitimè factis condemnandum fore, & condemnamus, Quarum expensarum taxationem nobis in posterum referuamus. Ita pronuntiauimus.

Lata fuit Romæ in palatio Apostolico publicè in consistorio, die xxiii. Martij. Anno.
M. D. XXXIIII.

BLOSIVS.

Ex hac sententia per summum pontificem cum tanto & tam maturo consilio data, apertè conuincitur falsam esse & erroneam Petri de Palude opinionem, dicentis matrimonium alicuius cum relicta à fratre, quanuis sine liberis defuncto, esse lege diuina prohibitum, ac proinde Papam non posse in illo dispensare.

Alia est in Leuitico similis conditionis lex, de qua etiā non modica est inter Theologos dissensio, an eandem nunc habeat obligationem ad culpam, quā olim habuit quando lex Mosaica viuebat. Quæ discordia (vt ego censeo) non aliunde vires accepit, quam ex pœna, quæ per
talem

talem legē imposita fuit. Est autē hæc lex. Ad mulierem, quæ paritur mensi: uā, nō accedes, nec reuelabis forditatē eius. Qui coierit cum muliere in fluxu mēstruo, & reuelauerit turpitudinē eius, ipsaq; aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. De hac lege quidam sentiunt, illam nunc non obligare ad culpam mortalem, sicut obligabat olim ante Christi passionem. Hæc opinionē tuetur Petrus Paludanus in quarto distinctione, 32. q. prima, arti. tertio. Eandem tenet Caietanus in sua summa confessorum, in titulo, Matrimonium ubi enumerans peccata, quæ in usu matrimonij committi possunt, dicit non esse peccatum mortale, mulierem mensi uatam exigere aut reddere debitum, quā nulli (vt ait) facit iniuriam, qui iure suo utitur. Quæ opinio mihi vera uidetur, propterea quod obligatio illius legis ad culpam mortalem, non aliunde conitare potest, quā ex pœna mortis illic apposita, quæ non nisi pro graui culpa mortali potest inferri. Hæc autem pœna (vt omnibus notissimum est) nullum iam habet vigore cum sit per Christi mortem reuocata, quemadmodum omnia alia præcepta iudicialia. Quum olim lex illa pœnalis uiuebat, uiebat etiam illius obligatio ad culpam mortalem. Nunc uero pœna illa prorsus abrogata, inde apertè cognoscitur, obligationem illam ad culpam mortalem esse omnino sublatam, nisi aliud forte in ipsa lege maneat, per quod possit apertè cognosci, tantam esse in illa lege obligationem. Nihil autem seclū a pœna manet in illa lege, per quod manifestè deprehendi possit illa tam magna obligatio: ergo non est dicendum, illam legem obligare ad culpam mortalem. Sunt alij Theologorum proceres doctrina & sanctitate præclari, qui oppositam tenent sententiam, dicentes legem illam nunc etiam obligare ad culpam mortalem, sicut in lege veteri. Hanc opinionem tenent sanctus Thomas & sanctus Bonauentura, & Alexander de Ales, & doctor subtilis Scotus. Inter quos beatus Thomas duplicem dicit esse in illa lege rationem, vnam, propter quam dicit esse cæremonialem aut iudiciale, & est mulieris immunditia, ratione cuius fiebat purificatio, & quantum ad hoc, dicit legem illam iam non obligare, sed esse prorsus reuocatam.

Leuir. 18.
& 20.

Petrus de
palude.
Ca. etan.

Thomas
bonauent.
Alexand.
de Ales.
Scotus.

Alteram

Alteram dicit esse illius legis rationem, nocumentum vñ delicti prolis, quæ si ex illo coitu nasceretur, esset debilis, aut infirma, aut leprosa. Et quia hæc ratio nunc etiam in tempore Euangelij extat, sicut ante in tempore legis Mosaicæ: ideo iuxta istam rationem dicit legem illam et. e. mortalem, & nunc etiam obligare ad culpam mortalem sicut olim. Solet fieri argumentum hoc contra hanc opinionem. Minus est periculum in mensuata de infectione prolis, quam in leprosa: sed leprosa mulier non prohibetur exigere aut reddere, ergo nec mensuata.

Consequentia est nota per locum a maiori ad minus. Prima antecedentis pars probatur ex communi medicorum sententia, & ex probatissima experientia. Secunda pars antecedentis probatur per cap. 1. & 2. de coniugio leproforum. Sed huic argumento respondet Scotus, negando consequentiam: quia licet certius immineat periculum prolis, de infectione prolis ex coitu cum leprosa quam cum mensuata, non tamen inde sequitur, quod sit maius nocumentum prolis: imò dicit esse multo minus in leprosa quam in mensuata. Quia magis (vt ille ait) est contra bonum prolis, quod nunquã precreetur de illa matre, si illa semper esset propter lepra vitanda, quam quod nascatur leprosa. In mensuata autem hoc non euenit, quia etsi proles in diebus menstrui non concipiatur: poterit tamen in aliis diebus post purificationem concipi sana. Et ideo iustum est mensuatam paucis aliquot diebus abstinere, vt postea prolem sine damno illius concipere possit. Leprosam autem non sic iustum est abstinere, quia melius est proli nascituræ leprosam esse, quam nunquam esse. Et eodem modo respondent Thomistæ, qui beati Thomæ opinionem contra Petrum de Palude tuentur. Et propter eandem rationem dicunt etiam licitum esse coire cum ea quæ perpetuum sanguinis fluxum ex ægritudine tolerat. Quia hæc concipere non potest, & si conceperit, melius erit proli vt infirma oriatur, quam vt nunquam oriatur, si mulier perpetuo abstineat. Sed certè hæc responsio non plene mihi satisfacit, propter multa quæ mihi contra istorum opinionem occurrunt. Primum est, quia nocumentum prolis quod dicunt futurum ex illo coitu, est nimis incertum.

Non

Non est enim certum quod mulier tempore illo concipiet, sicut etiam non est certum mulierem non mensuatam ex coitu concepturam: imò magis credendum est mulierem tempore mensuorum non concepturam, quia ille menstruus sanguinis fluxus multum impedit ad retinendum semen hominis in matrice vbi conceptio fieri debet. Nec etiam si illa conciperet, est certum prolem futuram esse monstruosam: quoniam alias inulta plura monstra quotidie nasci videremus, quam nunc videmus. Quia cum numerosa (vt creditur) sit hominum multitudo, qui cum mensuatibus mulieribus quotidie coeunt, multa etiam monstra quotidie nascerentur. Et inde aperte conuincimus non esse certum & inuitabile prolem futuram esse monstruosam, quæ a muliere mensuata concipitur. Si certum esset, aut proximum certitudini mulierem mensuatam concipituram, & prolem futuram monstruosam, tunc fortè mulier tenetur non exigere neque reddere debitum viro petenti. Nam in hoc solo casu ego puto intelligendum esse Augustinum qui quæstione. 64. super Leuiticum dicit, per talem legem in Leuitico positam non naturam damnari, sed concipiendæ prolis noxium prohiberi. In quibus verbis id videtur Augustinus sentire, quod accedere ad mensuatam non est ex se, & ex natura sua peccatum, sed solum ratione nocumenti quod inde sequitur proli. Ergo vbi non est certum nec verisimile tale nocumentum futurum, tunc poterit mulier mensuata exigere & reddere. Sunt etiam illa verba Augustini (vt ego censeo) hac conditione intelligenda, si is qui extigit aut reddit debitum, hac intentione id agat vt proli noceat. Nam alias si id non intendat, exigens aut reddens non peccat, etiam si præter intentionem illius, nocumentum proli eueniat. Quoniam quisque potest iure suo vt quantumvis inde damnum alteri sequatur, dummodo alterius damnum non velit, imò potius doleat quod non possit iure suo vt quin damnum alteri inferat. In cuius rei probationem adduco simile ex. l. 2. ff. de aqua pluuiæ arcenda, vbi Paulus iurisperitus ex sententia Labeonis definit, vicinum si flumem vel torrentem auerterit ne aqua ad eum perueniat, & hoc modo sit effectum quod vicino noceatur, non posse iure prohiberi ne tale

ne tale flumen à se auertat, dummodo non hoc animo fecerit vt alteri noceat, sed ne sibi noceat. Idem etiã dicitur dum est in muliere menstruata quæ debitum exigit aut reddit, quod licet hoc facere potest, si non hoc animo faciat vt proli cõcipiendæ noceat, sed ne sibi noceat. Et multo iustius hoc facere potest mulier menstruata, quàm is qui flumen à se auertit. Quoniam qui flumen à se auertit, quanuis hoc non faciat animo nocendi, tamè verè nocet, & certum videt nocumentum, & certam videt personam cui tale inferi suo opere nocumentum. At nihil horum contingit in muliere menstruata debitum exigente aut reddente. Quoniam (vt diximus) non est certum nocumentum sequi ex coitu suo, nec certa est persona, imò (vt rectius dixerim) nulla est persona cui tale nocumentum inferatur, quia nondũ natus est ille cui tale nocumentum timetur esse inferendũ. Nocumentum autem quod sibi inferre potest si non exigit, aut marito si non reddit, potest esse ipsi menstruatae certum. Quia corporalem, aut spiritualem infirmitatem quæ est aduerti, potest illa verissimiliter timere in marito, si illi petenti debitũ non reddit & hoc ipsum potest timere in se ipsa si non exigit. Nam (vt medici docent) aliquando corporalis infirmitas curatur per carnalem viri & mulieris coitum. Nullus autem merito dubitare potest, quin magis teneatur homo suo certo periculo providere, quàm alterius incerto. Nulla certè est comparatio certi ad incertum, ac proinde nulla est comparatio hominis viuentis ad prolem cuius conceptio est incerta. Ratio autem naturalis docet, vt incerta pro certis dimittamus: & si omnia fuerint pariter certa aut incerta, plus nostro quàm alieno periculo provideamus. Ex quibus circũstantiis benè pensatis clarè conuincitur mulierem menstruatae debitum exigentem aut reddentẽ, damnum nullũ facere. Quod manifestè confirmatur per sententiã illam quæ habetur in. I. Nemo, ff. de regulis iuris. Nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere ius nõ habet. Mulier autẽ menstruata ius habet exigendi & reddendi debitũ, ergo hoc faciens nõ est censenda damnum facere. Secundò, cõtra eandẽ opinionem sic argumentor. Si vir coitens cum vxore menstruata peccat mortaliter, ergo vxor illi cõsentiens etiã peccabit mortaliter,

liter,

liter, quod multi qui partem tuentur aduersam apertis finẽ negant. Dicunt enim vxorem menstruo fluxu pollutam non peccare, quum viro petenti reddit coniugale debitum, præsertim si de viri incontinentia timet, quãuis peccet vt quando ab eadem vxore, coniugalem coitum exigit. Sed hæc illorum sententia vel ex eo falsa esse conuincitur quod vxor coniugale debitum reddẽs viro suo apertissimè consentit & cooperatur illi ad actum illum ergo etiam peccat perinde ac ille. Quia (vt Apostolus ait) non solum qui talia agunt, sed etiam qui agentibus consentiunt digni sunt morte. Et confirmatur hoc argumentum per eandem Leuiticẽ legem, quæ non solum vxorem accedentem ad vxorem menstruatae, sed ipsam etiam vxorem iubebat occidi. Hoc autem nequaquam lex fieri præcepisset, si vxor menstruata viro consentiens, magis esset à peccato libera, quàm vir. Præterea tertio & principaliter cõtra istorum doctorum opinionem arguo: quia ex illorum sententiã sequeretur, quod mulieri fluxum sanguinis continuũ patienti, aut leprosa non esset licitum exigere, aut reddere debitum. Consequens est falsum, & ab illis omnibus negatum. Consequentiam autem probò ex ipsa ratione differentia, quam illi assignant inter mulierem menstruatae & leprosam, aut continuũ sanguinis fluxum patientem. Nam hæc infirmitates & ægritudines, videlicet lepra & continuus sanguinis fluxus non sunt omnes prorsus incurabiles: ergo quandiu aliqua spes salutis merito habetur tenebitur mulier leprosa aut quæ continuũ sanguinis fluxum patitur, non exigere nec reddere debitũ. Quia sicut mulier menstruata (vt illi dicunt) propterea quod potest expectare tempus in quo sine nocumẽto prolis cõcipiendæ coeat, tenetur in tempore, menstrui abstinere: propter eandem rationem mulier leprosa aut quæ sanguinis fluxum ex ægritudine patitur, tenebitur abstinere à coitu quandiu merito habet aliquam salutis spem, quia etiã hæc potest expectare tempus in quo sine vilo prolis nocumẽto coire valeat. Deinde differentia illa, quam inter mulierem menstruatae, & leprosam, aut sanguinis fluxum perpetuò patientem illi reddũt, apertè cõuincitur nullius esse valoris. Quia si causa, cur talis coitus cõ muliere menstruata prohibetur,

est nõ

Rom. i.

est nocumentum prolis: ergo quandiu durat talis causa, durabit etiam talis prohibitio. Alioqui illa non esset sufficiens prohibitionis causa, si tali causa aliquando existente, talis prohibitio cessaret. Ex quibus aperte conuincitur, ut coitus cum muliere leprosa, aut quae perpetuum sanguinis fluxum patitur, sit perpetuo prohibitus: quoniam perpetuo adest illa prohibitionis causa, videlicet nocumentum prolis concipiendae. Accedit ad haec, quod praecceptorum negatiuorum obligatio, nullo tempore limitatur, quia talis conditionis & naturae ab omnibus esse censentur, ut semper & pro semper obligare dicantur. Si prohibetur coitus ex quo nocumentum prolis sequi praesumitur, ergo perpetuo prohibetur, & semper durat illa prohibitio. Et inde sequeretur, ut coitus cum leprosa, aut quae perpetuum sanguinis fluxum patitur, esset perpetuo prohibitus. Rursum, tertio principaliter, & (ut ego existimo) insolubili argumento contra eandem opinionem arguo, ex alia Leuitici lege, quae apertissime ostendit, talem coitum cum muliere menstruata, nec ex se nec ratione prolis concipiendae esse peccatum. Nam in quinto decimo Leuitici capite haec habetur lex. Si coierit cum muliere vir tempore sanguinis menstrualis, immundus erit septem diebus: & omne stratum in quo dormierit, polluetur. Haec lex in faciem pugnare videtur cum alia Leuitici lege, de qua nunc agimus, quae habetur capite. 20. & praecipit poenam mortis inferre mulieri menstruatae, & viro qui coit cum ea, cum tamen prior lex nihil aliud praecipiat, quam ut immundus sit septem diebus. Hanc facialem dissonantiam alij aliter tollere nituntur. Radulphus Flauiacensis lib. 14. cap. 6. explanationum super Leuiticum, credens apertam esse inter illas duas literas contradictionem, dicit literae sensum esse reiciendum, & solum spirituales esse necessario requirendum. Sed absit ut in lege domini iuxta literam intellecta contradictionem esse dicamus. Nam etsi omnia, quae in lege illa continebantur (ut Prulus ait) figurae quaedam erant eorum, quae in lege euangelica sperabantur, & spirituales aliquem praetendebant sensum, non tamen iuxta illum solum spirituales sensum, sed iuxta literam tunc et filiis Israel mandata fuerunt. Et inde consequens est,

Luc. 15.

Radulph.

1. Cor. 10.

est, ut nullam in lege illa iuxta literam intellecta, contradictionem esse dicamus, ne in lege Dei aliquid impossibile praecipuum esse fateamur. Fortassis alij dicent, legem illam praecipientem occidere virum cum muliere menstruata coeuntem; esse intelligendam de illo solo, qui cum aliena vxore hanc turpitudinem fuit operatus. Verum haec sententia facillime refellitur per hoc, quod ille, qui cum alterius vxore coisset, siue illa menstruata, siue absque menstruo fuisset, iubebatur occidi, ut patet in eodem. 20. Leuitici capite. Superfluum igitur fuisset particularem legem condere, quae coeuntem cum menstruata iuberet occidere, cum iam in eodem capite id fuisset per aliam vniuersalem legem mandatum. Hugo Cardinalis illas duas Leuitici leges, quae velut ex diametro pugnare videntur, ad hunc modum conciliat, ut prima quae tantum praecipit separationem septem dierum intelligatur de illis, qui ignoranter coierunt cum menstruata, alia vero posterior, quae tales coeuntes iubet interfici, intelligatur de illis, qui scientes menstruum, ex industria se miscerunt. Haec tamen sententia inde conuincitur esse falsa, quod lex illa posterior non solum iubet virum interfici, sed ipsam etiam mulierem menstruata, a viro cognitam. Mulier autem vix potest ignorare se esse menstruata, licet vir hoc facile possit. Melius igitur Nicolaus de Lyra, quem in hac parte sequitur Abulensis, hanc facialem legum dissonantiam tollit dicens, priorem Leuitici legem esse intelligendam de illo, cuius factum est occultum, & nunquam fuit de hac re in iudicio conuictus. Alteram vero posteriorem de illo solo intelligendam censet, qui sciens accessit ad mulierem menstruata & fuit de hac re in iudicio accusatus & conuictus. Et hanc Nicolai Lyrani sententiam probare videtur Paulus Burgensis, propterea quod illum in additionibus suis de hac re non reprehendit. Nam si illi non placuisset libenter illum de hac re reprehendisset, cum diligentissime Nicolai scripta explorasse videatur ut inueniret quid in illo reprehenderet. Haec igitur duarum illarum legum concordia data operae precium erit causam inquirere, quare is qui de coitu cum muliere menstruata est in iudicio conuictus, iubetur poenam mortis puniri, illa vero qui occulte

Hugo,

Nicolaus
de Lyra.
Abulensis.

P hoc

hoc fecit solum præcipitur ut sit septē diebus occultus. Nam si sola prohibitionis causa fuit periculum prolis concipiendæ, cum simile periculum imminet proli ex coitu occulto sicut ex coitu parentum publico, sequeretur, ut etiam coitus illorum occultus esset peccatum mortale, perinde ac publicus. Præterea, si peccat mortaliter qui coit cum muliere menstruata, cur non iubetur occidi aut alia grauiore pœna puniri, quanuis eius coitus sit occultus? Deinde, si talis sic coeans nocet proli futuræ, cur in pœnam & testimonium talis nocuenti non grauius punitur? Si dicas quod quia erat secretum & ipse non debebat se prodere ad mortem, saltem poterat illi alia maior pœna in secreto imponi ab ipsa lege, aut sacerdoti cui sua manifestasset peccata præcipi poterat quod aliquam grauiorem pœnam imponeret, prout in aliis multis peccatis lex fieri iubebat. At cum nihil horum lex præceperit, sed eam solum viro imposuerit pœnam, quam mulieri menstruum patienti quanuis ad vitam non accessisset, imposuerat, ex ipsa ratione pœnæ conuincitur talem viro coitum ex se non esse maius peccatum, quam sit mulierem pati menstruum, quod constat non esse peccatum, præsertim mortale. Nam si peccati alia quod erat, exigere à muliere menstruata in occulto, illud ex ratione pœnæ innuitur esse veniale, quia peccata mortalia multo grauius in illa lege puniebantur. Coitus autem cum muliere menstruata de quo quis in iudicio fuisset conuictus, pœna mortis puniebatur: non propter solum coitum, sed propter ceremonias legis publicè violatas, quæ ne venirent in contemptum acerbè puniebantur. Publicum enim & secretum non variant genus aut speciem peccati, ita ut quod secretè factum est, veniale, publicè verò factum, sit mortale, nisi fortè ratione scandali accepti & non dati, quod aliquando propter ignorantias & infirmos omittendū est. Sed ex particulari circumstantia ignorantium aut infirmiorum, quæ ipsi operi publico accidit, non est sumenda generica aut specifica operum differentia, ita ut secretum & publicum genere aut specie differre dicantur. Et inde apertè conuincitur, ut si secretus coitus cum muliere menstruata non erat peccatum mortale, etiam coitus in iudicio probatus non sit peccatum

peccatum mortale. Ex his omnibus constat præceptum illud quo præcipiebatur morte puniri is, qui de coitu cum muliere menstruata esset conuictus, esse simul ceremoniale & iudiciale. Quatenus præcipit septem diebus abstinere ab vxore, vel ex eo constat esse ceremoniale, quod non omnes mulieres per tot dies durat in mēstruo, sed aliquæ per plures dies, & multæ per pauciores. Et quia illi dies non sunt ideo ad separationē limitati, quia tot diebus & non pluribus nec paucioribus menstrua durant, inde manifestè conuincitur talem dierum limitationem esse ad solam ceremoniam referendam. Quatenus illud præceptum pœnam imponit, constat esse inter iudicialia numerandum, & ex pœna in illo imposita constat illud tunc obligasse ad culpam mortalem. Ex nullā tamen parte præceptum illud obligat nunc in lege euangelica, in qua per mortem Christi iudicialia simul & ceremonialia omnia reuocata sunt. Scio esse aliqua sanctorum doctorum verba, quibus dicunt esse ex iure diuino non accedere ad menstruatam, & illud deberi nunc in lege euangelica obseruari, sunt tamen illorum verba ad hunc sensum intelligenda, ut non dicant debitum obligationis, sed solum debitum honestatis & congruentiæ. Et hoc debitum sæpe appellare solent ius diuinum, non quidem tale quod peccati mortalis obligationem inducat, sed quod ad maius meritum hortetur.

In cap. Omnis vtriusque sextus, de penitentiæ & remissionis, habetur statutum quoddam siue decretum ad instar legis pœnalis mixtæ, quod iuxta omnium Theologorum & canonistarum sententiam obligat ad culpam mortalem. Hæc autem tanta obligatio non aliunde conuinci potest, quam ex pœna quæ per tale decretum imponitur, quæ tanta est, ut non nisi pro culpa mortali meritò potuisset imponi. Nam si pœnam illā secludere velimus, & sola verba inspiciamus quibus decretum illud vtitur, quam confessionem quotannis faciendam statuit, nullo modo probare poterimus decretum illud obligare ad culpam mortalem.

Quoniam nullum est in illo decreto verbum præcepti aut æquipollentis præcepto, sed solum ponitur verbum imperatiuum: quod nunquam se solo (ut alias diximus) ostendit obligationem ad culpam mortalem.

Ostendimus per multa exempla ex lege diuina & hu-
mana, quomodo obligatio legis poenalis mixtae ad cul-
pam cognosci possit ex poena quae per illam imponitur:
superest vt per alia exempla ostendamus quomodo obli-
gatio etiam legis poenalis mixtae cognoscatur, nullo ha-
bitu respectu ad poenam, sed solum ex verbis quibus illa
vtitur statuens id quod ad mores spectat. Primum ex
iure communi praesertim canonico, deinde ex iure regni
Castellae aliqua proponam exempla, vt ex illis discat lec-
tor quomodo cuiuslibet legis poenalis mixtae obligatio-
nem cognoscere possit. Lex quae ponitur in capitul.

Missas, de consecrat. distinctione. n. est lex poenalis mix-
ta, vt ex litera decursu constat, & talis lex obligat ad
culpam mortalem. Quia & si ex poena quae illic statui-
tur, hoc non possit cognosci, conuincitur tamen per hoc
quod ante impositionem poenae vtitur verbo praecipit,
sic dicens. Missas die dominico saecularibus totas audire
speciali ordine praecipimus. In cap. Felicitis, de torne-
amentis, lex poenalis mixta continetur, quae etsi nullam
poenam imponeret, vel ex hoc conuinceretur obligare
ad culpam mortalem: quod vtitur hoc verbo, prohibe-
mus. Et idem contingit in capit. Vnico, de sagittariis. In
capit. Romana. §. Procuraciones, de censibus, libro sex-
to, lex continetur poenalis mixta, quae sine vilo respectu
ad poenam impostam, aperte ostendit se obligare ad cul-
pam mortalem, quia in §. Hanc autem, ponit hoc ver-
bum praecipimus, quod (vt manifeste constat) refertur ad
omnia in illo capitulo contenta. Et certe haec exempla
sufficiunt cuilibet bene consideranti, nec opus esset plura
addere, quia de reliquis omnibus, si ad ista conferantur,
facile quisque iudicare poterit. Sed quia aliqua sunt le-
ges de iure regni Castellae circa quarum obligationem
multi haecenus errauerunt, & aliis occasionem erroris
dederunt, ideo de vna & altera illarum impraesentiarum
specialiter tractare decreui, vt aperte quorundam erro-
rem conuincam, & sic viam praeccludam aliis ne ad simi-
lem errorem ducantur.

Inter multas quae in regno Castellae ad bonam illius
conseruationem & vtilitatem conditae sunt leges, vna est
quae prohibet vt nullo modo sine expressa Regis licentia
equi

equi ab ipso regno ad aliud regnum transferantur, siue
hoc per venditionem & emptionem, aut per commuta-
tionem, aut per liberalem donationem aut alio quouis
modo fiat. Si quis autem contrarium fecerit, illi poenam
imponit lex, vt priuetur illo equo, & medietate omnium
bonorum suorum, & tandem interficiatur. Hec lex habe-
tur in libro sexto regalium ordinationum, titulo. 9. leg.
10. Hac tamen lege non obstanti multi sunt qui equos a
regno clam educere non formidant. Nec desunt qui illos
a culpa excusent dicentes, legem illam propterea quia
poenalis est, non obligare ad culpam. Quia lex poenalis
(vt dicunt) non obligat antequam condemnentur. Quae
sententia dupliciter errat apertissime, & in eo quod asse-
rit, & in eo quod ad illius probationem assumit. Primo
quidem sententia illa duplici ratione conuincitur esse fal-
sa, videlicet ratione poenae quam imponit, & ratione ver-
borum quibus in prohibitione vtitur. Poena quae illic im-
ponitur (vt euidentissime constat) tanta est, vt non nisi pro
gravi culpa mortali merito potuisset imponi. Verba qui-
bus lex vtitur sunt manifesta verba prohibitionis, quae
(vt superius diximus) semper indicant culpam morta-
lem. Nam verba legis sunt quae sequuntur. Non
possint vendere, aut commutare, aut testamento legare,
aut alio quouis modo homini a regno extraneo equum
donare. Quum dicit: Non possint, non de potentia vi-
rium naturalium, sed de iuris potentia intelligendum
est, prout dicitur in cap. Faciat, iuncta glossa. 12. q. 2. Hoc
possumus quod iure possumus. Quauis igitur nulla es-
set in tali lege poena imposta, ex solis tamen ipsius legis
verbis facile cognoscitur legem illam obligare ad culpam
mortalem. Quod autem obiciunt commune proverbium,
legem poenalem non obligare ante condemnationem,
quauis hoc semper verum esset, de quo in sequenti libro
disputabimus, de ipsa poena intelligendum esset, & non
de illo propter quod imponitur poena. Fateor quidem
legem illam non obligare transgressorem (prout in se-
quenti libro dicemus) ad reddendum equum & suorum
bonorum medietatem antequam a iudice de hoc sit dam-
natus: sed satis est vt ad hoc teneatur postquam a iudice
de illa re fuerit condemnatus. Verum etsi ad poenam non
teneatur

teneatur ante condemnationem, tenetur tamen ad id, propter cuius obseruationem imponitur pœna, quod est non educere equum à regno. Aliud siquidem est pœna, & aliud est (vt diximus) id propter quod imponitur ipsa pœna. Ad pœnam non obligat lex illa nisi post condemnationem; ad aliud verò semper, quandiu lex illa durauerit.

Alia fuit olim lex in eodem regno Castellæ ad tempus limitatum propter tunc occurrentem necessitatem condita, de cuius obligatione non omnes pariter senserunt. Et ideo illius causam & conditionem impræsentiarum referre decreui, vt inde clarius consistere possit, quanta fuerit illius obligatio. Anno domini trigesimo nono supra millesimum quingentesimum fuit in Hispania præsertim in regno Castellæ magna terræ sterilitas propter aquæ defectum, & timebatur maior ventura anno sequenti, propterea quod eo tempore quo consuetum est seminare frumentum & ordeum, pluuia defecerat, quia non tanta quanta erat necessaria sed rarissima de cælo descenderat. Et idem in sequenti tempore pro anno quadragesimo futurum timebatur. Quod si iuxta id quod timebatur successisset, prout re verà successisset, non dubitabatur maximam in eodem regno futuram sterilitatem, & per consequens acerbissimam famem. Ob hanc causam Carolus Hispaniarum rex huius nominis primus, idemque Imperator eiusdem nominis quintus, omnibus præsertim pauperibus consulere volens, huiusmodi occurrenti necessitati per legem datâ tempestiue prouidit. Statuit siquidem certum aliquod & moderatum pretium tritico, & aliud minus isto pro ordeo. Mandauit insuper vt nullus vltra pretium per talem legem taxatum venderet: & eum qui vltra tale pretium vendidisset, pœna aliqua ibidem expressâ puniri iussit. Post datam huiusmodi legem successit annus qualis timebatur, & multi auaritia ducti, contra legis prohibitionem vltra pretium taxatum frumenta clam & latenter vendiderunt. E quibus aliqui ad cor redeuntes & aliquam suæ conscientiæ rationem habentes consuluerunt de hac re viros doctos, an sic vltra pretium taxatum vendentes peccauerint, & an tenerentur ad restitutionem illius quod vltra

vltra tale pretium acceperunt. Scio aliquos fuisse qui rem non bene aduertentes dixerunt tales non peccasse, nec teneri ad restitutionem illius quod vltra acceperunt: quia cum lex illa penalis fuisset, per hoc quod se committébant periculo pœnæ per legem impositæ dicebant illos liberari à culpa. Ego tamen semper contrariam tenui, & nunc etiam teneo sententiam, & semper his qui me de hac re consuluerunt, respondi illos non posse à suis peccatis absolui, nisi talem pretij excessum his à quibus receperant, restituerent. Nam quod illi sic facientes peccauerint, ex verbis ipsius legis, etiam si nullus habeatur respectus ad pœnam, facile conuinci potest. Quoniam lex illa siue pragmatica vtitur apertis verbis præcepti & prohibitionis, quæ (vt sæpe iam diximus) semper indicant obligationem ad culpam mortalem. Præterea, illi qui contra legem illam frumenta vendiderunt, apertè fecerunt contra legem diuinam quæ prohibet furti fieri: ergo peccauerunt mortaliter, & tenentur ad rei furtiue restitutionem. Consequentia est manifesta, per illud quod dicitur de regulis iuris libro sexto. Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum. Antecedens verò ex quo tota vis argumenti pendet, probatur hac euidenti ratione. Omnis iniustitia & inæqualitas quæ committitur in emptione & venditione, aut rerum permutatione, est prohibita per legem diuinam, & non per aliam quam per illam quæ furta prohibet: In tali autem venditione frumenti vltra pretium taxatum committitur iniustitia, & sit inæqualitas: ergo talis venditio vltra pretium taxatum est contra legem illam diuinam qua furta prohibentur: In huius argumenti confirmationem est, quod Paulus optimus diuinæ legis interpret, Thessalonicensibus scribens, & illis Dei voluntas aperiens, inter alia dicit. Et ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dñs de his oibus, sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Quæ verba interpretas Anselm. in commentariis super epistolam Pauli ait. Supergressio enim est, vbi pro minore pretio illud quod maioris pretij est, elicitur. Circumuentio autem, vbi per dolum frater in ipsa venditione vel emptione decipitur. Hæc ille. Sicut ergo iuxta Anselmum, ille supergreditur in negotio fratrem, qui pro minori

emit quod maioris est pretij ita etiam è contrario ille si pergredditur in negotio fratrem, qui pro maiori vendit quod minoris est pretij. Et vtrunq; Paulus dicit esse contra Dei voluntatem, quia Dei voluntatem dixit esse vt talia non fiant, & postea subdit Deum de his omnibus esse vindicaturum. Ex quibus aperte conuincitur illos, qui vltra pretium per pragmaticam taxatum frumenta vendiderunt, legem diuinam præterisse, quia supergressi sunt in negotio fratrem suum. Et inde vltius sequitur illos mortaliter peccasse & teneri ad restitutionem, quanuis se exposuerint periculo penæ per legem statuta. Quia (vt iam supra probauimus) lex penalis nunquam tollit obligationem culpæ quæ est per legem diuinam imposita. Fortè quis respondebit negando eos qui vltra pretium taxatum vendiderunt, egisse contra legem diuinam; quia talis pretij taxatio non est per legem diuinam, sed per solam legem humanam facta. Sed hanc responsionem nullius profus esse valoris, vel ex eo aperte conuincitur, quod aliud est pretia rebus imponere, & longè aliud est prohibere ne vltra pretia signata res vendantur. Impositio pretij est ex lege humana: sed hac pretij impositione facta, statim lege diuina prohibetur ne quis supergreddatur in negotio fratrem suum, hoc est ne maiori precio res vendat quæ ipsæ valeant. Si lex humana postquam declarat æquale & iustum rei pretium, præcipit vt nullus vltra tale pretium rem vendere præsumat, nõ inducit nouam obligationem, sed declarat eam quæ lege diuina est imposita post talem pretij taxationem. Aliqua enim sunt lege diuina statuta, quæ non obligant ad culpam nisi præsupposita alia lege humana. Nam lex quæ prohibet furtum nunquam obligabit in captione alicuius rei particularis, nisi supposita rerum diuisione, & particulari illarum dominio, quoniã particulari rerum dominio sublato nunquam furtum committetur. Talis autem rerum diuisio non est ex lege natura, aut diuina, sed solo iure humano introducta, prout docet Augustinus super Ioannem, & citatur à Gratiano in cap. Quo iure, distinctione. g. Lex diuina quæ prohibet opera seruilia in sabbato facere, nunquam obligabit ad culpam in aliquo die particulari, nisi prius lege humana, quis dies sit pro sabbato habendus, statuatur.

Postquam

Postquam tamen lex humana statuit diem dominicum esse pro sabbato habendum, statim lex diuina præcipit vt omnes illo die ab operibus seruilibus abstineant. Idem profus contingit in casu de quo impræsentiarum disputamus. Lex humana pretium rebus imponit, hoc autem pretio per legem humanam taxato, statim lex diuina prohibet ne aliquis vltra tale pretium rem ipsam vendat. Ex quo aperte deducitur, non solum laicos, sed etiam ecclesiasticos viros peccasse & postea teneri ad restitutionem excessus, si frumentum aliquod vltra pretium per dictam pragmaticam taxatum vendiderunt. Quia et si viri ecclesiastici non subdantur legibus imperatorum aut regum, aut cuiusuis alterius laicæ potestatis: subduntur tamen legi naturali & diuine. Lex autè naturalis & diuina prohibet vt nullus vltra iustum pretium rem aliquam vendat. Illud autem censendum est iustum pretium quod fuerit per publicam potestatem taxatum: ergo illa taxatione per legem humanam facta tenebuntur viri ecclesiastici perinde ac laici ad non vendendum vltra illud pretium.

Quod autem princeps possit legem statuere, per quam pretia rerum præsertim necessariarum taxentur, probatur manifestè per id, quod habetur in. l. i. §. Cura carnis. ff. de officio præfecti vrbis, vbi Vlpianus iurisconsultus ait. Cura carnis omnis vt iusto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. Et in. l. Annonam. ff. de extraordinariis criminibus, mandatur præfidibus prouinciarum, vt diligentiam adhibeant ne annona oneretur, hoc est, cariorum quam oporteat pretio vendatur. Et in constitutionibus Salmanticensis vniuersitatis æditis per Martinum Papam huius nominis quintum, constitutio vicefima quinta est, vt domorum in quibus studentes habitant, pretium locationis taxetur per aliquos ex ciuitate & studij vniuersitate ad hanc rem deputandos. Et nullus sine pena excommunicationis ipso facto incurrenda potest alicui studenti domum locare nisi hac conditione, vt pretium locationis per deputatos taxetur. Præterea, quod rerum victui necessariarum pretia possint per publicam potestatem taxari, & si lege non definiretur, ex naturali potest ratione conuinci. Nam regi circa regnum suum, & præfidi prouinciæ circa prouinciã, & præfecto vrbis circa urbem

P 3

sibi

sibi commissam incumbit ea providere & ordinare quæ ad utilitatem populi sibi commissi pertinent. Inter illa autem quæ utilia esse reipublicæ cognoscuntur, unum & non minimum est, ut frumenta bono pretio & moderato habeantur. Alioqui si omnibus permixtum esset eo quod vellet pretio, quavis carissimo, frumenta vendere, aperta per hoc daretur licentia diuitibus ut tempore sterilitatis pauperum substantias deuorarent. Quoniam tam magno pretio frumenta vendere possent, ut numerosa plebis multitudo illi reddendo non sufficeret, & sic necesse esset illam fame perire, aut pro frumento emendo totam suam suppellectilem reddere. Ob hanc enim causam in l. vniuersa. C. de monopolis, prohibentur monopolia præsertim rerum ad victum humanum necessarium fieri, ne hac occasione ipsæ res cariori pretio vendi contingat. Præterea, non minorem potestatem habet rex, aut præses præuinciae, aut quæuis alia publica potestas ad taxandum pretium frumenti, aut cuiusuis alterius rei, quam communis populi consuetudo: sed communis populi consuetudo est quæ pretium rebus imponit, ita ut sine noua iusta causa superueniente nulli cum securitate conscientiae liceat ultra communis consuetudinis pretium rem aliquam vendere: ergo rex, aut quæuis publica potestas habet etiam auctoritatem ad imponendum pretium rebus vitra quod nemini res ipsas vendere licet. Si quis forte obieciat quod frumenti & aliarum rerum venditores læduntur per talem pretij taxationem, huic ergo respondeo negando quod illi lædantur, nisi forte hac ratione illos lædi dicas, quia non lucrantur quantum possent lucrari si non fuissent illis pretia taxata. Hoc tamen re vera non est lædi, quia per talem taxationem non aufertur ab eo quod iure suum erat, sed imponitur frenum nimium illorum auaritiæ, ut non quodcumque optant, accipere possint. Præterea, contra hæc sententiam quidam arguunt, quia quilibet in rebus suis est moderator & arbiter, ut dicitur in l. e. in re mandata. C. Mandati. Ex qua sententia sequi videtur ut nullus in rebus alienis, sed quilibet in suis possit pretium imponere. Respondeo, illa legis sententia tunc vera est quando non est per legem aut superiorem impeditus: tunc enim quilibet in re sua moderator & arbiter. Si tamen

per

per legem aut per superiorem quis est impeditus, etiam si res sit sua, non poterit in ea esse moderator & arbiter. Nam ob hanc causam minor viginti quinque annis non potest vendere aut donare rem aliquam quauis sit sua: quia ne hoc facit, est per legem prohibitus, ut habetur in l. Pupillus. ff. de acquirendo rerum dominio. Eadem ratione vxor sine licentia mariti nec vendere potest nec donare rem aliquam quauis sit sua: quia lex hoc illi interdicit, ut patet in capitulo. Quod Deo. 33. questione quinta. Respondeo iterum secundo ad argumentum, quod & si gratis concedamus vniuersaliter verum esse, quemlibet in re sua esse moderatorem & arbitrum, non tamen inde sequeretur, ut necessitate populi urgente publica potestas non possit pretia rerum taxare. Quia tali vera necessitate vigente maius dominium habet populus aut qui illius vices gerit ad faciendum de re qualibet particulari id, per quod succurri potest populi necessitati, quam ipsemet homo qui rem illam possidet. Nam ob hanc causam quum populi necessitas urget, potest quilibet ex populo compelli ut rem qua populus eget, etiam inuitus vendat, ut dicitur in l. Annonam. ff. de extraordinariis criminibus. Hac tamen necessitate seclusa nullus posset ad vendendum compelli, prout habetur in l. Dubium. C. de contrahenda emptione. Ratio enim naturalis docet plus communi totius populi, quam particularis hominis necessitati esse consulendum. Nam in corpore humano, ad cuius imitationem (ut Paulus docet) quælibet res publica est instituenda, quodlibet particulare membrum se committit quamlibet magno periculo propter totius corporis conseruationem. Tertio adhuc responderi potest, id quod dicitur, quemlibet esse in rebus suis moderatorem & arbitrum, intelligendum esse si id quisque intra iustitiæ metas faciat. Nam si iustitiæ metas rem suam moderando aut arbitrando excesserit, tunc lex illi non concedit, ut isto modo in rebus suis sit moderator & arbiter. Alioqui si pretij iustitia ex sola vendentis voluntate penderet, sequeretur inde, ut in nulla re vendibili sit pretij iustitia certa. Quoniam maxima iustitiæ latitudine data, ultra illam poterit quisque si voluerit, rem suam vendere. Sequeretur etiam ut nullus, quauis carissimè vendat, excedat in venditione

Rom. 12.

medie.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

mediate[m] iūsti pretij: quia illud dicitur esse iustum, & ex sola domini vendentis volūate penderet iustitia pretij. Non potest ergo quisque in rebus suis esse moderator & arbiter, nisi illas moderetur infra iustitiæ latitudinem. At quum lex pretium rei taxat, nulla est ibi iustitiæ latitudo: sed est punctualis, & indivisibilis iustitia, illa scilicet quæ est per legem taxata, ultra quam nemini progredi licet.

Vt igitur ea quæ tam latè dixi ad compendium reducam, dico legem illam siue pragmaticam quæ frumentorum pretia taxavit, obligasse transgressores ad culpam mortalem, non obstante pœna per legem imposita.

Quia lex illa non fuit purè pœnalis, sed mixta, & ideo etiã si nullus ad pœnam habeatur respectus, potest illius obligatio cognosci ex verbis quibus utitur, quum de pretio frumentorum statuit. Verba autem illa (vt diximus) apertum declarant præceptum, & manifestam prohibitionem, ex quibus euidenter cognoscitur legem illam obligasse ad culpam mortalem. Et inde ultra sequitur, vt quauis pœna legis illius fuerit alicui transgressori infligta, ipse transgressor teneatur nihilominus ad restitutionem illius quod ultra iustum pretium accepit. Quia restitutio pretij superabundantis est necessario facienda ex lege diuina quæ præcipit omne iniuste ablatum restitui, ergo per passionem pœnæ (vt proximè præcedenti capitulo probauimus) non poterit aliquis à tali restitutione facienda liberari. Nam talis pœna non imponitur per legem ad recompensationem damni quod venditor intulit emptori, sed solum ponitur ad recompensationem iniuriæ quam intulit legislatori, illius legem transgrediendo. Et inde apertè conuincitur, vt facta satisfactione iniuriæ legislatoris per pœnam toleratam, teneatur nihilominus legis transgressor ad recompensationem damni quod intulit emptori, quando illi frumentum vendidit ultra pretium per legem taxatum.

Multas alias leges pœnales mixtas possem in præsentiarum citare, vt de illarum obligatione differerem, sed hæc plus iusto prolixiora facerem tractatum, consulto

omittit

LIBER PRIMVS.

119

omittere decreui, satis esse existimans quod generalia documenta dederim, per quæ si benè aduertantur, facillè quisque de qualibet lege pœnali mixta censere poterit, quanta sit illius obligatio. Ne tamen ex defectu exemplorum ipsa documenta manerent obscura, placuit aliquas in medium proponere leges, de quibus videbam maiorem esse inter viros doctos quæstionem, & quæ maius nocumentum, si illarum obligatio non agnosceretur, inferre possent.

FINIS LIBRI PRIMI DE
Potestate legis pœnalis.

Fr. Alfonſi A Caſtro

ZAMORENSIS, ORDINIS MIL-
norum De poteſtate legis pœnalis
Liber ſecundus.

PRÆFATIO.

ACTENVS de illa ſola legis, quam
pœnalem vocant, poteſtate, quæ circa id
quod potiffimum per illam ſtatuitur, ver-
ſatur, Libro primo diſſerui probans ma-
niſeſtis, niſi mea fallit opinio, argumen-
tis pœnam, quæ ad meliorem legis obſer-
uationem ab ipſa lege ſtatuitur, nihil obſtare quin lex
eadem ſub reatu culpæ mortalis obliget ad id quod pri-
mo ſtatuerat. Nunc ſuper eſt, vt in hoc ſecundo Libro al-
teram eiufdem legis poteſtatem, quæ ſolam reſpicit obli-
gationem ad pœnam, ab hoſtium oppugnatione & op-
preſſione vindicem, & in libertatem aſſeram. Pro qua re
multo plures me exanciare labores, multoque maiores
exercere vires oportebit. Quoniam huius poteſtatis tute-
lam tanto maius mihi faceſſere negotium proſpicio, quæ-
to illam magis oppreſſam iacere, & à plurimis fortiſſi-
mis viris coerceri & reprimi video, ne in ſuum ſtatum ex-
urgat, & ſic ſuas vires omnibus palam facere poſſit. Sunt
enim aliqui, & hi non pauci neque parum potentes, qui le-
gis pœnalis poteſtatem viſque adeo enervare nituntur, vt
non vereantur paſſim proclamare, illam, niſi iudicis ſen-
tentia, quæ illi ſuffragetur, præcedat, nūquam poſſe reum
aliquem facere pœnæ obnoxium & addictum. Credo tã-
men eos, qui ita ſentiunt, fuiſſe à nimia huius ſententiæ
lenitate & manſuetudine perſuaſos, vt illi fauerent. Nam
hæc illorum ſententia nimium placida eſt & ſuauiſ, quæ
ſua vocis dulcedine, velut quædam ſirena blanditur animis
audientium, cuius dulcedinis blandimento tam multos
doctores theologos perinde ac iuriſperitos pellexit, vt ſo-
la patronorum multitudine vincere putet. At, contraria
ſententia, pro qua ego ſum pugnare paratus, ſuo acri ri-
gore exaſperat lectores pariter & auditores, qua ſola ra-
tione

PRÆFATIO.

120

tionem moti multi illam execrantur & horrent. Et certe
(vt ingenuè loquar) ego etiam abhorreo tantam legum
pœnalarum multitudinem, quæ ſæpe nihil aliud efficit, ni-
ſi hominum conſcientias illaqueare & irretire. Ob quam
cauſam ego frequenter opto vt à multis huiusmodi legi-
bus, ſola pœnæ comminatione retenta, obligatio ad cul-
pam tolleretur. Sed quum iam illæ ſemel latae ſunt, ego
aliud de illis ſentire nō poſſum, niſi quod illæ verbis ſuis
prædicant, & oſtentant. Et quia apertiffimam video eſſe
hanc multarum pœnalarum legum poteſtatem, ideo non
dubitaui in arenam deſcendere, vt pro illa contra omnes
illius hoſtes quamlibet multos & fortes pugnem. Non
eſt enim æquã omnium legum pœnalarum conditio, nec
per conſequens æquã omnium illarum poteſtas, ſed pro
varietate legum varia etiam cenſenda eſt illarum poten-
tia. Et hinc eſt quod non poterit vna de omnibus dari de-
ſinitio, ſed iuxta id quod cuique illarum pro ſui generis
conditione conuenit, de illis dicere oportebit. Sed ante
omnia, id quod à principio operis feceram, lectorem ex-
oro, vt ſi huius diſputationis iudex eſſe velit, omnè prius
à ſe propellat humanum affectum, quatenus rectius poſ-
ſit de his quæ dixero cenſere. Nam ſicut is cui in auribus
eſt aer, niſi ſit tranquilluſ, & minimè ſonans, ſed tinnitu
fuerit ac tumultu plenuſ, non exactè præcipit ea quæ di-
cuntur: ita ſi quid humani affectus obſtrepat aut ſibilet
intuſ in mente iudicis, nequaquam rectè iudicabit de his
quæ legerit aut audierit. Lectorem igitur, quem ſolum
huius diſputationis iudicem futurum agnoſco, per Chri-
ſtum exoro vt non accedat contentioſuſ, aut ita affectuſ,
vt ſit paratuſ quidquid contrarium legerit, reiſcere: ſed
eo animo legat, vt paratuſ ſit veritatem, quum illi fuerit
apertè oſtenſa, & ſufficienti ratione comprobata, vtrique
vna amplecti. Si verò ab his, qui mecum velut ex dia-
metro pugnant, ſic perſuaſuſ acceſſerit, vt illis fauere ob-
ſtinato animo decreuerit, ego illum huius diſputationis
iudicem eſſe non patiar, ſed protinuſ tanquam apertè ſu-
ſpectum recuſabo: & illius cenſuræ fateor me non eſſe
obedire paratum, cuiuſ tamen iudicium, ſi mihi ſe-
liberum ab omni ſuſpitione præberet,
ſubire non formidarem.

QVO.

QUOMODO COGNOSCI PO.

test legem aliquam poenalem non sententiam latam, sed solam sententiam ferendam continere.

Caput Primum.

PUBLICEM esse poenalem legem, alteram quae sententiam a iudice ferendam, alteram quae sententiam ab ipsa lege latam continet omnes viri docti, qui de hac re differunt, aperte fatentur, & ex ipsa verborum varietate, quibus leges ad poenae inflictionem vti solent evidenter conuincitur. Lex tunc dicitur continere sententiam a se latam, quando ipsamet lex profert sententiam contra delinquentem, nullo pacto relinquens iudici aliquid quod ad condemnationem delinquentis spectet. Sententiam ferendam continet lex, quando aliquid circa inflictionem poenae statuit, quod est a iudice necessarium faciendum. Inter has duas leges latissima est differentia, & multa sunt inter illas discrimina, de quibus copiose differunt vir in utroque iure doctissimus Andreas Tiraquellus in fertilissimis illis commentariis, quae nuper edidit super l. Si vnquam. C. de reuocandis donationibus, in declaratione huius verbi, Reuertatur, quod in illa lege collocatur. Ex tam multis quae ille dicit, ego vnum tantum, aut forte alterum dicam: quia sola illa proposito themati disputationis meae seruire possunt. Ego enim non suscepi hanc disputationem hoc animo vt de omnibus legibus differerem, sed solum de lege poenali, vt ostendam quanta sit illius potestas circa obligationem ad culpam. Et quia realis obligationis cognitio ferè omnino pendet ex ipsa legum poenaliu varietate, quarum altera (vt dixi) sententiam continet latam, altera ferendam, ideo de illis suo ordine dicere oportebit. De lege poenali quae sententiam continet ferendam tribus primis capitulis disputabo, compectis in illis solis quidquid ad illam spectat, propterea quod

Andreas
Tiraquellus.

quod faciliora sunt quae de illa referuntur, & de illis ferè inter omnes doctores cõuenit. De lege verò poenali quae sententiam continet latam per multa sequentia capitula differam. Est enim hæc res multo difficilior, & de qua alij aliter sentiunt, ac proinde non paruum negotium mihi faciescit. In hoc primo capite hoc solum negotium mihi incumbit, vt doceam quomodo possit cognosci lex poenalis solam sententiam ferendam in se continens. Quod vt melius & apertius fiat regulas aliquas generales & certas statuam per quas facile quisque cognoscere poterit quamlibet legem poenalem, an sententiam contineat ferendam, an non.

Prima & indubita regula generalis, quae nunquam nisi semel tantum fallit, est ista. Quotiescunque lex poenalis vtitur verbis quae solam poenae comminationem expriment, toties lex illa sententiam continet ferendam, & non latam. Dictiones autem quae solam comminationem significant, sunt istae. Sub poena, sub interminatione, sub interpositione. Vt, gratia exempli, si quis homo aut si qua lex aliquid fieri præcipiens, aut prohibens, ad faciendum vel omittendum id quod præcipitur, aut prohibetur, metu poenae subditos inducere velit & dicat. Sub poena excommunicationis, aut suspensionis, aut priuationis bonorum, aut centum ducatorum, hoc aut illud fieri præcipio aut prohibeo. Sub interminatione, aut sub interpositione anathematis, aut excommunicationis, præcipio, aut prohibeo talem, aut talem rem. In his omnibus, & aliis similibus, semper exprimitur sententia ferenda, & non lata. Hoc aperte docet glossa in cap. de sagittariis, ubi has omnes dictiones enumerat, & dicit illas omnes denotare sententiam ferendam. Et merito hoc dicit. Nam in omnibus illis declaratur (vt notum est) sola poenae comminatio. At cum constet comminationem nunquam esse de re præterita, aut præsentis, inde manifestè conuincitur per illas dictiones non declarari sententiam latam, sed solum ferendam. De omnibus his dictionibus oportuit aliqua ex iure proferre exempla, vt ex illis lector dicat, quid de aliis similibus, cum illa in iure legerit, illum sentire oporteat. In cap. Dolentes, de celebrat. missae dicitur: Sub poena suspensionis penitus inhibemus. Quo loco glossator,

Regula
prima.

Q. glossator,

Hosienſis gloſſator, & Hoſienſis, & Ioannes Andreas docent ſententiam ſolum ſerendam in illo canone contineri. In cā. Relatum, de iure patronatus, dicuntur hæc verba. Sub anathematis interminatione prohibere curetis. Et illo loco etiam gloſſa, or admonet ſententiam ſolum ſerendam in illo canone denotari. Et ſi quis forte nõ fuerit veritus contra gloſſatoris ſententiam in hac parte ſentire, facile conuinceretur, per alia verba quæ in illo cap. ſtatim Papa ſubiungit, in hunc modum dicens. Si quis autem prohibitionis veſtræ contemptor extiterit, eum excommunicationi ſubdatis. Ex quibus verbis euidenter colligitur, illa verba, ſub anathematis interminatione, nõ denotare ſententiam latam. Nam ſi ita eſſet, non præciperet Papa, vt contemptorem prohibitionis excommunicarent, quia iam excommunicatus fuiſſet per canonem late ſententiæ. Et ita ratio non permittit, vt de cætero quis dubitet per illas diſtiones ſententiam ſerendam ſemper denotari, in capitulis quæ ſtatim ſubiiciemus, & aliis ſimilibus quæ forte lectori occurrent. In cap. Cũ eſſes de teſtamentis dicitur. Sub interminatione anathematis prohibentes. Cap. primo, de ſagittariis dicitur. Sub anathemate prohibemus. In cā. Sicut tuis, de ſimonia ponit Papa hæc verba. Sub anathematis interminatione vetuiſti. In cap. 2. de matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ dicitur. Sub anathematis interminatione prohibuit. In cap. Cũ eccleſia, de immunitate eccleſiarum habentur hæc verba. Sub interminatione anathematis prohibemus. In cap. 1. de eo qui furtiue ordines ſuſcepit, hæc verba ponuntur. Sub anathematis interminatione prohibitus. In cap. Non ſolum, de regularibus lib. 6. ad hunc modum loquitur Papa. Sub pena excommunicationis auctoritate præſentium diſtictius inhihemus. In Clemen. 1. de priuilegiis & exceſſibus priuilegiatorum. hæc verba dicit Pontifex. In virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub interminatione maledictionis æternæ diſtictius inhihemus. In cap. Salonitanæ. 63. diſtin. hæc verba dicit Gregorius Papa. Sub excommunicationis interpoſitione, &c. In his omnibus locis cõcordj omnium iudicio ſententia ſolum exprimitur ſerenda, propterea quod ſola in omnibus illis canonibus denotatur comminatio pænæ. Potest tamen

hæc

hæc generalis regula fallere, ſi poſt diſtiones quæ comminationem pænæ ſignificant addantur alia diſtiones, quæ aperte latam declarent ſententiam. Vt, gratia exempli, ſi lex aut homo dicat. Præcipio hoc ſub pœna excommunicationis, quã quiſquis contra fecerit, ipſo facto, aut ipſo iure, aut eõ ipſo, aut ſtatim, aut ex tunc, aut cõtinuo poſt factum incurrat. Aut ſic. Præcipio hoc ſub pœna excommunicationis, aut priuationis bonorum. Si quis autem contra fecerit, nouerit ſe ſtatim excommunicatum, aut priuatum. In his enim omnibus loquendi modis (vt ſexto capitulo poſtea dicemus) ſententia lata declaratur. Quo fit vt licet verba quæ pœnam comminantur, ſententiam ſerendam exprimere ſoleant, propter diſtiones tamen ſequentes, quæ ſemper latam declarent ſententiam, à ſua natura detorquentur, & in ſententiæ late ſignificationem transferuntur. Et iuxta hæc doctrinam dicimus ſententiam latam contineri in capitulis ſequentibus, quæ nunc ſtatim citabimus. In cap. Non minus, de immunit. eccleſ. poſtquam Concilium Lateranẽſe cuius eſt canon illius capituli ſub anathematis diſtictione prohibuit, ne contra eccleſiaſticam libertatem tributa, aut angariæ vitis eccleſiaſticis imponantur, hæc verba ſubiungit. Si autem conſules aut alij de cætero iſta commiſerint, & communiti deſiſtere noluerint, tam ipſi quã fautores eorum excommunicationi ſe nouerint ſubiacere. Hæc poſteriora verba ſententiam latam demonſtrant, quãuis priora illa pœnam minantia ſolam ſententiam ſerendam indicabãt. Idem cõringit in cā. Clericis. Ne clerici vel monachi, vbi poſt interminationem anathematis, hæc verba ſubiungit Papa. Si quis autem contra hoc venire præſumpſerit, & communitus emẽdare noluerit, excommunicationi ſubiaceat. Quæ verba (vt. 6. capite poſtea dicemus) latam ſemper denotant ſententiam. In Clementina 1. de religioſis domibus, volẽs Concilium Vienen. Beguinarum mulierum ſtatim proſus ab eccleſia relegare, hæc verba ait. Eũdem & aliis mulieribus quibuſcumque ſub pœna excommunicationis quam contrarium facientes incurtere volumus ipſo facto, iniungentes expreſſe ne ſtatim hujuſmodi dudum forte ab ipſis aſſumptum quoquomodo ſectetur vterius, vel ipſum aliquatenus de nouo aſſumãt

Q 2

In

In capitulo primo de locato & conducto Papa confirmat constitutionem quandam Episcopi Portuensis Apostolicæ sedis legati quæ prohibitionem quandam sub excommunicatione, & sub pœna anathematis continebat. Et cum nulla alia dictione illic addatur circa excommunicationis incurSIONem, glossa tamen in illo capitulo dicit sententiam laram ibidem contineri. Quia in re sibi ipsi videtur contrarius glossator ille, qui in cap. Relatum, de iure patronatus, & in cap. 1. de sagittariis, dicit per hæc verba, sub pœna anathematis siue excommunicationis, sententiam solum ferendam designari. Sed Abbas in gratiam glossatoris volens illum excusare dicit quod forte in illa constitutione episcopi Portuensis erant alia verba quæ ibi Pontifex non expressit, ad quæ glossator respiciens dixit illic sententiam laram contineri. Alioqui si sola illæ prædictæ dictiones in illa constitutione ponerentur, censet Abbas solum sententiam ferendam per illas exprimi. Præterea adhuc fallit illa regula de dictionibus solum pœnæ comminationem significantibus, quando illæ ponuntur in contractibus, quia illic non ferendam sententiam, sed ipso facto laram significant. Vt, gratia exempli, si quis contractum de re aliqua cum alio faciens, promittat illi se aliquid facturum sub pœna centum ducatorum, illic non ex propria significatione illarum dictionum, sed ex natura contractus sententia exprimitur lata, & non ferenda, prout infra vno integro capitulo longius explicabimus. Sed ista exceptio aut fallentia (vt Iurisperiti loquuntur) non poterat, licet ommitteretur, contra meam vniuersalem regulam de verbis comminatoriis aliquid agere. Quia ego non de omni sententia lata aut ferenda, sed de sola sententia, quæ in lege pœnali continetur, hic loquor.

Regula secunda.

Secunda regula. Omnis lex pœnalis, quæ circa irrogationem pœnæ quæ statuit vtitur Verbo, aut Participio futuri temporis, præsertim si verbum significet aliquam actionem, continet sententiam à iudice ferendam.

Hæc regula est concorditer ab omnibus Iurisperitis recepta. Abbas illam docet in cap. Si diligenti, de foro competententi Felinus illam recipit in cap. Rodolphus, extra de rescriptis. De verbo futuri temporis habemus exempla,

& primum ex sacris literis propono. Si quis furatus fuerit bovem aut ovem (ait lex Mosaiica) & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oves pro vna oue. Hæc lex sententiam à iudice ferendam continet, quod ex eo constat, quod vtitur verbo futuri temporis. Et ideo beatus Thomas in Secunda Secundæ, q. 62, art. 3, de hac lege differens, dicit furem non fuisse tunc ad pœnam in illa expressam obligatum, nisi postquam fuisset damnatus ad illam. Ex iure canonico exemplum est in cap. Si vir, de adulteriis & stupro, vbi sic dicitur. Si vir sciens uxorem suam deliquisse, quæ non egerit poenitentiam, sed permanet in fornicatione, & vixit cum illa, reus erit, & eius peccati particeps. Per illa verba, quibus dicitur, reus erit, condemnauit illum adulterum ad pœnam, quæ licet ibi non exprimat, declaratur tamen in cap. Si quis uxorem, 32. questione prima. Sed quia lex illa pœnalis vtitur verbo futuri temporis, dicendo, reus erit, sententiam continet ferendam. De participio eiusdem temporis futuri habemus exemplum in cap. Cum ecclesia, de causa possessionis & proprietatis: vbi hæc verba habentur. Præmissam electionem factam eis contradicentibus, & exclusis, decreuimus irritandam. Et iterum. Ab eorum impetitione super electionibus faciendis vos diximus absoluedos. In cap. Cum tu, de vsuris, hæc verba habentur. Communionem altaris, & ecclesiastica præceptis sepultura priuandos. Vbi ferenda solum exprimitur sententia. In cap. primo de clericis pugnatis in duello, hæc verba ponuntur. De rigore iuris est merito deponendus. In Clementina, Sæpe, de verborum significatione, dicit pontifex. Non erit processus propter hoc irritus, nec irritandus, hoc est, nec sententia à lege lata, nec à iudice ferenda irritabitur. In l. Capitalium, ff. de pœnis, dicit Calistratus Iurisconsultus. Venenarum capite puniendi sunt, aut si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. In omnibus istis legibus & constitutionibus sola sententia ferenda continetur, quia omnes illæ, cum pœnam statuunt, verbo futuri temporis aut participio vtuntur. Verbum enim futuri temporis nunquam ex sua natura significat rem præsentem, aut præteritam, sed rem, quæ adhuc non est, sed in posterum fiet. & ideo ex se nunquam exprimit

Exod. 22.

S. Thomas.

exprimet sententiam à iure latam, sed solum ab homine ferendam. Non est tamen hæc regula adeo constans & certa, ut aliquando non fallat. Fallit enim in omnibus illis octo modis, per quos (ut cap. 6. huius libri infra dicemus) cognosci potest lex, quæ sententiam continet latam. Nam quantumvis lex poenalis utatur verbo futuri temporis, si tamen illa sit disposita iuxta aliquem illorum octo modorum, quos capite sexto declarabimus, semper dicitur sententia lata. De qua re si quis nunc exempla desiderat, ut id, quod dico, intelligere valeat, legat caput sextum huius secundi libri, & inde facile discet, quod optat. Præter illos octo modos, de quibus infra dicemus, fallit adhuc illa generalis regula de futuri temporis significatione, quotiens evidens ratio cogit, ut lex illa intelligatur sententiam continere latam, & non ferendam. Aliquando enim contingeret legem poenalem esse prorsus inanem, & nullius penitus valoris, si illa solum contineret sententiam ferendam. Tunc enim, ne legi iniuriam faciamus, illam inutilem esse censentes, ratio ipsa cogit, quantumvis ipsa lex verbo futuri temporis utatur, dicamus illam continere sententiam latam. Hoc annotavit glossa in l. Improbium C. ex quibus causis infamia irrogatur. Nam in ea lege dicitur, quod improbum fœnus exercentibus poena infamiae irroganda est. Quæ verba licet per participium futurum tempus significans disponantur, glossa tamen in illo loco dici intelligi oportere, infamiam esse ipso iure latam, quoniam (ut inquit) improbum fœnus exercens non posset infamari. Et certè ipsa ratio cogit, ut sic intelligi oporteat. Quoniam quoties verbum aliquod, cuiuscunque temporis illud sit, iuxta suam primævam & ordinariam significationem, nihil potest operari in illo loco, ubi collocatum est, oportet necessariò illud à sua significatione detorquere, ut aliquid efficere valeat. Nam hoc annotatum est in l. Debitor. §. Vesimile. ff. de contrahenda emptione, & in l. Qui Romæ. §. Augerius. ff. de verborum obligatione. Deinde, ab illa regula generali, quantum ad significationem temporis futuri dedimus, aliqui excipiunt eas leges, aut cõstitutiones, quæ duplici aut geminato verbo futuri temporis utuntur. Nam tunc ratione geminationis dicunt oportere intelligi sententiam esse latam.

Qua

Quoniam (ut dicunt) oportet ut secundum verbum aliquid roboris habeat, & aliquid addat ad primum. Ut gratia exempli, si lex diceret hæc verba. Si in electione aut qua fuerit hæc aut illa solennitas prætermissa, cassabitur, & irritabitur electio, dicunt illam poenam esse ipso iure intelligendam propter duplex aut geminatum verbum futuri temporis, quod illic positum est. Hanc sententiam tuetur Felinus in ca. Rodolphus. numero. 35. de re scriptis. & citat pro hac sententia Baldum in titulo de pace Constantiæ. & Lud. in l. Si verò. §. De viro. ff. soluto matrimonio. Sed certè licet isti viri sint in utroque iure doctissimi, quia tamen res hæc non est aperte in iure expressa, sed ex vera & propria vocum significatione pendet, ego illis in hac parte consentire non possum. Magis enim mihi arridet sententia Philippi Decii, qui (si vera de illo citatur) dicit in l. Postquam. C. de pactis. Eandem esse rationem in secundo verbo futuri temporis, quæ est in primo. An autem textus, quos ille (ut fertur) pro sua opinione citat, id probent, an fecus, ego nunc discutere nolo, sed solum illius sententiam probò. Quoniam etsi idem verbum, cuiuscunque temporis sit, decies in eadem oratione repetatur, nunquam ob hanc solum causam à sua recedat naturæ significatione, quam, si semel tantum ponatur, haberet. Nam talis replicatio diuersorum verborum eadem significantium, etsi aliquando fiat ad rei exaggerationem exprimentandam, sæpè tamen fit, ubi nulla est rei exaggeratio. Nec tamen ideo frustranea & superflua dicenda est talis verborum eadem significantium replicatio quoniam fit sæpè ad maiorem re explicationem. Aliquando etiam contingit, ut non solum verba diuersa eadem significantia, sed idem verbum ob solum ornatum & decoris causam in eadem oratione sine aliquo alterius vocis intervallo repetatur. Quam vocis repetitionem Græci τευρολογία vocant. Et hæc eloquutionis figura non solum profani autores, sed etiam sacræ literæ sæpè utuntur. Nam propheta regius in psalmo. 121. ait. Illuc enim ascenderunt tribus tribus domini, testimonium Israel. Et in eodem psal. iterum. Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David. Ecce vides hanc vocem, semel positam, & continuo post iterum repetitam, &

Felinus,
Baldus.Philippus
Decius.

Q. 4

idem

Hier. 2.

idem factum esse constat in illo nomine, sedes. Et per Hieremiam prophetam Dominus ait. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. In quibus verbis hæc vox, cisternas, semel & iterum sine alterius vocis interuallo posita est. Si hanc eiusdem vocis repetitionem ornatus causa sacræ literæ admittunt, cur non etiam eiusdem vocis, aut diuersarum vocum idem significantium repetitionem admittimus in legibus, aut constitutionibus humanis? Nunquid strictiorem verborum parcitatem requirere volunt in legibus aut constitutionibus humanis, quam in sacris literis, in quibus nihil superfluum, aut sine magna ratione positum esse, firmissimè credere oportet? Præterea, etsi gratis illis daremus, quod illa verborum idem significantium continua repetitio semper in iure ponitur, non solum ad maiorem rei explanationem, sed etiam ad maiorem rei exaggerationem exprimendam, non inde necessariò sequeretur, exaggerationem esse tantam, vt velit ex sententia ferenda, quæ per primum verbum futuri temporis significata est facere sententiam latam per solâ verbi secundi idem significantis additionem. Satis enim res exaggerata esset, si concedamus per illam diuersorum verborum idem significantium duplicationem, legislatorem voluisse reddere legi firmitatem & certitudinem, ita vt iudici non liceat sententiam, quæ in tali lege aut constitutione, decernitur esse ab illo ferenda omittere, sed illam, prout illic exprimitur, teneatur proferre. Si iure aliquo aperte decretum esset, vt talis verborum futuri temporis geminatio aut multiplicatio, sententiam semper denotaret latam, ego statim digitum ori meo imponerem, nec contra illud decretum mutare auderem. Quoniam potuisset legislator, si voluisset, aliam verbis significationem imponere, & multo melius hoc loquutionis genus sibi peculiare facere, ac cum nihil tale fuerit vniquam lege declaratum, neque ex aliis in iure contentis aperte deduci possit, cogimur vt omnibus dictionibus latinis in interpretatione legum aut canonum eam reddamus significationem, qua latini sermonis parentes & optimi eloquentores vsi sunt. Hac igitur ratione victus, sentio cum Philippo Decio verbâ futuri temporis, etiam

si de-

si decies repetatur, significare sententiam ferendam, nisi aliud ibidem addatur, quod necessario cogat latam sententiam interpretari. Manebit igitur, quantum ad hanc exceptionem aut fallentiam (vt iurisperiti loquuntur) tunc, firma & constans regula, quam de significatione verborum futuri temporis supra proposui. Et credo, quod præter has omnes exceptiones aut fallentias, quas ego iam enumeravi, nulla alia potest illi regulæ opponi, præsertim cum ego illâ de solo verbo futuri temporis, quod in lege poenali positum fuerit, intelligendam esse velim. Nam si de sententiâ cuiuscunque legis esset sermo, scio alias exceptiones aut fallentias posse contra illam regulam opponi. Vt, gratia exempli, quando tale verbum ponitur in dispositione alicuius rei ordinatæ à testatore: quia tunc verbum futuri temporis denotat sententiam latam. Si quis in testamento suo præcipiens, vt quotannis in aliqua certa die dicatur missa pro eo, & heredi, qui non curauerit vt illa dicatur, apponat poenam huiusmodi verbis. Priuetur, aut priuabitur hereditate, aut dabitur centum ducatos pauperibus: quanuis talis poena sit per verbum futuri temporis expressa, declarat tamen sententiam latam, & non ferendam. Ita docet Felinus in dicto cap. Rodolphus, numero. 24. in declaratione huius verbi, priuetur. Sunt aliæ similes exceptiones, quæ contra nostram regulam de verbo futuri temporis obici possunt: sed eas omnes, quia sunt à themate huius disputationis alienæ, ex industria omitto. Ego enim in hoc opere, non de omni lege, quæ sententiam continet ferendam, aut latam, sed de huiusmodi sola lege poenali dicere statui. Et si de hac sola fiat sermo, puto nihil aliud posse illi regulæ opponi, quam quod per me hic expressum est.

Tertia regula. Omnis lex poenalis, quæ circa infirmitatem poenæ vtitur verbo imperatiui modi, quanuis sit temporis presentis, sententiam continet à iudice ferendam. Nam hæc est conditio & natura modi imperatiui, vt semper ad alium aliquem respiciat, quoniam qui imperat, non sibi, sed aliis imperat. Aliquando tamen contingit, vt quis sibi ipsi per verbum imperatiuum loquatur. Nam Dauus ille Terentianus sibi alloquens ait. Animo iam nunc otioso esse impero. Et Gnato ille parasitus

Q. s. apud

Felinus.

Regula
tertia.

Terent. apud eundem Terentium ait. Imperavi egomet mihi omnia assentari, sed hoc non est verè imperare, sed potius propositum & deliberationem indicare. Aut forte, quod verius puto, voluntas, quæ superior est animæ portio, aliis inferioribus potèntiis aliquid facere vel omittere præcipit. Re igitur sic intellecta, facillè intelligetur nunquam contingere, vt vnus semper idem sibiipsum imperet, sed vno eodem in diuersa partito pars altera alteri præcipiat. Scio Augustinum dixisse, voluntatum imperare sibi & aliis, hoc tamen ego ita intelligendum esse puto, vt per illa verba Augustinus voluerit exprimere plenam voluntatis libertatem, qua potest ex se facere quod libet: non autem vt verè sibiipsum imperaret. Si tamè quis contendat, voluntatem verè & propriè sibiipsum imperare, ego pro re tam sterili, ex qua nullus fructus colligi potest, contendere nolo, præsertim cum talis loquendi modus nunquam in materia, de qua agimus, nec in quauis alia reperitur in iure. Nunquam enim legislator penam contra reum statuens sibiipsum præcipit, vt penam infligat, sed ad iudicem verba dirigens illi imperat, vt ille penam imponat. Cum igitur hæc sit verbi imperationi natura, vt semper ad alium tendat, inde colligitur, vt quoties lex pœnalis tali verbo vritur, semper intelligatur sententiam in illa contineri à iudice ferendam, & non laram. De hac re oportet vt aliqua ex iure capta exempla proferam, vt quod dico re ipsa ce improbetur. In cap. Quia propter, de electione, hæc verba habentur. Si quis verò contra prædictas formas eligere attentauerit, eligendi ea vice potestate priuentur. Hoc verbum, priuentur, ibidem positum est præsentis temporis imperatiui modi, & inde cognosco sententiam per verbum illud expressam esse ferendam, & non laram. Et Hoc annotauit illic glossa, in verbo, priuentur, sic dicens. Per sententiam, non ipso iure. In capit. Quisquis, eodem titulo, licet in prima parte capituli sit sententia lata, vbi ait, ineligibilis fiat, tamen in secunda parte continetur sententia ferenda, vbi ait. Ab officiis & beneficiis penitus suspendatur. Quo loco glossa in illo verbo, suspendatur, declarat per sententiam. In cap. Grauem, de excessibus prælatorum, constat sententiam à iudice ferendam contineri, propter

sequens

sequentia verba, quæ ibidem ponuntur. Tanquam membrum putridum (inquit Papa) ab Ambianensi ecclesia perpetuò abscindatis. Et glossa in verbo, abscindatis, dicit hæc verba. Et ita per sententiã perdit beneficia, non ipso iure. In cap. Cum infirmitas corporalis, de penitent. & remiss. ponitur hoc verbum, arceatur, quod declarans glossa dicit, Per sententiã non ipso iure. Multa alia possem ex vtroq; iure exempla proferre, sed hæc mihi sufficere videntur. Hæc regula solas duas patitur exceptiones. Primò quidem, in particulari excipienda sunt omnia illa verba, quæ nullum significant hominis ministerium, neq; aliquã exprimunt hominis actionem ad pœnã infligendam, prout sunt hæc sequentia verba, subiaceat, incidat, incurrat, & alia eiusdem notæ. Nã omnia huiusmodi verba (vt infra cap. 6. huius secundi libri paragra. septimo dicemus) in quocunq; tempore aut modo ponantur, semper exprimunt sententiã laram. Et ratio est, quia illa verba sicut nõ significant hominis ministeriũ, nec aliquã illius actionem: ita non diriguntur ad iudicem, quanuis ponantur in imperatiuo, sed ad pœnã, quæ legis imperio, mandatur executioni. Deinde, ab illa vniuersali regula excipere oportet, omnes illas leges pœnales, in quibus simul cū verbo imperatiui modi ponuntur aliquæ aliæ dictiones, quæ cogunt dicere sententiã laram in tali lege contineri. Nam si lex huiusmodi verbis vretur, ipso iure excludatur, aut ipso facto priuentur, aut continuo repellatur, aut sine vltiori sententia spoliatur, aut quouis alio ex illis octo modis, quos cap. 6. describimus, lex loquatur, semper intelligitur sententiã laram continere, quanuis verbo imperatiui modi vtratur. De hac regula, quam circa verbum imperatiui modi hæcenus declarauimus, nullus ex iuris humani interpretibus qui de hac materia differuerit, aliquid dixit, neq; de verbis imperatiui modi inuenio apud illos, pro huius rei elucidatione, vllam factam esse mentionem, cum tamen debuissent magnã de verbis illis habere rationẽ, propterea qd leges pœnales frequentissimè talibus verbis vtrantur ad statuendũ pœnas cõtra legum transgressores. Et ideo necessarium erat significationem & potestatem verborum imperatiui modi declarasse, vt inde constaret

quanta

quanta esset obligatio & potestas legum poenalium, quæ talibus verbis uiuntur. Sed apertissime intelligo, hanc uerbi imperatiui omissionem, ex quodâ crasso illorum errore processisse. Putarunt enim omnia uerba imperatiui modi ad futurum tempus pertinere, & omnia illa uerba, quanuis sint presentis temporis imperatiui modi, sub appellatione uerbi futuri temporis comprehendunt, tanquam si imperatiuus modus tempore præsentis careret, & solum haberet futurum. Glossa in capitulo. Quisquis, de electione, dicit hoc uerbum, fiat esse temporis futuri, & ratione illius uerbi dicit in prima parte illius cap. debere intelligi esse sententiam ferendam, nisi alia postea ibi adderentur, quæ necessario cogunt sententiam latam interpretari. Felinus in illo cap. Rodolphus, de rescriptis, numero, 26. citat Baldum in l. fi. C. de seruo, communi manumisso, dicentem, & ex textu annotationem, quod hoc uerbum, fiat, est futuri temporis. Sed in hac parte non consentit Baldo Felinus. & in contrariam sententiam citat Calderinum in cap. Quisquis, de electione, dicentem se obtinuisse in quadam ardua causa, quod illud uerbum, fiat, per quod respondet papa petitionibus aut supplicationibus, quæ illi offeruntur, intelligatur prout tunc, id est, de presenti, & non de futuro. Sed licet de hoc uerbo, fiat, bene senserit Felinus, quod sit temporis presentis & modi imperatiui, in omnibus tamen aliis uerbis presentis temporis eiusdem imperatiui modi apertè nascitur errasse, putans illa esse temporis futuri & hac appellatione omnia illa comprehendens. Abbas in cap. Clericis. Ne clerici vel monachi, dicens quod uerbum futuri temporis indicat sententiam ferendam, quam ad exemplum procedit, ferè semper proponit uerba presentis temporis imperatiui modi, quasi illa sint temporis futuri. Sed de his omnibus & de aliis eiusdem farinae, qui ius Pontificium aut Cæsareum interpretantur, non miror quod sic in re Grammatica errauerint. Quoniam etsi fateor eos fuisse viros in utroque iure doctissimos, scio tamen eos fuisse Barbaros, & malè linguam latinam calluisse, & pessimè de illa meritos de solo Andrea Tiraquello miror, quod in tantam inaduertentiam, nolo dicere ignorantiam, incidit, ut aliorum iurisperitorum sit in hac

Felinus
Baldus.

Calderi.

Abbas.

Andreas
Tiraquel.

parte sequutus errorem. Quæ (ut ex illius scriptis conuincere possum) non solum Grammaticæ rudimenta plene nouit, sed puritate latinæ sermonis ex oratoribus & poetis, quæ se legisse ostendit, se didicisse manifestat. Hic uir in utroque iure doctissimus, in fertilissimis commentariis, quæ nuper edidit super l. Si unquam. C. de reuocandis donationibus, in interpretatione illius uerbi. Reuertatur, quod in illa lege collocatum est, differens quomodo possit cognosci sententia ferenda, & à sententia lata discerni, tria uerborum tempora ad hanc rem ostendendam assignat, præsens uidelicet, præteritum & futurum. De uerbis presentis temporis & præteriti, & utriusque participiis censet latam semper, nisi aliud obstat, significare sententiam. De uerbis temporis futuri & illorum participiis, dicit illa ferendam exprimere sententiam. Sed hanc regulam de tempore futuro dicit septuagies quinque fallere. Et inter hæc septuaginta quinque exceptiones, uel (ut ille loquitur) fallentias, enumerat multa uerba presentis temporis imperatiui modi, uelut sunt ista, quæ nunc sequuntur. Subiaceat, incurrat, incidat, priuetur, spolietur, abiiciatur, repellatur, amoueat, remoueat, reuertatur, redeat, & alia multa similis temporis & modi. De his omnibus sigillatim differit unum intergrum paragraphum singulo cuique tribuens, & ex unoquoque eorum unam fallentiam format, dicens in unoquoque illorum regulam futuri temporis fallere. Quia per quodlibet eorum dicit sententiam exprimi latam, quanuis quodlibet eorum (ut ait) sit temporis futuri. In his omnibus fallentis etsi multa bene coaceruauerit, & multa doctè tractauerit, à quibus (ut suum illi honorem reddam) fateor me pro hoc negotio pertractando suspensas sumpsisse, sed in his omnibus fallentis dupliciter illum errasse constat. Primo, quia dixit omnia illa uerba esse futuri temporis, quæ tamen consistunt esse presentis temporis, & modi imperatiui, quædam uocis actiue, & alia uocis passiuæ. Et hinc euidenter conuincitur, pluries illum iniuriam fecisse regulæ futuri temporis, quando contra illam falso obiecit omnia prædicta uerba, dicens illam regulam in omnibus illis fallere. Regula enim quæ de solis uerbis futuri temporis loquitur, non fallit, imò

neg.

neque fallere potest in verbis quæ non sunt futuri temporis, sed præsentis & imperatiui modi. Et ex hoc fonte deducitur alterum, in quo etiam illum errasse constat, si ceteri iurisperiti de hac re differentes, quos in hac parte sequutus est. Nam de verbo præsentis temporis loquens, censuit illud semper latam significare sententiam, Quæ assertio vt vera esset, oportebat illam temperare, & ad sola verba præsentis temporis indicatiui modi illam restringere. Quoniam si de omni tempore præsentis cuiuscunque modi sit illius assertio intelligenda, constat illam non esse vbiq; veram, cum fallat in verbis præsentis temporis, & modi imperatiui, quæ (vt per multa iuris exempla probauimus) sententiam ferendam significant. Fortè aliquis volens his omnibus iuris humani interpretibus patrocinari, dicet omnes istas verborum terminationes, de quibus nunc contendimus, reperiri in futuro optatiui modi, sicut in præsentis imperatiui. Fateor, sed cum in optatiuo ponitur, semper additur illis aduerbiū aliquod optandi, prout est hoc aduerbiū, Vtinam, ô si, quorum neutri solet poni in lege. Quia lex præceptiua, non optando, sed imperando, aut indicatiuo modo aliquid statuendo loquitur. Et hinc, sicut ex multis aliis locis constat plenam Grammaticæ cognitionē, & Dialecticæ vel mediocrem degustationem summè necessariā esse ad perfectam cuiuslibet alterius disciplinæ cognitionem.

Regula. 4. Quarta regula. Quoties de aliqua dictione in lege penali posita, meritò dubitatur, an sententiam exprimat ferendam, an latam, toties sine dubio censendum est sententiam non latam, sed ferendam in illa lege contineri. Hanc regulam ponit glossa in cap. In pœnis, de regulis iuris lib. 6. & illam colligit ex textu illius cap. vbi sic dicitur. In pœnis benignior est interpretatio facienda. At multò benignior est interpretatio legis pœnalis, si dicamus illam tantum continere sententiam à iudice ferendam, ergo vbi fuerit dubitatio de significatione alicuius vocis posite in lege penali, an sententiam exprimat latam, an ferendam, æquum & iustum est, vt interpretemur in tali lege penali non latam, sed solam sententiam ferendam contineri. Virtute huius regulæ, idem glossarè in cap. Quicumq; §. Inhibemus, de hæreticis, eodem lib. sexto.

sexto, in verbo, Innotetur, dicit sententiam contineri ferendam, propter dubiam illius verbi significationem. Idem facit in ca. 2. Cupientes. §. Si verò, in verbo, priuenter, de electione, eodem libro. 6. Hanc regulam etiam ponit & laudat Felinus in dicto cap. Rodolphus, de rescri. numero. 24. & iterum in eodem cap. numero. 30. eandem regulam reperit, & dicit illam esse notatu dignam, propterea quòd multis negotiis circa leges penales occurrentibus seruire potest. Eandem regulam laudat Philippus Francus in prædicto cap. In pœnis. Abbas etiā in ca. Si diligenti, de foro competentis, dicit, quòd quando verba legis habent significationem præteriti & futuri, debemus mitiorem significationem sumere, vt tempus futurum dicat & non præteritum, & ita ferendam exprimat sententiam, & non latam. Ex ratione huius regulæ colligere possumus de verbis modi infinitiui, quid censere debeamus. Nam cum modus ille, præsertim in voce præsentis temporis, aptus sit (vt Grammatici docent) omnia tempora comprehendere, hinc oritur, vt sæpe dubia sit illius verbi significatio, an videlicet tempus præsens, an præteritum significet. Et quia talis est natura verbi infinitiui modi, quoties in lege aliqua illud inueniatur, toties dicitur illud significare tempus futurum, ac ideo sententiam ferendam exprimere, nisi aliud illic addatur, quod cogat latam, & non ferendam sententiam interpretari. Exemplum de verbo infinitiui habemus in l. Nequid. ff. de incendio. ruina, naufragio, vbi postquā prohibetur, vt nullus res naufragorum furripiedi causa colligat, quum ad litus eiectæ fuerint, aut in mari fluctuauerint, statim pœna contra huius legis transgressores statuitur per hæc verba, De his autem, quos diripiisse probatum sit, præsidè vt de laronibus grauem sententiā dicere. In qua lege illud verbum dicere, tempus significat futurum, vt sententiam ferendam exprimere valeat. Quod ex eo conuincitur, quòd non permittit præsidè sententiā dicere, nisi prius crimen probatum fuerit. Si autem aliæ dictiones ponantur in lege penali simul cum verbo infinitiui, quæ apertè demonstrant sententiam latam, tunc quia iam est sublata dubitationis causa & occasio, necessariò erit, iuxta aliarum dictionum significationē, sententiam latā illic intelligere.

Et ob

Felinus.

Philippus
Francus.

Et ob hanc causam censere oportet contineri sententiam latam in cap. Si quis. 2. q. 3. ubi hæc verba habentur. Si quis contra huiusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat se iacturam in famiæ sustinere. In hoc canone licet ponatur verbum in finitimi modi, quod in dubio significare debet tempus futurum, & ita ferendam dicere sententiam, cogimur tamen dicere sententiam latam illic contineri, propter has dictiones, auctoritate huius sanctionis, quæ habent vim & potestatem declarandi sententiam latam, ut dicemus in cap. 6. huius secundi libri, quo loco etiam conuincam glossam in illo capitulo errasse, cum in verbo susinere interpretatur, non ipso iure, sed per sententiam. Est tamen adhuc circa hanc regulam de dubia verborum significatione annotandum, quod illa non ubique vera est, sed solum in lege poenali. Nam si lex fuisset in fauorem aut commodum subditorum data, & in illa poneretur distinctio, ambiguam habens latæ aut ferendæ sententiæ significationem, potius erit interpretanda, ut latam dicatur continere sententiam, quam ferendam. Et hoc doctores concorditer docent, & colligunt ex cap. Odiâ, de reg. iuris, lib. 6. ubi sic dicitur. Odiâ restringi, & fauores conuenit ampliari.

DE CONDITIONE ET QUALITATE

legis poenalis sententiam ferendam continentis, antequam iudex sententiam dicat.

Cap. II.

EX HIS, quæ hæctenus de sententiâ à iudice ferendâ diximus, si bene aduertantur, poterit quisque agnoscere quæ sit lex poenalis, sententiam ferendam in se continens. Nunc solum superest eiusdem legis propriam conditionem, & naturæ qualitatem declarare, ut quidquid à hæc legem spectat, absoluamus. Multæ & variorum sunt qualitates & propriæ conditiones legis poenalis sententiam ferendam continentis, per quas illa secerantur à lege poenali, quæ sententiam latam continet. Has omnes recenset Andreas Tira, in loco superius citato, & de illis omnibus singulatim & copiosè disserit. Ego tamen, quia non totam hanc prouinciam de lege in hoc opere regendam assumpsi, sed solum de obligatione legis poenalis

Andrea
Tiraquel.

poenalis dicere statui, eas solas huius legis conditiones aperiam, quæ quouis modo potestatem obligationis spectare noscuntur. Ut igitur eas omnes breuius & clarius explicare valeamus, duo oportet tempora distinguere. Alterum est tempus ante sententiam à iudice latam, alterum verò est tempus post prolatam à iudice sententiam. In hoc capitulo solum disseram de his, quæ huiusmodi legi poenali conueniunt, antequam iudex, iuxta eandem legem, reum ad poenam condemnet in proximè sequenti capitulo dicam de illis, quæ conueniunt eidem legi, postquam iudex damnauit reum ad poenam in lege statutam. Si legem poenalem, quæ sententiam ferendam continet, consideramus, antequam iudex damnet reum ad poenam in illa contentam, quidquid ad hanc considerationem attinet, duabus conclusionibus absoluemus, sit igitur hæc prima conclusio.

Toto illo tempore antequam iudex proferat sententiam iuxta legis dispositionem, reus non obligatur in conscientia ad subeundum poenam à lege statutam. Hæc conclusio probatur, quia nullus ex vi legis alicuius obligatur ad plus faciendum vel omittendum, quam sit per legem ipsam expressum. At lex poenalis, quæ statuit poenam à iudice inferendam, non præcipit reo, ut ipse per se poenam illam subeat, ergo reus non tenetur ad illam per se suscipiendam. De hac poena, quæ nõ est à iure inflictâ, sed à iudice venit inferenda, censent omnes iuris humani periti, quod illa non transit ad hæredes, quia si autè condemnationem moriatur reus, cessat poena, ut in l. Si poena. ff. de poenis. Ita docet Petrus de Ancharrano in cap. Cum secundum leges, de hæreticis, lib. 6. Ratio huius sententiæ est, quia hæres in his, quæ ad hæreditatem pertinent, censetur velut eadem persona cum defuncto, cui successit, & ideo non ad plura tenetur hæres ratione hæreditatis, quam tenebatur defunctus quando decessit. At defunctus, qui nondum damnatus ad poenam decessit, non tenebatur ad illam tunc, ergo nec hæres, qui in hac parte idem cum illo reputatur, tenebitur ad illam. Et idem prorsus dicendum est de executore testamenti, quoniam etiam ipse non tenetur in conscientia soluere poenam, quæ est à lege per sententiam ferendam statuta, quauis defunctus

Conclusio
prima.

Petrus An.
charranus.

R commi.

Baldus. commissit delictum, propter quod lex statuerat talem pgnam à iudice inferri, si ille antequam condemnaretur ad illam, ex hac vita migravit. Hoc docet Baldus in l. Id qd pauperibus, quæst. 9. C. de episcopis & clericis. Quæ sententia eadem ratione probatur, sicut præcedens: quia executor testamenti non ad plura obligatur, quam ipse conditor illius obligatus erat quando mortuus est. Ex ista conclusione sic declarata, plurima possunt corollaria deduci, & ex tam multis paucula quædam hic proferam, quæ (vt existimo) magis prodesse possunt ad tollendos scrupulos, qui aliquorum conscientias vexare solent. **Primò** quidem in iero peccare subditos, qui suo superiori prælati obedientiam præstare nolunt, ob hoc solum, quod ille commisit crimen contra quod est lex statuta, quæ præcipit, non vt sit ipso iure priuatus sua dignitate, sed quod sit illa per iudicem priuandus. Quoniam & si prælatus crimen tale commisit, quando tamen non est per iudicem sua dignitate priuatus, adhuc ille salua conscientia retinet illam, & potest suum officium exercere, & valebunt omnia, quæ illo tempore ab illo gesta fuerint. Sicut igitur ille adhuc potest suis subditis præcipere, ita subditi eo tempore obedienter tenentur. Quia iure præcipere, & obligari ad obedientiam sunt correlatiua, quæ se mutuo respiciunt, & quorum alteri sine altero consistere non potest. Nullus enim potest iure præcipere alicui, nisi illi tantum, qui tenetur illius præcepto obedire. Et quod subditi non possint ab obedientia sui prælati recedere, antequam sit per iudicem sua dignitate priuatus, probatur auctoritate Symachi papæ dicentis: Si quis clericorum ab episcopo suo ante sententiæ tempus pro dubia suspitione discesserit, manifestam in eum manere censuram. Lex enim Ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub luce obiecta constiterint, exigit non relinqui. Hæc Symachus papa, & citantur à Gratiano in cap. Nonne. 8. q. 4. Et in huius confirmationem esse potest, quod Augustinus ait in quadam homilia de penitentia. Quis enim (inquit Augustinus) sibi vtrumque auderet assumere, vt cuiusquam ipse sit, & accusator & iudex? Hæc ille. Sed fortè contra hæc quis nobis obiiciet cap. Sanè. 18. q. 7. vbi dicitur populum ab obedientia Dioscori recessisse, & bene in hoc fecisse, quam

quânuis non fuerat per sententiam iudicis competentis episcopatu priuatus. Sed hæc obiectio nihil nos mouet, quoniam si litera illius cap. inspiciatur, constabit manifestè non fuisse tunc necessariam iudicis sententiam: quia concessio episcopatus fuerat ipso iure nulla, quia fuerat ordinatus episcopus ab eo, qui illum instituere non poterat. Nam (vt in eodem cap. refertur) cum Dioscorus iunior manus impositionem accepisset à rege, recesserunt multis turbes populorum dicentes: Quia secundum quod continent canones apostolorum non est factus episcopus, & ideo non recipietur. Principes enim intronizauerant eum. Hæc ibi. Fortè rex ille Anastasius, à quo Dioscorus manus impositionem acceperat, in hunc inciderat errorem vt putaret ad regiam dignitatem pertinere episcopos instituire. Nam in hunc eundem errorem hoc nostro seculo lapsus est Henricus huius nominis octauus, Angliæ rex, qui putauit quemlibet regem in suo regno papam esse, & omnem papæ potestatem habere. Et iuxta hunc errorem ipse dum viueret episcopos instituebat. Certum est illos quibus hi reges episcoporum nomina dederunt, non fuisse nec esse episcopos, & ideo non opus erat iudicis sententia, vt quis iuste ab alicuius illorum obedientia recederet. Quia vt sic fiat generali decreto statutum est in cap. Si quis pecunia. 7. distin. Nec solum in casu illius capituli, sed generaliter id verum est, vt quoties quis commisit crimen, propter quod est ipso iure priuatus prælacione sua, possunt subditi, postquam illis quomodolibet de crimine publico constiterit se à sui prælati obedientia subducere absque aliqua alia iudicis sententia. Hinc enim colligitur ex cap. Tantra, de excessibus prælatorum, & ex cap. Veritatis, de dolo & contumacia. Si tamen crimen à prælato commissum est tale, quod propter illud non est ipso iure priuatus, sed per iudicem priuandus prælacione sua, peccarent subditi, qui ob solum illud crimen illi obedire nollent, antequam à iudice esset sua dignitate priuatus. Hoc annotauit Petrus Ancharanus in capitu. Ad Apostolicam, de sententia & re iudicata lib. 6. in notabili. 20. vbi faretur se hoc didicisse à clarissimo præceptore suo Lapo, dum audiret illum interpretantem illud capitulum

Petrus Ancharanus.

Lap.

R. a. Saep

DE POTES. LEGIS POENAL.

Bartholus.

Sæpe, quod habetur in decretalibus, in titulo de appellacionibus. Et refert Lapum pro hac sententia allegasse Bartholum in tractatu de tyranno. q. 7. Sed certè res hæc (vt ego existimo) non est adeò obscura aut suspecta, vt pro illius confirmatione fuerit opus doctorum testimonia citare. Nec sententia ista est tam difficilis ad intelligendum, vt illius cognitio aut elucidatio esset tantum æstimanda, quantum illam æstimat Petrus Ancharanus. Nam quisquis bene intellexerit primam nostram conclusionem, quam in principio huius capituli proposuimus, facile agnoscet hoc nostrum primum corollarium optimè ex illa deduci.

Corollarium secundum.

Secundò, ex illa nostra prima cõclusionè infero illam, qui commisit crimen, propter quod non est ipso iure priuatus bonis suis, sed lex statuit illum fore à iudice priuandum posse, antequam per iudicem sit suis bonis priuatus, omnia illa circa bona sua absq; peccato agere, quæ antequam crimen commisit, ratione dominij agere potuisset. Hoc corollarium probatur, quia licet crimen sit commissum, tamen antequam ad pœnam suo crimini debitam per iudicem condemnetur, retinet eque integrum bonorum dominium, sicut ante crimen commissum retinebat, ergo tunc potest omnes dominij conditiones & proprietates erga bona sua exercere. Potest igitur res suas alienare, non solum titulo lucratiuo, prout (iuxta aliquorum opinionem) potest is, qui possessionem bonorum retinens, priuatus est dominio illorum, ipso iure, sed etiam titulo oneroso. Potest res suas etiam cum onere aut detrimento aliquo permutare. Potest res suas liberè donare. Verùm hoc, quod de donatione, aut alia quauis bonorũ cum detrimento illorum alienatione dicimus, hoc temperamento aut limitatione intelligendum esse volo, vt hæc sine dolo & fraude fiant. Nam si is, qui crimen commisit, intelligens se propter illud priuandum omnibus bonis suis, illa alicui alteri donaret, aut quouis alio modo cum bonorum eorundem detrimento alienaret, quod crimine non commissio nullo modo fuisset facturum, non valeret (vt aliqui opinantur) talis rerum alienatio. Quia (vt dicitur in cap. Sedes Apostolica, de rescriptis.) dolo & fraude nemini debent patrocinari, Sed quid si vo-

lens

LIBER SECVNDVS. 131

Bartholus.

lens crimen committere, ob quod scit se bonis suis priuandum, antequam illud committat, donet bona sua, aut vendat illa? Nunquid in conscientia valebit talis donatio, aut venditio? Bartholus in. l. Post contractum. ff. de donatio. dicit, quod siue donet ante delictum commissum, siue postea, nunquam valebit donatio, si hac intentione donet, vt post commissum delictum fiscus non possit capere bona eius. Bartholi sententia ea tantum parte posset fortè tolerari, qua loquitur de illo, qui donauit post delictum commissum: sed non de illo, qui donat ante delictum commissum. Quid in foro exteriori iudex secularis esset facturus, nihil mea interest, in foro tamen conscientie ego censeo talem donationem, aut venditionem esse validam & firmam, quia tunc erat verè dominus illius rei, & nullum habebat ius in illa fiscus, nec ius ad illam. Quando autem iam est commissum delictum, propter quod reus bonis suis est à iudice priuandus, licet nullum habeat fiscus ius in illis ante condemnationem, habet tamen ius ad illa, quia potest agere contra reum in iudicio, & petere vt priuetur bonis, & bona illius sibi dentur. Et quia dolo & fraude voluit impedire ius, quod fiscus habebat, ideo tenetur illi. Qui autem vendidit ante crimen commissum, quauis mala intentione vendiderit, ad nihil tenetur fisco: quia tunc fiscus nec habebat ius in re nec ius ad rem. Deinde, eo tempore, quo donauit aut vendidit, solum peccauit cogitatione, propter quam non poterat puniri, & suis bonis priuari, quia cogitationis pœnam nemo meretur, vt dicitur in c. cogitationis, de pœnit. de. 1. Præterea postquam bana illa vendidit, potuit dolere de malo proposito & non committere crimen, & tunc valeret donatio aut venditio: ergo etiam valebit, quauis postea commiserit crimen. Quia cum talis donatio aut venditio non sit conditionalis, ex nullo euentu futuro pendet. Et si semel rata est, quacumq; re subsequente non poterit esse infecta. Et certè ego non possum credere, quod venditio aut donatio facta ab eo, qui est dominus rei, & non est aliqua lege impeditus, non valeat. At is, qui decreuit crimen committere, & nondum commisit, est dominus bonorum suorum, & tunc nulla lege est prohibitus dare aut vendere, ergo donatio aut venditio ab eo facta valebit.

R 3

Quod

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Quod autem non sit aliqua lege prohibitus iude conuincitur, quod si post talem donationem aut venditionem non committeret crimen (vt dixi) valebit donatio, aut venditio. Et eadem ratione potest probari idem esse dicendum de eo, qui rem alienat post crimen commissum: quia hic etiam est dominus, antequam a iudice damnetur. Poterit res suas locare quibus placuerit, & pretium locationis accipere. Poterit agros aut domos locare, & fructus aut redditus ante debitos exigere, & contra debitores agere. Quoniam in poena, quae est per sententiam, iudicis inferendae, non potest reus ante talem sententiam excludi ab actione contra debitores suos. Quia ante talem sententiam est verè dominus bonorum suorum, & potest pro illis ea, quae ad dominum spectant, agere. Et hoc etiam annotat Petrus Ancharranus eodem cap. Cum secundum leges, & dicit illud probari per legem, Aufertur. §. In reatu. ff. de iure fisci. Et sicut ille, qui crimen commisit, antequam condemnatur a iudice, potest tanquam dominus bonorum suorum pro illis agere, & a quocunque debitore exigere: ita debitor tenetur illi, antequam condemnatur, debitum soluere, nec potest tunc salua conscientia illi ratione criminis commissi repellere, vt dicitur in l. Reo. ff. de solutionibus. Quia sola accusatio non constituit aliquem reum vel criminiosum, vt dicitur cap. vltimo. ff. quae sit. vltima. Et (vt dicitur in cap. Multi. 2. q. 1.) iniquum est, vt idem simul sit accusator & iudex. Sed si crimine commissum esset tale, vt propter illud ipso iure censeatur priuatus bonis suis, neque is, qui crimen commisit, potest debita a debitore exigere, nec debitor tenetur creditori sed fisco soluere, vt probatur per cap. Felicis. de poenis. lib. 6. vbi haec verba habentur. Nullus ei debita reddere teneatur. Hoc tamen vltimum tunc solum credo esse verum, quando debitori quomodolibet constiterit crimen creditoris. Nam licet creditor commiserit crimine lesae maiestatis, aut crimen, de quo agitur in dicto cap. Felicis, si tamen crimen illud latet debitorem, tenebitur debitor, quandiu crimine ignorat, ad debiti solutionem. Tenebitur, inquam, non quia re vera est debitor, sed propter conscientiam, qua ignorans crimen creditoris, putat se esse illi debitorem.

Petrus Ancharranus.

Tertio

LIBER SECVNDVS.

132

Tertio, ex eadem prima conclusione infero eum, qui aliquid lucratus est in ludo alearum, non teneri virtute communis legis ad restitutionem illius nisi forte propter aliquam circumstantiam ludo adhaerentem, ex iure diuino aut humano ad id faciendum teneatur. Possunt enim tales aliquae circumstantiae inesse ludo, quae aperte illud vitient, & lucrata in illo faciat restitutioni obnoxia. Nam qui eorum, quae ludunt, non habent dominium & administrationem, sicut ea donare non possunt, ita nec ea ludere. Et inde sequitur, vt qui ab huiusmodi hominibus aliquid lucratur, sit obligatus ad illius restitutionem. Quisquis igitur a monacho aliquid lucratur, tenetur ad restitutionem, quia monachus est prelati subiectus, & administratio nem bonorum habeat, non habet tamen dominium. Eadem ratio ne qui lucratur a fure, aut filio familias tenetur restituere, quia nullus istorum habet verum dominium. Qui lucratur ab vxore sine licetia mariti, aut a minore viginti quinque annis, aut a mente capto, quia licet quilibet istorum habeat verum rerum dominium, nullus tamen illorum habet bonorum suorum administrationem. Sed si aliquis istorum, qui ludere non possunt, lucratus fuerit aliquid ab eo, qui ludere potest, nunquid tenebitur ad restitutionem? Ego certe censeo illum esse obligatum ad restitutionem, perinde vt alter illi. Nam natura contractus hoc habet, vt semper oporteat vtrunq; ex contractibus esse ligatum aut nullum. Nullo enim modo patitur natura contractus, vt altero existente soluto & libero, alter ligatus sit. Est autem ludus alearum, veluti quidam racinus contractus conditionalis, quo ludentes inter se conueniunt, vt si hoc aut illo modo alea contigerit, teneatur alter alteri id, quod appositum fuerit reddere. Inde ergo aperte conuincitur, vt sicut maior 25. annis non potest aliquid a minori lucrari, ita nec minor a maiori. Quia si contractus est nullus propter minorem, qui conuenire non potuit, erit etiam nullus maiori perinde ac minori. Quod autem is qui aliquid lucratur ab eo qui nondum attingit vigesimum quintum annum, teneatur ad restitutionem, non prouenit a sola lege diuina, sed ex suppositione legis humanae, quae prohibet ne huiusmodi minor possit bona alio: qui sua donare aut alio modo alienare, est secus facere

Corolla.
tertium.

R. 4

tenta.

tentauerit, alienatio talis erit ipso iure nulla, nisi post completum vigesimum quintum annum ratum habuisset, ut patet in l. vltima. C. Si maior. fa. ra. hab. Hac igitur lege data constat inde oriri obligationem restitutionis ex iure diuino in eo qui lucratur à minori: quia ipse minor per legem prohibitus bona sua alienare non potuit. Iure autem diuino & naturali cauetur, ut nemo accipiat ab eo qui donare non potest. Deinde, qui per fraudem aut dolum aliquid lucratur, tenetur eidem restituere, quidquid lucratus est: quia dolus & fraus nemini patrocinari debet. Præterea, is qui fraude aut dolo deceptus amisit aliquid in ludo, & soluit, inuitus reddit, quia credens se verè perdidisset donat, & si sciret se deceptum fraude aut dolo, nihil soluisset. Fuit ergo inuoluntarius reddendo: quia ignorantia causat inuoluntarium. Rursum, is qui fraude & dolo lucratus est, excessit rationem & legem contractus, ergo ratione illius nihil capere potuit, & inde sequitur, ut id, quod accepit, teneatur restituere. Tertio modo (ut beatus Thomas docet) tenetur quisque ex iure diuino restituere, quod in ludo acquisiuit, si ille alium ex cupiditate lucrari traxit ad ludum. Hæc tamen sancti Thomæ sententia non de quacunque tractione intelligenda est, sed de illa sola, quæ sufficit causare inuoluntarium, ut sunt opprobria, conuicia, insultationes, aut preces superiorum dominorum ad eum vehementes, ut illis inferiores contradicere non audeant. Horum quodlibet potest causare inuoluntarium, ut puta nolitatem conditionalem, quæ factis est ad impediendum translationem dominij. Nam qui usurario ultra mutuum, quod ab eo acceperat, reddit, et si actu & absolute volens reddat, quia tamen nollet redere, si aliter posset ab eo mutuari, inuitus donare, ac proinde dominium minimè transferre dicitur. Si talis aliqua sit ad ludum tractio, quæ sufficiat efficere huiusmodi inuoluntarium conditionale, is qui sic attraxit ad ludum, meritò tenebitur ad restitutionem eius quod in ludo lucratus est. Quia ab eo qui inuoluntariè donauit, accepit, & inde conuincitur nullum in re sic donata acquisiuisse dominium. Si attractio ad ludum non est tanta, ut sufficiat causare inuoluntarium, prout est illa quæ fit per blandas suasiones aut leues preces, quæ nullam vim, nullumque

S. Tho. 2. 2.
q. 32. ar. 7.
ad. 2.

nullumque metum valent alteri incurere, talis attractio fit: nec non causat inuoluntarium, ita nec sic attrahentem facit obligatum ad restituendum id quod in ludo lucratus est. Nec puto beatus Thomam de hac re leui attractione intellexisse cum dixit, eum qui alium traxit ad ludum, teneri ex iure diuino ad restituendum si quid fuerit in tali ludo lucratus. Iniusè igitur Adrianus hac in parte accusat sanctum Thomam, dictum illius de omni attractione interpretans, quòd poterat benignius agens de sola violenta attractione interpretari. Nam si de hac sola attractione interpretaretur, clarissimè intelligeret nihil prorsus valere argumentum quo illum oppugnat. Dicit enim, quòd attrahens ad ludum nihil iniustum facit, cum per hoc non auferat alienum. Hoc autem (ut ex his quæ diximus aperte constat) falsum est. Quia si attractio causat inuoluntarium, qui sic attrahens lucratur, aliquid aufert. Et idem dicere oportet de illo qui tali violenta attractione traxit aliquem ad mercandum: quoniam sic inuoluntarium trahens tenetur etiam illi restituere lucrum quod ex tali negotiatione extorsit. Præter has tres ludi circumstantias, & si aliqua alia sit quæ valeat lusorem efficere obnoxium culpæ mortali, nulla tamen est alia quæ ex iure diuino possit illum reddere obligatum ad restitutionem eius quod lucratus fuerit.

His igitur circumstantiis, quæ iure diuino ad restitutionem obligant, seclusis, nullus (ut in nostro corollario diximus) ex iure humano omnibus communi obligatur ad restitutionem rei per ludum acquisitæ, antequam sit ad id faciendum per iudicem condemnatus. Hoc corollarium ex eo aperte probatur, quòd lex penalis quæ in iure communi contra lutores habetur, non continet hac in parte sententiam latam, sed solum sententiam à iudice ferendam. Quo fit, ut lusor (iuxta id quod in prima conclusione diximus) non teneatur ad poenam in tali lege contentam, antequam sit ad illam à iudice damnatus. Ut autem quod dico apertius fiat, verba legis citare oportebit. In Authentica Aleorum vsus. C. de religiosis & sumptibus funerum, Iustinianus Imperator de Aleorum ludo loquens, postquam dixit illum multorum malorum esse causam, hæc quæ sequuntur verba ait. Commedis igitur

Adria. in. 4.
in materia
de restitu-
tione que
fitione de
ludo alea:
rum.

subditorum prospicientes hac generali lege decreuimus, ut nulli liceat in publicis vel priuatis domibus, vel locis ludere, neq; in specie neq; in genere. Et si contra factum fuerit, nulla sequatur cōdemnatio, sed solum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt, aut eorum hæredibus: aut his negligentibus, à procuratoribus, vel patribus seu defensoribus: non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Hactenus verba legis. Hæc lex illos solos obligat qui subsunt imperatori, & illius legibus vtuntur, qui hodie paucissimi sunt: quoniam nec Hispania, nec Gallia, nec Anglia, nec tota fere Italia imperialibus legibus subditur, sed singula quæque harum provinciarum propriis vtitur legibus. Imò nec eos qui Imperatori subduntur obligat: quia per contrariam consuetudinem est iam lex illa abrogata. Quia (vt ab his qui viderunt audiui) in nulla ciuitate imperio subiecta conceditur perenti vt repetere possit quod in ludo amisit. Sed esto omnes huic legi subdatur, per illam tamen (vt ex verbis illius nunc proximè citatis constat) nullus tenetur ad restitutionem lucri, nisi postquã ad id damnatus fuerit. Solutum (inquit lex) reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab his qui dederunt. Ex quibus verbis constat solam actionem per illam legem dari perenti, vt possit repetere id quod perdens in ludo soluera lucranti. Cùm igitur lex nõ auferat dominium à lucrante nec dicat contractum tacitum, qui inter lusores interuenit, esse ipso iure nullũ, nec cogit perentem vt contra lucrantem agat, sed solum imponat penam lucranti, vt possit ab illo repeti id quod lucratus fuerit, apertissimè conuincitur illum non teneri ad reddendum lucrum antequam ab illo petatur. Dubitari tamen possit & meritò, an si perdens petat extra iudicium à lucrante id quod in ludo perdidit, teneatur lucrans ex obligatione huius legis illis reddere, an possit retinere quousq; in iudicio petat. Et videri possit quod teneatur reddere eo ipso quod perdens quouis modo petierit, nec oporteat iudicis sententiã expectare. Quia lex iubet vt solutum reddatur: ex quo verborum contextu videtur innui, vt solutum tunc reddi debeat quum fuerit repetitum. Mihi tamen videtur non ita esse, sed oportere vt in iudicio

iudicio petatur, nec lucrantem teneri ad reddendum lucrum, si illud perdens petierit extra iudicium. Quia lex nõ dicit absolute vt solutum reddatur, sed addidit, actionibus competentibus repetatur. Quibus verbis aperte ostendit talem repetitionem faciendam esse in iudicio, & non extra. Nam actio ea sola in iure vocatur, quæ fit in iudicio: factio verò extra iudicium. Nam cùm in l. i. §. Quibus. ff. quod cuiusq; vniuersitatis, dicat Causi iuriconsultus oportere quãlibet rempublicam habere actionem siue syndicum, per quem quod communiter agi, si erique oporteat, agatur & fiat. Accursius verba illa interpretans dicit, Agi, esse in iudiciis: fieri verò, extra iudicia. Cùm igitur lex solum cōcedat perenti, vt per actionem competentem repetat quod semel soluit, conuincitur inde, vt lucrator non teneatur ad reddendum, quando ille petierit extra iudicium. Sed nunquid stante prædictæ legis obligatione tenebitur ad reddendum solum, statim postquam alius in iudicio petierit, etiam ante iudicis condemnationem? Et forte quis sentiet illum teneri ad reddendum, antequam iudex præcipiat reddere, quia lex nihil præcipit iudici, quod ille facere teneatur, nec aliquid exprimit, quod sit à iudice faciendum: sed solum dat perenti actionem competentem. Præterea, iudex nunquam præcipiet reddere, nisi is, qui solutum accepit, teneatur reddere: alioqui iniuste ageret iudex præcipiendo illi vt reddat, quod reddere nõ tenetur. Rursum, ad eiusdem sententiæ confirmationem adduci potest simile de usurario, cui debitor iurauit se ultra sortem illi reddere usuram. Nam is, qui dedit, quanuis teneretur reddere, potest tamen agere in iudicio contra illum, & petere usuram, quam dedit, prout definitum est in cap. Debitores, de iureiurando. Illo autem petente (vt aperte constat) usurarius tenebitur reddere, antequã sit à iudice ad id faciendum condemnatus, ergo etiã qui lucratus est, tenebitur perenti, postquã ille petierit, reddere solum, antequã à iudice condemnetur, quia etiã iste habet actionem contra lucrantem, sicut alius contra usurarium. Deinde is, qui perdit, quanuis absolute & efficaciter voluit reddere lucranti id, quod perdidit, noluisse tamẽ reddere si crederet se posse, præsertim sine infamie nota, à redditiõne liberari.

Accursius.

Talis

Talis autem conditionalis nolitio sufficit translationem dominij per illam reddere nullam, prout supra diximus de illo, qui ultra murum dedit aliquid usurario. Fieri igitur hac ratione, ut lucrans teneatur reddere perenti id, quod lucratus est, etiam si ille non petat. Sed licet hæc omnia utrunque suadere videantur, non tamen conuincunt lucrantem teneri ad reddendum, quod lucratus est, antequam ad id faciendum sit à iudice condemnatus. Nā & si lex illa (ut primo loco obicitur) nihil apertè præcipiat iudici, nihilq; manifestè exprimat, quod sit ab illo faciendum, tam è eo ipso, quo perenti tribuit actionem competentem ad repetendum, præcipit iudici, ut lucrantem reddere cogat. Alioqui inanis & non competens esset actio, quæ perenti tribuitur, si illa habita iudex per illam non obligaretur cogere lucrantem ad reddendum quod acceperat. Quod verò in secundo argumento assumitur, falsum est. Iudex enim sæpè præcipit aliquid alicui reddi, quod tamen iudicis mandato secluso, nõ esset illius, cui reddi iubetur. Nec tamen iudex sic præcipiens iniuste facit, cum illud lege ita fieri præcipiente faciat. Hoc autem semper euenit in executione earum pœnarum quas lex alicui certæ personæ per iudicem applicandas statuit. Cum enim iudex aliquam huiusmodi pœnarum illi personæ solui iubet, cui lex ipsa reddere præceperat, iuste agit, quia legi iustæ obtemperat. Nec obstat quod is à quo pœna exigitur, retinet illius rei dominium ante iudicis condemnationem, quia iudex potest ex legis decreto dominium alicuius rei ab vno in pœnam sui delicti, in alterum transferre. Ad eundem modum is cui pœna est per iudicem ex præcepto legis applicanda, & si nullam habeat in ea re ante iudicis sententiam dominium, iuste tamen potest petere à iudice, ut pœnam illam delinquenti inferat. Quia hoc faciens petit id fieri, quod lex facere iubet. Quod tertio loco obicitur de similitudine usurarij qui antequam à iudice condemnatur, tenetur restituere usuram, nihil nos mouet: quoniam latissima est differentia inter usurarium & illum qui lucratus est in alea. Nam usurarius non acquisiuit dominium illius quod ultra sortem accepit, propterea quod contractus ille est lege naturali prohibitus & ipso facto irritus & inanis: & inde ori-

tur

tur ut non solum absq; iudicis cõdemnatione, sed etiam absque petitione illius qui dedit, teneatur usuram restituere. Is autem qui lucratus est, verum acquisiuit lucrum dominium. Quoniam & si contractus ille tacitus inter lufores initus, sit lege prohibitus, non tamen est per ipsam legem declaratus inanis & inualidus. Et inde euenire necesse est, ut tali contractu stãte perdens transferat verum dominium rei perditæ in lucrantem. Ex quo apertè sequitur, ut lucrans non teneatur ante condemnationem restituere lucrum, quanuis usurarius id facere teneatur. Nec obstat quod ultimo obicitur, perdentem conditionalis nolitio se nolle reddere quod perdidit, perinde ac ille qui usurario ultra mutui sortem aliquid reddit: quia longissimè vnum ab altero distat, nec aliqua est in hac parte inter vtrunque similitudo. Nam is qui usurario ultra mutuum reddit, quanuis absolutè & efficaciter vult reddere ultra mutuum, ex ipsa tamen ratione cõtractus non tenetur ita velle, imò citra iniustitiã noram posset absolutè nolle reddere, aut saltem potest sub hac conditione nolle, si posset sine talis usuræ redditione mutuum impetrare. Et hinc euenit ut conditionalis nolitio quæ in ipsa redditione usuræ interuenit, satis sit ad efficiendam ipsam redditionem inuoluntariam, & per consequens ad impediendam veram dominij translationem. Qui autem in ludo perdit, & si in solutione nolitioem conditionalem habeat, ex ipsa tamen ratione cõtractus lusorij tenetur absolutè & ineffaciter velle soluere id, quod perdidit, etiam si crederet se sine tali solutione non fore aliqua infamia maculandum. Quia hæc est illius taciti cõtractus conditio, ut cui deterior in ludo fors contigerit, reddat alteri colludenti id, quod ludi fortunæ commiserat. Et hinc euenit, ut illa conditionalis nolitio, quam in solutione habet perdens, non sufficiat ad impediendam translationem dominij. Nam ferè semper debitor cum creditori soluit id, quod debebat, habet hanc conditionalem nolitioem, quia tamen tenetur illam non habere, imò potius habere absolutam & efficacem volitionem reddendi id, quod debet, etiam si crederet se nõ posse ad id compelli, ides talis nolitio conditionalis non sufficit impedire veram dominij translationem, quæ sit per debiti

solu

solutionem. Perdens igitur in ludo, quanuis cum solute id, quod in ludo perdidit, non solutionem habeat cōditio-
 natam non reddendi, si id commodē & sine vilo sui de-
 trimento euitare posset, quia tamen ex ratione tacite pro-
 missionis, quæ in ipso contractu interuenit, soluere tene-
 tur, verum transfert in ipsum lucrantem dominium. Et hinc
 denique sequitur verū esse id, quod à principio in tertio lo-
 co ex nostra prima principali conclusione deduximus co-
 rollarium, lucrantem videlicet non teneri ad restituen-
 dum lucrum, antequā ad id faciendum à iudice cōpellat-
 ur. Quia quum lex poenalis, quæ iubet vt solutū redda-
 tur, non cōtineat sententiā ab ipso iure latam, sed solūm
 à iudice ferendam, consequens est, vt non teneatur ad il-
 lam, nisi postquā fuerit à iudice condemnatus. Ex quibus
 omnibus aperte conuincitur errasse dominū Adrianum,
 qui dicit perdentem in ludo posse detinere in se id, quod
 perdidit, & negare solutionem lucranti. Quia cum ille
 tacitus contractus qui inter ludentes interuenit, non sit
 aliquo iure in nihilū & inane reductus, cōuincitur inde,
 vt solutio rei in ludo perditæ, non sit res mala & iniusta,
 & inde vltius sequitur, vt promissio de tali solutione
 faciēda, sit necessariō adimplēda. Quia ius naturale est
 vt licitē promissa reddantur. Nec actio repetendi obstat,
 quin perditū debeat solui. Quia duo illa simul cohærere
 possunt, vt videlicet promissum primo reddatur, & dein-
 de repetatur, prout contingit in illo, qui mutuatus ali-
 quid ab usurario iurauit se illi vsurā vitra mutuū reddi-
 turum. Hic enim (vt definitum est in cap. Debitores, de
 iureiurando) tenetur reddere vsuram, quia iuramento
 promissam, eam tamen potest postea actione iusta repe-
 tere. Eodem modo per omnia dicere oportet de illo qui
 in ludo perdidit, quia hic tenetur soluere, quod perdidit,
 propterea quod à principio ludi ita se facturum promissit
 & postquam soluerit, poterit repetere solutum, quia hoc
 sibi lex concedit. Præterea, si perdens potest iuste non sol-
 uere, ergo lucrans nullum ex ratione ludi acquisiuit do-
 minium in re, quam lucratus est, nec ius aliquod habet
 ad illam: quia si habet dominium illius, aut ius ad illam,
 inde euidenter conuincitur, perdentem teneri ad soluen-
 dum quod perdidit, quia tenetur reddere alienū. Quod
 autem

Adrianus
 vbi supra.

autem lucrans habeat verum in lucro dominium, ipse
 Adrianus fatetur, cum dicit lucrantē non teneri ad resti-
 tutionem lucri, antequā ad id faciendum à iudice cōdem-
 netur. Cum qua sententiā cohærere non potest alia, quæ
 dicit perdentem non teneri ad soluendum quod in ludo
 perdidit. Hoc autem, quod de solutione necessariō fa-
 cienda dixi, hac limitatione intelligēdum est, nisi is, qui
 perdidit per legem aliquam humanam, ab huiusmodi
 solutionis obligatione liberetur. Nam si is, qui perdidit,
 non est sui iuris nec potest aliquid iuxta legem donare,
 sicut non potest aliquid in ludo perdere, ita nec tenetur
 perditum soluere. Deinde ex pragmatica sanctione re-
 gni Castellæ edita à Carolo Cæsare primo huius nomi-
 nis Hispaniarum rege, nullus potest ludere cum quouis
 homine, etiam in ludo permissio, nisi præfens sit & coram
 ipsis lusoribus appositum quod ibidem luditur, & fortu-
 næ ludo committitur, vt quisq; quod ex ludo fuerit lu-
 cratus, accipere valeat. Quoniam si pretium non fuerit
 appositum, sed sola fuerit data promissio solutionis, &
 vterq; ex solutionis confidentia in posterum danda lu-
 dat, is qui perdidit, non tenetur ad solutionem: nec is, qui
 lucratus est, poterit in iudicio agere contra perdentem,
 nec ratione lucri petere aliquid ab eo. Hac lege data, quæ
 iustissimam esse censeo, is qui hoc modo sub confidentiā
 solutionis perdidit in ludo, non tenetur soluere, quia per
 legem, quæ talem contractum reddit nullum, liberatur
 ab obligatione solutionis. Ex his etiam, quæ in hoc ter-
 tio corollario diximus, conuincitur falsam esse aliam
 Adriani sententiā, qua ait perdentem in ludo, postquam
 id, quod perdidit, soluerit, posse propria autoritate re-
 cuperare & recompensationem facere, si per iudicis ma-
 num id se posse recuperare non sperat. Nam compensa-
 tionem propria autoritate licitē sumere nō potest, etiam
 si omnes debitas circumstantias apponat, nisi is, cui ali-
 quid debetur, & ab illo solo, qui illi aliquid debet.
 At, qui lucratus est in ludo (vt hæcenus declaratum &
 probatum est) non tenetur ad lucri restitutionem ante-
 quam per iudicem condemnatur: ergo toto illo tempe-
 re ante condemnationem habet verum lucri domini-
 um, & nihil ratione illius lucri debet peridenti.

Et

Et inde apertissime conuincitur, vt perdens non possit propria autoritate recuperare perditum, nec illius compensationem sumere, quanuis illud se per iudicem recuperare desperet. Quomodo potest licite compensationem sumere pro eo quod sibi non debetur? Præterea, lex (vt supra ostensum est) non reddit inanem contradiam ludæ nec prohibet lucrantem accipere aliquid ex ludo lucris, nec prohibet transationem dominij per ludum fieri, sed solum dat actionem perdenti, vt possit repetere quod soluit. Cum igitur actio (vt supra probauimus) sit in iudicio & non extra, conuincitur inde vt solo iudicio interueniente possit habere compensationem, & non aliter. Si lex ipso iure cõdemnaret lucrantem ad restituendum perdenti quod ab illo accepit, verum esset quod Adrianus ait, perdentem posse propria autoritate compensationem sumere, si per iudicem se id impetrare non confideret. Quia id pro quo tunc compensationem sumeret, esset sibi iure debitum. At cum nihil tale lex præcipiat, sed solum det actionem perdenti, vt possit repetere, ex eo aperte colligitur perdentem non nisi per iudicis auctoritatem posse recuperare quod perdidit.

Corollariū quartum. Quarto ex huius capituli conclusionem principali inferri potest, illum qui tributum regi debitum, quod in Hispania præsertim in regno Castellæ vulgariter dicitur, Alcauala, regi solueret omiserit, & si peccet nõ reddendo tributum illud, & teneatur ad restitutionem tributi omisssi non teneri tamen ad pœnam quæ contra tales tributa omittentes est per legem statuta, antequam per iudicem sit ad illam condemnatus. Et idem prorsus dicere oportet de illo qui res de regno in regnum transferendas manifestare noluit, ne solueret vectigal regi debitum, quod lingua Hispana dicitur, Porrázgo. Hic enim etsi peccet non soluendo vectigal, non tamen tenetur soluere pœnam quam lex cõtra tales statuit, antequam iudex illum condemnaret. Prima pars huius corollarij constat ex his quæ supra lib. 1. capite. 11. dixi, vbi aperte probaui peccare eos qui tributa regibus debita soluere nolunt, quanuis sic non soluentes se committant periculo pœnæ quæ contra tales est per legem statuta. Secunda pars corollarij probatur per conclusionem in principio huius capituli positam,

positam, & per verba earundem legum, quæ pœnas contra huiusmodi transgressores statuunt. Nam leges quæ in Hispania contra huiusmodi delinquentes pœnas decernunt, non continent sententias à iure latis, sed solum à iudice ferendas: & id eò necessarium est in omnibus illis (vt nostra prima conclusio docet) iudicis sententiam expectare, vt delinquens sit ad pœnam legis obligatus. Ex iure communi lex quæ statuit pœnam contra eos qui vectigalia non soluunt, sententiam continet ipso iure lata, vt patet in l. Commissa. ff. de publicanis & vectigalibus. Leges tamẽ quæ in regno Castellæ contra tales latis sunt, non continent nisi sententiam à iudice ferendam. De tributo quod dicitur, Alcauala, lex habetur in codice illarum numero. 120. De vectigali verò quod dicitur, Porrázgo, lex habetur lib. 8. ordinationum regalium, titulo decimo, lege nona.

Secunda conclusio non est de his, quæ spectant ad reum, & obligationem illius ad pœnam, sed de iis, quæ spectant ad iudicem, à quo ferenda est sententia. Duas enim personas respicit lex, quæ ferendam sententiam continet, vide licet reum, cui pœna est infligenda, & iudicem, à quo reus est damnandus ad pœnam, quæ per legem statuitur. De iis, quæ spectant ad reum, hæcenus in prima conclusione diximus. Sit igitur hæc secunda conclusio de iis, quæ ad iudicem ratione eiusdem legis pertinent.

Lex pœnalis, quæ sententiam ferendam continet, iudici liberam potestatem tribuit, vt postquam ille legitime de crimine constiterit, possit statim reum ad pœnam in lege expressam damnare, & illam infligere. Hæc conclusio est per se manifesta, quia nisi ita esset, nullã prorsus esset virtus legis pœnalis sententiam ferendam continentis. Nam cum talis lex non infligat pœnam ab ea statutam, sed requirat iudicis sententiam, si iudex, cui hoc onus incumbit, non haberet eo ipso potestatem damnandi reum ad talem pœnam, non esset via aliqua aperta, per quam talis lex pœnalis posset assequi id, quod intendit, vt videlicet reus, iuxta pœnam ab ipsa lege statutam, puniatur. Et certè ob hoc solum, præter aliã multa oportet leges pœnales statui, quæ sententias à iudice ferendas continent, vt ex ipsis legibus constet, iudices habere potestatem

Conclusio
secunda.

sem ad puniendos reos illis poenis, quæ à legibus decretae sunt. Deinde, ut ipsi et patientius ferant poenas, quando ad illas fuerint à iudice damnati. Quia si iudex illam poenam ex suo arbitrio indigeret, reus fortè impatienter ferret. At poena per legem statuta & iudici commissa, non est quod reus succentat iudici. Nam (vt Aristoteles decimo Ethicorum capitulo nono ait) lex iubens non est odiosa, sicut homines, qui etiam bona iubent. An autem iudex teneatur damnare reum ad poenam in lege statutam, an possit agere secus, non est nunc animus discutere: quia postea vno integro capitulo de hac re inferius pertractabo.

Aristo.

QUALIS SIT POTESTAS LEGIS
poenalis sententiam ferendam continens,
tis, postquam iudex reum iuxta
illam damnauit.

Cap. III.

VT Totum id quod spectat ad legem poenalem quæ sententiam ferendam continet, absoluamus: hoc scilicet à nobis tractandum superest vt videamus qualis sit potestas & conditio huiusmodi legis poenalis, postquam iudex sententiam contra reum dedit, damnans illum ad poenam in tali lege statutam. De hac re quid censeam vni breui conclusione dicam, quæ his verbis explicatur. Postquam reus est damnatus à iudice ad poenam in lege statutam, tenetur in conscientia poenam illam soluere. Hæc conclusio vel ex eo est manifesta quod subditus obligatur in conscientia obedire iusto iudicis præcepto. At sententia iudicis damnantis reum ad poenam in lege statutam est iusta, quia iudex ita iudicans agit iuxta præceptum legis iustæ, ergo reus tenetur in sententiæ iustæ obedire. Præter hanc rationem quæ apertissime veritatem nostræ conclusionis probat, sunt testimonia probatissimorum doctorum, qui illam tanquam certissimam & indubitatam asseuerant. Beatus Thomas in. 22. q. 82. art. 3. differens de illo qui iniuste aliquid accepit, & querens an teneatur vltra id quod accepit, reddere etiam id quod in poenam sui delicti per legem statutum est, respondit per hæc verba. Antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plusquam accepit: sed postquam condemnatus est,

Thomas.

est tenetur poenam soluere. Hæc sanctus Thomas. In quibus verbis (vt constat) vtrunq; simul complexus est, quod ego in duabus conclusionibus seorsum dixi. Felinus in cap. Canonum statuta, de constitutionibus, numero. 47. tractans de sententiæ glossæ in cap. Fraternitas. 12. q. 2. dicit hæc verba. Limitatur secundo dicta glossa, nisi reus esset condemnatus: quia tenetur in conscientia soluere condemnationem. Hæc Felinus, qui ad huius sententiæ confirmationem citat Baldum idem dicentem in. le. id quod pauperibus, quæstione. 9. C. de episcopis & clericis. Et pro hac re sufficere mihi videntur hæc duo prolata testimonia: quia pro re manifesta & ab omnibus concessa non est opus plura citare testimonia, ne fortè ob id solum eam suspectam reddam. Placuit autem istorum doctorum sententias eisdem verbis quibus ab illis dictæ sunt citare, vt ex verbis illorum aperte constet lectori illos hanc quam dixi, docuisse sententiam. Nam hoc apud iuris humani siue canonici siue civilis interpretes perperam agi video, vt sæpè pro se citent qui sunt illis velut ex diametro oppositi. Quod ego multis in locis deprehendi, & quicumq; apud illos præsertim modernos fuerit aliquando versatus vel ex eo facile cognoscet, quod cum sint circa eandem sententiam duæ partes valde diuersæ, vtraque illarum eundem autorem pro se citat tanquam illius opinionioni fauentem. Hoc autem cum ego aliquoties, præsertim in re hac de qua nunc differo, inuenerim, coactus sum censere, aut alterum è duobus citantibus falso citasse, aut citatum ab illis, non fuisse in eadem sententiâ constantem, sed nunc vnâ nunc aliâ illi contrariam sententiam docuisse. Et ob hanc causam apud me ipsum statui in re controuersa quæ sit alicuius momenti, nunquam fidei citationibus, sed ipsas semper originales literas quæ mihi citantur, inspicere, vt aperte cognoscam an id quod citatur ipsi origini consentiat. Ne igitur fortè quisquam alius meis citationibus diffidens, puret me (vt de aliis dixi) falso citare quoties alicuius præsertim iurisperiti sententiam, quæ sit annotatione digna citare oportebit, deereui illam in hoc opere semper citare per verba eiusdem auctoris integra & prorsus immutata, vt ex ipsius auctoris verbis aperte illius sententiæ lectori constare possit.

Felinus.

Caietan.

Sed contra hanc conclusionem vnum video posse obijci argumentum, quod licet prima facie vehementer vi gere videatur, facti tamen illud reijciemus. Si condemnatus a iudice ad poenam, tenetur illam soluere, ergo si reus aliquis esset condemnatus ad membri alicuius abscissionem & praeceperet illi iudex vt suum ipse membrum abscinderet, teneretur illud facere. Similiter si reus esset a iudice damnatus ad mortē, & iudex praeceperet illi vt se ipsum occideret, teneretur se ipsum occidere. Hoc autem fateri tota catholicorum doctorum turba recusat, quia (vt omnes Catholici doctores concorditer sentiunt) nunquam nisi Deo id inspirante licet alicui se ipsum occidere. Hoc argumentum metuens Caietanus (vt ego ex illius dictis coniectio) sentit illum qui ad pecuniam aliquam reddendam damnatus est a iudice, non teneri ad reddendum illam, sed solum ad patiendum ablationem illius, quando fuerit a iudice capta. Quāuis igitur iudex praecepiat reo, vt in poenam sui delicti pecuniam alicui certae personae reddat, quādiu iudex ipse per se aut per alium non capit, ille pecuniam retinere poterit, & alteri non reddere. Et idem dicit de illo qui damnatus est ad exilium, quod non tenetur ire, sed solum pati si ductus fuerit in exilium. Nam in commentariis suis super 2. 2. sancti Tho. interpretans verba eiusdem sancti doctoris, quae nūc proximē citauimus, dicit haec verba. Quaedam est poena cuius infliccio est propria iudici. Quaedam cuius infliccio est cōmunis iudici & legi. Declaratur hoc, quia poena in executione exigens agere cōuincitur propria iudici, ex hoc quia aut ad illud agere tenetur reus aut iudex. Non reus, quia nō tenetur ex lege nisi ad poenam. Poena autē consistit in pati non in agere: ergo tenetur iudex. Et verē sic est, quia nisi iudex per se vel alium occidat, mutilet, verberet, claudat, agat ad exiliū, accipiat bona aut huiusmodi, non tenetur reus ex sola lege ad huiusmodi executionem. Et paucis interpositis subdit. Doctrina autoris vniuersalis est de poena, cuius infliccio pertinet ad iudicē vt propria. De tali enim optimē sequitur redditio causae, & ideo antequā sit condemnatus per iudicem, nō tenetur ad executionē. Et post pauca respondens ad primā obiectionem ait. Punire, id est, punitionē statuere, est actus legis, & punire executiōe

com

conuenit etiam legi, quando poena non exigit actionem in executione. Hactenus Caietanus, cuius verba nec vno mutato citare volui, vt omnibus pateat: et me fideliter illius sententiā recitare, & nihil illi tribuere, quod ille non dixerit. Dicit ergo Caietanus, quod poena cuius infliccio exigit actionem, est propria iudici, & ad illius executionem tenetur iudex, & non reus. Cum igitur soluere pecuniam sit quaedā actio, ergo illud ex sententiā Caietani, nō tenetur agere reus, sed iudex, & inde vltterius sequitur, quādiu iudex per se aut per alium non acceperit pecuniam, ipse reus iuste retinere poterit. Et idem sentit de illo qui dānatus est ad exilium, quod non tenetur abire a loco a quo relegatus est, sed solum tenetur pati, & non resistere, si ab alio in exilium ducatur. Et quod sic sentiat, ex verbis illius, quae nunc proximē citauimus, aperte constat. Sic enim ait. Nisi iudex per se vel per alium agat ad exilium accipiat bona, aut huiusmodi non tenetur reus ex sola lege ad huiusmodi executionem. Haec ille. Ad hoc autem dicendum (vt ex aliis illius verbis quae antea citauimus constat) inde persuasus est quod omnino paria quantum ad obligationem haec omnia esse putauit, videlicet pecuniam reddere, exulare, occidere, mutilare, verberare, carere concludere. Et inde deducere videtur, vt sicut reus nunquam tenetur ad se occidendū, aut mutilandū, aut verberandū, quāuis sit ad aliquod horum damnatus, ita non tenetur ad poenam pecuniae soluendam, quāuis sit ad illam damnatus. Sed sic sentiens Caietanus, aperte errat, & perperā sancti doctoris verba interpretatur: & a debili argumento victus vtrunq; fecit. Et vt rem apertissimam faciam, proponamus ob oculos illud idem exemplum quod sanctus Thomas illo loco proponit de fure, qui bouem furatus fuerat, pro quo ex legis Mosaeicae precepto quinque boues restituere tenebatur, & hoc (vt beatus Thomas optimē sentit) non nisi postquā ad id fuerat a iudice cōdemnatus. Ponamus ergo eandem legem nūc esse reuocatam, quod fieri posse idem sanctus doctor ibidem docet. Ponamus deinde huiusmodi furem corā iudice de tali furto accusatum & conuictū, cui iudex praecepit, vt iuxta legem quinque boues pro illo boue accepto reddat illi cui damnum intulit. Iudex hoc praecepiens iuste

Exod. 22.

S 3

praes.

præcipit, quia conformiter ad legem iustam, quæ talem pœnam statuit, præcipit, ergo fur tenetur tali iusto præcepto obedire, & per consequens tenetur reddere quinque boues, quanuis iudex nec per se, nec per alium illos capiat. Et fortius hac via fiet argumentum de illo qui damnatus est ad exilium, quod teneatur obedire præcepto iudicis illum damnatis ad exilium, & per consequens teneatur recedere à loco à quo relegatur, quanuis ab alio per vim non trahatur. Nam qui præcepto iudicis in exilium damnatis non obedit, grauiori pœna punitur, vt patet in lege, Relegati. ff. de pœnis. At lex non ita inobedientem puniret, si ille obedire non teneretur. Præterea, si iudex non præcepisset furi accusato & cōuicto vt redderet quinque boues, peccasset, quia legem iustam quæ illud fieri statuit, præterisset, ergo fur post præceptum iudicis non reddens illos quinque boues, ad quos per iudicem iuste damnatus est, peccat, & per consequens sequitur vt ad euitandum peccatum, teneatur illos quinque boues, ad quos per iudicem iuste damnatus est, reddere. Consequentia ista inde manifesta est, quod sicut iudex tenetur obedire legi iustæ, & conformiter ad illam agere: ita subditi tenentur obedire iusto iudicis præcepto. Obedite (inquit Paulus) præpositis vestris. Rursum, si sacerdos confessor peccatori pœnitenti, & peccata sua illi consenti in pœnam sui peccati præcipere pecuniam aliquam pauperi tribuere, teneretur peccator id facere, nec oporteret expectare vt cōfessor ab eo pecuniam caperet. Et hoc porissimum verum est, iuxta opinionem sancti Thomæ, qui ceteris pœnitenti teneri ad susceptionem pœnæ pro peccato suo illi à sacerdote iniunctæ, cui sententiæ ego libens subscribo, quanquam noster Scotus aliter sentiat. Ergo reus peccator in foro exteriori tenebitur obedire iusto iudicis præcepto pœnam præcipienti. Consequentia probatur, quia licet ad absolutionem peccati valde impares sint sacerdotes in foro secreto, & iudex in foro publico, tamè ad impositionem pœnæ pro delicto parus sunt potestatis. Quoniam vterque potest reum ad pœnam damnare, & vterque hanc habet à Deo potestatem quanuis non æqualem, quia sacerdos non potest damnare pœnitentem ad mortem temporalem, quod iudex forensis facere potest.

Deinde,

Deinde, si sententia Caietani esset vera, sancti Thomæ verba prout ipse illa interpretatur, minime sibi conciliare possent. Dicit enim beatus Thomas, quod reus antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plusquam accepit, sed postquam condemnatus est, tenetur etiam soluere. Circa hæc beati Thomæ verba, quæro quid ille intelligit per hoc quod est reum esse condemnatum per iudicem. Si intelligit reum esse condemnatum per iudicem, cum iudex solo verbo protulit sententiam contra reum præcipiens illi, vt quinque boues pro vno accepto reddat, tunc aperte conuincitur falsum esse & contra beati Thomæ sententiam quod Caietanus ait, reum non teneri ad reddendum, sed solum iudicem teneri ad id faciendum. Nam beatus Thomas dicit quod postquam condemnatus est, tenetur pœnam soluere. Si verò dicat Caietanus aut eius defensor beatum Thomam intelligere reum esse condemnatum per iudicem, cum iudex non solo verbo protulit sententiam contra reum, præcipiens illi vt quinque boues pro vno restituat, sed re ipsa iudex per se aut per alium tales quinque boues accepit, & alteri damnum passo reddidit, si sic intelligat, tunc iuxta illum sensum nihil post talem condemnationem manebit ab ipso reo faciendum, sed solum pati talem condemnationem. Hic autem sensus aperte repugnat verbis beati Thomæ, quibus sic ait. Antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plusquam accepit, sed postquam condemnatus est, tenetur pœnam soluere. At restituere, & soluere actionem dicunt, & non solum passivam, ergo ad illam actionem tenetur reus postquam fuerit à iudice condemnatus. Et inde vltius sequitur, condemnationem illam fieri non per rei acceptionem, sed per solum vocale præceptum, quia nisi sic intelligatur, non posset reus post talem condemnationem restituere aut soluere, nisi forte quod semel restitutum aut solutum est, iterum debeat restituere aut soluere. Quoniam ipsa condemnatio esset restitutio & solutio, & ita fieri oporteret, vt si postquam sic condemnatus est, teneretur pœnam soluere, postquam semel soluit, teneatur iterum soluere. Ideo ego verba beati Thomæ longè aliter intelligenda esse censeo, quam Caietanus interpretatur.

Heb. 13.

Et primum dico beatum Thomam illic non de lege pœnali quæ sententiam cõtinet à iure latam, sed de sola illa pœnali lege loqui, quæ sententiam continet à iudice ferendam. Et hoc apertè colligitur ex exemplo per illum adducto de lege Mosaica, quæ iubebat quinq; boues pro vno accepto restitui, quam legem ipse beatus Thomas ibidem declarat, non sententiam latam, sed sententiam à iudice ferendam continere. Et nullum illic exemplum beatus Thomas adducit de lege pœnali sententiam à iure latam continente. Et per hoc facile responderetur ad id, quod Caietanus contra verba beati Thomæ obijcit de excommunicationibus & irregularitatibus, in quas sæpè homo incidit ante aliquam iudicis sententiam. Sed hoc tunc solum euenit, quãdo lex continet sententiam à iure latam, de qua sanctus Thomas non loquitur. Quando verò lex pœnalis cõtinet sententiam à iudice ferendam, etiam si sit in excommunicationibus, aut irregularitatibus nunquã ante condemnationem incidit in pœnã, sed postquam cõdemnatus est, tenetur semper pœnã subire. Secundo dico, quòd talis cõdemnatio quæ à iudice fieri debet, non oportet quòd sit executiua, sed satis est quòd iudex voce præcipiat reo pœnã suscipere, vt ipse postea teneatur ad illam suscipiendã, si pœna sit talis qualem iudex iustè præcipere potest. Quod autè ad suæ sententiæ probationem affert Caietanus, nihil mouet. Dicit enim quòd pœna consistit in passione, & non in actione, & inde arguit quòd reus non tenetur ad actionem, sed solum ad passionem, quia ex lege (vt ait) non tenetur nisi ad pœnam. Fateor pœnam potius respicere passionem, quã actionem, & ob hanc causam supra lib. 1. cap. 3. cum de pœna disserui, per passionem, & nõ per actionem illam definire censui. Sed multum interest à quo quis patiat, & sæpè circumstantia agentis solet augere passionis pœnam, quia sæpè libentius (vt experientia comprobatũ est) quis vellet pati plura & duriora ab vno, quã pauçiora & leuiora ab alio. Et ob hanc causam ipsa actio non in se considerata, sed ad passionem relata potest habere rationem pœnæ. Et ita circumstantia pœnæ est, quòd quis patiat à se ipso, & augmentum pœnæ est nõ modicum, quòd quis sibi ipsi pœnam inferre teneatur. Argumentum autem quòd

egq

ego à principio mihi ipsi obieci, ipse Caietanus contra te ipsum alibi facit, & illi respondens aliud apertè docet de pecunia necessario soluenda per reum postquam ad illam per iudicem damnatus est. Nam in quæstione. 69. ar. 4. mouet quãdam quæstiunculã circa literam beati Thomæ, & in secuuda quæstiuncula arguit contra verba B. Thomæ dicentis damnatum ad mortem posse iustè efugere carcerem vt liberetur à morte. Sic enim arguit in quadam confirmatione Eadem est ratio de pœna hac vel illa, puta mortis, verberis, etc. Sed detentus propter alias pœnas, & damnatus non potest licitè fugere vt quidam dicunt, ergo nec damnatus ad mortem. Hæc sunt verba argumenti, quibus ipse Caietanus per sequentia verba respondet. Ad confirmationem dicitur quòd non est eadem ratio de omnibus pœnis, sed de omnibus pœnis quæ consistunt solum in pati. Ad cuius euidentiam scito quòd pœnæ sunt in duplici differentia. Quædam sunt ad quas non aliter quis damnatur, nisi vt patiat, vt patet de morte, mutilatione, flagellis, tortura, & huiusmodi. Non enim damnatur aliquis vt se occidat, mutiler, torquat, & cætera, sed vt patiat hæc sibi illata. Et de his omnibus eadè est ratio, quæ de morte, vt scilicet damnatus aut damnandus ad aliquid horum, possit licitè fugere, quia non tenetur nisi ad pati, vt infra patebit. Quædam verò sunt ad quas sic subeundas aliquis damnatur, vt ipse cooperetur ad eas vt patet de exilio, & circumfcriptione loci, & pœna pecuniaria. Damnatur siquidem aliquis vt eat in exilij locum, & ibi intra præfixos sibi terminos maneat, vt soluat huiusmodi. Et ab harum executione non licet se subtrahere post sententiam, quia damnatus est ad faciendum. Ante verò sententiam potest licitè fugere eadem ratione qua damnatus ad mortem potest licitè fugere, scilicet quia non tenetur facere, hoc est, manere in loco vnde sequeretur suum pati, hoc est damnari, si ex sua absentia euitaretur damnatio. Alioquin omnino teneretur in foro conscientie subire latam post sententiam. Hactenus Caietanus, cuius verba ad vnum parum sibi constare, & illis quæ prius dixerat, contradicere. Nam in his quæ modo citauimus, apertissime dicit

Caieta.

S 5

cum

eum qui damnatus est ad exilium, teneri ad eundem locum sibi ad hoc assignatum, & illum qui damnatus est ad penam pecunariam dicit teneri ad soluendum illam. Hæc autem manifestissime contradiant illis quæ ante citauimus ab eo dicta in questione, 62. articulo. 3. Quia illic dixit quod nisi iudex per se vel alium agat ad exilium, accipiat bona, aut huiusmodi, non tenetur reus ex sola lege ad huiusmodi pœnæ executionem. In quibus verbis aperte docet oportere iudicem per se aut alium agere ad exilium, accipere bona, vt reus teneatur ad illa. Sed quia nolo esse nimium seuerus aliorum iudex, dico Caietanum in hac parte posse excusari à contradiotione hoc modo, vt dicamus illum intelligere tunc iudicem dicendum esse accipere bona, quando condemnat reum ad illa. Qui modus loquendi quia non est omnino ineptus, admittendus est, & iuxta hunc verborum sensum verum est quod ait, reum non teneri ad reddendum pecuniam antequam iudex capiat, hoc est, antequam ad reddendum condemnet. Sed per hoc non soluitur principale argumentum, nec illius vires vilo modo minuuntur, quia non reddit causam quare damnatus ad mortem non tenetur se occidere, & dānatus ad pecuniā tenetur illam soluere. Non enim reddit causam quare vnus damnetur ad agere, & alius solum ad pati. Ideo aliter ad argumentum illud ego respondeo. Et vt aperte ostendā quam parua sint illius argumenti vires, admonere prius oportet latissimam esse differentiam, quantum ad pœnarum insiōtionem inter corpus hominis & alias res corpori humano adiacentes, illique seruientes, vt sunt agri, vineæ, domus, res domesticæ, & omnis reliqua corporearum diuitiarum supellex. Et primo quidem multo meliora sunt bona corporis, q̄ reliqua oīa bona quæ corpori seruiūt. Melior est vita, & integritas, & sanitas corporis, quā agri & pecora, & vestes, & nummi. Et ideo optimè sensisse videtur, quāuis id non bono animo prouulerit dāms quod dixit. Pelle pro pelle & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua, hoc est pro corporis vita. Et ideo ab his qui benè sentiunt multo grauiores, multoq; acerbiores censentur pœnæ quæ corpori insiōguntur, quā illæ quæ inferuntur circa alia bona externa corpori seruientia.

Multi.

Multi peior est mors, quā reliquorum omnium bonorum priuatio. Peior est etiam membri mutilatio aut agrotudo, quā multa pecuniæ. Est adhuc alia multo maior differentia inter corpus & alia externa quæ illi adiacent bona. Nam istorum bonorum quæ extra corpus sunt, verum habet homo dominium, quia potest illa vendere, permutare, locare, donare, & vbi voluerit (præsertim iuxta Caietani sententiam) etiam prodige sine culpæ mortalis nota expendere. Hoc autem tam plenum dominium non habet homo circa corpus suum. Non enim potest se occidere, nec membrum aliquod sui corporis abscindere, nec se adeo acriter, & acerbè flagellare, vt inde mortis periculum, aut grauis infirmitas iuste timeri possit. Quia (vt dicitur in l. 1. Liber. ff. ad legem Aquiliam) nemo membrorum suorum dominus videtur. Et hinc est quod in causis criminalibus, quibus pœna corporis debetur, nullus potest esse pro alio fideiussoꝝ, quāuis hoc possit in causis ciuilibus, quæ super alias bonorum possessiones tractantur. Quia non potest fideiussoꝝ iuste occidi, quāuis is pro quo fideiussoꝝ dignus esset morte. Ita enim annotat glossa in cap. Cum homo. 23. q. 5. Et ratio huius est (quam tamen glossa non reddit) quia fideiussoꝝ cum fidem pro alio dedit, non potuit obligare nisi ea quorum verum habebat dominium: corporis autem & membrorum eius (vt dixi) homo non habet verum dominium: ergo cum fidem pro alio dedit nō obligauit, nec potuit obligare corpus suum nec aliquod sui corporis membrum. Et inde vltra sequitur, vt licet ille pro quo fides dedit, esset morte aut membri alicuius abscissione plectendus, non possit fideiussoꝝ pro illius culpa occidi, aut membro aliquo priuari. Ex eadem radice oritur quod hæres non tenetur ad pœnam corporis ad quam defunctus cui successit, erat condemnatus, quāuis teneatur ad pœnam aliorum bonorum ad quam fuerat condemnatus defunctus. Quia defunctus propterea quod dū viueret verum habebat aliorum bonorum dominium, potuit illud in hæredem transferre, & ita transtulit ea lege & conditione qua ipse illud retinebat. Et inde necessario euenit vt ipse teneatur soluere ex illis bonis id, quod defunctus eo tempore tenebatur soluere cum ex vita discessit.

At circa

Caietani
in summa.

Corollia
primum.

Corollia
secundum.

Iob. 2.

At circa corpus suum defunctus, aut circa corpus hæredis quia non habet dominium, ideo nullem tributum nullamque pœnæ obligationem potest transferre super corpus hæredis. Et de hac sola, quæ corpori inferitur pœna, ego intelligendum esse cenfeo id, quod Paulus iurif. consul. ait in. l. Si pœna. ff. de pœnis, ubi dicit hæredem non teneri ad pœnam defuncti. Quod igitur Baldus in. l. Id quod pauperibus, quæstione. 9. C. de episcopis & clericis, ait, hæredem teneri ad pœnam, ad quam defunctus fuerat condemnatus, non est intelligendum de pœna corporis, sed de aliis pœnis, quæ circa alia bona inieruntur. Quia (vt beatus Thomas & Alexander de Ales docent) nunquam vnus pro alio potest pœna corporis puniri. Et quod isti Theologi illustres, solum ius diuinum secuti, dixerunt non licere, etiam iure humano definitum est, vt pater in. l. Crimen. ff. de pœnis. Ex eodem fonte, quod videlicet homo non habet dominium supra corpus suum, quemadmodum circa reliqua bona, deducitur, quod in causis pœnalibus, præsertim in quibus de pœna corporis tractatur, nemo potest renuntiare iuri suo, quo se defendere posset. Bartholus ira docet in. l. Si quis reum ff. de custodia reorum, & Felinus in cap. Si diligenti, de foro competentis. In aliis autem causis quilibet potest iuri suo renuntiare, veluti si mulier pollicita sit se non vsuram senatusconsulto Velleiano, rata erit talis pollicitatio. l. Pactum. ff. de pactis. l. Si quis. §. Si enim. C. de pactis. l. ff. ad senatusconsultum Velleianum. Hæc autem tanta diuersitas inde solum oriri constat, quod homo non habet illud dominium super corpus, quod supra diuitias. Nam sicut homo potest liberè donare diuitias, quia sunt suæ, ita potest renuntiare iuri, quod habet aut habere potest ad illas. Quia verò supra corpus suum non habet dominium, ideo nō potest iuri, quo illud defendere potest, renuntiare quemadmodum neque inquilinus potest renuntiare iuri, quod habet ad defensionem domus, si quis illam destruere velit, & tenetur iure suo vti, nisi velit ipsemet domino de damno illato satisfacere. Ita qui liber homo corpus suum, cuius non est dominus, sed solum vsurarius, tenetur defendere, quandiu illud iuste facere potuerit. Quod si non fecerit, Deo, qui verus est

illius

illius dominus, è cuius nutu illud habet, satisfacere cogetur. Et hinc est, quod si quis esset damnatus vt famæ moreretur, peccaret si cibum sibi ab aliquo oblatum nō sumeret, quia (vt dicit beatus Thomas) non sumendo seipsum occideret. Nam sicut is, qui pascendo potuit hominem à morte liberare, & noluit, dicitur à Sapiente ecclesiastico esse homicida illius, ita qui comedendo potuit seipsum liberare à morte & noluit, dicitur homicida sui ipsius. Quis (vt Symachus papa ait) non est grandis differentia an lethum inferas vel admittas. Mortem enim languentibus probatur instigare, qui hanc, cum potest, non excludit. Et Ambrosius ait. Quisquis pascendo hominem seruare poterat, si non paueris occidisti. Is igitur, qui seipsum, cum potest, pascere recusat, & ob hoc moritur, seipsum occidit. Et idem prorsus dicendum est de illo, qui damnatus ad mortem includitur in carcere. Hic enim si inueniret carcerem apertum, teneretur exire, vt euaderet mortem, nisi tam graue scādalum aut alia tam grauis necessitas offerretur, vt pro illa vitāda teneretur, aut saltem licitè posset homo mortem subire. Tunc enim posset citra vllam culpam manere in carcere, aut patienter mortem expectare. Nam ob hanc causam Paulus & Syllas, cum essent in Philippis coniecti in carcerem, noluerunt fugere, quanuis ostiis carceris diuina virtute apertis, commodè id facere potuissent. Sed ne illos timidos, & in fide euangelij, quam prædicebant, minimè constantes esse alij putarent, & ob hanc causam fides apud illos, quibus prædicabatur, periclitaretur, noluerunt fugere, melius esse putantes pro fidei augmēto mori, quam cum modica illius iactura viuere. Alias autem cum nullum tale periculum imminerebat, iure omnibus concessus vsus est ad sui defensionem, & noluit illi renuntiare. Nam quum Festus prouinciæ præses vellet mittere illum in Hierusalem, vt ibi iudicaretur, Paulus dixit. Ad tribunal Cæsaris sto. ibi me oportet iudicari, Et iterum, Cæsarem appello. Ecce Paulum qui alias ex carcere fugere noluit, nunc tamen non vult renuntiare iuri, quod ex lege sibi ad defensionem concessum est. Et sicut homo non potest à se repehere obligationem, quam ad suæ vitæ conseruationem dedit illi natura, nec renuntiare iuri, quo d

ad

S. Tho. in.
2. 2. q. 108.
ar. 4. ad. 2.
Alex. de
ales. 3. p. q.
41. in. 4. 2. 4.
Corolla.
tertium.

S. Tho. 2. 2.
q. 69. ar. 4.
ad. 2.
Eccle. 3. 7.

Ambro.

Act. 16.

Act. 25.

Jacobus
Almain
in 4. dist.
15. q. 2.

ad sui defensionem natura illi concessit, ita nulla huma-
na lex, nullusque iudex potest ab homine tollere illam
obligationem, nec hominem tali iure priuare. Et hoc est
quod quidam recentiores Theologi s. holastici sub aliis
verbis dicunt, neminem posse à se dominium naturale re-
pellere, nec iudicē posse tali dominio eaturali hominem
priuare. Dominium autem naturale dicunt esse in homi-
ne super quacunq; re, quæ ex natura sua est ordinata ad
particularis hominis conseruationem, & illi tunc tempo-
ris necessaria, veluti sunt, cibus, & potus, & vestimenta. Si
res ex natura sua non est ordinata ad hominis conserua-
tionem, quāuis illa esset homini necessaria, dicunt ho-
minem non habere naturale dominium in illa. Et profe-
runt exemplum de coitu fornicario, qui licet fortē sit ali-
cui homini ad suæ vitæ conseruationem necessarius, ta-
men dicunt hominem non habere super talem coitum
naturale dominium, nec posse licitē tali coitu vti. Quia
talis coitus (vt dicunt) licet aliquando contingat, vt ho-
mini ad conseruationem vitæ proficit, illa tamen non est
à natura ordinatus ad conseruationem indiuidui, sed so-
lum ad conseruationem speciei. Sed quid dicunt de hu-
mano sanguine, qui alterius hominis saluti aliquando
proficere potest, prout vulgo iactatum est medicos con-
suluisse, vt infantes occiderentur, vt illorum sanguine ab-
lutus Constantinus Imperator, liberaretur à lepra, quæ
erat infectus. Talis virtus in sanguine humano nō est ad
cōseruationem speciei, sed potius ad destructionē illius:
cum multa sic oporteat perire indiuidua, vt vnum con-
seruetur. Nunquid igitur homo leprosus habebit natura-
le dominium super sanguinem infantium? Quis dicere
audebit licitum esse illos occidere, cum Imperatorem
Constantinum nondum Christianum tam graue facin-
nosum exhorruisse dicatur? Aliter ergo de dominio illo
(quod naturale dicunt) ego dicendum esse censeo: Do-
minium naturale habet homo in omnibus rebus illi ad
vitam necessariis, quæ non sunt illi diuina lege prohibi-
tæ. Nam si Deus, à quo solo est rerum dominium res ali-
quas homini prorsus interdixit, homo nunquam poterit
illarum rerum dominium habere. Quāuis igitur coitus
fornicarius, aut sanguis puerorum sit homini ad vitæ cō-
seruationem

seruationē necessarius, nunquā tamen super aliquod il-
lorum habebit naturale dominium, nec aliquo illorū pote-
rit licitē vti, quia vtrūq; illorū est illi à Deo prohibitum.
Hoc dominium naturale, sicut nullus potest à se reicere,
ita nec iudex humanus potest ab homine tollere. Et hinc
est, qd licet iudex humanus possit hominem ob aliquā iu-
stam causam condēnare, vt mortem sibi illatā patiatur,
& non se defendat ab illo, qui illum occidere vult, non
potest tamen illum condēnare, vt seipsum occidat. Quia
hoc esset agere cōtra naturā, quæ iubet, vt suam quisq; vi-
tā tueatur. Ac proinde, nisi Deus id aperte præcipiat, nun-
quam licebit alicui seipsum occidere. Et in huius sententiæ
probationem est, quod August. in libro primo de Ciui-
tate Dei cap. vigesimo primo ait. Nec Sāpson (inquit il-
le) aliter excusatur, qd seipsum cū hostibus ruina domus
oppressit, nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui per
illum miracula faciebat. Hæc August. Neque hoc solis
Christianis est notum, sed gentiles Philosophi, qui iura
naturæ oprime agnouerunt, hanc eandē sententiā do-
cuerunt. Nam Cicero in libro de senectute ait. Vetat Py-
thagoras iniussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio &
statione vitæ decedere. Hæc Cicero, qui eandē Pythago-
ræ sententiā laudat. Eidem Pythagoræ sententiæ sub-
scribit Plato, qui in Phædone Socratem & Ceberē Phi-
losophos in dialogi formam de hac re disputantes indu-
cens nomine Socratis suā aperit sententiā, sic inquires.
(Socrates.) Profecto sermo ille, qui de his in arcānis ha-
betur, in quadam custodia esse homines, nō decere quen-
quam ex hac seipsum soluere, neq; aufugere, magnus qui-
dem mihi videtur, neque cognitu facilis. Verum tamen
id mihi, & Cebes, rectē apparet dictum, Deos quidē cus-
tam habere, nostri, nos verō homines vnā quandam
ex possessionibus esse Deorum. An non ita tibi videtur?
(Cebes.) Mihi quidem. (Socrates.) Nonnē igitur & tu, si
quis ex mancipiis tuis seipsum perimeret, quum tu
nullo modo id permisisses, irascereris vtiq; illi? &
si potesta em haberes, poena quadam afficeres? (Ce-
bes.) Omnino. (Socrates.) Fortē igitur hac ratione
haud præter rationem est non prius decere seipsum in-
terficere, quā Deus necessitatem aliquam imposuerit.
(Cebes.)

August.

Cicero.

Plato.

(Cebes.) Consentaneum quidem apparet. Hactenus Plato, qui pulcherrima similitudine catholicam Christianorum sententiam expressit. In quibus vel his id potissimum mihi videtur esse annotandum, quod non solum censuit non licere hominibus ex hac vita sine Dei licentia aufugere, sed id in arcanis literis contineri dixit. Cum igitur homo sine Dei præcepto non possit se ipsum interficere, inde aperte conuincitur, ut quauis iudex homini quantumlibet scelerato, & mille mortibus digno, id facere iubeat, nunquam illi hoc in se facere liceat. Et idem prorsus dicendum est, si iudex præciperet homini, ut se ab omni cibo abstineret, aut ut condemnatus, vel proximè damnandus ad mortem, non fugeret à carcere, quo custoditur. Qui si aliquid horum fecerit (ut superius diximus) seipsum interfecisse hac sola ratione censebitur. Ex his omnibus aperte conuincitur, falsam esse Caietani sententiam in commentariis super. 2. 2. q. 62. ar. 3. quam supra citauimus, dicentem quod puniri executiue conuenit legi, quando pœna non exigit, actio nem in executione. Constat enim quod ad pereundum fame, non est opus aliqua actione, sed solâ abstinentia: similiter ad manendû in carcere non est necessaria aliqua actio, sed satis est quies, quæ non est nisi priuatio motus. Nulla tamen lex, nullusque iudex potest hominem obligare ad non comedendum, neque ad manendum in carcere, si fit damnatus, aut proximè damnandus ad mortem. Ex his etiã conuincitur, eundem Caietanum in quæstione. 69. ar. 4. non benè assignasse causam, quare damnatus ad mortem non tenetur, imò nec potest licitè seipsum occidere: damnatus autem ad pecuniæ aut ad aliorum honorum redditionem, tenetur illam pœnam soluere. Similiter, quare damnatus ad mortem potest licitè à carcere fugere, ut liberetur à morte, damnatus autem ad pecuniæ solutionem non potest fugere, ut liberetur à solutione. Dicit enim (ut ex verbis illius supra citatis constat) hanc esse vnicam causam, quod damnatus ad mortem damnatur solum ad pati, & non ad agere, & ideo non tenetur aliquid facere, per quod seipsum occidat: damnatus autem ad solutionem pecuniæ damnatur ad agere, & ideo non solum tenetur pati si

capiatur

capiatur ab illo pecunia, ad quam damnatus est, sed ipse met tenetur illam reddere. Hæc ratio ex his, quæ diximus, aperte conuincitur nullius momenti. Nam ex hac ratione sequeretur, ut damnatus ad pereundum fame, teneretur abstinere à cibo etiã si occultè sibi ab alio offeratur: quia abstinere à cibo non est agere. Deinde, illa ratio non attenuat difficultatem, quam obicit argumentum positum in principio contra secundam conclusionem principalem. Non enim reddit causam, quare damnatus ad mortem aut ad membri mutilationem nõ possit damnari ad aliquid agendum, sed solum ad patiendum, damnandus autem ad pecuniæ pœnam potest damnari non solum ad patiendum, sed etiã ad agendum. Huius autem tantæ diuersitatis causa quæ sit, ex his, quæ à nobis necessitate urgente tam latè digesta sunt, facile constare potest. Quia sicut homo non habet illam potestatem supra corpus suum, quam habet supra pecuniam & alia eius similia bona: ita nec iudex habet eam potestatem supra corpus hominis illi subditi, quam habet circa pecuniam, & alia eiusdem hominis similia bona. Sicut homo potest pecuniam suã liberè alteri donare, ita iudex, aut propter hominis delictum, aut propter aliam iustam causam potest pecuniam ab illo auferre. Sicut homo non potest, nisi ex Dei reuelatione seipsum occidere, ita etiã nec iudex potest illum, quauis morte dignissimum, condemnare ut seipsum perimat. Quia (ut iam diximus) nulli nisi ex speciali Dei reuelatione, licet seipsum occidere. Alium quemlibet hominem morte dignum poterit aliquis interficere ex præcepto iudicis ad hoc potestatem habentis: seipsum tamen, quauis iudex præcipiat, nunquam nisi Deo reuelante interficere poterit. Et idem prorsus dicendum est de omni alia percussione, quæ latam aperit viam ad mortem, ut est membri mutilatio, grauiã & dura flagella, ex quibus vita posset aperte periclitari. Nam sicut quodlibet horum alteri inferri prohibetur per hoc præceptum, Non occides: ita per idem præceptum prohibetur homini, ne horum aliquid inferat sibi. Non itaq; licet homini ad præceptum iudicis seipsum mutilare, aut grauius usq; ad mortis periculum verberare, aut flagellare. Sed sicut alium, qui ad

T solum

Caietan.

solum illius correctionem puniendus est, potest aliquis ex præcepto iudicis circa mortis periculum flagellari: ita etiam seipsum ad sui correctionem, aut suorum peccatorum satisfactionem, poterit quisque propria auctoritate citra mortis periculum seipsum flagellare. Et sicut ille in seipso propria auctoritate hoc facere potest, ita iudex delicto illius exigente ad illius correctionem, potest illi præcipere, ut temperatè, & sine vilo mortis periculo seipsum flagellet. Nam hoc perpetuò seruatur in ordine fratrum Minorum de obseruantia, præsertim in tota Italia, ut quoties monachus aliquis commisit aliquod leue crimen, propter quod, iuxta ordinis mores, est flagellandus, illi præcipitur, ut seipsum coram toto conuentu flagellet, quousque prælatus cessare iubeat. In Hispania tamen, præsertim in prouincia sancti Iacobi, in qua ego eiusdem religionis habitum indui, nulli vnquam præcipitur ut seipsum flagellet, sed illi qui flagellis est dignus, præcipitur ut se subdat ab altero flagellandum. Et ex hac Italiae consuetudine, quæ merito improbari non potest, conuincitur Caietanum malè connumerasse flagella, aut verbera, inter illa, ad quæ homo damnatus nunquam tenetur agere, sed pati. Quia (vt dixi) sicut homo ad correctionem suam potest seipsum propria auctoritate citra mortis periculum flagellare: ita iudex potest ad correctionem illius præcipere illi, ut seipsum eodem modo flagellet. Nam hoc quotidie peccatoribus præcipiunt confessores, postquam illorum peccata in confessione secreta audierunt. Quibus hoc præcipientibus (vt beatus Thomas docet) ipsi penitentes obedire tenentur. Manet igitur firma & immobilis nostra conclusio, quæ dicit reum teneri in conscientia ad soluendum poenam, postquam à iudice damnatus est ad illam.

Ex hac conclusione tot corollaria inferri possunt, quot ex conclusione præcedentis capituli deduximus. Sed quæ ex hac conclusione deducuntur, necessariò oportet esse opposita illis, quæ in præcedenti capitulo ex illa conclusione deriuauimus. Quia diuersum est etiam id quod hæc conclusio docet, ab illo, quod in alia conclusione definitum est. Quæ diuersitas oritur ex sola temporum diuersitate, de quibus hæc & illa conclusio differunt. Primò itaque

Thomas.

Itaque ex prædicta conclusione sequitur hæredem teneri ad poenam, ad quam defunctus fuerat ob delictum suum à iudice damnatus. Quia (vt dixi) hæres in his, quæ ad hæreditatè spectant, succedit in ius defuncti, & censetur eadem cum illo persona, non solum ad lucrum, sed etiam ad damnum. Et ob hanc causam tenetur id in hæreditate sua pati, quod defunctus, si viueret, propter condemnationem datam in bonis suis pateretur. Nam hæreditatis nomine id solum dicitur, quod deducto ære alieno superest. Hoc autem, quod dico de hærede circa poenâ à defuncto debitam, non est intelligendum de pena corporis, quia hanc (vt dixi) nullus vnquam pro alio pati debet: sed de pena, quæ infertur circa bona temporalia, in quibus solis hæres potest defuncto succedere. Et idem prorsus dicendum esse censeo de executore testamenti, qui ea omnia, quæ defunctus soluere tenebatur, soluere tenetur, postquam illi consisterit de obligatione defuncti. Constabit autem illi plenissimè, cum fuerit illi ostensa sententia, per quam defunctus fuit à iudice damnatus ad poenam. Nam quod per sententiam declaratur, eo ipso est notorium, ut dicitur in capitulo, Vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum.

Secundò sequitur ex eadem conclusione, quod prælato, qui per iudicem damnatus est ad priuationem prælacionis, iam subditi non tenentur obedire, nec ille potest aliquid, quod ad prælacionem illam spectet, facere, quod sit firmum & stabile. Nec potest fructus, qui dignitati debentur iuste percipere, & si illos perciperit, tenebitur itaque iniuste acceptos restituere. Idem sequitur dicendum esse de lusore in ludo alearum, qui licet sine fraude & dolo lucri gratia aliquid acceperit ab eo, qui sui iuris erat, & poterat bona sua alienare, tenebitur tamen quidquid lucratus est in alea, restituere, postquam ad illud fuerit à iudice damnatus. Neque aliud potest dici de illo, qui damnatur ad poenam lege statutâ, propterea, quod dolo aut fraude occultauit res, propter quasi iure debebat vestigal, aut quoduis aliud tributum. Omnia cum iustæ sint omnes huiusmodi leges, quæ his criminibus penas aliquas infligi præcipiunt, iuste etiam agit iudex, qui tantum criminum reos dânat ad penas in legibus statutas.

Corollia.
primum.

Corollia,
secundum.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

Et inde apertè conuincitur, vt omnes illi, postquam à iudice damnati fuerint, teneantur in conscientia tales poenas reddere.

De hoc tamen in hac parte lectorè admonere decreui, vt aduertat, me illum solum hoc loco dicere damnatum ad poenam, qui omni iudicij ordine consummato, tādē sic damnatus est, vt nullum habeat iuris remedium, per quod possit condemnationis sententiā irritā facere. Nam licet reus sit semel à iudice condēnatus ad poenam, si tamen ille appellationem aliquo iusto colore fucatā interposuit, putans se iniuste dānatum, non tenebitur in conscientia ad poenam, ad quam fuerat condemnatus, quousq; sit contra illum vltima data diffinitiuā sententiā, à qua iam non possit iuste appellare. Nam lex dicit, quod si condemnatus appellauit, status eius integer erit. *l. vnica, ff. Nil innouetur pendēte appellatione.* Et idem docetur per multa capitula in titulo decretalium, Vt lite pendente nihil innouetur. Ex quo potest inferri, quod si praelatus aliquis appellasset à sententiā iudicis condemnātis illum ad priuationem praelationis, & pendente appellatione ille excommunicasset alium subditum suum, valeret excommunicatio, quāuis postea declaratum esset appellationem fuisse iniustā, & vltima diffinitiuā sententiā priuaretur postea sua dignitate. Hoc apertè dicit glossa in capitulo primo. *18. q. 4.* Et potest hac manifesta ratione probari, quod quandiu iuste appellauit, adhuc saluā conscientia retinet praelationem, ac si nō fuisset condemnatus: & ideo omnia, quæ ante condemnationem facere poterat, potest pendente appellatione facere. Et inde vltè sequitur, vt excommunicatus ab illo sit censendus excommunicatus, & velut talis ab omnibus euitandus. Quia (vt dicitur in capitulo, Pastoralis. de appellationibus) excommunicatio trahit secum executionem.

QVOD LEX DIVINA OLIM ALI:
quando, obligauit, & nunc etiam aliquando obligat in foro conscientia reum ad poenam, absque aliqua iudicis sententiā reddendam. Cap. IIII.

V T RECTE de potestate legis poenalis humanæ, quæ sententiā continet latam, differere valeam, & apertius

LIBER SECVNDVS. 147

apertius definire, an illa aliquando obliget in conscientia ad poenam reddendam, à lege diuina exordiri decreui, vt inde gradatim ad legum poenaliū humanarum potestatem enucleandam facilius progredi possim. Nam iuxta id, quod lex diuina aliquando statuit, humanæ potestati licebit leges suas condere, nisi forte per aliquā specialem legē Deus hoc illi prohibuerit. Multa Deus olim in lege sua per Moysen data statuit, quæ citra omnē controuersiam obligabant in cōscientia reos ad poenam reddendam, etiam ante vllam iudicis sententiā. Ex his tam multis, aliqua in præsentiarum citare decreui, vt id, quod dico, aliquibus apertissimis testimoniis comprobetur. In Exodo hæc habetur lex. Si percusserit quispiam oculum serui sui aut ancillæ, & lufcos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit. Dētem quoq; si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos. Quā legem si quis bene inspexerit, & legislatoris intētionem exactè fuerit perscrutatus, apertè cognoscat eum, qui percussisset oculum, aut excussisset dentem serui aut ancillæ suæ, in poenam delicti fuisse lege diuina obligatum in conscientia ad reddendam seruo libertatem. Sed forte quis dicet illum ad hoc non obligari, donec à iudice ad id faciendum fuisset damnatus. Hanc tamen sententiā falsam esse conuincam. Quia si seruus ad suā tunc impetrandam libertatem iudicis debuisset expectare sententiā, raro aut nunquam illam impetrasset. Quoniam dominus domi suæ illum tunc includeret, & cathenis ligaret, ne ad iudicem perueniret, & dominum accusaret, quod verisimile est dominum fuisse facturum, ne iudicis sententiā seruū amitteret, quem ante iudicis sententiā iuste (vt prædicta responsio dicebat) retinere poterat. Et ita non plene fuisset serui satisfactioni per legem, consultum, nisi Deus obligasset dominum serui, vt siue iudicis sententiā redderet seruo libertatem.

Exod. 21.

Alteram ex Leuitico profero legem poenale, quæ omnium consensu obligabat ad poenam in ea statutam ante omnē iudicis sententiā. Mulier, quæ redeunte mense (inquit lex) patitur fluxum sanguinis, septem diebus se parabitur. Omnis qui tetigerit eā, immundus erit vsq; ad vesperum. Ecce legem poenalem, quæ poenā immunditæ

Leuit. 15.

vsque ad vesperum, hoc est, quandam irregularitatē imponēbat illi, qui coisset cum muliere menstruum patiente. Quod autem hanc pēnam ipse legis transgressor subire teneretur absque aliqua iudicis sententia, inde apertē conuincitur, quod qui de hoc crimine conuictus coram iudice fuisset, non hac tam parua pēna, sed multo maiore, videlicet morte, puniebatur. Nam in eodem Leuitico, capite vigesimo, lex iterum sic ait. Qui coierit cum muliere in fluxu mēstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. Quæ lex cum illa, quam ex eodem Leuitico ante citauimus, apertissimē pugnet, nisi prior illa intelligatur de illo, qui crimen occultum aut per ignorantiam commisit, & hæc secunda de illo solo loqui dicatur, qui sciens peccauit, & de peccato suo fuit coram iudice conuictus. Nam prior illa lex solā immunditiae pēnam statuit contra illum, qui cum menstruata coisset: altera autem posterior pēnam mortis contra eundem decernit. Vt autem hæc legum dissonantia & facilius contrarietas tollatur, doctores Catholici censent illas duas leges, non de eisdem peccatoribus, sed de diuersis esse intelligendas. Priorem enim legem, quæ solā immunditiae pēnam statuit, dicit Nicolaus Lyranus esse intelligendam de illo solo, qui occultē aut per ignorantiam coiuit cum menstruata, alteram verò, quæ pēnam mortis decernit, de illo solo intelligendam esse docet, qui sciens coiuit cum menstruata, & de tali crimine fuit coram iudice accusatus. Ex qua duarum legum conciliatione & interpretatione apertissimē conuincitur, priorem illam legem obligasse illius transgressorem ad pēnam in illa statutam sustinendam, absque aliqua iudicis sententia quæ illum ad talem pēnam dānasset. Quoniam prior illa lex, quæ mitiorem pēnam statuit, loquitur. (vt diximus) de illo, qui non fuisset de suo crimine conuictus.

Leuit. 22. Tertium offero ex eodem Leuitico testimonium, per quod manifestissimē probatur, legem diuinam olim obligasse peccatoris conscientiam ad pēnam sine aliqua iudicis sententia soluendam. Qui comederit (inquit lex) de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, & dabit sacerdoti in sanctuarium.

Quem

Quem locū declarans Nicolaus Lyranus, ait. Hic ponitur transgressionis remedium, quando illa transgressio fit per ignorantiam: quia debet reddere quod comestum est, & super hoc quintā partem, eo quod non adhibuit debitam diligentiam ad præcauendum sibi de comestione sanctificatorum, & ideo non excusatur à toto, sed solum à t̄ro. Hæc Lyra. Quod autem ait illi, qui comedisset per ignorantiam, non excusari à toto, sed solum à tanto, ideo dixit, quia parum supra in eodem capitulo lex statuerat, vt omnis immundus, qui per industriā comedisset de sanctificatis, periret coram domino. Et qui per ignorantiam comedisset, excusabatur à pēna mortis, sed imponebatur illi pēna, vt redderet sanctuario quod comedisset, & quātam insuper adderet partē. Certum est ad hanc pēnā soluendam obligari in conscientia reum, nec esse iudicis sententiam vilo pacto ad hoc expectandam. Quoniam sapissime cōtingere poterat, vt nullus nisi ille, qui comederat, sciret an per ignorantiam, an per industriam comedisset. Deinde, ille qui per ignorantiam comederat de sanctificatis, etiam si secretō & absque arbitris comedisset, tenebatur peccatum suū, quanuis non ita distinctē & in particulari sicut nunc in lege euangelica, sacerdoti reuelare, vt pro illo sacerdos oblationem talem offerret, qualem lex in eodem libro præcepit offerri pro his, qui per ignorantiam deliquissent. Quo rerum gerendarum ordine seruato, manifestū est illū cogi in cōscientia ad pēnā soluendam: quia etsi ille soluere contēpsisset pēnā, sacerdos, cui peccatū reuelauerat, noluisset pro eo victimas Deo offerre, nisi prius pēnā à lege impositā soluisset. Fiebat igitur necessariō, vt obligata cōscientia peccatoris ad peccati reuelationē, obligaretur per consequēs ad solutionē pēnæ.

Quartum adhuc ex libris Numerorum profero testimonium, quod multo apertius conuincit, legem diuinam olim obligasse illius transgressores ad pēnam aliquam absque iudicis sententia soluendam. Vir siue mulier (inquit lex) cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mādatum domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsum caput, quāntamque partem desuper ei, in quem peccauerint.

T 4 Sin autem

Nicolaus
de Lyra.

Num. 5.

Sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit sacerdotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, vt sit placabilis hostia. Hactenus verba legis diuinæ. Cuius legis verum sensum prius explicare oportebit, & postea ex ipsis verbis legis ostendemus illam obligasse sine vlla iudicis sententia eiusdem legis transgressorem ad poenam in illa statutam, persoluendam. Primum quidem aduertendum est, legem hanc de solis illis peccatis loqui, quæ in aliquod proximi damnum committuntur, qualia sunt furta, fraudes, & alienarum rerum quælibet detentiones. Hæc enim peccata sunt, quæ sæpe solent hominibus accidere. Et quod de his solis loquatur lex, facile conuincitur ex Leuitico, vbi eadem lex ponitur, quæ postquam expressit depositi negationem, extorsionem, calumniam, rei inuentæ detentionem, tandem vt omnia similia peccata contra proximum complecteretur, hæc verba addidit. Et quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare solent homines. Deinde, vltima verba ipsius legis in Numeris positæ, aperte ostendunt illam de solis peccatis, quæ in damnum proximorum committuntur, loqui. Sic enim ait. Reddent ipsum caput, quintamque partem desuper ei, in quem peccauerint. In quibus verbis aperte lex ipsa indicat se de peccato in proximum commisso, loqui. Quod dicit lex, confitebuntur peccatum suum, non est de confessione sacramentali, qualis nunc est in lege euangelica intelligendum. Quia talis confessio sacramentalis tunc non erat, neque sacerdotes tunc absoluendi à peccatis, potestatem habebant, qualem nunc habet sacerdos euangelicus. Hanc confessionem, de qua lex presens loquitur, dicunt aliqui debuisse facere eum, qui rem furatus fuerat, aut vi extorserat, dicereque domino rei huiusmodi verba. Ego à te hanc rem abstuli, ideo accipe illam, & quintam insuper eius partem. Sed licet hoc posset verum esse quando furtum erat manifestum, & fur erat notus, non tamen credo talem confessionem fieri debuisse domino rei, quando fur erat ignotus, & omnino occultus, quia sic faciendo se diffamasset; & multò maius damnum sibi intulisset, alicnum restituendo, quàm intulerat proximo, cum rem illius abstulit. Melius est enim nomen bonum (vt ait sapiens) quàm diuitiæ multe.

Ideo

Ideo Sebastianus Munsterus, etsi in aliis multis pessimè errauerit, à fide Catholica longe discedens, in hac tamen parte melius sentire mihi videtur, quum in scholiis, quæ super librum Numerorum edidit, dicit talem confessionem fieri debuisse sacerdoti, & illi dari rem ablata cum quinta insuper parte, vt sacerdos redderet domino, à quo ablata fuerat. Et hanc confessionem dicit Sebastianus Munsterus vocari à Iudæis singularem, eo quod pro singulari peccato fiebat, quia in aliis sacrificiis dicit factam fuisse solum generalem peccatorum confessionem. Et certè quod hæc confessio facienda esset sacerdoti, vel ex eo conuincitur potest, quod iste, qui sic peccauerat (vt præceptum erat in Leuitico) offerebat arietem pro peccato sacerdoti, & illi reuelabat peccatum, propter quod offerebat. Fateor tamen nihil prorsus interesse pro peccati absolutione impetranda, an sacerdoti, an domino rei hoc peccatum manifestaretur. Quia hæc peccati confessio, quantum fieret sacerdoti, non magis erat sacramentalis, quàm si illam nunc faceret mulieri, quæ nullam prorsus ex lege euangelica habet absoluendi à peccatis potestatem: sed erat illa confessio sacerdoti tunc facta solummodo amicitabilis quædam reuelatio secreti sui, veluti si quis nunc in lege euangelica peccatum suum extra sacramentalem confessionem amicè reuelaret sacerdoti, ad hoc tantum vt oraret Deum pro eo. Malè igitur argumentantur quidam recentes Theologi, qui hanc legem proximè citatam ex libro Numerorum, proferunt ad probandum confessionem sacramentalem, qualis nunc est in lege euangelica, esse ex iure diuino institutam & præceptam. Quia confessio illa, de qua lex vetus loquitur (vt nunc proximè ostendimus) longissimè distat à confessione sacramentali, quæ est in lege euangelica instituta. Quod verò dicit lex illa ex Numeris citata, vt is qui in proximum deliquerat, redderet ipsum caput, nomine capitis intelligit ipsam rem principalem, quæ illicitè capta fuerat, quæ metaphoricè caput dicitur respectu quintæ partis, quæ insuper in restitutione addebatur. Nam apud eos, qui mercaturam exercent ea tota pecunia, quæ primò ponitur in negociatione vocatur caput vel capitale, respectu lucri, ex ipsa pecunia prouenientis. Quod autem quintà insuper partem iuber

T 5

lex

Nicolaus
Lyranus
Abulen-
sis.

Ilex reddi illi, à quo res fuerat ablata, hoc triplici ratione præceptum esse ab aliquibus creditur. Nicolaus Lyranus & Abulensis dicit, quod pro æstimatione damni, quod dominus sustinuit, ex suæ rei detentione, iubetur quinta pars ultra caput illi restitui. Sed certè, vt ego censeo, hæc non potest esse illius legis vera & absoluta causa: quia si pro damni æstimatione præciperetur, non absolute tantam taxaret partem, sed aliquando magis, aliquando minus, iuxta maius aut minus damnum quod ex rei detentione illatum fuisset. Nam iuxta longiorem aut breuiorem rei detentionem maius aut minus damnum inferitur domino rei. Præterea fieri posset, vt ex detentione rei nullum fuerit illatum damnum domino illius, nihilominus tamen, is qui rem acceperat, teneretur quintam in super partem ultra capitale illi restituere. Alteram & meliorem reddit causam Abulensis, propter quam dicit legem iubere, vt quinta ultra caput reddatur pars domino rei: quia videlicet offendit eum, à quo rem acceperat: & sic fit restitutio propter offensam personæ illatam. Sed si hoc propter offensam esset institutum, non oporteret absolute quintam instituire partem ad iustam restitutionem. Quia cum offensam personæ sæpè magis ex ipsius personæ qualitate, quam ex damno illato sit æstimanda, conuincitur inde, vt nõ sit semper æqualis omnium personarum offensam, & per consequens nõ omnibus æqualis faciendæ restitutio. Ideo multo magis mihi aridet tertia causa, quam reddit Nicolaus Lyranus, dicens illam quintam partem esse additam in pœnam delicti, vt homines timore illius deterrentur à quacunque rei alienæ illicita detentione. Ista igitur lege sic declarata, constat illam esse legem poenalem, propterea quod quintam ultra caput partem iubet reddi illi, à quo res illicitè ablata fuerat, quantum nullum ex tali rei acceptance ille damnum sustinuisset. Ad hanc autem pœnam persoluendam, is qui rem acceperat, obligabatur sine vlla iudicis sententia, vt clarissime ex ipsius legis verbis conuincitur. Quia hæc lex præcipit, vt sic peccantes ultra illam quintam partem, quæ domino iubetur reddi, offerant domino arietem pro expiatione peccati, ex quo aperte colligi potest, eam legem non ad forensè iudicium pertinere, sed solum ad secre-

tura

tum iudicium conscientie. Quia cum alias statuit leges ad iudicium forensè pertinentes, vt in Exodo, solum impositas pœnas, quæ in vtilitatem proximi cederent, & nunquam pœnam sacrificij, vt nunc fecit: quia hoc pertinet ad solum forum conscientie. Sed fortè quis, contra ecclesie consuetudinem, contentiones optans, dicit esse necessariam iudicis sententiam, propterea quod lex præcipit, vt is, qui rem alienam illicitè accepit, confiteatur peccatum suum, antequam caput & quintam insuper partem reddat domino rei. Nam fortè dicit verba illa esse intelligenda, non de confessione spontanea & secreta, sed de confessione coacta, & publice in iudicio facta, & ita dicit pœnam talem esse soluendam, postquam iudex tali confessione publica & coacta audita præcepit illi, vt caput & quintam insuper partem redderet domino. Sed hanc interpretationem esse peruersam & prorsus literæ repugnantem, multis euidenti busque rationibus conuincam. Primò, quia iuxta talem interpretationem, is qui secreto & nemine sciente rem alienam accepisset, non teneretur ad quintam illam partem ultra caput reddendam, quod constat esse falsum, cum lex de omnibus sine vilo discrimine publici criminis aut secreti loquatur. Quod autem hoc ex tali interpretatione colligatur, aperte probatur ex eo, quod is, qui in secreto, & nemine sciente nec suspicante rem alienam illicitè accepit, non tenetur talem publicam confessionem in iudicio facere: imò, potius è contrario iure naturali tenetur non facere talem in iudicio confessionem, Quia iure naturali tenetur famam suam, quæ illam tenet, integram seruare. Ille igitur, qui sic occultus est in crimine furti, vt nulla de illo habeatur suspicio furti, non tenetur nisi ad solam restitutionem rei furto sublata, & non ad restitutionem quintæ partis. Quia illam non tenetur reddere (vt hæc interpretatio dicit) nisi postquam suum peccatum fuisset in iudicio confessus, & ibidem ad illam damnatus ergo qui nunquam fuisset cõfessus, nunquam ad illam tenetur. Præterea verba, quæ in eadè lege infra ponuntur, aperte cõuincunt confessionem illam nõ esse coactam & in iudicio factam, sed spontaneam & secretam. Nam ipsa met lex præcipit, vt si non fuerit qui recipiat ipsum caput

Exod. 21.
& 22.

cura

cum quinta parte insuper adiuncta, detur domino, & sit sacerdotis. In quibus vei bis manifeste innuit lex aliquando euenire posse, vt talis confessio delicti fieret, quando non esset ipse dominus aut hæres eius, cui solueretur id, quod ablatum fuerat. At si talis confessio esset coacta, & in iudicio facta, necessarium erat, vt esset aliquis, qui rem ablatam petere posset, & cui illa cum quinta insuper parte reddi deberet. Alioqui processus iudicij sine parte fieret. Rursum, si talis confessio, quam lex præcipit, futura esset in iudicio & coacta, & non spontanea, nunc non solum quintam partem vltra caput reddere oporteret, sed

Exod. 22. duplum aut quadruplum. Nam in Exodo præcipit lex, vt si quis furatus fuisset bouem, & occidisset aut vendidisset, quinque boues pro vno redderet: & si furatus fuisset ouem & occidisset aut vendidisset, quatuor oues pro vna redderet. Si autem quod abstulerat, viuum apud furem reperiretur, duplum reddi iubebat lex. Hic autem solum iubet reddi caput cum quinta parte, quod longè minus est quàm duplum. Quæ duæ leges velut ex diametro secum pugnant videntur, nisi hæc, quæ in libro Numerorum posita est de confessione spontanea, & non coacta, & iudiciali, intelligatur. Nam quia talis fur sponte suum manifestauit peccatum, ideo lex in libro Numerorum posita, mitiorem illi infligit poenam. Lex autem Exodi, quia loquitur de illo, qui non sponte, sed in iudicio conuictus suum fatetur peccatum, maiorem contra illum statuit poenam, dupli videlicet restitutionem. Et hanc meam sen-

August. in
questioni-
bus super
Numeros
cap. 10. tentiam confirmo autoritate Augustini, qui in quæstionibus super librum Nume. postquam mouerat quæstionem de apparente istarum legum dissonantia & contradictione, volens illas duas concordare reddere, hæc, quæ sequuntur, ait. Si furta & fraudes hic intellexerimus, quæ non per ignorantiam negligentiam, sed futandi vel fraudandi animo committuntur, & ideo dicta humana, quia in homines fiunt, ille (nisi fallor) erit exitus quæstionis huius, vt ideo qui fecerit, non reddat vel dupli quia non reprehenditur vel conuincitur, sed ignorantibus à quo factum sit, vel vtrum factum sit, ipse annuntiat delictum suum. Cum enim dixisset scriptura. Vir aut mulier quicumque fecerit ab omnibus peccatis humanis, & despiciens

Num. 5. despexerit

despexerit atque deliquerit, id est, contemnendo commiserit ista, adiunxit, & ait. Anima illa annuntiabit peccatum, quod peccauit, & restituet delictum caput & quintas eius. Fortè ergo propterea tantum, quia ipse annuntiavit, & ideo non eo damno plectendus fuit, quo facrum comprehensum vel conuictum plecti oporteret. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis aperte constat, legem istam Numerorum, de qua tam longè disputauimus, non esse intelligendam de confessione in iudicio factam, sed de confessione spontanea & secreta. Ex quo vltra manifeste colligitur, legem illam obligasse furem, aut quemlibet alium alienæ rei illicitum detentorem ad poenam in illa statutam, absq; aliqua iudicis condemnatione.

Præter hæc omnia tam manifesta testimonia, placet adhuc reddere aliud, quod multo manifestius probet legem diuinam obligasse illius transgressores ad poenam soluendam absque aliqua iudicis condemnatione. Sacrificia, quæ in lege veteri pro peccatorum varietate præcipiebantur offerri, poenæ erant pro ipsis peccatis inflictæ. Nam licet dicebantur oblationes aut sacrificia, propterea quod offerebantur Deo: quia tamen peccatores illis rebus, quas Deo pro suis peccatis offerebant, priuabatur: tales reum priuationes ex sua natura poenæ erant ipsis offerentibus. Parum enim interest, an deo an hominibus detur id, quod ab homine tollitur, vt talis rerum ablatio in se considerata, poenâ dici possit. Si animal, quod pro peccato iubebatur Deo offerri, lex iussisset alicui homini aut rei publicæ dari, nullus negaret esse poenam pro peccato inflictam, nullus ergo negare debet, poenâ esse peccato statutam, si tale animal præcipiatur offerri, vt illud sacerdos pro ipso peccatore sacrificet Deo. At nullus dubitat, peccatorem ante aliquam iudicis sententiam fuisse tunc obligatum ad sacrificia illa faciendâ. quæ lex pro delictis facere præcipiebat. ita vt si non fecisset, reus vltioris peccati teneretur. Nam inter plurima, in quæ rex David incidit peccata, propter adulterij tactummitatem, hoc vnum fuit, quod sacrificium, ad quod pro suo peccato faciendum ex legis præcepto tenebatur, Deo offerre non curauit. Vnde Nicolaus Lyranus interpretans illum versum Psalmi. Quoniam tacui inueterauerit ossa mea, dum

Psalm. dum

dum clamarem tota die, sic ait. Ex verecundia enim non aperiebat peccata sua, faciendo pro eis debita sacrificia in lege præcepta, quæ pro variis peccatis variè imponuntur, & sic merito formidabat, ne super eum veniret vindicta diuina aperta, Hæc ille. Et beatus Paulus docet illa veteris legis sacrificia esse Iudæis tunc sic necessaria, ut illorum omisso voluntaria esset illis culpa mortalis. Nam de operibus legis loquens, ait. Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in eis. Legem dicit non esse ex fide, quia lex nihil mandauit credendum, sed solum præcipit faciendum. Ad quæ per timorem Iudæos, natura rebelles, cogere voluit, dicens. Qui fecerit ea, viuet in eis. Quæ verba non sunt de vita spirituali, quæ est per gratiam intelligenda: quia talem vitam (ut ipse Paulus sapientissimè docet) sacrificia veteris legis prestare non poterant. Ex operibus legis (ait Paulus) non iustificabitur omnis caro coram illo. Et iterum. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Et in alia epistola ait, Scientes quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem. Et iterum ibidem. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Et rursum in eodem loco ait. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Si quis autem contendat Paulum ideo dixisse Iudæum viuere in sacrificiis legis, quia illa faciens merebatur propter obedientiam & bonam animi voluntatem, quam ostendebat ad Dei præcepta: hoc facile conuincitur per eadem Pauli verba, quibus ait. Viuet in eis. Quibus verbis non dixit eum, qui opera legis fecisset, victurum in obedientia sua, aut in quavis alia bona volitione, sed dixit illum victurum in ipsis operibus legis, ut planè ostenderet, non ex opere ipsius operantis (ut scholastici Theologi loquuntur) sed ex opere operato, vitam ipsius operantis pendere. Quod ergo Paulus dixit, Qui fecerit ea, viuet in eis, de vita corporali intelligi oportet: Quia si ea, quæ in lege præcipiebantur, aliquis Iudæus facere neglexisset, morte puniretur. Et propterea dicit Paulus viuere in sacrificiis legis qui fecisset ea, quia sic faciens euitabat mortem, qua puniretur, nisi opera legis fecisset. Hæc autem corporalis mortis comminatio (ut rectè docet Scotus in quarto sententia, distinctione prima, quæstione sexta) nunquam in

Gal. 3.

Rom. 3.

Gal. 2.

Scotus.

legē

lege ponitur, nisi vbi transgressio legis erat culpa mortalis. Propter quod idem Scotus alibi dicit, fuisse aliqua præcepta ceremonialia, quæ Iudæorum conscientias obligabant ad culpam mortalem. Et idem sentit de aliquibus præceptis iudicialibus, de quibus hæc ait. Ad omnia etiam iudicialia tenebantur vel per se, vel quando decernebantur per iudices eorum. Hæc Scotus. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod ait, vel per se. Per illa enim verba satis apertè expressit, aliqua fuisse præcepta iudicialia, ad quæ Iudæi tenebantur absque aliqua iudicis sententia, qualia sunt illa quæ nos ex libris Exodus, Levitici, & Numerorum supra citauimus.

Scotus in
5. sen. q. vlt.

Vt nostram priorem conclusionem firmiorem relinquam, opere precium erit post tot veteris legis testimonia aliquod ex lege etiam euangelica proferre testimonium, quo manifestissimè probatur esse etiam in lege euangelica, quæ multò est mitior lege veteri, aliquam legem poenalem quæ peccatorem obligat ad poenam in illa expressam, absque aliqua alterius iudicis sententia, quæ illum ad talem poenam damnet. Coniux adulter in poenam sui criminis lege euangelica priuatus est iure petendi debitum à coniuge innocente. Nam hanc poenam lege ab eo primitus promulgata statuit. Saluator sic apud Matthæum inquit. Omnis qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam moechari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Et iterum apud eundem Matthæum alibi ait. Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, moechatur, & qui dimissam duxerit, moechatur. Per hoc quod dicit, nisi ob fornicationem, apertè docuit licere viro uxorem adulteram dimittere. Et tantundem intelligendum est concessum esse uxori, ut illa possit virum propter adulterium dimittere. Sunt enim vir & vxor in hoc negotio pares. Vterque igitur coniux, quum innocens fuerit, iuste poterit, ex lege euangelica alteri coniugi adultero petenti id, quod alias sibi debebatur, negare: quia adulter iam per peccatum ius exigendi amisit. Et in hanc poenam incidit non solum is qui corporale adulterium commisit, sed etiam qui spirituale, ut est hæresis, aut idololatria. Quod inde probat Augustinus libro primo de sermone domini in monte, & citatur eius

Mat. 5.

Mat. 19.

August.

eius

eius verba in cap. Idololatria. 23. quæst. 1. quia cum Christus dixit posse virum dimittere uxorem propter fornicationem, non solum fornicationem corporalem expressit sed absolute loquutus est omnem complectens fornicationem, tam spiritualem quam corporalem. Et merito Augustinus censet idem esse de fornicatione spirituali intelligendum quod de corporali: quia fornicatio spiritualis est contra coniunctionem animorum, sicut corporalis contra coniunctionem corporum. Hoc tamen interest inter spirituale & corporale adulterium, quod si quis semel tantum inciderit in spirituale adulterium, & sit paratus corrigi, non statim incurrit poenam. In adulterio autem carnali satis est vnus actus, nec oportet expectare correctionem ut possit innocens dimittere nocentem. Nam & si postea se adultera correxerit, & castè vixerit, nunquam recuperabit ius quod semel amisit, nisi vir innocens voluerit illud per indulgentiam illi concedere. Et potest dari simile de hæretico, qui & si resipiscat & sui erroris peniteat, nunquam tamen recuperat bona olim sua, quæ per peccatum hæresis amiserat, nisi fuerint illi misericorditer concessa, ut dicitur in cap. Vergentis, de hæreticis. Verum & si innocens possit se ab adultera separare, non tamen poterit (ut quidam peruersè sentientes hac nostra ætate docuerunt) alteram ducere. Quia matrimonium inter illos contractum est vinculum indissolubile, quod non nisi per mortem solui potest. Quo fit ut quando vterque viuunt, sit alter alterius coniux, nec possit alterum sibi coniungere, quia Saluator ait. Qui dimissam duxerit, adulterat. At nullo modo diceretur verè adulterasse qui dimissam duxisset, nisi illa esset adhuc vxor prioris mariti à quo dimissa fuit. Et hanc esse veram Christi mentem aperte declarat beatus Paulus in priore ad Corinthios epistola sic inquit. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego sed Dominus: uxorem à viro non dimittere: quod si discesserit manere in nuptam, aut viro suo reconciliari. Nec opus est de hac re multum disputare aut multa pro illa asserere testimonia, cum aperta sit Ecclesie definitio quæ omnem de hac re disputationem tollit. Nam Concilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum in ea fidei definitione quam dedit Armenis,

de

de sacramento matrimonij differens, hæc ait. Quauis ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, quum matrimonij vinculum legitime contracti perpetuum sit. Hæc concilium Florentinum. Quibus verbis, cum sint tam manifesta, non video quid possit responderi à illis qui contrariam tenent sententiam. Separantur ergo coniuges ab eodem thoro propter alterius adulterium, sed non dissoluitur vinculum matrimonij. Sed quia fornicatio aut adulterium dicitur esse causa propter quam vxor potest à viro dimitti, oportet talem esse fornicationem quæ culpa & nõ parua sed mortalis merito ceteri debeat. Nam si absque culpa sua mortali fornicata fuisset, iniustus esset illam tam graui poena punire. Sæpè enim contingere potest, ut mulier nupta sine culpa sua præsertim mortali ab altero viro cognoscatur, & sic adulterium quantum ad substantiam actus committat. Quoties igitur id contingit, non poterit maritus eam à thoro repellere, præsertim si illa se à culpa immunem ostenderit. Primò quidem euenire potest, ut mulier propter longam viri absentiam, aut testimonio virorum fidelium, aut violentis aliis presumptionibus inducta, credat virum suum esse mortuum, & sic credens nubat alteri, & cognoscatur ab illo. Quo euentu mulier fornicasse & adulterasse dicitur, tale tamen adulterium non imputabitur illi ad culpam, quia excusabitur per ignorantiam qua credidit virum suum esse mortuum: & ideo vir suus non poterit ob hanc causam illam dimittere, ut dicitur in cap. Cum per bellicam. 24. qu. 2. Deinde, si vxor fuerit ab alieno viro vi oppressa, ut Lucretiam Romanam Collatini uxorem à Tarquinij regis filio oppressam fuisse fertur, nullus merito poterit illi adulterij notam inurere, nec per consequens vir eius poterit hac de causa illam repellere, ut aperte docetur in capitulo, Proposito. 32. qu. 5. Hoc autem non de leui violentia intelligi oportet, sed de vera & absoluta, cui nullus à principio accessit verus consensus, sed magnus interuenit metus. Nam si absque vero metu, sed solum propter præceptum parentum, aut vehementem consanguineorum adhortationem, aut propter aliam consimilem causam fornicetur cum aliquo, etiam contrahendo cum illo,

v

sicut

Concilium
Florentinũ.

Lucretia:

sicut non excusabitur à culpa adulterij, ita nec à pena ex-
 passiois, in quam propter adulterium incidit: vt habeat
 tur in capit. Omnes canones. 32. q. 7. Hinc est quòd vxor
 Sanfonis non est excusata ab adulterio quod commisit
 alteri nubens Sansone viuente, quanuis ex præcepto pa-
 tris id fecerit: nec etiam excusatur ab adulterio Michol
 vxor Dauid regis, quæ ipso viuente nupsit alteri, quauis
 ex præcepto Saulis patris sui id fecerit. Præterea, si quis
 extraneus fraudulenter, & per insidias se immiserit in le-
 ctum vxoris, & simulans se virum illius cum illa coierit,
 sicut Lya simulans se Rachelem coiuuit cum Iacob, nullus
 meritò poterit talem vxorem de adulterio reprehendere
 & inde sequitur vt nec vir eius possit illam ob id à suo
 thoro repellere, vt apertè dicitur in ca. In lectu mariti 34.
 quæst. 3. In omnibus huiusmodi casibus in quibus nulla
 interuenit vxoris culpa, & si fortè accidat fornicatio, non
 poterit maritus vxorem à se dimittere, quia (vt dicitur
 in l. Vxor. C. de diuortijs,) diuortium dolum requirit.
 Potest etiam contingere, vt mulierem in culpa adulterij
 deprehensam vir eius non possit illam iuste à suo confor-
 tio repellere, vt puta si ille eodem aut pari crimine pollu-
 tus fuerit. Quia paria delicta mutua compensatione tol-
 luntur, vt dicitur in capitulo, Significasti, de diuortijs,
 & 32. quæst. 5. per totum, & l. e. Viri atque vxore. ff. soluto
 matrimonio. Et hoc verum est etiam si viri fornicatio sit
 occulta, vxoris autem manifesta: quia tunc peccaret mor-
 taliter vir si vxorem dimitteret aut accusaret. Nam cum
 hic disputemus de iudicio secreto conscientie & non fo-
 rensi, in quo sola veritatis cognitio, & non probatio per
 testes requiritur, parum interest, an fornicatio viri sit se-
 creta an publica, quando sibi ipsi constat se fornicatum
 fuisse. Præterea vxori illi adulteræ, cuius maritus occul-
 tum commisit adulterium, non deficit ius excipiendi vt
 crimen suum alterius crimine tollat, sed sola deficit pro-
 batio: propter quem probationis defectum, & si in foro
 contentioso possit ab actione exceptionis repelli, non ta-
 men in foro conscientie, vbi nulli (vt diximus) testes re-
 quiruntur, sed sola veritatis cognitio. Et probari potest
 per hoc quod. 32. qu. 7. per totum, absolutè docetur neu-
 trum posse alterum dimittere, si ipse fornicatus est, nec
 distin

distinguitur ibidem an fornicatio alterius sit occulta vel
 publica. Hic tamen admonere oportet, quòd sicut dicitur
 in. l. e. Illud. ff. de periculo & commodo rei venditæ, vlti-
 ma mora nocet, & illa est quæ trahit ad se periculum.
 Et inde sequitur vt vtroque coniuge fornicante ille qui
 correctus fornicationem deserit, habet ius dimittendi al-
 terum incorrigibilem & in fornicatione persistētē, sed
 non è contrario, quia iam non sunt paria delicta quando
 vnum est emendatum, & alterum perseuerat. Est adhuc
 aliud admonendum, quòd ad iustam delicti compensa-
 tionem in hoc casu faciendam, nō est opus vt eadem for-
 nicationis specie sit vterque infectus, sed satis est vt sit in
 eodem fornicationis genere, quanuis in diuersa specie,
 dummodo is qui se per exceptionem tueri vult, sit leuio-
 ri culpa & nō grauiori pollutus. Is enim qui solum adu-
 lterij crimen commisit, potest se per exceptionem tueri
 contra alterum qui crimine fornicationis contra natu-
 ram pollutus est: non tamen è contrario, quia simplex
 adulterium & peccatum cōtra naturam sunt crimina im-
 paria. Ille etiam qui in corporalem quamlibet incidit for-
 nicationem potest repellere eum qui incidit in spiritu-
 lem. Adulter enim & quiuis alius fornicator corporalis,
 etiam si sit Sodomorum crimine pollutus, potest à se re-
 pellere coniugem suam, si sit hæreticus aut idololatra,
 sed non è contrario: quia fornicatio spiritualis, qualis est
 hæresis aut idololatria, multo grauior est fornicatione
 corporali. Et quia lenocinium non minus est crimē, imò
 multo majus quàm adulterium, vt dicitur in l. Palam ff.
 de ritu nuptiarū, hinc est quòd maritus qui lenocinium
 exercens vxorem suam prostituit, non potest illā propter
 hoc à se dimittere, vt dicitur in cap. Discretionem, de eo
 qui cognouit cōsanguineam vxoris suæ. Iniustum enim
 esset vt qui in eodē crimine particeps fuit, illeſus manens
 alium dāmnaret. Facientes enim & consentientes eadem
 pœna constringere debet, Paulo testante qui sic ait, Non
 solum qui talia agunt, sed qui agentibus consentiunt di-
 gni sunt morec. Tali enim lenoni vxorem suam prostitu-
 enti, qui illam propter adulteriū accusare aut dimittere
 nititur, dici meritò poterit id, quod idē Paulus similibus
 ait. Inexcusabilis es o homo, omnis qui alium iudicas.

In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Voco autem, quatenus presentem respicit materiam, lenonem aut prostitutorem vxoris suæ, non solum eum qui illi imperat adulterium, sed omnem illum qui sciuit, & noluit prohibere quæ potuit. Idem enim est scire: em non prohibere delictum inferioris quam possit, & imperare. At non ita esset censendum si aliud agens & indirectè (vt aiunt) illi occasionem adulterij dedisset, vt puta eam relinquendo, & necessaria denegando: quia (vt dicitur in dicta. Palam) non est ignoscendum ei qui prætextu paupertatis turpissimam vitam agit: nisi forte hac intentione à se illam maritus repulisset, aut necessaria denegasset, vt illa tandem necessitate vrgente adulterium commississet, tunc enim (vt dicitur in capitulo. Ex literis, de diuortijs) ille contra vxorem agere non posset.

Vt igitur ea quæ tam latè de lege poenali euagelica diximus, ad compendium redigamus, dicimus omnem illum coniugem qui innocens est, posse iustè dimittere coniugem nocentem. Pari etiã ratione dicimus illum etiam qui minori fornicationis crimine est infectus, posse à se repellere alium qui est grauiori fornicationis crimine pollutus, siue illa sit corporalis, siue spiritalis fornicatio. Nec solù potest, sed etiã repellere tenetur salte à thoro nisi forte salutem animæ suæ aut vxoris suæ prospicere intendat, aut vxorem suam correctã videns misericorditer cum illa agere & illi parcere velit. Nam si vxorem retinendo sperat illam vtcunq; emendandã iustè propter illius correctionem poterit illã apud se retinere. dũ modo illis qui vxoris adulterium nouerant admoneat se vxorem suam apud se retinere. nõ vt illius crimen foueat, sed potius vt illam corrigat & à crimine auocet: quod Deo adiutore se facturum sperat. Quia admonitione facta si illi nihilominus scandalizantur nõ tenetur ad illorum scandalum uitandum eam dimittere. Quia tale non est scandalum paruulorũ ex ignorantia aut infirmitate proueniens, sed est scandalum Pharisæorum procedens ex pura malitia, quod Saluator noster esse conueniendum docuit, dicens. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et si potest eam retinere propter solã correctionis sem,

multo

multo melius id facere poterit quum viderit illam iam correctam & emendam. Potest enim quisq; iuri suo renuntiare, præsertim quando nullum inde alteri periculum imminet. Cum igitur nullum vxori præatur periculum, nec vilius alius ex retentione præbatur scandalum, quia omnibus nota est illius correctio, poterit vir illam olim adulteram apud se retinere, & renuntiare iuri suo quod habebat ad dimittendum illam. Quam renunciationem postquam semel per carnalem copulam fecerit, non poterit deinceps propter illud delictum illam à se dimittere. Deinde, si vxorem adulteram à se repellens dicit se posse caste viuere, potest eam iustè apud se retinere ad uitandum peccatum quod illa repulsa metuit se commissurum. Et hoc verum est, etiam si illam retinens speret per hoc illam minus fore emendam, quã si illam à se repulisset. Quia magis tenetur saluti animæ suæ prospicere quã alienæ, & nemo cum periculo animæ suæ tenetur salutem animæ alterius perquirere. Et probatur hoc apertius per hoc quod vir non magis obligatur ad corrigendam vxorem suam, quã dominus seruum. Dominus autem nõ tenetur à se repellere seruum excommunicatum, sed potest ab eo quauis excommunicato debitum seruitium exigere, ergo eodem modo vir poterit, quum sibi opus fuerit ab vxore debitum petere quauis illa in crimine adulterij persistat, præsertim cum magis teneatur vxor ad reddendum debitum viro, quã seruus ad reddendum seruitium domino. Si verò maritus confidit in domino vxore repulsa se posse continere, & non sperat vxore retenta illam fore emendam, tenebitur illam à se expellere, ne peccatũ illius fouere videatur illam retinendo. Et in hoc solo casu puto esse intelligendum Hieron.

Hieron.

Nam in commentarijs super Matthæum interpretas illa Saluatoris verba ex decimonono Matthæi capite supra citata, sic ait. Sola fornicatio est quæ vxoris vincat affectum. Imò cum illa vnã carnem in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit à marito, non debet teneri: ne virum quoq; sub maledicto faciat, dicente scriptura. Qui adulterã tenet, stultus & impius est. Vbi cunq; est igitur fornicatio, & fornicationis suspicio, liberè vxor dimit-

Prou. 18.

V 3

titur.

itur. Hæc Hieronymus, & citatur eius verba à Gratiano in cap. Dixit dominus in euangelio. 32. q. 1. In quibus verbis apertissime docet peccare & quidè mortaliter virum, qui vxorem suã adulteram retinet. Sed hoc (vt diximus) tunc solum veritatem habet, quãdo vir confidit se posse sine vxore castè viuere, & nõ sperat illam magis corrigendam, si apud se retineat, quã si à se repellat. Nam si alterũ horum desit, iustè poterit eam retinere. Cæterum, quod Hieronymus dixit, per suspensionem fornicationis posse vxorem dimitti, non de quacunq; suspensione intelligendum est, sed solũ de graui & violenta, quæ merito purgationem exigere valeat, qualis exprimitur in cap. Litteris tuæ fraternitatis, de presumptionibus: vel alia simili quæ vehementer persuadeat coniugis adulteriũ. Alioqui ansa præberetur mulieribus quæ natura sunt suspiciosissimæ, vt faciliè & absq; vlla causa ad nutum leuissimæ suspicionis viros suos repellere possent. Si violentam habet innoens de suo coniuge suspensionem, tunc veram esse credo Hieronymi sententiã, vt propter illam meredò possit illi purgationem iniungere, quã si facere neglexerit, aut in ea defecerit, iustè poterit illi debitum negare. Hactenus legem euangelicã à Christo Salvatore nostro contra adulteros datam, declarauimus: superest vt probemus illam esse legem poenalem, & obligare adulterum coniugem ad poenam in illa statutam etiam ante omnem iudicis sententiã. Certum quidem est poenam esse adultero coniugi priuatã esse iure exigendi debitum ab altero coniuge suo: & inde apertissime colligitur, vt lex quæ talem poenam contra adulterum statuit, sit poenalis censenda. Ad hanc autem poenam sustinendam obligatur in conscientia adulter absq; aliqua iudicis sententiã, quæ illum de crimine dānet. Nam licet ad diuortium plenum faciendum, & cohabitationem iustè separandam requiratur iudicis sententiã, ad hoc tamen vt retenta cohabitatione debitum secreto negetur, nulla requiritur iudicis sententiã: sed satis est vt illi quouis modo constet de crimine alterius, aut violentã (vt diximus) de illo habeat suspensionem. Tunc enim adulter ante iudicis sententiã possit absq; vilo peccato blandè & humiliter ab innocente coniugale debitum petere, & illo donante recipere; non tamen

In cap. Ex parte, de sponsalibus dicitur necessariũ esse qd fornicatio sit manifesta.

men potest illo negante per vim & violentiam capere. Et si taliter acceperit, nullus vel mediocriter doctus illi mortaliter peccasse negabit: quia id quod iure sibi nõ debebatur, arripuit. Et ob hanc causam dicit Petrus de Palude, quod si Ecclesia præciperet alicui qui certus est de adulterio vxoris suæ, quanuis illud probare non potest, vt reddat debitum vxori suæ non teneretur illi obedire, quia tale præceptum procedit ex errore & ignorantia. Si enim iudex sciret vxorem esse adulteram, non præciperet marito vt debitum vxori redderet. Nam sic præcipiendo apertam illi facit iniuriam, quia sic compellens illum infligit illi sine culpa illius bigamiam quam eo ipso incurrit si illam post adulterium cognoscit, vt dicitur in ca. Si cuius, & in cap. Si laici. 34. dist. Deinde iuxta communem & veriorem opinionem is qui in foro contentioso damnatus est iniustè secundum veritatem, sed iustè secundum allegata & probata, non tenetur in foro conscientie (vt libro primo, capite. 6. diximus) obedire sententiæ iudicis, nisi fortè ratione scãdali quod totis viribus vitare tenetur. Cũ igitur maritus innocens possit vxorem adulteram sine iudicis sententiã imò cõtra iudicis sententiã à thoro repellere, apertè conuincitur inde legẽ aliquam euangelicã poenalem obligare in cõscientia ad poenam in illa statutam. Quidã vir doctissimus theologus cum quo rem hæc amicè conferebam, qui cõstanter tueri nitebatur nullam legem poenalem obligare ad poenam in foro conscientie sustinendam vehementer admirabatur, quum ego illi hanc legem euangelicã cõtra adulteros datam obieci, & rimulam aliquam, qua elabi posset, querens respondit mihi negando adulterum esse obligatum ad poenam ante sententiã. Quia (vt ille dicebat) quando innocens adulterum repellit à thoro propter adulterium commissum, tunc illum condemnat, & fert contra illum sententiã, & post illam sententiã cõtra illum datam, adulter est priuatus iure petendi debitũ, & non ante. Hanc autem responsionem falsam esse facillimè conuincam: & vt apertius id fiat, oportet annotare, quòd non simul & in eodem tempore contingūt hæc duo, videlicet petitio adulteri qua debitum ab innocente petit, & negatio innocenti qua tenuit debitum cõiugale reddere.

Pet. de Palude in. 4. sent. di. 27. qu. 4. ar. 2.

Nam (vt apertissimè constat) ipsa petitio præcedit tempore negationem. Quæro igitur in illo priori tempore quando adulter petit antequam sit illi quod petit, denegatum, an tunc habeat ius ad petendum, an non. Si tunc habet ius ad petendū, ergo alius postea iniuste illi negat. Consequentia vel ex eo est apertissima, quod ius ad petendum & obligatio ad reddendum sunt correlatiua quæ mutuo se consequuntur. Sicut enim præcipere & obedire se mutuo consequuntur, ita exigere & reddere. Nam si Petrus potest aliquid præcipere Ioanni, consequens est vt Ioannes teneatur obedire Petro, alioqui Petrus non posset illi iure præcipere aliquid. Ad eundem modum se habent exigere & reddere: quia si adulter potest nō solum blandè & humiliter ab innocente petere, sed etiam exigere necessariò sequitur, vt innocens teneatur reddere. Constat autem quod innocens nō tenetur reddere, imò sæpè (vt supra diximus) tenetur non reddere, ergo adulter antequam ab innocente repellatur quanuis possit humiliter debitum coniugale ab eo petere, non tamen exigere, hoc est, iure & iustè tanquā sibi debitum petere. Sæ tunc hoc non potest facere adulter, apertissimè inde conuincitur adulterum esse priuatum iure petendi debitum à coniuge innocente, antequā ab illo repellatur. Quam pœnam cum non aliunde sustineat, nisi quia est sibi per legem euāgelicam inflicta, sequitur inde legem illā euāgelicam cōtra adulteros latam esse pœnalem, & obligare adulterum in conscientia ad pœnam in ea constitutam etiam ante omnem siue publicam siue priuam condemnationem. Et hinc vltèrius infero, quod si vxore ignorante mariti sui adulterium, propter aliquam aliam leuem causam negaret marito adultero debitum coniugale, & ille inuitam illam cogeret ad reddendum, vterq; illorum peccaret mortalitèr. Illa, quia agit contra conscientiam, dum negat debitum illi, quem credidit esse innocentem: Ille verò, quia petit & per vim capit quod iure capere non potest. Ex quo apertissimè conuincitur talem pœnam esse adultero inflictam absque vlla vxoris condemnatione, quia etsi illa debitū marito negauerit, hanc tamen repulsam, illa nō propter adulterium, sed propter aliam causam (vt supposuimus) dedit. Fortè hic aliquis dicet

(proptè

(proptè quidam alius viræque doctus ac præcedens cum quo etiam rem hanc amicè contuli, mihi respondit) legem illam non esse in euangelio primitus latam, sed esse ex ipsa naturæ lege & primæuæ matrimonij institutione, & ex natura ipsius matrimonialis contractus. Sed hæc responsio toto (vt dicitur) errat celo, & multo longius à recto tramite discedit quàm præcedens. Nam & si illi gratis demus hoc prouenire ex lege naturæ, ex ipsa tamen responsione sequitur aliquam esse naturæ legem pœnalem quæ obliget in foro (vt dici solet) conscientie ad pœnam subeundam absque vlla sententia quæ illum ad talem pœnam damnet. Nam quod hæc sit lex, & quod in conscientia obliget, apertius iam probatum est, quàm vt quis merito negare possit. Quanuis enim ira esset, vt ex natura ipsius contractus matrimonialis oriatur illa pœna, non obstat vt ipsa natura contractus non dicatur lex, per quam ipse contractus firmatur, & roboratur. Deinde falsum est talem pœnam ex ipsa matrimonij natura oriri: quia hæc adulterorum pœna nunquam ante legem euāgelicam innotuit, & nisi Christus eam promulgasset, non erat nota in lumine naturali. Nullū enim in toto veteri testamēto reperitur huius legis vestigium. At si illa esset ex lege naturæ, fuisset in aliquo veteris testamenti loco vtcunque declarata quemadmodum multa alia non tam necessaria, vt hæc, sunt ibidem expressa. In veteri testamento fuit lex contra adulteros, vt lapidarentur. In lege autem euāgelica, quæ multo mitior est, data est lex, quæ innocenti coniugi concedit facultatem repellendi à suo thoto nocentem. Ex quibus omnibus apertè conuincitur legem illam contra adulteros datam, esse à Christo primitus promulgatam, & obligare adulterum in foro conscientie, ad pœnam in illa statutam, ante aliquam vltiorem condemnationem.

QVOD HVMANA POTESTAS SIVE LAICA

illa sit siue ecclesiastica, potest statuere legem pœnalem obligantem ad pœnam in foro conscientie subeundam etiam sine vlla iudicis sententia. Cap. V.

V;

Hoc

Mat. 18.

HOC igitur tam firmissimo iacto fundamento ad reliquam nostræ dispensationis structuram, quam potissimum intendō, perficiendam progrediens, dico Ecclesiam posse statuere legem pœnalē obligantem cōscientiam peccatoris ad pœnam sine aliqua iudicis sententia subeundam. Voco autem Ecclesiam non solum fidelium congregationem, sed etiam ipsius congregationis prælatum, quemadmodum Saluator noster vocauit illum Ecclesiam cum de peccatore semel & iterum admonito & non correcto, præcepit illum esse denuntiandum Ecclesie. Tunc enim Ecclesie nomine prælatum illius intellexit, & non totam fidelium congregationem. Alioquin nunquam aut rarissime aut difficillime talis denuntiatio fieri posset, quia tota fidelium vniuersitas difficillime poterat in vno loco congregari. Et certè non est verò simile Christum Saluatorem nostrum voluisse, vt pro quolibet peccatore bis admonito & non correcto semper tota simul congregaretur fidelium vniuersitas. Et hinc patet quam male argumenrantur, qui verba illa Saluatoris citant ad probandum Concilium esse supra Papam, volentes nomine Ecclesie loco illo Concilium vniuersalem Ecclesiam representans intelligi: cum illic solus Ecclesie prælatus intelligatur, cui denuntiandum esse præcipit Christus crimē fratris bis admoniti & minime correcti. Prælati enim Ecclesiam cui præest representat, quemadmodum caput totum corpus cui præficitur. Siue igitur nomine Ecclesie totum corpus siue solum illius caput intelligas, dico Ecclesiam posse statuere legem pœnalem, quæ obliget peccatoris conscientiam ad pœnam aliquam absque vlla iudicis sententia sustinendam. Hæc conclusio apertè deducitur ex his quæ in proximè præcedenti capitulo probata sunt. Ecclesia enim (vt libro primo capite. 7. docuimus) per potestatem ad hoc sibi à Deo traditam potest leges conderè de quacunque re quæ non sit contra ius naturale aut diuinum, præsertim si res illa iuuat ad meliorem mandatorum Dei obseruationem, & potest homines sibi subditos ad talium legum obseruationem, si res de qua illæ decernunt sunt graues, sic obliigare, vt illarū transgressio sit illis mortalis. At hominem peccatorem obligari in conscientia per legem ad pœnam

pœnam sine iudicis sententia subeundam, nota est contra ius naturale nec diuinum. Quia (vt præcedenti capitulo probauimus) aliquæ sunt leges diuinæ quæ olim obligauerunt, & aliqua nunc obligat ad pœnam absque omni iudicis sententia sustinendam. Et quo apertè conuincitur talem legem statuere non esse contra ius naturale, quia etsi Deus aliquādo iuxta quorundam opinio-
August.
nem, in his quæ lege naturæ præcepta aut prohibita sunt, dispensauerit, nunquam tamen legem statuit quæ lege naturæ repugnaret. Tūc enim ipsa lex naturæ eo ipso efficeretur iniusta & à rectitudine deuians: quoniam (vt Augustinus libro de libero arbitrio docet) ex naturalis ideo semper est recta quia semper se diuinæ voluntari conformat. Cui sententiæ seruiant ea testimonia quæ lib. 1. capite. 10. citauimus ex Cypriano & Aristotele. Præterea, si esset contra ius naturale statuere legem obligantem in foro conscientie ad pœnam sine vltiori sententia soluendam, hoc posset ex sacris literis manifestè ostendi, quoniam totum ius naturale in illis plenissimè continetur, & perfectissimè declaratur. At nullus est sacræ scripturæ locus qui doceat neminem posse obligari in conscientia ad pœnam sine alia iudicis sententia soluendam: ergo non est contra ius naturale talem legem statuere, quæ peccatorem in conscientia obliget ad pœnam subeundam. Peccatorem etiam obligari in conscientia ad pœnam suo crimini debitam sine aliqua iudicis sententia soluendam, multum prodest ad meliorem legum tam diuinarum quam humanarum obseruationem. Quia sicut pœna à lege statuta, & à iudice inferenda utilis est (vt lib. 1. cap. 4. apertè ostendimus) ad publica crimina coercenda, ita etiam talis obligatio ad pœnam in conscientia soluendam utilis est ad cohibendos homines ne secretò crimina perpetrare audeant. Nam timore talis pœnæ soluendæ multi reuocabuntur à talium criminum occultorum perpetracione, si ad talem pœnam sine aliqua iudicis sententia suas conscientias obligatas esse intellexerint. Hoc enim quotidie experimur in his, qui vt ab aliquo crimine melius abstinere possint, vident se aliquid difficile & arduum facturos, vt timore talis pœnæ, ad quam, etiam si occultissimè crimen illud commiserint, obligantur.

obligandos se fore intelligunt, reuocentur à crimine, ad quod se pronos esse agnoscunt. Nec dubium est eodem modo per omnes homines timore pœnæ per legem inpositæ fore cohibendos à criminum occultorum perpetratione, si intelligerent se in conscientia esse obligatos ad talem pœnam absque aliqua iudicis sententia quæ illum declarat in tale crimen incidisse. Cum igitur tanta ex huiusmodi lege ad pœnam in foro conscientiæ obligante prouenire possit utilitas, conuincitur inde apertissime Ecclesiam posse conscientiam peccatoris obligare ad pœnam siue aliqua iudicis sententia soluendam. Nec solum hoc facere potest, sed aliquando id facere cõporteret, ut puta in aliquibus grauibus delictis quæ plus possunt nocere reipublicæ in occulto quàm in publico commissa.

Secundò, præfatam nostram principalem conclusionem sic probò. Si nulla esset lex scripta quæ hominem aliquem cuius certi criminis reum aliqua certa pœna decerneret esse puniendum, posset iudex secundum iuris naturalis regulas huiusmodi hominem ad aliquam pœnam damnare. Et ut rem apertius explicemus, aliqua oportet proponere exempla. Si nulla esset lex quæ reum criminis læsæ maiestatis priuaret omnibus bonis suis sicut nunc prouatur per. l. Quisquis cum militibus. C. ad legem Iuliam maiestatis, posset nihilominus Imperator aut qui illius gereret vices, eum qui regalem læssisset maiestatem, priuare omnibus suis bonis, & præcipere illi ut illa fisco redderet. Quia re peracta homo ille teneretur in conscientia ad reddendum bona sua fisco. Ad eundem modum si lex illa prima quæ habetur in Codice Iustiniano, titulo ad legem Iuliam repetundarum, nunquam fuisset lata, posset nihilominus rex, aut qui illius tenet locum, præfati dem prouinciæ qui aliquid in illa rapuisset ad pœnam quadrupli condemnare. Quia data condemnatione certissimum & indubitatum est (ut capite. 3. huius secundæ libri probauimus) præfatum sic damnatum obligari in conscientia ad talem pœnam soluendam. Si iudex potest obligare conscientiam peccatoris ad pœnam soluendam, ergo etiam lex poterit ad eodem modo obligare. Alioquin oportebit fateri legem scriptam minoris esse potestatis ad obligandum conscientias subditorum, quàm lex

viva

viva quæ est ipse legislator. Hoc autem quàm absonum sit & à veritate deuians, vel mediocriter doctus intelliget. Nam sicut potuit legislator verbo aliquid præcipere, ita etiam scripro. Mentem siquidem nostram scripturis perinde ac verbis manifestamus. Et propter hanc causam scriptura illa per quæ defunctus disponit quid post mortem suam de bonis suis agi velit, latine dicitur testamentum, quia est quoddam mentis ipsius defuncti testimonium. Dicitur etiam vltima defuncti voluntas: non quidem quod ipsa scriptura sit vera defuncti voluntas, sed quia exprimit & manifestat defuncti voluntatem.

Sicut defunctus obligat hæredem verbo quod sufficienti numero testium comprobatur, ita etiam obligat eundem hæredem per scripturam iustè & legitime confectam. Ad eundem prorsus modum dicendum est de lege scripta, quæ non est aliud quàm quoddam testimonium voluntatis ipsius legislatoris. Quia enim legislator non potest omni loco adesse, & omnibus verbo præcipere, utitur scriptura per quam omnibus sibi subditis ostendat suam voluntatem. Et huic sententiæ attestatur Tullius, qui libro secundo de legibus sic ait. Verè dici potest magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. Hæc ille. At quum voluntas legislatoris sit quæ subditos obliget, & voluntas eius æque per scripturam manifestetur ac per vocem, conuincitur inde legem scriptam ita obligare subditorum conscientias ad aliquid agendum vel permittendum, sicut obligaret viva ipsius legislatoris vox. Ex quo apertissime colligitur eum quæ à iure est damnatus ad aliquam certam pœnam soluendam, teneri in conscientia ad illam reddendam, sicut teneretur si à iudice condemnaretur ad illam. Quia non minoris potestatis est circa obligationem lex quàm iudex. Fortè aliquis huius argumentationis vires agnoscens, volensque suam opinionem pertinaciter tueri, dicit hominem à iudice damnatum ad pœnam, non teneri in conscientia ad reddendum illam, sed satis illi esse ut patienter toleret, si capiatur ab eo id, ad quod damnatus est, & non resistat capienti. Sed hæc responsio quàm longè distat à veritate, iam supra ostendi capite tertio huius libri secundi.

Tertio

Cicero.

Tertio, eandem principalem conclusionem sic probō
Ecclesia obligat fideles ad ieiunium aliquot anni diebus
(vt omnes tam canonistæ quàm theologi fatentur) sub
pœna culpæ moralis sustinendum. At cum constet ieiunium
nisi legem esse pœnalem, inde aperte cõuincitur Ecclesiam
posse facere legem pœnalem obligantem ad pœnam in
foro conscientie sustinendam. Fortè aliquis negabit ieiunium
nisi legem esse pœnalem: quia licet ieiunium in se sit pœna-
le, non tamen est pœna, prout nunc loquimur de pœna.
Pœna enim de qua nunc loquimur (vt lib. primo ca.
tertio diximus) quodammodo respicit culpam: quia nõ
nisi propter culpam imponitur. At ieiunium ab Ecclesia
statutum nõ solum iniungitur propter peccata iam per-
petrata: quoniam si sic esset is qui esset liber à culpa, ad ta-
lia ieiunia non obligaretur. Hoc autem falsum est & hæ-
reticum, & velut tale damnatum in concilio Vienen-
si, cuius definitio habetur in Clementina. Ad nostrum, de
hæreticis. Est ergo ieiunium ab Ecclesia institutum ad
reprimenda peccata, præsertim illa quæ ex nimio cibo &
potu oriri solent. Qui corporali ieiunio (inquit Grego-
rius in præfatione missæ quadragesimalis) vitia comprī-
mis. Hoc igitur aliqui considerantes, fortè dicēt ieiunium
non esse pœnam, & legem de ieiunio non esse pœnalem.
Sed hoc parum obstat, quia sicut Ecclesia statuit ieiunium
ad comprimenda peccata, ita etiam potest iniungere ieiunium
ad satisfaciendum deo pro peccatis, sicut regem
Niniuitarum olim fecisse scimus. Hic enim (vt sacra te-
statur historia) vt iram Dei, quam pro suis peccatis exas-
peratam esse agnoscebat, mitigaret, ieiunium omnibus
sine vllō discrimine indixit. Ex qua re nostri theologi
colligunt Ecclesiam propter aliquam similem cõmuniem
causam posse obligare etiam paruulos ad ieiunium. Si
ob similem causam Ecclesia ieiunium indiceret, nullus
negaret ieiunium illud esse pœnam, & legem illud præ-
cipientem esse pœnalem, quia propter peccata iam com-
missa tale præciperet ieiunium. Qua lege data cum om-
nes ad illam obligarentur, constaret tunc Ecclesiam per
legem ab ea datam obligare ad pœnam in foro consci-
entia sustinendam. Posset etiam Ecclesia statuere legem
qua sub terminatione gehennæ præciperet, vt qui tale

Iona. 3.

aut

aut tale crimen commississet, teneretur ieiunare vno aut
altero die: sicut sacerdos iuxta quorundam opinionem
potest obligare pœnitentem ad ieiunium pro peccato
sustinendum. Nam huiusmodi tales leges fuerunt olim
ab Ecclesia lata, quauis nõ constet eas fuisse datas hac
intentione, vt illarum transgressores essent culpæ mora-
tali obnoxii. In capitulo, Accepisti, de sponsa duorum,
præcipitur vt qui contrahit cum aliqua quæ est alteri de
sponsata per verba de præfenti, ipsa dimissa quadragin-
ta dies ieiunet in pane & aqua. In capitulo, Quicumque
s. quæstione. i. præcipitur, vt qui periurus fuerit quadra-
ginta diebus in pane & aqua ieiunet. In capitulo, Vt
mensuræ, de emptione & venditione, præcipitur vt qui
mensurat in falsa mensura, ieiunet viginti diebus in pa-
ne & aqua. In his omnibus Ecclesia præcepit ieiunia in
pœnam præteritorum peccatorum, & inde constat tales
leges esse pœnales. Et potuisset obligare illos ad talem
ieiunii pœnam in foro conscientia, sicut modo obli-
gat ad ieiunium quod imponitur ad futura peccata vi-
tanda.

Præterea, quarto eandem principalem conclusionem
hoc argumento probō. Homo potest seipsum obligare
ad pœnam in foro conscientia sine aliqua iudicis senten-
tia soluendam, ergo Ecclesia potest etiam eodem modo
hominem fidelem obligare ad illam. Collectio hæc vel
ex eo constat esse bona, quod circa pœnas inferendas
plus potest superior erga inferiora, quàm inferior erga
seipsum. Non enim tantum valet quisque seipsum pro-
pter sua peccata punire, quantum illum superior punire
posset. Assumptum huius argumentationis probatur,
quia si quis vouisset ieiunare quolibet die sabbati sub
hac pœna vt quocumque die violasset hoc ieiunium tene-
retur pecuniã aliquam pauperi elargiri, is certè post vio-
latum ieiunium, teneretur in foro conscientia illam pe-
cuniã quantitatem ad quam se obligauit, reddere. Fortè
hic aliquis respondebit hoc exemplum de voto ieiunium
nunc adductum nullã habere cū aliis similitudinem aut
cõuenientiam, propterea, quod hic taliter vouens obligauit
se Deo, & ideo non requiritur sententia iudicis, vt pœ-
nam, ad quam se Deo obligauit, sustinere cogatur.

Sed

Caietanus.

suspensionem, aut irregularitatem quæ est à iure imposita. Caietanus in sua summa in titulo. Poena, & alij qui docent semper esse necessariam iudicis sententiam antequam aliquis incidat in poenam à iure latam, dicunt hoc non esse verum in censuris: Quia in illis hoc semper verum est, quod is qui legem transgreditur, sine ulteriori iudicis sententia incidit in poenam à iure imposita. Sed quare in aliis poenis requiratur iudicis sententia, in censuris autem non, causam reddit idem Caietanus in commentariis quæ fecit super. 22. sancti Thomæ, quæstione. 62. ar. 3. his verbis dicens. Poena statuta in lege est duplex. Quædam ad cuius executionem requiritur aliqua actio. Quædam autem, cuius executio nullam actionem requirit. Verbi gratia, poenæ mortis, mutilationis, verberis, carceris, exilij, solutionis, confiscationis seu priuationis bonorum, & huiusmodi non possunt executioni mandari per solam legem, nisi interueniat actio aliqua, puta occidere, mutilare, verberare, includere, ire, soluere, accipere, vel dare, & si qua est alia eiusmodi actio. Poenæ autem excommunicationis, suspensionis, interdicti, & irregularitatis, & si qua est alia similis, nullam actionem in sui executione exigunt. Sed non communicare cum fidelibus, non immiscere se prohibitis, non exercere actum ordinis, quæ in sola negatione seu priuatione consistunt, sufficiunt ad earum executionem. Et aliquibus interpositis subdit. Punire, id est, punitionem statuere, est actus legis, & punire executiuè conuenit etiam legi, quando poena non exigit actionem in executione. Et certè hæc differètia apertè ex his, quæ suprà diximus, conuincitur nullius esse momenti. Nam vt quis fame moriatur, nulla est necessaria actio, sed satis est, vt quis nolit sumere cibum. Constat autem, quod nullus potest à lege sicut nec à iudice condemnari, vt cibum non sumat. Falsum est igitur, quod punire executiuè (vt Caietanus ait) conuenit etiam legi, quando poena non exigit actionem in executione. Præterea, ad non exeundum à carcere nulla requiritur actio, sed sufficit sola quies, quæ non est nisi priuatio motus: nullus tamen damnandus à iudice ad mortem, posset à lege damnari, vt maneret in carcere. Non est ergo hæc integra & consummata ratio, propter quam excommunicatio, aut

suspensio

suspensio, aut irregularitas, incurritur ipso iure sine aliqua iudicis sententia, quia videlicet ad istorum executionem nulla requiritur actio. Nec videtur mihi necessarium, imò nec vtile, vt pro reprobatione huius sententie Caietani, plura afferam argumenta. Nam satis, quod ad rem attinet, nec facturum existimo, si alias plurimas pro dederim leges, quæ ad poenas alias à censuris ante omnè iudicis sententiam sustinendas obligent reos in conscientia. In capite, Transmissæ, de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ, imponitur poena incestuoso, vt contra here matrimonium non possit, nisi cum illo dispensetur, & si cum tale crimen commisit, fuerat matrimonio alligatus, imponitur illi poena, vt exigere debitum ab vxore non possit, nisi fuerit cum eo dispensatum. Certum est has duas poenas obligare in conscientia incestuosos, ita vt post incestum sine dispensatione contrahens, aut debitum ab vxore exigens, mortaliter peccet, etiam si nulla post incestum sequatur iudicis sententia, quæ illum ad talem poenam damnet, aut declaret illum in talem poenam mortalem incidisse. Alioqui incestuosus occultus non peccaret sine dispensatione contrahens, aut debitum ab vxore petens. Sed hoc corollarium videtur concedere Abbas, qui in cap. Literis, de præsumptionibus, videtur innuere esse necessarium, vt quomodocunque constet de crimine ad hoc, quod incestuosus in talem incidat poenâ. Hoc tamen non apertè dicit, sed verbis subobscuris, quorum intelligentia non facile patet: quia non dicit esse necessariam iudicis sententiam, sed solum dicit esse necessarium, vt qualitercunque de crimine constet. Siue autè hoc, siue illud dicat esse necessarium, dictum illius non videtur mihi verum. Quoniam iuxtam illud, sententia illius ca. Transmissæ, nunquam aut rarissime suum fortiretur effectum, quia peccatum illud talis est conditionis, vt raro contingat esse notorium. Sed quia fortè aliquis rē non bene considerans, sola Abbatis auctoritate motus, contēdet tueri, etiam in crimine incestus necessariam esse iudicis sententiam, vt incestuosus incidat in poenam à iure illi inflictam, alias profero leges, quæ sine vlla prorsus dubitatione obligant in conscientia illius transgressiorem ad poenam absque aliqua iudicis sententia subeundam.

Abbas.

X 2

Lex

Lex tam canonica, quam civilis, decernit prescriptionem esse licitam & iustam, si adsint omnia illa, quæ ad iustam prescriptionem sunt necessaria, videlicet possessio rei præscribendæ, bona fides præscribentis, iustus titulus, & sp. res sit talis vt possit præscribi. Primò quidem est necessaria possessio: quia (vt dicitur de regulis iuris lib. 4.) sine possessione præscriptio non procedit. Hanc autem possessionem oportet esse continuam absque vlla interruptione, quousque legitimam prescriptionis tempus finitur, alioqui præscriptio non valebit, prout definitum est in capite. Illud, de prescriptionibus. Possessorè verò hoc loco intelligere oportet illum solum, qui rem suo nomine possidet, non autem qui alieno nomine possidet.

Quo fit, vt is, qui rem precario possidet, nunquam possit præscribere, nec colonus, nec usufructuarius, nec creditor cui pignus commissum est, nec agri locator. Quoniam nullus istorum nomine suo, sed alieno rem possidet. Secundò exigitur bona fides in possidente: quia (vt regula iuris ait) possessor malæ fidei, vllò tempore non præscribit. Quæ autem censenda sit bona fides, & an dubia conscientia de alieno possit conuenire cum bona fide, res est longioris disputationis, & quæ impræsentiarum, vbi hæc obiter tractamus, minimè discuti possit, inferius tamè in alio huius libri capitulo aliquid de illa dicere cogemur. Tertium necessariò requisitum ad iustam prescriptionem est iustus titulus, vt dicitur in cap. Si diligenti, de prescriptionibus. Iustus autem titulus dico omnè illum, per què iuste acquiritur dominiù, vt est donatio, emptio, transactio, hæredis institutio. Quo loco annotat glossa non oportere titulum esse verum, vt iustus dicatur, sed satis est illum esse præsumptum verum, licet sit falsus: quoniam si titulus esset verus, non esset opus prescriptione ad consequendù dominiùm: quia sine tali prescriptione haberetur. Vltimò requisitum ad prescriptionem est, vt res ipsa sit præscriptibilis. Nam sunt multe res, quæ ex iuris decreto præscribi non possunt. Tributa, quæ principi debentur in recognitionem domini præscribi non possunt. I. C. 5. pet. C. de præscript. Obedientia superioribus debita non potest à subditis præscribi: quia iure diuino præcipitur subditum obedire prælato, cap. Cum non liceat,

liceat, de prescriptionibus. Liber homo præscribi non potest, nec res sacra, nec religiosa, nec seruus fugitiuus, instituit, de vsucapio. §. sed aliquando. Sunt aliæ res, quæ præscribi non possunt, præsertim ab aliquibus certis personis, propterea quòd tales personæ res illas possidere non possunt, vt laici qui decimas aut alias res ecclesiasticas iure possidere non possunt, & inde sequitur, vt illas præscribere non valeant: quia (vt diximus) sine possessione præscriptio non procedit. Hæc igitur prescriptionis lex sic vt præfertur declarata, quanuis circa illius intelligentiam variant doctores, iusta tamen ab omnibus censetur. Quia per illam pax reipublicæ conseruatur, & finis multis imponitur litibus, quas sæpe esset necessarium abire in infinitum. Nam alias quamlibet longissimo tempore elapso posset qui rem neglexit, aut hæres illius rem illam repetere ab alio, qui eam per longissimum tēpus occupauerat, & sic tales quotidie emergerent lites, vt impossibile esset certam in illis definitionem dare propter ignorantiam eorum, quæ ante longissimum tempus præteritum contigerunt. Ex talibus autem perpetuis litibus suscitarentur & fouerentur iurgia & odia inter litigantes, quæ vehemeter pacem reipublicæ turbare possent. Hanc autem prescriptionis legem esse poenalem vel ex eo apertissime constat, quòd per illam is, contra quem fit præscriptio, punitur priuatione rei alias suæ, propter negligentiam, quam habuit in repetēdo, aut procurando rem suam. Tanti enim æstimat ius negligentiam illà tam prolixam, & tam obstinatam, vt iudicet illum sic negligentem tali poena esse merito puniendum, vt eo ipso sit prorsus illius dominiò priuatus. Ideo Panormitanus in principio tituli de prescriptionibus, volens prescriptionem definire, sic ait. Præscriptio est ius quoddam ex tempore congruens, auctoritate legum vim capiens, poenam negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Hæc Panormitanus. In quibus verbis id potissimè annotandum est, quòd ait, poenam negligentibus inferens. Nam per illud verbum apertissime declarauit prescriptionis legem esse poenalem. Ob similem causam in Flandria, & Brabàtia, quæ pars est inferioris Germaniæ, rem furto sublatam, si illam iudex apud furem inueniat,

Abbas.

ueniat, lex iubet non restitui dominio, à quo fuerat sublata, sed manere penes iudicem, qui furem apprehendit. Nam vt quisq; res suas diligenter custodiat, dicunt eum, à quo res est furto sublata, merito puniri priuatione illius rei propter negligentiam, quam habuit in illius custodia. An autem hæc furti lex iustia cõsenda sit, nolo im præsentiarum disputare, ne longè à scopo discedã, & sic nouarum disputationum occasiones quærere videar. Hęc igitur lex de præscriptione faciendã, quã poenalem esse apertissimè ostendimus, obligat in conscientia eum, contra quem fit præscriptio ad talem poenam sine aliqua iudicis sententia sustinendam. Nam vt is, qui rem præscripsit, iustè rem præscriptam possideat, & ille contra quem est facta præscriptio, priuetur eiusdem rei dominio, non est opus vt sententia aliqua iudicis suffragetur, quæ declaret legitime factã esse præscriptionem, sed ipso iure post legitimum præscriptionis tẽpus elapsum, & alter dominio rei, quod ante præscriptionẽ habebat, priuatur, & alter eiusdẽ rei dominium acquirit. Ipsa enim lex & vnum priuat dominio rei olim suæ, & alteri eiusdẽ rei dominium concedit, & ideo non est opus aliqua iudicis sententia, vt plenè alterum horum fiat. Quo fit, vt is, contra quem est facta præscriptio, post elapsum legitimum præscriptionis tempus, non possit rem olim suã à præscribente rapere: neq; pro illa recompensationem sumere, quem admodum doctores dicunt rem meam ab alio detẽtam, si per iudicem consequi non possum, propria auctoritate me posse illam recuperare: vt notat glossa in cap. Ius gentium, distinctione prima, & Petrus de Palude in. 4. sententiarum, distinctio. 33. q. 1. articulo. 4. Hoc autem nõ potest facere is, contra quem est facta præscriptio: quia si post talem præscriptionem factam, rem olim suã raperet, aut pro illa compensationẽ ferret, caperet, peccaret mortaliter peccato quidem furti, quia rem quæ iam non est sua sed aliena, inuito domino accepit. Hoc autem non eueniret, nisi quia illa lex de præscriptione obligauit illum in conscientia ad poenam sine aliqua iudicis sententia sustinendam. Et hanc argumentationem confirmo te simonio Illustrium virorum in iure canonico peritissimorum, qui concorditer sentiunt leges & iura, quæ loquuntur

quantur de præscriptione cũ bona fide, obligare in foro conscientie. Innocentius in ca. Cura, de iure patronatus. Abbas in cap. Vigilanti, de præscriptionibus. Petrus de Ancharrano in regula, Possessor, de regulis iuris lib. sex. Philippus Decius in cap. Canonum, de constitutionibus, numero. 18. Deinde sexto argumento eãdem principalem conclusionem probo per cap. Quicumq; §. Hæretici libro. 6. vbi papa præcipit, vt hæretici, aut credentes, aut receptores, aut defensores hæreticorum ad nullum beneficium ecclesiasticum aut publicum officium admittantur. Quod si secus actum fuerit, irritum sit & inane. Hęc lex aut constitutio absq; vlla dubitatione est manifestè poenalis, quia per illã punitur hæreticus poena inhabilitatis aut indignitatis ad beneficia ecclesiastica, aut officia publica suscipiendum. Quod autẽ illa obliget in conscientia absq; aliqua alia iudicis sententia, ex ipsius constitutionis verbis constat, quibus dicitur. Quod si secus actum fuerit irritum sit & inane. Et (vt rem apertioerem faciamus) poenam datum esse aliquod ecclesiasticum beneficium, aut publicum officium alicui hæretico, qui tamen nondum fuerat de suo crimine damnatus. Hoc igitur supposito, quæro an talis collatio beneficii aut publici officii valeat, an non. Si illam valuisse quis dixerit, eo ipso fateri illum oportet, constitutionem illam, quæ habetur in illo prædicto §. Hæretici, nullius esse vigoris. Quia in illa (vt diximus) præcipitur, talem collationem esse irritam & inanẽ. Si verò (vt oportet) dixerit talẽ collationem non valuisse cum nõ ob aliam causam illa non valuerit, nisi quia ille, postquã factus est hæreticus, eo ipso fuit inhabilis aut indignus ad beneficia aut officia publica suscipienda, conuincitur inde apertissimè, talẽ legem obligare in conscientia ad poenam in illa statutam, etiam ante omnem aliam iudicis sententiam. Quia secusa omni tali sententia, dummodo ille verè hæreticus sit, tenus dicit irritam esse & inanẽ omnem collationem beneficii aut publici officii hæretico factam. Et inde apertissimè sequitur, hæreticum ante omnẽ iudicis sententiã incidere in poenam inhabilitatis & indignitatis ad beneficia suscipienda.

Præterea, septimo argumento eandem conclusionẽ principalem probo per illud idẽ cap. Quicumq; §. Illorum,

Innocentius.
Abbas.
Petrus de
Ancharra.

de hæreticis libro. 6. Nam lex aut canon, qui in illo paragrapho ponitur, est poenalis: & (vt ex verbis illius apertissimè constat) obligat in conscientia ad poenam in illo statutam, etiam sine vlla alia iudicis sententia. In illo enim textu papa decernit emancipationem factam à patre hæretico irritam esse & inanem, & nullius profus valoris, etiam si post talem emancipationem declararetur patrem fuisse hæreticum: quia ante talem emancipationem (vt dicit textus) iam filius erat sui iuris. Filius autem non fuisse sui iuris ante talem emancipationem à patre hæretico factam, nisi quia pater eo ipso quod hæreticus fuit, amisit patriam potestatem, qua amissa, filius factus est sui iuris. Et inde luce clarius conuincitur, legem illam obligare hæreticum ad poenam in illa statutam absque vlla alia iudicis sententia. Et certè nisi nihil contentiosius quis esse velit, & pertinacissimè suã tueri sententiam, ex solo textu illius capituli persuadebitur, & conuincetur aliquam esse legem poenalem, quæ obliget ad poenam in foro conscientie sustinendam, etiam sine vltiori alia iudicis sententia. Nec video, etiam si rem diligentissimè sim perscrutatus, quo pacto ab huius argumentationis vinculis quis elabi possit, quin statim eisdem ipsis vinculis constringatur.

Octauo loco ad eiusdem principalis conclusionis probationem arguo per textum capituli, Quæsitum, de cohabitatione clericorum & mulierum. Nam constitutio in illo capitulo posita (vt ex verbis illius apertè constat) est poenalis, & quæ ante omnem iudicis sententiã adeo obligat sacerdotem fornicarium, vt quocunque se veritat, nisi à crimine abstineat, non possit effugere poenam. Nam illo capitulo papa Gregorius nonus præcipit, vt clericus in sacris ordinibus constitutus existens fornicator notorius vitetur ab aliis in officiis ecclesiasticis, & hoc in poenam etiam, vt hac poena urgente, dum se ab aliis vitari conspicit, à crimine abstineat. Fornicatorem autem esse notorium, triplici modo posse contingere declarari, videlicet aut per sententiã, aut per confessionem in iudicio factam, aut per rei euidentiã, quæ nulla possit tergiversatione celari. Secludamus duos priores modos notorie fornicationis, & ponamus sacerdotem aliquem in crimine

in crimine fornicationis notorio tertio modo solum, hoc est, per rei euidentiã sine sententiã cõtra illum data, & sine confessione de suo crimine per eum in iudicio facta. Hic talis eo ipso, quod crimen illius est notorium, etiam ante omnem aliam iudicis sententiã incidit in poenam illius capituli, Quæsitum. Quia quocunque modo notoria sit fornicatio illius, sine vltiori sententiã est in officiis ecclesiasticis vitandus. Est autem fornicationis crimen (vt ex textu illo constat) æque notorium per rei euidentiã sine vlla sententiã, ac esset per sententiã sine rei euidentiã absque alia sententiã confiterit, erit sacerdos tali crimine infectus absque vlla alia sententiã vitandus. Ex quo vltèrius sequitur, constitutionem illius capituli, Quæsitum, quam constat esse poenalem, obligare sacerdotem fornicarium ad poenam in illa contentam absque aliqua alia hominis sententiã. Fortè aliquis respondebit, illam Papæ constitutionem non dirigi ad sacerdotem fornicarium, sed ad alios: quia nõ præcipit sacerdoti fornicario, vt ipse euitet alios, sed potius è contrario aliis præcipit, vt euitent illum. Ex quo fortè quis colligere cõtendit, constitutionem illam non esse poenalem sacerdoti. Sed hanc responsionem nullius profus esse roboris facillimè conuincam. Quia licet aliis constitutio illa præcipiat, vt vitent in officiis ecclesiasticis fornicatorem notorium, hoc tamen non propter ipsos auditores, sed propter ipsum fornicatorem notorium condita est. Nam in poenam criminis statuitur, vt alij illum vitare teneantur. Est enim illi poena non parua, quod sit ab aliis necessariò vitandus. Quam poenam semper secum portat, quãdiu in crimine perseverat, nec poterit vilo modo se ab illa eripere, nisi à crimine sic abstinere voluerit, vt eque nota sit aliis illius emendatio, ac fuerat notorium crimen. Quia etsi alij salutis immemores, illum in officiis ecclesiasticis vitare negligat, ille tamen hoc semper patitur, quod est ab aliis vitandus. Et hæc sententiã apertissimè probatur per verba eiusdem capituli, quibus Papa dicit, talem notorium fornicatorem esse apud alios suspensum. Omnem siquidem sacerdotem peccato mortali obnoxium, dicit ibidè pontifex, esse, quo ad se suspensum ab officiis ecclesiasticis, quia

quia non potest illa rectè (vt decet) & sine noui peccati commissiõne exercere: illum verò, qui est in fornicatione notoria, dicit esse, non solùm quo ad se, sed etiam quo ad alios ab officiis ecclesiasticis suspensum. Constat autè omnibus suspensionem ab officiis ecclesiasticis inter ecclesiasticas pœnas recenserit. Et inde vltierus conuincitur, cõstitutionem illam obligare sacerdotem fornicatorem notorium ad pœnã in illa declaratam, quanuis nulla alia accedat iudicis sententia.

Nono argumento adhuc eandem principalem conclusionem probo per decretum quoddam concilij Lateranensis sub Leone Papa huius nominis decimo celebrari, quod clericis qui diuinum officium, quod dicere tenebantur, Deo persoluere neglexerint, pœnam quandam infligit, illos a pertissimè ad illam sustinendã obligans, etiam sine vlla aha hominis sententia. Et quoniam decreta illius concilij non facilè ab omnibus habentur, decreui verba illius decreti in medium citare, vt ex illis apertius quod dicimus omnibus innotescat. In sessione nona prædicti concilij hoc quod sequitur decretum continetur.

Concilij
Lateran.

Statuimus quoque & ordinamus, quòd quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo cessante impedimento, beneficiorum suorum fructus suos non faciat, pro rata omissionis recitationis officij & temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas huiusmodi beneficiorum vel pauperum elemosinas erogare teneatur. Hactenus verba concilij. Constat quidem hoc decretum esse pœnale, quia pœnam apertam statuit contra illos, qui tam desides sunt, vt post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium dicere neglexerunt. Quòd autem obliget transgressoris conscientiam ad pœnam in illo contentam absque alia iudicis sententia, verba ipsius decreti apertissimè ostendunt. Dicit enim, quòd non faciat fructus suos. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quòd non priuat illum dominio fructuum semel acquisito: sed dicit illum non acquirere dominium illorum, etsi illos perceperit, dicit esse iniuste perceptos, & teneri ad illorum restitutionem. Si propter solam omissionem diuini officij sunt iniuste

iniuste percepti, ergo etiam ante iudicis sententiam sunt iniuste percepti. Quia sententia iudicis non est quæ facit perceptionem fructuum iniustam, sed sola diuini officij omisio.

Decimo & vltimo argumento priorem principalem conclusionem probo per textum capituli finalis de præscriptiõnibus libro sexto, vbi textus ille exprimens modos, quibus aliquis bonis suis potest esse priuatus, duos solos exprimit inter se diuersos, videlicet aut per sententiam, aut ipso iure. Sed si semper esset necessaria sententia iudicis ad hoc, vt lex pœnalis suam consequeretur intentionem, iam non esset bona & consummata diuisio illa modorum, quibus homo bonis suis iuste potest esse priuatus videlicet per sententiam, aut ipso iure: sed oporteret tertium addere membrum diuisionis ex illis duobus constitutum, videlicet ipso iure & per sententiam simul. Imò vt breuius res ageretur, nullam oporteret facere membrorum diuisionem. Quia vnus solus modus sufficeret ad omnem honorum priuationem designandam, vt puta priuatio per sententiam. Quia quantumlibet lex priuet bonis suis hominem (vt alijs, de quibus infra dicemus, placet) non erit priuatus, nisi post legem subsequatur iudicis sententia. Præterea si diuisio illa est sufficiens, & omnibus modis consummata, oportet vt vox ipsa, aut res, quæ diuiditur, conueniat cuiilibet membro illius diuisionis seorsum accepto. Cum igitur alterum membrum illius diuisionis sit, priuari ipso iure, & alterum priuari per sententiam, oportet vt quolibet illorum modorum seorsum accepto, sine altero fiat priuatio honorum. Et ita oportet, vt quemadmodum sit priuatio per sententiã iudicis, & non ipso iure, ita sit etiam aliqua priuatio honorum ipso iure facta, & non per sententiam. Alioquin diuisio illa non erit bona & perfecta, cum res ipsa diuisa non conueniat cuiilibet membro diuisionis seorsum accepto. Rursum, vt diuisio aliqua sit bona, & rectè formata, oportet membra illius esse omnino inter se sic diuersa, & à se inuicem separata, vt nunquam eidem conuenire possint. Cum ergo illa duo, videlicet priuari bonis suis per sententiam, aut ipso iure, sint membra diuisionis, necessarium est vt sint à se inuicem sic separata, vt non possint eidem conuenire.

Ex

Ex quo apertissime deducitur, ut qui per sententiam debet esse priuatus, non sit priuatus ipso iure: & e contrario qui priuatus est ipso iure, non sit priuandus iterum per sententiam. Et inde ulterius necessario consequitur, ut qui ipso iure ad penam est damnatus, sit ante omnem iudicis sententiam damnatus ad illam. Si ante iudicis sententiam est damnatus, ergo ad talem damnationem faciendam, nulla iudicis sententia requiritur. Alioqui si talis iudicis sententia esset necessaria, non posset ante illam esse damnatus. Nam sine illo, quod est ad rem aliquam verè necessarium, nequaquam res illa consistere potest. Et ex hoc apertissime conuincitur, falsam esse sententiam Thomæ de Vio Cardinalis Caietani, qui in sua summa de peccatis, titulo, Pœna, dicit neminem teneri in foro conscientie ad penam subeundam, nisi postquam fuerit ad illam damnatus à iudice. Quoniam etsi iudicis sententia (ut aliorum opinio, de qua postea dicemus, docet) esset semper necessaria, ut transgressor legis obligaretur penam à iure inflictam subire, non tamen oporteret illam esse condemnatiuam. Quia quod semel actum est, non est opus iterum fieri: & ideo qui semel à iure damnatus est, non est necessarium ut iterum de eodè crimine damnetur. Alioqui (ut nunc proximè diximus) non esset ipso iure damnatus, si oporteret iterum illum per iudicem damnari. Præterea, si hoc ita esset, nulla tunc esset differentia inter legem continentem sententiam latam, & illam, quæ continet sententiam ferendam. Quia quocumq; modo lex statueretur, semper oporteret expectare sententiam à iudice ferendam, ut lex suum sortiretur effectum. Imò sententia à lege lata esset superflua, & quæ nullum sortiretur effectum. Imò sententia à lege lata esset superflua, & quæ nullum sortiretur effectum: quia illa sine sententia à iudice ferenda nihil efficeret. Sententia autem à iudice ferenda semper sine sententia à iure lata plenum sortiretur effectum. Et ideo aliter omnes dicunt, quod quauis talis iudicis sententia esset necessaria, satis esset illam esse declaratiuam criminis commissi, hoc est, talem esse sententiam, ut per illam iudex delectaret hominem commississe crimen illud, propter quod est à iure pœna, inflicta, absque hoc, quod cõdemnet illum ad pœnam, ad quam est ipso iure damnatus.

Caietan.

damnatus. Quia criminis declaratione data, sine ulteriori iudicis damnatione erit ipso facto damnatus ad illam. Et iuxta hunc modum tuentur suam opinionem alij Theologi & iuris humani periti, canonistæ videlicet & legistæ qui docent neminem ante iudicis sententiam, obligari ad pœnam ipso iure inflictam. Felinus in cap. Rodolphus, de rescriptis, numero. 35. hoc apertè docet, & multorum testimonio confirmat, sic inquit, Sed declaratoria sententia requiritur in pœnis ipso iure incurtis, per ca. Cum secundum leges, de hæreticis libro sexto. Et non requiritur quod iudex per sententiam puniat, sed satis est quod pronuntietur delictum commissum: pœna autem sequitur à iure. Bartholus in. l. Eius qui delatorem, ad finem, ff. de iure fisci. Pro quo vide Ioannem Andream in cap. 1. de homici. lib. 8. quem refert ibi Dominicus in. §. finali, ubi dicit, quod ita debent intelligi omnia iura canonica & civilia, quæ dicunt ipso iure aut ipso facto aliquem puniri confiscatione honorum, vel alia pœna, ut scilicet sufficiat illum pronuntiare, & declarare illius criminis culpabilem, & locus erit pœnis iuris, etiam si sententia non exprimitur. Et ita intelligit dictum cap. de homicidio, & dictum cap. Cum secundum leges. Hæc Felinus. Et Baldus in cap. 1. de feudo sine culpa non amittendo, eandem docet sententiam. Dicunt ergo omnes isti, sententiam iudicis requiri, non ut transgressor legis damnetur ad pœnam, ad quam iam erat ipso iure damnatus, sed ut per talem sententiam declaratiuam criminis cõstet aliis talem hominem, de quo agitur, commisisse crimen illud, cui à iure est talis pœna inflicta. Hanc tamen sententiam declaratiuam criminis commissi ego non puto semper esse necessariam: quoniam (ut multis argumentis iam probaui) multæ sunt leges & constitutiones pœnales, quæ absque alia iudicis sententia obligant earum transgressores ad subeundum pœnas in illis cõtentas & decretas. Et præter omnia illa argumenta occurrit mihi nunc aliud fortissimum, quod vim & robur capit ex ipsamet ratione, propter quam dicitur esse necessariam sententiã declaratiuam criminis commissi. Nam hæc sententia ideo dicitur esse necessaria, ut cõstet de crimine commissi, & ideo omnes illi præter Caietanum vocant illam declaratiuã criminis,

Bartholus

Dominicus.

Baldus.

&

& non condemnatiuam. Ex quo aperte colligitur, ut præter alios, quibus oportet crimen esse notum, sit necessaria talis sententia criminis declaratiua, nõ propter ipsum peccatorem aut legis transgressorem. Quia etsi alij ante talem sententiam possent merito de crimine transgressoris dubitare, ipse tamen transgressor ante talem iudicis sententiam optime noscit se tale crimen commisisse, pro quo talis est pœna à iure inflicta, ergo ante talem iudicis sententiam erit obligatus in conscientia ad pœnam, ad quam est ipso iure damnatus. Collectio ista est manifesta, quia talis sententia, per quam declaratur crimen fuisse commissum, nihil circa ipsum reum operatur, sed solum circa alios, qui ex pœna inflicta aliquod commodum aut dãmnum suscipere possent. Quo fit, ut si ipsi post datã à iudice sententiam, qua declatur crimen fuisse cõmissum, reus obligatur in cõscientia ad pœnam sustinendam, etiã obligetur ante talem sententiam, cum illa nihil prorsus circa ipsum reũ agat. Pro foro exteriori necessariam esse fateor aliquam iudicis sententiam, ut videlicet alius præter ipsum reum exequatur in eodem reo illam damnationis sententiam à iure cõtra illum datam. Pro foro autem interiori, in quo ipsemet reus exequitur aut sustinet in se ipso sententiam contra illum à iure latam, firmissimè teneo, nullam esse necessariam iudicis sententiam. Ratio discriminis est manifesta, per id quod habetur in primo Regum. Homines vident ea, quæ foris patèt, Deus autem intuetur cor. Quia igitur homines nesciunt ea, quæ in corde latent, aut quæ extra cor in occulto & sine villo teste fiunt, oportet ut aliunde de transgressoris crimine illis constet, ut sententiam à iure cõtra eum latam alij in illo iuste exequi possint. Alioqui sæpè contingeret, ut odio aut cupiditate sollicitate, ex modica & leui criminis suspitione executio pœnæ contra innocentem & inculpatum fieret. Ut autem hoc non contingeret, optime in aliquibus casibus prouiderunt iura, ut pœnam, quamuis à iure inflictam, nullus exequatur in reo, nisi prius de crimine illius per sententiam legitimi iudicis cõsiterit. Sic enim decretum est in cap. Cum secundum leges. §. Confiscationis, de hæreticis libro sexto. In illo enim loco, Papa postquam statuerat hæreticum ipso iure esse omnibus bo-

nis

nis suis priuatum, & bona illius esse fisco applicata, prohibet fiscum ne bona hæretici apprehendat, antequam ille per competentem iudicem sit de crimine hæresis damnatus. Quæ sententia non ideo censetur esse necessaria, ut hæreticus damnetur per illam ad pœnam priuationis bonorum, sed ideo solum, ut aliis constet de crimine, & sic dignus appareat cui merito pœna per legem statuta sit inflicta. Propter quod rectè sensisse mihi videtur Dominicus de sancto Geminiano, qui super prædictum cap. Cum secundum leges, in §. Confiscationis, dicit hæc verba. Nota quod super facto, in quo imponitur pœna ipso iure, requiritur declaratio antequã executio fiat: quod tamen intellige, quando factũ non est notorium. Hæc ille. Et hæc Dominici verba citat & laudat Felinus in ca. R. O. d. ulphus, de rescriptis, numero. 37. Et in illo dicit ca. Cum secundum leges, non habere locum quando crimen est notorium, quia tunc dicit non esse opus declaratione. Et citat multos alios doctores, qui eandem tenent sententiam. Et in hoc casu, quãdo scilicet crimen est notorium, admonet intelligendam esse glossam in cap. Commissa, in verbo, iusto impedimento, de electio. lib. 8. dicentem quod in casu cap. Licet canon, eodem titulo, potest collator conferre beneficium ipso iure vacans, absq; alia pronuntiatione super priuatione incurfa. Quia illa pœna priuationis (ut ait) est notoriè incurfa. Et in cap. Canonum statuta, de constitutio. numero. 42. docet multo apertius eandem sententiã. In illis verbis, quæ nunc ex Dominico citauimus, duo potissimum sunt annotanda. Primò quidem annotare oportet, declarationẽ criminis esse necessariam, non autem condemnationem ad pœnam, prout Caletanum male dixisse iam supra retulimus. Alterũ, quod valde annotare oportet, est, quod quando factum est notorium, non est necessaria talis iudicis sententia. Per quæ verba satis aperte expressit ad hoc solum esse necessariam iudicis sententiam, ut per illam de crimine constet, quod fortè erat sine tali sententia aliis ignotum. Nam ob hanc causam censet Dominicus non esse necessariam talis iudicis sententiam quando factum est notorium, quia tunc superfluit illa sententia, quum iam sine illa constet crimen esse perpetratum. Et hanc eandem sententiam, quamuis

Dominicus.

Felinus.

1. Reg. 10.

Baldus. quanuis non ita aperte sicut Dominicus, docet Baldus in Iubemus. §. Sancti C. de sacrosan. eccle. ubi hæc verba refert. Vbi non requiritur sententia dispositiua, si tamen factum reuocatur in dubium, requiritur sententia declaratoria, per. l. Etus qui delatorem. ff. de iure fisci. & cap. Pro humani, de homicidio, libro. 6. Hæc Baldus. Ex cuius verbis à contrario sensu arguendo constat illi sentire, quod quando nulla est de crimine dubitatio, sed est omnino notorium, tunc non est necessaria sententia declaratoria.

Felinus. Ita enim declarat mentem Baldi Felinus in cap. Rodolphus, numero. 37. de rescriptis. In quo loco admonet lectorem, ut aduertat literam Felini esse mendosam in illa impressione, quæ facta est Lugduni anno Domini. 1537. Nam ubi dicit, sentiens, quod si res est in dubio, non sit opus declaratione, debet dicere, si res est indubia, hoc est sine dubio & sine dubitatione. Et iuxta hunc modum habentur verba eiusdem Felini in antiqua impressione, quæ multo est verior. Ex his apertissime conuincitur, nunquam sententiam iudicis esse reo necessariam, ad hoc, ut ipse teneatur poenâ à iure sibi impostam reddere, quia crimen, quod ipse reus commisit, semper est illi notorium. Et multo magis est illi notorium crimen suum sine vlla iudicis sententia, quam potest esse aliis post datam à iudice sententiam, qua declarat crimen fuisse ab illo commissum. Nam ipse reus habet euidẽtem de suo crimine notitiam, alij autem qui non vident, non habent etiam post iudicis sententiam nisi fidẽm, quæ multo obscurior est notitia, qua credunt iudici asserenti tale crimen fuisse ab illo commissum. Si casus aliquis offerretur tam perplexus, ut reus ipse, licet sciat se rem talem perpetrasse, merito tamẽ dubitari possit, an res ab eo gesta mereatur poenâ propter tale crimẽ à iure impostam, tunc etiã ego dicerem reum non teneri in foro conscientie ad poenam illam, donec illi constet, aut per iudicis sententiam, aut per doctrinam virorum doctorum, quibus merito credere debeat, crimẽ à se commissum tale esse, quale oportebat, ut in poenam à iure insistentem incidere.

Præter hæc omnia argumenta, occurrit mihi nunc aliud, quod ut ego cerseò, vehementissime virget. Ecclesia potest statuere legem, per quam præcipiatur facere aliquid sub poenâ

poenâ peccati mortalis: ergo potest statuere legem, quæ sub poenâ peccati mortalis præcipiat reo reddere poenam aliquam. Assumptum est manifestum ex his, quæ superius libro primo, capite quinto diximus. Consequentia inde est manifesta, quod non est ratio aliqua, propter quam Ecclesia possit sub obligatione peccati mortalis præcipere vnum magis quam alterum. Et ut rem hæc apertioem faciam, exempla aliqua proponam. Ecclesia obligat quælibet fidelem sub obligatione peccati mortalis ad audiendum missam die dominico. Si placeret Ecclesie statuere, ut non audiens missam teneretur sub obligatione peccati mortalis reddere certam pecuniæ quantitatem pauperibus, quis dicere audebit, Ecclesiam non posse statuere legem sic obligantem ad poenam? Si quis autem tam pertinax est, ut non vereatur negare Ecclesiam posse talem legem condere, reddat causam cur potest præcipere sub obligatione peccati mortalis audire missam, & non potest præcipere sub eadem obligatione reddere pecuniam? Aliud exemplum multo apertius. Rex ob aliquam iustam causam potest statuere legem, quæ obliget subditos in conscientia ad reddendum aliquam pecuniam in tributum: ergo potest statuere legem, quæ obliget in conscientia eos, qui tale tributum non soluerint, ad duplam pecuniã reddendam. Assumptum est notissimum, præsertim ex his, quæ superius lib. primo, capite quinto diximus. Consequentia est manifesta, quia utrobique est redditio pecuniæ, & non est ratio iusta, quare possit vnum magis quam alterum statuere.

Ex his omnibus argumentis hæctenus per me adductis, satis aperte (ut ego existimo) conuincitur verum esse id, quod à principio huius capituli dixi, Ecclesiam posse condere legem poenalem obligantem reum in foro conscientie, absque aliqua iudicis sententia ad poenam in illa statutam. Nec sola Ecclesia, id est, prelati ecclesiastici, hoc potest, sed etiam Imperator, aut Rex, aut quæuis alia potestas laica. Nam (ut alia nunc omittam exempla) lex, quæ propter prescriptionem tollit ab altero alicuius rei dominium, & tribuit alteri, non solum à Pontificibus, sed etiam à Cæsaribus & Regibus instituta est, quanuis non ita exacte & ad iustitiæ filum redacta sit in hac parte lex

Rom. 13.

Cæsarea, quemadmodum Pontificia. Leges autem Cæsareae, præsertim quum de rebus grauibus decernunt, possunt etiam sicut leges Pontificum (vt libro primo, capite quinto probaui) subditorum conscientias ad peccatum mortale obligare. Nam beatus Paulus de obedientia superioribus præstanda differens, non solum de ecclesiastica potestate, sed de omni potestate absolute loquitur est, sic dicens. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Et paucis interpositis, de sola potestate seculari loquens, ait. Dei enim minister est vindex in iram ei, qui malum agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ex quibus aperte constat, omnem potestatem, tam secularem quam Ecclesiasticam, posse condere legem obligantem ad culpam mortalem. Omnis igitur humana potestas, siue secularis illa sit, siue ecclesiastica, potest condere legem pœnalem obligantem in foro conscientiae illius transgressorem ad pœnam absq; aliqua iudicis sententia reddendam.

DE QUATVOR MODIS, QVI.

bus potest cognosci lex, quæ sententiam continet latam.

Cap. VI.

EX His omnibus, quæ in duobus proximè præcedentibus capitulis per me sufficienter (vt ego censeo) probata sunt, satis aperte constat humanam potestatem, siue laica illa sit, siue Ecclesiastica, posse condere legem obligantem ad pœnam in foro conscientiae absq; aliqua alia iudicis sententia subeundam. Nunc igitur vt rem absolutam & plenè consummatam redderem, opus esse censui vt declararem quomodo cognosci possit talis lex, & ab aliis, quæ talem obligationem non continent, plenè discerni. Quotquot sentiunt legem humanam posse obligare ad pœnam sine vltiori iudicis sententia, dicunt omnem legem siue constitutionem, quæ sententiam in se continet latam, obligare illius transgressorem ad pœnam in illa contentam absque aliqua alia iudicis sententia. Hæc autem vniuersalis regula etsi semper vera esset (quod an verum sit postea inquiremus) per illam tamè id, quod quaeritur,

ritur, non elucescit, sed manet adhuc æquè ignotum, vt ante. Quia quomodo possit cognosci lex, quæ sententiam à se latam continet, res est non parui negotij, & de qua etiam viri docti aliquando dubitant, & de qua inter eos omnes non cõuenit, sed alij aliter sentiunt. Quæ opinio: num diuersitas oritur ex multa verborum varietate, quibus legislatores vtuntur, quum tales leges pœnales condunt. Nam aliquando pœna inflictionem expriment per verbum imperatiui modi, aliquando per verbum modi indicatiui, & in modo indicatiui aliquando per verbum temporis præsentis, iterum per verbum præteriti, alias per verbum futuri. Aliquando sine verbo actionem aut passionem denotante, sed per verbum substantiuum, adfecto aliquo participio loquuntur. Aliquando diuersa aduerbia eisdem verbis adiungunt, vt per illa suam expriment intentionem. Hæc autem tanta verborum varietas non parum solet legentibus & audientibus difficultatem præbere. De quâ re, licet copiose, confusissimè tamen tractat Felinus in ca. Rodolphus, de rescriptis, in. §. Vltimo quia textus. Post Felinum multo prolixius quam ille de eadem re differit vir in vtroq; iure doctissimus Andreas Tiraquellus in fertilissimis illis commentariis, quæ fecit super legem, Si vnquam, C. de reuocandis donationibus. Sed licet illa, quæ de hac re vir ille doctissimus disseruit, vera sint & doctè tractata, multa tamen omisit, quæ mea sententia erant ad consummationem negotij, quod suscepit declarandum, necessaria. Deinde, ea quæ dicit, tanta verborum ambage & tanta citationum multitudine plena sunt, vt fastidium legentibus, præsertim Theologis, facile præbeant. & regulæ, quas pro huius rei cognitione statuit, tot patiuntur exceptiones, vel (vt illi loquuntur) fallentias, vt plures sint casus, in quibus regulæ fallunt, quam in quibus certitudinem habeant. Ob hanc causam ego tantam fallentiarum multitudinem, quæ memoriam valde perturbat, enitare cupiens, breuiorè & certiorè regulas excogitavi, quæ multo minores patientur exceptiones, & sic per compendium incedens, alios ad finem quæ situm citius perducam. Alios etiam modos, quibus semper sententia lata apertissimè declaratur, ab Andrea Tiraquello omisos, declarabo.

Felinus.

Andreas.
Tiraquel.

Primus mo-
dus: cogno-
scēdi senten-
tiam à iure
latam.

Primus & certissimus modus, quo apertissime declaratur legem poenalem continere sententiam latam: est, si postquam expressit poenam pro tali crimine instigendam, dicat quod qui crimen, pro quo talis imponitur poena, commiserit, incurrat illam sine aliqua alia sententia. Per hæc enim verba aut alia similia, quibus legislator declarat ad poenam per illam legem statutæ executionem, non requiritur aliam hominis sententiam, satis aperte docet legem illam continere sententiam latam, & quæ se sola obliget reum ad poenam in conscientia soluendam, aut sustinendam. Huiusmodi verbis usus est Martinus Papa huius nominis quintus, in constitutionibus, quas edidit pro vniuersitate studij Salmanticensis. Nam in cap. primo, ubi tractat de Rectore eiusdem vniuersitatis, dicit quod electus in Rectorem requiratur, vt electionem acceptare velit, & tandem hæc verba subiungit. Quod si facere neglexerit, omiserit, vel recusauerit quoquomodo, omni commodo & honore vniuersitatis priuatus, absq; alia declaratione censeatur, & per scholas vt per iurur, excommunicatus, & priuatus, publice nūtietur. Et hoc idē in omnibus & per omnia fiat de cōsiliariis & aliis officialibus dicti studij, si officia, ad que electi fuerint, recusauerint, neglexerint, & omiserint infra tēpus eis assignandū acceptare, aut etiam si se absentauerint, vel absconderint, ne acceptent. Hæc enim verba constitutionis Martini Papæ. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod præcipit, vt priuatus absque alia declaratione censeatur. Per quæ verba satis aperte declaratur, constitutionem illam continere sententiam latam, & obligare in cōscientia illius transgressorem ad poenam in illa contentam. Eisdem verbis usus est Paulus Papa huius nominis secundus in quadam sua extrauaganti Decretali, quæ incipit, Ambitiosa, ubi postquam præcepit, vt res Ecclesiæ sine licentia Romani pontificis non alienentur, & episcopis & abbatibus contrarium facientibus ingressum ecclesiæ prohibuit, tandem aliis prælatis contra illam cōstitutionem facientibus poenam imponens, hæc verba ait. Inferiores verò prælati, commendatarii, & aliarum ecclesiarum rectores, beneficia vel administrationem quomodolibet obtinētes, prioribus, præposituris, præpositatibus, dignitatibus, perso-

natibus

natibus, administrationibus, officis, canonicatibus, præbendis, aliisque ecclesiasticis cum cura & sine cura, secularibus & regularibus beneficiis, quorum res & bona alienarunt duntaxat, ipso facto priuati existant, illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur, possintq; per locum ordinarios vel alios, ad quos eorum collatio pertinet, personis idoneis (illis exceptis, quæ propter eam priuatæ, fuerint) liberè de iure cōferri, nisi alias dispositioni sedis apostolicæ sint specialiter ac generaliter reseruata. Hæc enim verba illius Decretalis. In quibus verbis id solum aduertere oportet, quod ait, absque declaratione aliqua vacare censeantur. Et quia verba ista tam aperte excludunt sententiæ declarationē vt nihil illis possit opponi, ideo summa syluestrina, in titulo, Emphiteosis, questione secunda, postquam dixerat semper esse necessariam iudicis sententiam declarantem crimen esse commissum, hæc tandem verba ait. Vbi autem lex vel statutum priuaret aliquem bonis, vel aliter ipso facto, non requiritur declaratiua sententia. Et sic fecit Paulus secundus in extrauaganti, quæ incipit, Ambitiosa. Hæc summa Syluestrina. Similia verba & multo fortiora habentur in quadam concessione Adriani Papæ huius nominis sexti facta insigni, & multorum doctissimorum virorū nutritori collegio sancti Bartholomæi, quod est in vniuersitate Salmanticensi. Nam viri docti & virtutis amatores & cupidi, qui tunc in illo collegio erant, optantes vt electio Rectoris eiusdem collegij, quæ quolibet anno in festo sancti Lucae fieri solet, & electiones aliorum collegiarum qui admittendi sunt ad illud collegium, liberè fierent, ita vt nullus alteri persuaderet, aut alterum (vt verbis illorū loquar) subornaret, sed quisque apud se ipsum solum de electio: ne facienda deliberaret, petierunt à Summo Pontifice Adriano, vt huiusmodi electiones liberè (vt dictum est) fieri sub certa poena præciperet, ad quam sine aliqua alia vltiori declaratione contrarium faciens esset obligatus. Verba petitionis quæ ad rem pertinent, omisis aliis, sunt ista. Sed permittat in omnibus & per omnia dictas electiones purè & rectè fieri, & alias faciens, toties quoties id fecerit, poenam viginti milium Moropetitorum monete illarum partium, quam dicto collegio integrè,

Y 3

&

& etiam aliqua eiusdem pœnæ postulatione, vel desuper requisitione, accusatione, probatione, vel iudicio ne in factis necesse sit, soluere & satisfacere sit adstrictus, incurrat. Ac quicumq; pœnatorum conscius, infra triduum a die notitiæ, quod sciuerit publice Rectori & Consiliariis ac collegialibus pro tempore existentibus in altari capella nuncupato ipsius collegij, sub simili pœna reuelare: ac Rector & collegiales pœnam eandem postquam de illius incurfione confiterit, infra alios octo dies sub excommunicationis latae sententiæ eo ipso incurrenda pœna, & à qua nõ nisi à sanctitate vestra, & apostolica sede, præterquam in mortis articulo possunt absolui, exequi tenentur, & qui executioni dictarum pœnarum contradixerit, excommunicatus eo ipso existat, & vt talis debeat euitari, Hactenus verba petitionis. Cui petitioni ipse Pontifex Adrianus vir longè doctissimus respondit, prout moris est Pontifices respondere, Fiat vt petitur. Per quæ verba actu Papa concessit quod ab illis petatum erat.

Felinus.

Nam illud verbum, fiat, quo Pontifices vti solent (vt Felinus annotauit in dicto cap. Rodolphus, numero. 3.) non dicit promissionem in futurum, sed concessionem in præfenti: quia est præfentis imperatiui modi. Ob quam causam ego non possum aliter sentire, nisi quod collegiales aut collegæ, qui in dicto collegio morantur, si contra illam Papæ concessionem fecerint, sint obligati in conscientia ad pœnas in illa contentas. Quoniam (vt in præcedenti cap. probatum est) Papa potest statuere legem obligantem in conscientia ad pœnam reddendam ante iudicis sententiam. At Papa non potuit apertius suam voluntatem ad hoc faciendum exprimere, quam dicendo quod qui contra fecissent, etiam sine accusatione, & sine probatione, & sine vlla declaratione essent obligati ad pœnam. Ergo cum tam aperte id Papa expresserit, consequens necessario est vt illi iuxta Bullæ tenorem sint in cõscientia obligati. Quod si nimium aspera illis videtur illa Papæ constitutio, & durum illis videtur se tam forti vinculo esse alligatos, ego illis velut amicis mihi charissimis consulere, vt ipsi à Papa petente eiusdem Bullæ reuocationem, ne forte id quod pro majori bono olim petatum est, in maius suarum conscientiarum

illarum damnatum vertatur. Sed circa illa verba Bullæ prædictæ hoc annotare oportet, quod licet collegialis quilibet illius collegij constitutionem illam pro electionibus datam transgrediens sit sine vltiori declaratione obligatus in conscientia ad pœnam illic taxatam, Rector tamen & alij, ad quos id facere spectat, non sunt obligati in cõscientia ad illius pœnæ executionem, nisi postquam illis de crimine conuictiterit. Tunc autem solum constare dicitur (vt dicitur in cap. Quæsitum, de cohabitatione clericorum & mulierum) quando fuerit per sententiam damnatus, aut ipse fuerit in iudicio confessus, aut quando tanta fuerit facti euidencia vt nulla tergiversatione celari possit. Et idem per omnia cõseo de illo qui electus in Rectorem vniuersitatis Salmanticensis noluit consentire electioni de se factæ: quoniam hic etiam sine vlla alia iudicis sententia est obligatus in conscientia ad pœnam in constitutione Martini Papæ decretam. An autem alia quæ tales similes leges aut cõstitutiones in iure ciuili habeantur, mihi non constat, nisi de sola vna quam legi in lege vltima. C. Locati, vbi postquam Iustinianus Imperator prohibuit militibus conductiones rerum alienarum, statim contra illos qui hæc legem fuerint transgressi hæc verba subnectit. Scituros quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto, vel aliqua sententia cadant militia. Vbi glossa declarans hæc verba, cadant militia, ait ipso iure. Nec aliam præter istam legem aut constitutionem in iure ciuili inueni, in qua manifestè iudicis sententia excludatur. Quis iam tam obstinati animi & atritiæ frontis erit, vt negare contendat aliquam esse pœnalem legem quæ absq; aliqua alia iudicis sententia obliget reum ad soluendum pœnã in lege contentam? Nam cum lex dicat quod sine aliquo facto vel aliqua sententia cadat militia, necessarium est dicere sententiam iudicis nõ esse necessariam, aut legem illam linguacem & blateratam esse, cum eam transgressoribus pœnam minetur, quam infringere non potest. Sunt multæ aliæ leges aut Pontificum cõstitutiones quæ latenter per alia verba nõ tam manifesta inuunt sententiam iudicis nõ esse necessariam. Nam sunt aliquæ dictiones, quibus legislator indicat ipsam legem esse satis ad executionem pœnæ per eum statutam.

& ex consequenti ostendit aliam iudicis sententiam non esse necessariam. Nam si iudicis sententia esset necessaria, lex ipsa per se non sufficeret ad pœnæ executionem. Huiusmodi dictiones sunt hæc quæ sequuntur. Ipso iure, de iure, Ipso facto, Eo ipso, Auctoritate huius legis. In his omnibus & aliis similibus dictionibus aperte declaratur ipsam legem esse satis, ac proinde hominis sententiam non esse necessariam. De hac dictione, Ipso iure, omnes concorditer sentiunt, illam declarare sententiam latam, neque hætenus vidi aut audiui aliquem qui cōtrarium doceret. Felinus in dicto cap. Rogulphus, numero. 24. dicit hanc dictionem firmitatem plenissimam exprimere. Et idem docet glossa in cap. 1. de rescriptis, lib. 6. Et inde conuincitur hos omnes quos statim enumerabimus canones continere sententiam latam. cap. Excommunicamus. §. Credentes, de hæreticis. cap. Statutum. §. ultimo, de rescriptis libro sexto, cap. Quam sit, de electione, eodem libro. capite, Ultimum, de officio delegati, eodem libro. Clementina prima, de rescriptis. In extrauaganti, suscepti regimini, & in extrauaganti, Execrabilis. In his omnibus sicut constat esse latam sententiam, ita etiam constat nō esse necessariam iudicis sententiam ad pœnæ executionem. Nam si sententia iudicis aut aliquid aliud a iure esset necessarium, non esset verum id quod lex ait, pœnam videlicet ipso iure esse infligendam. Et idem prorsus sentiendum est de his dictionibus, Ipso facto: quoniam hæc dictiones etiam excludunt hominis sententiam ad pœnæ executionem. Nam si hominis sententia aut aliquid aliud post crimen commissum restaret faciendum, vt transgressor legis incideret in pœnam a lege statutam, tunc falsum esset quod lex ait, pœnam ipso facto infligi post crimen commissum. Ad eundem modum sentire oportet de his dictionibus, Eo ipso, quoniam eandem habent cum præcedentibus significationem; propter quod Ioannes Andreas in cap. Quia serpe, de electione libro sexto optime agnoscens harum dictionum significationem, dicit eas significare sine hominis adminiculo. Ex qua declaratione constat verba illa excludere hominis sententiam. Quid igitur ad hæc respondebunt illi qui dicunt nullam legem poenalem obligare reum ad pœnam ante iudicia

Felinus.

Ioannes
Andreas.

iudicis sententiam? Si ipsa lex in obligatione ad pœnam reiciit hominis sententiam, aut lex ipsa falsum dicit, aut reus incidet in pœnam ab ipsa lege statutam etiã ante iudicis sententiam. Neque aliud sentire oportet de his dictionibus. Auctoritate nostra, auctoritate huius legis, aut aliis similibus dictionibus, Quoniã omnes istæ & si quæ aliæ similes sunt, apertissime indicant solam legis auctoritatem sufficere ad pœnæ executionem, ac proinde non esse necessariam iudicis sententiam. Alioqui si illa esset necessaria, sola legis auctoritas non sufficeret. Er hinc constat sententiam esse latam in cap. Si quis, quod habetur. 2. q. 3. Vbi Papa Gelasius cuius est ille canon, ait. Si quis contra huiusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat se iacturã infamiae sustinere. Hæc Gelasius Papa. Sed glossa in illo capite, dicit ibidem non contineri sententiam latam, sed ferendam; & probat per l. Athletas. §. Calumniator. ff. ex quibus causis irrogatur infamia. Hoc tamen loco valde fallitur glossa, quia etsi lex illa, Athletas, quam ipsa citat, sententiam solam contineret ferendam, nihil tamen inde probaret. Quoniam Gelasius Papa non dicit se irrogare infamiam auctoritate legis imperialis, sed auctoritate huius suæ sanctionis. Deinde, verba quæ Gelasius Papa subiungit, aperte declarant canonem illum sententiam continere latã, sic enim ait. Vt damno pudoris, & æstimationis dispendio discat sibi alienæ verecundiæ impune insidiari, saltem de cætero non licere. Hæc ille. At, si sententia solum ferenda illic exprimeretur, aliquando posset quis alienæ verecundiæ impune insidiari. Quoniã posset contingere, vt iudex ad quem spectaret contra sic insidiantem infamiae sententiam proferre, nollet talem sententiam dicere, & tunc qui falso accusauerat, esset impunis. Si verò canonis illius sententiam dicamus esse latam, nunquam poterit aliquis alienæ verecundiæ impune insidiari, quia statim post crimen commissum ipso iure patitur pœnam contra illud statutam. Cum igitur per omnes has dictiones iam enumeratas, vt ex illarum significatione constat, hominis sententia reiciatur, & tota vis & potestas ad pœnæ executionem tribuatur legi, conuenitur inde apertissime illas omnes dictiones exprimere

sententiā latā, quę obliget in cōscientia reū ad penā absq̄ aliqua iudicis sententiā reddendā. Nā sicut iudex iudicis lege possit reū ad penā dānare, & ad illā obligare, ita e contrario potest lex eundē reū ad penā sine iudice dānare, & ad illam sine ministerio iudicis obligare. Quoniam, (vt supra capite. 5. huius secundi libri diximus) non minoris potestatis est circa obligationem ius quā iudex.

Secundus
modus co
gnoscēdi
sententiā
a iure latā.

Secundo modo lex declarat apertissime se continere sententiam latam, quando ipsa dicit quod transgressor illius sit obligatus in conscientia, ad soluendum penam in illa contentam. Hęc enim verba tam aperte manifestant legislatoris mentem & intentionem, vt nullus reus iniquatur iustitiam dubitationi locus, an ipse voluerit per talem legē obligare in conscientia illius transgressorem, ad penam in illa contentam. Probauimus enim iam capite quinto huius libri humanam potestatem, siue laicā, illa sit siue ecclesiastica posse legem poenalem condere, quę obliget in conscientia reum ad penam. Talem autem potestatem se velle exequi, non potest apertius declarare, quā si in lege ab ea condita dicat illius transgressorem esse in conscientia obligatum ad penam reddendam. De hac re nullum credo haberi exemplum in iure communi, siue canonico, siue ciuili. Nam multos viros in vtroque iure doctissimos pro hac re consului, qui omnes concorditer sententia responderunt, nullam talem legem in iure communi haberi quę aperte dicat illius transgressore esse obligatum in conscientia ad reddendam penam in illa expressam. Verum etsi hoc in iure communi nō habeatur, in iure tamē Hispano præsertim regni Castellæ multę similes habentur leges, de quibus aliquas in exemplum proponam, vt ad instar illarum de omnibus aliis similibus. lector censeat possit. In libro secundo ordinationum Regalium, titulo nono, lege prima, vbi tractatur de premio suorum laborum, quod secretarij regis accipere possunt, ab illis in quorum vtilitatem instrumenta faciunt, legislator statuit penam contra illos qui plura accipiunt, quā per legem est definitum: & tandem in lege secunda ad prædictorum meliorem obseruationem hæc verba subiungit. Iurent quod obseruabunt ea quę in præcedenti capitulo ordinata sunt, & quod non accipiant munera.

munera, & quod soluent pœnas, si in eas inciderint, ad quas ex nunc eos condemnamus, ita vt sint obligati in foro conscientię ad soluendum eas absque hoc, quod sint ad illas condemnati. Hęc sunt verba legis. Et in eodem libro secundo, titulo. 15. præcipit, vt nullus iudex aut notarius recipiat a litigantibus munera, & contrarium facientibus imponit graues pœnas, & tandem hæc verba subiungit. Iurent omnes iudices & tabelliones aut notarij se obseruaturos has dictas ordinationes, & soluturos pœnas prædictas, ad quas ex tunc eos condemnamus, ita vt sint obligati in foro conscientię ad soluendum eas, absque hoc quod ultra ad eas condemnentur, quanuis crimen eorum sit occultissimum. Hactenus verba legis. In quibus verbis duo potissimum annotare oportet. Primum est, quod hæc lex sicut & præcedens dicit se obligare in conscientia reos ad pœnas in illa decretas, absque hoc quod oporteat eos iterum condemnari ad eas. Alterum est, quod dicit se obligare ad tales pœnas quanuis crimen commissum sit occultissimum. Quibus verbis iterum indicauit se velle excludere aliam iudicis sententiam: quoniā talis dari nō potest ab homine circa crimen occultum, quod testibus probari non potest. Et hæc duę leges sufficiunt ad testimonium huius quod in hoc secundo modo sententię latę diximus. Si quis adhuc tertium desiderat testimonium videat in eodem secundo libro, titulo finali, legem finalem. Quæ tria testimonia apertissime conuincunt eos qui docent nullam legem poenalem obligare reum in foro conscientię ad pœnam sine iudicis sententiā. Nihil enim apertius dici potest, quā quum dixit obligare in foro conscientię. Si quis dicat hoc nō posse lege humana statui, supra iam probauimus oppositum in cap. 5. huius libri secundi. Quia cum neque lege naturali neque lege diuina sit prohibitum potestati humane talem legem statuere, conuincitur in de humanam potestatem posse talem legem statuere, præsertim cum talis lex (vt supra capite. 4. diximus) multum iuuat ad obseruationem legis diuinę, & aliarum legum humanarum.

Tertio modo constat legem aliquā continere sententiam latam, & obligare in conscientia illius transgressorem ad pœnam

Tertius
modus co
gnoscēdi
sententiā
a iure latā.

penam in illa expressam, si lex ipsa decernat, ut nullus
 ipsius legis transgressorē absoluerit postea delicto com-
 missio, donec ille persoluat penam pro delicto ab ipsa lege
 impositā, Sed talem legem laica potestas eōdem non va-
 let. Quia potestas laica siue Rex, siue Imperator non po-
 rest aliquid circa sacramentalem peccatorum absolutio-
 nem statuere, augendo aut minuendo sacerdotum pote-
 statem circa illam. Nō enim regibus aut imperatoribus,
 sed solis sacerdotibus dictum est: Quorum remisimus
 peccata, remissa sunt: & quorum retinueritis, retenta sunt.
 Nec etiam possunt reges aut imperatores excommunica-
 re, aut interdiciere subditos suos. Quia non illis, sed Pe-
 tro dictum est: Quodcumque ligaueris super terram, erit
 ligatum & in cœlo. Potestas regum & imperatorum
 ideo laica dicitur, quia ad res Ecclesiasticas, quales sunt
 omnes illæ quæ ad sacramenta aut fidem Catholicam spe-
 ctant, non dirigitur, sed ad solas res forenses, quæ ad pa-
 cificam populi gubernationem pertinent, respicit. Circa
 res quæ purè Ecclesiasticæ sunt, inferiores sacerdotibus
 sunt reges & imperatores. Et in huiusmodi rebus ego in-
 telligo datum esse regibus superiorem illum ex sacerdo-
 tibus qui erant in Anaroth cui dominus dixit: constitu-
 te super reges & regna. Et inde apertissimè constat reges
 aut imperatores non posse statuere legem, quæ sacerdoti-
 bus alicuius peccati absolutionem interdicit. Potestas
 autem Ecclesiastica hoc potest circa sacerdotes illi subdi-
 tos: quia & si illorum potestatem, quæ à Theologis vo-
 catur potestas ordinis, non possit minuere, potest tamen
 minuere potestatem, quæ ab eisdem dicitur potestas iu-
 risdictionis. Talem igitur potestatem minuendo efficiet,
 ut qui ante erant subditi alicui sacerdoti, postea nō sint
 illi subditi. Et inde deducitur, ut superior possit sacerdo-
 ti inferiori interdiciere alicuius absolutionem: quia sic in-
 terdicens nihil aliud efficit, nisi quod is qui erat subdi-
 tus sacerdoti, non sit circa illud peccatum illi subiectus.
 Quum autem non fuerit illi subiectus, sacerdos (ut con-
 stat) illum absolueri non poterit: quia potestas ad absol-
 uendum utramque in se complectitur potestatem, videlicet
 ordinis & iurisdictionis. Solus igitur Summus Ecclē-

stæ Pon-

stæ Pontifex, qui supremam in ea habet potestatem, po-
 test omnibus aliis sacerdotibus alicuius peccati absolu-
 tionem interdiciere. Et inde colligitur ut ille solus possit
 legem poenalem statuere, quæ omni sacerdoti prohibeat,
 ut nullus eiusdem legis transgressorē absolueri possit à
 delicto commissio, donec ille persoluat penam pro delicto
 ab ipsa lege impositam. Talis est lex aut constitutio
 quæ habetur in cap. Romana. §. Procuraciones, de censu-
 ribus, lib. 6. In illo enim loco Innocentius Papa huius
 nominis quartus illius constitutionis conditor, modum
 visitationis tribuens Archiepiscopo iuxta quem suā dice-
 cesim & alias episcoporum suffraganeorum visitare de-
 beat, monet illum ut caueat ne ipse vel quisquā suorum
 aliquid munus quodcumque sit, & qualitercumque offer-
 rat, presumat recipere, ut nō quæ sua sunt videatur que-
 rere, sed quæ Iesu Christi. Quia monitione & præcepto
 præmissio, tandem contra illius transgressorē penam
 imponens, hæc verba subnectit. Quod si fuerit contra
 præsumptum, recipiens maledictionem incurrat, à qua
 nunquam, nisi duplum restituat, liberetur. Hæc ibi Inno-
 cētius. In quibus verbis duo potissimum annotare oportet.
 Primum est, quod ait illius constitutionis transgresso-
 rem incurrere maledictionem. Per quod verbum aperte
 declarat constitutionem illam obligare ad peccatum
 mortale. Quia nullus incurrit maledictionem nisi per
 peccatum mortale. Nam qui in gratia existit, Dei benedi-
 ctionem secum portat. Quam benedictionem quisquā
 habuerit, illa permanente maledictionem incurrere non
 potest. Alterum est, quod à tali maledictione absolui nō
 potest, nisi duplum restituerit. Et in hoc verbo consti-
 tutio illa aperte ostendit se esse poenalem, & latam contra
 sententiam, quæ in foro conscientie obliget reum
 ad penam in illa expressam. Nam quisquā in peccato &
 maledictione existit, obligatus est in conscientia, ut ali-
 quādo sui peccati absolutionē petat. Talem autē absolu-
 tionem (ut prædicta constitutio docet) impetrare non
 potest, nisi duplum restituat: ergo obligatus est in con-
 scientia ad duplum soluendum. Et certè hæc constitutio
 perfectè conuincit falsam esse opinionem illorum qui di-
 cunt nullam legem poenalem obligare in conscientia reum
 ad

Qua data cōstitutione statim contra transgressores penā subnectit. huiusmodi vobis, sic inquit. Si quis autem præsentis constitutionis & ordinationis violator extiterit, ipsum penas statutas in cap. Si diligenti, de foro cōpetenti, & viginti florenorū hospitali studij applicātorum etiam si iudex fuerit, incurrere volumus ipso facto. Et si requisitus per Rectorē vel alium loco eius infra quim decim dierum spacium soluere malitiosē aut diligenter distulerit, ipso facto eum excommunicationis vinculo innodamus, a qua taliter innodatus absolui non possit, docet prædictam penam soluerit, vel infra breue tempus a Rectorē præfato, considerato delinquente, præsigēdum, cautionem desoluedo præstiterit sufficientem. Hactenus ex constitutionibus Martini Papæ. Et de his omnibus constitutionibus nullus merito dubitare potest, an obligent in conscientia illarum transgressores ad penas in illis contentas absque aliqua alia iudicis sententia. Quia cum transgressor illarum non possit absolui a crimine transgressionis nisi penam in constitutione statutam soluat, conuincitur inde apertissime illum teneri in conscientia, ad talem penam soluendam absque alia iudicis sententia. Et vt rem hanc apertioem faciamus, ponamus Petrum fecisse contra aliquam prædictarum constitutionum Martini Papæ, & nunquam iudicem declarasse, nec in posterum declaraturum quod Petrus Papæ constitutionem fuerit transgressus. In tali rerum eventu dico Petrum teneri in conscientia ad penā constitutionis soluendam. Nam Petrus tenetur in conscientia sui criminis absolutionem impetrare, ergo tenetur in conscientia penam in constitutione contentam soluere. Consequenter inde apertissime constat esse bona, quod (vt ipsamet constitutio præcipit) non potest talem peccati absolutionem obtinere, nisi prius penam a constitutione decretam soluat. Et certē ego non video quo pacto huic argumento respondere possim, qui dicunt nullam legem penalem obligare in foro conscientia ad penam in illa contentam, nisi forte dicant Martinum papam non potuisse tales obligationes ad penas imponere, & ita errasse cum tales constitutiones condidit. Hoc autem dicere, vt firmissimē credo vehementer formidabunt, hi qui nobis

contra:

contrariam in hac parte tuerentur sententiam. Quoniam hi omnes ex eorum numero sunt, qui Papæ potestatem potius augere, quam minuere semper contendunt.

Quarto modo lex poenalis ostendit se continere sententiam latam, & per consequens obligantē in foro conscientia ad poenam in illa statutam, si illis verbis præsentis temporis & indicatiui modi vtatur, quibus vtitur iudex cum sententiam contra reum profert condemnando illum ad poenam. Iudex sententiam proferens contra reum hæc aut similia verba profert. Excommunico, interdico, suspendo, priuo, relego, damno, condemno te, aut præcipio tibi, vt hoc vel illud facias. Si igitur lex his verbis aut aliis similibus præsentis temporis, indicatiui modi vtatur, sine dubio villo latam continebit sententiam obligantem in conscientia reum ad poenam in illa contentam. Si enim lex sic dicat: Excommunicamus, aut suspendimus, aut priuamus dominio bonorum suorum, aut damnamus ad talem pecunie multam eum qui hoc, aut illud crimen commiserit, sententia est ab ipsa lege lata. Nam si tali lege stante adhuc necessaria esset sententia iudicis quæ reum condemnaret, vt Caietanus in sua summa dicit, sequeretur falsum esse quod ipsa lex dicit. Nam falsum esset quod lex priuat aut damnat reum ante iudicis sententiam, si illa semper esset necessaria ad reæ condemnationem. Vt igitur omnem falsitatem a lege propellamus, oportet vt rem ita fieri dicamus, quemadmodum lex ipsa exprimit. Lege ergo sic dicente: excommunicamus eum qui manus violentas in clericum iniecerit, quisquis tales manus in clericum iniecerit, erit statim per legis sententiam excommunicatus. Si lex sic diceret, priuamus dominio bonorum suorum eum qui hominē occiderit, quisquis hominē occiderit, erit eo ipso per legis sententiam priuatus dominio bonorum suorum, absque aliqua alia iudicis sententia. Talibus verbis vtitur papa in capitulo, Excommunicamus primo & secundo, de hæreticis. Nā in primo capitulo sic ait, Excommunicamus, & anathematizamus omnē hæresim extollentem se aduersus hanc sanctā, orthodoxā & catholicam fidem quam superius exposuimus, condemnantes hæreticos vniuersos quibuscunque nominibus censeantur. In alio autem

Z

capitulu

Quartus
modus co-
gnoscendi
sententiam
a iure latā.

capitulo, hæc quæ sequuntur verba continentur. Excommunicamus & anathematizamus vniuersos hæreticos, & c. Quæ istorum duorum capitulorum verba (vt omnes concorditer docent) apertissime sententiã proferunt à iure latam, & non à iudice ferendã. Similia verba sunt quibus vtitur Papa in cap. Vel non, de temporibus ordinationum, vbi loquens de puero tredecim annorum à quodam episcopo in diaconum ordinato, hæc ait. Quem ab officio diaconatus vsque ad ætatem legitimam in iniuriã suspendimus ordinantis. Hæc verba (vt notum est) sententiã continent à iure latam. Et inde sequitur vt qui infra ætatem debitã ordinatus est, sicut peccauit mortaliter ordinem recipiẽs, ita etiam eundem ordinem exercens, quia ab illius ordinis exercitio ipso iure suspensus est. In cap. Dilectus, eodẽ titulo, similibus etiam verbis vtitur Papa contra episcopum, qui tres sacros ordines eodem die cuidam canonico concessit. Sic enim ait. Ipsum tandiu ab ordinandi suspendimus potestate, donec nostram meruerit gratiam obtinere. Quæ verba manifestè sententiã exprimunt à iure latam. Sed de his verbis declaramus, decernimus, definimus, cõsemus, iudicamus, & aliis similibus verbis, quæ potius actum declarationis quã damnationis significant, meritò dubitari potest, an lex quæ talibus verbis vtitur, sententiã contineat latam, an à iudice ferendam. De quã re prout ego sentio, non potest certa & vniuersalis regula dari, sed inspiciendæ sunt aliæ voces quæ post talia verba subiunguntur, & iuxta illorum qualitatem & conditionem erit de talibus verbis censendũ. Si post talia verba actum declarationis aut definitionis significantia, sequatur verbum præsentis aut participium præteriti temporis importans pœnam aliquam, tunc sine dudio talis lex dicitur continere sententiã latam. Vt, gratia exempli, si lex aut constitutio dicat. Qui hoc aut illud crimen commiserit, declaramus aut censemus esse eum excommunicatum, aut amisisse dominium bonorum suorum, aut esse infamem, lex erit quæ latam contineat sententiã. Imò per talia verba videtur lex excludere iudicis sententiã tanquam non necessariã. Nam quod semel à lege declaratum aut definitum est, non est opus iterum per hominem

minè declarari aut definiti. Talibus verbis vtitur Papa in cap. Nouit, de his quæ sunt à prelato, vbi scribẽs Hie rosolymitano patriarchæ, qui sine consensu sui capituli abbates & abbatissas, & alias ecclesiasticas personas instituebat, & destituebat, sic ait. Nos enim tales institutiones & destitutiones carere decernimus robore firmitatis. In quibus verbis (vt glossa ibidẽ docet) sententiã à iure lata manifestatur, propter id quod ait, carere firmitatis. Et similia verba ponuntur in cap. i. de schismaticis & ordinatis ab eis. Ad hoc caput referri possunt dictiones illæ per quas lex præcipit iudici, vt declaret reũ incurrisse in pœnã, sic dicendo. Denuntia talẽ esse excommunicatum, aut declara illũ esse suspensum, aut declara illum esse priuatum dominio bonorũ suorum. Nam quæ per illa verba lex cõmittit iudici nõ sententiã cõdemnatiam, sed executionẽ aut declarationem sententiæ, satis apertè indicat ante talem iudicis declarationẽ sententiã esse iam à iure latam. Alias iudex sententiæ declarationem proferens, falsum diceret declarando excommunicatum aut suspensum eum, qui non esset excommunicatus neque suspensus. De hac re habemus exemplum in capitulo, Tam literis, de testibus, vbi licet illi de quibus textus loquitur, non essent per aliud ius suspensi, tamẽ papa committendo executionẽ suspensionis, per illa verba apertè indicat se suspendere illos. Sic enim ait. Ab officio & beneficio denuntiet is esse suspensos donec mereantur nostram indulgentiã obtinere. In quibus verbis cum non præcipit vt suspendat, sed vt denuntiet esse suspensos, constat latam esse sententiã.

DE ALIIS QVA TVOR MODIS QVIBVS

ostenditur legem pœnalem non ferendam, sed

latam continere sententiã.

Cap. VII.

VIDENS prolixam esse hanc rem, quæ inquirit de modis omnibus quibus cognosci potest legẽ pœnalem continere sententiã latã, ne fastidium tantã vnus capituli prolixitas præberet lectori, decreui hanc rem duobus capitulis partiri, ita vt vtroque illorum quatuor tantum modi explicarentur, & sic res tota duobus capitulis absolueretur. Declatis igitur quatuor

Z 2 modis

Quintus
modus co-
gnoscendi
sententiam
à iure lata.

modis in proximè præcedenti capitulo, opus est vt reser-
quos quatuor in hoc capitulo explicemus. Quinto mo-
do cognoscitur legem aliquam continere sententiam la-
tam, si in illa ponantur verba per quæ reddatur irrita &
inanis actio aut passio, quæ in penam criminis fuerat
per ipsam legem interdicta. Vt autem quod dico clarius
omnibus innotescat, volo de hac re aliquas canonum
constitutiones, aut leges in exemplum proponere. In
cap. Statutum. §. vltimo de rescriptis. lib. 6. dicitur. Sit
ipso iure irritum & inane. In cap. Fundamenta. §. Quod
si secus, de electione, libro. 6. habentur hæc verba. Irrita
prorsus ex nunc & vacua nuntiamus. In ca. Quorum-
dam in fine, eodem titulo & libro dicitur. Omnino de-
cernimus irritum & inane. In Clementina Pastoralis,
in fine, de sententia & rejudicata sic dicitur. Declaramus
fuisse & esse omnino irritos & inanes, In Clementina. l.
de concessione præbendæ, dicit Papa. Ex tunc etiam in-
ane decernentes & irritum & in capit. Quicumque. §.
Hæretici, de hæreticis. libro. 6. habentur hæc verba.
Quod si fecus actum fuerit, sit irritum & inane. Et idem
innuit in capite. Cum dilectus, de consuetudine, ubi
Papa dicit iustitia exigente cassasse electionem à suspen-
so factam. Nam per hæc verba apertissime declarat ele-
ctionem ab homine suspenso factam, irritam fuisse &
inane. In l. Statuimus, in fine. C. de episcopali audien-
tia, dicitur. Ex tunc irritas decernimus & inanes. In his
omnibus & aliis similibus legibus & constitutionibus
apertissime per illa verba declaratur sententiam esse la-
tam. Sed quia multæ sunt & variæ voces quibus leges
aut constitutiones solent declarare irritum esse aut ina-
ne, quod contra legem actum est, ideo omnes illas quas
mihi memoria suggererit hic recensere curavi, & ex illis
poterit lector de aliis si quas fortè omiserim, facile iudi-
care. Hæc verba, careat viribus aut non obtineat vires,
aut careat omni robore firmitatis, aut alia similia deno-
tant latam esse sententiam. Talia verba habentur in cap.
Ad aures, de rescriptis, in capit. Decet. §. vltimo, de im-
munitate ecclesiarum libro. 6. & in Clem. Quia contine-
git. §. Vt autem, de religiosis domibus. In his locis & in
omnibus aliis similibus lata habetur sententia, quæ ad sui
execu-

executionem non requirit aliam iudicis sententiã. Nam
si quid competeret parti ad quod tollendum necessaria
esset iudicis sententia, non careret omni robore & firmi-
tate, & omnibus viribus. Firmitatem enim aliquam, aut
vires aliquas constat habere id, ad quod deliciendum est
necessaria iudicis sententiã aut aliquid aliud adiutorium.
Felinus in dicto cap. Rodolphus, postquã dicit prædicta
verba continere sententiam latam, hoc dictum per se-
quentia verba temperat. Nisi proferretur (inquit) in ma-
teria in qua per alia iura esset declaratum quod non irri-
taretur actus ipso iure, puta in literis ad lites, in quibus
est declaratum quod surreptio non vitiet ipso iure, vt ha-
buimus supra cap. Ad audientiam. 2. Tunc si qua iura di-
cunt, viribus careant, intelligitur ope exceptionis: & ita
loquitur cap. Cæterum, in verbo nullam iuris firmitatẽ
obtineant. Hæc Felinus. In illis ramen verbis videlicet
careat viribus aut roboris firmitate, hoc annotare oportet,
quod si illa verba vim latæ sententiæ continere dicimur,
non ideo solum hoc ita esse credimus, quia verba
hæc videlicet, vires, aut robur, aut firmitas ponitur post
verbum careat. Nam licet nullum horum verborum illis
lic apponatur, sed sola verba denotantia rem qua quis
priuari debet, ponantur post hoc verbum careat, senten-
tia lata per talia verba declaratur. Vt, gratia exẽpli, si lex
dicat. Careat omni priuilegio, omni iure, aut actione,
aut commodo, aut honore, aut dominio. In omnibus his
verbis declaratur esse sententiã lata. Dominicus de sancto
Geminiã in cap. 1. de clericis coniugatis, lib. 6. dicit quod
hoc verbum, careat, totalem denotat priuationẽ, per no-
tata per glossam in Clementina. In plerisque, de electione.
Et merito ita dixit, quoniam hoc verbum, careo, sicut quod
libet aliud priuationem significans, in quocunq; tempo-
re ponatur, habet latentem vim negationis inclusam.
Et ob hanc causam Dialectici docent omnia talia verba
habere vim & potestatem signi vniuersalis, & propterea
distribuere (sic enim illi loquuntur) nomen quod ab aliis
quo illorum verborum regitur. Et ita docent illi idem
esse, si quis dicat, careat viribus, ac si diceret, careat omni-
bus viribus, aut si dicat, omnino careat viribus. Et inde
constat superfluas esse disputationes, quas iurisperiti face-

Felinus in
c. Rodolph.
de rescrip.
numero. 37.

se solent de huiusmodi dictionibus, profusus, penitus, omnino. Quonia nulla istarum dictionum ponitur in aliqua lege ad irrogandam penam, nisi in illa ponatur negatio aperta, aut verbum quod negationem in se latentem contineat. Idem igitur est dicere, careat, aut omnino careat, aut profusus careat, aut penitus careat. Nam in ca. de schismaticis & ordinariis ab eis, habetur haec verba. Qui dignitates ecclesiasticas seu beneficia per dictos schismaticos acceperint, careant imperpetuum. In quibus verbis sententia exprimitur lata, quamuis non ponatur haec dictionum, omnino, aut profusus. Et idem sper omnia dicendum erit, si illae dictiones iungantur cum aliis verbis priuationem significatibus, ut sunt, priuari, spoliari. Haec enim verba, & si quae sunt alia illis similia, idem profusus significant per se posita, ac si illis iungantur illae praedictae dictiones quae solent esse vniuersalitatatis signa. Vbi autem totalis est priuatio, necesse est priuationem ipso iure induci: quia qui totum dicit, nihil excludit. Ex quo aperte deducitur canones sequentes latam continere sententiam. Cap. Quisquis, de electione, ubi ait, electionis comodo careat. Capit. Ne pro defectu, eodem titulo, in verbis quibus ait, eligendi potestate careant ea vice: & continuo sequitur, ac ipsa eligendi potestas ad eum qui proxime praesente dignoscitur, deuoluatur. Per quae posteriora verba aperte declaratur priora illa verba, eligendi potestate careant, latam continere sententiam. Audio esse aliquos iurisperitos qui docent contrarium, ut puta Hostiensis in capit. Nouit, de his quae sunt a praetore: Vbi tenet contra glossam ibi, & idem in ca. ultimo, de rescriptis, & Baldus in eodem capitulo: qui haec verba illius capituli, omnimodo careant, sic exponunt & interpretantur, scilicet per sententiam. Ad hoc autem dicendum haec ratione persuadentur, quod scilicet cum hoc verbo, careat, ponuntur aliae dictiones sententiam latam declarantes, quas non esset opus addere, si illud verbum se solo sufficeret latam exprimere sententiam. Nam in capit. 2. de aetate & qualitate dicitur omnino viribus carere, & in capit. 1. de postulatione praetorum, lib. 6., ponuntur eadem verba: & in ca. 1. de vita & honestate clericorum ponuntur haec verba. Ipso iure, careant. Non autem fuisset necessarium dicere, Ipso iure, si illud verbum, careat, satis esset per se solus

Hostiensis.

Baldus.

24

ad latam exprimendam sententiam. Sed re vera (ut ingenue loquar) leuissimum est hoc argumentum, & indignum ut propter illud tales & tanti viri moueri debuissent ad praedictam sententiam asserendam. Nam si haec ratio alicuius esset momenti, oporteret etiam propter illam dicere has dictiones, non valeat, non dicere sententiam latam, cuius contrarium est concorditer ab omnibus receptum, ut statim dicemus. Consequentiam autem probo per ca. 1. de rescriptis, libro. 6. ubi ponitur haec verba simul. Ipso iure non valeat. At si haec verba, non valeat (ut illi argumentantur) sola sufficerent latam exprimere sententiam, non fuisset opus addere alio duo verba, videlicet ipso iure. Sed licet illa verba aut alia similia quae aperte latam inducunt sententiam in illo loco, aut quouis alio ponantur, non ideo conuincitur ut reliqua omnia, quae cum illis iunguntur, per se non sufficerent latam declarare sententiam. Nam saepe multae tales dictiones simul in eadem lege aut constitutione iunguntur, non quod earum quaelibet non sit satis ad efficiendum latam sententiam: sed ut certius & apertius declaratur sententiam esse latam in tali lege aut constitutione. Hoc enim aperte annotauit glossa in simili alia re, in cap. Licet canon, in principio, de electione, lib. 6. ubi haec dicit. Nec fuit hoc propterea superfluum, cum clarius exprimat. Accedit ad haec quod nunquam videmus duas aut tres dictiones sententiae, in eodem textu simul coniungi. Nam in capit. Cum ex eo, in fine, de electione libro. 6. ponuntur simul haec verba. Ex tunc dictam poenam ipso iure se nouerint incurfuros. In quo verborum contextu, haec duae voces, ex tunc, & ipso iure, latam sententiam inducunt, etiam si seorsum earum quaelibet poneretur. Et in cap. Excommunicamus, paragra. Credentes, de hereticis, quatuor dictiones quarum quaelibet se sola sufficeret latam exprimere sententiam, simul in eodem verborum contextu iunguntur. Sic enim illic dicitur. Ex tunc ipso iure sit factus infamis. Nam praeter has dictiones, ex tunc, & ipso iure, de quibus iam diximus, hoc verbum, sit, & participium praeteritum temporis, factus, (ut postea dicemus) latam aperte indicat sententiam. Oporteret igitur, si ratio Hostiensis & Baldi esset efficax, nullam istarum quatuor dictionum, quas nunc memorauimus, esse sufficientem ad latam sententiam

Z 4 expri-

exprimendam : quia cum qualibet illarum ponitur alia quæ se sola sufficeret latam ostendere sententiam . Et igitur ratione qua vnâ excluderis, alteram quamlibet excludere teneberis. Et possunt etiam pro eiusdem rei testimonio adduci ferè omnes illi textus quos in principio huius quinti paragraphi principalis citauimus . Quia ferè in omnibus illis ponuntur saltem duæ dictiones simul, quam quælibet seorsum sufficeret latam inducere sententiam nec tamen ideo alia superfluit, quum ad maiorem declarationem sit addita. Nec miretur aliquis quod hoc in humanis literis accidat, cum idem in diuinis literis sæpissimè contingat, in quibus impium esset dicere aliquid esse superfluum, Nam propheta regius de verbis Christi Saluatoris nostri propheticè loquens, dixit. Et folium eius non defluet. Quod autem verba idem ferè significantia simul in eodem verborum contextu iungantur in sacris literis, multis testimoniis probari potest. Ecce enim (inquit propheta) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. In quo versu constat idem in secunda parte exprimi, quod in priore versus parte dictum fuerat. Et in alio psalmo idem propheta ait. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. In quo versu, beato Augustino ita interpretante, secunda pars apertius declarat id, quod in prima parte obscurius fuerat dictum. Nam quod in prima parte appellauit insipientiam, in secunda parte vocauit delicta. Et in illo loco admonet B. Augustinus hoc sæpe in sacris literis contingere. Nullus ergo admirari debet, si in textibus canonum aut legum dicamus, multas aliquando dictiones simul coniungi, quarum quælibet seorsum sufficeret latam inducere sententiam: quia ad certiores & maiorem late sententiæ declarationem factum est. Hac igitur occasione oblata, decreui admonere in genere lectorè, vt nunquã hoc solo argumento moueatur ad dicendum, aliquam dictionem non exprimere sententiam latam, propterea quod cum illa coniungitur alia dicitio, quæ apertissimè indicat sententiam latam. Quia multæ tales dictiones (vt nunc diximus) coniunguntur ad maiore rei explicationem. Hac igitur dictione tam prolixè declarata, oportet vt ad reliquas similes, quæ

quæ actionem ostendunt esse irritam & inanè, interpretandas, nostram reducam disputationem, & celerius de his, quæ ad singulas earum pertinent, differam. Hoc verbum, valeat, si ponatur cum dictione aliqua vniuersali negatiua, quæ illud afficiat, sic dicendo, nõ valeat, aut nullo modo valeat, aut nullatenus valeat, aut nihil valeat, semper denotabit sententiam latam. Et hoc verum est, etiam si tale verbum ponatur in futuro tempore, quod alias solet denotare sententiam ferendam, vt cap. primo huius secundi libri diximus. Hoc docet glossa in ca. Si cui, in verbo, non valere, de electio. libro sexto. Et glossa consentiunt, Dominicus, & Philippus Francus in eodem loco. Et hinc deducitur, sequentes textus continere sententiam latam. In capit. Quia propter, de electione, sic dicitur. Aliter electio facta non valeat. cap. Quamquam, circa finem, de vsuris libro sexto, hæc in se continet verba. Testamenta aliter facta non valeant, sed sint irrita ipso iure In Clement. i. §. Propter quod, de hæreticis, ponitur hoc verbum, valere, in futuro tempore, sic dicendo. Non valebit, & si secus præsumptum fuerit, nullum sit, & irritum ipso iure. In l. Si libertus. ff. de iure patronatus, dicitur. Ipso iure non valebit. In modo infinitiuo ponitur in ca. Ex parte, in fine de arbitris, sic dicendo. Penitus non valere. In l. Labeo. ff. de operis libertorum, dicitur. Ipso iure non valere. Nec opus est plura exempla proferre, quia factis superq; sunt, quæ nunc protulimus. In omnibus his & aliis similibus, prout mihi videtur, lata semper exprimitur sententia. Hoc tamè, quod dicimus de his duabus vocibus, Non valeat, Felinus in capit. Rodolphus, de re. scrip. numero. 24. dicit non esse verum, si illæ voces ponantur propter solennitatem omissam, quæ potest intervenire post actum: quia tunc (vt ait) non denotat ipso iure, sed per sententiam. Et pro sua sententia citat Bartholum in l. vniuersa. C. de precibus Imperatori offerendis. Quo loco Bartholus (vt ego censeo) dicit, quod si lex dicit aliquid non valere propter aliquod omissum, quod faciendum erat post ipsum actum, illud nõ vitiat ipso iure. Sed si diceret non valere si quid sit omissum, quod in ipso actu fieri debet, vitiat ipso iure. Quæ distinctio mihi valde placet, propterea quod est rationi consentanea.

Dominicus.

Felinus.

Bartholus

Sunt aliqui viri in vtroque iure peritissimi, qui (vt audio) sentiunt hoc verbum, valeat, in quocunque tempore & modo, quanuis cum negatione vniuersali ponatur, semper dicere sententiam ferendam, nisi aliud illi addatur, quod conuincat latam illic deberi sententiam. Et ad hoc dicendum, nullam aliam adducunt rationem, nisi illam, quam nunc proximè cōsurauimus, quia videlicet in multis textibus post verbū, valeat, adduntur aliæ dictiones, quæ sine dubio latam inducunt sententiam. Hoc autem (vt dicunt) non fieret, nisi illa verba, nihil valeat, aut nō valebit, per se sufficerent latam inducere sententiam.

Quanti momenti sit hæc ratio, iam proximè supra ostendimus, & ideo non est opus repetere, ne actū agamus. Et certè ipsamet verba, si diligenter expendantur, & eorum significatio attentè consideretur, statim cognoscetur illa non ferendam, sed latam indicare sententiam. Falsum enim esset dicere, quod nihil valet, aut quod nō valet, aut quod nullatenus valet id, ad quod tollendum necessaria est iudicis sententia. Aliquid certè, inō multum valet, quod semper antequam iudex sententiam proferat, valorem retinet. Et ob hanc causam etsi viri illi in vtroque iure doctissimi sint, qui contrarium docent, ego in hac parte illis acquiescere non possum. Præsertim quia quæstio hæc de dictionibus exprimentibus latam aut ferendam sententiam, potius ad veros & perfectos Grammaticos aut Dialecticos, qui verā dictionum significationem consequuntur, quam ad Iurisperitos spectat. Nam ipsosmet viros in iure doctissimos, cum de hac re differunt, video grammaticos autores, & deinde Poëtas & Oratores citare, vt illorum testimonio probent talem esse vim significationis in dictionibus, de quibus differunt, qualis oportebat esse in illis, vt ferendam aut latam exprimerent sententiam. Vbi aliquid in iure definitum est circa alicuius dictionis significationem, aut ex illis, quæ alibi à iure definita sunt, aliquid apertè conuinci potest, libentissimè iurisperitorum sententiam audiam, & illorum requiram consiliū. Vbi autem iura nihil definiunt, & rei, de qua tractatur, notitia ex alia pender disciplina, iustum est vt iurisperiti, etsi in sua re doctissimi sint, aliquid tamen à se putent esse alienum, & in negotio alieno illos ad quos spectat,

spectat, consulere non dedignentur. Cum igitur ex vera & propria significatione horum verborum, videlicet, non valeat, nihil valeat, nullatenus valeat, apertissimè constet, omnem prorsus valorem per illa excludi, nullo modo quis poterit mihi persuadere, quod per talia verba non exprimat sententia lata, nisi apertam mihi ostenderet ex iure canonico aut ciuili definitionem, quæ decerneret illa verba non latam, sed ferendam sententiam semper exprimere. Et idem per omnia dicendum est in verbo, agere, si præcedat negatio vniuersalis, aut aliquid æquipollens, sic dicendo, Nihil agit, aut nihil aget, in futuro, aut frustra aget. Hoc enim apertissimè constat ex ipsa natura & proprietate negationis: quæ (vt Dialectici aiunt) tam malignantis naturæ est, vt quidquid post se inuenierit, semper destruat, nec aliquid incolume aut intactum relinquat. Felinus in illo sæpè citato cap. Rodulphus, de rescriptis, numero. 32. citat Baldum in l. finali. ff. de liberis & posthumis, dicentem iudicium fundatum in libello inepto, esse nullum, propterea quod in dicta l. dicitur, nihil agit. Et de hac dictione, frustra, constat idem significare, quod in vanū, & sine vilo effectu aut valore: ex propria igitur illius significatione conuincitur apertè illud aduerbium latam exprimere sententiam. Et ideo Felinus in. d. c. Rodulp. numero. 30. dicit, quod iudicium criminale factum cum procuratore est ipso iure nullum: quia in l. pen. §. Ad crimen. ff. de iureiu. ponitur hoc aduerbium, frustra. Idem prorsus cōseo dicendū esse de hoc verbo, teneat, si illud præcedat negatio vniuersalis, vt in præcedentibus diximus. Ex quo cōuincitur, sententias latas cōtineri in textibus sequentibus. In ca. Ad audientiam, de appell. in cap. Si duobus, eodē titu. In ca. Si motu proprio, de præben. li. 6. Quo loco Dominicus de sancto Gemini. in penul. notabili dicit, impetrationem in casu illius cap. esse ipso iure nullā. Andreas Tira. in illis cōmentarijs super. l. Si vnquā, sæpè citatis, refert quosdā iurisperitos sentire de hoc verbo, quod non latam sed ferendam denotet sententiam: & postea ad confirmandum illorum opinionem citat cap. Qualiter, de elect. & cap. Dilecti, de appella. in quibus duobus capitulis ponuntur hæc verba, penitus non tenere. Et inde arguit illas duas dictiones, videlicet,

Felinus.

Domini:
cus.
Tiraquel.

videlicet, nō tenere, nō plenē exprimere sententiā latam. Quia, inquit, si illæ duæ dictiones ad hoc plenē efficiendum per se sufficerent, non opus fuisset addere illud aduerbium, penitus, sic dicendo. Penitus non tenere. Sed huic argumentationi præter hoc, quod iam bis respondi, aliter adhuc respondeo, illam ex manifesta ignorantia procedere: quia apertè ostendit se prorsus ignorare, quantum sit potestas huius negationis, non. Nam illa negatio, non, particulariter, sed vniuersaliter negat, etiam si post illam sequatur dictio aliqua particularitatem (vt ita dicam) significans. Et ob hanc causam dialectici (vt proxime superius diximus) illam dicunt esse malignantis naturæ, quia totū, quod post se inuenit, destruit. Idem enim est dicere, non est aliquis homo in ecclesia, ac si dicas, nullus homo est in ecclesia. Illa enim dictio particularis, videlicet aliquis, præcedente negatione fit vniuersalis. Alioqui cum iuxta dialecticorum doctrinam non sit verius contradicere, quam toti propositioni negationem præponere, oporteret necessario, vt hæ duæ contradictoria simul sint aliquando veræ. Est aliquis homo in ecclesia, & non est aliquis homo in ecclesia. Ne igitur rem tam absurdam concedamus, necessarium est fateri, dictionem illam particularem, aliquis, præcedente negatione transire in vniuersalem, & valere tantum, quantum hæc dictio vniuersalis, nullus. Quæ omnia ad hunc finem direxi, vt inde ostenderem, tantundem valere, si dicas, contractus non tenet, aut non tenebit, ac si dicas, penitus non tenet, aut penitus non tenebit. Illud enim aduerbium, penitus, aut prorsus, additum huic negationi, non, nihil illam iuuat, nec tantillum illius potestatem auget: quoniam illo sublato, ipsa se sola sufficit destruere quidquid post se inuenit: sed additur ornatus causa, aut ad maiorem rei expressionem. Et inde apertè conuincitur, vt si hæc verba, penitus non tenent, aut non tenebunt, exprimunt latam sententiam, etiam exprimant latam sententiam, quantumvis subtrahatur illa dictio, penitus. Et ob hanc causam idem sine dubio erit dicendum in verbo, habeat, & in verbo, obtineat, & in quocunque simili alio verbo cuiuscunque temporis, si præcedat absoluta negatio. Et hinc, sicut ex multis aliis constat, Dialecticam multum iuuare posse ad

mca

meliores cuiuslibet alterius disciplinæ cognitionem. Ad eundem modum dicendum esse censeo de aliis negationibus, quæ deriuantur ab ista negatione, non, vt puta, nullus, nullatenus, nullo modo: quia omnes istæ negationes, eò quod ex prima illa componuntur, & illam velut sui partem in se continent, similem per omnia habent potestatem, vt illa. Et hinc euenit, vt cuiusque verbo cuiuscunque temporis iungantur, semper latam sententiam denotent. De sola hac dictione, nullus, hoc annotat glossa in cap. Innotuit, de electio. in verbo, nullam esse. Quo loco dicit, quod licet verbum infinitiui temporis ex sua natura comprehendat omne tempus, & in dubio sit ferenda sententiæ, vt capite primo huius secundi libri nos admonuimus, tamen propter hanc negationem, nullam, illi præpositam dicit debere intelligi, ipso iure, & latam indicare sententiam. Quoties igitur lex aut constitutio aliqua dicit hæc aut similia verba, contractus sit nullus, sententia sit nulla, electio sit nulla, matrimonium erit nullum, nullas vires habeat, semper in his omnibus & in aliis similibus lata intelligitur sententiæ. Et idem prorsus dicendum erit de aliis dictionibus similibus, videlicet, nullatenus, nullo modo. De hac dictione, nullo modo, notat glossa in Clementina. 2. de ætate & qualitate, illam tantæ potestatis esse, vt omnem disputationem tollat circa rem quæ per illam prohibetur. Et Archidiaconus in ca. Quoniam, de immunitate Ecclesiarum, libro sexto, hoc idem dicit de hac dictione, nullatenus. Cum his omnibus dictionibus iam enumeratis, possunt etiam adiungi dictiones illæ, quæ exprimunt priuationem potestatis ad rem aliquam faciendam, aut recipiendam. Nam quum auferatur potestas, eo ipso declaratur irritum esse & inane id, quod ablata potestate fuerit factum. Vt si, gratia exempli, lex aut constitutio dicat, Qui tale aut tale crimen commiserit, non poterit votum suum alicui præstare in electione aliqua, aut non poterit eligi, aut non poterit condere testamentum, aut non poterit hæres institui: in his omnibus & aliis similibus verbis exprimitur lata sententiæ, & declaratur ipso iure esse nullum, si quid contra legis edictum fuerit attentatum. Quia (vt dicitur de regulis iuris libro sexto) quæ contra ius sunt, debent utique pro in-

fectis

Archidiaconus.

fectis haberi. De hac re hæc mihi occurrunt exempla, in cap. Excommunicamus primo. §. Credentes, de hæreticis ubi hæc verba habentur. Sit intestabilis, hoc est, non possit condere testamentum. Alterum exemplum est in capitulo. Quisquis, de electione. Vbi in poenam illius, qui contra canonicam libertatem per secularis potestatis abusum procurauit eligi, dicitur. Ineligibilis fiat, hoc est, non possit eligi. Et in ca. Felicis, de penis, lib. 6. dicitur. Sit intestabilis, ut nec testamenti liberam habeat factionem. In his omnibus sententia exprimitur lata, quia per verba illa tollitur potestas ad faciendum aliquid illorum, quæ ibi declarantur. Nam verbalia nomina in his desinentia, sæpè solent significare potentiam ad agendum aut patientiam. Visibile enim dicitur id, quod videri potest, & homo dicitur risibilis, quia potentiam habet, aut aptitudinem ad ridendum. Eodem modo intestabilis hic dicitur, qui testari non potest. Si quis illorum, de quibus statutum illud loquitur, testamentum conderet, ipso iure esset nullum: propter id, quod illic dicitur, sit etiam intestabilis. Si quis etiam contra statutum illius dicti cap. Quisquis delinquens eligeretur ad aliquam dignitatem, electio esset ipso iure nulla propter id, quod ait. Ineligibilis fiat. Glossa tamen hæc verba non considerans, ex aliis verbis illius cap. nititur probare in eo contineri sententiam latam. Hactenus enumerauimus dictiones, per quas declaratur irritum esse & inane id, quod contra legem factum fuerit. De omnibus his dictionibus & aliis similibus, si quæ forte sunt, dico illas sententiam latam exprimere, & per consequens obligare in conscientia legis transgressorem ad poenam in lege statutam, etiam ante iudicis sententiam, nisi forte lex ipsa contrarium expressisset.

Circa has omnes dictiones hoc vniuersaliter annotare oportet, illas semper ex sua natura latam indicare sententiam, etiam si post illas sequatur verbum futuri temporis quod alibi ex sua natura (ut capite primo huius secundi libri diximus) solet non latam sed ferendam prope semper exprimere sententiam. Circa illas etiam dictiones, quæ indicant opus contra legem factum, irritum esse & inane propter omissionem alicuius rei in lege statuta, duo notatu digna annotat Andreas Tiraquellus in commenta-

rii

rii super. le. Si vnquam. C. de reuocandis donationibus, in expositione huius verbi, reuertatur, numero. 59. Quas duas annotationes (ut suum cuique honorem tribuam) volo verbis illis, nullo prorsus mutato impræsentiarum referre. Hoc tamen intellige, inquit Tiraquellus, nisi huiusmodi solennitas, quæ omiſsa est, suppleatur in lege: tunc enim ipsius omiſſio nunquam reddit actum nullum. Alias ea suppletio esset superuacanea. I. His verbis, cum lege sequente, & quod ibi tradit Baldus in prima lectura, vers. Item nota quod aliquid. ff. de adop. & l. prima in principio. C. de rei vxoriarum actione, & expresse etiam voluit Fran. Aret. in cap. Super his, col. 4. versiculo. pro ista opinione facit, extra de accusationibus. Intellige secundum in solennitate formali, ut iam diximus, quæ videlicet debet interuenire in ipso actu, secus in alia solennitate, quæ post actum interuenire potest. Nam tunc illius omiſſio non vitiat ipso iure, etiam si apponatur ea verba, aliis non valeat. Ut voluit Bartholus in dicta l. Vniuersa, & ibi etiam Baldus & Rapha. & recentiores. C. de precibus Imperatori offerendis, & Bartholus in. le. prima. col. vlti. in principio. ff. de testamentis. Hactenus Andreas Tiraquellus. Et de his satis me dixisse arbitror, & plus forte quam ad virum Theologum pertinebat.

Sexto cognosci potest, legem aliquam continere sententiam latam si in ea ponatur aliqua dictio, quæ omnem dilationem & omne temporis spacium excludat ad poenæ executionem. Tales sunt omnes istæ dictiones sequentes, videlicet, statim, confestim, ex tunc, continuo post, incontinenti, sine mora, ilico, protinus, extemplo, euestigio, repente, subito, mox. Omnes istæ dictiones, ut ex propria illarum significatione apertissime constat, reiciunt omne temporis spacium: & inde conuincitur, eas omnes latam exprimere sententiam, nec esse necessariam aliam iudicis sententiam ad poenæ executionem. Quia ad hoc ut iudex sententiam iuste proferat, multa requiruntur, ut puta, reum citare, illum audire, testes examinare, & alia facere, ad quæ perficienda necesse est non modicum temporis spacium præterire. Cum igitur dictiones illæ omne temporis spacium excludant, ex illis aperte conuincitur, leges illas, quæ talibus dictionibus ad poenæ execu-

Sextus
modus
cognoscendi
sententiam
a iure
latam.

Tiraquel.

executionem vtuntur, sententiam latam in se continere, nec esse necessariam iudicis sententiam ad eiusdem poenae executionem. Et hoc semper erit verum, etiam si post tales dictiones sequatur verbum futuri temporis, quod ex sua natura (vt alias diximus) non latam, sed ferendam fore et indicare sententiam. Quoniam et si tempore futuro denotetur esse faciendam poenae executionem, tamē quia sine vlllo temporis interuallo indicatur esse faciendam, eo ipso declaratur sine iudicis sententia, talem poenam fore executioni mandandam. De illis igitur omnibus oportet sigillatim disserere, & satis erit illarum potestatem exemplis aliquibus demonstrare: quoniam omnium illarum praeterquam vnus, significatio est aperta & manifesta, de qua inter omnes conuenit. De hac dictione, statim, quod sententiam indicat latam, praeter id, quod ex sua significatione cognoscitur, probatur apertissime per cap. Literas, de concessione praebendae, vbi quaestione proponens, haec verba ait. Vtrum cum aliquis de vna praebenda eligitur ad aliam, statim prior vacare incipiat, an per sententiam debeat adiudicari. Haec in textu. Ex quibus constat, haec duo, videlicet, statim, & per sententiam, tanquam opposita, quae eidem conuenire non possunt, in iure censeris: & inde apertissime colligitur, hanc dictionem, statim, denotare sententiam latam. Quoniam alias non distingueretur ex opposito ab eo, quod est per sententiam. Et hinc conuincitur, vt de aliis supra positis & aliis similibus dictionibus, quae omne temporis interuallum excludunt, idem profus dicendum sit: quoniam omnes illae, praeter vnā, de qua vltimo dicemus, idem omnino significant. Si quis ergo de omnibus exempla in iure videre cupit, libenter illi aliqua ex tam multis pauca proferam, vt ad illorum instar facile de aliis similibus iudicare possit. Per significationem huius vocis, statim, conuincitur textus sequentes latam continere sententiam. cap. Si diligenti, de fo. comp. cap. vltimo, de praescriptionibus. cap. Quam sit, de elect. libro sexto, cap. primo, de vita & honestate clericorum, eodem libro, cap. Si pater, de testamentis, eodem libro, cap. 2. §. Inhibemus, de haereticis, eodem libro, cap. Cum excommunicatio. u. q. 3. Haec dictione, ex tunc, etiam excludit omnem dilationem, & omne temporis

poris interuallum. Nam si post crimen commissum expectanda esset sententia, non igitur ex tunc, id est, a commissio criminis incideret in poenam legis: & inde constat in sequentibus capitulis contineri sententiam latam. In cap. Excommunicamus. §. Credentes, de haereticis. In cap. Cipientes. §. Caterum, & in ca. Cum ex eo, de electione, libro sexto. In Extrauaganti, Suscepti regiminis, & in extrauaganti, Execrabilis. §. Qui vero deinceps. De his dictionibus, confestim, ilico, incontinenti, protinus, cum nullus mihi in iure canonico textus occurrisset, & male illas in iure ciuili, in quo pa: um versatus eram, quaerere potuissem, consului viros in vtroque iure doctissimos, qui sequentes mihi pro his omnibus obtulerunt leges. Haec dictione confestim, exprimit sententiam latam in l. Placer. ff. de acqui. eda hereditate. & l. Amisi. §. Fideiussores, ff. de fideiussoribus, Authentica Incestas. C. de incestis nupt. Et ibi Bartholus querens an bona confiscantur ipso iure an per sententiam, respondet quod ipso iure: quia ponitur haec dictione, confestim. De hac etiam dictione, ilico, in lege vltima. Codice de fidei commissariis libertatibus, haec verba habentur. Censemur ilico ad libertatem capti seruum. Quod autem praedicta verba sententiam proferant latam, sequentia verba demonstrant, quae sunt haec. Et liberum esse. In l. vltima, Codice, de iudiciis, declaratur haec dictione, ilico, per hoc, quod est sine vlla dilatione. Et Bartholus in l. Si quis. C. de positi, dicit hanc dictionem habere executionem paratam, vt rem iudicatam, nec requiri aliam condemnationem. Et idem dicit ipse Bartholus de hac dictione, incontinenti, in l. Imperator, ff. de iure fisci. Et Baldus in l. Lecta, in fine. 2. lect. ff. si certum petatur, dicit quod haec dictione incontinenti, trahit secum executionem iuris. Hanc dictionem, protinus, declarat per hanc dictionem, simel, Laurentius Valla, lib. 2. Elegantiarum, capitulo. 30. Ambrosius Calepinus inter multas, quas huic dictioni tribuit, significationes, vnā ex illis dicit esse, statim sine intermissione. Pro quo adducit Virgilium libro. 4. Aeneidos dicentem. Protinus ad regem cursum detorquet Hiarbas. Sed multo apertius exprimit huius vocis significationem leges, quas mihi iurisperiti pro hac re indicauerunt. Nam in l. In illa stipulatione,

Bartholus

Bartholus

Baldus.

si ca. edis. ff. de verborum obligat. quod prius per, statim; dixera. idem ilico per p. omnis declarat. Et in l. Lucius Titius. §. Cato. ff. ad l. C. Trabell. e. conuerso, quod prius per, protinus, quaerit, id per, statim, respondet. In l. Non abs re C. Vnde vi, dicitur, protinus, id est, non expectato iudiciorum ordine. Hęc dictio, continuo, latam denotat sententiam in cap. Cæterum, de rescriptis & in l. ff. pro locio, & in lege Apud Aufidium, ff. de optione legata. Et merito hanc potestatem illi dictioni iura tribuerunt: quia illa omnem profus tollit moram, vt cõstat ex Virgilio, qui lib. 4. Geor. gitorum hęc ait. Haud mora, continuo matris præcepta facescit. Et lib. 5. Aeneidos iterum ait. Nec mora, continuo vastis cum viribus effert, Ora Dares. Hac dictione, euestigio, vsus est summus Pontifex Bonifacius octauus in cap. 1. §. Verum, de statu regularium, libro, 6. vbi glossa bene vim vocabuli intelligens, exponit per alias dictiones, videlicet, statim, continuo. Accursius tamen eiusdem dictionis significationem malè agnoscens in l. Diuortio. ff. de negotiis gestis, exponit, in principio gestionis. Et certè si verba, quæ statim in illa lege ponuntur, benè aduertisset, facilè cognouisset illam dictionem, euestigio, aliud multò diuersum significare. Nō enim euestigio, inquit Scevola iuriscõsultus in illa lege, in officio deliquit, si non protinus res suas distraxit ad pecuniam redigendam. Ex quo verborum contextu facile potuit intelligere idem significari per hanc dictionem euestigio, quod per sequentem dictionem protinus, exprimitur: quæ dictio (vt iam diximus) idem significat quod, statim. Eandem cum cæteris significationem habet hæc dictio, incunctanter. Nam eius contraria dictio significat, cum mora: & inde est, quod illi opposita dictio, incunctanter, ratione prepositæ negationis, significat sine mora. Hac dictione sæpe vsi sunt summi Pontifices in decretis suis, videlicet in cap. 1. de his, quæ fiunt à maiori parte capituli: & in cap. Quemadmodum, de iureiurando: & in cap. Referente, de præbendis: & in cap. vltimo de schismaticis: & in cap. Cum quis, de sent. excommuni lib. 6. Est adhuc præter has omnes alia dictio non purè latina, videlicet, indilatè, quæ vsus est summus Pontifex in cap. Vt inquisitionis, de hæreticis, libro sexto nec meminit

Virgilius.

me alibi in iure canonico eam legisse. Quid autem Põtis fex voluerit per illam exprimere, alia, quã illi cõiungit, dictio, satis apertè declarat. Nam continuo post hanc dictionem, statim, adiecit ad maiorem rei cõfirmationem, indilatè, hoc est, sine vlla dilatione. Idem profus dicendum erit de hac dictione, immediatè, si alibi in iure inueniatur. Nam sicut præcedens dictio excudit omnem dilationem, ita hæc reicit omne medium. De hac dictione, etsi nesciam an aliquãdo in iure habeatur, credo tamè in iure ciuili, eò quod multò puriori sermone latino conditum sit, quàm ius canonicum, nec illam nec precedentem inueniri, propterea quod ambæ barbaræ sunt, & quarum nullũ apud veteres & veros latinos reperitur vestigium. Singula quæque istarum dictionum in hoc sexto paragrapho numeratarum, latè indicat sententiã, propterea quod illarum quælibet omne temporis interuallũ reicit, & nullam profus morã admittit. Nam si sententia ferenda à iudice exprimeretur non posset illic omnis mora excludi, cum certum sit non paruam morã esse necessariam, vt debitus iudicij processus rectè dirigatur, qui semper est summè necessarius, vt iudex possit iustã ferre sententiã. Vna tamen sola dictio, quæ eandem cum cæteris videtur habere significationem, superest discutienda, propterea quod non inter omnes de illius significatione conuenit, & fortè maior illorum pars non benè de illa sentit. Felis

Fellius.

as in dicto cap. Rodolphus, de rescriptis, numero, 33. dicit hanc dictionem, mox, latam sententiã significare: & citat Baldum idem dicentem in lege iubemus, la. 2. paragrapha. Senè C. de sacrosan. ecclesiis. Andreas Tiraquellus in opere illo iam sæpe citato, eadem tñetur sententiã, & postquam recensuit plurimos alios vsque ad fastidium, qui huic sententiæ fauēt, tandem dicit se nō reperisse quẽpiam, qui hoc negaret, præter Simonem quendam Columb. apud Egidium Bellamer consilio nono. Qui Simon (vt ille refert) censuit hanc dictionem habere spacium temporis, quandoque quinque dierum, quandoque vnus anni, quandoque aliorum temporum. Pro qua sententiã dicit illum multa iura citare, & ipse Tiraquellus admonet lectorem, vt videat glossam optimam in cap. 1. 20. quæst. 2. & glossam in cap. Quia propter, de elect.

Tiraquel.

His tamen omnibus non obstantibus, dicit idem Tiraquellus, quod licet hæc dictio, mox, variis modis formatum secundum subiectum argumentum, eius tamen propria ac generalis vis & natura est, ut accipiatur pro, confensum, & sine interuallo. Pro qua re citat prædictam glossam in prædicto cap. Quia propter, & Bartholum & Salicerum in l. prima. ff. Si ce. tū pe. atur. Sed certe non possum non mirari, quod vir doctus, & (vt ex illius scriptis coniecere possum) optimè intelligens, à quibus autoribus proprietates latini sermonis sumenda sit, & quibus testimonius cōprobanda, ad probandam veram & propriam huius vocis significationem, protulerit Bartholum, Salicerum, & Baldum. Quoniam etsi illi fuerunt in vtriusque iure doctissimi, in puritate tamē & proprietate latini sermonis constat illos parum profecisse, & minimam gloriā in illa re assequutos fuisse. Proinde, cum res hæc ad Grammaticos (vt diximus) spectet, ab illis eam discere oportebat, & testimonio probatorū Oratorum & Poëtarum illam comprobare. Ambrosius Calepinus in suo Dictionario declarans huius vocis significationem, dicit hanc vocem aliquando significare idem, quod hæc dictio, statim. Pro qua re adducit testimonium ex Terentio in Phormione, sic dicente. Expecto quā mox veniat. Sed certè hoc Terentij testimonium nihil illius sententiæ suffragatur: quoniam ille non dixit, Expecto vt mox veniat, sed dixit, Expecto vt quā mox veniat. Illa enim coniunctio, quā, solet significare argumentum illius rei, cui additur, & valet idem quod valde, aut multum. Vt si dicas, quā celeriter, idem est ac si diceres, valde celeriter, aut celerimè. Quā cito, idem significat, quod citissimè. Et inde aperte constat, has duas voces, quā mox, plus aliquid significare quā sola hæc vox, mox. Dicit etiam Calepinus, hæc vocem aliquando significare paulo post, vel postea. Et pro hac sententia citat Ciceronem lib. i. de Oratore sic dicentem. Verū illa mox, nūc de ipsa exercitatione quid sententias querimus. Erasmus Roterodamus vir de lingua latina optimè meritis, & Ambrosio Calepino hac in re multo doctior, in annotationibus super Mattheum irridet eos, qui putant hoc aduerbium, mox, cōtinuum sine villo medio temporis successione, & dicit illud significare

Calepin.

Terent.

Erasmus.

care postera futurationem etiam cum magno temporis aut loci interuallo. Pro qua re etiam ille nullam citet testimonium, ego tamen, quia illius sententiæ subscribere statui, vt illam certiore redderem, aliqua ex Cicerone testimonium proferre decui. Libro. i. de Diuinatione sic ait. Discedo parumper à somniis, ad quæ mox reuertar. Quo loco coniat, hoc aduerbium mox, significare postea. In quadam epistola ad Atticum ait. Præterit villā meam Curio, iusticq; mihi nuntiari se mox venturum. Ex quo verborum ordine aperte conuincitur, illud aduerbium significare postea futurum cum aliquo temporis interuallo. Nam qui villam præteribat, aliquo temporis interuallo indigebat, vt ad illam redire posset. Cum igitur propria huius aduerbii significatio nō excludat omnem moram, aut omne temporis interuallum, cōuincitur inde, aduerbium illud non manifestare sententiam latam, veramq; esse sententiam illius Simonis, quem Andreas Tiraquellus reprehendit.

Septimò cognoscitur, legem aliquam siue constitutionem cōtinere sententiam latam, si illa vtatur verbis, quæ nullum hominis ministerium expriment, nullamq; hominis actionem declarant. Nam si verbi illud, per quod pœnæ infliccio exprimitur in lege, nullum declarat hominis ministerium, inde aperte cōuincitur, legislatorem voluisse, vt ministerium hominis non esset necessarium ad talis pœnæ executionem, sed solam legem esse satis ad talem pœnam infigendam absq; aliqua alia iudicis sententia. Et quia talis est huiusmodi verborum natura, ideo in quocunq; tempore etiam in futuro reponatur, semper latam indicant sententiam, nisi aliud contingat, quod cogat de sententia ferēda illud interpretari. Hanc naturam habet verbum substantiuum, videlicet, sum, es, fui. Nam hoc verbum in quocunq; modo & quocunq; tempore constituitur, nullam actionem, nullamq; passionē significat, sed solam rei, cui adiungitur, existentiam. Et hinc euenit, vt in quocunq; tempore illud ponatur, semper sententiam latam demonstrat, nisi forte aliud addatur illi, quod vertat illud in significationem ferendæ sententiæ. Vt gratia exempli, si lex aut statutum dicat. Qui hoc aut illud fecerit, erit excommunicandus, aut suspendendus,

Cicero.

Septimus
modus cog
noscēdi sen
tentiam à
iure latam,

Aulus Gell.
lib. 17.
cap. 7.

aut suis bonis priuandus. In his omnibus sententia exprimitur ferenda, ratione participij sequentis, quod ministerium hominis exprimit in futuro faciendum. Nam (vt refert Aulus Gellius in noctibus Atticis ex sententia Nigidij vetustissimi Grammatici) verbum, esse, atque erit, quando per se ponuntur, retinent tempus suum: quando verò præterito aut futuro iunguntur, vim suam amittunt, & in aliud tendunt. Quæ Nigidij doctrina confirmari potest per id, quod iuriconsultus scribit in lege, verbum erit. ff. de verborum significatione. Nisi ergo ratione alterius adiuncti futuram actionem exprimat, latam sententiam semper indicabit. Si igitur lex dicat, Qui hoc fecerit erit infamis: ego non sententiam ferendam, sed latam illic indicari censeo: propterea quod nulla illic habetur distinctio, quæ aliquod hominis ministerium declaret: neque vlla est distinctio, quæ ad iudicem possit referri, indicans aliquid per illum esse faciendum. Hanc etiam naturam habet hoc verbum, subiaceo, quoniã nihil indicat, quod per alium exerceri debeat. Et ideo licet aliqui iurisperiti de illo dubitent, aut contrarium sentiant, ego tamen constanter teneo illud, etiam si in futuro tempore ponatur, latam sententiam declarare. Quia in ca. Si quis suadente diabolo. 17. q. 4. solum illud verbum subiaceat, ponitur, quod se solo latam possit significare sententiam. At, quod canon illius capituli sententiam contineat latam, omnium calculis est comprobatum, & probatur aperte per capitulum. Quod translationem, de officio legari: & cap. vlt. de officio iudicis ordinarij: & per ea. Non dubit: & cap. In audientia: & cap. relatum, de sent. excommuni. Nam in omnibus illis capitulis declaratur latam sententiam esse, quæ continetur in illo ca. Si quis suadente. Propter quod non possum nõ mirari, cur Hostiensis & Ioannes Andreas in cap. Præterea, de iure patronatus, dixerint hoc verbum, subdatur, non exprimere sententiam latam, cum constet illud eandem significationem habere cum hoc verbo subiaceat, quod illis aperte consentientibus sententiam exprimit latam. Et ideo ego aliud de illo sentire non possum, quam quod de hoc verbo, subiaceo, iam dixi. Hoc tamen non absolute & sine vlla limitatione dicere oportet, quoniam si illi verbo passiuè vocis addatur nomen

Hostiensis.
Ioannes
Andreas.

nomen aliquod significans personam per quam sit actio subiectionis facienda, vt puta sic dicẽdo, subdatur ab episcopo aut à prætorẽ, aut à quouis alio iudice, tunc fateor verbum illud dicere sententiam ferendam ab illa persona per nomen verbo coniunctum significata. Si autem verbum illud passiuum absolute ponatur sine tali nomine significatẽ personam à qua sit talis subiectio facienda, tunc verbum illud significat sententiam latam, quia tunc non denotat delinquentem fore ab alio subdendum: sed virtute legis subditum esse demonstrat. Nam valet tantum ac si diceretur, sit subditus: quæ verba vt ex proximè sequentibus aperte constabit, manifestum indicant sententiam latam. Eandem conditionem & naturam tenet hoc verbum, incurrat, ob quam causam dicendum est, sententiam contineri latam, in omnibus sequentibus constitutionibus. In cap. 1. de religiosis domibus, libro sexto, & in ea 1. de iniurijs, eodem libro, & in Clemen. 1. de usuris: & in Clementina prima de sententia excommunicationis. Et idem profus dicendum erit de hoc verbo, incidat, quod eadem tenet significationem, & nullum etiam declarat hominis ministerium. Et idem de hoc verbo, recidat, sentiendum est. In cap. Quod olim, de Iudæis, & in cap. Clericis, de immunitate ecclesiarum libro sexto, & in Clemen. vlt. de statu monachorum, & in Clementina prima de penis. Eandem vim & potestatem habent hæc duo verba, amittant, & perdant, quæ eiusdem sunt significationis. Nullum enim istorum declarat aliquod hominis ministerium, nec aliquam hominis actionem, & ideo, vt ego censeo, vbi illa reperiantur, etiã si sint in tempore futuro, sententia semper erit lata. Nam & hoc manifestè colligitur ex verbis, quæ ponuntur in Authentica, Licet. C. de episcopis & clericis, vbi postquam dictum est, amittant lucrum, & cætera, postea subditur, & episcopus licentiam habeat vendicare. Quæ posteriora verba aperte declarant, quod illud verbum, amittant, prius positum, significauit amissionem in ipso iure factam. Et de hoc verbo perdant, idem declarat glossa relata ad textum in cap. In solita. n. quæst. 1. Similia his verbis sunt hæc verba sequentia reuertatur, redeat, quæ etiam in futuro prolata, sententiam indicant latam, vt in Je. Si vnquam. C. de

reuocandis donationibus, & in l. Imperialem. §. Præterea si quis inuendatur, de prohibiti feudi alienatione. Eiusdem conditionis est hoc verbum, fiat, vt illo Pontifices vii solent, qui per illud non præcipiunt aliquid ab alio faciendum, sed rem, quæ petitur, ab ipsis fieri declarant.

Octauus
modus co-
gnoscendi
sententiam à
iure latam.

Octauo modo cognoscitur legem aliquam poenalem continere sententiam latam, si illa ad infractionem poenæ vtatur verbo præsentis temporis indicatiui modi, aut præteriti eiusdem modi. Nam per verba illorum temporum lex indicat poenam inflictam esse, nec tunc infligi: & ita aperte demonstrat per ipsam legem infligi, aut inflictam esse: & inde deducitur, non esse expectandam hominis sententiam, cum illa sit iam per legem prolata. Et hæc est consuetudo ferè omnium Iurisperorum sententia. Non sum ausus dicere, omnium absolute: quia audio esse aliquos Iurisperitos, qui oppositum de verbo temporis præsentis docere non verentur. Est enim in hac disciplina hoc peculiare, vt vix vnum aut alterum dogma reperias, de quo inter eos omnes conueniat: sed sepe in re certissima & indubitata non deest, qui sententiam ab omnibus aliis reiectam velit tueri. Et hinc (proh dolor) euenit, vt tot & tam proluxæ sint inter homines lites. Quia nulla est tam manifesta causa, cui desit aduocatus, qui illam iuuet, & vires illæ ad bellum præbeat, vt vel diu in bello illa persistere valeat, & sic fastidium: hosti præbens diuturnitate temporis vincat, quem ratione vincere non poterat. Aliorum igitur opinione reiecta, quæ nunc oppugnare dedignamur, propterea quod ipsamet verborum proprietas & natua significatio illam expugnat, constanti animo teneo, verba præsentis aut præteriti temporis latam indicare sententiam. Non enim patitur ratio, vt quod præsens aut præteritum est, in sensum futuri temporis trāferatur, nisi forte participium futuri temporis illis addatur. Quoniam hoc (vt alias dixi) solet verborum naturas mutare, & ad suas conuertere. De tempore præsentis, quod sententiam exprimat latam, diserit Panormitanus in cap. Ceterum: & ca. Nonnulli de rescriptis: & in cap. Quisquis, de elect. & in cap. Quærelam, de iureiurando: & in cap. Nouit, in fine, de his quæ fiunt à prælato: & in multis aliis locis, quæ fastidiosum esset recensere. De verbo præteriti temporis tractat

Abbas

tractat idem Panormitanus in dicto cap. Nouit. Et de hoc verbo, nescio, an ab aliquo vnquam fuerit dubitatum, an sententiam semper exprimat latam: quanquam de verbo præsentis temporis (vt dixi) alij aliter sentiant. Et de participio præteriti temporis omnes etiam concorditer docent, quod latam sententiam semper certò demonstrat. De qua re plurima sunt in iure exempla, è quibus aliqua paucula proferre decreui, in quibus aperte sententia exprimitur lata. In cap. Extirpandæ, de præben. & in cap. Quorundam, de Iudæis: & in cap. Priuatos, de sententia excommunicationis, & in cap. Quoniam, de officio ordinarij: & in cap. vltimo, de temporibus ordinationum, libro. 6. Et multa alia exempla his, qui in iure canonico aut ciuili versantur, passim occurrunt. Sed circa participium præteriti temporis dicit Felinus in cap. Rodolphus, numero. 30. quod quando illud iungitur futuro, mutat naturam suam, & vertitur in futuri naturam, vt dicat non latam, sed ferendam sententiam. Dicit itaque, quod hæc verba, nouerit se suspensum, indicant ferendam sententiam. Et in hac sententia sibi est contrarius, qui in eodem capitulo in fine eiusdem numeri. 30. dicit, quod ista verba, nouerit se anathemate percussum, dicunt sententiam latam. Præterea, in cap. vltimo, de hæreticis, dicitur. Absolutos se nouerint, vbi glossa exponit, ipso iure. Et glossa in cap. Extirpandæ, paragra. Quia verò, de præben. illa verba, sciat se priuatum, declarat ipso iure: & in cap. 2. de solutionibus: & in cap. Si quis, de simonia, ponuntur ista verba, nouerint se suspensos, & vtrouique glossa declarat ipso iure. In his omnibus potius inspiciendum est participium præteriti temporis, quam verbum futuri: quia participium conuertit in sui naturam verbum futuri temporis, sicut facit verbum præsentis temporis, cui si iungatur, significat rei præteritionem, & non præsentiam.

Felinus.

Octo generales & vniuersales regulas hætenus dedimus, per quas quisquis eas bene perscrutatus fuerit, facile censere de qualibet lege poenali, an sententiam contineat latam. Hæc omnes paucissimæ regulæ comprehendunt omnia, quæ Felinus in illo capitulo Rodolphus, sine ylo ordine tumultuarie congesit. Et aliqua hic in-

uenies, quorum nō meminī Felinus. Andreas Tiraquellus est multo copiosius & ordinatius quam Felinus de hac re disseruit, hic tamen nec plenum ordinem est affectus propter innumeras fallentiarum regulas, quæ, ut memoriam iuuare possent, multo breuiori numero comprehendi debuissent. Oportebat enim regulas aliquas generales (ut nos fecimus) excogitare, quarum quælibet multas simul particulares cōprehenderet. Deinde, & ipse Tiraquellus, qui tam prolixè de hac re disseruit, aliqua ad hanc rē necessaria omisit. Nam primi tres modi, quos ego protuli ad cognoscendum sententiā latam, fuerunt ab ipso Tiraquello sicut à Felino penitus omissi. Aliqua etiā refert Tiraquellus, quæ ego ex industria omisi, propterea sunt profus aliena ab ea materia, de qua ego in hoc opere disserere statui. Non enim de omni lege, quæ sententiā continet latā, sed de sola huiusmodi lege penali impræsentiarum disero. Vnam tamen regulā generalem de hac re scribit Tiraquellus, quā ego ex industria hic omisi, propterea quod de multis illius particularibus alij aliter sentiunt: & mihi pro nulla sui parte placet. Nam in quinquagesima nona fallentia futuri temporis hanc regulam statuit generalem. In quibuscunq; verbis executiuus (ut nostri appellant) id est denotantibus executionem actus, & quæ sua natura habent vim priuatiuam, siue annexam priuationem, prolata etiam in futuro tempore sunt latae sententiæ. Hæc ille. Et certè per hanc regulam aut fallentiā, ut ille appellat, qualis qualis illa sit, potuisset vitare multas alias particulares fallentias, quæ sub illa comprehendi poterant, Nam hæc verba, priuetur, spoliatur, amoueat, remoueat, abiciatur, expellatur, & alia similia, de quibus ille singularim & per particularia capita disserit, verba executiua sunt, & quorū aliqua priuationem aperta expriment, nullum tamē eorū (ut ego censeo) exprimit sententiā latā. Quia quodlibet eorū respicit iudicē à quo operatio illa faciendā est. Et inde conuincitur, ut nisi talibus verbis addatur aduerbium aliquod ex his, quæ supra diximus, quod omnem excludat dilationem, semper intelligendum sit id, quod per tale verbum præcipitur, faciendum esse post causæ cognitionem, & post sententiā à iudice datam.

Et

Et hoc bene aduertit Felinus in dicto cap. Rodolphus, numero 33. in fine, ubi ait, quod licet verbum sit executiuum, si tamen indiget, hominis ministerio ad executionem faciendam, dicet sententiā ferendam, & non latā. Nam per alium hominē & non per legem est homo spoliandus, priuandus, remouendus, obiciendus, & expellendus. Ideo omnes illas dictiones ego enumerare nolui inter illas, quæ latam sententiā indicant.

Sed circa omnes dictiones, quæ latam sententiā demonstrant (ut nihil, quod ad rem faciat, intactum relinquam) duo mihi videntur generaliter annotanda. Primum est, quod licet omnes illæ dictiones ex sua propria & natua significatione habeant significare latam sententiā, sæpe tamen ex accidenti causā impediuntur à sua propria significatione, & sic vertuntur in aliam, ut ferendam significant sententiā. De qua re nihil nunc dicam, propterea quod primo capite huius secundi libri iam de hac re disserui. Alterum est, quod licet constet legem aliquam poenalem continere sententiā latam, nunquam aliquis in eam incidet sententiā, si non consummauerit crimen, pro quo est à iure imposta poena, quantum illud inchoauerit. Nam etsi in grauibus & atrocibus delictis puniatur conatus proximus delicto, ac si delictū esset consummatum, ut glossa & doctores dicunt in l. Si quis, C. de episcopis & clericis, & l. Is qui cum telo, C. de sicariis: hoc tamen nō fit in poenis, quæ sunt ipso iure, aut per legis sententiā impostæ. Quoniā etsi quis vehementer conaretur cōmittere crimen aliquod quælibet graue & atrox, si tamen illud non consummaret, nunquā (ut dixi) in eas penas incideret, quæ sunt per legis sententiā latam declaratæ. Et ideo nunquam aliquis incidet in excommunicationem à iure latam, quantum conetur facere id, propter quod est imposta excommunicatione, nisi verè perfecerit illud: id est, fecerit vel præceperit, vel consulerit, vel aliud simile fecerit, propter quod est à iure lata excommunicationis sententiā. Hoc annotauit, & dixit semper menti tenendū Abbas in cap. Crim in cunctis, §. Clerici sanè, de elect. in secūdo notabili: & Philippus Decius in eodē loco in tertio notabili. Sed ante illos prior Ioannes Andreas hoc idem docuit, & dixit esse notādum in cap.

Abbas,
Philipp.
Decius,
Ioannes
Andreas.
Petre.

Perpetuo, de elect. lib. 6. & in regula, In pœnis, de regulis iuris, eodem libro in mercenariis suis. Et ob hanc causam admonet lectorum, ut quum de lege aliqua pœnali tuerit disputatio, diligenter aduertat qualis sit res aut operatio, quæ per talem legem prohibetur, & propter quam imponitur à lege pœna. Quo bene confiderato, intelligat nunquam aliquem incurrere pœnam à lege ipso iure impostam, nisi rem à lege prohibuam contumnerit. Licet igitur æque peccet is, qui suo consilio alterum ad peccandum inducit, ac ipse delicti parator; non tamen incidet in pœnam contra delicti paratorem ipso iure impostam, nisi ipsa lex vtrunque in eadem pœna comprehenderet, videlicet consentientem & facientem. Eadem ratione motus Dominicus de sancto Gemignano in cap. Indemnitate. §. Postremo, de electione, libro. 6. dicit, quod pœna imposta procuratoribus ortum discordiæ, non comprehendit nurrientes iam exortam, nisi aliud exprimat. Et hoc dicit esse annotandum ad intelligentiam statutorum quæ similes pœnas imponunt. Multæ aliæ sunt conditiones, & (vt nostri loquuntur) qualitates quæ conueniunt legi pœnali sententiam latam continenti, de quibus ego nihil dicere statui, sed hanc prouinciam iurisperitis committo, ad quos potius de illis disputare spectat. Ego enim notens in messem alienam falcem mittere, de hac sola legis pœnalis conditione & potestate velut Theologus disserere decreui, quæ respicit obligationem ad culpam. Nam hæc res, cum à principis legis naturalis deducenda sit, potius ad Theologos, ni fallor, quam ad iuris humani peritos pertinet. Theologorum siquidem munus est, vtrunque ius diuinum, videlicet positium & naturale, quod in sacris literis potissimum continetur, interpretati.

QUOD OMNIS LEX POENALIS QUÆ sententiam continet à iure latam, obligat in conscientia ad pœnam in illa statutam, absque alia iudicis sententia. Cap. VIII.

POST QUAM regulas certas & generales proprias sui, per quas quisquis illis bene fuerit usus, facile poterit cognoscere quæ lex pœnalis contineat sententiam latam.

latam, oportuit vt de huiusmodi lege pœnali conclusio: nem aliam generalem proponerem, quæ illius legis potestatem apertè declararet. Sit igitur hæc vniuersalis & certissima conclusio. Omnis lex pœnalis quæ sententiam continet ab ipsa lege latam, obligat in conscientia transgressorem legis ad pœnam in illa statutam. Hæc conclusio probatur euidenter ex his quæ in præcedentibus capitulis proximè dicta & sufficienter probata sunt. Nam humana potestas siue laica illa sit, siue ecclesiastica (vt capite. 5. huius secundi libri dixi) potest statuere legem pœnalem obligantem in conscientia illius transgressorem ad pœnam reddendam absque alia iudicis sententia. Et capite. 6. probauimus humanam potestatem per legem continentem sententiam latam declarare suam voluntatem, ad inducendum eam obligationem ad pœnam quam per legem inducere poterat. Omnis igitur lex pœnalis continens sententiam latam, obligat in conscientia absque alia iudicis sententia ad pœnam in illa expressam. Præterea, iudex condemnans reum ad aliquam pœnam soluendam, obligat illum in conscientia ad talem pœnam reddendam: ergo lex continens sententiam latam contra reum, etiam obligabit reum ad pœnam per legem expressam. Assumptum probatum est in tercio capite huius secundi libri. Consequenter verò probatur quia (vt capite quinto huius libri diximus) non minus potest lex quam iudex. Nam tantum operatur sententia ficta à lege, quantum sententia lata ab homine, vt dicitur in l. Cum quasi. §. Si plures. ff. de fideicommissariis libertatibus: vt glossa in verbo, Iudicati, hæc ait. Vt quod facit sententia, hoc faciat legis potestas. Imò si bene quis fuerit leges perscrutatus, inueniet maiorem esse aliquando in lege potestatem, quam in homine, præsertim circa rerum dominium, & illarum possessionem. Nam lex vel statutum potest transferre dominium & possessionem ipso iure, vt constat ex l. Raptores. C. de episcopis & clericis: & l. vltima. C. de sacrosanctis ecclesiis: & idem ex legibus regni Castellæ, quæ Taurense dicuntur, lege. 45. vbi præcipitur vt mortuo possessore alicuius primogenituræ eo ipso sine iudicis sententia aut possessionis traditione dominium & possessio ipsius primogenituræ transi-

Domini.

Baldus.

transferantur ad illum, qui ex primæua eiusdem primorū genituræ institutione debet succedere defuncto. Iudex autem hoc facere non potest, vt declarat Baldus in. l. Ea lege. C. de conditione ob causam, & in. l. Traditionibus. C. de pactis. Est adhuc aliud in quo apertissime ostenditur maiorem esse legis quam iudicis potestatem. Nam a sententia iudicis sæpe appellate licet. A sententia autem à iure lata, nemo potest appellare. Quia & si de iudice suspicari liceat illum aliquando errasse, nulli tamen permittitur vt legem errasse dicat. Et inde consequens est, vt ab illa veluti à certa & infallibili sententia appellare non liceat. Et certè hoc solum argumentum, etiam si ad huius rei probationem nulli aliud esset, apertissime (vt mihi videtur) conuincit sententiam à iure latam obligare absque aliqua iudicis sententia ad poenam in illa contentam. Nam si id facit legis sententia quod iudex facere posset, vt nunc proximè apertissimo testimonio probauimus, inde euidentissime colligitur legem poenalem quæ sententiam continet latam obligare ad poenam in illa declaratam. Quia (vt cap. tertio huius secundi libri probauimus) iudex condemnatus reum ad poenam, quæ corporalis non est, obligat illum in conscientia ad illius poenæ solutionem. Præterea, hoc argumentum confirmat & illius vires auget multitudo exemplorum ex iure canonico & ciuili, in quibus omnibus lex poenalis sententiam latam continens, eandem obligationem imponit reo circa redditionem poenæ à legē statuta, quam imponeret iudex illum damnando ad poenam minimè in lege expressam. Primò quidem constat, quod si quis per iudicis sententiam priuatus est dominio honorum suorum, non potest aliquid à debitore exigere, nec debitor tenetur illi aliquid reddere, sed fisco, aut illi cui iudex decreuit bona illius reddi. Idem prorsus eveniet in illo qui per solam legē, & ipso iure priuatus esset dominio honorum suorum. Nam debitor illius si illi de crimine constat, ob quod est ipso iure priuatus, non tenetur illi debitum soluere, sed illi cui à iure concessa sunt bona illius: nec ipse reus poterit salua conscientia à debitore exigere. Hæc apertissime definitum est in cap. Felicis, de penis, lib. 6. vbi hæc verba habentur.

ventur. Nullus ei debita reddere teneatur. Is etiã qui ipso iure suis bonis priuatus est, quamuis nulla sequatur iudicis sententia declaratoria, nõ potest bona quæ tunc possidet, vendere, aut permutare, aut donare: sicut nec ille qui per iudicis sententiam esset bonis suis priuatus. Ita docet Baldus in Authentica, Incestas. C. de incestis nuptiis. Et idem sentiunt Ioan. Andreas, & Petrus Ancharanus, & Dominicus, & Philippus Fræcus in cap. Cum secundū leges, de hereticis, lib. 6. Nec potest de bonis quæ possidet, testari is qui ipso iure priuatus est bonis suis, sicut nec posset si per iudicis sententiã priuaretur. Hoc ipsum annotat Baldus in prædicta Authentica, Incestas. Ex quibus sequitur donatariū cui omnia bona aut magna illorū pars fuerint donata, nõ posse, postquã donanti fuerint nati filij, rem illã donatã alienare, aut de illa testari. Quia per natiuitatē filiorū donãtis est ipso iure talis donatio reuocata, vt dicitur in. l. Si vnquã. C. de reuocãdis donationibus. Deinde, is qui ipso iure priuatus est, nõ potest plene agere in iudicio pro ea re qua est ipso iure priuatus: sicut nec pro illa agere posset in iudicio si fuisset priuatus illa per vltimã iudicis sententiã definitiuã. Dixi quò nõ potest plene agere in iudicio: quia & si agere incipiat, statim poterit reuocari per exceptionē exclusiuam iuris ipsius agētis. Si autem nõ esset ipso iure priuatus, sed cõmississet crimē propter quod esset iure priuatus, plenã haberet in iudicio actionē quia semper agere posset in iudicio quousquẽ à iudice priuaretur. Hoc expressè annotauit glossa in. l. His consequēter. §. i. in verbo, nõ pertinere. ff. Familiæ Eriscunde. Rursum, si prælatus aliquis cõmississet crimē propter quod esset ipso iure priuatus dignitate sua, & post tale crimē cõmissum, quousquẽ à iudice nõ declaratum, tēteret aliquid ad dignitatē pertinens facere, vt puta ex cõmunicare, suspēdere, interdicerē, beneficiũ cõferre, beneficium priuare, nihil horū esset validũ, sed omnia essent eo ipso irrita & inania, perinde ac si per iudicis sententiã fuisset sua dignitate priuatus. Hoc manifestè probatur per ca. Tãta, extra de excessib⁹ prælatorū, vbi Gre. papa hui⁹ nominis nonus cõtra episcopũ Colimbriensem, propterea quod interdictum Ecclesiasticum ab Apostolica sede positũ violauerat, sententiã dedit his verbis, sic inquit.

Baldus.
Ancharra.
Dominicus

Aucto.

Auctoritate Dei omnipotentis omnem institutionem, destitutionem, collationem præbendarum, beneficiorum ac dignitatum, præsumptas per eundem episcopum, & excommunicationis seu interdicti sententias in quoscumque hac occasione prolatas ab eo post interdicti violationem eiusdem, decernimus irritas & inanes. Hæc Gregorius in illo capitulo. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod dixit irrita esse omnia ab illo episcopo gesta post violationem interdicti. At si iudicis sententia requireretur, non omnia quæ gesta sunt post violationem interdicti, sed solum ea quæ gesta sunt post datam à iudice sententiam essent dicenda irrita & inania. Et in capit. Veritatis, de dolo & contumacia. Innocentius Papa huius nominis tertius similem contra alium episcopum protulit sententiam, sic dicens. In irritum reuocantes quæcumque post inhibitionem Apostolicæ sedis, seu factam suspensionem, & excommunicationem, de rebus ecclesiæ alienare præsumpsit. Hæc ille. Potest adhuc dari aliud exemplum, de infamia iuris quæ omnium iurisperitorum testimonio repellit à testimonio dicendo: quia inter multa quæ exiguntur à teste, est fama, ut dicitur in cap. Testimoniū, de testibus & attestacionibus, & in cap. Præterea, de testibus cogendis: & in ca. Forus, de verborum significatione. Si infamia ipso iure contracta est, eo ipso sine vlla iudicis sententia facit inhabilem ad testimonium reddendum: perinde ac si iudicis sententia fuisset iudicatus infamis. Si verò talis infamia non ipso iure, sed post datam à iudice sententiam contrahitur, tunc posset testimonium dicere quousque à iudice ut infamis damnetur. Ita docet Angelus in l. Athletas. §. At prætor. ff. de his qui notantur infamia. Et audio Platum quendam hoc idem annotasse in consilio vltimo inter consilia Barbari libro. 1.

Platus.
Barbarus.

Hæc exempla hætenus per me adducta satis mihi esse videntur ad probandum id, quod à principio assumpsi, legem videlicet poenalem quæ sententiam continet latam, idem semper efficere in reo circa poenam in l. expressam quod in eodem reo circa eandem poenam efficeret similis sententia à iudice lata, si per illam tantum & non per legem esset reus condemnandus. Sed contra

hanc

hanc sententiam video aperte obici posse, capit. Cum secundum leges in §. Confiscationis: vbi sententia à iudice contra hæreticum lata non tantum efficit in hæretico, quantum sententia contra eundem à iudice pronuntiat. Quia lex illa priuat hæreticum dominio bonorum suorum, & non permittit fisco vt sine iudicis sententia bona hæretici apprehendat. At post datam à iudice sententiam fisco permittitur bona hæretici apprehendere. Plus igitur potest circa poenam hæretico irrogandam iudicis quàm legis sententia. Vt plenè huic obiectioni satisfacere possem, oportebat integram & exactam illius capituli, Cum secundum leges, intelligentiam explicare. Sed quia in proximè sequenti capitulo maior necessitas me ad id faciendum cogit, ideo vique ad illum locum, in quo id erit magis necessarium & magis oblatò negotio conueniens, differo. Interim tamèn in vana sententiam illius capituli obiectione videar, quantum res ipsa exigit & non amplius, respondere decreui. Fatetur quidem omnia quæ in argumentatione obiecta sunt, sed nihil contra id quod dixi, faciunt. Quia si plus iudicis quàm legis sententia operatur circa poenam hæretici, hinc prouenit quod sententia legis est sola: sententia autem iudicis declarantis aliquem esse hæreticum non est sola, sed adiuuatur à sententia legis, & addit aliquid vltra illam, videlicet criminis declarationem. Nam si lex prius per sententiam suam non priuasset hæreticum dominio bonorum suorum, & illa adiuuasset fisco, quauis iudex postea declarasset Petrum aut Ioannem esse hæreticum, nunquam Petrus aut Ioannes propter solam iudicis sententiam esset suis bonis priuatus: nec fisco posset bona illius apprehendere. Ego autem non dixi legem poenalem, quæ sententiam latam continet, tantum se sola efficere circa reum, quantum efficeret iudicis sententia, si post legis sententiam superueniat. Sed dixi huiusmodi legem poenalem, quæ sententiam continet latam, se sola tantum erga reum operari, quantum iudicis sententia sola sine alia legis sententia operaretur damnando reum ad eandem poenam: ita v reliqua omnia sunt paria, hoc tantum excepto quod vna est legis, altera iudicis sententia. Sic igitur declarato illo meo assumpto antecedente

EB confis.

constat nihil prorsus contra illud agere cap. Cum secundum leges. Ego enim dico id omne fieri contra hæreticum per illud capit. Cum secundum leges, q̄ seclusa omni legis sententia faceret iudex secularis, si per solā suam sententiam solummodo priuaret hæreticum bonis suis & illa adiudicaret fisco, prohibendo fisco ne illa apprehenderet, quousque iudex ecclesiasticus declararet illum esse hæreticum, prout legis sententia dixerat. Tunc enim sicut legis & iudicis sententia sunt similes in verborum contextu & pronuntiatione, ita sunt pares in efficientia & inflictione poenarū. Quia sicut iudicis sententia priuat hæreticum bonorum suorum dominio, ita & lex. Sicut lex prohibet fisco apprehensionem bonorum hæretici, ita iudex arcet eundem fisco ab eorundē bonorum apprehensione. Fortē contra eandem sententiam quis iterum obiiciet de poenis corporalibus quas iudex potest infligere reo, lex autem infligere nō valet. Quia lex nec potest occidere, nec mutilare, nec verberare, nec carcere concludere. Fateor legem nihil horum efficere posse: sed nec iudicis sententia aliquid horum efficere valet. Nam & si iudex damnet reum ad mortē, aut membri mutilationem, aut flagella: non eo ipso reus moritur, aut mutilatur, aut flagellatur, sed per sententiam cōdemnans reum ad aliquid horū, præcipit apparitoribus atq̄ lictoribus vt id exequantur in reo, ad quod ipse illum per suam sententiam damnauit. Iudicis itaque sententia non occidit, nec verberat, sicut nec sententia legis: sed solum cōdemnat reum vt alterū istorum ab alio patiatur: & hoc ipsum faceret lex si de reo sententiā diceret. Nam lex præciperet iudici, quemadmodum iudex apparitoribus atque lictoribus, vt talem reum occidi aut verberari faciat. Et hinc est quod de huiusmodi poenis nunquam hæctenus data est lex quæ sententiam latam, sed quæ solam sententiam ferendam contineat. Quia licet lex possit præcipere vt tales poenæ infligantur reo, ipsa tamen se sola illas infligere non valet, sed ad illarum executionem indiget hominis ministerio. Lex potest excommunicare, suspendere, interdicare, bonis priuare, ad pecuniā reddendam obligare, & ideo de istis & aliis similibus poenis potest statui lex, quæ sententiam contineat latam.

Sed

Sed quia lex non potest occidere, nec mutilare, nec verberare, nec potest præcipere reo vt aliquid horum in se exequatur, sed necessario indiget alterius hominis ministerio ad istorum executionem, ideo de nulla istorum poenarum dari potest lex quæ latam sententiam contineat. Manet itaq̄ firmum & immobile nostrum fundamentum, quod pro principio nostræ principalis argumentationis posui dicens, legem poenalem, quæ sententiā continet latam, id omne efficere in reo circa poenarum irrogationem, quod efficeret sola iudicis sententia, si de eadem re & eodem modo contra reum daretur. Ex quo firmissimo fundamento validissimæ argumentationis structura consurgit, quæ apertissimè conuincit verum esse id, quod in prima huius capituli conclusionem dixi, legem videlicet poenalem, quæ sententiam latam continet, obligare in conscientia reum ad reddendum poenam, quæ in eadem lege statuta est. Nam alioqui fieret necessario, vt maior sit iudicis quam legis potestas. Quia iudex per suam sententiam condemnans reum (vt capite. 3. huius secundi libri probauimus) obligat in conscientia reum ad soluendum poenam ad quam iudex illum damnauerat. Ne igitur minoris potestatis faciamus legis quam iudicis sententiam, oportet necessario concedere omnem legem, quæ sententiam continet latā, obligare in conscientia illius transgressorem ad poenam in illa decretam.

Præter hanc inuincibilem rationē confirmat hanc meā conclusionem auctoritas multorum doctissimorum virorum, tam Theologorum q̄ iurisperitorum, qui eadem docent & tuentur cōclusionem. Non enim ego solus (vt quidam mihi obiiciunt) hanc tueor sententiā, sed adeo multi sunt qui illi fauēt, vt verè dici possit hanc esse communem opinionē. Et primum omnium profero ex nostris Theologis B. Thomam, qui et si ex professo nunquam (quod ego sciam) hanc tractet quæstionem, de alia tamen re differens obiter suam de hac re præfert sententiam. Nam in. 2.2. q. 95. articulo; in responsione ad tertium principale argumentum, dicit illum qui iurat falsum iuramento assertorio, esse infamem, quauis nō ipso iure, sed post sententiam contra eum latam. Eum autem qui iurat falsum iuramento promissorio dicit esse infamē ipso iure.

S. Thomas.

In quibus verbis aperte innuit non esse opus alia sententia in illo qui ipso iure damnatus est. Nam si etiam requireretur iudicis sententia ad infamiam periurii sustinendam, in periurio promissorio sicut in assertorio, nullam dedisset inter utrumque periurium differentiam.

Adrianus Papa in quarto sententiarum differens, de iis que sunt acquisita per ludum alearum, postquam defini-erat eum qui in ludo amisit aliquid, & soluit lucranti, posse salva conscientia compensationem sibi facere, & tantundem à lucrante furripere, hæc quæ sequuntur verba subiungit. Non obstant notata doctorum in cap. Felicis, de pœnis lib. 6. q. in pœnis ipso iure infictis ante executionem requiritur iudicis declaratio, iuxta ca. Cui secundum leges, de hæreticis, cum suis similibus, nisi factum sit notorium, ut limitat Geminianus. Quia procedit in foro exteriori, non in foro conscientie. Hæc Adrianus. Ex quibus verbis apertissime constat qualiter sit intelligendum, quod idem Adrianus in quodlibetis, quæ sessione sexta dixerat, pœnam à iure impostam non obligare ante sententiã, qua crimen declaratur esse commissum. Nam illud necessariò intelligendum est de obligatione quæ solum forum exterius respicit, & non de obligatione quæ respicit forum conscientie, in quo (ut modo censuit) talis sententia non est necessaria. Alioqui nisi illum ita interpreteris, oportet ut necessariò fatearis illum minime sibi consistere, sed potius sibi ipsi contradicere.

Scio aliquos esse qui hanc variarã, & in facie pugnantium Adriani sententiarum conciliationem non probant. Nam quidam vir doctus professione theologus, etsi mihi ex facie ignotus, post primã huius operis editionem scripsit ad me dicens primariã huius disputationis conclusionem sibi placuisse, displicuisse autem quod Adrianum in meã causa patrocinium attulisset, quia Adrianus semper (ut iste scripsit) constantissime, contra meã opinionem sensit, & docuit. Ut autem hoc persuaderet, citavit mihi locum ex eodẽ Adriano in quodlibeto vndecimo in responsione ad secundam difficultatem, ubi hæc verba habet. Lapsus anni intra quem iniuriarum experiri potuisset, & non post. iuxta l. Si non conuicti. C. de iniur. liberat hominem à pœna, ad quam iuris auctoritate veniret

condemmandus: sed non ab obligatione restituendi famam. Prima pars patet: quia ad pœnæ per solutionem non tenemur etiã in foro conscientie, priusquam per iudicem ad hoc fuerimus condemnati. Hæc Adrianus. Ex quibus verbis vir ille doctus colligebat, Adrianum semper in hac fuisse sententia, ut nunquã reus teneatur in conscientia ad pœnam sustinendam, ante iudicis condemnationem. Esto, Adrianus in hoc vndecimo quodlibeto ita senserit ut iste vir doctus contendit, non tamen licebit inde colligere illum in hac sententia fuisse semper sibi constantissimum. Nam ea quæ in quarto sententiarum dixit, & nunc proximè sunt per me citata, manifestè istis contradicunt. Quid igitur? Nunquid dicemus Adrianum sibi contradicere? Certè pro illius tutela ego contendere nolum, quia non iuravi in verba illius. Satis esset mihi pro hac disputatione quod ostenderim illum aliquando mecum sensisse. Sed quia video illum male ab aliquibus esse intellectum, charitatis lege coactus, volo illum ab iniusta oppressiõe defendere. Adrianus in illo vndecimo quodlibeto, ut ex verbis illius quæ proximè citauimus, constat, loquitur de pœna iniuriatoris, quam potuisset infra annum experiri iniuriatus, quæ non est ipso iure inficta sed per iudicem inferenda. At de hac pœna nos etiam confessi sumus capite secundo huius secundi libri, illam nunquam obligare reum in conscientia ante iudicis condemnationem.

Praesens autem hæc nostra disputatio est de pœna ipso iure lata, & ideo nihil mihi obstat id quod Adrianus in illo vndecimo quodlibeto dixit: quia de re valde dissimili loquitur est. Et certè multi viri alioqui docti, in hac parte quotidie decipiuntur, quia quum de obligatione ad pœnam loquuntur, sine vlla pœnæ distinctione pronuntiant, cum tamen longissima sit distantia inter pœnam positam per legem continentem sententiam à iure latam, & pœnam positam per legem quæ continet sententiam à iudice ferendam.

Caietanus in commentariis super 2. 2. sancti Thomæ quæst. 62. artic. 3. quærens quare ad aliquas pœnas à lege impostas teneatur reus sine iudicis sententia, & ad aliquas non, duplices (ut alias in alio proposito negotio ci-

taimus) dicit poenas. Quaedam, ad cuius executionem requiritur actio, vt sunt mors, mutilatio, verbera &c. Aliæ sunt ad cuius executionem nulla requiritur actio, vt sunt excommunicatio, suspensio, interdictum, irregularitas, & si qua est alia similis. In his enim (vt ait) nulla requiritur actio ad illarum executionem, sed sufficit sola actus omisso, vt puta non communicare cum fidelibus, non immiscere se prohibitis, non exercere actum ordinis, quæ omnia in sola negatione seu priuatione consistunt. Poenam, quæ ad sui executionem indiget aliqua actione, dicit esse propriam iudici, & non conuenire legi: & hinc deducit quod quoties lex aliqua imponit poenam, quæ ad sui executionem eget aliqua actione, semper est necessaria iudicis sententia per quam talis poena mandetur executioni. Et quia putat nunquam per legis sententiam latam imponi poenam, quæ ad sui executionem indiget aliqua actione, ideo conclusionem hanc ponit his verbis dicentem. Itaque sola legis lata sententia obligat reum ad executionem poenæ. Hæc Caietanus. Ex cuius verbis ea solum quæ meæ sententiæ suffragantur, capiam: reliqua verò quæ à me non probantur reiciam. Id enim solum extensis (vt aiunt) vltimis amplector quod ait sententiam à lege latam obligare reum ad executionem poenæ. Nam hoc solum est quod mea conclusio, quæ in principio huius capituli proposui, dicit: & hoc est præcipuum quod ego in hoc capite probare statui. Sed quomodo hæc, quæ nunc Caietanus dicit, possint coherere cum illis quæ dicit in sua summa de peccatis, titulo, poena, non facile patet. Nam in illo loco dicit neminem teneri subire poenam à lege statutam, nisi postquam ad illam fuerit à iudice damnatus. Hoc tamē in solis duobus casibus fallere dicit, videlicet in censuris, & in poenis testamentariis. Has solas excepit: quia putauit has solas esse quæ possent per legem sententiam latam contineri statui. Sed certè hac in parte tota errat via, & sibi ipsi non constat. Nam priuatio bonorum poena est longissimè à censura ecclesiastica distans: & tamen ad illam obligatur aliquando reus per solam sententiam latam absque alia iudicis sententia, prout ipse Caietanus fatetur in fine illius articuli tertii questionis. 62. & probatur apertissimè per cap. Cum secundum leges. Quia est textus

illu

ille dicat ad apprehensionem bonorum hæretici necessariam esse iudicis ecclesiastici declarationem, ad hoc tamen vt hæreticus bonorum suorum dominio priuetur, nihil tale dicit esse necessarium, sed eo ipso quo factus est hæreticus dicit illum esse tali dominio priuatum. Sed hæc contra traditionem, quæ satis est manifesta, dimissa, oportet reliqua quæ Caietanus dixit, diligenter examinare, videlicet an verum sit quod lex poenalis, quæ sententiam latam continet, nunquam statuit poenam, ad cuius executionem requiratur aliqua actio. Quia talis poenæ executio (vt ait) semper conuenit iudici, & nunquam legi. Hoc tamen an verum sit, nolo nunc perscrutari: quia postea in alio capitulo commodiorem huic disputationi dabo locum. Nam quod præsentis disputationi cõuenit, satis esse arbitror quod ostenderit Caietanum in hac esse sententiam, vt existimet sententiam à lege latam obligare reum ad executionem poenæ. Et hoc solum est, quod ego in hoc capite venari cupiebam.

Ioannes Medina nouissimus omnium theologorum, quos de hac re differuisse noui, in codice de restitutione & contractibus, quanuis in prima questione prope finem dicat illos, qui à iure sunt priuati dominio bonorum suorum, non teneri ad reddendum illa ante iudicis declarationem, sed posse interim salua conscientia retinere illa, ibidem tamen docet illos ipso iure sine alia iudicis sententia esse priuatos dominio bonorum suorum. Ex cuius verbis apertissimè constat illum in hac esse opinionem, vt censeat legem poenalem, quæ sententiam continet latam, obligare reum ad eam poenam quæ per illam legem expressa est. Quod autè doceat eos qui sic sunt priuati dominio bonorum suorum posse illa retinere quousque condemnentur, & non teneri ante criminis declarationem, ad reddendum illa, inde prouenit, quia putat legem quæ priuat dominio bonorum, hæc sola priuatione esse contentam, & non ex consequenti præcipere vt bona reddantur illi cui à lege adiudicata sunt. Hoc autem an verum sit nolo impræsentiarum discutere, quia postea in integro aliquo capitulo de hac re prolixius pertractabo, ubi aperte ostendam eundem Ioannem Medinam quamuis doctissimum, sibi ipsi in hac parte contradicere.

BB 4 Saris

Satis enim nunc me fecisse existimo quod ostenderim illum meae conclusioni, quam in principio huius capituli collocaui, subscribere, & aperte fauere. Reliqua vero quae ab hoc themate distant, suo loco discutientur. Alium ex nostris Theologis non reperi, qui huic meae sententiae aperte faueret: quoniam a paucis Theologis hanc quaestionem tractatam esse video: & rarissimam apud antiquos Theologos de hac re inuenio memoriam. Multi tamen sunt iurisperiti qui de illa disserunt, & bona pars illorum qui in hac facultate censentur doctissimi, mihi in hac parte suffragantur. Ne autem aliquis suspicetur doctores ipsos aliter quam ego existimo, sentire, illorum sententiam (vt capite. 3. huius secundi libri me facturum promiseram) eisdem verbis, nec vno mutato, quibus ab illis scripta est, citabo.

Abbas.

Abbas in cap. 1. de constitutionibus referens sententiam glossae in cap. Firmitas. 12. q. 2. quae ait, quod poena imposita per legem positiuam non obligat in foro conscientiae, haec verba ait. Hoc limitarem nisi lex imponeret poenam ipso facto, vt quia ipso facto publicat bona alicuius, quia tunc non puto quod ille possit retinere bona publicata cum bona conscientia. Quia ius est statim acquisitum, sicut, vt notatur in. l. Commissa. ff. de publicanis: & in cap. 2. de praescriptionibus, lib. 6. Haec ille. Deinde in cap. Dilecti, de arbitris, de sententia illius glossae iterum disserens largius & expressius suam aperit sententiam, sic dicens. Praedicta ego limito vbi poena venit imponenda per iudicem: secus puto vbi poena esset imposita ipso facto. Pone exemplum in committente crimen laesae maiestatis vel haeresis. Nam in continenti bona confiscantur, vt in cap. Vergentis, infra. de haereticis & in ca. Cum secundum leges, eodem titulo, li. 6. & in. l. Quisquis. C. Ad legem Iuliam maiestatis. Haec Abbas. Et eadem sententiam repetit in ca. Cum non ab homine, de iudiciis, & in cap. Peruenit, quod primum est sub hoc initio, in titulo de appellationibus, & in ca. finali, de haereticis: & ca. In quibusdam, de penis. Quae omnia loca ideo citare placuit, vt aperte ostenderem Abbatem in hac sententia non fuisse dubium aut varium, sed firmum & semper sibi constantem. Quidam iurisperitus amicus meus leges haec, quae de sententia

Abbatia

Abbatia nunc retuli, redarguit me propterea quod dixi Abbatem in illa sententia non fuisse dubium aut varium, sed firmum semper, & sibi constantem. Contendebat enim Abbatem in illa sententia fuisse dubium, mouebaturque hoc argumento, quod Abbas semper vsus est hoc verbo, puto, quod aperte, vt ille dicebat, ostendit dubitationem. Ego quidem haec audiens, subrisi, videns hominis ignorantiam, & blandè admonui illum vt intelligeret se deceptum esse circa significationem huius verbi, puto, quod reuera solum mentis iudicium sine vlla dubitationis admixtione significat. Pro cuius rei aperta demonstratione, vt prophanos auctores ommitterem, citavi Paulum qui in priori ad Corinthios epistola, postquam docuerat virginitatem excellere matrimonium, haec quae sequuntur ait. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam. Ecce Paulum dicentem se putare, qui tamen certus erat & minimè dubitabat se spiritum dei habere. Non est ergo consequens, vt qui aliquid de aliqua re putat, dubitationem in sua sententia habeat.

1. Cor. 7.

Dominicus de sancto Geminiano in capit. Pro humani. §. Sacri, de homicidio libro sexto, haec quae sequuntur verba ait. Nota quod vbi imponitur poena à iure, ipso iure non requiritur alia sententia, sed sufficit sola receptio probationis super illo facto super quo poena imponitur. Haec ille. Et in cap. Cum secundum leges. §. Confiscationis, de haereticis, eodem libro, haec ait. Nota quod quando ipso facto quis est damnatus, non requiritur damnatio, sed executio, & super executione declaratur. Et iterum in tertio notabili ait. Nota quod super facto in quo imponitur poena ipso iure, requiritur iudicis declaratio antequam executio fiat. Quod intellige quando factum non est notorium: sed si factum esset notorium, & iudex assignaret terminum ad excusandum factum, & non fieret excusatio, posset fieri executio absque alia declaratione. Haec Dominicus. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod ait non esse necessariam iudicis declarationem quando factum est notorium. Factum autem semper (vt alias dixi) est reo notorium, ergo propter ipsum reum non erit, iuxta Dominici sententiam, necessaria iudicis declaratio.

Dominicus.

BB 5

Felinus

Felinus.

Felinus in capit. Rodolphus de rescriptis, in §. Sed de claratoria sententia, dicit primo sententiam declaratoriam esse necessariam, & postea hanc conclusionem temperare volens, dicit hæc verba. Limita primo prædicta nisi factum esset adeo notorium, quod nulla esset opus declaratione: quia tunc non habet locum dictum capit. Cum secundum leges, Ita notat dominus Abbas in cap. Cum non ab homine, versiculo, Sed certè si subtiliter, de iudiciis, Quia in certis non est opus coniecturis, ca. 2. de regularibus libro sexto. Vnde textus in dicto capit. Cum non ab homine, non dicit aliquid de declaratione præmittenda traditioni curiæ seculari: quia videtur notoria incorrigibilitas, quando præmissio triplici gradu poenæ ille reperitur inherere suis iniquitatibus. Et aliquibus interpositis subdit. Et ita intellige tu glossam in cap. Commissa, in verbo, iusto impedimento, de electio. lib. sexto, dicentem quod in casu capituli, licet canon, eodem titulo, potest collator conferre beneficium ipso iure vacans, absque alia pronuntiatione super priuatione incurta. Est enim notoriè incurta illa poena priuationis. Hæc Felinus in illa prima limitatione. Et postea in tertia limitatione eiusdem conclusionis, iterum sic ait. Limita tertio respectu fructuum, quoniam ad hoc ut debeantur fructus non requiritur declaratoria super priuatione iure imposita, sed statim à die incurtæ poenæ debetur fructus. Ita tenet glossa, & Angelus in Authentica de incestis nuptiis in principio: & ibi infert, quod non valet instrumentum confectum à tabellione priuato iure tabellionatus, cum confectio instrumentorum sit fructus officij: nisi fuisset occultè toleratus. Hactenus Felinus, qui sententiam Abbatis & Dominici in omnibus quæ ad nostram conclusionem spectant, sequitur.

Barbatus

Barbatus in repetitione ca. Rainaldus, de testamentis, fol. ii. col. r. hanc eandem sententiam docet, sic dicens. Sequar ergo quæstionem inceptam de foro conscientie. Vtrum hæres non conficiens inuentarium teneatur ultra vires hæreditatis. Et mihi videtur de iure dicendum quod teneatur, quod sic demonstro ad oculum supra Hostiensem, Bartholomæum & sequaces. Vbi cunq; poena est imposita à lege ipso iure, quis non potest retinere ius alteri quæ sit

rum, cap. 2. de præscriptionibus, lib. 6. notatur in l. Commissa. ff. de publicanis. Et adduco quod voluit dominus Abbas in cap. i. de constituto. Sed ista poena quod hæres teneatur ultra vires hæreditatis non conficiendo inuentarium, est imposita à lege ipso iure, & ex legis dispositione, ergo salua conscientia non potest facere hæres, quin soluar creditoribus ultra vires hæreditatis, cum ipso iure sit acquisitum ius creditoribus. Hactenus Barbatus qui adeo apertè nostræ patrocinatur opinioni, ut nihil fauorabilius dici possit.

Philippus Decius in ca. Canonum statuta, numero 20. extra de constitutionibus, quauis impugnat rationes quibus innititur Abbas ad tuendum prædictam sententiam, ipse tamen aliis rationibus motus eidem subscribit sententiæ. Et iterum eandem sententiam docet in l. Quod à quoque, ff. de regulis iuris. Illius verba nolo impræsentiam referre, propterea, quod in cap. sequenti oportebit me illa citare tanquam illi proposito etiam deferuentia. Si quis igitur illa videre optat, in capitulo sequenti reperiet.

Philippus
Decius.

Paulus de Castro in l. r. §. Ad bestias, ff. de postulando, apertissimè docet poenam à lege ipso iure impositam obligare reum in conscientia etiam ante iudicis sententiam. Eius verba sunt hæc. Nota quod delinquens eo ipso quod deliquit, videtur consentire, ut sibi imponatur poena à iure præfixa. Vnde allegatur quod delinquens naturaliter obligatur ad poenam delicti, etiam antequam sit condemnatus. Postea verò est obligatus civiliter & naturaliter. Hæc Paulus de Castro, vir quidem magnæ apud iurisperitos autoritatis.

Paulus de
Castro.

Ex his Pauli verbis nunc proximè citatis intelligo quædam Baldi verba, & agnosco illum meæ fauere sententiæ. Nam in l. Id quod pauperibus, C. de episcopis & clericis, q. 9. hæc quæ sequuntur verba refert. Non quæritur an executor constitutus ad soluendum debita, possit soluere debita naturaliter tantum? Dic quod non, ut ff. de solutionibus, l. Si is cui §. Flavius. In contrariū tamen facit ratio naturalis: quia ille §. loquitur in contractibus sed nos loquimur in iudicio animæ, ubi debitum naturale vrget, sicut naturale & civile. Et istud credo verius, quia

Baldus.

quia ecclesiasticum forum non curat de obligatione ciuili, vt extra de pactis. cap. 1. Hactenus Baldus. In quibus verbis id potissimum annotandum est; quod dixit in iudicio animæ quæ virgere debet naturale solum, ac debitum naturale & ciuile simul. At debitum naturale ad pœnam ipso iure impostam (vt ex dictis Pauli de Castro constat) debet delinquens antequam sit condemnatus, post condemnationem verò habet pœnam debito naturali & ciuili. Nam debitum naturale est illud, quod contrahitur ex virtute & potestate legis naturalis, aut quæ à lege naturali deducitur, & hoc debitum respicit forum secretum, quod conscientie appellari solet. Cum autem legi naturali proximum sit, vt delicta sint punienda, ideo istud debitum naturale ad pœnam dicunt esse in eo qui transgreditur legem pœnalem quæ sententiam continet laram. Debitum ciuile dicunt esse ex iudicis sententia, & hoc respicit forum exterius, ob quam causam ego suspicor ab istis appellatum esse ciuile. Ex quorum verborum intelligentia conuincitur, vt in iudicio animæ tantum obligetur reus ad pœnam à lege ipso iure præfixam absq; iudicis sententia; quantum obligaretur post datam à iudice sententiam. Et hinc apparet qualiter intelligendus sit Baldus, si quando forte ait sententiam iudicis esse necessariam, vt reus teneatur ad pœnam à lege statutam. Intelligendus est enim de obligatione ciuili, & quantum ad forum exterius, non autem intelligit talem sententiam esse necessariam, quantum ad debitum naturale, & in foro conscientie. Neque huic sententiæ obstat, quod Baldus in eodem loco post prædicta verba paucis interpositis subdit dicens, quod si pœna transfuit ad condemnationem contra defunctum, executor potest vendere pro pœna soluenda, si verò pœna nō transfuit ad condemnationem contra defunctum, non potest vendere ad soluendum: quia talis (vt ait) non debetur in foro animæ. In his verbis Baldus loquitur de pœna imposta per legem quæ sententiam continet à iudice ferendam. Et de hac pœna verum est, quod ad illam non tenetur executor, nec pro illa soluenda potest aliquid vendere, si defunctus nō fuerat ad illam damnatus. De pœna autem quæ est à lege ipso iure imposta, non sequitur Baldus: quoniã alias sibi ipsi contradiceret,

qui

qui prius dixerat executorem esse obligatum in iudicio animæ ad soluendum ea debita, quæ defunctus naturaliter tantum debebat, & non ciuiler.

Angelus de Perusio in Authentica de incestis nuptiis, numero. 2. apertius quàm Baldus eidem sententiæ fauet, sic dicens. Nota doctrinam quod vbi lex dicit aliquem priuari iure suo, intelligitur ipso iure absque sententia. Et per hoc dico, quod licet verbum futuri temporis priuationem inducens intelligatur, vt inducat priuationem de iure lara sententia, vt. l. In criminali. C. de iurisdictione omnium iudicum. & l. Iubemus §. Sanè. C. de sacrosanctis ecclesiis, hoc est verum nisi ibi sit dictio, mox, vel statim, vel incontinenti: quia tunc intelligitur ipso iure, nō autem per sententiã, cum sententia non possit dari mox, statim, vel incontinenti, vt. l. 2. C. de iurisdictione omnium iudicum. Hæc Angelus de Perusio. Et aliquibus interpositis numero. 3. hæc quæ sequuntur ait. Per istam glossam, iuncta etiam lege hic allegata in glossa, dic quod si statutum dicit, quod tabellio falsum committens, sit priuatus ipso tabellionatus officio, quod etiam ante latam sententiam contra eum non poterit instrumenta conficere.

Quia conficere instrumenta, est frui tabellionatus officio. Sed ex quo statutum priuauit ipsam officio, iure priuauit eum fructu ipsius officij, qui consistit in instrumentorum confectioe. Et ideo instrumenta per eum facta, post eius falsitatem commissam non valent, nisi forte tenerent propter publicam vtilitatem, & communem errorem, vt fuit in Barbario, vt. l. Barbarius. ff. de officio prætoris. Hactenus Angelus de Perusio.

Iaso in tertio libro Consiliorum suorum consilio. 31. differens de quodam decreto proclamato Mediolani anno Domini. 1446. hæc quæ sequuntur verba ait. Cum decretum dicat ipso iure & facto, ergo sine ministerio iudicis, & sic absq; alia sententia declaratoria, secundum Baldum in. l. prima. C. de secundis nuptiis: & Bartholum in. l. prima. ff. de infamibus. Vnde dicit ad propositum Baldus in. l. 1. col. 4. in fine. C. Ne ex delictis defunctorum, in versiculo, sed dubitatur eo casu, &c. quod lex, Qui delatore m. procedit quando fissa confessio stabat in suis finibus, secus si transfuit in condemnationem iudicis, vel legis,

vel

vel statuti, vt in casu præfenti. Secundò respondetur, quòd etiam si executio sit facta sine aliqua declaratione, tamen valet & tenet, vt notat Innocentius in cap. Ex ratione, de appellationibus, quem refert & sequitur Baldus reputans eius dictum tenendum menti, in cap. 1. de feudò sine culpa non amittendo. Hæc Iaso, qui non solum meæ patrocinatur opinioni, sed refert Bartholum & Baldum in eadem esse sententia.

Antonius Corsetus. Antonius Corsetus in singularibus suis in titu. Pæna, versiculo, Vbicunq; pæna, &c. apertissimè huic meæ opinioni suffragatur, sic inquiens, Vbicunq; pæna apponitur ipso iure à lege, debetur non solum in foro iudiciali, sed etiam in foro conscientie seu pœnitentie. Istud assumptum probatur in ca. 2. de præscriptionibus lib. 6. Hoc voluit dominus Abbas in cap. 1. de consti. Refert & sequitur dominus meus in repetitione ca. Rainaldus, de testamentis, circa finem. Hæc Antonius Corsetus, qui tam apertè huic meæ opinioni fauet, vt nihil sit quod ab illo in hac parte desiderari possit. Vt autem verba illius vltima declararem, credo illum sub nomine domini sui intellexisse Bartholum, propterea, quòd ille super prædictum capitulum, Rainaldus, repetitionem edidit, in qua (vt ex verbis supra citatis constat) hanc sententiam docet, probans illam eodem textu quo Antonius Corsetus.

Andreas Tiraquell. Andreas Tiraquellus in commentariis quæ nuper edidit super l. Si vnquam, in verbo, Reuertatur. C. de reuocandis donationibus, recenset multa discrimina quibus sententia lata à sententia ferenda discernitur: & in secundo discrimine hæc verba refert. Quum quid sit ipso iure, statim ad id tertetur in foro quod conscientie appellat, etiam si pæna sit, quæ quidem aliàs ex sententia glossæ in cap. Fraternalitas, l. q. 2. cū similibus nõ debetur in eo foro. Ita voluit Panor. in cap. 1. de constitutionibus. Hæc ille.

Glossæ multorum ætextuum. Hæc hos tam multos & tam illustres Doctores quibus huic meæ sententie patrocinantur, extant multæ ordinariæ glossæ textuum ex iure canonico, quæ hanc laudant & tumentur opinionem, in ca. Quam sit, in verbo, Eò ipso, de electione lib. 6. hæc verba dicit glossa. Nec requiritur alia priuationis sententia, licet vbi dubium esset, declarari posset sententialiter illum esse priuatum. Et in eodem ca.

in

in vltima glossa, quæ est super hoc verbo, Vacuetur, sic ait Dixit Gar. per sententiam, & ideo aliud in isto casu quam in superiori: quia maius vinculum contractum est post consensum quam ante, & ideo difficilius rumpitur. Guillelmus contra: quod verius puto, cum hic dicat litera, eo ipso viribus vacuetur. Per quod satis patet quod est canonice lata sententia non ferenda. Hæc ibi glossa. Et in ca. Commissa, in verbo, iusto impedimento, eodem titulo & libro, dicit quòd si quis electus ad parochialem ecclesiam neglexerit infra annum ad sacerdotium promoueri, statim illo non vocato possit ecclesia alteri conferri, iuxta cap. Licet canon, eodem titulo, & lib. In Clementina, Quoniam in verbo, Eò ipso, de vita & honestate clericorum, dicit glossa hæc verba. Hic ergo non est necessaria monitio, nec sententia. Et in Clementina, Multorum, de pœnis, glossa vltima, hæc ait verba. Non requiritur sententia quam incurrunt ipso facto, sed sufficit publicatio. Hæc in glossa. Cuius glossæ sententiam laudat & tuetur Ioannes de Imola in eodem loco.

Ecce vides candide Lector, quot & quales habeo patronos qui meæ adstipulantur opinioni, & illam pro viribus tumentur. Multi fortè alij sunt iurisperiti huius sententie patroni, quos fateor me ignorare. Sed satis est homini theologo tot à mea professione extraneos non ex aliorum relatu sed ex facie nosse, & illorū scripta inuestigasse vt tandem inuenirem patronos qui meæ faueret opinioni. Nam multi ex meis theologis qui mecum de hac re colloquebantur, & me in hac sententia semper constantè videbant, obiciebant mihi omnem iurisperitorum cateruam, quos omnes dicebant contrariam mihi tenere opinionem. Et ex ipsis iurisperitis quidam, vt viderunt opus quod de Iustia hæreticorū punitione edidi, in quo aliquid ad hanc rem pertinens dixi, exprobrabant mihi quod in hac sententia essem singularis, & nullū alium præter Abbatē haberem meæ opinionis fautorem atq; tutorē. Væ itaq; iuxta Salomonem, mihi minabatur: quia si cadere cōtingeret, non haberē subleuantē. Ego verò qui de huius opinionis veritate nimium securus erā, & illi vehementer fidebam, quasi impossibile arbitrabar illam fuisse hæctenus tam solā, & tam desertā, vt nullū alium præter Abbatem habuē.

Eccl. 4.

habuerit tutorem. Hæc igitur causa vehementer vigeat
re coactus sui quotquot potui perquirere doctores, quæ
huic tam apertæ veritati fauerent, & inueni hos quos
hactenus recensui.

Sed circa hanc nostram primam huius capituli conclu-
sionem, quam à tot tantique doctis viris laudatam at-
que probatam esse diximus, admonere lectorem decreui,
vt intelligat hanc nostram conclusionem nō esse tam vni-
uersaliter veram, quin aliquam patiatur exceptionem.
Nam si semel lege aliqua vniuersali decretum fuisset nul-
lam legem poenalem obligare ad poenam ante iudicis de-
clarationem, & si mille post illam datam extarent leges
poenales quæ sententiam cōtinerent à iure latam, nulla ta-
men earum obligaret ad poenam sine sententia criminis
declaratiua à iudice lata. Et certè si aliqua talis lex, quæ
admonerentur omnes nullam legem poenalem obligare
ad poenam sine iudicis sententia, semel in iure cōmuni po-
sita fuisset, libentissime manibus (vt dicitur) & pedibus
ad illorum transire sententiam, qui docet nullam talem
legem obligare ad poenam ante iudicis sententiam. At,
cum nulla talis (vt capite sequenti ostendam) in toto iure
communi habeatur, coactus fui sentire eas communis iu-
ris leges, quæ sententias continent à se latis, obligare ad
poenam absque aliqua iudicis sententia. Verum etsi ta-
lis vniuersalis lex in nullo iure communi siue canonico
siue ciuili habeatur, aliqua tamen respUBLICÆ, quæ leges
aliquas speciales ad suam iustam & honestam conuersati-
onem condiderunt, conscientias suorum subditorum
consulere volentes vniuersali lege admonuerunt suos
subditos se per nullam legem à se conditam aut postea con-
dendam, etiam si sententiam contineat à se latam, obliga-
re ad poenam nisi prius sententia accedat, quæ declaret
crimen fuisse perpetratum. Talis lex fuit à fratribus ordi-
nis Minorum regularis obseruantia pro se ipsis condita
in capitulo generali anno Domini. 1526. Assisit celes-
brato, cui capitulo ego interfui custos custodum pro-
uincia sancti Iacobi. Vt autem quod dico clarius eluces-
cat, verba ipsius legis aut statuti hic inserere decreui, &
sunt quæ sequuntur. Declaratur quod vbicumque in no-
stris statutis generalibus vel particularibus taxatur ali-
qua

Statutum
fratrum mi-
norum.

quæ poena incurrenda ipso facto, in talem poenam non
incurritur, nisi post declarationem factam à prælato.
Prælati autem non declaret delinquentem commississe
factum, pro quo poena erat imposita ipso iure, nisi per rei
euidenciam vel legitime de crimine confiterit. Post de-
clarationem tamen huiusmodi, ipso facto reus in poenam
venit impositam, sine noua impositione. Hactenus verba
statuti. In quibus verbis id potissimum annotandum est,
quod ait nō esse necessariam nouam condemnationem,
sed satis esse solam criminis declarationem. In hoc capi-
tulo generali vbi hoc statutum conditum fuit, multi fue-
runt viri religiosi in Theologia & iure canonico doctissi-
mi, è quibus aliqui in schola Parisiensi doctoratus infi-
gnia susceperant. Inter hos omnes re hac plene prius (vt
oportebat) discussa, tandem ab omnibus decretum est, vt
tale generale statutum conderetur. Hoc autem fieri non
videretur illis necessarium, si viri illi doctissimi intellex-
issent, ex ipsa rei natura aut ex iure communi oriri, vt
nullus possit in poenam à iure latam incurrere, nisi prius
accedat iudicis sententia qua declaretur crimen esse per-
petratum. Sed quia optime aduerterunt non esse necessa-
riam iudicis sententiam, ad hoc vt reus incidat in poenam,
quæ per legis sententiam ipso iure præfixa est, ideo ad se-
dandas fratrum conscientias, & tollendos scrupulos quæ
sæpe ex talibus poenis à iure latis oriri poterant, decreue-
runt hoc statutum condere, per quod facile omnes scrupuli
tolluntur. Et certè nisi fratres Minores per tale sta-
tutum prudenter sibi ipsis prouidissent, ego non debita-
rem asserere fratres eiusdem ordinis, qui contra sui ordinis
statuta deliquissent, esse obligatos in conscientia ante om-
nem prælati condemnationem ad sustinendas poenas in
suis statutis ipso facto aut ipso iure impositas. Neque ab
hac obligatione ego excusare illos propterea quod alio
generali statuto declaratum ante fuerat, nullum suorum
statutorum obligare ad culpam aliquam. Nam illi gene-
rali statuto potuit per aliud particulare derogari. Et ideo
nisi declaratio suprædicti statuti addita fuisset, merito cre-
di potuisset in omnibus statutis poenalibus, quæ poenam
ipso iure imponunt, esse derogatum illi priori statuto,
quo cauetur nullum statutum obligare ad culpam.

C Non

Non enim possunt hæc duo statuta simul stare, primus videlicet, quod ait, nullum statutum obligare ad culpam & alterum, quod obligat ad poenam in foro conscientiae soluendam. Et ideo ut omnis tollatur contradictio, & absurditas, oportet illud generale statutum sic interpretari, ut ab illo intelligatur excipi aliud particulare, quod de obligatione ad poenam postea conditum est. Nam (ut dicitur de regulis iuris, li. 6.) generi per speciem derogatur. Quæ regula ad eam verâ est, ut non solum pro iuris humani, sed etiam pro sacrae scripturae vera intelligentia sit summe necessaria. Quoniam per hanc regulam multa, quæ in sacra scriptura velut ex diametro pugnare videntur, facile conciliantur. Ex his tam multis aliqua subiiciam, ut ex illis agnoscat lector quam necessaria sit etiam in sacris literis, nedum in statutis humanis, hac regula iuris uti.

Leuit. 11.

In Leuitico de animalibus, quæ comedi possunt, dominus differens, hæc generale statuit legem. Omne (inquit) de volucribus, quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit domino. Et tamen postea adhuc de volucribus loquens, ait. Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ scilicet super terram, comedere debetis. Si omne quod graditur super terram, erat abominabile, quomodo postea permittit, ut id, quod longiora habet retro crura, comedatur? Apertissima certè erit in his contradictio, nisi in illa priorâ lege generali intelligatur exceptum id, quod postea conceditur. In libro Iob, iuxta septuaginta interpretum translationem, generali elocutione dicitur. Nemo mundus à forde, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram.

Iob. 25.
Iuxta. 70.

1. Pet. 2.

Tamen de Christo dicit beatus Petrus, quod peccatum non facti & idem de beata virgine omnis fatetur ecclesia. Nam licet aliqui censeant eam in peccato originali fuisse conceptam, omnes tamen fatentur illam fuisse in gratia, quum ex utero matris exiit, & sine vilo peccato mortali aut veniali perpetuam vitam duxisse. Qui fieri potest, ut beata virgo ab introitu vsque ad exitum vitæ sine peccato fuerit, & nemo sit mundus à forde, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram? Tertium profero exemplum de illa vniuersali elocutione, quam saluator protulit, dicens, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu san-

cto,

cto, non potest intrare in regnum Dei. Ex quâ sententiâ colligi posset, martyrium pro Christo consummatum non esse satis sine baptismo aquæ ad vitam æternam assequendam: sed quia alibi baptismus sanguinis commendatur à Christo, ideo oportet intelligere illi in illa priori vniuersali propositione fuisse exceptum, quauis illic non fuerit expressus. Et hoc ipsum aperte docet Hugo de sancto Victore, sic dicens. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei: idem ipse alibi dixit. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Quod ergo ibi dictum non est, subintelligendum tamen est, quauis dictum non est, quoniam alibi dictum est, hæc Hugo. Potuissimè multo plura proferre similia exempla, quæ omnia causa prolixitatis vitandæ omitto, propterea quod ista impresentiarum sufficere mihi videntur. Sed hæc & alia huiusmodi vniuersales elocutiones sic accipiendæ sunt, ut in illis semper intelligantur excepta ea, quæ alibi particulari elocutione contrarium dicunt, etiam si illic expresse non excipiuntur. Illa ergo generalis elocutio, quæ habetur in Leuitico hunc debet habere sensum. Omne volucre, quod graditur super pedes, abominabile erit vobis, præter illud, quod longiora habet retro crura, per quæ scilicet super terram. Et quod Iob dixit, sic debet intelligi. Nemo mundus à forde, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram, præter Christum, & virginem eius matrem, qui perpetuo sine peccato vixerunt. Iuxta hunc modum exponit beatus Paulus verbum illum ex Psalmo octauo. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nam in priore ad Corinthios epistola de Christo saluatore nostro loquens, ait. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia. Ecce qualiter beatus Paulus docet in illa vniuersali prophetæ elocutione, debere intelligi, quauis illic non exprimitur esse exceptum id, quod alibi particulari elocutione constat fuisse exceptum. Ad hunc igitur modum intelligere oportebit statutum illud, quod generali

Hugo. li. 2.
parte. 6. 7.Psal. 8.
1. Cor. 15.

CC 2

elocut.

elocutione sic ait. Nolumus per aliquod nostrum statutum aliquem obligare ad culpam. Ab hac enim generali elocutione intelligere oportet eo ipso esse exceptum statutum illud particulare, quod clarissimis verbis ostendit se obligare ad poenam in foro conscientiae reddendam. Et ita, iuxta regulam iuris supra citatam, generi per speciem derogatur. Alioqui aperta esset inter generale & speciale statutum dissonantia. Nam si statutum particulare dicit se velle, vt in foro conscientiae sint eo ipso obligati ad poenam, aut dicat, eo ipso sine alia sententia esse obligatos tunc verum non erit, quod in generali statuto dicebatur, nullum videlicet statutum obligare, nisi ab hac generali elocutione intelligatur tunc excipi illud particulare, quod de obligatione ad poenam postea conditum est. Et hinc clarè conuincitur deceptum fuisse Caietanum in cōmentariis super. 2. 2. sancti Thomae. q. 186. art. 9. Illo enim loco beatus Thomas differens de obedientia religiosorum, quantum sit virtutis & potestatis ad obligandum subditos, tandem in responsione ad primum principale argumentum, hæc verba ait. In aliqua tamen religione, scilicet ordinis Prædicatorum, transgressio talis est vel omisio ex suo genere non obligat ad culpam mortalem neque venialem, sed solum ad poenam taxatam sustinendam: quia per hunc modum ad talia obseruanda obligantur. Hæc sanctus Thomas.

Caietan. Circa hæc verba Caietanus mouet aliqua dubia, quorum tertium est. An reus transgrediens statutum, incurrat culpam si non sustinet poenam. Et respondet, quod ubi tale statutum vniuersale est de non obligando ad culpam, sicut esse dicit in statutis fratrum Prædicatorum, ibi dicit nullam esse culpam, quamuis non sustineat reus poenam, quæ per statuta fuerat illi præcepta. Sicut non peccat (inquit ille) violando silentium, ita etiam non peccat omittendo poenam, quæ propter violatum silentium est in statutis expressa. Hanc tamen illius sententiam ego probare non possum. Nam in ordine fratrum Minorum (vt aliàs me dixisse meminimus) habetur tale statutum generale, quo admonetur subditi, vt intelligant, nullum sui ordinis statutum obligare ad culpam aliquam mortalem vel venialem. Hoc tamen statuto non obstante, re ipsa intelligimus, aliquam esse in aliquibus statutis poenalibus obligationem ad culpam

faltens

saltem venialem, si reus omittat eam subire poenam, quæ est illi per statutum præcepta. Hæc autem obligatio inde nobis datur intelligi, quod si reus omittat eam sustinere poenam, quæ est per statutum decreta, reprehenditur à prælato, & alia insuper grauior illi propter talè poenæ omissionem, insigitur à prælato poena. Et credo idem contingere in ordine fratrum Prædicatorum, & in quocunque alio ordine, qui bonis moribus, vt ille, regitur & gubernatur. Hoc autem iuste fieri non posset, si nullam crederent esse in tali omissione culpam, saltem venialem. Non est enim æquum, vt quis sine culpa sua vel aliena reprehendatur, & poenam insuper sustineat. Culpam igitur aliquam hoc ipso ostenditur esse in omissione poenæ, quod qui illam omittit, reprehenditur & punitur. Fortè hic aliquis respondebit, negando quod non possit aliquis sine culpa iuste reprehendi & puniri, & dabit exemplum in eodem monacho ordinis Minorum aut Prædicatorum, qui transgrediens statutum sui ordinis (vt diximus) non peccat, & tamen illi insigitur poena per statutum sui ordinis decreta. Fateor ita esse, sed hoc ideo sustinet, quia ipse per statuta sui ordinis se obligauit ad poenam, & ideo quamuis culpa non præcesserit, tenetur poenam subire. Et hinc est, quod omittens poenam peccet, quamuis transgrediendo alia, quæ in statutis decreta sunt, non peccet: quia ad poenam se voluntarie per statutum obligauit: ad alia autem in statutis contenta noluit sic se obligare. Præterea hæc Caietani sententia ex diametro pugnat cum litera sui statuti, quæ talis est. Vt vnitati & pacti totius ordinis prouideamus, volumus & declaramus, vt constitutiones nostræ non obligent nos ad culpam, sed ad poenam. Hactenus verba statuti. Ex horum tenore verborum constat, statuta ordinis Prædicatorum obligare ad poenam. Sed si nullam incurrit culpam, qui ex deliberatione omittit poenam, quomodo est possibile, vt ad illam fuerit obligatus? Qualem quæso habet vim & potestatem talis obligatio, si absque culpa potest quis contra talem obligationem omittere poenam? Nam quisquis omittit quod est obligatus facere, peccat iuxta qualitatem obligationis. Et certè (vt ingenuè fatear) ego non possum intelligere, quo modo hæc duo coherere possint, vt quis sit ad aliquid

Statuti ordinis Prædicatorum

obligatus, & illud omittens nullo modo peccet. Nam communis est omnium theologorum sententia in peccatis, quæ sola omissione committuntur, grauitatem culpæ æstimandam esse per quantitatem obligationis, vt quanto maior fuerit obligatio ad faciendum aliquid, tanto grauius peccet, qui omittit illud. Ex quo necessario sequitur, vt monachus ordinis Prædicatorum, qui ex vi & potestate sui statuti obligatur ad poenā, peccet si omittat eandem. Et huic meæ sententiæ fauet Vincentius Bandellus, magister generalis ordinis Prædicatorum, in commentariis, quæ edidit suprà statuta generalia sui ordinis. Nam interpretans illud eiusdem ordinis statutum à nobis nūc proximè citatum, hæc ait. Idcirco transgressores nostrarum constitutionum, quando sunt puræ constitutiones, & non habent præceptum annexū, & id, quod est in eis, non est alias lege diuina prohibitum vel mandatum, nõ obligantur ad aliquam culpam, sed tantum ad poenam in constitutionibus taxatam, vel per prælatos imponendam & taxandam, quam si facere recusauerint, non euadent culpam. Et quauis poena non debeat infligi nolenti sine culpa, ei tamen, qui se voluntariè obligauit ad aliquam poenam, potest talis poena infligi sine culpa. Hæc Bandellus. Quæ verba apertissimè fauent mihi, & pugnant cum Caietano. Rursum, opinio & sententia Caietani apertè contradicit literæ beati Thomæ. Nam beatus Thomas reddens rationem, quare fratres sui ordinis obligantur ad poenam taxatam sustinendam, ait. Quia per hunc modum ad talia obseruanda obligantur. Hæc ille. Si monachus omittens sustinere poenam, ad quam per statutum obligatur, nullam culpam incurrit, nullo modo per obligationem ad poenam sustinendam obligabuntur fratres ad seruanda statuta. Si verò dicamus, prout dicere cogimur, eñ, qui poenam omittit, peccare, facile est cognoscere, quomodo per obligationem ad poenam obligabuntur fratres ad seruanda statuta. Quia ne in talem obligationem ad poenam incidant, conabuntur seruare statuta. Nec est quòd de hac re miretur aliquis, vt quis omittens rem per legem decretam non peccet, & omittens subire poenam propter transgressionem legis ab eadem lege impositam, peccet. Nam aliqua fuerunt olim in lege Mosaica præcepta his

Vincentius
Bandellus.

S. Thomas.

prorsus

prorsus similia, vt docet Scotus in vltima qu. tertij sent. vbi de oneribus veteris legis loquens, hæc ait. Licet possent tangere morticinium & huiusmodi, incurrebant tamen ex hoc multas immunditias, ad quorum purgationem si non faciebant, quæ in lege mandabantur, peccabant mortaliter sicut explicatur ibi. Anima quæ fecerit, vel non fecerit sic & sic morte moriatur, & peribit de populo meo. Quæ est comminatio damnationis æternæ. Hæc Scotus. Ad hunc modum videtur mihi sentire beatus Thomas de statutis sui ordinis, ita vt fratres sui ordinis licet non obligentur per sua statuta ad culpam aliquam, obligantur tamen ad poenam in illis taxatam sustinendam, ita vt poenam illam subire omittens, aliquo modo peccet. Sed opus est vt videamus, quo argumento suam nobis nititur persuadere opinionem Caietanus, & quomodo illi facile responderimus, actum erit de sua opinione. Sic enim argumentantur. Lex ista vniuersalis est, & non particularis, quum dicimus, Nolumus quòd statuta nostra obligent ad culpam, sed solum ad poenam. Constat autem, quod si transgressio in operando excusaretur à culpa, & omisso poenæ non excusaretur à culpa, iam particularis esset lex ista. Hæc ille. Quam parum valeat hoc argumentum, ex iis, quæ diximus, clarissimè constat. Lex illa, quæ dicit statuta non obligare ad culpam, generalis est & vniuersalis, quo ad omnia, quæ fieri præcipiuntur, aut prohibentur, præterquam ad sustinendam poenam. Hæc enim lex particularis de obligatione ad poenam, etiam si in loco remotissimo ab illo priori statuto fuisset collocata, semper (vt supra diximus) intelligeretur excepta in illa lege vniuersali, quæ tollit ab omnibus statutis obligationem ad culpam, nec ideo prior illa lex definiret propter talem exceptionem dici vniuersalis. Et inde conuincitur, vt lex illa non desinat etiam esse vniuersalis, propterea quòd statim ab illa excipitur obligatio ad poenam. Exceptio siquidem aut tacita aut expressa, non tollit quin elocutio sit vniuersalis respectu aliorum, quæ non excipiuntur. Si quis enim sic loquatur, Nullum animal præter hominem est risibile. Quia homo est ab illa vniuersitate exceptus, non obstat, quin talis elocutio non sit meritò dicenda vniuersalis ad reliqua

omnia præter hominem. Et si fortè Caietanus contendat non esse dicendam propositionem aut legem vniuersalem, vbi est aliqua exceptio, contentio erit de sola vocis significatione: sed tunc negabo id, quod in suo argumento assumpsit, sic dicens. Lex illa vniuersalis est, & non particularis, quum dicimus: Nolumus quòd statuta nostra obligent ad culpam, sed solum ad pœnam. Nam per hoc, quòd statim excipitur obligatio ad pœnam, iam non erit, iuxta suppositum, lex vniuersalis. Cum igitur iam apertè ostenderit argumentum Caietani nullius esse roboris, cogor in mea sententia persistere, vt dicam fratres ordinis Prædicatorum, licet non obligentur ad culpam, ex vi suorum statutorum propter illa, quæ in illis aut mandantur, aut prohibentur: tamen ex vi sui statuti sic obligantur ad pœnam, quòd si illam ex deliberatione omiserint, culpam (vt Bandellus dixit) incurrunt. Quia etsi non statim, vt factum est, sed post multa alia verba statutum conderetur de obligatione ad pœnam, esset necessariò intelligendum, legislatorem per illam particulare legè voluisse in illo casu derogare priori legi vniuersali. Quo fit, vt (iuxta ea quæ diximus) illa particulari lege data, sit statim in lege priori vniuersali necessariò intelligenda exceptio posterioris particulis legis, quæuis talis exceptio non exprimitur apertè in priori lege vniuersali. Huic sententiæ consonat & vehementer fauet, quod lege communi definitum est, clausulam generalem non esse referendam ad negotia, quæ speciales clausulas habent, vt dicitur in. l. Doli clausula. ff. de verborum obligationibus. Et iuxta hunc modum sunt necessariò intelligenda multa statuta, quæ in diuersis collegiis vniuersitatis Salmanticensis habentur, nisi quis velit dicere, alicuius collegij fundatorem, aut statutorum illius conditorem, adeò ignorantem & stupidum fuisse, vt secum pugnantia statuta condiderit. Sunt in vniuersitate Salmanticensi, in qua hæc scribo, multa & varia studentium collegia à diuersis personis condita, & propriis redditibus dotata, in quorum quolibet certus studentium numerus alitur ex propriis collegij redditibus. Quodlibet istorum collegiorum, præter generalia statuta, quæ omnibus studentibus Salmanticensis vniuersitatis à summo Pontifice

data

data sunt, propria habet statuta, Apostolica auctoritate condita, quæ illi ad bonum eiusdem collegij regimen illius fundator reliquit. In aliquibus istorum collegiorum statutis, à principio per generale statutum admonet fundator studentes suos, nullū suorum statutorū obligare eos ad culpā, nisi illi aliunde fuerint lege diuina aut canonica obligati ad aliquid illorum, quæ in suis statutis, continentur. Post hoc generale statutum, contingunt aliquæ particulares constitutiones, in quibus idem legislator statuit, vt qui hoc aut illud fecerit, sit obligatus in foro conscientiæ ad hanc aut illam pœnam. Vbi huiusmodi statuta habentur, certum est peccare, qui illam pœnam omiserit soluere, nec liberari illum à peccato, quousque pœnam reddat. Quia licet generali statuto dicatur, nullum illorum obligare ad culpam, tamen particulare illud, quod postea conditum est de obligatione ad pœnam in foro conscientiæ soluendam, facit exceptionem ab illo vniuersali statuto prius posito. Et eo ipso, quòd tale particulare statutum conditum est, cogimur, vt in priori illo vniuersali intelligatur hoc particulare esse exceptum, ita vt hic sit sensus illius prioris vniuersalis statuti. Nullum nostrum statutum obligat ad culpam, præter illud, in quo ponitur obligatio in foro conscientiæ ad pœnam. Nam nisi ita illud statutū interpretemur, necessariò erit dicendum, illa duo statuta, generale videlicet & speciale, pugnare inter se, & se inuicem destruere. Et si quis adeò effrons est, & suo patrono adeò ingratus, vt non vereatur fateri illū pugnantia statuta condidisse, cogetur necessariò dicere, nullum illorum duorum statutorum aliquid valere. Quoniam sicut vniuersale statutum destruit particulare, ita è cōtrario particulare destruit vniuersale. Qua igitur ratione tollitur vnum, tollitur & reliquum, Ne igitur vtrumq; tollamus, oportet vtrumq; suscipiamus, & in cōcordiam ea redigamus. Hoc autem aliter fieri nequit, nisi illud vniuersale statutū interpretando cum exceptione alterius particularis statuti subsequenti. Quoniam nisi ita fiat, oportebit dicere legislatorem fuisse mendacem, quū illud particulare statutum condidit: dicit enim se obligare per illud in foro conscientiæ ad pœnam. Necessarium igitur est statutum illud

CC 5 obli

obligare (vt ait) in foro conscientie ad pœnam, aut illius conditorem tunc fuisse mentitum. Et idem prorsus apud fratres minores eueniret, stante illo priori generali statuto, quo admonetur nullum eorum incurtere pœnam per sua statuta ipso facto impostam, nisi post declarationem à prælato factam, si post hoc statutum statueretur aliquod particulare, quo decerneretur, vt faciens hoc aut illud, incidat in talem pœnam, ad quã in foro conscientie sit ipso facto obligatus, non est dubium quin illud particulare statutum obligaret fratrem reum iuxta istorum verborum tenorem. Nam postquã fratres illi, ad quos spectat, condiderunt illud prius vniuersale statutum, per quod tollitur omnis obligatio ad culpam, non se sic ligauerunt, aut suam potestatem sic minuerunt, vt non possint in aliquo particulari casu derogare illi vniuersali statuto. Certum est autem illos non posse clarioribus & æperioribus verbis id, quod possunt exprimere, quam dicendo se in casu illius particularis statuti velle obligare subditos ad pœnã in foro conscientie statim soluendã. Ergo, tunc nõ obstat priori vniuersali statuto, erit reus obligatus in foro conscientie ad pœnam ante iudicis declarationem. Alioquin si iudicis declaratio esset adhuc necessaria, prout in priori illo vniuersali statuto dicitur, non esset reus in foro conscientie ligatus, prout decernit posterius particulare statutum. Quia iudicis sententia, quã iuxta iuris ordinem, processum ad causę cognitionem requirit, non pertinet ad fori conscientie, quod in occulto & sine testibus fit.

RESPONDETUR RATIONIBVS ET argumentis, quæ pro illis, qui contrariam tuentur opinionem, possunt afferri. Cap. IX.

QUANTUM ad sententiam, quam in præcedenti capitulo asseruimus fuerit manifestis (vt ego censeo) argumentis, & multiplici doctissimorum virorum testimonio comprobata, sunt tamen multi alij non infirmæ auctoritatis viri, tam Theologi quàm iuris humani periti, qui constanter docent, nullã legem pœnalem obligare reum ad aliquam pœnam ante sententiam iudicis, quã declaratur crimen illud esse perpetratum, propter quod

quod fuerat à lege imposta pœna. Istorum sententias non est opus impræsentiarum eodem verborum tenore, quos ab illis dicuntur, citare, prout hactenus feci. Quia ethi illorum verba non referam, uulla poterit iusta oriri suspitio, me illorum dicta falso citasse. Nam cum ego dicam illos esse mihi contrarios, iustum est, vt omnes mihi præbeant fidem, nisi fortè aliquis me adeo stupidum aut heretum putat, vt fautores & patronos meos dicã esse aduersæ partis aduocatos, & eos, qui pro me militat, dicam contra me aperto Marte pugnare. Ne igitur chartas in vanum implere videar, satis me lectori facturum existimaui, si sola doctorum, qui mihi contrariã tuentur opinionem, nomina recenseam, & loca in quibus illorum sententias inuenire possit velur digito ostendam.

Bartholus in l. Eius qui delatorem. ff. de iure fisci. Archidiaconus in cap. Cum secundum leges, de hæreticis, lib. 6. Petrus Ancharanus in eodem capitulo. Philippus Francus in eodem cap. Alexander in l. Si quis maior. C. de transactionibus. Guillelmus Benedictus in magno illo opere quod fecit super cap. Rainutius, de testamentis, parte. 2. numero. Hippolytus Marsiliensis in sua practica causarum criminalium, in §. Aggredior, numero. 105, & in rubrica. ff. ad legem Corneliã, de falsis, numero. 24. Alciatus in l. Cum posteaquã, C. de pactis, & in lege, Si quis maior. C. de transactionibus. Ex nostris Theologis Caietanus, qui in commentariis super. 2. 2. (vt præcedenti capitulo citauimus) dixerat legis sententiam latam obligare in conscientia ad pœnam in ea decretã, tamẽ in sua summa de peccatis, in titulo. Pœna, dicit esse semper necessariam iudicis sententiam, non solum eam, quã declaret crimen esse commissum, sed quã reum damnet ad pœnam, quod à nemine alio dictum esse scio. Syluester de Priero in sua summa, in titulo, hæresis. 1. quæstione. 8. & in titulo, pœna, quæst. 25. Nouissimus omnium Theologorum, quos scripsisse nouerim, istorum omnium sequitur sententiam Ioannes Medina in illo suo opere de contractibus, siue de restitutione, in quæstio. 22. vbi disserit de his, quæ acquisita sunt in ludo alearum. Hi sunt, quos noui contrariam meã opinioni tenere sententiam, quam magnã illorum pars non de sententia legis pœnalis, sed

Bartho.
Archidia.
Ancharra.
Philippus
Francus.
Alexãder.
Guillelmus
Benedictus.
Hippolytus
Alciatus.

Caietan.

Syluester.

Ioannes
Medina.

sed de illius executione loquuntur: ita ut ad solam executionem sententiæ, quæ ministerium hominis requirit, dicant sententiam iudicis esse necessariam. Sed hæc res, quæ est de executione sententiæ, longè aliam petit disputationem, de qua in capitulo proxime sequenti disseram: quoniam impræsentiarum non de executione sententiæ, sed solum de obligatione ipsius sententiæ dissero. Nostri theologi (ut quod de illis sentio, candidè loquar) iurisperitorum in hac parte sententiam legentes, illam sine vlla discussione (ut ego suspicor) sunt sequuti. Nam si rem hanc, quæ ad illos tanquam ad legis naturalis & diuinæ peritos, optimo iure spectabat, diligenter inuestigassent, & illius origines optimè fuissent perscrutati, nõ dubito quin aliter sensissent: quoniã nulla est ratio, quæ theologos aut iurisperitos cogere potuit, ut hanc tuerentur sententiam. In omnibus enim theologis, qui hanc tulerunt opinionem, nullum reperi argumentũ, quo ostendant se fuisse persuasos ad talem opinionem suscipiendam, sed sola quorundam iurisperitorũ auctoritate persuasi, illorum subscribere sententiæ. Nec si illam quæsiuissent, potuissent (ut ego censeo) talem inuenire, qualẽ viros theologos decebat. Nam illa sumenda erat ab illis ex lege naturali aut diuina, circa cuius intelligentiam potissimum theologi versantur. At nulla est lex diuina quæ doceat non posse legem aliquã statui, quæ obliget reum ad penam subeundam absq; aliqua iudicis sententia. Quoniam si aliqua talis esset, aut naturalis esset, aut ab eodem Deo post cõditam naturam posita. Naturalis lex esse non potest, ut ex his, quæ cap. 4. huius secundi libri diximus, apertissimè conuincitur. Nam ibidem ostendimus multas in veteri testamento esse leges, quæ peccatorum conscientias olim obligabant sine aliqua iudicis sententia ad reddendum penas, quæ in illis erant decretæ. Et, quod magis virget, ex nouo testamento apertissimam protulimus legem hoc idem efficientem. Deus autem, ut illic dixi, nunquam illas statuisset, si legi naturæ vel tantillum aduersarentur. De lege positua diuina nõ est opus contendere, cum luce clarius sit, nullam talem legem diuinam esse, quæ aliquid simile statuat. Omisissigitur in hac parte theologis, veniamus ad iuris humani peritos.

peritos, qui meæ opinioni aduersam tuerentur sententiam, & petamus ab eis alicuius canonis aut legis textum apertum, ut ostendant nobis se ab illo conuictos aut saltem persuasos fuisse, ut talem constanti animo merito tenuerint sententiam. Et firmissimè credo, quod licet hoc ab illis instanter petamus, & ad hoc faciendum vehementer illos vrgeamus, nunquam nobis talem canonem aut legem ex iure Pontificio aut Cæsareo proferent. Sed ne quis me in hac parte velut temerarium & arrogantem accuset, quod homo theologus, & qui omnia iura non potuerim euoluere, audeam dicere, nihil tale in iure reperi, profero in huius rei testimonium Ioãnem Ferrarium, Ioannes Ferrarius, virum in viroque iure doctissimum, qui in. le. Quod à quoquam. ff. de regulis iuris, hæc verba ait. Nusquã enim inuenio etiam sacris canonibus expressum, quod pœna non debeatur, tantum abest, ut exacta reperi possit. Hæc ille. Deinde, ausus sum dicere, nullam talem legem inueniri: quia si aliqua talis esset lex, non dubito quin illam sæpissimè vsque ad fastidium citassent iurisperiti, qui de hac res disserunt, præsertim cum in aliis rebus leges & iura vsque ad nauseam citare soleant, etiam in rebus, quæ per se notissimæ sunt, & ad quarum probationem non erat opus legem aliquam citare. Hoc autem faciunt tam frequenter, & tam abundè atque tediose, ut multò plures chartas impleant citationibus suis, quàm in proferendis sententiis suis: adeo, ut si à quouis magno aliquo illorum opere testimonia legum & canonum, & aliorum autorum illic citata subtraxeris, & solam rerum sententiam reliqueris, ingens & immensum illud opus in paruum aliquod opusculum rediges. Si nostris theologis, qui hæcenus res theologas tractarunt, ad hunc modum scribere placuisset, tot & tam immensa fuissent illorum volumina, ut vnus solum aut alterius opera sufficerent ad magnam aliquam bibliothecam implendam. Nam omnia omnium opera nec maximum aliquod edificium capere potuisset. Subinde tamen in excusationem tam frequentis & tam proluxæ citationis occurrunt nobis illud, Erubescimus sine lege loqui. Quam sententiam iam illis in proverbium versam, perperam (ut ego existimo) illi usurpant & intelligunt. Nam si per hoc, quod dicunt,

sine

sine lege loqui, idem intelligunt ac si dicerent, sine citatione alicuius legis, nihil certe dici potest imperitius, nihil etiam absurdus, quam non esse sine tali lege loquendum. Quia talis legum citatio non est facienda in re clarissima, & de qua nulla est controuersia, sed in sola re dubia, & de qua non inter omnes conuenit, aut saltem in re tali, quæ non sit omnibus manifesta, & de qua merito quis dubitare posset. Alioqui certe iniuriam faciet rei, quam aserit: quoniam per hoc solum, quod leges ad illius probationem citat, videtur illam suspectam, aut dubiam, aut saltem non manifestam facere. Sine lege loqui, mihi idem videtur, ac loqui sine ratione, & sine iudicio, & sine modo: & qui sic loquitur, merito erubescere debet. Plus ergo erubescere deberent, quum tot leges sine lege profundunt etiam ad rei per se notissimæ probationem. Nam tam frequens & tam proluxa legum, & canonum, & doctorum citatio ad solam proficit memorię ostentationem, non autem ad meliorem interpretationem, aut maiorem confirmationem rei, de qua tractant. Quæ res non paruam solet audientibus aut legentibus generare fastidium, & sæpe illorum perturbare memoriam. Quis non fastidiret historiographum, aut hominem in communi colloquio aliquid enarrantem, qui pro qualibet re, quæ profert, multitudinem testimoniornum citaret. Ob quam causam videtur mihi optimè dici posse iurisperitis, cum tam proluxa legum & canonum citatione loquentibus id, quod Samiorum legatis olim Lacedæmones dixisse Plutarchus memorat. Nam cum illi apud Lacedæmones nimium proluxam orationem habuissent, illi tantam prolixitatem fastidientes, responderunt. Priora quidem obliuiscimus, & posteriora non intelleximus, propterea quod priora, ex quibus illa pendebant, iam exciderunt memoria.

Sed his omisissis, quæ oblata occasio me obiter dicere coegit, opus est ut ad id, quod primò dicebam, meam reducam orationem. Dico igitur me firmissimè credere, nullam esse in iure, siue Pontificio, siue Cæsareo, legem, quæ aperte decernat aut declaret, nullam legem poenalem obligare in foro conscientia reum ad poenam subsecundam sine alia iudicis sententia. Quia si aliqua talis

esset,

esset, illam pro se citassent iurisperiti, qui de hac re differentes, contrariam nobis tuerentur sententiam. At nullum talem legis aut canonis textum expressum pro hac re citatum apud aliquem illorum inueni, etiam si hoc diligentissimè ab illis quæsiuerim. Sed ne gratis & sine vilo testimonio suam opinionem tam Theologi quam iuris humani periti tueri videantur, proferunt pro se capit. Cum secundum leges, de hæreticis, libro sexto, ubi papa postquam in principio capituli priuauit hæreticum dominio bonorum suorum, tandem in §. Confiscationis, prohibet ne fiscus bona illius apprehendere possit, antequam iudex ecclesiasticus declarauerit illum in crimine hæresis incidisse. Et inde videtur illis colligi, ut in omni lege poenali, quæ poenā aliam à censuris statuit per sententiam latam, sit semper expectanda sententia iudicis, qua declaret crimē esse commissum atequam legis transgressor teneatur subite poenam à lege statutam. Sed qui sic ex textu illius capit. argumentantur, bis per omnia peccant: quoniam falsum assumunt, & pessimè inferunt. Primò quidem falsum est id, quod dicunt in illo §. Confiscationis, præcipi, ut prius iudex ecclesiasticus declaret aliquem esse hæreticum, antequam sententia illius capit. Cum secundum leges, mandetur executioni. Et ut falsitatem huius dicti apertius declarare valeamus, oportet primum præsupponere vnum, quod est ab omnibus concessum, videlicet quod dominium alicuius rei, & illius possessio, sunt duo inter se diuersa, quorum vtrunq; ab altero separari potest. Hoc autem re ipsa comprobatur euenire, quando quis factus est hæreticus, & nondum est de suo crimine damnatus. Tunc enim hæreticus habet possessionem sine dominio, & fiscus è contrario habet dominium sine possessione. In prima parte illius capit. Cum secundum leges, Papa priuat per illū canonē hæreticum dominio bonorum suorum & nihil profus in illa parte loquitur de priuatione possessionis. Tandem in illo §. Confiscationis, agit de possessione & præcipit Papa, ut quauis hæreticus sit à tempore commissi criminis priuatus dominio bonorū suorum, fiscus tamen non possit tollere possessionē bonorū illorū ab hæretico, nisi prius iudex ecclesiasticus declaret illū esse aut fuisse hæreticū.

Et

Et vt melius & facilius lector agnoscat verum esse id, quod dico, decreui vbi baillius paragraphi illi ob oculos proponere, quæ talia sunt. Confiscationis tamen huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos temporales, iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem, antequam per episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habeat potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata. Hætenus verba textus. Ex his omnibus apertissime constat, duas res valde diuerfas tractari in illo capitulo, Cum secundum leges. In prima parte Papa differit de dominio bonorum hæretici, in secunda verò de possessione eorundem bonorum. Et inde euidenter conuincitur, falsum esse antecedens, quod in illa argumentatione assumebatur, Papam videlicet illic præcipere, vt sententia ab illo contra hereticum in priore parte capituli data non mandaretur executioni, antequam iudex ecclesiasticus proferret sententiam criminis declaratiuam. Nam cum sententia in illa priore parte capituli contra hæreticum data (vt iam diximus, & ex ipsa litera constat) non sit priuatio possessionis, sed priuatio dominij: & hæc dominij priuatio iam est posita in executione ante sententiam iudicis: quia licet ante illius sententiam non sit priuatus possessione, est tamen iam priuatus dominio: conuincitur inde euidenter, iam in casu illius capituli. Cum secundum leges, non esse necessariam iudicis sententiam declarantem crimen esse commissum, vt hæreticus incidat in poenam illius capituli. Quoniam (vt nunc dixi, & omnes iurisperiti præter Archidiaconum fatentur) hæreticus à tempore commissi criminis etiam ante iudicis sententiam amisit dominium bonorum suorum. Angelus de Perusio in Authentica de incestis nuptiis, apertè inhuic se ad hunc modum intellexisse textum illum. Nam postquam numero secundo dixerat, quòd vbi lex dicit aliquid priuari iure suo, quòd intelligitur ipso iure absque sententia, tandem numero .4. hæc quæ sequuntur, ait. Ex prædictis dico, quòd si statutum dicat, quòd quicumque commiserit homicidium, sit suis bonis ipso iure priuatus, vel quòd notarius sit ipso iure priuatus

Angelus
de Perusio.

notarius

notariatu pro commissio homicidio, licet homicida priuatus sit ipso facto, tamen bona non possunt auferri sibi nisi prius condemnentur de homicidio. Quia oportet prius constare per sententiam, quàm bona auferantur ei, vt dicta. I. Eius qui delatorem. ff. de iure fisci. Hæc Angelus, qui satis apertè dicit sententiam non esse necessariam ad priuationem bonorum, sed ad apprehensionem illorum quia solum illud primum erat poena legis. Sed apertius huic meæ sententiæ, qua textum illum sic intelligendum esse censeo, fauet Felinus, vir in iure Pontificio illustris, & vnus ex optimis eiusdem iuris interpretibus, qui in cap. Canonum statuta, de constitutionib. numero. 44. postquòd dixerat poenam ipso iure impositam debere in foro conscientia, hæc quæ sequuntur, nec vno mutato verbo, subiungit. Non etiam obstat huic limitationi, quòd in poenis impositis ipso iure requiratur declaratio, vt dicitur in cap. Cum secundum leges, de hæreticis, lib. 6. Quia non requiritur declaratio, ad hoc, vt poena incurratur, est enim iam incurta sed ad hoc, vt bona possint apprehendi per fiscum, cum non constet de delicto incurso, secundum Bartholum in l. Eius qui delatorem. ff. de iure fisci. Nec in declaratis imponitur poena, nec de ea fit mentio, sed dicitur delictum commissum esse. Quo declarato, statim poena iam incurta exigitur, secundum dominum Abbatem in cap. Peruenit, l. i. de appellati. Et prius non debuit apprehendi, quia fortè non constabat secundum dominum Abbatem in cap. Verum, in vltima columna, de foro còpetenti. Hætenus Felinus. Cuius verba ideo ad integrum citare decreui, vt ex re ipsa lectori constet Felinum meæ fauere sententiæ. Nam ita me semper in hoc opere facturum spondi, vt hac via omnem falsæ citationis suspicionem, quam lector concipere potuisset, ab illo propulsarem. Et eodem modo intellexisse videntur textum illum omnes illi doctores, quos in præcedenti capitulo in meæ opinionis patrocinium citavi. Nam omnes illi etsi dicant legem poenalem, quæ sententiam còtinet à iure latam, statim sine vlla alia sententia obligare reum in conscientia ad poenam, ad executionem tamen poenæ ab alio faciendam, dicunt semper esse necessariam sententiam criminis declaratiuam, vt per illam constet de

DD

cri

crimine commissio. Et ob hanc causam, quando crimen sine sententia est notum, multi ex illis (vt illic diximus) sentiunt talem sententiam non esse necessariam. Peccat secundo illa praerūdita argumentatio ex mala consequentia illatione. Quonia etiam gratis concedamus q̄ in casu illius cap. Cū secundum leges, sit statutum vt iudicis sententia expectetur anteq̄ legis transgressor teneatur subire p̄nam in illo cap. statutam, non ideo consequens est, vt in omni alia p̄na ipso iure imposita, sit idem necessario faciendum. Nam ex singulari inferre vniuersalem (vt est euidens apud dialecticos) pessima est consequentia. Quod si quis forte ad huius consequentia probationem adducat argumentum ex rerum similitudine, ex qua euenire solet, vt, quod in vno aliquo ex similibus statutū est, idem in omnibus aliis similibus statutum esse intelligatur. Hoc argumentum facile eneruatur per hoc, q̄ licet talis similitudo hanc habeat in aliis negotiis potestatem, circa infractionem tamen p̄narum ea regula fallit. Nam (vt cap. 7. libri primi aperte probauimus) argumentum à simili circa p̄nas inferendas non valet, vt docet glossa in cap. In p̄nis, de regulis iuris, libro sexto. Et si forte daremus argumentum tale valere in p̄nis à iudice inferendis, nunquam tamen hoc concedendum est in p̄nis, quæ sunt ipso iure impositæ. Nam licet glossa in Clementina prima in verbo, praesidentis, de rescriptis, & Philippus Francus in capitulo primo de temporibus ordinationum, libro sexto, dicant constitutionem p̄nalem, quæ continet sententiam ferendam propter identitatem rationis posse extendi ad casum in constitutione non expressum, hoc tamen non esse admitterendum in lege p̄nali, quæ sententiam continet latam, docet Ioannes Andreas in cap. Odia, de regulis iuris, lib. 6. Deinde, etsi gratis & liberè illis concedere vellem, constitutionem p̄nalem, quæ sententiam continet latam, posse extendi propter eandem causam ad alios casus similes illi, de quo agitur in constitutione, hoc tamen tunc solum verū esset, quando res essent verè similes, ita vt nulla possit inter eas reperiri notabilis dissimilitudo, que illas circa negotiū, de quo agitur, merito distinguere & separare valeat. At crimen hæresis, de quo agitur in cap. Cū secun-

Philippus
Francus.

Ioannes
Andreas.

secundum leges, est valde dissimile aliis criminibus. Nam de crimine hæresis non potest iudicare laicus, ad quem spectat confiscationem vel bonorum apprehensionem facere. In aliis autem criminibus, propter quæ est ipso iure priuatio bonorum imposita, laicus potest de crimine censere, & bonorum apprehensionem facere. Et hæc dissimilitudo satis est, vt quod de vno dicitur, non sit de alio intelligendum. In crimine hæresis, quia de illo laicus iudicare non potest, merito constitutum est, vt antequam fisco bona apprehendere possit, iudex ecclesiasticus declaret verum esse crimen hæresis, propter quod merito sint bona confiscanda. Quia nisi id fieri oporteret, sæpe contingeret bona sua pro libito capi ab eo, qui hæreticus non esset, dicente fisco hæreticum esse eum, qui verè catholicus esset. Et hinc aperte deducitur, vt licet argumentum à similibus valeret in legibus p̄nalibus sicut in aliis, non liceret ex illo cap. Cū secundum leges, inferre, nisi quod vbiq̄q̄ persona, quæ debet exequi sententiam à iure latam, non potest iudicare de crimine, propter quod imponitur p̄na, ibi semper sit necessarium, quod præcedat sententia criminis declaratoria data à iudice competente, antequam persona illa exequatur sententiam à iure latam. Sed crimen, de quo agitur in cap. Pro humani, de homicidio, lib. sexto, tale est, quod is, qui potest executionem sententiæ contra illud datæ facere, potest etiam de eodem crimine iudicare. Et ob hanc causam, in illo capitulo Papa non præcipit, sicut in capitulo, Cū secundum leges, vt ante sententiæ executionem præcedat sententia criminis declaratoria, imò potius aperte dicit illam non esse necessariam. Nam postquam dicit Assassinos, & illorum fautores, atque receptatores, incurrere ipso facto depositionem à dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio, statim hæc verba subdit. Et illa liberè aliis, per illos, ad quos eorū collatio pertinet, cōferatur. Vbi glossa in verbo, liberè, dicit. Etiam illo nō vocato. Ex quibus verbis apertissime constat, non esse necessariam iudicis sententiam. Quia si illa requireretur, non liberè, vt dicit textus, illi, ad quos spectat, possent talia conferre. Quonia posset reus multa opponere, per quæ talis libertas impediretur. Sicut igitur ex cap.

Cum secundum leges, intulimus propter identitatem rationis, regulam generalem, qua dicitur temper esse necessarium iudicis sententiam ad executionem sententiae à lege lata, quando is, cui competit sententiae executio, non potest iudicare aut cognoscere de crimine: ita etiam eodem argumento oportebit ex praedicto cap. Pro humani, propter similitudinem rationis elicere aliam regulam generalem è contrario vniuersaliter dicentem, quod ad executionem sententiae à lege lata nunquam requiritur iudicis sententia, quando is, qui potest sententiam exequi, potest etiam de crimine cognoscere, & iudicare. Et ita ex his omnibus conuincitur illud cap. Cum secundum leges, pessimè à multis citari, qui passim sine vilo defectu illud afferunt ad probandum id, quod ex illo cap. minimè probari potest, cum longè aliud in illo cap. definiatur, quam ipsi putant. Hic res ipsa me cogit exorare candidum lectorem, vt omni humano affectu secluso, & reiecto omni contentions amore, sed solo inuestigandae veritatis desiderio diligenter consideret ea omnia, quae circa intelligentiam illius ca. Cum secundum leges, diximus, & apertè cognoscet nisi hil tale in illo haberi, quale à multis putatur & deinde facile perspiciet ex mala illius intelligentia pessimè assumi argumentum.

Secundò, pro confirmatione suae sententiae argumenta tantur auctoritate glossae in capitulo, Fraternitas, 2. q. 3. quae (vt illi aiunt) censet nunquam legem poenalem obligare reum ad poenam in foro conscientiae soluendam. Sed reuera non possum non mirari, quod tot tantisque viri huius glossae auctoritate moueantur ad dicendum, nullam legem poenalem ante iudicis sententiam obligare reum in conscientia ad poenam, quae est per legem statuta. Nam in hoc argumento multò magis falluntur, quam in priori argumento ex ca. Cum secundum leges. Primò quidem constat, glossatorem illum non esse tantae potestatis, vt possit nobis leges dare. Possunt quidem huiusmodi doctores leges & iura interpretari, sed non leges aut iura condere. Id enim necessariò cèndèndum est de interpretibus iuris humani, quod de sacre scripturae interpretibus certè

August.

fer Augustin. in epist. decima nona, quae est ad Hieronym. sic

sic inquisiens. Ego solis eis scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorèq; deferre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere. Et aliquibus interpositis subdit. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate, quataue doctrina polleat, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt, Hæc August. Et in epist. ad Fortunatum iterum ait. Neque quorumlibet disputationes, quanuis catholicorum & laudatorum hominum, veluti scripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat, salua honorificentia quae illis debetur hominibus, aliquid in eorum scripturis improbare atq; respuere, si forte inueniremus quod aliter senserit, quam veritas habet, diuino adiutorio ab aliis intellecta vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, quales volo esse intellectores meorum. Hæc August. Si sacre scripture, & iuris diuini interpretes, quanuis sanctissimi viri sint, non possunt (vt Augustinus ait) nos cogere vt suam sententiam tanquam pro lege recipiamus, multò minus iuris humani interpretes qui non tanta sanctitate pollent, poterunt nobis præfigere leges, aut latas abrogare. Possunt quidem illi (vt dixi) iura interpretari, sed illorum interpretatio eatenus recipienda est, quatenus illa textui consentire videtur. Si autem cum litera, quam interpretantur, velut ex diametro pugnat, aut à sententia literae longè distat, non solum non est recipienda, sed multis sibilis explodenda. Et fortè talis est hæc glossa super capit. Fraternitas, nisi illam velimus benignè & piè interpretari.

Secundò, peccat hoc argumentum quod ex sententia illius glossae factum est, quia etiam arguit ex particulari ad vniuersale, prout in priori argumento ex cap. Cum secundum leges, quod argumentationis genus est apertè vitiosum. Nam glossa in illo cap. Fraternitas, non loquitur de omni lege poenali, sed solum de illa lege quae propter furtum iubet, vt non solum rem furto sublatam, sed aliquid ultra exigatur ab eo qui furtum fecerat. Et hanc legem dicit non obligare in foro conscientiae ad poenam in illa statutam. Vt autem omnibus constat, verum esse

DD. 3. quod

quod dico, verba eiusdem glossæ hic inferere statui. Postquam glossator ille varias circa literam illius capituli, Fraternitas, dedit interpretationes, tandem ad vltimam quæ illi magis placuit, deueniens hæc verba dicit. Vel poenas casum sic. Quæsitum fuit si aliquis confessus fuit sacerdoti suo se furtum fecisse, an in pœnitentia debet ei iniungi, vt illam rem restituat cum pœna. Respondeo quod non, & sic contraria non tægunt casum. Hæc glossator. Contraria quæ obiecerat dicit pertinere ad forum exterius, literam verò illius capituli ad forum conscientie. Quam sententiam ego libentissimè suscipio, tatum abest, vt ego illam oppugnare velim. Omnis enim lex humana quæ statuit vt fur in pœnam sui delicti reddat aliquid vitrà id quod furto furripuit, solam sententiã ferendam continet, & non latã, & proinde (vt cap. 2. huius libri diximus) nõ obligat in conscientia furẽm antequam sit à iudice condænatus ad pœnã. Ex hac autem particulari glossæ sententiã inferre regulã generalem ad omnes leges pœnales, vt nulla illarũ possit in cõscientia obligare ad pœnã, est pessima consequentiã & inualidum argumentum. Et certè glossa illa non potuit amplius, imò nec tantum quantum ipsa dicit, colligere ex litera illius textus quem interpretatur Nam B. Grego. cuius est ille textus, non de omni furto loquitur, sed solũ de illo quo aliquid ab ecclesiã ablatum est: in quo iusta illum causa urgente, maluit pater ille sanctus mansuetudinẽ & rerum humanarum contẽptum ostendere, quam seueritatem & cupiditatis ardorẽ: & ideo monet August. Anglorum episcopum, vt furra illa sine augmento pœnæ recipiat. Nec hoc Gregorij dictum est vbiq; tenendum, sed solũ in Angliã in qua August. ille erat, & in qua quæstio, cui B. Grego. respondet, mota fuit. Et vt quod dico clarius eluceat, oportet antiquã historiam reperere, ex qua huius rei cognitio pendet. Beatus Gregorius misit Augustinum illum episcopum ad gentem Anglorum, quæ illo tempore adhuc erat idolorum cultura dedita, vt illam ad Christi fidem conuerteret. & in illa instrueret. Quia in re fideliter & strenuè Augustinus laborauit, prout beatus Gregorius lib. 9. sui registri. epistola 38. testatur, & tot Anglos ad fidem Christi conuertit, vt ob hæc causam

Grego.

causam dictus fuerit Anglorum episcopus. Hic ex Angliã vndecim quæstiones misit ad beatum Gregorium obsecrans illum, vt pro meliori & certiori Anglorum doctrina, illis omnibus respondere dignaretur. Inter illas vndecim interrogationes, quæ quarto loco collocata est, his verbis continetur. Obsecro quid pati debeat, si quis aliquid de ecclesiã furto extulerit. Huic interrogationi respondet beatus Gregorius ea quæ in illo cap. Fraternitas, citantur à Gratiano, quanuis non integrè ibidem citentur ab illo, sed truncata (vt ferè semper facere solet) & mutilata. Si quis ea integra videre desiderat, inueniet in fine registri beati Gregorij. Verba quæ potissimum ad interrogationem Augustini respondent, sunt illa quæ in fine illius capituli habentur, sunt quæ sequuntur. Ad disseriam quo modo ea quæ furto de ecclesiis abstulerunt, reddere debeant. Sed absit quod ecclesiã cum augmento recipiat, quod de terrenis videtur amittere, & lucra damnis quærat, hæc Gregorius. Quibus verbis beatus Gregorius noluit seuocare in vniuersum antiqua ecclesiæ statuta, quibus præceptum erat cum augmento reddere, quæ ab ecclesiã fuissent furto sublata. Nam Eusebius Papa qui per aliquot secula Gregorium præcessit, fuit enim sub magno Constantino & Maxentio, hoc quod sequitur decretum statuit. Si quis ecclesiasticas oblationes & quod Deo consecratum est, rapuerit, vel consenserit facientibus, vt sacrilegus diiudicetur, & damnnum in quadruplum restituat, & canonicè pœniteat, hæc Eusebius Papa, & citantur ab eodem Gratiano in cap. In legibus. 12. q. 2. Et Ioannes Papa huius nominis tertius, qui etiam Gregorium præcessit, hæc ait. In antiquis ecclesiæ statutis decretum est, vt qui aliena inuadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Hæc Ioannes Papa, & citantur etiam à Gratiano in cap. In antiquis, eadem causa & quæstione. Hæc antiqua ecclesiæ statuta non reuocauit vniuersaliter beatus Gregorius scribens Augustino Anglorum episcopo, sed dispensauit cum ecclesiã Anglorum, vt quia tunc noua erat, non exerceret antiquam ecclesiæ seueritatem cum illis qui res ecclesiasticas rapuissent, ne Angli iudicassent viros ecclesiasticos rerum terrenarum cupidos, & hæc

Eusebius

occasione horruissent illos, & recessissent ab eis, quod maximum esset damnum. Et hoc est quod dicere voluit B. Gregorius, quum dixit. Sed absit ut ecclesia cum augmento recipiat, quod de terrenis rebus videtur amittere, & lucra damnis quaerat. Nam damnum existimabat Gregorius illud scandalum quod Angli passi fuissent, ex ampliatione & augmento rerum furtiuarum, & cum tali damno non vult ecclesia tale lucrum. Et ideo dixit, Absit ut ecclesia lucra damnis quaerat. Circa alias tamen prouincias in quibus iam fides Christi creuerat, & firmiter fundata erat, quia hoc scandalum non timebatur, ideo hoc apud illas noluit valere quod soli Anglorum episcopo scripserat. Alioqui sibi ipsi contradiceret, qui (ut Gratianus illum citat in cap. Si seculi. 12. q. 2.) dicit illum qui alium defraudauit, debere in quadruplum restituere. Nec opus est multis argumentis ut probem hanc esse beati Gregorii intentionem, cum ipse illam apertissime expresserit in sui registri lib. 12. epistola. 31. Nam in ea epistola respondens Felici episcopo Siciliae, qui interrogauerat illum aliqua similia iis quae ante interrogauerat Augustinus Anglorum episcopus, haec quae sequuntur ait. Quod scripsi Augustino Anglorum gentis episcopo alumno videlicet, ut recordatus es, tuo, de consanguinitatis coniunctione, ipsi & Anglorum genti, quae nuper ad fidem venerat, ne a bono quod ceperat, metuendo auferentia recederet, specialiter & non generaliter ceteris me scripsisse cognoscas. Et paucis interpositis subdit.

Grego.

Luc. 11.

Cor. 3.

Nam iuxta apostolum qui ait: Lac vobis potum dedi non escam, ista illis modo non posteris (ut praefixum est) temporibus tenenda indulsumus, ne bonum, quod firma adhuc radice plantatum est, erueretur, sed coeptum firma retur, & usque ad perfectionem custodiretur. Sanè si in his secus quam debuimus, aliquid egimus, non propter ipsam sed commiserando actum esse cognoscas. Vnde testem inuoco Deum, qui cogitationes omnium hominum nouit, cuius etiam oculis omnia nuda sunt & aperta. Nam si ea destruerem quae antecessores nostri statuerunt, non constructor sed euerfor esse comprobaret, testante veritatis voce quae ait. Omne regnum in seipsum dissilium non stabit, & omnis scientia & lex aduersum se

diuisa destruetur. Ideoque necesse est, ut omnes concorditer statuta sanctorum patrum nostrorum teneamus. Hactenus Gregorius, qui apertissime declarat se nolle statuta antecessorum suorum destruere, ac proinde si quid Augustino Anglorum episcopo respondit quod videatur esse sanctorum patrum statutis contrarium, id non pro omnibus debere intelligi dicit, sed solis Anglis ex quadam commiseratione fuisse concessum. Ex quibus aperte conuincitur Gratianum male conciliasse dictum Gregorium in capit. Fraternitas, quod in faciem pugnare videbatur cum sententia Eusebii Papae, quae posita erat in capit. In legibus, eadem causa & quaestione. Nam post verba illorum duorum Pontificum, haec quae sequuntur subiungit Gratianus. Verbum illud Eusebii de legum seueritate, istud Gregorii de ecclesiastica mansuetudine dictum intelligitur. Haec ille. Melius certe (ut ex iis verbis Gregorii, quae ultimo citauimus, constat) illa duorum Pontificum decreta conciliasset, si sic dixisset. Illud Eusebii vniuersale est, quia ab omnibus & circa omnes obseruari debet. Istud Gregorii particulare est privilegium solis Anglis ex quadam miseratione pro eo tempore concessum. Quae omnia si bene & diligenter fuisset perscrutatus glossator, non fuisset tot angustiis pro intelligentia illius rextus praepeditus, ut modo in hanc, modo in illam se verteret sententiam. Nam aperte intellexisset illa non pro omnibus, sed pro solis Anglis fuisse decreta, ac proinde non esse inde deducendam regulam ad omnes generales. Sed licet daremus illa quae constat esse in particulari dicta, debere de omnibus intelligi, nihil ex verbis beati Gregorii colligi poterat, nisi quod ab eo qui res ecclesiasticas furto furripuit, non est aliquid ultra rem furtiuam loco poenae recipiendum: quia de solis illis rebus Gregorius, & non de aliis locutus est.

Tertio, peccat illud argumentum quod ex autoritate illius praedictae glossae in ca. Fraternitas, adductum est: quia & si gratis concedere velimus, ex illo particulari quod beatus Gregorius definit circa res ecclesiasticas posse colligi regulam generalem circa alia, hoc solum verum esset circa illa omnia in quibus inueniretur similis causa, & eadem rationis similitudo, & non circa illa inter quae est

Gratian.

Tiraquel.

maxima dissimilitudo. Inter leges poenales, quæ sententiam à iudice ferendam continent, & alias quæ saram continent sententiam, ita est dissimilitudo, vt Andreas Tiraquellus in commentariis super. le. Si vnquam. C. de reuocandis donationibus, enumeret quinquaginta & sex discrimina inter illas. Quauis igitur illud Gregorij dictum de poena propter furtum nō recipienda, posset propter similitudinem ad alias poenas extendi, ad solas illas esset dilatandum, quæ sunt statuta per legem poenalem quæ sententiam solū à iudice ferendam continent. Nam hæc solæ sunt quæ habent similitudinē cum lege quæ propter furtum poenam statuit: quia hæc etiam decernit poenam quæ est à iudice infligenda. Ad alias autem leges poenales quæ continent sententias latas, dictum Gregorij non potest applicari, propterea quod poena furti de qua loquitur Gregorius, longissimè distat ab illis. Et quātum ad glossam in hac parte spectat, bene se res habet, quod illa non excedit dictum Gregorij, nec ad plura se extendit, quā ad illa de quibus loquitur Gregorius, vt puta de poena furti. Quāquam aliquid in hac parte videtur augere illius sententiam, cum glossator absolute & vniuersaliter de omni furto loquatur, quod Gregorius de solo furto rerum ecclesiasticarum dixerat. Male igitur multi theologi & iurisperiti faciunt, qui plus prædictam glossam dicere referunt, quā illa dicat. Nam illa literæ illius textus adhærens de sola poena propter furtū statuta loquitur, vt ex verbis illius quæ supra citauimus aperiazissimè constat. At multi theologi & iurisperiti citant illam pro se ac si generaliter de omni poena loqueretur. Et ideo melius alij iurisperiti illius sensum animaduertent qui dicunt glossam illam esse intelligendam de sola lege poenali quæ sententiam à iudice ferendam continet, & ad solam illam dicunt sententiam glossæ esse limitandam. Sed certe (vt ingenuè loquar) nō erat opus glossatoris sententiam temperare, vel (vt illi loquuntur) limitare, quia illam temperatè loquutus est, vt de sola poena furti suam protulerit sententiā. Et inde constat illos potius glossatoris sententiam dilatare quā limitare, cum ad omnē sententiam à iudice ferendam extendant, quod de sola poena furti glossator dixerat. Sed qui sic glossatoris sententiam

etiam interpretantur, & (vt ipsi aiunt) limitant, quia in ea causa, de qua potissimum inquirimus, nobis fauent, ideo illorum sententias in nostrum fauorem citare decreuit.

Abbas.

Abbas in capitulo primo, de constitutionibus, postquam iuxta sententiam prædictæ glossæ in capitulo, Fraternitas, dixerat poenam impositam per legem positam non obligare in foro poenitiæ, hæc quæ sequuntur ait: Hoc limitarem nisi lex imponeret poenam ipso facto, vt quia ipso facto publicat bona alicuius, quia tunc non puto quod ille possit retinere bona publicata cū bona conscientia. Hæc ille. Sed quia fortè aliquis male sententiam Abbatis intelligens, propterea quod ille dixit se putare, opinabitur Abbatem in hac sententia fuisse dubium, prout quidam iurisperiti se sentire mihi ostendit volens hac ratione hoc dictū Abbatis reuocare: ideo in ca. Dilecti, de arbitris, iterum de prædicta glossa differens, priorem suam sententiam firmo animo repetit, sic dicens: Prædicta ego limito vbi poena venit imponenda per iudicem, secus puto vbi poena esset imposita ipso facto. Hæc ille.

Felinus.

Felinus in codicē capitulo, canonum statuta, numero. 43. de constitutionibus, citat hanc Abbatis sententiam & laudat eam, & pro viribus tuetur illā ab eis, quæ suo iudicio poterant contra illam proferri. Nam differens illic de sententia huius sæpè dictæ glossæ, hæc quæ sequuntur verba refert. Recipit tamen glossa dicti cap. Fraternitas, quinque limitationes. Et primò limitatur secundum doctum Abbatem hic nisi lex exponeret poenam ipso facto: quia tunc non putat ipse quod possint retineri bona publicata cum bona conscientia, quia ius est statim quitum fisco. Et paucis interpositis subdit. Nec obstat huic limitationi, licet ipse non dicat, quod quis in conscientia retinet bona ipso iure amissa vtendo præscriptione, capitulo tertio, de præscriptionibus, libro sexto, quia ibi erat ignorantia poenæ, vt patet ex textu in verbo bona fide. Nec etiam obstat quod poena non conscientis inuentarium sit imposita ipso iure. l. si. §. Si verò. C. de iure delibandi, & tamen non incurrit in foro conscientia, vt dictum est, quia lex imponit illam poenam propter præsumptionem fraudis: ideo si veritas est in contrarium, non ligat in foro conscientia, secus si verè interuenisset fraus.

Ex

Tiraquel.

Ex quibus habes duas nouas restrictiones ad hanc limitationem domini Abbatis. Hactenus Felinus, qui apertissime Abbatis sententiam tuetur. Eidem sententiae subscribit Andreas Tiraquellus in illis iam saepe citatis commentariis super. le. Si vnuquam, in verbo, Reuertatur. C. de reuocandis donationibus. Huius verba, ne semel dicta repetam, nolui hic citare: quia in praecedenti capitulo fuerunt iam per me citata. Limitat adhuc secundo illam saepe dictam glossam Felinus, nisi reus esse: iam condemnatus ad poenam: quia tunc obligaret poena (vt ipse ait) in foro conscientiae. Et pro hac citat Baldum in. le. Id. quod pauperibus, in quaestione nona, in fine. C. de episcopis & clericis, & Petrum de Ancharrano, in regula, Possessor, de regulis iuris, libro sexto. Necessaria quidem erat haec limitatio, quia si glossa illa ita vniuersaliter accipienda esset, vt multi illam accipiunt, sequeretur inde quod ille qui condemnatus est a iudice ad poenam, non teneretur ad illam in foro conscientiae, quod constat esse falsum ex iis quae supra diximus capite secundo huius libri secundi. Quod autem hoc sequatur ex illa glossa, ex eo conuincitur quod illa indistincte loquitur de poena furti dicens, quod in penitentia non debet illi iniungi vt rem furtiuam restituat cum poena. Nec vllum posuit discrimen inter ipsam poenam, an esset iam ad illam damnatus fur, an non.

Philippus
Decius.

Philippus Decius in illo cap. Casorum statuta, de constitutionibus, numero. 20. licet non probet sententiam Abbatis de illa glossa saepe dicta, alia tamen via illam glossam defendens nostrae principali sententiae fauet, qua in praecedenti capitulo diximus legem poenalem, quae sententiam a iure latam continet, obligare reum in conscientia ad poenam in lege decretam. Nam postquam Abbatis opinionem retulit, & illam vtcunq; reiecit, haec quae sequuntur ait. Modò his relatis circa conclusionem supra factam de glossa in dicto capitulo, Fraternalitas, aduertendum est, quod si poena commensurata sit ad delictum, videtur quod non sit vera. Nam poena debet commensurari delicto, cap. Quaesuit, de his quae sunt a maiore parte capituli, & in cap. Felicis. §. Illud, de poenis, in c. & 24. qu. 1. cap. Afferamus stateras. Et si poena sit conueniens, lex videtur.

detur iusta, quae fundata est in publica utilitate, quae est vt delicta puniantur, cap. Vt famae, de sententia excommunicationis, ergo etiam in foro conscientiae obligare videtur. Facit glossa in cap. Ius gentium, in verbo, seruitutes, distin. i. quae dicit quod iuste captus peccat, si aufugit. Et idem glossa in Clemen. Pastoralis, in verbo, per violentiam, de re iudicata. Et quia obligatio ex delicto respectu poenae est de iure naturali, vt notat Bartholus in. le. Ex hoc iure, col. fin. ff. de iustitia & iure glossa in. l. Seruus. ff. de his qui notantur infamia, Textus in. l. finali, vbi Angelus. C. de collatione fundorum patrimonialium, li. ii. Et bonus textus, in. le. Eius qui delatorem, ff. de iure fisci. Ergo etiam in foro conscientiae obligare videtur: quia forus conscientiae secundum ius naturale iudicatur. Glossa in dicto cap. Fraternalitas, saluari potest, quando poena delicti excessiua est. Tali casu esset lex iniusta, quae in foro conscientiae non obligaret, vt supra dictum est in secunda conclusione. Ex quo inferitur quod lex, quae poenam imponit, ratione poenae non plus vel minus conscientiam adstringit: sed solum vis tota in hoc consistit, an lex sit iusta vel iniusta, licet doctores communiter aliter loquantur, & glossa in dicto cap. Fraternalitas. Hactenus Philippus Decius, cuius omnia verba nolo discutere an vera sint, sed satis mihi est ostendisse illi in hac esse sententia, vt putet legem poenalem perinde obligare ad poenam in foro conscientiae, ac posset obligare ad alia quae per legem statuerentur. Huius sententiam tam prolixè, nec vllò illius verbo mutato, citauit, quia propter illa quae ante duos annos in opere illo de iusta haereticorum punitione scripseram, quidam iurisperitus obiciens mihi omnium iurisperitorum praeter Abbatem sententiam, inter illos recensuit Philippum Decium tamquam mecum velut ex diametro pugnantem. Ex verbis tamen illius quae nunc proxime citauit, apertissime constat illum mihi fauere, tantum abest vt mecum pugnet. Et ne videatur ille in hac sententia fuisse dubius, aut parum constans, eandem sententiam, & ferè sub eisdem verbis repetit, in. l. Quod a quoquam ff. de regulis iuris. Hanc Philippi Decii sententiam sequitur Ioannes Ferrarius Montanus, in praedicta. l. Quod a quoquam, ff. de regulis iuris. Nam postquam aliquibus argu

Ioannes
Ferrarius.

argumentis probauit iuste posse poenam cum augmento recipi, hæc quæ sequuntur ait. Quare non valde suscipio quod glossenarius in citato ca. Fraternitas, augmentum illud posse, quod recipi non queat, innaturale esse somniat. Philippus Decius maius delicto, eius minus commensuratum, quasi tunc poena etiam in conscientia foro possit recipi, si delicto habeatur æqualis, aut si iusta lex sit quæ ipsam statuatur. Neque in præsentia Caius aliquid discriminat, sed vult quod poenæ nomine sit expensum peti non solere: vsque adeo neque de poena in obscuris ambigimus, quin sit ad delicti mensuram exacta, nec de lege eam statuente quin sit iusta. Hactenus Ioannes Ferrarius Montanus, qui Philippo Decio subscribit. Sed istorum duorum sententiam quauis ea parte quæ mihi fauet circa legem quæ sententiam continet à iure latam, libenter amplectar, alia tamè parte qua dicit omnem legem poenalem siue sententiam contineat latam siue ferendam, semper obligare in conscientia, si iusta sit & poenam delicto commensuratam statuatur, ego nullatenus recipere possum, sed illam toto animo reiicio, quia longissime distat à recta ratione. Nam si lex illa continet sententiam à iudice ferendam quantumlibet iusta sit, & poenam delicto commensuratam statuatur, nunquàm obligabit in conscientia reum ad poenam (vt ca. 2. huius secundi libri probaui) nisi prius fuerit à iudice damnatus ad illam. Argumentum autem quo motus est Philippus Decius vt tam irrationabilem sententiam teneret, tam debile est, vt vehementer admirer hominem tam doctum, vt ille erat, fuisse sic victum ab illo vt respondere nesciret. Sic enim arguit. Omnis lex iusta obligat in conscientia: omnis autem lex poenalis, siue sententiam continet latam siue à iudice ferendam, est iusta si poenam delicto commensuratam statuatur, ergo omnis talis lex obligat in conscientia. Consequentia est notissima simul cum duabus antecedentis partibus. Hoc argumentum est quod continetur in illo prolixo suorum verborum discursu quæ supra citauimus, quod ego in his breuibus verbis comprehendèdi, vt melius possit intelligi. Fateor omnem legem poenalem siue sententiam contineat latam, siue à iudice ferendam, obligare in conscientia, prout argumentum probat: sed non eandem personam obligat vtraque lex.

Nam

Nam lex poenalis quæ sententiam à iure latam continet, obligat reum ad poenam. At lex poenalis quæ sententiam à iudice ferendam continet, quauis obliget in conscientia, non tamen reum, sed iudicem cui illa lex committit, vt poena illa reum puniat. Omnis itaque lex poenalis, si iusta est, obligat in conscientia, sed non omnis idem genus personæ: quoniam altera (vt dixi) obligat reum, altera iudicem. De hac tamen obligatione quæ respicit iudicem & non reum, non disputamus nunc, nec de illa mota fuit impoentiarum quaestio. Illa enim est quaestio longè distantissima ab ista quam nunc discutimus, in qua solum inquirimus de obligatione legis poenalis, quatenus illa respicit criminis reum qui poenam pati debet, & non iudicem, cuius mandato poena est infligenda reo. Nam de hac obligatione legis poenalis erga iudicem inferius vno integro capitulo deo fauente disseremus. Itaque Philippus Decius dicens omnem legem poenalem iustam obligare in conscientia, si intelligit omnem talem obligare in conscientia reum contra quem lex poenam statuatur, pessimè errat: quia apertissime constat eam legem poenalem, quæ sententiam continet à iudice ferendam, non obligare reum ad poenam antequam ad illam sit à iudice damnatus. Si vero intelligit omnem talem legem poenalem obligare in conscientia, quauis non semper idem genus personæ, sed nunc reum nunc iudicem, in hoc sensu verum est quod ait. Sed iuxta illud sensum non contradicit communi omnium doctorum sententiæ, prout se facere gloriatur: imò potius communi omnium doctorum fauet sententiæ. Nam etiam aliqui doctores dicant necessariam esse iudicis sententiam, vt lex poenalis, quæ sententiam continet à iure lata, obligare possit, nullus tamen præter Caletanum dicit oportere illam esse eodem naturam, sed satis esse dicunt esse criminis declaratoriam. Et inde apertissime conuincitur, vt data à iudice tali sententia, quæ declaret crimen fuisse perpetratum, sola lex poenalis sit quæ obligat reum ad poenam: quia sententia à iudice lata nihil circa poenam, sed solum circa crimen, propter quod est poena infligenda ait. Omnes igitur iuxta hunc sensum in hac sententia, vt dicant omnem legem poenalem iustam obligare in conscientia, quauis non omnis talis lex idem genus personæ obliget, sed aliqua reum,

aliqua

Abbas.

aliqua iudicem. Inius est igitur Philippus Decius reprehendit Abbatem, qui hanc omnibus communem tenet sententiam. Nam Abbas hac solum parte separatur ab aliorum opinione, quod ille non putet sententiam iudicis esse necessariam, quam alij multi necessariam esse censent ut reus sit in conscientia obligatus ad poenam ipso iure impositam. Philippus Decius putat quod eadem ratione qua dicitur legem, quae continet sententiam a iudice ferendam non obligare in conscientia, eadem ratione sit dicendum idem de lege quae sententiam continet latam, etiam si reus sit damnatus. Qua in re apertissime deceptus est Philippus Decius, prout clarius ostendam in quarto principali argumento, ubi de hoc errore aliquid dicere oportebit. Et quia visum est illi idem per omnia esse de omni lege poenali dicendum, ne diceret nullam legem poenalem obligare in conscientia, in aliam extremam transiit sententiam, quae cum ista velut ex diametro pugnat, dicens omnem legem poenalem, si iusta sit, obligare in conscientia. Sed re vera non miror quod sic errauerit, quia non fuit ille ita sapiens, in his quae ad forum conscientiae spectant, sicut in his quae spectant ad forum contentiosum. Nam illa, quae ad solum forum conscientiae spectant, melius a theologis intelliguntur, quam a iuris humani peritis, quibus potissimum conuenit de his quae ad forum contentiosum pertinent, disserere. Dicit adhuc aliam sententiam Philippus Decius in ultimis verbis quae supra citauimus, in qua miserime errat, & non aduertens quid loquatur, sibi ipsi contradicit. Dicit enim quod lex quae poenam imponit, ratione poenae non plus vel minus conscientiam adstringit. Ut aperte ostendam Philippum Decium in hac sententia errare & sibi ipsi contradicere, ponamus ob oculos legem ultimam. C. Locati, per quam prohibetur militibus res alienas conducere, quod si fecerint, ipso facto sine alia sententia cadant a militia. Haec lex seclusa poena obligat milites solum ad non conducendum res alienas, poena autem posita obligat ad cadendum a militia: ergo ratione poenae plus conscientiam adstringit. Et idem potest probari de quacunque lege poenali mixta, quae ultra id quod primo statuit, ad meliorem illius obseruationem, poenam aliquam contra illius transgressores decernit.

Sed

Sed Philippus Decius ideo in hac sententia deceptus est, quia non considerauit legem poenalem, nisi circa id quod potissimum ab illa statuitur, pro cuius meliori obseruatione imponitur poena: & respectu illius verum est, quod lex poenalis (ut ipse ait) ratione poenae non plus vel minus obligat. Sed de tali obligatione non erat quaestio apud Abbatem in capitulo. Canonum, de constitutionibus, nec nos etiam de tali obligatione nunc differimus: quia de illa satis abunde in primo huius operis libro disputauimus. Nam de ea potestate & obligatione legis poenalis differimus, quae solum respicit poenam, & de illa loquitur glossa in cap. Fraternitas, & Abbas in praedicto cap. Canonum. Et de tali obligatione falsum est (ut iam probauimus) quod dicit Philippus Decius, legem poenalem non plus vel minus obligare ratione poenae.

Obsecro te hic iterum candide Lector, ut omnem humanum a te secludas affectum, ut ex iis quae diximus liberè censere valeas de intelligentia illius tam celebratae glossae in capitulo Fraternitas. Nam si absque contentione desiderio, sed solo studio veritatis cognoscendae haec legisti, non dubito quin facile agnoscas famosam illam glossam, & a multis iurisperitis valde celebratam tam vulneratam ab illis esse, ut iuxta illorum intelligentiam multis modis fuerit illi opus, ut salua consistere posset. Nullum autem remedium ad illius protectionem fuisse opus inquirere, si illam non dilacerassent, nec a suo sensu desexissent, plus illam dicere cogentes quam illa dicere voluit.

Tertio contra meam conclusionem quam in precedenti capitulo asserui, argui potest quod ex illa sequeretur quod reus teneretur ad bibendum venenum, aut ad mortem sibi inferendam, aut ad manendum in carcere postea damnandus ad mortem, si lex aliqua latam sententiam contentens aliquam istarum poenarum statueret contra reum. Hoc autem est falsum, quia nemo unquam se ipsum nisi Deo praecipiente occidere debet, aut facere aliquid unde via naturali necessarium sit sequi mortem. Quod autem hoc ex mea conclusione necessario sequatur, ex eo forte aliquis probare contendet, quod ego vniuersaliter & sine ulla restrictione dixi in mea conclusione, omnem legem

EE

poena

pœnalem quæ sententiam continet à iure latam, obligare reum in conscientia ad pœnam in illa statutam, quantum non sit à iudice cõdemnatus ad illam. Ex qua vniuersali sententia apertè colligi videtur, quod si aliqua talis lex statueretur, quæ ipso iure obligaret reũ ad bibendum venenum, ille teneretur ad bibendum illud. Hoc argumentum minimum mihi tribuit laborem, quoniã ex illis, quæ capite. 3. huius secundi libri dixi, facillimè illi responderi potest. Nulla lex humana nullusque humanus iudex, potest præcipere homini quantumvis morte dignissimo, vt seipsum quouis modo perimat. Solus Deus qui est Dominus vitæ & mortis, & qui potest occidere & viuificare, potest etiam præcipere homini quilibet iusto, vt se ipsum interficiat. Nam Augustinus (vt supra retulimus) dicit Sansonem diuino spiritu suggerente se ipsum simul cum aliis interemisse. Homo autem quia non tantam super alium hominem habet potestatem, ideo nullo modo potest hoc alij homini verbo aut lege ab eo statuta præcipere. Et si hoc verbo aut lege scripta præcepisset, peccaret, & præcepto illius, quia iustissimũ esset, nullus deberet obedire, imò peccaret obediendo, & coram Deo reus mortis iudicaretur. Et ideo nunquam hæcenus, nisi fortè apud barbaras & indomitas gentes quæ Deũ nõ nouerunt, data est lex, quæ reum ad similes pœnas obligaret: neque vnquam lege decretum est, vt reus quauis sceleratissimus, & mille mortibus dignus, sit ipso iure ad similes pœnas damnatus, sed semper cõmittitur iudici, vt tales pœnas sceleratis hominibus, quos iuxta legum decreta dignos illos esse nouerint, inferre procurèt. Turcis hunc esse morem serunt, vt is cui eorum Imperator supremus præceperit se ipsum interficere, statim obtemperet putas se nisi id fecerit. Imperialem maiestatem grauissimè læsurũ. Sed hoc fortè ideo faciunt, quia regem suum, prout Persæ faciunt, tanquam Deum adorant, & ideo illius tanquam Dei præcepto contra dicere nefas esse putant. De his tamè & aliis similibus gentium moribus, quoniam à lege diuina et naturali ratione longissimè absunt, dicit Dominus per Hieremiam prophetam. Iuxta vias gentium nolite discere.

Hier. 10.

Quartò, contra nostram principalem conclusionem arguitur, per hoc quod pœna imponitur ad terrorem alio-

rum,

rum, vt dicitur in. le. Aut facta. ff. de pœnis, ergo non statuitur propter ipsum delinquentem, & per consequens non obligat illum in foro conscientiæ. Hoc argumento probare nittitur Abbas in illo sæpè dicto cap. Canonum, de constitutionibus, legem pœnalem, quæ sententiam à iudice ferendam continet, non obligare in conscientia. Et quia optimè intellexi illud argumentum, si aliquid efficere valet, æquè probare de lege quæ sententiã continet latam, ca. de illa quæ solam sententiam continet à iudice ferendam, ideo decreui illud mihi ipsi obiciere, præsertim cum videam Philippũ Decium propter hoc argumentum dicere reum, licet iam sit condemnatus, nõ magis esse obligatum ad pœnam ipso iure impositam, quam ad pœnam à iudice ferendam. Nam in illo cap. Canonum. nu. 20. ponit quintã conclusionem dicentẽ, quod pœna quæ imponitur à lege pro delicto in foro conscientiæ nõ debetur, iuxta sententiam glossæ in cap. Fratemitas. 12. q. 2. Et ab hac generali conclusione refert Abbate excipere illã pœnam, quæ imponitur ipso iure aut ipso facto. Quibus omnibus peractis suam aperit sententiã his verbis dicens. Sed ista dicta non videntur procedere sine dubio stante cõclusionone supra dicta pro vera. Quia si nõ tenetur ad pœnã, quæ ratione delicti imponitur, pariter non debet teneri, licet pœna ipso iure sit imposita, vel condẽnatus sit: quia ratio quæ potest cõsiderari in conclusione, vt quis in cõscientiã ad pœnam non obligetur, vtiq; etiam militare videtur in prædictis casibus. Hæc Philippus Decius. Ex quibus verbis apertissimè constat illum sentire omnes leges pœnales pares esse in potestate obligandi ad pœnam. Et quod magis miror, nullum posuit in ipso reo discrimen, siue ille damnatus esset siue non. Itaque iam sibi persuaserat nullum esse inter leges pœnales, quantum ad obligationem ad pœnam, discrimen. Et quia non ausus est dicere nullam legem pœnalem obligare in conscientia ad pœnam, ideo coactus fuit (vt iam in secundo argumento dixi) sentire omnem legem pœnalem æquè obligare ad pœnam in foro conscientiæ. De hoc vltimo non est opus nunc repetere aliquid: quia iam in fine secundi argumenti principalis apertè ostendi huius dicti falsitatem. De primo autem quod ait non esse maiorem potestatem

Abbas.

Philippus
Decius.

ad obligandum ad penam in sententia lata, quàm in sententia ferenda, nunc differere oportet, & rationem quæ ad id dicendum motus est, examinare. Quia, inquit, ratio quæ potest considerari in conclusione, ut quis in conscientia ad penam non obligetur, utique etiam militare videtur in prædictis casibus. Philippus Decius aliorum omnium ingenia ad solam suam mensuram metiri volens, quod se assequi non posse perspexit, aliis esse prorsus impossibile dixit. Ille forte nullam aliam præter illam quam Abbas adduxit, rationem agnovit, ad probandum legem poenalem, quæ sententiam à iudice ferendam continet, non obligare in conscientia ad penam. Et quia hanc vidit æquè probare de vna lege, ac de alia, ideo ausus est dicere nullam esse rationem, quæ probare valeat de vna & non de alia. Ob quam causam optimè (ut censeo) aptari potest illi id quod quidam alteri negotio seruicis elegantisimè his verbis dixit.

Baptista Noctua Phœbum visu non sustinet orbem.
Mantuanus. Hoc Iouis armigero summi putat esse negatum.
Sic genus exangue suis quod viribus impar
Autumat, Herculeos excellere deputat ausus.

Sed opus est aliam rationem offerre, ut vel sic ostendamus aliquid ab aliis posse inueniri quod ille non inuenit, & sic conuincamus illum iniuste egisse, quum ex solat sui ingenii mensura omnium aliorum ingenia dimensus est. Capite secundo huius secundi libri ego obtuli rationem, qua euidenter probaui legem poenalem, quæ solam sententiam à iudice ferendam continet, non obligare in conscientia ad penam ante iudicis sententiam. Illa autem ratio non idem probat de lege poenali, quæ sententiam à iure latam continet, & inde conuincitur magnum esse respectu obligationis ad penam inter duas illas leges discrimen. Est autem hæc ratio, Omnis lex poenalis obligat reum ad penam explicat suis verbis reum esse obligatum ad illam. Nulla lex quæ statuit penam solum à iudice inferendam, exprimit reum esse obligatum ad penam. Ergo nulla lex quæ statuit penam à iudice inferendam, obligat reum ad talem penam. Consequentè bonitas est notissima illi qui vel mediocriter Dialecticè nouit: quæ est in secunda figura in modo notissimo, videlicet Camestres.

metres. Maior etiam est nota ex his quæ in primo totius operis capite diximus, ubi ostendimus necessariam esse legis publicationem, ut illa obligare possit. At, quod illa suis verbis non exprimit, idem est ac si in mente legislatoris mansisset, & non fuisset verbo aut scripto publicatum. Minor etiam est nota ex contextu verborum: quia si lex illa aliquid in se verbum haberet, per quod ostenderet se obligare reum ad penam sine iudicis sententia, tunc illa lex sententiam latam contineret, & non sententiam solum à iudice ferendam. Nullum enim est verbum in tali lege, per quod lex indicet se infringere penam reo, aut præcipere illi, ut ipse illam penam reddat. Et inde conuincitur ut reus non sit in conscientia obligatus ad illam: quia non tenetur nisi ad id, quod sibi præcipitur aut prohibetur. Et certè hæc duo pugnant inter se, quòd lex statuat penam solum à iudice ferendam, & quòd eadem lex obliget reum ad illam penam. Hæc autem tam euidentis ratio nihil agere potest contra legem quæ sententiam à se latam continet. Nam huiusmodi lex semper aliqua verba continet, per quæ apertè exprimit se infringere penam reo, aut præcipere illi ut ipse talem reddat. Primum fit in omnibus legibus quæ penam excommunicationis, aut suspensionis, aut irregularitatis ipso iure aut ipso facto imponunt. Nam huiusmodi censuræ secum trahunt executionem, prout specialiter definitum est de excommunicatione in ca. Pastoralis, de appellationibus. Et idem etiam contingit in priuationibus bonorum, quæ ipso iure sunt per legem impostæ: ut in crimine hæresis, aut lesæ maiestatis. Quia in huiusmodi criminibus lex non expectat iudicem ut priuet reum bonis illius, sed ipsamet lex priuat illum. Aliquando contingit ut lex ipsa non infligat penam: sed districtissimè præcipit reo, ut ipsemet reddat illam: & tunc sic præcipiendo apertè ostendit se imponere obligationem ad penam. De hac re sunt plurima exempla, quæ si quis videre optat, legat caput sextum huius secundi libri, præsertim in tribus primis paragraphis, in quibus multa huiusmodi exempla proponuntur. Nunquam aliquod horum contingit in lege poenali quæ sententiam non latam sed solum à iudice ferendam continet. Et hinc sumitur euidentis argumentum ad probandum

dum non esse parem potestatem respectu obligationis ad poenam (vt Philippus Decius putauit) in vtraque lege poenali. Alia ratio quam Abbas protulit ad probandum de vna lege poenali, quod non obliget in conscientia, & quod altera obliget, nullius prorsus est valoris: & ideo ingenuè fateor illam iuste à Philippo Decio reprehendi. Quia si illa aliquid efficere valet, perinde probat de vna lege ac de altera. Et ob hanc causam cogor illi respondere quatenus me impetere videtur, qui potestatem legis poenalis quæ sententiam continet latam, tæor. Sic enim arguit Abbas. Poena imponitur ad terrorem aliorum, vt dicitur. l. Aur facta. ff. de poenis: sed si in foro conscientia, quod est secretum & occultum, obligaret, alios terere non posset: ergo poena non obligat in foro conscientia. Consequentia ista inde videtur probari, quod cessante ratione legis, ipsa lex pariter cessare debet. Huic argumento respondet Philippus Decius in illo sæpè citato capit. Canonum, numero. 20. quod poena non solum imponitur ad terrorem aliorum, sed etiam vt delictum puniatur: Et ego insuper addo quod neque ob illud solum imponitur poena, sed etiam vt delicta euitentur, & vt delinquens vigente poena respiscat, & vitæ conditionem commutet. Quæ omnia vt melius intelligantur, oportet aduertere quod poena diuerso modo respicit delictum, iuxta diuersa tempora in quibus delictum potest considerari. Nam potest considerari delictum antequam perpetraretur, & postquam est iam perpetratum. Si consideretur delictum antequam sit patratum, tunc poena statuitur vt timore illius delicta euitentur. Et tunc poena omnes qui delinquere possunt, sine villo discrimine respicit, & omnes ex æquo terret, nec tunc est vnus qui punitur, & alius qui terretur. Quia eum crimen nondum sit commissum, nullus tunc puniri debet, vt ex illius punitione alij terreatur. Tunc enim hoc solum intendit lex, vt omnibus poenæ timorem incutiat, & sic omnes à delicti perpetratione deterreat. Si verò delictum consideretur postquam iam est commissum, tunc poena non statuitur, sed poena per legem decreta insigitur reo aut virtute legis ipsius, aut per mandatum iudicis. Tunc poena diuersis rationibus respicit ipsum delinquentem, & alios. Propter ipsum delin.

Abbas.

Philippus
Decius.

delinquentem insigitur illi poena, vt poena docente dicitur malum esse quod fecit. Quia nisi malum esset, non puniretur tali poena. Vexatio siquidem (vt Esaias ait) sæpè dat intellectum. Et Salomon in Prouerbiis hoc ipsum expressius docet. Virga, inquit ille, atque correctio tribuit sapientiam. Et ob hanc causam Dauid bonas censuras poenas à Deo illi propter suum peccatum insigtas, quia illis docētibus didicit malum fuisse peccatum quod commiserat. Bonum mihi, ait ille, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Postquam iam peccator didicit malum esse quod fecerat, aliud adhuc illi præstat commodum: quia vrget illū vt recedat à malo, & emendet malum quod fecit. Quum hæc poena insigitur reo, alij ex illa terrentur, ne simile crimen committant: quia timore poenæ quam vehementer horrent, & quam certò credunt sibi insigendam fore, si crimen simile commiserint, reuocantur à perpetracione delicti. Pestilente flagellato, inquit Salomon, stultus sapientior fit. Hanc poenæ virtutem considerans Paulus, Timotheum admonet, vt peccantes coram omnibus arguat, quatenus ceteri timorem habeant. Ecce quàm multæ, & quàm iustæ sunt rationes, propter quas poenæ statuuntur à legibus, & postea ab ipsismet, aut à iudicibus insiguntur illis qui meruerunt illas. Et inde conuincitur nullius prorsus roboris esse argumentum illud quod cōtra nos ipsos obiecimur. Si nulla alia ratione poena statueretur, nisi ad aliorum terrorem, vt in argumento assumitur, bene inde probaretur poenam non obligare in foro conscientia: quia cum id quod in foro illo agitur, sit secretum & non publicum, non potest alios terere poena, quæ in tali foro imponitur. Sed cum sint aliæ rationes ab ista propter quas poena imponitur, quæ in foro secreto perinde ac in publico potestatem suam exercere possunt, constat inde nullas esse illius argumenti vires.

Esa. 28.

Prou. 19.

Psal. 138.

Prou. 19.

I. Tim. 5.

QUOD IS QUI IPSO IURE PUNIATUR
est bonis suis, tenetur in conscientia sine
alia iudicis sententia reddere bona sua
illi, cui ab ipso iure sunt adiudicata. Cap. X.

EE 4

Fortè

Forte aliquis huius capituli titulum & solam superscriptionem legens & parum aduertens, putabit idem esse hoc quod impraesentiarum tractatum promittitur, & illud quod in duobus proximè capitulis pertractatum est. Sed si benè aduerterit, intelliget quaestionem istam esse valde diuersam ab illa, de qua in duobus vltimis capitulis disputauit. In illis enim capitulis ad hunc solum scopum totam illam disputationem direxi, vt probarem omnem legem poenalem quæ sententiam continet, ab ipsa lata obligare in conscientia illius transgressorem ad poenam in illa statutam, absq; aliqua alia iudicis sententia. Quam assertionem ita vniuersaliter prolatam si ad particularia negotia applicare voluerimus, deducemus inde eum qui commisit crimen aliquod propter quod lex ipso facto imponit priuationem bonorum, esse sine alia iudicis sententia eo ipso priuatum dominio bonorum suorum. At cum nulla sit huiusmodi lex, quæ priuans aliquem dominio bonorum suorum, priuet etiã illum ipso facto possessione bonorum suorum, aut præcipiat illi quod ipso facto illa reddat, constat quod ex illa vniuersali assertionem prius posita, nisi alia media illi addantur quæ illam adiuuent, non protinus sequitur illum, qui ipso iure priuatus est dominio bonorum suorum, teneri ad reddendum bona sua illi, cui adjudicata sunt. Quia (vt dixi) nulla lex hoc ita faciendum esse præcipit. Nunc igitur hoc inquirendum est, an ex illa priuatione dominij, quæ sine vltimo iudicis ministerio est ab ipso iure reo inflicta, necessariò oriatur redditio eorundem bonorum, ita vt is, qui sic à lege priuatus est dominio, non possit salua conscientia retinere bona illa, sed teneatur ea reddere illi, cui per legem adjudicata sunt. In illo opere, quod de iusta hæreticorum punitione inscripsi, & anno. 47. supra millesimum quingentesimum edidi, libro. 2. capite. 6. postquam iuxta omnium ferè iurisperitorum sententiam dixi, hæreticum ab ipsa hora, qua verus est constitutus hæreticus, priuatum esse dominio bonorum suorum, inde tanquam corollarium necessariò consequens deduxi, illum ipso facto teneri ad reddendum bona sua fisco, cui ab ipsa lege sunt adjudicata. Sed hæc mea sententia multis visa est noua & aspera, & credo illam magis suo rigore & asperitate, quam

quam nouitate illis displicuisse. Quapropter ego, qui illam tueor, de illis, qui propter solam illius auiternitatem illam relinquunt, optimè dicere possum id, quod in persona Christi saluatoris nostri regius propheta dixit. Qui videbant me foris, fugerunt à me. Et certè sola illius sententiæ asperitas non erat satis vt illa relinquere-
 tur: quoniam sæpe asperiores sententiæ sunt multò fauiores aliis, quæ magis blandiuntur. Et quia rem hanc diligentius & perspicacius considerans, illa sententia quantumlibet aspera, propter maiorem, quam de illa notitiam habui, multò magis mihi placuit: ideo quòd tunc de solo hæretico dixeram, nunc de omni illo, qui ipso iure priuatus est bonis suis, eandem sententiam dicere statui. Firmissimè enim credo, omnem illum non posse salua conscientia retinere bona, quibus est priuatus, sed obligari in conscientia eo ipso, quòd illi priuatus est, ad reddendum ea illi, cui legis decreto adjudicata sunt. Quam sententiam prius euidentibus (vt Deo adiutore me facturum confido) argumentis probabo, & deinde alios in mei fauorem citabo, ne quis tam nouam & à patronis desertam putet esse hæc sententiam, vt ego sim dicendus primus illius inuentor: sed intelligat multos illam habuisse fautores, & antiquam esse illius originem. Quæ autem contra hanc nostram sententiam obici posse intellexero, in proximè sequenti capitulo fideliter proferam, vt illis faciliè reiectis, & minimo illorum robore detecto, clarius nostræ sententiæ veritas omnibus innotescat: & sic quisque illam eò libentius tueatur, quòd facilius id se efficere posse cognoscat. Sed antequam disputationem hanc aggrediar, ne postea illam fortè à principio repetere oporteat, peto dari vnam sententiam mihi & illis communem, quam omnes, præter vnum Archidiaconum, fatentur, contra quem non est mihi nunc animus pugnare, propterea quòd in secundo libro de iusta hæreticorum punitione, capite sexto iam satis contra illum pugnaui, & (vt multorum iudicia ferunt) non solum pugnaui, sed apertè vici. Sententia quam mihi & aduersariis communem dari peto, hoc verborum contextu exprimitur. Hæreticus ab ea hora, qua factus est verus hæreticus, ipso iure priuatus est dominio bonorum

Psal. 106

EE 5 suorum,

suorum, quamuis extunc non sit priuatus possessione illorum bonorum. Et idem prorsus dicendum erit de omni alio, qui commisit quoduis aliud crimē, propter quod lex statuit priuationem bonorum ipso iure infligi: quia eadem est in omnibus illis criminibus conditio. Nihil aliud ad hanc disputationem puto esse nunc mihi necessarium, neq; de hoc oportet nunc disputare: quia inter me & omnes aduersarios, præter vnum Archidiaconum (vt dixi) de illa sententia conuenit. Hoc itaq; iactō fundamentō, opus est vt ad argumenta procedam.

Primo igitur argumentor, vt probem eum, qui iam a iure priuatus est dominio bonorum suorum, teneri ad reddendum illa, quia nulla est lex, quæ illi sic bonis suis priuato concedat illorum bonorum possessionem: & inde conuincitur, vt sic retinens peccet, & per consequens teneatur illa reddere vero illorum domino, cōtra cuius voluntatem illa retinet. Consequētia ista probatur per regulam illam iuris, quæ ponitur in Clementina, Exiui de paradyso. § Deinde cum duobus, sic dicens. Vbi alii quid alicui generaliter prohibetur, quod expressē non cōceditur, intelligitur denegatum. Ista iuris regula præmissa, sic argumentor. Generaliter per legē diuinā, quæ ait, Non factum facies, prohibitum est omnibus retinere alienum domino inuito, ergo cui hoc non est expressē concessum, intelligitur denegatum. Antecedens huius argumentationis est notissimum ex recta legis diuinæ intelligentia, & probatur etiam per illam regulam, quæ habetur de regulis iuris, libro. 6. Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quæ sequuntur ex illo. Quam regulam interpretans glossa, inter multa, quæ ad illius declarationem profert exempla, vnū est id, quod declarat hoc diuinum præceptum, de quo nunc agimus. Furto enim prohibito, ait glossa, prohibetur omnis rei alienæ illicita vsurpatio. Consequētia est etiam nota per regulam iuris, quam proximē citauimus. At illi, qui est a iure suis bonis priuatus, non est expressē concessum illa bona retinere, ergo necessariō oportet intelligere hoc esse illi denegatum. Si est illi denegatum tenere bona, quæ non sunt sua, sed fisci, ergo in cōscientia teneatur illa reddere fisco. In illo opere, quod de iusta hæreticorum punitione edidit, libro.

di, lib. 2. ca. 6. vsus sum hoc argumento, quamuis non tam clarē illius robar expressē, vt probarem hæreticum esse in conscientia obligatum ad reddendum fisco bona, quibus est ipso iure priuatus. Hoc argumento non obstantē, aliqui docti viri in variis Hispaniæ scholis Theologiam publicē profitentes (vt ab his, qui audierunt, mihi relatum est) hanc meam sententiam publicē reiecerunt, & illi non esse vtilitatis acquiescendum auditores suos docuerunt. Hos auditores ego interrogans, quo modo huic meæ argumentationi illi respondissent, dixerunt nec vllam de hoc argumento habitam esse memoriam.

Qua in re illos minimē fideliter se habuisse cōstat: quia cum meam sententiam referebant, ne auditores sui gratis & sine causa me illam asseruisse intelligerēt, dignum erat illis referre, quo argumento ad id dicendum fuisset persuasus. Non possum certē non mirari, cur tam iniq̄e & tam indecorē mecum agere voluerint, vt viri fortes & ad palestram docti, quales ego illos esse censeo, armati me inermem in campum citauerint, contra me pugnatū. Nec fidelius aut æquius erga discipulos suos se gesserunt, quia si viros ludimagistros imitari voluissent, sicut discipulos docebant oppugnare aduersarium, ita etiam docere oportebat, quo pacto ab aduersarij telis se tueri deberent. Ego verō ne in id, quod damno & detestor, crimen incidam, fidelius rem agere statui, & æquiorē me illis præbere decreui, quā illi se exhibuerunt mihi. Nam ea, quæ illi contra me obiecerunt, diligenter hoc animo inquisiui, vt si talia essent, quæ me ad mutandum sententiā cogere, statim id, quod prius dixeram, libentissimē recantarem, tantū abest, vt sententiā meam obstinato animo tueri velim. Testis enim mihi est Deus, qui cor meum velut reliquorum omnium nouit, quōd non suscepi hanc disputationem hoc animo, vt popularem inde gloriam captarem, sed vt veritatem, quæ in tenebris latere mihi videbatur, producerem in lucem. Et ideo semper paratus fui ab incepta via pedem referre, si talia mihi ostenderentur argumēta, quæ me cogere in aliā transire sententiā. At cum nullū tale esse apertissimē intelligerē, in priore sententia firmior permāsi. Illa ergo omnia, quæ mihi dictum est fuisse ab illis contra meam sententiam

sententiam obiecta, fidelissimè postea in proximè sequenti capitulo referam, & alia insuper ego contra incipsum obiciam, quæ illi non protulerunt. Aduersarios meos nolo incriminare, sed a maioribus ostendere, ut gloriosior mihi sit de hoste triumphus. Sed his omnibus omisissis, opus est ut ad argumentum, unde digressus sum, redeat, & petam ab aduersariis meis, ut proferant legem aliquam, quæ iis, qui sunt suis bonis à iure priuati, expressè concedat illorum bonorum retentionem, quousque fuerint de suo crimine damnati. Quam legem si mihi ostenderint, statim illis tanquam victoribus herbam porrigam, & palinodiam ex animo cantabo. Sed certò scio illos talem legem, quæ id expressè concedat, nunquam inuenturos: & inde necessarium est ut appetè fateantur, illis, qui sunt à iure suis bonis priuati, denegatà esse suorum bonorum retentionem, & per consequens illos esse in conscientia obligatos ad reddendum bona illa fisco, cui sunt ipso iure adiudicata. Sed huic argumento quidam respondent dicentes, illi qui suis bonis est ipso iure priuatus, esse hanc bonorum retentionem concessam in cap. Cum secundum leges. §. Confiscationis, de hæreticis, libro sexto, ubi Papa prohibet fisco accipere bona hæretici, antequam ille sit per iudicem competentem de crimine hæresis damnatus. Ego tamen euidenter, Deo fauente, probabo nihil tale, quale isti dicunt, per illud capitulum concedi. Et si nullum alium apertorem textum pro hac re protulerint, inde conuincetur apertè illam bonorum retentionem non esse lege aliqua concessam illi, qui est à iure suis bonis priuatus. Primò quidem, etsi gratis vellem dare aduersariis hanc bonorum retentionem esse in illo capitulo concessam hæretico, non tamen inde sequitur esse etiam concessam omnibus aliis, qui propter sua delicta sunt ipso iure suis bonis priuati. Nam textus ille de solo hæretico loquitur, & nõ de aliis criminibus. Quomodo ergo ostendent hanc bonorum retentionem esse aliis concessam? Si quis dicat ex similitudine rationis esse hanc legem ad omnia alia crimina extendendam, propter quæ priuatio bonorum est ipso iure inflicta, licet hoc in aliis casibus fieri posse concederem, nulla tamen ratio patitur, ut hoc impræsentiarum

fiat.

stat. Quia etsi lex propter identitatè rationis possit extendi ad casum in lege non expressum, hoc tamen in illis solis casibus verum esse potest, qui poterant per conditorè illius definiri. Absurdum enim esset dicere legem aliquam posse extendi ad casum, in quo legislator nullam prorsus habet potestatem. At capitulum, Cum secundum leges, conditum fuit à Papa Bonifacio, huius nominis octauo, qui etsi circa res spirituales aut merè ecclesiasticas potuit leges statuere, quæ omnes Christianos obligarent: tamen circa alias res merè laicas & merè seculares, quæ nullum ad rem ecclesiasticam respectum habent, Papa non potest condere leges, quæ omnes obligent, sed illos solùm, qui in oppidis aut villis eiusdem summi Pontificis viuunt. Potest quidem Papa prohibere Hispanorum aut Gallorum reges, ne aliqua ciuili lege vtantur, propterea quòd constat illam legi naturali aut diuinæ contradicere, sed non potest illos ad aliquam ciuilem legem cogere quæ non necessariò ex lege diuina aut naturali deducatur. Sunt enim hæc duæ potestates, pontificalis videlicet, & regalis, hac ratione diuisæ, quòd altera in spiritualibus, altera in corporalibus præest, ut dicit ipse summus Pontifex Innocentius tertius in capit. Solita, de maiortate & obedientia. Ex his omnibus apertissimè conuincitur, quòd licet capitulum, Cum secundum leges in §. Confiscationis, posset ex identitate rationis ad omnia alia crimina extendi, propter quæ est omnium bonorum priuatio ipso iure imposta, hoc solùm esset verum in terris, quæ sunt, quoad temporalium administrationem summo Pontifici subiectæ, tanquam proprium illius patrimonium. In Hispania autem, & Gallia, & Germania, & in aliis prouinciis, in quibus Papa non habet temporale dominium, si quis committeret crimen læsæ maiestatis, aut falsam cuderet monetam, aut aliud simile committeret crimen, propter quod esset ipso iure bonis suis priuatus, qua lege posset ille retinere bona sua? Non quidem auctoritate illius cap. Cum secundum leges, in §. Confiscationis, quia licet ex paritate rationis posset ad illa crimina extendi, non tamen in illis prouinciis prædictis. Quia in illis prouinciis circa prædicta crimina, eò quòd non sunt ecclesiastica, sed merè secularia,

secularia, Papa (vt dixi) nullam prorsus habet potestatem. Cum igitur pro talibus prouinciis nulla sit hactenus data lex, quæ illorum criminum patroribus expressè concedat licentiam retinendi ea bona, quibus sunt propter sua crimina ipso iure priuati, conuincitur inde, vt saltem in illis prouinciis, qui talia crimina commiserunt, teneantur in conscientia reddere illa fisco, cui ipso iure est illorum bonorū dominium adiudicatum. Quia quum in illis prouinciis non sit expressè concessa retentio illorum bonorum, oportet necessariò, iuxta regulam iuris superius citatam, vt talis retentio bonorum intelligatur esse illis denegata. Non possum igitur non admirari, quum video tot illustres viros iuris civilis interpretes sic fuisse in hac parte hallucinatos, vt sæpe testimonio, huius capituli. Cum secundum leges, vt sint ad probandum eos, qui propter alia crimina laica priuati sunt à iure suis bonis, non teneri ad reddendum illa, antequam sint de suis criminibus per iudicem condemnati.

Sed vt fortius contra aduersarios agam, & acrius eos urgeam, id, quod de hæretico sola disputationis causa gratis concessi, nunc iam vt apertè ostendam illud sæpe citatum capitulum, Cum secundum leges, esse malè ab aduersariis intellectum, volo probare non concedi per illud capitulum hæretico bonorum suorum retentionem, quousque sit à competenti iudice de crimine hæresis damnatus. Quia in illo, §. Confiscationis, nihil apertè hæretici capiat, antequam ille sit de crimine hæresis per competentem iudicem damnatus. Hoc solum est, quod in illo loco ad mitigandum hæreticorum penam definitum est: quo dato, eò ipso conceditur solum illud, quod ex illa concessione sequitur in bona conscientia & necessaria. Nam sicut dicitur in cap. Cum quid, de regulis iuris, libro. 6. Cum quid prohibetur, prohibetur omnia quæ sequuntur ex illo: ita ex opposito, cum quid dispensatiuè conceditur, conceduntur omnia quæ sequuntur ex illo. Sed in prohibitione alicuius non prohibentur ea, quæ aliquam habent vicinitatem cum re prohibita, sed illa solum, quæ sunt media ad asecutionem illius, aut quæ necessaria consequentia sequuntur ex illa: vt illic bene an-

notat

notat glossa. Ergo à cōtrario sensu in cōcessione alicuius rei illa solum intelliguntur concessa, quæ ex primo concessio sequuntur cōsequentia necessaria, aut illa, quæ sunt media necessaria ad asecutionem illius. Videamus ergo an ex hac concessione, quod videlicet fiscus non possit capere bona hæretici, antequam ille sit de crimine hæresis per competentem iudicem damnatus, sequatur necessariò, quod hæreticus non teneatur bona sua reddere fisco. Si constiterit talem consequentiam esse necessariam, statim cedam arenæ, & plenè & candidè me victum fatebor. Si verò e contrario euidenter ostendero non esse talem, æquum esset, vt aduersarij se victos faterentur, aut proferrent aliam legem, quæ apertius & expressius concesserit bonorum suorum retentionem iis, qui ipso iure priuati sunt illis, quousque de suo crimine damnentur.

Consequentiam autem illam non esse bonam & necessariam tunc apertissimè constabit, quando multas contra illam (vt verbis modernorum dialecticorum loquar) dero instantias, vel (vt iurisperiti loquuntur) fallentias. Primò quidem fallit apertè illa consequentia in illo, qui furto subtraxit aliquid ab eo, apud quem ludus alearum exercetur, si eo tempore, quo iutores incumbabant ludo, surripuit. Nam is, à quo res subtrahita est, non potest ab ipso fure capere rem furtiuam, imò nec agere potest pro huiusmodi causa contra illum in iudicio, vt dicitur in l. 1. §. 1. ff. de aleæ lusu & aleatoribus. Nq̄ hoc solū vetū est ex iure cōmuni, sed etiā ex particulari iure Hispaniarū, præsertim regni Castellæ. Nā hoc idē statutū est apud Hispanos in partita septima, titu. 14. l. 6. Ex hoc tamen, q̄ dominus rei furtiue nō potest pro illa contra furē in iudicio agere, non sequitur q̄ fur nō teneatur reddere rē furtiuā domino illius. Quia quādiu rē illā furto sublatā retinet, fur est censendus nec absolui potest donec illā restituat, vt dicitur in ca. Si res. 14. q. 6. & in regula, Peccatum, de regulis iuris li. 6. Syluester de Prierio in sua summa de casibus cōscientiæ, in titulo, Ludus, quæst. 9. faterur illum, apud quē ludus exercebatur, quādo res aliqua ab illo subtrahita est, non posse repetere à fure, nec habere rei persecutionem, nec actionē penalem furri, & furem retinere non posse in cōscientia rem sic furto sublatam:

sed

Fallentia prima.

sed dicit non teneri ad restituendum illi à quo surripuit, sed ad dandum pauperibus. Quia lex (vt ille ait) in poenam sui delicti priuat illum tali re. Sed in hoc ultimo maximè fallitur, quia lex non priuat illum dominio rei furtiuæ, sed sola actione ad petendum eam. Quod vt legenti clarius pateat, verba legis citare decreui, quæ talia sunt, Prætor ait. Si quis eum, apud quem in alea lusum esse dicitur, verberauerit, dānumue ei dederit, siue quid eo tempore dolo eius subtrahum est, iudicium non dabo. Hactenus verba legis, in quibus apertè constat solam actionem tolli, & non dominium: & inde sequitur, quòd talis fur tenetur illi restituere.

Fallentia
secunda.

Secundò deficit illius consequentiæ virtus in casu illius legis, Si quis ad se fundum. C. Ad legem Iuliam, de vi publica atque priuata. Nam licet Petrus agrum aliquem à Ioanne possessum verè agnoscat esse suum (vt est casus illius legis) non poterit auctoritate sua talem agrum capere, antequam sit per iudicem declaratum talem agrum ad illum pertinere. Verum etsi Petrus per se capere non possit agrum iniuste possessum à Ioanne, inde tamen non sequitur, quòd Ioannes non tenetur reddere agrum Petro, si illi constat agrum illum esse Petri. Quidam iurisperitus cum quo rem hanc conferebam, respondit mihi casum hunc esse valde dissimilem illi rei, de qua est nostra principalis disputatio. Quia in casu isto Ioannes, qui agrum Petri tenet, fuit semper malæ fidei possessor, & ideo quāuis Petrus non capiatur, Ioannes obligatur in conscientia ad reddendum Petro. Hæreticus autem, aut quiuis alius suis bonis ipso iure priuatus, antequam commisisset crimen, verè & iuste possidebat bona illa, & ideo post crimen commissum potest retinere illorum bonorum possessionem, quousque à iudice sit illa priuatus. Sed hæc euasione nullius esse momenti apertissimè ostendero, si ponam Ioannem fuisse illius agrum dominum, & vendidisse illum iusto pretio Petro, integramque pretij pecuniam recepisse à Petro, sed post receptum pretium, Ioannē noluisse tradere agrum possessionem Petro. Ecce omnia similia inter Ioannem retinentem agrum, & hæreticum retinentem bona. Nam sicut hæreticus, aut is qui commisit crimen læsæ maiestatis, erat

his, erat dominus suorum ante crimen commissum, & iuste possidebat illa, ita Ioannes ante venditionem agrum erat dominus illius, & iuste illum possidebat. Sicut hæreticus post crimen commissum amisit dominium bonorum suorum, ita Ioannes post factam venditionem agrum, reliquit dominium illius. Sicut ab hæretico non potest capere fiscus bona illius antequam sit illius crimen declaratum, per dicta in §. Confiscationis: ita à Ioanne non potest Petrus capere agrum, donec iudex declarauerit Ioannem vendidisse Petro agrum, recipisq; ab eo integrum illius pretium, prout definitur in dicta lege, Si quis ad se fundum. His tamen omnibus sic ex aquo dispositis, constat Ioannem obligari in conscientia ad reddendum Petro agrum possessionem, pro quo integrum pretium recepit. Ergo eodem modo hæreticus, & quiuis alius suis bonis ipso iure priuatus tenetur bona sua reddere fisco, cui per legem adiudicata sunt, quāuis fiscus non possit sine iudicis sententia illa capere.

Quia (vt iam apertè probaui) ex hoc quod fiscus non potest capere, non sequitur necessario, quòd alius non tenetur reddere illi, qui iam assensus est illorū bonorum dominium. Et idem posset esse exemplum, si Franciscus habens in toto suo patrimonio mille aureos ducatos & non amplius, reliquisset hæredem suum Ioannem, legassetque Petro in testamento decem aureos ducatos. Ioannes tunc omnes mille ducatos possidebit post mortem Francisci, & (quòd multò magis est) omnium illorum statim habebit dominium, quāuis sub hoc onere, quòd obligatur decem reddere Petro. Quia etsi teneatur reddere decem, non tamè hos aut illos decem, sed quos ille maluerit, etsi ex aliis mutuo acceptis ducatis ille soluere vellet Petro decem ducatos, Ioannes liberabitur illo modo ab illa obligatione legati, nisi testator aliqua ratione motus, apertè expressisset dari Petro decem ducatos ex illis, quos ille reliquit, & non de aliis. Quia igitur Ioannes hæres ex illis mille ducatis sibi relictis, non tenetur magis dare Petro hos decem ducatos, quàm alios decem, contingitur inde, Ioannem esse verum dominum illorum omnium mille ducatorum quāuis hanc super se habeat obligationem, quòd tenetur (vt dixi) dare ex illis decem,

FF quos

quos ille maluerit. In hoc casu Petrus propria auctoritate non potest capere à Ioanne decem ducatos sibi in testamento legatos, nec tamen inde sequitur, quòd Ioannes non tenetur reddere illos Petro. Quia etsi Petrus non capiat illos nec perat, tenetur tamen Ioannes reddere illi: quia tenetur satisfacere testatoris voluntati, qui absolute præcepit hæredi, vt redderet decem ducatos Petro, & non sub conditione si ille petierit.

fallentia
tentia.

Tertio constat illam prædictam consequentiam non valere in casu quo Petrus emisset à Ioanne aliquam rem minus iusto pretio, non tamen infra dimidium iusti pretij, sed ultra, ita tamen quòd non parum fuerit Ioannes ex tali venditione læsus. Petrus autem qui emit, etsi à principio bonam fidem habuerit, putans se iusto pretio emisse & in nihilo nocuisse Ioanni, postea tamè aperte cognouit se non parum fraudasse Ioannem in pretio. Si hæc accidissent, prout frequenter accidere solent, Ioannes non posset propria auctoritate capere, imò nec coram iudice petere vt Petrus illi satisfaciatur de damno: quia hoc est illi prohibitum in l. In causa: §. Idem Pomponius. ff. de minoribus, & l. 2. C. de rescindenda venditione. Ex hoc tamè quòd Ioannes capere aut petere non potest, non sequitur quòd Petrus non tenetur reddere Ioanni omne illud, in quo fuit fraudatus. Quoniam lex diuina omnem talem fraudem, per quam à iusto pretio receditur, prohibet & damnat. Nam Paulus Theophrastus Ironicis scribens, ait, Ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum: quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. Ex quibus Pauli verbis clarissime conuincitur, omnes illas leges, quæ contrahentibus permittunt se inuicem decipere, vt in prædicta l. In causa: §. penul. & in l. Item si in pretio, in fine. ff. locati. nihil prorsus valere in foro conscientie, quia aperte contradicunt legi diuine. Valent tamen in foro contentioso, quo ad hoc vt non rescindatur contractus emptionis & venditionis, præsertim si deceptio non transeat ultra dimidium iusti pretij. Valent etiã illæ leges ad hoc, vt per illas tollatur actio ab eo, qui infra dimidium iusti pretij deceptus est, ne possit agere contra deceptorem vt reddat illi id,

quod

quod ex iusto pretio ademit. Philippus Decius in cap. Canonum, de constitutionibus, licet hoc aperte fateatur, Calderinum tamen secutus dicit verum esse, illas leges, quæ deceptionem mutuam permittunt, non obligare in conscientia, quando quis ex industria alium decipit. Si tamen non ex industria, sed præter intentionem in re ipsa deceperit, dicit decipientem esse tutum in conscientia: quia hoc (vt ait) permittitur ex iure canonico, quod non permitteretur si peccatum esset. Sed maximè fallitur in hoc vitimo Philipp. Decius, & quem ille sequuntur est Calderinus. Quia etsi ille, qui non ex industria, sed præter intentionem in re ipsa decepit, non peccauerit propter deceptionis ignorantiam, quæ illum excuset, tamen postquam plenè agnouit alium esse ab illo in pretio fraudatum, tenetur illi satisfacere de iniustitia, quæ erga illum exercuit, quum id quod maioris pretij erat, emit ab illo pro minori: aut quod minoris pretij iuste estimandum erat, multo maiori vendidit pretio, & si non restituerit postquam cognouit se damnum intulisse, peccabit: quia iam cessat ignorantia, quæ illum ante excusabat. Simile enim contingit illi qui bona fide & iusto titulo, vt puta iure hæreditario capit alienum, putans esse suum, & iure hæreditario ad eum pertinere. Nam hic etsi propter ignorantiam excusetur à peccato alienum capiendo & retinendo, tamen cum primum illi constiterit esse alienum, peccabit si voluntate firma illud retinuerit. Quod autem is qui præter intentionem fraudauit in pretio alium, peccet, postquam cognouit se decepisse, si non satisfecerit de damno quod alteri intulit, aperte probatur per illa Pauli verba, quæ nunc proximè citauimus. Ne quis (inquit ille) supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum. Quæ verba interpretans Anselmus in commentariis super Paulum ait. Supergressio est, vbi pro minore pretio illud quod maioris pretij est, elicitur. Circumuentio autè vbi per dolum frater in ipsa venditione vel emptione decipitur. Hæc Anselmus. Ex quibus constat vt ranque pretij inæqualitatem esse à Paulo interdictam, siue ex industria illa fiat, siue præter intentionem. Et vt ranque esse peccatum aperte conuincitur per id, quod Paulus statim subiungit, dicens.

Philippus
Decius.
Calderin.

l. Theff. 4.
Anselmus.

FF 2

Quo:

Quoniam vindex est dominus de omnibus his. Nisi enim vi aq̄e esset peccatum, dominus de illis non vindicaret. Quod autem Philippus Decius dicit deceptionem illam, quæ fit infra dimidium iusti pretij esse ex iure canonico cōtrahentibus permissam, nō ita est. Quia licet ius canonicum illi solt qui vltra dimidium iusti pretij decipitur est, per sufficiens remediū subueniat, aliis tamen qui infra dimidium iusti pretij decepti sunt, non præcipit, vt dānum sibi illatum deceptoribus remittant: nec decipientibus permittit, vt sic decipere possint, nisi forte dicas permittere pro quo nullā admittit in iudicio actionem. Sed hæc permissio nullam tribuit conscientia securitatem, sed solum imponit litibus terminum, quoniam nisi id fieret, innumera quotidie lites orirentur. Quum sic litibus obuia, nihil hac ratione decipienti concedit, sed illum suæ conscientia relinquit, non quidem vt libere quod voluerit agat, sed vt iuxta diuinam legem operetur, à Deo solo & non iam ab hominibus in hac parte iudicandus. Teneatur ergo sic decipiens reddere id, in quo à iusto pretio defecit, quāuis deceptus nō possit pro hac re contra illum in iudicio agere.

Fallentia
quarta.

Quartō ostendo illius prædictæ consequentia malitia in casu præscriptionis, quæ bona fide incepit, sed postea desit in malam fidem, nō tamen publice notam. Et, quō res sit manifestior, ponamus Petrum bonā fide & iusto titulo, vt puta iure hæreditario possedisse rem aliquam præscriptibilem, & antequam finiretur legitimum præscriptionis tempus, cognouisse rem illam non esse suam, sed Ioannis qui etiam sciebat rem illam esse suam, nēglexit illā petere quousq; legitimum præscriptionis tempus iam fuerat elapsum. In hac rerum contingentia Ioannes non potest per se capere, nec in iudicio agere contra Petrum pro re illa recuperanda: quia per legitimum præscriptionis tempus, quod est iā præteritū, reuocatur ab actione, quā contra Petrū iuste habere poterat, præsertim cum nō possit probare malā fidē, quā ante finitū præscriptionis tempus Petrus habuit. Sed nunquid ex hoc, quod Ioan. nō potest capere rem illā, licet inde inferre quod Petrus nō teneatur in conscientia reddere illam Ioanni? Absit. Quia et si Ioānes nec per se illā capere, nec petere in iudicio

dicio possit, Petrus tamen salua conscientia illam reddere non potest, sed teneatur illam reddere Ioanni. Nam mala fide interueniente, anteq̄ sit finitū legitimū præscriptionis tempus (vt dicitur in. c. fi. de præscriptionibus) nullus præscribere potest. Et in regula, Possessor, de regulis iuris, lib. 6. dicitur, quod possessor malæ fidei vllō tempore nō præscribit. Simile exemplum potest dari ad ostendendam illius primæ consequentia malitiā, de illo, quē propter defectū probationū excidit à causa, & sic victus est in iudicio, vt causa illa iā transferit in re iudicatā, & nō possit iterū ad litē reuocari. Vt si gratia exēpli, Petrus cū Ioanne cōtendar de alicuius agri possessione, quæ dicit iniuste à Ioāne possideri, & vterq; credat se iustā causam agere: sed Petrus, qui verē iustā causam habebat, deificientibus sibi necessariis probationibus, vltimō sic dānatus est, vt causa transferit in re iudicatā. Post modicū verō tēpus elapsū tā sufficētes probationes oblatæ sunt Petro vt si illas ante re iudicatā protulisset in iudicio, siue vlla contradictione iudex pro illo sententiā dixisset. In hoc rerū euentu, qui frequēter cōtingere solet, Petrus nec agrū per se capere, nec pro illo in iudicio cōtendere potest: quia transit in re iudicatā. Neq; est hoc imputandū iudici, sed ipsi Petro, qui ea quæ ad suā causam potissimū pertinebant, corā iudice nō protulit, quando proferre debuerat. Iudex autē nō potest rem vltima sententia definitiua iudicatā, ad iudiciū admittere, etiā si instrumenta noua offerat victus, ob quorū defectū fuit cōdemnatus, vt dicitur in. l. Imperatores. ff. de re iudicata: nisi enim ita fieri mandatū esset, lites quantumlibet mortuæ reuiuiscerent, & sic nullus esset litibus finis. Neq; obstat quod dicitur in. l. Admonendi. ff. de iureiurando. Quia illic solū tractatur de sententia dara in re dubia, propter solum alterius partis iuramentū. Tūc enim si per instrumenta postea reperta constar iuramentū fuisse falsum, retractatur sententia. In aliis verō negotiis, nisi illa ad rem publicā pertinerēt, nunq̄ propter instrumenta postmodum reperta, reuocatur sententia vltimo definita. Et ita in casu nostro Petrus, licet noua instrumenta reperisse se dicat, non poterit ad agri recuperationē agere contra Ioannem in iudicio. Ioannes autem qui sententiam

tiam pro se bona fide obtinuit, tenetur in conscientia reddere agrum Petro postquam illi notae fuerint integre probationes, quae aperte conuincunt illum agrum esse Petri. Quia etiam iudex pro Ioanne sententiam dedit, sententia illa ab errore processit, quo iudex putauit non esse alias probationes, quae Petro saeuere possent, nisi illas, quas Petrus pro se obulerat in iudicio: & ideo secundum illas solas iudicauit, qui si illas, quae nunc prodierunt in lucem, tunc vidisset, pro Petro contra Ioannem sententiam haud dubie protulisset. Hoc igitur nunc agnoscens, Ioannes non potest salua conscientia retinere agrum, quena perfecte noscit non esse suum, sed tenetur illum reddere Petro, quantumvis Petrus (vt dixi) nec illum capere, nec pro illo in iudicio contendere potest. Quia iudicis sententia non priuauit Petrum dominio agrum, quod verè habebat, cum sine culpa Petri, quam suppono nullam interuenisse, iudex id facere non poterat, sed solùm declarauit illum esse Ioannis. Nec de hac re mota fuerat coram iudice quaestio: nec Ioannes hoc à iudice petebat, vt Petrum pro crimine commisso priuaret dominio agrum, & sibi ad iudicaret: sed hoc solum à iudice petebat, vt declararet agrum ad se & non ad Petrum pertinere. Ergo Ioannes, qui iam plene nouit iudicem fuisse deceptum, tenetur illum reddere Petro, cuius esse iam nunc plene cognoscit.

Fallentia
quinta.

Quinto adhuc apertissime ostendo fallere illam praedictam consequentia in casu cuiusdam legis regni Castellae conditae à Carolo quinto huius nominis Cesare. Hispaniarum rege eiusdem nominis primo in comitiis ab eo habitis apud Madritum anno domini 1518. Nam illic regni totius procuratores conuenientes in vni conquesti sunt, quod sepe contingebar, vt famuli, qui dominis seruebant, accepto sui seruitij premio à dominis recedebant, & post aliquot annos iterum solutionem sui seruitij petebant hac confidentia, quod domini erant obliti datae solutionis, aut si recordabantur, non poterant probare solutionem datam: & ob hanc causam sepe, dominis eorum defunctis, petebant ab heredibus sui seruitij solutionem, quam à dominis defunctis iam acceperant, & sic praemium iam semel illis solutum, iterum soluere saepe cogebant. Ne igitur hac iterum euenirent, omnes regni

procur.

procuratores in vnum conuenientes, in praedictis comitiis supplicarunt regi, qui simul erat Caesar, vt tan insolentibus & procacibus famulorum petitionibus, per legem ab eo datam occurreret. Rex eorum supplicationibus, quas iustas esse intellexit, acquiescens legem statuit, quae habetur inter alias illic conditas, in ordine 157. sub hoc verborum contextu.

Præcipimus, vt omnes famuli, qui ministrauerint quibuscunque personis istorum nostrorum regnorum obligentur petere id, quod praetenderint eis deberi de salario aut stipendio, de quo cum dominis suis conuenierant pro suo ministerio, intra tres annos, à die quo à dominis suis recesserunt, computandos. Quibus elapsis, non poterunt aliquid ea ratione à dominis petere, nisi ostenderit se intra illos tres annos petiuisse ab illis, quod sibi ratione seruitij debebant, & dominos non soluisset nec satisfecisset ab illis. Hactenus verba legis. Iuxta huius legis dispositionem ponamus Petrum ministrum Francisci recessisse à domo & ministerio illius sine solutione debita, & tres annos transisse absque hoc quod Petrus solutionem petierit. His ita contingentibus, constat Petrum non posse capere aliquid pro premio sui ministerij, imò nec illud potest petere in iudicio. Sed nunquid inde necessario sequitur, quod Franciscus salua conscientia potest retinere praemium quod illi debebat? Absit, quia licet Petrus post illos tres annos non possit petere à Francisco praemium, non tamen amisit debitum quod antea illi debebatur. Lex enim (vt ex illius verbis, quae modo citauimus, constat) solum priuat illum actione ad petendum, & non dominio rei sibi debita. Nam lex priuans famulum actione illa, non dixit dominum esse liberum à debito. Si dominus non est liber à debito, sed adhuc post tres annos elapsos est debitor, ergo licet Petrus olim famulus illius non possit post tres annos transactos petere, Franciscus tamen dominus illius tenetur in conscientia reddere Petro praemium sui beneficii, quod adhuc illi debet. Quia nisi quis reddat quod debet, si potest, manet in peccato & saluus fieri non potest. Nam Paulus ad Romanos scribens, ait. Reddite oibus debita. Et paucis interpositis iterum ait.

FF 4.

Nemini

Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Præterea, ex ipsa dominorum petitione, constat ipsos post tres annos elapsos non esse liberos à debito, quauis sint liberi à molestia & fraude petitionis: quoniam lex non plus, imò minus concessit eis quàm illi petierunt. Procuratores autem, vt ex petitione illorum constat, hoc solum petierunt, vt prouideretur aliquo modo ne per elapsum longum tēpus obliuione pressi, cogerentur domini his soluere ministris suis. Non tamen petierunt vt modus daretur, quo ipsi liberarentur à debito, & non tenerentur soluere quod debebant famulis suis. Iuxta petitionem illorum rex statuit legem, nec magis illis concessit quàm petebant, imò minus: quia illi petierunt, vt ministri, qui à dominis recesserant, sine receptione stipendij post duos annos elapsos non possent petere illud: rex autem noluit priuare famulos actione petendi, nisi post tres annos elapsos. Procuratores regni insuper petierunt à rege, vt famuli, qui à dominis recesserāt, non possent post mortem dominorum petere debitum stipendium ab hæredibus. Hoc autem rex non concessit, & merito: quia possent dominus aliquis statim post discessionem famuli mori, & tunc facile poterat sciri an famulus sui seruitij mercedem recepisset, an non. Et ideo rex omnibus, videlicet dominis & famulis prospiciens, & cupiens illos omnes seruare indemnes, tres annos cōcessit famulis, vt intra illos possent à dominis aut eorum hæredibus petere debitum sui famulatus stipendium. Post illos tres annos negligēter à famulis præteritos, concessit dominis & eorum hæredibus, vt famuli non possent ab illis petere stipendium ratione seruitij promissum: quia petitio tā diu protracta præsumitur esse fraudulenta. Sed non fecit dominos liberos ab obligatione debiti quam ante habebant: quia (vt dixi) nec ipsi domini hoc petierunt, nec si petissent, dignum fuisset, vt illis concederetur. Et hinc apertè conuincitur errasse Hugonem de celso in indice illo, siue (vt vulgus vocat) repertorio legū Hispaniæ, quod in lingua vulgari Hispana edidit. Nam hic in titulo de præscriptione, versu. 17. prope finem, volens sub compendio & sub breuioribus verbis indicare hanc legem, de qua modo disputamus, dicit do-

minoꝝ

minos præscribere contra famulos stipendium illis debitum, si illi à dominis recedētes, intra trium annorum spacium debitum non petierunt. Sed certè in hac parte ille nimium hallucinatus est: quia (vt dixi, & ex litera legis constat) domini solum præscribunt contra actionem famulorum, ne illi possent pro stipendio agere in iudicio, non autem præscribunt contra debitum, vt domini post tres annos sic elapsos cessent debere quod ante debebant. Nec talis præscriptio illis concedi poterat, quia iniusta, & canonico iuri, cui in hac parte necessariò obedire oportet, contraria. Nam in capitulo vltimo de præscriptionibus, quod, vt ex illius inscriptione cōstat, in generali consilio fuit conditum, definitur vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quàm ciuili. Quia talis (vt illic ostenditur) non possent sine peccato mortali fieri, & dicit esse generaliter derogandum omni constitutioni atque consuetudini, quæ absque peccato mortali non potest obseruari. Et hinc apertissimè conuincitur dominos, qui sciunt se non soluisse famulis suis stipendium, non posse præscribere contra illos, quauis fuerint tres anni elapsi post discessum famulorum, & illi nunquam in illis annis petierint stipendium. Quia in illis tribus annis si habent notitiā se retinere alienum, habent etiam malam fidem, & per consequens præscribere nō possunt. Possessor enim malæ fidei, (vt dicitur de regulis iuris lib. sexto.) nunquam præscribit. Ex hoc loco facile poterit lector intelligere, quantum referat legere indices, aut repertoria, an ipsas origines. Nam si ego illi repertorio legum Hispaniarum fuissem in hac lege, de qua nunc disputamus, fuissem circa illius intelligentiam deceptus, perinde ac illius repertorij auctor.

Ecce vides Lector, quot & quàm manifesta exempla protuli, quibus apertissimè conuincitur hanc consequentiam nihil prorsus valere. Fiscus non potest capere bona à Petro, ergo Petrus nō obligatur in conscientia illi reddere. Nam si consequentia illa esset bona, & necessaria, vbique ex hoc quod est, nō posse capere bona ab aliquo, liceret inferre alium non teneri reddere illi. Hoc autem non posse vbique inferri, multis euidentibus exemplis demonstrari, & multo pluribus demonstrare potuissem:

FF 5

&

& inde apertissime conuincitur priorem illam cōsequen-
tiam esse malam. Et ex his omnibus (vt ad priorem & præ-
cipuam argumentationem reuertamur) etiam conuinci-
tur in illo cap. Cum secundum leges. §. Confiscationis,
non cōcedi hæretico bonorū suorum possessionem, quo-
usque fit per iudicem cōpetentem de crimine hæresis dam-
natus. Quia licet illic præcipiatur, vt fiscus non possit bo-
na hæretici capere antequā ille sit de crimine hæresis con-
demnatus, inde tamen (vt iā multis argumentis probaui)
non sequitur, quod hæreticus possit retinere, & nō tene-
tur illa reddere fisco. Cum igitur iam aperte ostendi in
illo sæpè citato ca. Cum secundum leges, nō concedi ex-
presse, nec ex cōsequenti bonorū suorum retentionē vsq;
ad sui criminis damnationem, oportet vt qui talem reten-
tionem iustam esse dicunt, aliam legem ostendant, quæ
apertius illam bonorum retentionem cōcedat hæretico,
aut cuius alteri, qui fuerit propter aliquod crimē suis bo-
nis ipso iure priuatus. Et si talem mihi ostēderint, ex nūc
promitto me cantaturum palinodiam. Si autem ipsi nul-
lam talem legem proferre possunt, ratio euidēs cogit eos
vt in meam se transferant sententiā, nisi adeo indurati
sint, vt obstinato animo velint sine vlla ratione tueri suā.
Quidam iuris civilis peritus, & mihi antiquo amicitia
fœdere coniunctus, videns sententiā meam, quā de hæ-
re in lib. 2. de iusta hæreticorum punitione cap. 6. protu-
leram, mihi per literas (longè enim à me distabat) scripsit
non placere illi meam illam sententiā: & postquam ego
illi rescripsi, petens vt mihi legem aliquam proferret, quæ
suorum bonorum possessionem hæretico cōcederet, quo-
usque ille esset de crimine hæresis damnatus, quia in illo
capit. Cum secundum leges, ego aperte probabam illud
expresse non concedi. His visis, ille post diutiniū studium,
& longam huius rei inquisitionem, rescripsit mihi nō esse
necessarium vt hoc expresse hæretico cōcedatur, sed satis
esse, quod cum ille ante crimen commissum habuerit do-
minium & possessionem bonorum suorum, & post cri-
men commissum ante sententiā à iudice datam, ius nō
priuet illum nisi solo dominio & non possessione, vide-
batur illi inde conuinci, quod hæreticus vsque ad datam
sententiā maneat in possessione bonorum suorum.

Huic

Huic responsioni nihil per literas obieci, quia videbam
commodè id me facere non posse, hoc tantum rescripsi,
dicta illius, quauis amicissimi & doctissimi viri essent,
nihil me mouere, & me illi non per secretas literas sed
per publicam scripturam impressioni mandatam citisfi-
mè respondentum. Fateor quidem hæreticum esse in pos-
sessione, & ideo non fuit opus tot illum amicis meum
hinc inde citare leges & doctorum testimonia, vt proba-
ret hæreticum, antequam sit de suo crimine damnatus, ha-
bere suorum bonorum possessionem. Nō enim sum tam
hebetis ingenij, vt hoc nō agnoscam: nec tam effrons &
induratus, vt hoc negare audeam. An iustam ille habeat
possessionem est questio, & non an habeat nudam pos-
sessionem. Nam etiā postquam fuerit declaratum per iu-
dicem illum esse hæreticū, imò etiā postquā iudex illum
expresse condemnasset ad priuationem bonorum, adhuc
hæreticus haberet possessionem bonorū suorum quauis
non iustam, quousque fiscus illa caperet. Quia etsi fiscus
post datam à iudice sententiā statim illud habet ius ad
apprehendendum bona & capiendū illorum possessionē,
non tamē statim sine vlla mora capit bonorum possessio-
nem quia non statim apprehendit illa. Et generaliter lo-
quendo, omnis malæ fidei possessor rē possidet: quia nisi
possideret, nec bonæ nec malæ fidei possessor diceretur.
Hoc igitur solum inquirimus, an iustè possideat bona
sua hæreticus, aut quicumque alius, qui propter crimen
suum est bonis suis à iure priuatus. Et ego sentio illum
iniustè possidere, quia nulla lex expresse concedit illi vt
possit bona, quæ iam nō sunt sua, retinere: & hoc in pro-
ximè sequenti capitulo, Deo fauente, multo apertius pro-
babo in responsione quarti argumenti quod contra me
obiecit idem amicus. Quod autem ille dixit non esse ne-
cessarium vt hoc illi expresse concedatur, falsum esse con-
uincitur per regulam supra citatam ex Clemen. Exiui de
paradyso, quæ sic ait. Vbi aliquid alicui generaliter pro-
hibetur, quod expresse non conceditur, intelligitur de-
negatum. Sed retinere alienum inuito domino, est hære-
tico pertinde ac aliis omnibus generaliter prohibitum,
ergo nisi sit illi aliquid in hac parte expresse concessum,
intelligitur denegatum. Secundum quod ait ius priuaste
hære:

hæreticum solo dominio & non possessione, si intelligat de nuda possessione siue iusta siue iniusta, verū est quod ait: sed ego (vt dixi) de tali possessione non contemnit. Si verò intelligat de possessione iusta, falsum est quod ait: quia eo ipso, quo priuatus est dominio bonorum, priuatus est iusta possessione illorum, ita vt licet possideat, non tamen iuste post talem priuationem dominij. Nam (vt dicit regula iuris in. 6.) cūm quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo. Post crimen hæretis pertinaciter commissum ab hæretico ius prohibet illum esse dominum bonorum suorum, ergo prohibet etiam iustum esse vt ille bona sua possideat. Quia sicut ex dominio bonorum aliquorum sequitur iustam esse illorum possessionem, ita ex priuatione dominij sequitur priuatio iustæ possessionis, nisi alicui sit specialiter aliud concessum.

Secundo principali argumento probo eum qui à iure propter aliquod crimen priuatus est bonis suis, teneri in conscientia reddere illa fisco, cui ab ipsomet iure adiudicata sunt, etiam antequam sit de suo crimine damnatus à iudice. Si iudex definitiua sententia declararet illum commisisse crimen, propter quod est ipso iure suis bonis priuatus, statim sine alia cōdemnatione teneretur in conscientia reddere bona sua fisco, cui ipso iure est traditum illorum bonorum dominium: ergo ante talem sententiam criminis declaratiuam tenetur in cōscientia reddere illa fisco. Assumptum est ab omnibus, præterquā ab vno Caietano concessum. Omnes enim præter Caietanum fatentur solam sententiam criminis declaratiuam esse satis ad executionem sententiæ à iure latae. Caietanus autem (vt iam aliàs dixi) censet illam sententiam non esse satis, sed esse insuper necessariam iudicis sententiā quæ reum damnet ad pœnam. Sed hæc illius opinio apertè conuincitur per illud cap. Cūm secundum leges, in §. Confiscationis vbi Papa ad executionem confiscationis, siue ad occupationem bonorum heretici, nō dicit esse necessarium promulgari sententiam de pœna, sed solūm de crimine, & hanc satis esse dicit: quia nihil amplius expectandum esse præcipit. Consequentia huius secundi principalis argumenti probatur per hoc, quod illa sententia criminis declaratiua

claratiua nullam nouam obligationem imponit hæretico: & inde euidentissimè sequitur, quod si post datam talem sententiā est obligatus reddere, etiam ante illam sit obligatus: & si ante non est obligatus, nec etiam postea. Vt autem hoc apertissimum faciam, interrogare oportet quam ob causam præcipitur talem sententiam criminis declaratiuam dari ante apprehensionem bonorū, & quid illa operetur. Illa sententia non ob aliud dari præcipitur, nisi vt prius constet crimen esse commissum, & inde postea constet merito illi pœnam infligi. Et merito hoc ante bonorum apprehensionem fieri præcipitur: quia nisi ita decretum esset, fortè fisco cupiditate ductus, sæpè finiret crimen esse vbi crimen non est: & sic sæpè bona acciperet ab illis qui tali pœna essent prorsus indigni. Ne igitur tantæ cupiditati occasio aliqua præberetur, si liberum esset fisco bona apprehendere, quando ille censeret talem pœnam esse merito infligendam, non fisco sed iudici hoc commissum est, vt ille prius de crimine dicat sententiam, ante quam fisco bona apprehēdat. Alioqui ipse fiscus esset simul actor & iudex, quæ duo nulli simul iure competere possunt, vt dicitur in cap. Multi. 2. qu. 1. Ex his apertè conuincitur, vt licet hæc sententia, quæ crimē declarat esse commissum, sit in foro cōtentioso & in ordine ad fiscum necessaria, nō tamen in foro conscientie in ordine ad ipsum qui crimē commisit, propter quod est ipso iure suis bonis priuatus. Hæc cōsequentia probatur, quia multò magis constat suū crimen ante iudicis sententiam illi, qui illud commisit, quā aliis post datam sententiā, ergo propter illum non est necessaria sententia declarans crimen esse commissum, sed solum propter alios. Nec propter alios iuxta sententiā Dominici de sancto Geminiانو, est semper talis sententia necessaria. Quia (vt aliàs dixi) ille censet talem sententiā non esse necessariam, quando factum est notorium. Hoc ideo dixit, quia iudicauit ad hoc tātum illam sententiam requiri, vt per illam esset manifestum crimen esse commissum: & cognouit posse alio modo aliquid esse manifestum quā per sententiam: & ideo putauit idem fieri posse, si alio modo crimē esset manifestum, ac si manifestaretur per sententiam. In ca. Cūm olim, de verborū significatione. Innocētius Papa tertius

Caietan.

Domini-
nicus.

decla:

declans quid debeat dici manifestum. tres modos quibus id contingere possit, ostendit sic dicens. Offensam illam nos rescribimus intelligere manifestam, quæ vel per confessionem, vel probationem legitimè nota fuerit, aut euidentiã rei quæ nulla possit tergiversatione celari. Hęc ille. Glossa in illo cap. in verbo, confessionem, addit quartum modũ, qui est per sententiam. Sed non erat opus addere illum, quia includitur in illo modo secundo, qui est per probationem legitimè factam: quoniã sententiã sine probatione iudex ferre non posset. Si crimen est per aliquem aliorum duosũ modorum manifestum, vt puta per confessionem, aut per facti euidentiã, non est opus sententiã declarantem crimen pronuntiare, vt de crimine constare possit. Nam multo magis est notum, & multo magis apertè constat id, quod per rei euidentiã cognoscitur, quàm si cognosceretur per sententiã iudicis, aut per confessionem delinquentis. Quoniam ea quæ sunt nota aut manifesta per sententiã, aut per confessionem, solum cognoscuntur per notitiã abstractiua, quæ habetur in absentia rei cognita. Quæ verò sunt nota per rei euidentiã, necessariò oportet cognosci per notitiã intuitiuã, quæ non nisi de re præsentis haberi potest: quoniã de re cõtingenti, quale est omne crimen quod committitur, non potest haberi euidentiã, nisi per notitiã intuitiuã. Præterea, circa ea quæ tantummodo sunt manifesta per sententiã aut confessionem, potest esse error aut deceptio. Quoniam iudex iuxta allegata & probata iudicans, potest decipi à testibus, qui aliter quàm res se habebat, testati sunt, & ipse deceptus, decipiet sua sententiã alios qui putabũt ita rem se habere, vt ab illo declaratum est. Is etiam qui se deliquisse ore proprio cõfessus est, metu tormentorum aut alia causa vigente potuit fateri se fecisse quod nunquam fecerat, & sic auditores decipere. Circa illa verò quæ sunt per rei euidentiã manifesta, nullus decipi potest, alioqui non esset in illis rei euidentiã. Ex quibus omnibus conuincitur verum esse id quod dixi, multo magis esse notum & manifestum id, quod per rei euidentiã cognoscitur, quàm si cognosceretur per sententiã iudicis, aut per confessionem delinquentis. Et inde sequitur, vt si sententiã iudicis declans crimen

esse

esse commissum ad hoc solum sit necessaria, vt per illam de crimine constet, non sit necessaria talis sententiã, quando crimen est per rei euidentiã manifestum, prout Dominicus docet, & illi consentit Felinus in capitu. Canonum, de constitutionibus. Quia quod per rei euidentiã cognoscitur (vt iam probaui) multo magis constat, quàm si cognosceretur per sententiã. Ponamus ergo, gratia exempli, Petrum hæreticum qui coram fisco & aliis centum testibus obstinatissimo animo asserit & tuetur heresim manifestissimã, de qua nec rufficissimus homo dubitabit hæreticã esse. Ponamus illum dicere Christum non esse Deum, nec crucifixum, nec à mortuis resurrexisse, aut aliud simile æquè apertè hæreticum, vt præcedentiã. Eo rerum euentu, iuxta Domini & Felini sententiã, fisco non expectata iudicis sententiã poterit bona Petri illo inuito capere. Quia multo melius illi & aliis videntibus & audientibus constat de crimine Petri, quàm per solam sententiã cõstare poterat. Sed ista quæ ad fiscum pertinent, propterea quod ad forum contentiosum spectant, ego nunc prorsus omitto: & ad ea solum quæ hæreticum in conscientia solummodo circa bona sua tangunt, disputationem reduco. Nam quid ille de bonis, quibus est ipso iure priuatus, agere teneatur, non respicit forum contentiosum. Pro isto igitur dico non esse necessariã iudicis sententiã, vt ille bona olim sua reddere teneatur fisco. Quia ille melius noscit crimen suum quàm alij nosce poterunt post sententiã à iudice datã: imo melius quàm alij qui audierunt illum pertinaciter suam heresim defendentem. Quia et si illi qui audierunt noscant per euidentiã illum cõstanter tales hereses asseruisse, non tamen euidenter agnoscunt animum quo illas asseruit. Non enim possunt euidenter cognoscere, an ita intus in animo sentit, vt foris ore profert. Nam de illo Naaman leproso legimus, quod postquam septies lotus in aqua Iordanis, mundatus fuit à lepra, reversusq; ad Helisum, dixit illi. Verè scio quod non sit Deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel. Et paucis interiectis subdit. Non faciet ultra seruus tuus holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi Domino. Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro seruo tuo.

Quando

Domini-
nicus.
Felinus.

4. Reg. 5.

Quando ingreditur dominus meus templū Remmon, vt adoret: & illo innitente super manum meam, si adora uero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi dominus pro hac re. Qui dixit ei. Vade in pace. Si quis Iudæus videret Naaman in templo sic adorantem, iudicaret illum idololatram, putans illum interius idem sentire quod foris ostendere videbatur. Quis autem sic de Naaman iudicasset, deceptus fuisset: quoniam licet in templo idoli adorabat, non tamen idolum, sed verum Deum Israel adorabat. Alioqui non illi concessisset Heliseus in templo idoli adorare, si idolum adorare debuisset. Potuisset etiam nunc contingere, vt Petrus ob aliam quam quamuis turpem causam hæresim aliquam voce tantum constanter assereret, aliud animo sentiens. Quisquis illum sic asserentem audiret, iudicans illum hæreticum, falleretur. Quia etsi grauiter peccaret non faciens ore confessionem ad salutem, & ob hoc merito hæreticus ab ecclesia censeretur, propterea quod illa non de occultis, sed solum iudicat de manifestis: tamē in veritate coram Deo qui scrutatur corda, hæreticus non est. Quia hæresis non consistit in opere exteriori, sed in interiori mentis credulitate. At hæreticus aut quis alius, qui commisit crimen propter quod est ipso iure suis bonis priuatus, non potest decipi circa seipsum, quando res est crimen apertum. Nam ipse optimē noscit se metipsum, & melius scit sine iudicis sententia se rem perpetrasse, quam alij scire possunt per iudicis sententiam, imō melius quam alij qui illum talem rem fecisse viderunt. Quia ipse animum suum quo rem illam peregit, quem alij scire non possunt, optimē nouit. Ergo vt ipse delinquēs suum delictum agnoscat, nulla indiget sententia. Potest tamen contingere, vt licet ipse sciat se rem illam perpetrasse, nesciat tamen an tam malè rem gesserit, vt si merito connumeranda inter illa crimina, propter quæ priuatio bonorum est ipso iure inflicta. Tunc enim (vt cap. 7. huius secundi libri me dixisse meminimus) non teneretur reddere bona fisco, donec illi aut per iudicis sententiam, aut per doctrinam virorum peritorum, quibus merito credere tenetur, plene constiterit crimen a se commissum esse ex illis, propter quæ est a iure priuatio bonorum irrogata. Si prorsus ignorat rem ab eo

gestam

gestam esse crimen, talis poterit accidere ignorantia, quæ illum excuset a pœna sicur a culpa. Si dubitat esse crimen, tunc teneretur consulere viros doctos, & postquam ab illis intellexerit se crimen commississe cui est ipso iure priuatio bonorum inflicta, tenebitur reddere bona fisco, cui sunt ab ipso iure adiudicata. Sed hic posset dubitatio non leuis oriri, an ignorantia talem priuationem bonorum esse ipso iure inflicta propter aliquod crimen, incidat in illa quum sciens commiserit illud. De hac tamen re quæ meo iudicio non est parum difficilis, nihil nunc dicam propterea quod postea vno integro capitulo de hac re dicere statui. Opus est iam vt hoc argumētum, quod tam late protractimus, sub breuiore compendio colligamus, ne per tam latam orationis fluxum argumenti vires defluant, & minuatur. Reus post datam a iudice sententiam crimen declaratam teneretur reddere bona sua fisco: ergo etiam teneretur illa eadem reddere ante talem sententiam datam. Assumptum est manifestum & ab aduersariis concessum, Consequenter sic apertissimè probō. Quidquid sententia criminis declaratiua operari potest circa reum, illud habet in se reus absque tali sententia: ergo eandem obligationem ad reddendum bona habet ante talem sententiam, quam habet post illam datam. Consequenter ista vltima est notissima, quia si aliquam obligationem haberet reus post sententiam datam, quæ non habebat ante illam, falsum esset quod in antecedente assumitur: reum in se habere absque tali sententia quidquid illa sententia criminis declaratiua operari potest circa eum. Sed assumptum illud sic probatur manifestè. Sententia illa criminis declaratiua nihil aliud operatur, nisi declarare crimen esse ab illo commissum, vt sic aliis cõstet illum incidisse in pœnam a iure inflictam. Nam ob hanc causam sententia illa dicitur solum criminis declaratiua, & non condēnatiua, quia per illam non condemnatur reus ad pœnam ad quæ erat iam a iure damnatus, sed declaratur reum commississe illud crimen. Hoc autem ipse reus ante talem sententiam optimè nouerat. verum est ergo reum omnē illud seclusa sententia criminis declaratiua habere in se, quod illa sententia posset in illo operari: & inde apertissimè conuincitur, vt si post datam sententiam criminis declaratiuam teneretur reddere

CG

bona

bona fisco, teneatur etiam illa reddere ante talem sententiam datam: aut si ante talem sententiam non tenetur, non teneatur etiam post illam, cum talis sententia nihil in ipso reo (vt dixi) faciat, quod sine vlla sententia non habeat. Hoc argumentum, nisi ego protinus desipio, non solum suadet, sed rem veram esse velut digito demonstrat: quoniam adeo conuincit vt nullam aduersariis simulâ relinquat qua elabi possint, quin statim comprehendantur.

Tertio principali argumento eandem conclusionem sic probō, & statuamus prius fiscum per rei euidenciam, quæ nulla potest tergiversatione celari, scire Petrum commisisse crimen, propter quod est ipso iure suis bonis priuatus. Si fiscus tunc ante sententiam criminis declaratiuam caperet à Petro, illo inuito, bona illius, non teneretur illi restituere: ergo Petrus antequam fiscus capiat, tenetur illi reddere. Consequencia est notissima, quia non potest esse vt res quæ non sit pluribus cõmunis, sed vnus solum est illius particularis dominus, possit ab vtroque duorum iuste possideri altero illorum semper inuito.

Et hinc apertè conuincitur necessarium esse, vt si Petrus ante sententiam datam iuste retinet sua bona, fiscus qui Petro inuito accepit, illa iniuste possideat, & teneatur illi restituere: aut si fiscus iuste accepit & non tenetur restituere Petro, necessarium est vt Petrus qui inuito fisco detinebat, iniuste possideret, & sic teneretur reddere fisco. Oportet igitur alterum illorum iniuste possidere, & teneatur ad reddendum alteri, quum illo inuito talia bona possideret. At fiscus postquam bona Petri ante sententiam illo etiam inuito accepit, iuste illa possidet, nec tenetur illa Petro restituere: ergo Petrus ante talem sententiam iniuste possidebat, & tenebatur illa reddere fisco.

Antequam probem fiscum iuste possidere, declaro me hic non loqui de iustitia completa quæ caret omni vitio & peccato, sed solum de illa quæ caret obligatione restitutionis, quomodo dicitur meretricem iuste possidere mercedem suæ prostitutionis: non quod in ipso contractu non peccet, sed quod nõ obligatur ad restitutionem eius quod sic accepit. Iuxta hunc modum dico fiscum iuste possidere bona per vim à Petro capta, quia licet sic acci-

piendo

piendo fortè peccauit, non tamen tenetur ad restitutionem illorum, quanuis sic per vim acceperit. Quod non teneatur ad restitutionem, probatur apertissime per se. Quod à quoquam ff. de regulis iuris, quæ sic ait. Quod à quoquam pœnæ nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur. At bona quæ fiscus exegit à Petro ob crimen ab illo cõmissum, pœnæ nomine accepit: ergo fiscus illa eidem restituere non cogitur. Non video quid huic argumento responderi possit, nisi fortè quis dicat legem illam nunc proximè citatam valere in foro contentioso, & non in foro conscientiæ, ita vt licet fiscus non sit in foro contentioso cogendus ad restituendum quod pœnæ nomine accepit, tamen in foro conscientiæ restituere cogatur. Sed iuxta hunc modum etiam dicere oportebit illum. §. Confiscationis, in cap. Cum secundum leges, obligare solum in foro contentioso, & non in foro conscientiæ, aut ostendant cur potius hæc lex quàm illa obliget in foro conscientiæ. Philippus Decius in commentariis suis super titulum ff. de regulis iuris, interpretans hanc prædictam legem, Quod à quoquam, dicit illam non minoris potestatis & valoris esse pro foro conscientiæ quàm foro contentioso, si id quod est pœnæ nomine exactum, fuerit delicto commensuratum. Et ibidem suam illam priorem sententiam quæ asseruerat in ca. Canonum, de cõstitutio nibus, repetit ferè sub eisdem verbis quibus tunc illam protulerat, dicens pœnam à lege statutam, si iusta illa sit, & non excedat delictum, deberi in foro conscientie. Sententiam Philippi Decij laudat & sequitur Ioannes Ferrarius Montanus, qui in cõmentariis quæ edidit super eundem titulum ff. de regulis iuris, interpretans prædictam legem, ait. Sed quod aliqui regulam nostrâ in foro pontificio (quem conscientiæ vocant) consistere nõ voluit, nisi me fallit opinio, vero haud cõsonat. Nusquam enim inuenio etiam sacris canonibus expressum, quod pœna non debeatur, tantum abest vt exacta repeti possit. Hæc ille. Si illa regula iuris in foro conscientiæ vim suam & potestatem (vt isti interpretantur) exercet, inde apertissime conuincitur fiscum nõ esse obligatum in conscientia ad reddendum Petro bona quæ illo inuito propter illius crimen accepit ab eo ante sententiam à iudice datam.

GG 2 Ex

Philippus
Decius.Ioannes
Ferrarius.

Ex quo ulterius sequitur Petrum ante talem sententiam teneri ad reddendum illa fisco. Præterea, ad maiorem huius argumenti confirmationem potest argui, per hoc quod licet sententia criminis declaratiua sit necessaria ante apprehensionem bonorum, non tamen sic necessaria, ut si illa seclusa bona apprehendantur, talis apprehensio non valeat.

Innocentius Nam Innocentius qui summam inter iuris canonici interpres tenet auctoritatem, in ca. Ex ratione, de appellationibus, dicit quod si executio poenæ fieret sine sententia, valeret. Et hanc Innocentij sententiam laudat, & dicit eam esse memoriam commendandam **Baldus**, qui in ca. i. de feudo sine culpa non amittendo hæc ait. Sed sine aliqua declaratione facta executio, non esset propterea iuri contraria, per ea quæ notat Innocentius de appellationibus, ca. Ex ratione, Vbi nota quod in mera executione nulla est necessaria cognitio vel dilatio, quod dictum tene menti, Hæc Baldus. Hæc autem tam illustrium virorum sententia licet ab illis non probetur, probari tamen potest aperte per illum. §. Confiscationis, in ca. Cum secundum leges, cui potissimum aduersarij innituntur ad probandum sententiam esse semper necessariam ante executionem. Nam in illo capitulo licet Papa præcipiat, ut bona non apprehendantur ante iudicis sententiam crimen declarantem, non tamen dicit irritum esse & inane, si secus actum fuerit. Igitur cum Papa non apponat decretum reuocans factum, solum inde colligere licet fisco peccasse, propterea quod contra ecclesie præceptum bona Petri illo inuito ante iudicis sententiam accepit. Apprehensio autem, cum illam Papa non dicat esse inanem & nullam, necessario erit firma & valida. Si illa apprehensio valet ante iudicis sententiam, quum alias de crimine constat, consequens est, ut fiscus non teneatur restituere quod sic accepit: quoniam nihil profus illa apprehensio valeret, si fiscus quod sic accepit restituere teneretur. Et hinc conuincitur illam regulam iuris ex titulo digestorum citatam valere, non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientie, ut fiscus quod poenæ nomine accepit, restituere non cogatur, etiam si ante iudicis sententiam acceperit. Quia talis bonorum acceptio, licet sit à iure prohibita, non tamen est ipso iure reuocata & tanquam nulla declarata, quod erat summè

summè necessarium, ut talis bonorum apprehensio esset obnoxia restitutioni. Si fiscus quod sic ante iudicis sententiam accepit à Petro illo inuito, iuste possidet, & non obligatur restituere illi: Petrus ergo antequam fiscus apprehenderet, iniuste contra fisci voluntatem possidebat. Quia (ut supra diximus) non est possibile, ut vterque illorum altero inuito iuste possideat. Si Petrus ante iudicis sententiam iniuste possidet bona illa, ergo ante talem sententiam tenetur in conscientia reddere fisco. Quia non ob aliam causam iniuste detinet, nisi quod possidet contra voluntatem fisci, qui ipso iure post crimen à Petro commissum est factus illorum dominus. Rursum, ad maiorem huius argumenti confirmationem ponamus fiscum volentem per vim capere bona à Petro ante iudicis sententiam, & Petrum illi resistentem. Ecce bellum inter illos duos inceptum, quod necessarium est, ut sit ex altera parte iniustum. Non est enim iniustum ex parte fisci, iniustitia quæ illum faciat restitutioni addictum: ergo est iniustum ex parte Petri. Simili argumento probat **Beatus Thomas** in. 2. 2. quæst. 69. art. 4. non licere ei qui iniuste damnatus est ad mortem, se defendere ab illis qui mortem illi infligere nituntur. Si Petrus iniuste illa bona ante iudicis sententiam tuetur, ergo ante talem iudicis sententiam tenetur illa reddere fisco, ut contra illius voluntatem illa non possideat.

Thomas

Quarto principali argumento eandem priorem conclusionem probro: & ut apertius agam, pono prius (ut in proximè præcedenti argumento feci) Petrum commississe crimen, propter quod est ipso iure suis bonis priuatus, quod crimen fiscus nouit per rei euidentiam quæ nulla possit tergiversatione celari, sed caret testibus quibus illud in iudicio probare possit. Fiscus tunc secreto potest capere ab hæretico quod potuerit in recompensationem bonorum, quæ se inuito ille tenet: ergo Petrus in conscientia tenetur illi reddere. Consequentia ista est nota quia nunquam licet propria auctoritate compensationem ab alio sumere, nisi quando alius verè aliquid retinet quod reddere tenetur. Assumptum verò, ex quo tota huius argumenti vis pendet, probatur per hoc, quod nunquam aliquis propter defectum probationis amittit ius quod verè

GG 3 habet,

habet, vt dicitur in. le. Duo sunt Titij ff. de testamentaria tutela. At communis est Theologorum & Iurisperitorum sententia, vnumquemque posse sibi ius dicere quando deficit sibi sui iuris probatio. Nam glossa in capit. Ius gentium, in verbo, Sedium, distinctione prima, dicit hominem propria autoritate posse capere rem suam ab alio detentam quando illam per iudicem assequi non potest. Pro qua re citat primum & secundum capitulum. 23. quæstione secunda, In quibus locis id solum dicitur, bella posse iuste geri, & inde deducitur id quod glossa dixit. Quia nisi homo posset iudice deficiente capere propria autoritate quod est suum, non posset bellum geri, cum hac sola ratione bellum geri possit, quod deficit iudex qui compensationem damni aut iniuriæ reddere possit. Citat etiam legem, Ait prætor. §. Si debitorem. ff. Quæ in fraudem creditoris, vbi qui fugientem debitorem propter iudicis defectum capit, decernitur non esse puniendus. Guilielmus Alstiodorænsis in sua summa theologiæ, in tractatu de restitutione, quæst. 6. dicit hominem posse propria autoritate capere ab alio quod suum est, quando sine scandalo facere potest, & deest iudex cuius autoritate id facere possit. Ob hanc causam Alexander de Ales quarta parte. qu. 26. membro secundo, dicit filios Israel, licet Deus hoc illis non præcepisset, potuisse capere ab Egyptiis spolia quæ ab illis acceperunt. Quia potuerunt compensationem sumere pro seruitio quo seruierunt in luto & latere. Hac eadem ratione motus Petrus à Palude, in quarto sentent. dist. 35. quæst. 1. art. 4. dicit coniugem innocentem certum de adulterio alterius si non potest probare adulterium posse repellere adulterum à foro: quia (vt inquit) defectus probationis nõ est ex culpa sua, Et dat exemplum de eo qui debitorem fugientem accipit, & de illo qui furatus est mihi centum, & non possum probare, à quo dicit me non solum posse tantundem retinere de suo, sed etiã occultè accipere. Dicit enim quod quando iudicis copia haberi non potest, aut propter defectum iudicis, aut aduersarij, quem fortè ob illius potentiam timet, & ob hoc non audet illum ad iudicium vocare, aut aliter sine culpa sua aliquis non potest iudicium & iustitiã impetrare, ille potest sibi ius dicere. Alias omnia

Petrus à
Palude.

nia bella (vt inquit ille) essent iniusta. Ob eandem rationem Adrianus in quodlibero sexto, art. 1. generaliter dicit licere homini propria autoritate rem suam vel æquivalentem dum sine scandalo & sine turbatione fieri poterit, recuperare. Quia ius humanum (vt inquit) hoc prohibet ne sequatur turbatio aut scandalum, & inde deducit, quod si bene prospectum fuerit scandalo, nihil illicitum fit, cum quis rem suam propria autoritate capit. Et, quod magis notandum est, dicit quod licet cum scandalo, & per vim rem suam accepisset, quanuis peccaret, non tamen teneretur in foro spirituali acceptum restituere. Et probat quia. le. Si quis in tantam. C. Vnde vi. & le. Extat. ff. Quod metus causa. & cap. Placuit. 16. quæstione. 6. & cætera huiusmodi humana iura nõ priuant hominem ipso facto, dominio, sed decernunt priuandum esse, vt notat glossa in dicta. lege. Si quis in tantam, in verbo, Amittat, vbi dicit quod per sententiam & non ipso iure. Denique Ioannes Medina in suo codice de restitutione siue de contractibus, quæstione vndecima, multo latius & exactius de hac re disserit, & tandem istorum omnium sententiæ subscribit. Ex quo loco ego apertè conuincio illum secū pugnare, & quæ minimè cohærere possunt, in diuersis huius operis nunc citati locis asserere. Et ne quis illi nimium affectus parum fortassis mihi fidat in illius sententiis citandis, putans me falso hanc illi inurere notam, statui verba illius nec vno mutato citare, vt Lector videat me fideliter cirasse, & inde intelligat illum secum pugnantia dixisse. Nam in quæstione prima totius operis differens de rerum diuisione, circa finem eiusdem quæstionis vbi tractat de translatione domini, postquam dixerat illam ex sola legis autoritate fieri posse, & de hoc aliqua referens exempla, hæc quæ sequuntur, ait. Similiter idem apparet quando lex hominem ob culpam suam rebus suis ipso facto priuat. Vt si incidat quis in hæresim, aut crimen læsæ maiestatis committat. nam ob hanc causam rerum suarum dominium ex legum voluntate perdit, & sisco applicantur, vt habetur in capitulo. Cum secundum leges, de hæreticis, libro sexto. Aut etiam si quis cadat in commissum, puta in agro vectigali, ipso vectigali si non soluto. Aut si quis occultauit merces, quarum

Adrianus.

Ioannes
Medina.

vestigal erat solvendum, quia ipso facto rerum illarum dominium perdunt, & acquiritur fisco: Etiam si in his casibus res huiusmodi licite retineri possint ante sententiam declaratiam, sine qua sententia res huiusmodi possessionibus auferri non possunt. Hæc Ioannes Medina vbi supra. Sed cum hac sententia adeo pugnant ea quæ in duobus aliis locis eiusdem operis asserit, vt nullo pacto in concordiam redigi possint. Nam in questione vigesima secunda, differens de acquisitis in ludo alearum, & asserens contra Adrianum, quod is qui in ludo perdit, non potest propria autoritate compensationem pro re perditâ surripere à lucrante, hæc quæ sequuntur ait. In penis quæ alicui certè personæ per legem ipso facto, aut ipso iure etiam sine iudicis sententia applicantur, crederem compensationem locum esse, siue sit pœna conuentionalis siue legalis. Vbi tamen pœna huiusmodi non sic alicui certæ personæ ipso facto applicatur nisi præmissa partis repetitione & iudicis sententia interueniente, tunc sicut pœna antequam repetatur illi non debetur, ita nec locum habet compensatio in conscientia. Hæc ille. Ex quibus verbis sequitur apertissime fiscum posse salua cōscientia compensationem propria autoritate sumere ab hæretico, aut ab eo qui crimen læsæ maiestatis commisit: quia pœnæ istorum criminum sunt per legem ipso facto & ipso iure sine iudicis sententia applicatæ fisco. Nam (vt ipsemet Ioannes Medina in verbis suis, quæ primo citauimus, dixit) propter ista crimina bonorum dominium per solâ legem sine iudicis sententia esse ipso iure transatum in fiscum. In illa enim prima questione articulo vltimo differens, quo pacto ab vno in alium transferatur dominium, dicit tribus modis id fieri posse, aut sola legis autoritate, aut sola voluntate iudicis sententiam ferentis, aut ex voluntate ipsius possessoris. De primo modo qui fit sola legis autoritate proposuit in exemplum illa crimina quæ retulimus propter quæ, vt ille confessus est, fiscus statim sine vlla iudicis sententia acquisiuit dominium bonorum quæ illi, cum crimen commiserunt, possidebât. Fiscus ergo, iuxta huius doctoris sententiam, quæ in verbis secundo loco citatis explicatur, potest propria autoritate ab illis delinquentibus capere secrete compensationem, quando illam à iudice impetrare

non

non posset, prout contingit in casu nostræ argumentationis. Sed hoc non cohæret cum eo quod ait in questione vndecima eiusdem operis, vbi differit de rebus per creditorem in recompensam debiti ablatis. Nam illo loco iuxta beati Bernardini sententiam, quam ille sequitur, enumerans conditiones quas ad iustam compensationem faciendam dicit esse necessario requisitas, hæc quæ sequuntur ait. Prima conditio est, quod debitum suum sit liquidum, & non dubium, alioqui peccaret propria auctoritate volens satisfacere, Hæc ille. Ex quibus euidentissimè sequitur hæreticum, aut eum qui crimen læsæ maiestatis commisit, debere & non obscure sed clare & aperte bona sua fisco: quoniam (vt nunc proximè ille dixit) nisi debitum esset liquidum non posset licite pro illo compensationem sumere. Et quanuis ille non dixisset, manifestè probari poterat per. I. Debitor, ff. de verborum significatione, cuius hæc sunt verba, Debitor intelligitur is à quo inuito exigere pecunia potest. Sed ab eo qui commisit crimen propter quod est ipso iure bonis suis priuatus, potest fisco illo inuito exigere bona illius, ergo ille crimen commisit, est debitor fisco. Si debet bona sua fisco etiam ante iudicis sententiam, ergo ante illam sententiam tenetur illa fisco reddere. Quia nisi quis debitum reddat, dum id facere potest, non potest salua conscientia consistere, quia Paulus ait, Reddite omnibus debita. Et iterum, Nemini quidquam debeatis. Tenetur ergo nemini quidquam debere: Sed qui debitor est alicuius non potest se à debito illo liberare nisi soluendo illi debitum, aut obtinendo remissionem debiti ab illo. Igitur hæreticus aut qui crimen læsæ maiestatis commisit, vt se à debito liberet, tenetur bona olim sua fisco reddere, nisi remissionem ab illo impetrauit. Et certè ipsum debiti nomen obligationem quandam manifestat: quia nisi quis obligatus sit ad reddendum, nunquam debere dicitur. Quid enim homo debere potest alteri, si nihil est illi reddere obligatus? Hoc argumentum adeo mihi videtur aduersarij præsertim Ioannem Medinam vrgere & constringere, vt ingenuè fatear me nescire quo pacto se possit ab illo tueri.

Quinto principali argumento eandem principalem

GG 5

conclus.

Rom. 13.

conclusionem sic probo. Omnis qui iuste possidet rem aliquam, possidet illam uno ex his quatuor modis, aut legis auctoritate, aut iudicis mandato, aut titulo proprii domini veri vel iuste praesumpti, aut nomine alterius qui dominum verum, vel iuste praesumptum habet in re illa: haereticus nullo istorum modorum possidet bona olim sua: ergo haereticus iniuste possidet illa. Consequentia ista est evidens, quia est syllogismus optime ordinatus in tertia figura in modo notissimo qui dicitur Baraco. Maior propositio quae sumitur in antecedente, etiam est manifesta ex sufficienti partium enumeratione: quia non potest dari alius modus per quem res aliqua iuste possideri possit. Legis iustae auctoritate res possidetur iuste, quia lex iusta sicut potest dare dominium, ita etiam possessionem, ut aperte conuincitur per. l. Raptores. C. de episcopis & clericis, & per. l. vltima. C. de sacrosanctis ecclesiis, & per leges regni Castellae, quae Taurenses dicuntur ubi lege. 45. praecipitur ut mortuo possessore alicuius primogeniturae eo ipso sine aliqua iudicis sententia, dominium & possessio eiusdem primogeniturae, transferatur ad illum, qui ex institutione illius primogeniturae debet succedere defuncto. Auctoritate iudicis res iuste possidetur, quando iudex auferens illam ab iniusto possessore, tradit eam illi cui iure debetur: aut quando ratione depositi illam tradit alicui. Auctoritas proprii domini ad iustam possessionem est adeo manifesta, ut non egeat probatione. Sed quae in auctoritate illa dixi esse satis si dominium esset iuste praesumptum, quauis non esset verum, propter illos dixi, qui bona fide rem aliquam possident putantes suam, quae tamen sua non est. Hi enim iuste possident, non tamen auctoritate veri domini, quia illud non habent: sed auctoritate & titulo domini quod merito putat se habere. Hoc enim contingit in haerede, qui adiens hereditatem inuenit in ea aliquid quod est alienum, & capit illud putans ad hereditatem pertinere. Et idem contingit in eo qui bona fide emit aliquid a iure, existimans illum esse dominum rei venditae. Nominem alterius iuste possidet rem aliquam, is cui verus aut iuste existimatus dominus eam locauit, aut mutuo, aut pignoris loco dedit. Sic igitur illa maiori propositione declarata

602

constat illam esse verissimam, quia non est alius modus, quo iuste res aliqua possideri possit. Quod autem haereticus aut quicumque alius suis bonis a iure priuatus, nullo istorum modorum ante sui criminis declarationem bona illa possideat, facile probatur. Non enim possidet titulo veri domini aut praesumpti, quia ille non habet iam bonorum illorum verum dominium, sed fiscus, prout aduersarii fatentur. nec habet dominium iuste praesumptum: quia (ut suppono) ille scit se esse suis bonis a iure priuatum. Deinde, non possidet nomine aut auctoritate veri domini: quia fiscus qui est verus illorum dominus, non concessit reo, ut illa bona suo nomine retineret. Nec etiam possidet auctoritate aut mandato iudicis: quia nullus iudex habens recte exploratum crimen illius, nisi iniuste iudicare vellet, concederet reo bonorum illorum possessionem, imo potius e contrario auferret ab illo, & traderet fisco quem scit esse verum illorum dominum. Denique non possidet auctoritate legis: quia (ut in primo argumento probauimus) nulla est lex quae reo ipso iure suis bonis priuato, concedat illorum bonorum possessionem, quousque sit de suo crimine per iudicem competentem damnatus. Ex quibus omnibus apertissime conuincitur illum iniuste talia bona possidere: quia nullo istorum modorum illa possidet. Et potest haec argumentatio robustissime confirmari, per hoc quod nullum est nomen quo haec bonorum possessio, si iusta censi debet, merito appellari possit. Nomen omnis rei alienae & cum notitia rei alienae iusta possessio, aut dicitur depositum, aut locatum, aut mutuum, aut pignoris retentio, aut secretum, aut iusta pro re propria compensatio. Nec est aliud nomen quo alienae rei possessio & cum notitia alieni possit iusta censi. At possessio illa est rei alienae, quod ipsi aduersarii fatentur: & est cum notitia rei alienae, quia suppono illum optime scire se propter suum crimen esse ipso iure priuatum dominio bonorum. Possessio autem illa non potest dici depositum, nec locatum, nec mutuum, nec precarium, nec retentio pignoris sibi dati, nec iusta compensatio pro re sibi alias debita, quia suppono fiscum nihil post crimen a reo commissum debere illi. Ergo possessio illa non potest dici iusta.

Iniusta

Iniusta enim necessariò dicenda est, quæ nullo iustæ possessionis nomine ceneri potest, nisi fortè velis dare mediū inter iustam & iniustam possessionem: quod nulla recta ratio permittit. Quòd autem possessio illa non possit aliquo illorum nominum appellari, inde conuincitur quòd secretum, aut depositum semper fit mandato iudicis aut domini, quorum neutrum est hic. Locatum autem: aut commodatum, aut precarium, aut muruum, aut pignoris retentio, semper fit per traditionem à domino, aut ab alio nomine illius factam. At reus qui ipso iure est suis bonis priuatus, non possidet illa bona ante sui criminis condemnationem illorum factam à fisco, qui est verus illorum dominus. Ergo talis possessio non potest aliquo illorum nominum ceneri: & per consequens non est iusta.

Præter hæc quinque argumenta quæ ex meo Marte proderunt, alia possum referre argumenta, sed quia debiliora sunt, omittenda esse censui. Solum hic citare volo argumentum, quo Abbas hanc sententiam probare se credidit, cum tamen nihil minus fecerit. Ille enim (vt mox dicemus) hanc quam ego tueor sententiam docet, & vt illam conuincat esse veram, hæc argumento pugnant. In huiusmodi criminibus ius est acquisitum fisco, & pœna ipso facto commissa exigitur ab hærede, licet alias hæres non teneatur ex delicto defuncti. C. Ne ex delictis defunctorum per totum. Hæc ille. Hoc argumentum dissoluit Philippus Decius in cap. Canonum, de constitutionibus, numero. 20. Sed quàm bene id fecerit, non est mihi animus nunc discutere. Satis enim mihi esse arbitror si ostendero illius argumèti impotentiam, & illi, aliter quàm Philippus Decius fecit, posse melius responderi. Fateri quidem posset is qui contrariam tuetur opinionem, pœnam exigi posse ab hærede propter crimen defuncti, quando ille ipso iure inciderat in pœnam. Nam pro hac re est textus expressus in cap. Accusatus. §. In eo verò casu, de hæreticis lib. 6. vbi præcipitur, vt ab hæredibus hæretici, qui morte interueniente, non fuerat de crimine dånatus, possint bona illius post mortem eiusdem capi. Sed per hæc non probatur, quòd hæreticus dum viueret ante condemnationem obligatus

tetur in conscientia bona sua reddere fisco. Si probaret Abbas hæredes ante condemnationem defuncti esse obligatos in conscientia ad reddendum fisco bona quæ defunctus possidebat, optimè inde colligere posset defunctum ante sententiam sui criminis declaratoriam fuisse obligatum ad reddendum bona sua fisco. Quia hæredes succedunt in locum defuncti & non possunt ratione hereditatis obligari ad reddendum aliquid, nisi defunctus fuisset obligatus ad illud. Ex illis autem quæ Abbas citat in l. Commissa. ff. de publicanis & vectigalibus, aut ex textu cap. Accusatus, quod ego citavi, non potest probari hæredes, præsertim si illis non constat de crimine defuncti esse obligatos in conscientia ad reddendum fisco bona defuncti ante illius condemnationem: sed solum probatur illos esse obligatos in conscientia ad reddendum fisco bona defuncti postquam declaratum fuerit illum commisisse crimen, propter quod fuit ipso iure suis bonis priuatus. Et inde nõ licet colligere, nisi quòd defunctus eodè modo esset obligatus reddere fisco post sui criminis declarationem. Et sic apertè ostenditur debilissimum esse Abbatis argumentum. Quia arguens ab hæredibus ad defunctum, non maiorem potest hac ratione colligere obligationem fuisse in defuncto, quàm confiteri esse in hæredibus. De hæredibus non conuincitur per citata ab eo, quòd obligati in conscientia ad reddendum fisco bona defuncti, ante illius condemnationem, ergo inde non licet inferre talem obligationem fuisse in fisco ante illius condemnationem. Et hinc sicut ex multis aliis locis cõstare potest, quàm male argumententur iurisperiti ob solam dialecticam ignorantiam, quàm si bene calluissent, multo melius argumentarentur quàm faciunt. Argumentum illud ad hoc optimè valere potest, vt contra Archidiaconum probet hæreticum, aut quemlibet alium similis criminis reum esse à die commissi criminis ipso iure priuatum, & nullum ex tunc in illis bonis habere dominium etiam ante criminis declarationem. Nam si hæreticus sine condemnatione sui criminis defunctus, tunc verum habebat bonorum dominium, necessariò consequens est, vt per mortem suam illud transfunderet in hæredè. Si post mortem hæretici hæ-

res hæ-

res habet verū dominiū, ergo licet hæret. post mortē de suo citimne dānetur, nō poterit iā heres illius bonorū illorū dñio priuari. Quia nunq̄ aliquis sine culpa vera aut iuste p̄sumpta priuari potest dominio bonorū suorū.

Iā opus est vt p̄ officia patronos, qui hāc meā sententiā ante me docuerūt, & illā quoad possunt, tuentur, ne quis me solū in hac sententiā esse, & ob hoc illā contemnendā puert. Abbas nō vno tantū loco hāc docet sentēt. am, vt vel sic ostēderet se in illa esse cōstantē. Nā in ca. Canonū, de constitutionib. postq̄ generaliter dixerat legē p̄nāle nō obligare in cōsciētia ad p̄nā, hāc quę sequuntur ait. Hoc limitatē nisi lex imponeret p̄nā ipso facto, aut quia ipso facto publicat bona alicuius: quia tūc nō puto q̄ possit retinere bona publicata cum bona cōsciētia. Quia ius est statim acquisitū fisco, vt notatur in l. Commissa. ff. de publica. & in ca. 2. de p̄script. lib. 6. Hęc ille. Et eandē sententiā repe. i. & latius p̄sequitur in ca. Dilecti, de arbitris, sic dicens. Prędicta ego limito, vbi p̄na venit imponēda per iudicē, secus puto vbi p̄na esset imposta ipso facto. Pone exemplū in cōmittente crimē læsæ maiest. vel heres. Nā in cōtinenti bona confiscantur, vt in ca. Vergentis, infra de hæret. & in cap. Cū secundū leges, eodē tit. lib. 6. & in l. Quisquis. C. ad legē Iulīā maiest. Cū enim hęc bona sint iā applicata fisco, & iste criminosus sit priuatus dominio, nō videtur quod cum bonā cōsciētia possit amplius ille bona retinere. Facit quod in simili notatur in l. Commissa. ff. de publicanis, vbi p̄na ipso facto commissā exigitur ab hærede, licet alias hæres non teneatur ex delicto defuncti. C. Ne ex delictis defunctorū, per totum, Hactenus Abbas, qui apertē meam tuetur sententiā, quanuis non bene illā probet.

Felinus. Felinus in ca. Canonū, numero. 43. citat opinionē Abbat̄is & laudat illā, & postea dicit in legib. p̄nalib. quę sententiā continent à iure latam, requiri sententiā criminis declaratiuā, nō ad hoc vt reus incidat in p̄nā, quia si ne tali sententiā (vt ait) statim criminis reus incidit in illā, sed ad hoc vt fiscus possit apprehendere bona. Huius verba pro hac sententiā nō est opus imprecensariū citare: quia in capit. proximē p̄cedētī fuerūt iā per me citata. Sed post illa verba quę suprā in aliū finem citauī, statim alia

alia dicit quę huic sententię de qua nūc disputamus valde suffragatur, & sunt quę sequuntur. Si delictū est notoriū, nō est necessaria alia declaratio secundū dominū Abbatē in Clement. Præsenti, de cēsis, & cap. Cū nō ab hoīe, de iudiciis, & Dominici in dīcto cap. Cū secundū leges. Si ergo p̄na est debita ipso iure, licet non possit exigi, nō restat quin quātum ad Deū reus nō teneatur re verē alteri debitā restituere. Alias enim esset parua differētia an p̄na imponatur ipso iure, an per sententiā, si semper inciperet esse debita solū à die declarationis, sed declaratio fit vt sciatur delictū, vt est dictū, Hactenus Felinus. In cuius verbis inter alia id potissimū ego annoto, q̄ apertissimē fauet illi sententię pro qua ego iā vehemētē pugnaui in primo principali argumento, in quo multis exemplis probari contēdi hanc consequentiā nihil prorsus valere. Fiscus ante sententiā criminis declaratiuā non potest capere bona illius qui crimē commisit, ergo criminis reus non teneatur illa reddere. Et hoc idē nūc apertē dicit Felinus his verbis. Si p̄na est debita ipso iure, licet nō possit exigi, nō restat quin quātum ad Deū reus non teneatur rem verē alteri debitā restituere. Quum in opere illo quod de iusta hereticorū punitione inscripsi, hanc de qua nūc disputamus, sententiā asserui docens consequentiā illam nullius prorsus roboris esse, testor Deū quod hęc verba Felini quę modo citauī, non legerā: sed mea tantum minerva ductus id asserui, propterea quod aliud dici non posse firmissimē credebā, & apertissimē agnoscebā. Postea verō videns me ob hanc causam ab aliquibus iuris peritis & Theologis impetitū, q̄ male intelligerem cap. Cū secundū leges, in §. Confiscationis, in quo ego negabā & hactenus nego concedi hæretico bonorum suorū possessionē, vsq̄ ad sententiā criminis declaratiuā, quotquot potui pro hac re euolui scriptores, quærens si fortē aliquis in illo §. Confiscationis, idē aduertisset quod ego. Et tandē inueni Felinum qui in eadem sententiā est mecum, & illā annotare monet tanquam à nullo alio ante illum prolata. Quod cum ego legi, nimium fui exhilaratus, propterea quod iam videbam me non esse solum in ea sententiā, sed inuenisse socium non debilem qui mecum pro illa pugnaret.

Guilielm.

Guilelm. Guilielmus Maynerius nouissimus omnium, quos ego de hac re differere noui in fertilissimis illis commentariis quæ ædedit super titulum. ff. de regulis iuris. Abbatibus sententiam in hac parte tuetur, nec latum argitur ab illa separatus. Nam in regula, Quod à quoquam, disticens de lege poenali quando & quomodo obligat ad poenam, postquam ex sententia glosse, in cap. Fraternitas. 12. quæ sit. 2. dixit legem poenalem non obligare ad poenam in foro conscientie, hæc quæ sequuntur subiungit. Prædicta tamen limitat Panormitanus, ubi poena venit imponenda per iudicem: secus si à lege ipso facto reperiretur imposita, ut in læsa maiestate vel hæresis, ut in capitulo, Vergentis, extra de hæreticis, & Authentica, Gazaros, C. de hæreticis, & in capitulo, Cum secundum leges, eodem titulo, libro sexto, & l. Quisquis, C. Ad legem Iuliam maiestatis, & notatur in leg. Post contractum, ff. de donationibus. Nam illa bona ipso iure sunt applicata fisco, & criminofus priuatur dominio: ideo sine peccato illa retinere non potest. Facti. l. Commissa, cum sua materia, ff. de publicanis, ubi poena exigitur ab hærede, licet alias non teneretur ex delicto defuncti, lege vnica, C. ne ex delictis defunctorum. Hactenus Guilielmus Maynerius, qui per omnia in hac parte consentit Abbati, & illius subscribit sententiæ, motus eodem argumento quo ille.

Præter hos iam citatos possunt etiam in hanc sententiam vocari, ut pro illa etiam testimonium dicat aliqui ex illis quos supra in capite .7. pro alterius conclusionis probatione citavi. Nam Paulus de Castro (ut in verbis supra citatis inspicere licet) dixit delinquentem antequam sit condemnatus, esse naturaliter obligatum ad poenam delicti, quando illa est imposita à lege ipso iure, quis: non potest retinere in conscientia ius alteri quaesitum, & citat in suæ sententiæ fauorem Abbatem in illo sæpe citato capit. Canonum. Antonius Corsetus magistrum suum Barbarium secutus dixit, quod ubicumque poena imponitur ipso iure à lege debetur, non solum in foro iudiciali, sed etiam in foro conscientie, seu poenitentie. Sed multo apertius fauet nostræ sententiæ id quod

Id quod Angelum de Perusio in Authentica de incestis nuptiis dicere supra in eodem septimo capite retulimus. Nam postquam dixerat non esse necessarium hominis sententiam, ut reus sit suis bonis priuatus, quando lex ipso iure priuat illum: postea dixit, quod si tabellio est propter aliquod crimen priuatus ipso iure officio suo, non poterit etiam ante sententiã latam contra eum, conficere instrumenta: & si quæ cõfecerit, nullius prorsus erunt valoris. Quia (ut ille ait) ex quo lex priuauit illum officio, iure priuauit etiam eum fructu ipsius officii, qui consistit in instrumentorum confectioe. Et idem prorsus & eadem ratione dicere oportet de hæretico, & quouis alio similis criminis reo, quod si ipso iure priuatus est bonis suis, etiam priuatus sit vsu illorum & fructibus qui ex illis bonis prouenire possunt. Alios quos in cap. 7. citavi, dicentes non esse necessariam iudicis sententiã, ut quis incidat in poenam à lege ipso iure impositam, nolo eos nunc in fauorem meum vocare, propterea quod hoc, de quo nunc in præsentiarum disputamus, non ita aperte asserunt sicut illud. Fatentur quidem illi omnes hæreticum, aut læsæ maiestatis, aut cuiusuis alterius similis criminis reum, statim post crimen commissum, sine vlla alia iudicis sententia esse ipso iure omnibus bonis suis priuatum. An autem sicut sunt bonis suis priuati, ita sine iudicis sententia sint in conscientia obligati ad reddendum illa fisco, illi non expresserunt: & propterea eos impræsentiarum non uoco, ut pro me hic testimonium dicant. Sed factis sunt mihi septem illi nunc proximè à me citati, quæ apertissimè mihi suffragantur. Quos non ideo citavi ut sola illorum auctoritate fretus aduersarios premere velim, sed ob hoc solum, ut omnibus constet hanc sententiam, pro qua hactenus in capitulo contendi, non esse ideo desertam, ut nullum præter me habuerit patronum atque tutorem. Ex quorum omnium testimonio apertissimè conuincitur, me iniuste à multis theologis & iurisperitis fuisse inculatum & diffamatum. Nam multi hoc mihi exprobrauerunt, quod tam aspere sententiæ uoluerim esse primus inuentor. Constat autem me non primum, nec septimum, sed multo posteriorem esse huius sententiæ tutorem. Et ideo iustius ego hoc illis expro-

brare possum, quod illi quauis iuris periti sint, non viderint alios sui facultatis doctores, qui hanc sententiam ante me dixerunt. Qua in re si gloriari licet, merito hanc gloriam mihi tribuere potero, quod hanc mihi & illis communem sententiam, apertius & clarius quam omnes illi tractauerim, & fortioribus rationibus & argumentis illam probauerim, quam omnes isti qui ante me illam docuerunt.

Ex hac nostra assertionem qua dicimus illum, qui ob crimen suum est ipso iure suis bonis priuatus, esse obligatum reddere bona sua fisco, multae emergunt quaestiones, de quibus impraesentiarum nihil dicere statui. Primum quidem oritur quaestio. An is qui sic est suis bonis priuatus possit sibi aliquid ex illis bonis in suum alimentum seruare, an vero obligetur omnia illa reddere nullo profus illorum sibi seruato. Deinde, an sit obligatus reddere simul omnia, an satis esset redditionem illa per partes diuidere. Praeterea, an statim postquam sciuit se esse omnibus suis bonis a iure priuatum sit obligatus reddere an possit expectare, ut ex bonis illis aliquem fructum capere possit, ut illo sibi seruato reliqua bona postea fisco reddat. Sed omnes haec quaestiones & aliae similes, quae ex hac nostra sententia oriri possunt, non sunt illi propriae ita ut nulli alteri negotio conueniant, sed sunt communes omni disputationi, quae circa alienarum rerum restitutionem versatur. Et ob hanc causam quod nihil peculiare haec res habet, quod non sit aliis restitutionibus commune, illam reliqui disputandam & definiendam ab his qui generaliter de omni restitutione disserunt.

RESPONDETUR. RATIONIBVS ET argumentis quae possunt obici ab iis, qui contrariam tuentur opinionem. Cap. XI.

LICET multis euidentibusque rationibus probatum verum haereticum & quaecumque alium suis bonis ipso iure priuatum obligari in conscientia ad reddendum bona sua illi, cui ab eodem iure sunt adiudicata, sunt tamen adeo multi praesertim iuris humani periti qui contrariam tuentur sententiam. ut operosum esset illos omnes recensere. Sed non est operosum imo facile, & mihi valde iucundum respondere argumentis quibus suam
opinio;

opinionem tueri, & nostram oppugnare conantur. Quoniam aliqua ex illis iam debita sunt, ut nec prius de suo loco mouere valeant: alia vero in ipsomet, a quibus obiecta sunt, retorquebo, & ostendam plus pro me quam pro illis pugnae.

Primum quidem sic argumentantur. Si haereticus redderet bona sua fisco ditamaret seipsum, Ecclesia autem non vult, imo iuste hoc non posset praecipere, ut quis seipsum ditamaret. Ergo Ecclesia non obligat, nec obligare potest aliquem ut reddat bona sua fisco. Praeterea, quilibet est magis obligatus ad suam famam, quam ad reliquorum bonorum corporalium conseruationem, iuxta sententiam Salomonis dicentis. Melius est nomen bonum, quam diuitiae multae. Ergo etiam magis obligatur famam suam quam bona fisci conseruare. & per consequens quam bona fisci, quae retinet, illi reddere. Consequenter ista vel ex eo probatur, quod magis obligor distingere me quam proximum. Sed haereticus aut quisuis alius ipso iure suis bonis priuatus, quum reddat bona sua fisco, seipsum ditamaret: ergo ne seipsum ditamaret, obligatur non reddere bona sua fisco. Hoc argumentum obiecit contra meam opinionem quidam vir doctus Theologus dum publice in schola Salmanticensi Theologiam doceret. Idem argumentum audio in Complutensi publico Gymnasio fuisse obiectum a quodam docto viro illic Theologiam interpretante. Sed (ut ingenue & candidè loquar) non possum non mirari quod viri tam docti, quantum illi existimantur, & verè sunt, tam debili argumento sint persuasi ad reiciendum hanc quam ego tueor sententiam. Hoc argumentum non est peculiare pro haeretico aut pro omni illo qui propter suum crimen est ipso iure suis bonis priuatus: nec magis pro illo pugnat quam pro fure qui aliqua in abscondito furrupisset a fisco. Ponamus enim (ut rem faciamus apertiore) Petrum, qui alias ferè nihil in bonis corporalibus habebat. paulatim ex rebus furto a fisco sublatis ditatum esse. Quis negabit iustum furem obligatum esse ad reddendum fisco omnia quae ab illo furrupuit? Imò etià omnia illa in quibus factus est locupletior virtute reus furtiuarum? Attamen fur ille, si restituerit fisco bona

Primum argumētum.

Prou. 12.

quæ ab illo surripuit, seipsum diffamaret. Et ita simillimâ consequentia licebit inferre furem, ne seipsum diffamet, non esse obligatum ad restituendum fisco id, quod furto surripuit ab eo. Sicut illi facile respondere possunt huic argumento quod nunc pro fure feci: eodem modo ego etiam facile respondere potero argumento quod illi pro hæretico faciunt. Vna est enim vtriusque æ gumæti solutio, & illam nunc reddere volo. Et pro clariori responsionis intelligentia, oportet hic prius proponere ob oculos regulam quâdam quam statuit Scotus de restitutione loquens. Nunquam aliquis tenetur ad restitutionem alicui certæ personæ faciendam, quando multo maius damnum parietur pro illius restitutione, quam valere possit res ipsa illi cui est restituenda. Quia eo euentu ipse dominus rei debet velle ne res sua, quæ modica est, cum maximo damno alterius sibi restituatur. Debet enim quilibet magis velle, inquit Scotus, quod vitetur magnum incommodum proximi restituentis, quam modicum incommodum suum. Et hinc deducit ille, quod quando dominus rei est absens, & qui debet rem restituere multo maiores expensas facturus est, si illam mittat ad ipsum dominum, quam res illa possit illi cui mittitur valere, non tenetur illi mittere: sed satis facit, si pauperibus illam dederit ad utilitatem spiritualem illius cui mittenda erat. Quia (vt ille inquit) cum corporaliter non potest, redditur spiritualiter, dando illam pauperibus pro vero illius dominio. Ex eadem ratione colligit posse restitutionem differri, quando ipsa restitutio vergeret in infamiam restituentis. Tunc enim optime salua conscientia potest expectare temporis oportunitatem, vt sine suæ famæ detrimento possit rem alienam suo domino reddere. Hac tamen conditione dicit restitutionem posse differri, vt semper in vobis habeat restituere quum primum sua fama seruata id facere potuerit. Et si non sperat sine suæ famæ læsione id facere posse, erit prorsus liber ab obligatione restitutionis. Quia (vt Salomonem dixisse memini) melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ. Ob hanc causam ferè omnes Theologi concorderiter sentiunt mulierem, quæ ex adulterio concepit, & peperit filium, non debere id reuelare marito aut filio suo,

Responsio
argumenti.

Scotus in. 4.
sent. dist. 37.
q. 2. art. 4.

Pron. 22.

suo, vt hac via filium ab hæreditate mariti excludat, in qua scit illum nihil prorsus habere: quia scit non esse sui mariti filium. Hæc enim mulier si crimen suum marito aut filio reuelaret, vt hac via hæreditas mariti veris illius hæredibus restitueretur, maius sibi damnum quam hæredibus comodum inferret. Nam ipsa apertam famæ iacturam, & mortis periculum pateretur, quorum vtrunque est illi multo maius damnum quam esset hæredibus mariti carere hæreditate illa. Sicut enim fama & vita corporalis sunt multo meliora omnibus diuitiis, ita è contrario infamia & mors sunt multo peiora quicquid que diuitiis. Et inde sequitur, vt mulier adultera liberetur ab obligatione restituendi hæreditatem, quam filius eius spurius accepit aut accepturus est, si talem restitutionem sine famæ suæ dispendio facere non potest. Quia (vt dixi) non obligatur restituere, quando talis restitutio faciendâ est cum iactura rei multo pretiosioris, quam sit res ipsa restituenda. Tunc enim ipse creditor cui hæreditas ipsa restitui deberet, ex lege Charitatis obligatur magis velle se re illa carere, quam illam cum tanto damno sibi restitui. Præterea, pauper in vltima vitæ necessitate constitutus potest ad vitæ suæ conseruationem, non solum aliena retinere, sed etiam à diuite surripere, ergo mulier adultera timens se à marito occidendam, si crimine suum illi detexerit, poterit filium suum spurium permittere, vt mariti sui hæreditatem capiat. Consequenter ista est nota, quia tantum est necessaria ad vitam huius mulieris adulteræ ista hæreditatis acceptio, quantum ad vitam pauperi captio pecuniæ à diuite. Et inde euidenter colligitur, vt sicut pauper pro vita seruanda potest alienum capere, ita mulier adultera pro sua vita seruanda possit suum crimen tacere, & permittere vt filius suus spurius alienam hæreditatem capiat. Rursum, quædo aliquis sic est perplexus, vt necessariū sit illi duorum malorum alterum eligere, semper debet eligere minus vt euitetur maius. Hoc enim apertè docet Concilij Toletani definitio quæ habetur in cap. Duo mala, dist. 33. At mulier quæ ex adulterio concepit & peperit, hac necessitate confringitur, vt quocunque se vertat, in alterum duorum malorum incidat. Si adulterium suum celat,

HH ; eo ipso

eo ipso est causa quod filius suus alienam hæreditatem capiat, si illud reuelat marito, mortem aut saltem infamiam patietur, quorum vtrunque est maius malum quam alieni retentione. Quia si maius malum est famam proximi quam illius diuitias rapere, multo maius malum erit famam propriam rapere, quam alienas diuitias retinere. Nam sicut magis obligor me, quam proximum diligere, ita magis debeo famam meam, quam famam proximi illæsam feruare. Ergo ex illis duobus malis præstat, vt mulier permittat filio suo spurio alienam hæreditatem capere, quia hoc est minus malum, quam seipsam infamare. Nec valet responsio Adriani contrariâ opinionem tenentis, qui vt huius argumeti vires effugiat, interpretatur illud cap. Duo mala, intelligendū esse de malis, quorum alterum necesse sit hominem facere, & non quando vnum debet facere, & alterum permittere. In præsentem autem negotio dicit esse comparisonem inter malum facere, quod est omittit restitutionem, & mala aliorum finire. Et dicit minus malum esse aliorum mala permittere, quam aliorum mala suo crimine impedire. Sed in hac responsione bis apertissime errat Adrianus. Primo quidem errat, quum ponit differentiam inter illa duo, per facere & permittit, dicens vnum pertinere ad actionem, & alterum ad permissionem. Nam cum vtrunq; illorum eandem prorsus habeat facti conditionem, oportet vt vtrunq; illorum eodem etiam nomine censeatur. Sicut enim mulier adultera crimen suum occultum tegendo non præcipit filio spurio, aut consulit illi vt hæreditatem sui mariti capiat, sed solum facit aliquid & omittit facere aliud, vnde sequitur, vt filius talem alienam hæreditatem capiat. Ita reuelando crimen suum occultum marito, non præcipit aut consulit illi, vt ipsam interficiat: sed solum facit aliquid vnde verisimile est ipsius occisionem oriri. Et sicut reuelando crimen suum occultum marito potest impedire ne filius spurius accipiat mariti hæreditatem, ita tegendo idem crimen potest impedire suam infamiam, & sui occisionem. Ergo si reuelare crimen suum, est permittit sui occisionem, vt Adrianus censet: oportet vt tacere crimen suum, sit etiam permittit alienæ rei acceptionem, aut detentionem. Consequentia est manifesta, quia:

na: quia vtrobiq; contingit nolle impedire quum possit: quod est verè permittit. Secundo, aperte errat Adrianus: quia etsi daremus illi mulierem adulteram tegendo crimen suum verè facere, vt filius spurius alienam hæreditatem capiat, aut retineat, multo maiori ratione fateri cogetur ipse Adrianus mulierem illam crimen suum reuelando facere ad infamiam suam, quamuis non faciat ad sui necem. Nam quum crimen suum reuelat, non solum se habet omisit non impedendo infamiam suam, quum posset, sed facit aliquid vnde talis infamia sequitur. Quamuis igitur talis criminis reuelatio ad occisionem relata posset dici permissio, ad infamiam tamen comparata non potest dici nisi actio: quia illa est prima & potissima causa, que infamiam efficere valet. Omisit ergo filius mulieris interfectione, capiamus illius infamiam, & ad illam solum comparemus alienæ hæreditatis acceptionem aut retentionem: & cum vtrunq; illorum sit facere, & necesse sit mulierem adulteram illorum alterum facere, aut se infamare peccatum suum reuelando, aut alienum retinere peccatum suum tegendo: oportebit necessario vt crimen suum occultando alienum retineat, quod multo minus est malum, quam se infamare, adulteriam suam marito reuelando. Et ad hoc apertius conuincendū vehementer vrget, qd se infamando non est certa quod alterum malum euitabit, videlicet alieni acceptionem, aut detentionem. Quia licet illa dicat marito, & ille credat, filius tamen non obligatur credere illi. Quia cum sit natus in domo, & marito præsentem, & nulla infirmitate impedito, ius præsumit illum esse filium mariti. I. Filium, ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. Et contra hanc iuris præsumptionem filius credere non tenetur, nisi veritas tam euidenter probetur, vt nulla possit tergiversatione celari. Tunc enim licet in foro exteriori posset iuxta præsumptionem iuris agere, in conscientia tamen obligaretur agere iuxta veritatem sibi euidenter probatam: quia veritas semper est præferenda præsumptioni. Sed tunc filius & si credere teneatur matri veritatem dicenti & probanti, cupiditate tamen hæreditatis & honoris sollicitante & vrgente fortè magis præsumptionem sequetur, quam veritatem ne hæreditatem & honorem amittat. Cum igitur liberum

sit filio spurio non credere matri dicenti illum non esse mariti sui filium, conuincitur vanum & frustraneum esse quod vxor adultera reueler marito suum crimen. Quia licet maritus ob dictū vxoris excludat illū in testamento ab hæreditate sua, filius tamen poterit si velit contra testamentum ex iuris præsumptione agere. Petrus Paludanus, qui (vt Adrianus refert) contrariam tenet sententiam respondet huic argumento dicens, mulierem adulteram obligatam esse ad reuelandum crimen suum filio, vt hac via illum ab hæreditate reuocet, quanuis certò sciat filium minimè illi crediturum. Et dat simile de prædicatore qui tenetur prædicare veritatē impio, quanuis certò sciat illum minimè crediturum. Adrianus Paludanū in hac parte secutus dat aliud simile de illo, quæ cum pluribus aliis infamauit innocentem. Hic enim obligatur se infamare & palinodiam cantare, vt pro sua parte famam innocenti restituat, quanuis sciat sibi non esse præstandam fidem, propterea quod videt alios, qui secum illum infamarūt, in sua priori sententia persistere. Sed nullum istorū similitū habet plenā cum negotio de quo nunc agimus similitudinē. Nā quod Petrus Paludanus de prædicatore dicit esse valde simile, fallitur, quia auditor prædicatoris veritatē prædicatis tenetur prædicatorem credere, & ita prædicator obligatur ad prædicandum. Quod si alius non crediderit, nullum ex tali prædicatione sequitur damnum prædicatori. Filius verò spurius non obligatur (vt diximus) credere matri: & mater ex tali reuelatione magnum patitur damnum, videlicet infamiam suam. Exemplum aliud quod obtulit Adrianus longissimè distat à præsentī negotio, tantum abest, vt perfectè simile dici possit. Nam is qui se infamat reuocando dictum suum vt alteri famam quam ab eo abstulit illi restituat, non infert sibi maius damnum quam valeat res quam alteri reddit, sed tantum solummodo ipse perdit, quantum alteri reddit. Nihil enim aliud illi reddat nisi famam, quam solam ipse amittit. Et ideo siue speret alios credituros siue non, obligatur famam illi restituere, & pro illa quantum potuerit laborare. Quod si alios in sua sententia persistere viderit, debet confidere illos aliquando sententiam mutaturos, & sic ipse facit quod potest.

Adrianus.

potest. Si verò ad restitutionem famæ alterius oporteret non solum famam suam, sed etiam vitā corporalem amittere, vt contingit in eo qui libellum famosum edidit, quis si se prodiderit, morte puniretur, si res de qua alium infamauit, digna erat morte. Ie. Si quis. C. de famosis libellis, tunc quibusdam videtur quod nō debet se prodere: quia restituendo alteri famā, mortem sibi pararet, quæ (vt illi aiunt) maius est malum quam infamia. Sed aliis hoc dubium videtur, propter id quod ecclesiasticus sapiens ait. Eccle. 26. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniā mendacem: super mortem omnia grauiora. In quibus verbis aperte dicit calumniam mendacem esse morte peiorē. De qua re nihil impræsentiarum definire volo, sed liberum lectori iudicium relinquo. Mulier autem adultera suum peccatum reuelando multo maius sibi infert damnum, quam verè valeat hæreditas quam filius spurius recipere aut retinere potest: & ideo etiam si consideret filium illi præbiturum fidem, non debet se vilo pacto infamare, vt hæreditas mariti veris illius hæredibus reddatur: sed alia via sine famæ suæ dispendio debet niti, vt legitimis mariti hæredibus tantundem, vel parum minus reddatur. Quia nunquam (vt dixi) obligatur aliquis restituere, quando multo magis aliunde se ipsum lædit pro tali restitutione faciendā, quam valeat res ipsa quæ restitui deberet. Is autem qui pro tali damno euitando rem alienam possidet, non est dicendus tenere illam inuito domino. Quia licet dominus actu nolit rem suam ab illo retineri, tamē iuxta rectam rationem deberet velle illam retineri ab illo, ne cum tanto illius damno illam restituat: sicut petens ensam suam ab alio custoditum obligatur velle, vt non sibi reddatur à custode ad percutiendum innocentem. Et pro hac re quam de muliere adultera tractamus, est aperta definitio in cap. Officij, de poenitentia & remissionibus, vbi Papa præcipit non esse denegandam poenitentiam mulieri adulteræ, aut quæ falsum supposuit partum, sed dicit competentem satisfactionem esse illi iniungendam. Et huius definitionis causam gloriator non intelligens, miratur quod mulier illa verè poenitere possit, quum semper retineat alienam, & obicit cap.

HH 5 Si

Si res. 14. qu. 6. Sed si verè causam agnouisset, non miraretur: quia etsi alienum retineat, dominus tamen iuxta res: et rationis iudicium deberet veire, ne cum tam graui damno, quale est famę dispendium, illud sibi reddatur. Quod verò Adrianus contra hanc sententiam obiicit regulam illam iuris, Vtilius scandalum nasci permittitur, quam quod veritas relinquatur: nihil me mouet. Non tamen dico ego regulam illam esse intelligendam de solo iudice vel teste, & non de accusatore aut denunciatore, qualis est hæc mulier adultera quę crimen suum reuelat. Nam hoc modo dicit ille respondere Innocētium, & Hostiensem, & Panormitanum, quos refert hanc quam ego tueor docere sententiam. Sed certè si illam regulam, prout oportet, de veritate vitę & iustitię necessarię intelligamus, etiam est vera in accusatore & denunciatore, sicut in iudice & teste. Quoniam aliquando etiam obligatur denunciator ad denunciandum, sicut testis ad testificandum, & iudex ad iudicandum. Et tunc oportet etiam, iuxta regulam iuris, vt quauis scandalum ex tali denuntiatione oriatur, nõ omitatur talis denuntiatio, nisi fortè scandalum quod nasci timetur esset maius malum, quam illud quod denunciandum est, & quod per talem denuntiationem vitari debet. Aliter ergo ad regulam respondeo, & dico regulam esse intelligendā non de omni veritate, sed de sola illa, quę est ad salutem necessaria, siue illa sit veritas vitę, siue iustitię, siue doctrinę. Alias enim sequeretur ex eadem regula, quod interrogatus de crimine suo occulto de quo nulla habetur suspicio, obligaretur fateri illud & dicere veritatem, quauis inde sibi scandalum immineret, quod tamen est absolum, quia nemo tenetur se ipsum prodere, quando crimen est prorsus occultum, & omni suspicione carens. Sequeretur etiam confessorum de crimine penitentis interrogatum obligatum esse ad propalandum illud: quod nullus Catholicus concedet. Quia veritatem illam dicere non est sacerdoti necessarium, imò necessarium est illi tegere illam. Quando veritas, aut doctrinę aut vitę est ad salutem necessaria, nunquam est illa relinquenda, quauis inde scandalum nasci timeatur. At mulierem adulteram reuelare suum crimen non est de huiusmodi necessariis veritatibus, & ideo ad

tollem

tolendum scandalum mariri, hoc est, vxoris ipsius necem, non est inconueniens veritatem illam a muliere illa relinquere. Deinde, regula illa est intelligenda de scandalo aliorum, & non de scandalo proprio. Quia si ex prolacione veritatis doctrinę oritur mihi scandalum, hoc est, necessitas alterius maioris peccati, debeo relinquere veritatem, ad quam non est tanta obligatio, vt euitem aliud maius peccatū quod mihi inde necessariõ paratur. Et hoc euenit in muliere adultera, quę si dicit se concepisse illum filium ex adulterio, ex illius veritatis prolacione oritur scandalum animę suę, quod est, seipsam diffamare. Hoc autem (vt iam sæpè diximus) multo maius malum est illi, quam tacendo retinere aliam hæreditatem. Debet ergo mulier adultera crimen suum tegere, ne famam suam quę cunctis diuitiis est melior, perdat: & famam suam seruans debet meliori qua potuerit via satisfacere de dāno quod intulit his, quorum bona filius suus spurcius retinet. Quod omnium iudicio melius esse iudicatur, est, vt filio suadeat ingressum religionis. Sed certè nisi religionem fratrum minorum aut aliam similem intrauerit, non euitatur damnum magis quam si mansisset in seculo. Quia in aliis religionibus monasterium succedit in hæreditate quę monachum iure contingere possit. Si religio monachatus illi filio non placet, sed potius illam odio habet, quod melius ego puto, est, vt illa, si alios habet ex marito filios, eo pacto testamentum disponat, vt aliis filiis tertiam & quintam sui patrimonij partem relinquat. Nam hoc in regno Castellę optimè iuxta eiusdem regni leges facere potest. Suadeat etiam marito vt tantundem ille faciat. Quod si impetrauerit a marito, minimum erit aut fortè nihil in quo reliquos filios lædet. Si res hæc in regno contingeret Aragonię, facillimum esset remedium: quia in illo regno parentes maximam habent libertatem disponendi de bonis suis. Nam eisi ditissimi sint & filios habeant, non coguntur relinquere alicui filio ultra quinque argenteos solidos, qui vix constituant quartam vnus ducati partem. Hoc autem ideo apud illos constitutum esse dicitur, vt hac via filij cogantur parentibus obedire, qui si scirent parentes nihil ultra quintam sui patrimonij partem posse filijs detrahere,

serena

Innocētius
Hostiensis,
Abbas.

fierent ipsis parentibus inobedientes, & insolentes. In eo igitur regno facillimum esset remedium, si mulier illa ex suis bonis tantum aliis filiis in testamento relinqueret, quantum filius spurius accepit ex patris hereditate. Si vero ipsius adulteræ patrimonium tantum non est, ut hoc præstare possit, suadeat marito ut non plus filio spurio relinquat, quam ipsa liberè aliis filiis testamento reliquerit. Et idem etiã fieri potest in ea Cantabrigiæ parte, quæ nunc Vizcaia dicitur: quoniam illic ferè similem habent parentes testandi libertatem. His igitur omisissis qui propriis legibus viuunt, de aliis disseramus qui iure communi in hac parte reguntur. Et circa illos omnes vnum mihi occurrit difficile dubium, quod semper hætenus me torquet. Si maritus vxoris adulteræ nullum habet filium, cui faciendæ erit restitutio pro hereditate mariti quam retinet filius spurius? Si dicas hæredibus esse dandum, cum nullus nisi filius aut in recta linea illi succedens sit hæres necessarius, sed ex sola voluntate testatoris pendeat, quis sit futurus illius hæres, deficientibus filiis, non potest cognosci quem ille relicturus esset hæredem, si sciret illum non esse filium suum. Fortè non reliquisset consanguineos, sed in pia opera totum suum patrimonium erogasset, & pauperes reliquisset hæredes, aut hospitale, aut monasterium aliquod. Tunc ergo, si vxor pro hereditate à filio spurio retenta, consanguineis mariti ab intestato succedentibus restituat acceptum, constat illam lædere pauperes, aut hospitale, aut monasterium, quod reliquisset heredem, si sciret illum non esse filium suum. Huic autem damno non video quo alio modo mederi possit, nisi quæ ego nunc prodam. Si fortè maritus putans illum esse filium suum, fecit pro illo pupillarem substitutionem, tunc manifestum est adulteram debere restituere illi quem maritus pro filio substituit. Quia maritus talem pupillarem substitutionem faciès apertissime declarauit se fuisse relicturum hæredem, quem pro filio substituit, si sciret alium non esse filium suum. Sed quia hæc pupillaris substitutio non fit nisi in testamento, quod multi usque ad horam mortis differre consueuerunt, ideo adultera semper sollicita esse debet, ut à marito, dum sanus est, discat quem relicturus esset hæredem, si filium non haberet. Et quum id

certo

certo didicerit ab illo, id quod filius spurius retinet, restituet illi quem maritus reliquisset hæredem, si sciret se filium non habere, & non consanguineis succedentibus ab intestato. Quia etsi ille intestatus decessit, fuit propter dolum qui illum à constitutione testamenti impediuit. Et penes illam mulierem adulterã quæ optimè nouit sui mariti voluntatem, illa voluntas tam apertè & sine vlla fictione declarata satis est pro testamento. Et ita non possum aliud sentire, nisi quod mulier illa non debet alteri restituere, nisi illi quem certo scit maritum suum fuisse relicturum hæredem, si ille sciuisset se nullum habere filium.

His igitur omnibus de adultera sic declaratis, quæ oblatæ occasio me dicere coëgit, opus est, ut ad primum huius disputationis caput orationem reuocemus, & ad obiectum nobis argumentum respondeamus. Primò ergo dico rem esse dubiam, & inter iuris peritos controuersam, an hæreticus aut quiuis alius similis criminis reus incidat in pœnas à iure latas, quando crimen illius sic est occultum, ut nullo modo probari possit. Sunt enim qui dicant nullum profus esse discrimen, quo ad pœnas quæ sunt ipso iure impositæ, inter crimen publicum & occultum. Sunt rursus alij qui censent crimen occultum nulli pœnæ canonicæ esse subiectum, quousque plene de illo constiterit. De qua re ego impræsentiarum nihil definire volo, propterea quod vno integro capitulo de illa postea differere statui. Sed interim gratia disputationis, ut experiamur quantæ sunt huius prioris argumenti vires, concedere decreui omnem illum cui propter suum crimine est ipso iure omnium bonorum priuatio irrogata, incidere in illam pœnam etiam si crimen sit occultum. Sed tunc ille non erit obligatus bona illa, quibus propter suum crimen est ipso iure priuatus, reddere fisco, si id sine famæ suæ dispendio efficere non valet, prout nunc proximè de muliere adultera diximus. Debet quidem meliori qua poterit via procurare, ut salua fama sua bona illa reddantur fisco, prout fecisset si illa furto ab eodem fisco clam furripuisset. Non sum enim adeò insipiens, ut dicens esse obligatum reddere bona sua fisco, intelligam illum propria manu debere illa reddere, & dicere se illa bona reddere,

dere, quia tale aut tale crimen commisit, propter quod fuit illorum bonorum dominio ipso iure priuatus. Hoc enim sentire summæ esset dementiæ: & quod de fure occulto, qui res ab alio clam surripuit, dicere non auderem. Imò potius illum ab hoc proposito reuocarem, si viderem illum in eo esse firmum. Aliena manu & secretissime illa tunc sunt reddenda, vt potius famæ propriæ quàm alieni restitutioni consulatur. Et si nulla patet via quæ sine propriæ famæ læsione bona illa possint reddi, tunc censo illum non obligari ad reddendum, sicut nec fur obligaretur ad restituendum, si tanta esset vallatus angustia, vt sine suæ famæ incommodo restituere non posset. Quia (vt à principio dixi) nullus restituere obligatur, quando ad talem restitutionem faciendam, maius aliunde cogitur damnum pati, quàm valeat res quæ debet restitui. Diligentissime tamen prius viam hinc inde inquirere debet, vt bona illa absque vilo famæ suæ periculo reddere valeat. Quam si inuenerit, absque dubio bona illa quibus est priuatus, obligabitur reddere, etiam si illi præteriti criminis pœniteat. Quia sicut per pœnitentiam (vt dicitur in capitulo, Vergentis, de hæreticis) non necessario recuperatur bonorum dominium, quod fuerat per peccatum amissum, ita nec per eandem pœnitentiam tollitur obligatio, quam ad reddendum bona hæbebat.

Argumentum secundum. Secundo principali argumento nostram sententiam oppugnant, sic dicentes. Ecclesia permittit hæreticum retinere possessionem bonorum quæ ante habebat, vsq; ad sui criminis damnationem, ergo hæreticus ante sui criminis damnationem non obligatur illa reddere fisco. Consequentia probatur, quia cuscunque iuxta id quod sibi per legem permissum est, agere licet. Antecedens vero probant aduersarij per illud capit. Cum secundum leges. §. Confiscationis, de hæreticis, libro sexto. Et confirmatur hoc argumentum, quia et si lex priuet hæreticum dominio, nulla tamen est lex, quæ priuet hæreticum aut alium similis criminis reum possessione bonorum suorum, ergo vsque ad iudicis sententiam licet potest illa retinere. Hoc etiam argumentum (vt ab his quæ audierunt intellexi) obiecit contra meam sententiam in publico

lico Gymnasio Complutensi ille idem vir doctus, de quo in præcedenti argumento dixi. Quantas autem vires hoc argumentum habeat, ex nostra responsione patebit. Sed vt melius & apertius illi respondeamus, oportet distinguere de permissione, cuius meminit in antecedente. Varias siquidem est permissionis significatio. Nam aliquando permitti dicitur id quod non punitur, etiam si malum sit. Sæpe enim mala dissimulantur & sine punitione relinquantur, vt maius malum euiteretur. Quoniam (vt dicitur in cap. Duo mala, dist. 13) licet omne malum sit vitandum, tamen si periculi necessitas vnum ex duobus perpetrare compulerit, id debet sumi quod minori nexu nocetur obligare. Et ob hanc causam tolerantur meretrices in populis, ne illis prohibitis multo maiora mala inde oriantur. Et iuxta hanc permissionis significationem (vt doctissimis aliquibus Theologis placet) locutus est Saluator noster, quum Phariseis probare volentibus licitum esse viri dimittere vxorem suam, propterea, quod Moyses iussit dari libellum repudiij, respondit sic dicens. Moyses ad duritiã cordis vestri, permittit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem non sic. Ideo tunc illud à Moyses permixtum esse dicunt, vt homicidium, quod multo peius est adulterio, per hanc permissionem vitaretur. Et inde deducunt Iudæos tunc peccasse, quum prioribus vxoribus dimissis alias ducebant. Quia licet sic facientes peccatum adulterij vitabant, non tamen excusabant culpam. Et huic sententiæ fauet apertissime Chrysostronus, qui in opere imperfecto super Martheum, homilia trigesima tertia, interpretans illa Christi Saluatoris verba, quæ nunc proxime citauimus, hæc quæ sequuntur ait. Frequenter vobis Moyses propter duritiam vestram, iniustitiam quasi iustitiam præcepit, vt in Eremo hostias offerre Deo. Et paucis interiectis subdit. Videns itaque Moyses propter dilectionem carnalem circa studia sacrorum eos esse inclinatos, si mandasset eos recedere à sacrificiis, non fuerat audiendus. Quia annosa passio medicamento momentaneo non curatur. Iussit eos sacrificare quidem, sed iam non dæmonibus, sicut in Ægypto, sed Deo viuo. Dimidium mali permittit, ne totum perderet bonum. Hac ratione permittit vos dare libellum repudiij, quia

Permissio
nis modus
primus.

Mat. 19.

Chrysostr.

quia melius iudicauit permittente lege matrimonia solui, quam odio compellente homicidium fieri. Permissis vobis mala facere, ne faceretis peiora. Ergo hæc vobis permittendo nõ vobis iustitiam Dei demonstrauit, sed à peccato abstulit culpam peccandi, vt quasi secundum legem agentibus vobis peccatum vestrũ non videatur esse peccatum. Et post pauca iterum ait. Propterea bene dixit quia Moses hoc permisit, non præcepit. Aliud est præcipere, aliud est permittere. Quod enim præcipimus, semper placet: quod autem permittimus, nolentes permittimus: quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non possumus. Hactenus Chrysofomus. In quibus verbis id video interpretatione indigere, quod dixit Moysen à peccato abstulisse culpam peccandi. Quibus verbis intelligit Moysen per legem suam abstulisse poenã que merito debetur peccato, & reliquisse peccatum impunitum: & hoc est Chrysofomo, auferre à peccato culpam peccandi. Eidem sententiæ fauet etiam Hieronymus, qui in commentariis super Matthæum prædicta Christi Saluatoris nostri verba interpretans ait. Moyses cum videret propter desiderium secundarum coniugum, quæ vel ditiores, vel iuniores, vel pulchriores essent, primas vxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere discordiam, quã odia & homicidia perseuerare. Simulq; considera, quod non dixit: Propter duritiam cordis vestri permisit vobis deus, sed Moyses: vt iuxta Apostolum, consilium sit hominis, non imperium Dei. Hæc Hieronymus. In cuius verbis id potissimum annotandum est, quod ille considerare admonuit, illum viri ab vxore discessum nõ esse Dei, sed hominis permissionem. Nam per hoc facile refelluntur ea quæ alij dicunt, vt tueantur ralem viri ab vxore discessum fuisse in lege veteri, non solum sine poena, sed etiam sine aliqua culpa.

Permissio Alio modo dicitur aliquid permitti, quia quum possit impediri ne fiat, non impeditur. Et hoc iuste aliquando fit, nõ vt maius malum euitetur, sed vt maius bonum inde eliciatur quam esset talis mali impedimentum. Nam et si iuxta Pauli sententiam, non sint faciendã mala, vt inde eueniant bona, tamen bene possunt mala nõ impediri vt maius bonum inde eliciatur, quã esset illius mali prohibitio.

Hieron.

1. Cor. 7.

Permissio
nis modus
secundus.
Rom. 4.

hibitio. Non enim dicendus est facere malum, qui illud non impedit, nisi fortè talis esset qui ex officio suo esset obligatus malum illud impedire. Sed tunc si maius aliud quod bonum occurreret, quam esset illius mali impedimentum, posset sine peccato non impedire: & tunc non esset facere malum, sed omittere minus bonum propter aliud maius. Hoc modo capitur nomen permissionis in cap. Iudæi, de Iudæis & Sarracenis. Nam ecclesia permittit Iudæos inter Christianos habitare, & antiquas illas legis cæremonias seruare, & nõ vult eos impedire ne suas seruent cæremonias: quanuis facile id efficere posset: quia maximum est bonum quod ex tali Iudæorum permissione ecclesia elicit. Nam ex tali cæremoniarum obseruatione ecclesia sumit ab ipsis hostibus testimonium ad confirmationem fidei Catholicæ quam tenemus. Quia ea quæ nunc Iudæi obseruant, ostendunt fuisse olim in figura eorum quæ nunc fides Catholica docet, & ideo tales cæremonias nunc seruari permittit, vt non sit opus aliunde testimonium petere, sed ipsis cæremoniis quasi presentibus testibus vtatur ad probandum illas in figuram & prophetiam eorum quæ nunc habemus, olim fuisse mandatas. Vnde Augustinus enarras Psalmum quadragesimum prope finem, & declarans prophetiam illam: Maior seruiet minori, ait. Modo impletum est, modo fratres nobis seruiunt Iudæi, tanquam Capfarij nostri sunt, studentibus nobis codices portant. Audite in quò nobis Iudæi seruiunt, & non sine causa. Cain ille frater maior qui occidit minorem fratrem, accepit signum ne occideretur, id est, vt maneat ipse populus. Apud illos sunt Prophetæ & lex, in qua lege & in quibus prophetis Christus prædicatus est. Quando agimus cum paganis, & ostendimus hoc euenire modo in Ecclesia Christi, quod ante prædictum est de nomine Christi, de capite & corpore Christi, ne putent nos finxisse illas prædictiones ex his rebus quæ acciderunt, quas existimant nos consecrississe quãsi futuræ essent, proferimus codices Iudæorum. Nempe Iudæi inimici nostri sunt. Hæc Augustinus. Eandem sententiam docet beatus Gregorius in quadam epistola ad Paschasium episcopum Neapolitanum, cuius verba citantur ad Gratiano in capitulo. Qui sincera, distinctione. 45.

August.
Gen. 25.

Gen. 4.

Gregor.

Hoc modo Deus etiam permittit multa mala à sceleratissimis hominibus fieri, quia illa non impedit ne fiant, quanuis id facillime efficere posset. Et quanuis non impediat ne fiant, tamen postquam perpetrata sunt, ipsos illorum auctores etiam in hac vita grauius punit, ut testantur Pharaon, & Antiochus, & Herodes. In his igitur non ideo mala permittit dicitur, quia inuoluntaria relinquit, sed quia ex illis bonum aliud multo maius elicere statuit, quam esset illius mali prohibitio. Nam Deus omnipotens cui rerum est summa potestas (ut Augustini verbis utar) cum summe bonus sit, nullo modo sineret aliquid mali esse in operibus suis; nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut bene faceret etiam de malo. Hæc autem Augustini verba non sic intelligenda sunt, ut putetur Deum malis ipsis virtutem & potestatem ad bonum aliquid producendum tribuisse: quoniam hoc sentire summe esset dementia: sed quod Deus pro immensa sua bonitate ex illis malis capta occasione facit bona, quæ nisi mala præcessissent, non fuisset facturus. Iuxta hanc promissionis significationem locuta est Iudith, dicens. Non permittit me Dominus ancillam suam coinquinari. Non permittit, quia impediuit Holofernem ne cum illa misceretur. Eadem vocis significatione vsus est Propheta, quum in persona dei loquens, dixit. Dimissi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. Dimisisse dicit, quia reliquit eos in arbitrio voluntatis suæ, & noluit impedire illos ne mala perpetrarent. Et hoc idem est quod Apostolus de gentibus loquens dixit. Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. Tradidisse dixit: quia impedire noluit illorum desideria, ne illorum compotes fierent. Isti duo modi promissionis, qui fiunt aut non puniendo, aut non impediendo malum quod posset impediri, semper sunt respectu mali, & non respectu boni. Si quid igitur aliquo istorum duorum modorum permittitur, eo ipso conuincitur esse malum.

Permissio: Tertio modo aliquid permitti dicitur, quia concessum
nis modus siue id communi lege omnibus concedatur, siue priuilegio
teus: particulari contra communem aliorum legem sit ali
 cui particulariter concessum. Et hæc est magis propria
 huius vocis significatio, & qua frequentius eloquentes
 viri

August. in
 Enchiridio

Iudith. 13.

Psal. 30.

Rom. 1.

vir utuntur. Nam Tullius in libro quarto Rhetoricorum ad Herennium, in capite ubi de repetitione differit, permissionem declarans iuxta hanc solam significationem illam interpretatur, sic inquit. Permissio est, cum ostendimus in dicendo nos aliquam rem totam tradere, & concedere alicuius voluntati, sic. Quoniam omnibus rebus ereptis solum mihi superest animus & corpus, hæc ipsa quæ mihi de multis sola relicta sunt, vobis & vestræ condono potestati. Hæc Tullius. Ex quibus verbis constat permissionem pro concessione, aut condonatione accipi. Iuxta hanc significationem vsus est voce permissionis Lucas, quum enarrans qualiter Christus saluator noster eiceret à quodam homine legionem dæmonum, qui corpus illius possidebant, dixit. Rogabant eum ut permitteret eis in porcos ingredi, & permittit illis. Permittere dixit pro concedere, quanquam posset etiam dici positum esse pro non impedire. Hoc modo sumitur permissionis nomen in capitulo, Omnis, distinctione tertia, ubi dicitur permissionem legis esse, ut vir fortis petat præmium. Hoc modo Apostolus secundas permittit nuptias, non quia malas, sed quia nullo iure diuino prohibitas, imò potius per indulgentiam concessas. Hoc modo Gregorius Papa permittit Anglis, qui tunc nouiter ad Christi fidem fuerant conuersi, ut intra quartum consanguinitatis gradum matrimonia contraherent, ut patet per eius epistolam quam Augustino Anglorum episcopo de hac re scripsit. Permittit quidem illis talia matrimonia contrahere, non ut sic contrahentes solam poenam & non culpam euitarent, sed potius sic permittens indulget illis, ut sine peccato facerent, quod alias sine peccato facere non possent. Huiusmodi permissio quasi quædam est iuris dispensatio.

Cum igitur tam varia sit permissionis significatio, ut perfecte & clarè argumento mihi obiecto respondeam, opus est ut ab ipso arguente petam qua significatione permissionis utitur in illo argumento, quum dicit ecclesiam permittit hæretico, ut ante sui criminis condemnationem possideat bona: quibus propter suum crimen est ipso iure priuatus. Si capit in primo modo, ut idem

Cicero.

Luc. 8.

1. Cor. 7.

ualeat ac non punire, aut secundo modo pro eo quod est non impedire, certè in vtraq; istarum significationum scilicet sum destruit arguens, & pro me apertissimè pugnat, tantum abest vt suo argumento mihi noceat. Nam (vt diximus) vtraq; illarum permissionū versatur circa id quod malum est, & peccatum. Cùm enim solum peccatum sit punitione dignum, oportet etiam vt solum peccatum ob id permitti dicatur, quod non punitur. Solum etiam peccatum est quod semper & vbiq; merito prohiberi & impediri debet. Nam ea quæ non sunt peccata, etsi aliquando & alicubi propter aliquas circumstantias prohiberi & impediri possint, non tamen sunt talia vt semper & vbiq; impediri debeant. Et inde euenit vt quod dignū est prohibitione & impedimento, quanuis propter aliquod maius bonum inde eliciendum tunc nō impediatur, semper sit dicendum malum. Et de his quæ vtroq; istorum duorum modorum permittuntur, aut tolerantur, intelligendum est id quod Innocentius Papa huius nominis tertius ait in ea. Cùm iam dudum, de præbendis & dignitatibus. Multa, inquit ille, per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debeant tolerari. Hæc ille. Si arguens in suo argumento & dicens Ecclesiam permittere hæretico vt possideat bona quibus est ipso iure priuatus, intelligit de permissione iuxta primam aut secundam illius significationem, eo ipso fatetur possessionem illam esse malam & peccatā: quoniam nisi esset peccatum, non diceretur altero illorum modorum permitti. Si talis bonorum possessio est peccatum, ego hæreticus, vt tale peccatum euitet, obligatur non possidere illa bona, & per consequens obligatur reddere illa fisco, qui est verus illorum dominus. Præterea, etiam si loquatur de permissione iuxta primam aut secundam illius vocis significationem, falsum est quod ecclesia permittit hæretico quouisc; sit de suo crimine damnatus, vt possideat bona quibus est propter suum crimen ipso iure priuatus. Nam si crimen est occultum & Ecclesia illud ignorat, nunquam dicitur illud permittit, quanuis illud nō puniat, aut non impediatur. Est enim permissio actus voluntatis, & ideo nō potest esse circa id quod est prorsus ignotum, si crimen est publicum, Ecclesia laborat quantum potest

ad

ad illius punitionem, & impedimentum. Nam in capitulo Vergentis, de hæreticis, postquam statuit in terris Papæ quæ sunt temporali iurisdictioni illi subiectæ, bona hæreticorum publicari, postea hæc quæ sequuntur, ait. Et in aliis idem præcipimus fieri, per potestates & principes seculares, quos ad id exequendum (si forte negligentes extiterint) per censuram ecclesiasticam appellatione remota compelli volumus, & mandamus, vt nec ad eos bona eorum vltius reuertantur, nisi eis ad cor reuertentibus & abnegantibus hæreticorum consortium misereri aliquis voluerit. Hæc Innocentius Papa tertius in illo capitulo. Quis visa hac lege dicere audebit, Ecclesiam permittere hæreticis bonorum suorum possessionem, cum ex eadem lege constet illam summè laborare, & rotum quod potest facere, vt ab ipsis hæreticis bona quæ habent auferantur.

Fortè is qui secundum principale argumentum contra meam sententiam obiecit, dicit se in argumento suo vsum fuisse voce permissionis in tertia sola illius significatione, qua solam concessionem aut condonationem exprimit. Si iuxta hanc significationem ille loquitur, tunc falsum esse dico quod in eodem argumento assumit dicens Ecclesiam permittere hæretico vsque ad sui condemnationem, vt bona, quibus est ipso iure priuatus, possideat. Nam si hoc modo permittere idem est quod concedere, aut donare, oportet vt ostendat apertè vbi Ecclesia hoc concesserit, qui probare nititur Ecclesiam hoc permittere. Nunquam autem Ecclesia (vt proximè præcedenti capitulo argumento primo ostendimus) talem bonorum possessionem hæreticis concessit, & inde sequitur vt neque etiam permiserit iuxta tertiam permissionis significationem. Et certè hoc diligenter & curiose considerare oportet, quoniam hoc est primum & præcipuum fundamentum, vnde tota huius disputationis structura confurgit. Nam si ostenderint apertè Ecclesiam concessisse hæretico vsque ad sui condemnationem, vt bona quibus propter suum crimē est ipso iure priuatus, possideat: non amplius pro mea sententia contra hæreticum contendam. At cùm non possint ostendere talem concessionem fuisse ab Ecclesia factam, dignum esset vt aduersarij

II 3

fate-

faterentur hæreticum mala conscientia possidere bona quibus est ipso iure priuatus. Deinde, & si gratis concederem Ecclesiam concessisse illud hæretico, nihil tamen inde colligi potest pro aliis qui propter alia crimina sunt ipso iure suis bonis priuati: quia Ecclesia nihil de illorum pœna statuit, nec fortè statuere potest, præsertim si sint crimina merè laica, & quæ nullum profus respectum habent ad spiritualia.

Tertiò principali argumento nostra sententia oppugnatur, sic dicendo. Pœna consistit in passione, & non in actione, ergo quoties pœna imponitur à lege, ad solam passionem extendenda est, & non ad actionem. At aliquem reddere fisco bona, quibus propter suum crimen est ipso iure priuatus, actio est & non passio, ergo nullus, quauis sit ipso iure suis bonis priuatus, obligatur illa reddere fisco. Hoc argumentum magni æstimat Caietanus, & dicit esse notatu dignum, ut apertè cognoscatur neminem vnuquam obligari ad reddendum bona, quanuis fuerit ipso iure illis priuatus. Nam in commentariis super, 22. sancti Thomæ qu. 62. ar. 3. inquirès quare in censuris à iure impositis nulla requiratur hominis sententia, cum tamè in aliis requiratur, respondet in censuris nullam esse actionem, sed solam passionem, & ideo non requiri hominis sententiam. Alias tamen dicit esse pœnas ad quarum executionem semper est necessaria aliqua actio, & ideo dicit esse expectandam iudicis sententiam, quia ad talem actionem non obligatur reus ex virtute legis pœnalis, propterea quòd pœna (vt ille ait) consistit in pati & non in agere. Quibus per illum sic declaratis tandem hæc quæ sequuntur ait. Et tu notabis & applicabis hæc ad iurium & statutorum, tam civilium quàm canonicorum intellectum & rationem. Videbis enim quòd pro quibusdam criminibus puta hæresis, læsæ maiestatis, & huiusmodi pœnæ priuationis bonorum ipso facto incurrendæ imponantur, in quantum claudunt in se priuationem, à lege insigi dicuntur: in quantum verò exigunt actionem, iudicis actum expectant. Vnde dicuntur priuati dominio rerum à lege, non tamen tenentur ea assignare fisco, nisi interueniat actio iudicis. Hæc Caietanus. Certè miror quod vir doctissimus, vt fuit Caietanus, tam debili & tam falso argumento fuerit victus.

Sed

Sed dum ad mentem reuoco quòd non omnia possumus omnes, & quòd quandoque bonus dormitat Homerus, statim mirari desino. Si argumentum illud alicuius esset momenti, etiam probaret illum qui per sententiam iudicis priuatus esset dominio bonorum suorum, non esse obligatum ad reddendum bona sua. Quia pœna ad quam damnatus est, consistit in pati (vt ille ait) & non in agere. Sed de hoc non est opus amplius differere, quia iam de illo disputauimus cap. 3. huius libri secundi. Dimissa ergo pœna imposita per iudicem, veniamus ad pœnam quæ est ipso iure per legem imposita, & videamus quam parum possit circa illam ratio Caietani valere. Consequentia illius argumentationis est pessima. Nam ex hoc, quòd pœna consistit in pati, non licet inferre, neminem ratione pœnæ obligari ad agendum. Quia inde sequeretur neminem posse obligari in pœnam delicti ad dandum eleemosynam, aut cantandum, aut legendum, aut scribendum: quoniam hæc omnia sunt actiones. Hoc tamen nullus vir doctus concedet, quia etsi omnia ad actiones pertineant, omne tamen agens (vt Aristoteles ait) in agendo repetitur. Et ideo licet ea parte qua agens agit, non sit illi pœna talis actio: quatenus autem agendo repetitur, erit illi pœna talis repassio, prout iam supra me declarasse memini in cap. 3. libri primi. Potest ergo aliquis in pœnam criminis sui obligari ad legendum orationes aliquas, vt per talem repassioem pœnam sentiat legendum. Potest etiam obligari ad dandum eleemosynam: quia licet talis donatio sit actio, tamè propter repassioem, hoc est, propter priuationem bonorum, quæ tali donationi respondet, dicitur pœna non quatenus dat, sed quatenus priuatur eo quod dat. Et ob hanc causam non est Deo pœna dare, quia quanuis ille aliquid donet, nunquam tamen priuatur aliquo quòd habebat. Hominibus autem pœna est aliquid dare: quia non possunt dare nisi priuentur eo quod donant. Quatenus ergo donant, non est pœna, sed quatenus priuantur eo quod donant. Alioqui eleemosyna non diceretur opus pœnæ: sic quemadmodum ieiunium, nec per illam posset quis pœnas peccato debitas redimere. Sic etiam in proposito negotio, quum hæreticus aut quiuis alius similis criminis reus reddit bona sua fisco, quatenus dat, non est illi pœna,

II 4

pena, sed quatenus sic dando priuatur possessione bonorum quæ possidebat, est illi pena. Fateor ergo penam consistere in passione, sed sæpè talis passio non oritur nisi ab actione propria, vt est passio, quæ oritur ex lectione, scriptioe, cantu. Deinde, multum interest à quo quis patiarur, & ita sæpè solet penam, quæ ex passione oritur, au gere conditio agentis. Libentius quis patitur magna ab vno, quàm parua ab alio. Nam hac ratione Saluator noster suam exaggerauit passionem, quod à proprio discipulo fuerit traditus. Si inimicus meus (inquit ille) maledixisset mihi, sustinuissem vtique: verum tamè homo pacis meæ, qui necum dulces capiebat cibos, magnificauit super me supplantationem. Ita etiam non parum hominem torquet, quum à seipso pati cogitur, & ita augmentum est penæ, quod ipse reddens bona sua seipsum priuet bonis suis. Obligatur ergo sæpè reus ob hanc causam non solum ad patiendum priuationem bonorū, sed etiam ad reddendum illa, vt per talem donationem factam à seipso, spoliatur bonis suis, & sic tanto maiorem penam sentiat, quanto laboriosius est à se quàm ab alio pati. Et licet ex lege disputationis mihi tanquàm respondenti non incumbat probare quod dico, sed solum respondere ad obiecta: gratis tamen id efficere volo, propterea quia facile id me facturum confido. Multa siquidem mihi occurrunt testimonia, quibus plenissimè probarur, reum in penam sui criminis obligari non solum ad passionem, sed etiam ad actionem: non solum ad tolerandum quod bona sua capiuntur ab eo, sed etiam ad reddendum illi, cui per legem adiudicata sunt. Primò profero cap. Romana. §. Procurationes, de censibus, lib. sexto, vbi illi, qui pecuniam pro visitatione, aut munus aliquod præter id quod ad victum pertinet, receperint, obligantur in conscientia ad dupli restitutionem. Quod autem illic sit perfecta obligatio in conscientia etiam ante iudicis sententiam, ex verbis in illo capitulo contentis apertissimè conuincitur, quia præcipit illic Papa vt nō absoluantur à delicto, nisi duplum restituant. Præterea, in Clementina, Quoniam §. Sed & tales, de vira & honestate clericorum, Papa prohibet clericis certum genus vestis, quod epithogium seu tabardum vocat, ne illud foderatum vsque ad oram portent,

Psal. 54.

tent, & tam breue, quod vestis inferior notabiliter videatur, & qui contra hoc statutum tali veste vsi fuerint, statuit vt infra mensum teneantur illam dare pauperibus. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod non præcipit Papa vt vestis capiatur ab eis & detur pauperibus, sed præcipit, vt illi teneantur dare pauperibus. Ex quibus verbis apertissimè constat, illos virtute & potestate illius legis penalis esse obligatos non solum ad passionem, sed etiam ad actionem: quia non ad hoc solum obligantur, vt patiantur vestem tolli ab eis, sed vt ipsimet reddant. Præter hæc duo clarissima testimonia, quæ nunc proximè ex cōmuni iure protulimus, sunt adhuc alia nō minus manifesta testimonia ex iure particulari. Nam in constitutionibus studij Salmanticensis editis à Martino papa huius nominis quinto, multæ sunt penales constitutiones obligantes reos ad reddendum certam aliquam pecuniæ quantitatem, etiam ante iudicis condemnationem. Vna illarum constitutionum est in cap. 18. Altera habetur in cap. 21. Et quod vtraque illarum obliget in conscientia sine vlla alia iudicis sententia, ex verbis illarum apertissimè conuincitur: quia vtraque illarum præcipit, vt reus non absoluaatur à sententia excommunicationis, quam ipso facto incurrit, nisi illam pecuniam per legem taxatam reddiderit. Verba istarum constitutionum nolui hic citare: quia supra in sexto capite. §. 3. huius secundi libri pro alio negotio ea citaueram. Ad illum igitur locum mitto lectorem, vt ibi legat, si aliquid in eis videre desiderat. In illo eodem capitulo. §. 1. inueniet lector aliud non minus clarum testimonium ex ea concessione, quam dedit Adrianus papa huius nominis sextus collegio sancti Bartholomæi eiusdem vniuersitatis Salmanticensis. Nam illic pontifex præcipit, vt collega, qui electiones in eodem collegio faciendas, quouis modo per subornationes impederit ne purè & rectè fiant, obligetur in conscientia sine alia condemnatione aut accusatione ad reddendum eidem collegio certam pecuniæ quantitatem illic expressam. Ecce quinque apertissima testimonia protuli, quæ euidentissimè probant legem penalem obligare non solum ad passionem, sed etiam ad actionem: non solum ad patiendum

ablationem bonorum, sed etiam ad reddendum ea. Falsum est igitur quod Caietanus ait, legem poenalem nunquam obligare reum ad agendum, sed solum ad patiendum. Falsum etiam esse conuincitur quod ex illo fundamento elicit Caietanus, nunquam aliquem teneri ad reddendum bona sua, quanuis sit ipso iure priuatus, sed semper esse necessariam iudicis actionem, per quam tollantur a reo bona illius.

Quarto principali argumento contra hanc meam sententiam sic argui potest. Haeredes haereticorum possunt praescribere bona illorum, quae spatio quadraginta annorum bona fide possederunt, etiam si bona illa ad Romanam ecclesiam spectarent, ut dicitur in capit. ultimo de praescriptionibus, lib. 6. At sine possessione praescriptio non procedit, ut dicitur in regula. 3. de regulis iuris, eodem libro. Ergo haeredes haereticorum possident bona, quae iure haereditario ab illis acceperunt, & per consequens ipsi haeretici ante mortem possidebant, quoniam aliter non possent morte sua tradere possessionem haeredibus. Et confirmatur per hoc, quod haeticus, aut quiuis alius similis criminis reus antequam crimen commississet, habebat dominium & possessionem bonorum suorum: sed post crimen commissum lex non priuat illum nisi solo dominio, ergo reliquit illi possessionem, & per consequens quouisque per iudicem priuetur illa possessio, semper habebit illam. Hoc est argumentum illud quod in proxime praecedenti cap. dixi. amicum quendam meum per literas suas, eo quod longe a me aberat, mihi obiecit se. Sed hoc argumentum ante praeviderat Felinus, qui (ut dixi) hanc eandem mecum tuetur sententiam, & illi respondet. Nam in cap. Canonum de constitutio. numero 43. postquam retulit Abbatis in hac parte sententiam volens illam tueri & reiicere ea, quae contra illam pugnant videntur, haec quae sequuntur ait. Nec obstat huic limitationi, licet ipse non dicat, quod quis in conscientia retinet bona ipso iure amissa, ut in de praescriptio. cap. 2. de praescriptio. lib. 6. Quia ibi erat ignorantia poenae, patet ex textu, in verbo, bona fide. Hec Felinus. Quantum haec responsio valeat, ego discutere nolo, sed alius inquirendum relinquo. Iniquum siquidem mihi videtur aut

Felinus.

saltim

saltem iniuste & minus urbanum, ut illos oppugnare velim, qui mihi fauere conantur: nisi forte tam male fauerint, ut hostibus viam aperiant qua melius nos oppugnare possint. Aliter ergo, & nisi mearum rerum me salutat amor, multo melius quam Felinus respondebo illi argumento, & in ipsosmet arguentes illud retorquebo. Fa-teor quidem haeredes haereticorum, & ipsos haeticos antequam sint per iudicem damnati & suis bonis spoliati, possidere bona quibus propter suum crimine sunt ipso iure priuati: nec pro re tam manifesta est opus rationes & leges citare. Oportebat tamen probare haeticum, aut quemuis alium similis criminis reum bona fide possidere bona, quibus est ipso iure priuatus, quoniam quae mala fide possidentur, iniuste possidentur, & sunt obligata restitutioni, & ideo non possunt praescribi. Est enim bonorum possessio quasi quoddam genus, quod duas sub se continet species, videlicet possessionem cum bona fide, & possessionem cum mala fide. Ex hoc igitur quod haeticus possidet bona, quibus est ipso iure priuatus, velle colligere illum iuste possidere, est arguere, a genere ad speciem, veluti si quis hoc modo argueret. Est animal, ergo est homo. Quae consequentia quam mala sit, trimestris dialecticus agnosceret. Et hinc patet quanti valoris sit hoc argumentum quantum, quod ex ratione praescriptionis pugnat. Quia & si ex illa conuincatur haeticus possidere, non tamen conuincitur illum bona fide possidere. Sed dices. Praescriptio non potest esse sine possessione cum bona fide, ut dicitur in regula. 2. de regulis iuris libro sexto, ergo haeticus bona fide possidet. Concesso antecedente, nego consequentiam, quia haeticus nunquam praescribit. Nam licet capitulum illud de praescriptionibus, libro sexto, concedat praescriptionem catholicis haeredibus haereticorum, nunquam tamen haeticis ipsis conceditur ut possint praescribere. Quod apertissime conuincitur ex litera illius capituli, quae non omnibus haeredibus haereticorum concedit praescriptionem, sed solum haeredibus illorum haereticorum, qui putabantur Catholicum viuerent. Et inde ex casu illo solum excepto arguitur in contrarium, quod haeredes illorum haereticorum

quae

qui dum viuerent existimati sunt hæretici, non possunt præscribere. Ex quo vltimus euidenter colligitur, vt ipsi hæretici multo minus possint præscribere. Sed quare hæ redibus hæreticorum conceditur præscriptio, ipsi autem hæreticis nunquam? Hæc diuersitas non aliter de prouenit, quam ex diuersa vtriusque fide: quia hæretici possunt bonam fidem habere, hæreticus verò nunquam potest bona fide possidere bona quibus est priuatus. Nam illud vltimum capitulum de præscriptionibus, libro. 6. non concedit hæredibus hæreticorum præscriptionem, nisi bona fide possederint bona illorum spatio quadraginta annorum. Hanc autem bonam fidem nunquam hæreticus habet, quum possidet bona quibus est ipso iure priuatus. Et hinc ego sumo vires, vt possim hoc argumentum retorquere in ipsos arguentes, sic dicendo. Hæreticus non potest præscribere bona quibus est ipso iure priuatus, & non ob aliud, nisi quia mala fide possidet: ergo tenetur ea restituere domino illorum. Consequenter ista inde est manifesta, quod omnis malæ fidei possessor est iniustus possessor, & peccat possidendo. Ex quo apertè colligitur illum obligari ad restitutionem, vt sic euitet peccatum. Sed fortè aliquis contentiosus negabit hæreticum esse malæ fidei possessorem, & ideo ego tam apertè illud probare volo, vt nulla pateat via qua aduersarius elabi possit. Quod vt apertius fiat, oportet prius statuere, quid sit bona & quid mala fides. Dinus interpretans titulum libri sexti de regulis iuris in regula secunda: quæ ad hanc rem spectat, definire volens quid sit bona & quid mala fides, non reddit generalem definitionem, sed solum exprimit quosdam particulares casus in quibus noscitur esse bona aut mala fides. Nam solum refert ea quæ euenire possunt in possessione titulo emptionis: & ita nihil dicit præter id quod definitum erat in l. Bonæ fidei. ff. de verborum significatione. Ioannes Andreas in Mercurialibus suis interpretans illam regulam, Possessor malæ fidei, hanc quæstionem prorsus intactam reliquit, cum tamen summè esset necessaria ad illius regulæ intellectum. Petrus Ancharranus eandem regulam multo proluxiori lectione interpretans, nihil prorsus de hac re dixit, tanquam si illa esset ab eadem

Dinus.

Ioannes
Andreas.

regula extranea. Vt autem ego id, quod ab istis illustribus iuris interpretibus negligenter omisum est, perfectè definire valeam, opus est imprimis annotare fidem hoc loco non sumi pro virtute quæ vna est ex tribus Theologicis: nec pro actu illius virtutis, qui est quædam credulitas, aut firmus assensus quo quis credit, quæ de Deo & eius Ecclesia credere tenetur. Quia huiusmodi bona fides nihil penitus agit ad iustam aut iniustam bonorum possessionem. Nam fur, etsi perfectè credat omnia quæ credere oportet, nunquam tamen dicitur bona fide possidere ea quæ furto surripuit. Fides hoc loco capitur pro conscientia, propterea fortè quod ipsa conscientia quasi quædam credulitas est. Iuxta hanc significationem accipit nomen fidei Paulus, quum de ciborum delectu disserens dixit. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Illud non esse ex fide dixit, vt doctissimi Theologi interpretantur, quod est contra conscientiam. Hæc fides est quæ sæpe iustitiam aut iniustitiam reddit possessioni, ita vt mala fides iniustam faciat possessionem, bona verò iustam aut saltem nõ iniustam. Mala ergo fides est conscientia sine iudicio, quo quis iudicat alienum esse quod possidet. Bona verò fides est iudicium, quo qui rem proprio nomine possidet, iudicat illam esse suam. Hæc duo apertè colliguntur ex capite. Quoniam, de præscriptionibus, vbi postquam synodali iudicio definitur, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica quam ciuilis, tandem hæc verba subduntur. Vnde oportet, vt qui præscribit, nulla temporis parte conscientiam habeat rei alienæ. Ex quibus verbis apertè constat eum qui conscientiam habet rei alienæ, hoc est, qui scit rem quæ possidet esse alienam, non bona sed mala fide possidere illam. Potest adhuc dari fides media, quæ nec bona sit nec mala, vt quum possessor alicuius rei sic dubitat de illa an sit sua, an aliena, quod non magis ad vnam partem seclitit quam ad aliam. Et de hac media fide, aut dubia conscientia solet quæri, an illa sufficiat ad verè & iustè præscribendum. Glossa vltima in capite vltimo, de præscriptionibus, dicit eum qui dubitat, an res quam possidet, sit sua, esse bonæ fidei

Rom. 14.

Hęc igitur mihi videtur esse potissima ratio propter quā hæres in conscientia obligatur ad pœnam à testatore impositam: quia ipse acceptando hæreditatem eo ipso voluntate sua se obligauit ad pœnam in testamento positam. Si ille in conscientia obligatur ad illam, constat quod ipsemet erit reus & illius pœnæ executor. Et idem profus ob eandem rationem dicere oportet de pœna conuentionali, ad quam, is qui conditionem contractus præterit, obligatur in conscientia, quia ipse ex ratione conuentionis propria voluntate se obligauit ad illam. Rursum, omnes concorditer docent, nec scio aliquem hætenus negasse, eum qui propter suum crimen est ipso iure suis bonis priuatus, postquam fuerit à iudice damnatus, obligari ad reddendum illa. In illo igitur rerum euentu (vt apertissime constat) ipsemet reus erit executor pœnæ contra eum statuta. Ecce quàm multa exempla protuli, quibus manifestè probatur eundem esse reum & executorem sententiæ contra se latae, & ex illis apertissime conuincitur falsum esse maiorem illam propositionem, ex qua tota huius quinti argumenti vis pendebat. Quod autem à illius probationem adductum est, nihil profus efficere valet. Fateor quidem personas ad rectum iustitiæ iudicium faciendum necessarias debere esse distinctas, ita vt vna alterius officium non sumat. Sed personæ istæ non sunt nisi quatuor, videlicet iudex, actor, reus, & testis. Nam executor sententiæ non est altera persona ab istis, sed sub iudicis nomine cõputatur, quoniam non suo, sed iudicis nomine sententiam exequitur. Et ita iudex ipse sine alio ministro potest per se ipsum exequi sententiam suam quum sibi placuerit, & sæpe necessitate cogente id facit manu propria capiendõ reum, & illum in carcerem mittendo, & cathenis vinciendo, aut bona illius capiendo. Aliquando executionem sententiæ iudex committit actori, prout contingit quando maritus tribuit potestatem occidendi vxorem, quam in iudicio coram illo accusauit, & plenè probauit esse adulteram: aut quando filius defuncti per violentiam à priuata persona occisus iudex cõcedit facultatem, vt vbi cum que locorum homicidam inuenire potuerint, occidant. In his omnibus & id genus aliis, ipse actor est

senten:

sententiæ executor, quam nomine iudicis & nõ suo exequitur. Et idem profus cõtingere potest in reo, ita vt lex aut iudex illi præcipiat, vt in seipso pœnâ exequatur, dum modo illa non sit corporalis, & tam acerba, vt mortè inducat, aut quodam modo viam proximâ aperiat ad illam. Nam huiusmodi corporales pœnas (vt ca. 3. huius secundi libri me dixisse memini) nec lex nec iudex potest homini quantumlibet scelerato & mille mortibus digno præcipere, vt illas in seipso exequatur.

AN IVDIX POSSIT DISPENSARE

in pœna per legem statuta. Cap. XII.

DECLARATA vtriusque legis penalis potestate, qualiter vtraque illarum siue quæ referendam siue quæ latam continet sententiam, obliget reum ad pœnam, superest nunc inuestigare, an reus possit aliqua via ab huiusmodi legis potestate eripi, vt pœnam ab illa decretam non patiatur. Ad cuius rei inuestigationem duplici solum via, vt ego cenfeo, incedere oportet. Nam quod reus impunis euadat, ex duplici solum causa oriri potest, videlicet ex indulgentia & remissione iudicis, quæ reo pœnam inferre renuit, aut ex circumstantia ipsius delicti, quæ illum à pœna excusat. Primò ergo de indulgentia iudicis, qui reo pœnam condonat, postea verò de circumstantiis delinquentis, quæ illum à pœna excusare valent, differemus. Est ergo quæstio nunc discutienda, an iudex possit dispensare in pœna per legem statuta. Hęc quæstio non potest vnica & certa conclusione definiti, sed necessarium est, vt per multas & varias conclusiones illi respondeamus, propter multam ipsarum legum pœnaliũ varietatem. Nam aliquando lex pœnalis certam aliquam & taxatam pœnam statuit, aliquando nullam certam pœnam exprimit, sed solum præcipit vt puniatur, & iudicis arbitrio committit qua sit pœna puniendus: Aliquando pœnam ipsam taxatam ipso factõ & ipso iure infligit: Aliquando eandem pœnam taxatam iudici commendat, vt ab illo post plenam criminis cognitionem infligatur. De quibus omnibus sigillatim dicere oportet.

Prima conclusio. Nullus iudex etiam si supremus sit, vt papa, aut rex, potest reum delinquentem contra legem

KK § pœna.

pœnalem continentem sententiam latam eripere à pœna legis, ne incidat in eam: nisi antequam reus delinquat, iudex potestatem ad hoc habens eximat illum ab obligatione legis. Hęc conclusio est ad eò nota ex illis quæ supra definita sunt, vt sola illius declaratio satis sit ad illam firmissimè comprobendam, præsertim si considerare volumus qualitatem & conditionē legis pœnalis sententiam latam continentis. Nam omnis huiusmodi lex (vt ex iis, quæ capit. s. & s. huius secundi libri diximus, constat) obligat in conscientia sine aliqua iudicis declaratione. Et inde apertissimè sequitur, vt reus statim post delictum commissum incidat in pœnam ab huiusmodi lege decretam, etiam si nulla ad sit iudicis sententia, quæ declaret delictum fuisse commissum. Ex quo euidenter conuincitur, iudicem in huiusmodi delictis non posse impedire, ne reus incidat in talem pœnam. Si iudicis sententia (vt alij docent) exigeretur ad obligationem legis pœnalis sententiam latam continētis, posset iudex negligendo proferre sententiam declaratoriam, liberare reum à tali pœna. At quā iam probauerimus talem iudicis sententiam non esse necessariam conuincitur inde, iudicem non posse eripere huiusmodi delinquentem, ne incidat in pœnam à lege statutam. Vt autem rem hanc clariorem faciam, vnum & alterum exemplum ob oculos ponere statui. Ponamus Ioānem iniēcisse manus violentas in clericum, propter quod est ipso facto & ipso iure excommunicatus, vt dicitur in capitulo, Si quis, decima septima, quæstione quarta. Stante tali vniuersali decreto potest Papa impedire, ne Ioannes percutiens clericum incidat in excommunicationem. Quia excommunicatio (vt dicitur in capit. Pastoralis, in §. Verum, de appellationibus) trahit secum executionem. Si tamen papa ante delictum à Ioanne commissum concederet illi priuilegium, vt quauis percuteret clericum, non esset excommunicatus, tunc eriperet illum à pœna legis, liberando illum à legis obligatione. Stante tamen Ioanne sub illius decreti obligatione non potest papa facere, vt Ioannes post delictum illud commissum non incidat in excommunicationem. Quia stante tali decreto, naturaliter & necessariorum oritur excommunicatio potest delictum commissum.

commissum. Idem per omnia dicendum esset, si Ioannes factus esset hæreticus, aut crimen lætæ maiestatis commisisset. Nam licet Papa, aut rex, aut quauis alia suprema potestas ante delictum commissum posset Ioanni priuilegium concedere, vt non incideret in pœnam priuationis bonorum, quauis aliquid illorum criminum committeret: Ioanne tamen sub potestate illarum legum viente, nec Papa, nec rex, nec vlla alia potestas impedire poterit, quin Ioannes postquam aliquid illorum delictorum commisit, incidat in priuationem bonorum suorum. Quia dum tales leges suam retinent potestatem, naturaliter (vt dixi) & necessariorum post delictum commissum insiguntur reis pœnæ per huiusmodi leges statuta.

Ex hac eadem ratione, qua præcedentem conclusionem probauimus, aperte conuincitur falsam esse sententiam Panormitani, qui in cap. de treuga & pace, dicit legem pœnalem, quæ imponit pœnam ipso facto & ipso iure, posse derogari per contrariam consuetudinem, & reprehendit Hostiensem, qui in eodem capitulo docet contrarium. Quod autem falsa sit Panormitani sententia, manifestè probatur per hoc, quod nulla vnquam potest incipere contra huiusmodi legem consuetudo. Et, vt rem hanc manifestiorem faciamus, proponamus in exemplum legem illam, aut canonem illum proximè memoratum cōtra iniicientē manus violentas in clericum, qui habetur in ca. Si quis, 17. q. 4. Nā de sententia illius canonis quæ lata sit, & nō ferenda, nullus vnquā dubitauit, sed omnes concorditer docēt, pœnā in illo canone decretam ipso facto & ipso iure post delictum commissum insigi delinquenti. De hac ergo lege pœnali quærere oportet ab ipso Panormitano, quando vnquā aut quomodo poterit contra illā incipere cōsuetudo, cum nulla iudicis aut prælati negligētia possit impedire, quin cōtra illā legem delinques statim post delictū commissum incidat in excommunicationem? Nā (vt dicitur in illo ca. Pastoralis, in §. Verum, supra citato) excommunicatio trahit secum executionem. Da ergo mihi primum qui percusserit clericum, & stante illo prædicto canone in suo robore, non incidit eo ipso in excommunicationem. Sit, gratia exēpl.

Abbas.

Hostiensis.

Ioannes. Hic post delictum commissum statim incidit in poenam illius canonis, quia sententia illius canonis est ipso iure lata, & non à iudice ferenda. Fortè dices Ecclesiæ prælatos & reliquos altaris ministros non cauere à Ioanne excommunicato, & illum ad sacra mysteria sic admittere, vt videatur illam excommunicationem prorsus contemnere, & illam pro nulla reputare. Ex quo rei gestæ ordine videbitur fortasse Panormitano Ioannem non incidisse in poenam illius canonis, propterea quod illi, ad quos de illa cedere spectabat, re ipsa ostenderunt, nullam post delictum commissum fuisse subsecutam excommunicationem. Et quum idem circa Petrum, & Franciscum, & Antonium, & plures alios clericorum percussores contigisset, dicit fortè Panormitanus consuetudinem introduci contra illius canonis sententiam. Sed hoc falsum esse inde apertissime conuincitur, quod circa Ioannem clericum percussorem, qui primus fuit ab Ecclesiæ prælati & reliquis altaris ministris dissimulatus, & ad sacra mysteria admissus, nihil agere potuit prælatorum & aliorum ministrorum negligentia & dissimulatio, vt illum præseruaret ab excommunicatione. Quia ante illorum negligentiam & dissimulationem iam ille incidit in excommunicationem. Et inde sequitur, vt qui illum euitare contempserunt, non fecerint excommunicationem, quæ iam verè fuerat insidita, fuisse nullam, sed potius seipso laqueo peccati inuoluerint. Et idè prorsus de Petro, & Francisco, & Antonio, & quouis alio posteriore clerici percussore est necessario dicendum. Si sententia illius canonis esset non lata, sed à iudice ferenda, posset optime iudex sua dissimulatione feruare de linquentem, ne in penam illius canonis incidat. At, quum non ferenda, sed lata sit illius canonis sententia, apertè conuincitur iudicis dissimulatione nihil agere ad præseruandum delinquentem, ne incidat in illius canonis poenam. Quia antequàm iudex dissimulare incipiat (vt dixi) iam is, qui contra canonem illum deliquit, incidit in eiusdem canonis poenam. Ex quibus omnibus euidenter constat, nunquam posse incipere consuetudinem contra canonis illius sententiam, & inde vltèrius deducitur, canonem illum per nullam posse consuetudinem derogari.

Quæ

Quæ ratio eandem vires habet, & eodem modo cogere potest de omni alio canone, qui sententiam excommunicationis contra quemcunq; alium ipso facto & ipso iure infligendam statuit. Ex quo ego infero eos qui sine vlla Papæ dispensatione ingrediuntur vltra portas domus aliquius monasterij Sororum ordinis sanctæ Claræ, aut ordinis Prædicatorum, esse ipso facto excommunicatos, quanuis propter monasterij difformitatem & dissolutionem, & superioris prælati negligentiam & dissimulationem, moniales ipsæ multis suæ domus portas aperire & liberam introeundi facultatem concedere consueuerint. Nam introitus ad huiusmodi monialium domos est sub excommunicationis ipso facto incurrendæ poena apostolica autoritate interdictus. Illi ergo quibus non est ab eadem autoritate apostolica concessa facultas ad intrandum in huiusmodi monialium monasteria, ipso facto postquam eadem monasteria intrauerint, incidunt in excommunicationem, nisi fortè intrarent, propter ignorantiam inuincibilem, putantes id sibi licere. Nec illis potest vilo pacto suffragari longæua multorum sine huiusmodi licentia intrantium consuetudo. Quia etsi multi ad huiusmodi monasteria sine sedis apostolicæ concessione intrare consueuerint, non tamen consueuerunt sic intrantes ab excommunicatione præseruari, & ab illa liberi esse, sed quotquot sic intrauerunt, in excommunicationem inciderunt, præsertim cum non in omnibus talibus monasteriis sit talis consuetudo introducta, sed multa alia sint similia monasteria, quæ omnem, quam debent, seruant clausuram. Nam si apud omnia esset introducta talis consuetudo, tunc (vt postea dicemus) excommunicatio esset nulla, propterea quod præceptum de non intrando talia monasteria, vnde excommunicatio pendet, esset per talem consuetudinem sublatum. Nam primus qui absq; summi pontificis licentia ausus est aliquod istorum monasteriorum intrare, vt ex dictis constat, ipso facto incidit in sententiam excommunicationis. Et in eandem sententiam incidit secundus, qui eodem modo ingressus est: quia post ingressum primi, potestas illius canonis non est vilo pacto diminuta, sed retinet eandem vires circa secundum, quas habuit circa primum. Et idem propter eandem rationem necessario

KK 5

dicere

dicere oportet de tertio, sicut de secundo, & de quarto sicut de tertio, & ita de omnibus consequenter. Quia per nullum proximè sequentem decrevit magis canonis aut legis potestas, quàm per proximè præcedentem illum.

Franciscus
Zabarella.

Franciscus Zabarella Cardinalis in proximo Clementinarum. §. Vniuersitari, refert Matthæum quendam hanc nostram tueri sententiam, dicens illum ad huius sententiæ probationem citare cap. Si quis venerit, de maiestate & obedientia, & ca. Vestra, de locato, & cap. 2. de consuetudinibus lib. 6. cap. Catholica. n. dist. Sed certè (vt ingenue loquar) nullus illorum textuum potest vlllo pacto huic sententiæ fauere. Nam illud cap. Si quis venerit, licet probet homines posse cogi ad obseruationem episcopalis statuti, non tamen probat quòd ante talis statuti receptionem aut post illius receptionem, succedente postmodum consuetudine contraria, incidant in poenam ab eodem statuto decretam. Alij textus ab eo citati (vt notum esse potest cuiuscumq; illos diligenter consideranti) nihil prorsus ad rem istam faciunt. Huius Matthæi sententiã sequitur Andreas Tiraquellus in commentariis super legem, Si vnamquam. C. de reuocandis donationibus, in verbo, Reuertatur, quum recenseret discrimina inter legem, quæ continet sententiam latam, & quæ continet ferendam, discrimine. 23.

Andreas
Tiraquellus.

Sed nec iste mellora pro se adducit quàm Matthæus. Et quod magis miror non citat Abbatem, qui (vt diximus) contrariam tenet sententiã: qui tamen Tiraquellus aliàs solet esse in citationibus tam prolixus, vt sæpè fastidium præbeat. Sed, videamus quid pro se offerat Panormitanus, vt suam sententiã merito tueri videatur. Non enim gratis & sine ratione id dixit, sed motus ex sententia, ca. Cum multa. 11. q. 8. vbi Concilium Toletanum nonum, ex cuius capite decimo sumptus est ille textus, præcipit vt filij clericorum ex detestando conubio nati, maneat in seruitute eius ecclesiæ, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt. Hæc lex (vt Panormitanus ait) poenalis est, & latam sententiam continens: per longævam tamen consuetudinem derogata est, vt est manifestum.

Respon-
sio prima

Huic argumento multipliciter respondere possumus. Primo dicendo legem illam non obligasse vnquam, quia non à generali, sed à provinciali concilio fuit condita, & fortè fuit

fuit per summum pontificem reuocata, aut per reges omnino repulsa, & minime recepta. Quod vel ex eo suspicari licet, quòd ex nulla fide digna hitoria constat illius legis vsum fuisse vnquam in Ecclesiã, nec saltem in Hispania, in qua fuit illud concilium celebratum, & pro cuius remedio fuerat illud decretum conditum. Et certè ego libentius crederem legem hanc fuisse à regibus prorsus reiectam, quia non de ecclesiasticis personis aut de rebus ecclesiasticis, sed de merè laicis decernit, & subditos regiæ potestatis sine illius culpa minuit. Nam etsi clerici sint ecclesiasticæ potestati subiecti, illorum tamen filij antequam ad ecclesiæ ministerium admittantur, seculari potestati subdantur. Cum igitur illi in seruitutem ecclesiæ traduntur, constat iniuriã per hoc seculari potestate fieri, quia sine illius culpa subditi illius remouetur ab illa. Præterea, etsi cõcedamus potestatem ecclesiasticam potuisse talem legem, regibus etiam inuitis, condere, & aliquando executioni mandatam fuisse, nihil tamen per illam contra nostram conclusionem agi potest. Quia lex illa, vt ex verbis illius facile cognosci potest, non latam sed ferendam sententiam continet. Verba enim illius legis hæc sunt. Proles autem aliena pollutione nata non solum hæreditatem nunquam accipiet, sed etiam in seruitute eius Ecclesiæ, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt, iure perenni manebunt. Hactenus verba legis. In his verbis duæ poenæ contra filios clericorum decernuntur. Prima est priuatio hæreditariæ successiõnis: & hæc per sententiam latam exprimitur. Quia licet per verbum futuri temporis poena illa statuatur, tamen quia præcedit negatio vniuersalis, conuincitur sententiam latam illic contineri, iuxta ea, quæ capite septimo huius secundi libri diximus. Secunda poena est illa, per quam eosdem clericorum filios ecclesiæ seruituti subdit. Sed hæc sententiam ferendam continet: quia per verbu futuri temporis affirmatiuè positum & sine vlla præcedenti negatione statuitur. Nam huiusmodi verbum, vt cap. primo huius secundi libri diximus, semper sententiam denotat ferendam. Etsi res est dubia, vt ibidem diximus, semper est interpretandum sententiam contineri ferendam, & non latam. Est ergo lex illa ita interpretanda, vt iudex ad

Respon-
sio
secunda.

DE PŌTEST. LEGIS POENAL.

Respon-
sio tertia

ad quem hæc res spectat, quosquam legitime cognouerit prolem esse à clerico in sacris consuetudo genitam, illam ecclesiæ seruituti adiudicet. Sed quia hæc lex poenalis potuit per sententiam laicam sicut per ferendam statui, & tunc maneret plena vis argumenti, ideo aliter ad huc & melius respondeo. Dato igitur, disputationis gratia, quòd lex illa sententiam contineat laicam, dico illam non fuisse derogatam per consuetudinem illi cōtrariam, sed quia ecclesiæ, ad quam illa filiorum seruitus pertinebat, non exigendo talem seruitutem, videtur aperte renuntiasse iuri suo. Quando autem ecclesiæ cepit non exigere illam seruitutem, nihil contra legem faciebat, aut omittebat. Quoniam lex illa non præcipiebat ecclesiæ, vt seruitutem filiorum exigeret, sed solum constituere filios illos in seruitute ecclesiæ: Quia concessione ecclesiæ data, poterat illa non exigere seruitutem illam, satis sibi esse putas, quòd parata erat recipere illos filios in seruos, quum patres offerrent illi, aut ipsimet filij seipos in seruos illi dederent. Et ita constat falsum esse quòd postea in sui fauorem Panormitanus addit, dicens ecclesiæ non exigendo contrauenire illi legi. Quia (vt dixi) lex illa non præcipit ecclesiæ vt exigat, sed solum dat illi ius & potestatem ad exigendum si velit, cui iuri illa renuntiare videtur, cum non exigat. Ex quibus aperte conuincitur, legem illam non esse derogatam per contrariam consuetudinem, sed per consuetudinem non exigendi derogatum est ius quòd ecclesiæ habebat ad exigendum. Vt autem quòd dico peritius ostendam, inspiciamus, vt supra fecimus de excōmunicatione, primam exactiōnis omisionem: quando videlicet primò neglexerit exigere alicuius filij seruitutem. Per talem omisionem nulla incipit consuetudo cōtra legem; quia etsi ecclesiæ tunc non exigat seruitutem filij, filius tamen verè erat seruus ecclesiæ. Quia si lex illa (vt supponimus) continet sententiam laicam, non indiget aliquo hominis ministerio ad illius executionem; & inde vltierius sequitur, vt antequam ecclesiæ exigat, ille filius sit ecclesiæ seruus, & ecclesiæ habeat verum illius dominium, licet nō habeat illius possessionem. Nam simile contingit, iuxta omnium opinioem, in hæretico, aut in eo qui crimen læsæ maiestatis commisit, quòd ante-

LIBER SECVNDVS. 263

antequam fiscus ab illo bona exigat, ille est priuatus dominio honorum suorum, & fiscus habet dominium illorum, quanuis non habeat possessionem. Ad eundem modum etiam tunc quādo ecclesiæ primò omisit exigere seruitutem alicuius filij clerici, ecclesiæ habebat dominium illius filij, licet non habebat possessionem. Ex quo apertissime conuincitur, quòd per illam primam exactiōnis omisionem, nulla incipit consuetudo contra seruitutis legem: quia per talem omisionem ecclesiæ nō amittit dominium illius filij clerici, quanuis (vt dixi) non acceperit possessionem illius. Et idem per omnia dicere oportet de secunda exactiōnis omisione, aut negligentia: quia eadem est ratio de secunda, quæ fuit in prima: & de tertia, quæ fuit in secunda. & sic consequenter de reliquis omnibus, quousque veniatur ad vltimam, quæ facit complementum consuetudinis, id est, quæ simul cum aliis sufficeret ad perfectam producendum consuetudinem. Nam in qualibet illarum omisionum, aut negligentiarum vsque ad vltimam, semper Ecclesiæ quanuis non exigat seruitutem filij, habet illius filij dominium. Et inde sequitur, per nullam illarum omisionem incipere cōsuetudinem contra legem, quia per nullam illarum fit, aut omittitur aliquid contra legem. cum lex illa (vt apertissime constat) non præcipiat fieri exactiōnem seruitutis, sed solum constituat ipsos filios in seruitute, quæ seruitus in omnibus illis omisionibus & negligentis (vt probatum est) semper mansit, quāuis talis seruitutis possessio (vt iam supra dixi) non fuit tradita ecclesiæ. Sed dices, Quomodo igitur lex illa suas vires adeo amittit, vt nihil profus efficere valeat, si illa neque per legem aliam, neque per contrariam consuetudinem fuit reuocata? Respondeo, legem illam esse reuocatam per tacitam ecclesiæ renuntiationem, qua iuri suo se renuntiasse ostenditur. Hæc autem iuris renuntiatio ex ipsa consuetudine non exigendi ostenditur. Consuetudo illa non exigendi ad hoc solum valet, vt per illam intelligamus Ecclesiæ renuntiare iuri suo. Quia in qualibet exactiōnis omisione aut negligentia ostendit se renuntiare dominio alicuius filij clerici, quòd sibi erat lege concessum, & legis autoritate acquisierat. Postquam tot vicibus exigere neglexerit, quot sufficiant ad efficien-

efficiendam in ea re consuetudinem, tunc aperte re ipsa declarat se renūciare iuri suo. Hac renūciatione per talem consuetudinem declarata, per ipsam renūciationem reuocatur lex, quæ filios clericorum faciebat seruos ecclesiæ. Quia ecclesia nolēte accipere filios clericorum in seruos, eō ipsa cessat lex, quæ illos faciebat seruos ecclesiæ. Nam ut quis assequatur nouum in re aliqua dominium, non satis est quod res sit illi donata ab eo, qui donare poterat, sed oportet ut ille, cui donatur, illi donationi consentiat, & illam admittat. Quia si ille non consentit donationi, & illam recuset, non acquirit dominium, quamuis alter donet. Quā igitur ecclesia per multas exactionis negligentias tacite ostendit se nolle accipere in seruos filios clericorum, statim cessauit virtus legis, quæ illos ecclesiæ seruos faciebat. Reuocatur itaque lex per tacitam ecclesiæ renūciationem; qua illa renūciatio dominio, quod lex illi concedebat. Renūciatio autē illa innotescit per consuetudinem non exigendi, quod erat illi per legem concessum. Manet igitur firma & constans nostra sententia, qua dicimus legem poenalem, quæ sententiam cōtinēt latam, nunquam reuocari per solam consuetudinem.

Alterum ego volō contra hanc meam sententiam obicere argumentum, quod magis vrgere videtur quā illud quod Panormitanus contra illam obiecit. Aliquæ sunt excommunicationis poenæ per sententiam latam à iure statutæ, quæ tamen per consuetudinem contrariam abrogatæ sunt: ergo lex poenalis sententiam latam contrariam potest derogari per consuetudinem. Consequentia est nota, & antecedens probatur per exempla illarum excommunicationum, quæ olim (ut dicitur) latæ sunt contra non reuelantes simoniam, & contra aliquos dantes pro impetranda aliqua gratia aut iustitia in curia Romana, quæ omnes, propterea quod illarum vsus recessit, omnium consensu dicuntur esse sublata. Potest etiam dari exemplum de illa excommunicatione, quæ in vltimo concilio Lateranensi sub Leone decimo sessione nona lata est contra eos qui imprimunt, aut imprimi faciūt librum aliquē sine præuia legitima examinatione libri. Ut aperte ad hoc argumentum respondeam, & clarius meæ opinionis sententia intelligatur, oportet considerare duo in huius:

huiusmodi legibus poenalibus, quæ sententiam continēt latam. Primum est id quod lege præcipitur. Alterum est ipsa excommunicatio, aut quæuis alia poena, quæ contra illius præcepti transgressorem statueretur. Si primum est sola lege humana & non diuina præceptum, prout est reuelatio simoniæ, & examinatio libri imprimendi, per consuetudinem poterit huiusmodi obligatio tolli. Ablata talis præcepti obligatione, eo ipso tollitur obligatio poenæ, quæ fuerat contra transgressionem præcepti statuta. Talis igitur obligatio poenæ non tollitur per consuetudinem, quæ sit contra solam poenam, sed per consuetudinem contra id, propter quod fuit poena statuta, & ex quo poena pēdebat. Et ut rem hanc manifestius declarem, supponō aliquem certum numerum operationum aut omissionum esse necessariam & sufficientem ad complendam consuetudinem, quæ valeat derogare legi. Sit igitur disputationis gratia tertia operatio aut omisio. Primus ego, quī librum imprimendum examinare omisit, incepit consuetudinem contra examinationem libri faciendam, sed sic examinare ex industria omittens peccauit, & per consequens fuit excommunicatus. Quia circa primum illum lex illa plenam tunc habebat obligandi potestatem, cum legislatoris potestas non penderet ex voluntate & cōsensu illius. Et idem dicendum est de secundo & tertio, qui librum imprimendum examinare sciens omisit. Nam uterque illorum sic omittendo examinationem facit contra præceptum de examinatione facienda, & peccauit: sed neuter illorum euasit excommunicationem. Ecce iam in tertio completam & perfectam consuetudinem contra examinationem librorum imprimendorum, & nondum inceptam consuetudinem contra excommunicationem. Quia (ut iam dixi) tertius qui omisit, fuit excommunicatus. Si post istos tres, alius quartus omittat examinare librum imprimendum, iam ille sic omittendo nō peccat: quia per consuetudinem quæ (ut supposui) fuit completa in præcedentibus tribus omissionibus, fuit taliter ablata obligatio præcepti de examinatione librorum, ut iam nullam habeat potestatem obligandi quorum. Tali ergo obligatione præcepti sublata, tollitur etiā potestas excommunicationis, quæ ex illa obligatione præcepti pēdebat: quia

quia excommunicatio non potest esse nisi pro peccato mortali. Iste ergo quartus est primus, qui omittens libri examinationem desit excommunicari. Et inde conuincitur excommunicationem illam à iure latam non esse abrogatam per consuetudinem contra illam solam, cum sit ille primus, qui excommunicari desinit: sed esse solam abrogatam per reuocationem præcepti, ex quo p̄debat excommunicatio. Præceptum ergo de examinatione librorum tollitur per consuetudinem non examinandi: potestas verò excommunicationis tollitur per reuocationem illius præcepti. Et hoc idem dicendum est de omnibus excommunicationibus, quæ cōsuetudine accedente sublatae sunt. Quod ergo dixi: legem poenalem, quæ sententiam continet latam, nō posse consuetudinem derogari, ita intelligi volo, ut obligatio poenæ nō tollatur per consuetudinem, quæ sit contra ipsam poenam solam. Nam si consuetudo sit contra præceptum, propter cuius transgressionem imponitur poena, poterit ipsa poena mediata tolli per ablationem talis præcepti. Sed manente obligatione præcepti nunquam per solam consuetudinem contra poenam tollitur obligatio poenæ à iure impositæ. Si tamen lex poenalis statuit poenam à iudice inferendam, poterit derogari potestas legis in ordine ad poenam inferendam per solam consuetudinem contra ipsam poenam, manente adhuc obligatione eiusdem legis in ordine ad id, propter quod imponitur poena. Ut, gratia exempli, si ad euitanda superflua & excessiua mulierum ornamenta, lex præciperet nullam mulierem portare monilia aurea, & quæ portauerit priuari illis, & insuper duodecim aureos ducatos soluere fisco: manente obligatione huius legis ad nō porrandum monilia, & manente virtute & potestate illius legis ad priuationem illorum, potest derogari potestas illius legis ad exactionem decem ducatorum aureorum per solam consuetudinem non exigendi illos.

Secunda conclusio. Si lex poenalis statuât poenam aliam quam contra reum certam & taxatam à iudice inferendam, non potest iudex sine culpa sua poenam illam remittere. Hæc conclusio multipliciter probatur. Primo ex prioratio. matu & principatu, quem lex supra iudicem, sicut supra eos,

eos, qui à iudice iudicandi sunt. Non est enim lex subiecta iudici, sed iudex est subiectus legibus, ut secundum illas iudicare teneatur, & non ex arbitrio suo: quia sæpè iudicium illius ira, aut odio, aut cupiditate, aut libidine deprauari potest. At lex postquam semel ex cōsilio, & recta ratione instituta est, nullo istorum affectuum subicitur, sed semper in eodem permanet statu: & inde euenire necesse est, ut iudex secundum illam iudicans errare non possit. Ideò Aristoteles in quinto Ethicorum cap. 4. dicit non esse permittendum ut homo dominetur, sed ratio: quia homo in suam solam vtilitatem ordinabit dominium, & fiet Tyrannus. Et libro secundo Politicorum cap. 8. iterum sic ait. Non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum quod sibi videtur, periculosum est.

Et libro tertio Politicorum rursus ait. Nihil adeò, ut leges rectè possit, debet dominari. Ille autem qui rei publicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, in iis potestatem habere debet, de quibus leges exactè cauere non possunt, ex eo, quia non facile sit generali sermone singulos casus comprehendere. Et cap. 12. eiusdem libri eandem sententiam fortius confirmat, sic inquit. Qui legem præesse debet, videtur iubere Deum præesse & leges: qui autem hominem iubet præesse, adiungit & bestiam. Libido quippè talis est: atque ira obliquos etiam agit viros optimos, qui sunt in potestate. Propter quod mens absque appetitu lex est. Hactenus Aristoteles, qui tantam tribuit legi iustæ potestatem & gloriam, ut aliter quam illa decernit, iudicare non permittat, & qui secundum illam iudicauerit, quasi Deum aut loco Dei præsentem esse pronuntiet. Et huic Aristotelis sententiæ cōsentit id, quod Pausanias Plifanactis (ut Plutarchus refert) ad quendam interrogantem cur ex prisca legibus nullam mouere aoud Spartanas liceret, quia leges, inquit, hominum, non homines legum dominos esse oportet. Ex quorum omnium sententia constat, leges esse ab omnibus seruandas, & non pro iudicis arbitrio infringendas. Peccat ergo iudex, qui poenam à lege statutam reo insignere negligit, aut illi remittit. Quia leges humanæ (ut libro primo apertissimè probauimus) obligant subditos illarum transgressores ad culpam aliquando venialem, aliquando mortalem: iuxta

Aristo.

Pausanias.
Plutarch.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

varietatem verborum quibus ille videtur, & rerum de quibus decernunt. Sicut ergo ceteri subditi peccant, quum leges in his, quæ ad eos spectant, transgrediuntur: ita etiam oportet ut iudices peccent, quum transgrediuntur leges in his, quæ illos facere oportet. Vbi autem lex poenalis sententiam ferendam continet, iudicem respicit, & non reum. & ad iudicis verba referuntur, & non ad reum. Quoniam (ut cap. 2. huius secundi libri diximus) quando lex sententiam ferendam continet, reus contra legem agens, non tenetur sibi ipsi inferre poenam, quavis pecuniaria sit, nisi postquam fuerit a iudice ad illam damnatus. Obligat autem huiusmodi lex aliquem ad poenæ inflictionem, & non reum, ergo iudicem. Ab hac tamen sententia excipere oportet eas leges, quæ ex intentione ipsius legislatoris manifestis verbis declarata, non obligant subditos ad peccatum, prout sunt statuta fratrum minorum, & fratrum prædicatorum, quæ (ut libro primo diximus) non obligant ad culpam. Et sicut non obligant subditos, ita nec eorum prælatos: & inde sequitur, ut istorum ordinum prælati remittentes reis poenas in suis statutis expressas, ex sola ratione talium statutorum non peccent. Sed ubi leges obligant ad culpam præfides perinde ac subditos, peccaret iudex qui reo poenam a lege expressam & taxatam remitteret. Et huic sententiæ fauet Augustinus, qui super illud psalmi. 77. Molæ leonum confringet Dominus, hæc ait. Iudex enim non potest nisi legibus suis iudicare. Hæc ille. Et idem dicit apertius in capitulo. In istis, quarta distinctione. Præterea, iudex remittens reo poenam a lege statutam, nocet illi, quem reus offenderat, & non reddit illi ius suum, ergo iniuste agit, & per consequens peccat. Nam ille, qui ab alio offensus est, ius habet petendi a iudice iniuriæ sibi illatæ satisfactionem. Deus enim ait se pro nobis vindicaturum iniurias nostras, & idem præcipit, ut non sumamus manibus nostris vindictam de inimicis nostris, sed omnem nostram vindictam illi relinquamus. Non vosmetipsos defendens res charissimæ (ait Paulus) sed date locum iræ. Scripsum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. At, qui vindictam a iudice petit, a Deo, cuius loco & nomine iudex præfuit, petere videretur. Nam iudex ille (ut Paulus ait) Dei minister est vindicæ in ira ei,

August.

Secunda ratio.

Rom. 12.

Deut. 32.

Rom. 13.

LIBER SECVNDVS.

ei, qui malum agit. Quæ verba interpretans Anselmus in commentariis super epistolas Pauli, ait. Ideo princeps seculi est minister Dei, ut vice eius interim ultionem faciat, & iudicium eius præfiguret. Quoniam fortia quæque crimina quæ vindicari vult Deus, non per antifites & rectores ecclesiarum, sed per mundanos iudices voluit vindicare. Et hoc sciens Apostolus, recte eum ministrum nominat, & vindicem in eum qui male agit. Hæc Anselmus. Ex quibus verbis constat eum, qui a iudice vindictam, hoc est, suæ iniuriæ satisfactionem petit, ius suum petere: & per consequens iudicem obligatum ad hoc illi reddendum. Quod si non fecerit, iniuste faciet, & iniuriam passo nocebit. Quia non reddit illi iniuriæ recompensationem, quæ est per legem statuta. Lex enim, quæ iubet punire eum qui alteri iniuriam infert, quandam per hoc reddit illi, qui est passus iniuriam, honoris restitutionem, dum punitione illa declarat iniuriatorem iniuste fecisse, & offensum fuisse iniuste iniuria affectum. Et inde euidenter conuincitur iudicem, qui poenam contra eum, qui alium offendit, a lege statutam remittit, iniuste agere, & per consequens peccare. Rursum, iudex qui reo poenam a lege statutam dimittit, etsi nemini particulari noceret, toti tamen reipublicæ, cui præest, nocere conuincitur. Expedi enim reipublicæ crimina publica puniri, ut alii poenæ timore perterriti, a vitiiis abstineant. Si autem crimen aliquod publicum impunitum relinqueret iudex, ipsa impunitate non parua aliis præberet delinquendi occasionem, quæ magnum inferret reipublicæ nocementum. Ideo Deus in lege veteri, postquam præceperat ut is, qui populum a Deo lege auertere curaret, interficeretur, & lapidibus obrueretur, statim causam huius punitionis explicans subdidit. Ut omnis Israel audiens timeat, & nequaquam ultra faciat quippiam huius rei simile. Accedit ad hæc omnia, quod iudex negligens punire reum iuxta poenam a lege statutam, punitur ipse a superiore, & aliquando eadem poena, quam lex contra reum statuerat, & ipse reo inferre neglexerat. Nam facientes & consentientes par poena constringit, ut docet Paulus sic iniquens. Non solum qui talia agunt, digni sunt morte, sed qui agentibus consentiunt.

Anselmus.

Tertia ratio.

Deut. 32.

Rom. 13.

LL 2 Con.

UNIVERSITA

Consentire autem, ut ibidem ait glossa, est tacere quum possis arguere. Ex quibus conuincitur Paulum Burgensem in additione prima super Leuitici caput vigesimum male intellexisse literam illius capituli, & iniuste reprehendisse Nicolaum Lyranum, qui iuxta veram verborum significationem literam illam interpretatus est. Et ut apertius ostendam iniustam esse Pauli Burgensis reprehensionem, operapretium erit ipsam sacram literam hic ob oculos ponere. Postquam Dominus praeceperat ut populus occideret, & lapidibus obrueret eum, qui dedisset de semine suo idolo Moloch, statim contra populum hoc facere negligentem, haec quae sequuntur, ait. Quod si negligens populus terra, & quasi parui pendens imperium meum dimiserit hominem, qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere, ponam faciem meam super hominem illum, & cognitionem eius succedam; & ipsum, & omnes qui consenserunt ei, ut fornicaretur cum Moloch de medio populi sui. Haec tenus verba sacrae scripturae. Circa quam, iodoctis & parum in sacra scriptura versatis prospicere volens, ne quid a litera longissime alienum suspicentur, admonere decreui, ut intelligant fuisse tunc apud gentes nefandam & horribilem idololatriam, qua parentes filios suos (quos hic appellat feminis nomine) demoniis sacrificabant; & hanc idololatriam hoc loco vocar fornicationem. Moloch autem erat nomen idoli, cui illud tam horredum sacrificium offerebatur. Hoc praemonito, veniamus ad sententiam Nicolai Lyrani, qui illam sacram literam interpretans, haec ait. Ex quo patet, quod illi qui debent corrigere crimina, si negligant, consentientes reputantur, & eandem poenam incurrunt. Haec ille. Quam sententiam reprehendere cupiens Paulus Burgensis in additione prima illius cap. haec inquit. Ex hac litera non habetur, quod negligentes crimina eandem poenam incurrat, sed solum si sunt consentientes. Dicitur enim in litera. Succidam; ipsum, & omnes qui consenserunt ei. Non enim dixit. Et omnes qui neglexerint, sed qui consenserint. Ex quo patet, quod negligentes licet sint digni poena, non tamen eandem poenam incurrunt sicut transgressores, nisi cum hoc sint consentientes. Haec tenus Burgensis. Quo loco non possum non mirari, quod Mathias Doring, qui Nicolai Ly-

Nicolaus
Lyranus

Paulus
Burgensis.

Mathias
Doring.

ranti

ranti patrociniū contra Paulum Burgensem suscepit, nihil hoc loco, vbi iustam habebat tutelam, pro illo respondet, cum tamen alibi iniustam sumens causam illum pro viribus tueri nitatur. Paulus Burgensis (ut ex illius verbis constat) putat non esse dicendum consentientem, nisi qui praecipit, aut consulit, aut aliquid aliud simile facit; & non qui tacet cum loqui deberet, aut qui omittit facere id quod erat facere obligatus. Quia in re illum apertissime falli conuincitur per id, quod ex glossa ad Romanos primo citauimus. Consentire est tacere cum possis arguere. Et in cap. Qui alios, de haereticis, sic dicitur. Qui alios ab errore non reuocat, seipsum errare demonstrat. Et in cap. Error. 3. dist. Error, cui non resistitur, approbatur, & veritas quum minimè defenatur, opprimitur. Negligere quum possis, perturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere. Et multo apertius est quod ait Gregorius in cap. Consentire, eadē dist. Consentire, inquit ille, videtur erranti, quum ad refecanda quae corrigi debent, non occurrit. Denique hoc ipsum aperte docet regula iuris in sexto, quae ait. Qui tacet, consentire videtur. Et certè si Paulus Burgensis diligenter (ut oportebat) literam illam sacram supra citatam inspexisset, euidenter intellexisset, eos illic dici consentisse qui fuerunt negligentes occidere hominem qui dederat de semine suo Moloch. Nam aliàs nulla illic statueretur poena contra populum illum negligentem. Quod autē sic consentientes eadem sint poena puniendi, qua facientes puniri deberent, aperte docet Paulus, qui de sic consentientibus (ut glossa ibidem interpretatur) loquens, dicit eos dignos esse morte, perinde ac illi qui mala faciunt. Et in cap. Facientis. 36. dist. dicit Ioannes Papa huius nominis octauus. Facientis culpam proculdubio habet, qui quod potest corrigere, negligit emendare. Haec ille. Si eandem habet culpam, consequens est ut eadem sit poena puniendus. Sed hoc licet semper obseruetur in iudicio diuino, propterea quod illud sit certissima & infallibilis regula: in iudicio tamen humano non seruatur perpetuo tenore, sed aliquando eadem poena, aliquando alia punit consentientes, & per consequens iudices, qui poenam a lege statutam reo infligere negligunt. Et haec poenarum differentia inde euenit, quod (ut aliàs dixi) nulla lege naturali, quae eadem est apud

Rom. 1.

LL 3

omnes

omnes, probari potest aliquod crimen esse hac aut illa pœna puniendum. Quia licet lex naturalis sit vt crimina puniantur, qua tamen pœna sint illa punienda, lex naturalis non docet. Et ideo optimè potuit lex aliquando statui, quæ iudices negligentes eadem pœna puniri præceperit, qua essent malefactores puniendi: & rursus alia, quæ aliquando iudices alios negligentes alia pœna præcipere esse puniendos. Eadem pœna punitur iudex, qui crimen punire neglexit in casibus legū hīc expressarum, videlicet. l. Nulli. C. Ne sacrum baptismum reiteretur. l. Seruos. C. Ad legem Iuliam, de vi publica. l. vnica. C. de priuatis carceribus inhibendis. l. e. Sancimus. C. de iudicis. Et in capit. Vt clericorum mores, de vita & honestate clericorum. Ex iure regni Castellæ in compilatione antiquarum pragmaticarum, pragmatica. 57. quæ est de præfectis vrbium, cap. 25. præcipitur vt iudex, qui blasphemam pœnam à lege regni decretam infringere neglexerit, eadem pœna puniatur, qua blasphemus esset iuxta legem puniendus. Sed ex his particularibus legibus non licet inferre regulam generalem, vt semper iudex negligens punire reum, sit eadem pœna puniendus, qua reus puniri debuisset. Quia inde sequeretur iudicem, qui latronem aut homicidam occidere neglexit, esse morte puniendum: quod iure humano minimè probatur. Præterea, sunt alia particulares leges, quæ iudices negligentes non eadē pœna, sed alia longè diuersa punire iubent. Nam in. l. Nemo veniantis. C. de paganis, iubetur vt iudex negligens inferre pœnam, quæ illic contra idololatrias decernitur, quinquaginta libras auri fisco reddere cogatur. Ex iure regni Castellæ iudex, qui clericorum concubinis non infert pœnam à lege eiusdem regni statutam, non punitur eadem pœna, qua illa esset punienda, sed alia longè diuersa: vt patet. l. 21. & 23. & 24. titulo tertio, lib. 1. ordinationum regaliū. Ex quibus omnibus cōvincitur falsum esse quod Felinus Hostiensis (vt ipsēmet ait) sequutus dicit in cap. Qualiter. §. Ad corrigendos, de accusationibus, iudicem negligentem semper eadem pœna esse puniendum, qua reus puniri debuisset. Quia licet in casu de quo decernitur in. l. Nulli. C. Ne sacrum baptismum reiteretur, hoc fieri præcipiatur, ex illo tamen particulari casu non licet (vt dixi)

Felinus.
Hostiensis.

dixi) colligere semper sic esse faciendum: præsertim cum argumentum ab identitate rationis (vt lib. 1. cap. 7. dixi) in legibus pœnalibus sit prorsus inualidū. Sed his ommissis, quæ occasio oblata me dicere coegit, oportet vt ad tertium principale argumentum, quo secundam conclusionem probare nitebar, meam reuocem disputationem. Nihil enim interest ad ostendendas illius argumenti vires, quod iudex reum pœna legis punire negligens eadem pœna puniatur, qua ille puniendus esset, aut alia. Satis enim est quod huiusmodi iudex semper siue eadem siue alia pœna puniri iubeatur, vt inde constet illum iniuste fecisse, & per consequens peccasse, quum pœnam contra reum lege statutam illi dimisit. Nam si illa pœna remissio non fuisset iniusta, non iuberet lex vt iudex propter illam puniretur.

Contra hanc secundam conclusionem argui potest ab exemplo Dei, qui sæpè peccatoribus pœnam, quam merentur, remittit in hac vita, quum eorum peccata dissimulat, vt vel sic eos ad penitentiam adducat. Nolo mortem peccatoris, inquit Deus, sed magis vt conuertatur & viuat. Et ipsimet peccatores hoc agnoscetes, dicunt. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Ergo iudex humanus poterit diuinam misericordiam imitari, & pœnam remittere, vt hac pietate & benignitate reum ad emendationem adducat. Sed hoc argumentum parum mouet: quia non licet in omnibus Deum imitari, præsertim in illis, quæ potestatem respiciunt. Potest enim Deus pro arbitrio suo hominem occidere, quod nullus iudex etiā si princeps sit, licitè facere potest. Deus enim omnia potest, & punire & parcere quando voluerit: quia in his omnibus supremā ille habet potestatem, ita vt quodlibet istorum propter nullā aliam causam sit iustum dicendum, nisi quia est à Deo volitum. Et ideo quia vtriusq; illorum iustitia ex sola illius pœdet voluntate, ideo vtrunq; illorum iustè facere potest. Et hoc ipsum apertè ostendit sapiens, quum ait. Disimulas peccata omnium, quia omnia potes. Ecce reddit rationem quare dissimulat & non vult aliquando punire peccata, quia omnia potest. Et inde sequitur, vt iudex humanus, quia non habet plenā potestatem, sed subditur legi, non possit pœnam à lege statutam remittere.

Ezech. 18.
Treno. 3.

Sap. 13.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

S. Thomas.
Felinus.

Est tamen hac ratione aliquod inter iudices discrimen: quod licet inferiores iudices propter defectum potestatis cum sint legibus subiecti, non possint contra legem facere: princeps vero qui supremam & plenam habet in republica potestatem, poterit in legibus suis dispensare, & per consequens poenam à lege statutam remittere, quādo hoc viderit reipublicæ, cuius curam gerit, expedire: dū modo is, qui passus est iniuriam aut damnum, velit poenam remittere. Hanc sententiam docet sanctus Thomas, 2. 2. q. 67. art. 4. & post illum Felinus in ca. Qualiter & quando. §. Ad corrigendos, de accusationibus. Sed hoc loco admonere decreui lectorem, vt bene intelligat id, quod ex sententia sancti Thomæ nunc dixi. Quoniā illæ duæ conditiones non sunt semper simul necessariae, vt princeps possit poenam à lege statutam remittere, sed aliquando vna, aliquando altera, aliquando ambæ. Quæ diuersitas oritur ex diuersitate eorum, quibus poena per legem statuta adiudicatur, & qui ex tali poenæ remissione lædi possunt. Si poena imponitur propter bonum publicum & priuatum, vt princeps talem poenam remittere possit, ambæ conditiones sunt necessariae, vt videlicet quod expediat reipublicæ talem poenam remittere, & iniuriam passus cōsentiat tali remissioni. Nam sine illius consensu princeps nō posset remittere, quia damnū sine culpa illius non potest illi inferre, nisi esset necessarium reipublicæ: quia tūc commune bonum est præferendum particulari. Si poena imposita est à lege pro solo bono communi totius reipublicæ, tunc solus princeps qui bonū commune curat, poterit poenam remittere nō expectato aut requisito alterius cōsensu, quando id reipublicæ expedire cognouerit. Si verò poena est à lege imposita, & non toti reipublicæ, sed soli particulari personæ adiudicata, princeps non poterit illam post crimen à re cōmissum remittere sine cōsensu illius, cui est per legem adiudicata, nisi (vt dixi) propter bonum reipublicæ cōmune illam remittere oporteret. Nam postquam reus crimen commisit, ille cui lex poenam adiudicauit: etsi non habeat statim dominium & ius in poena illa, habet tamen ius ad illam. Quo iure non potest princeps illū priuare sine culpa illius. Ita sentit & docet Felinus in loco proxime citato, & pro hac sententia citat

textum

LIBER SECVNDVS. 269

textum in l. Venia, C. de in ius vocado, & dicit Baldum, & Angelum, & Salicetum super textum illum idem docere. Citat etiam Dominicum in ca. Auctoritate, de privilegijs libro sexto, & Baldum in l. Rescripto, C. de precibus imperatori offerendis.

Sed nunquid ille cui poena est per legem adiudicata, poterit illam proprio arbitrio remittere? Alicui forte videbitur illum ex arbitrio suo id semper facere posse, quia quilibet potest renuntiare iuri suo, vt dicitur in ca. Statuimus, de regularibus. Sed contrarium forte alij sentient, quia talis poenæ remissio vergit in damnum totius reipublicæ, cuius interest vt crimina publica puniantur, ne alijs detur occasio delinquendi. Et ideo licet possit renuntiare iuri suo remittendo poenam, quæ sibi est adiudicata, non tamen potest iuri totius reipublicæ, cui expedit vt crimina non sint impunita. Huic quæstioni non potest dari vnica & vniuersalis responsio, propterea quod nihil est de huiusmodi re vniuersaliter lege aliqua definitum. Hoc solum potest vniuersali propositione securè dici, nunquam hanc poenæ remissionem posse iustè fieri, quando lege definitum est talem remissionem non esse faciendam. Sunt autem leges aliquæ particulariter tam ex iure communi quàm particulari, quæ huiusmodi remissionem in rebus de quibus illæ loquuntur, omnino fieri prohibent. Nam in capit. Statutum, §. Si quid autem, de rescriptis, libro 6. hæc verba habentur. Nulla eorum quibus restitutio faciendā fuerit remissio: ne vllatenus profutura eidem. Et in capit. Exigit, §. vltimo, de censibus, eodem libro, hæc verba referuntur. Nulla eis in hoc dantium remissione, liberalitate, seu gratia valitura. In quibus duobus locis apertissimè prohibetur, ne is cuius interest possit poenam remittere. Glossa in illo capitulo, Statutum, in verbo, Remissione, quærit an postquam ille recepit quod lege sibi reddi præcipitur, possit iterum donare illi à quo recepit, & dicit se credere quod possit donare. Quia (vr ait) hoc illi non prohibetur. Et postea in prædicto cap. Exigit, in fine mittit lectorem ad ea quæ dixerat in cap. Statutum, tanquam idem putet esse dicendum in vtroque. Quantum attinet ad casum illius cap. Statutum, ego libenter com-

LL § senti

sentio glossæ dicenti illum qui accepit quod iudex sibi restituit, posse illud eidem iudici posse donare, præsertim si tunc ille nullam coram eodem iudice profeceretur litem. Sed in casu alterius cap. Exigit, ego puto non esse idem dicendum, quia in hoc cap. Exigit, non solum prohibetur remissio pœnæ, sed liberalitas, & gratia illius. Donatio autem etiam non comprehendatur sub nomine remissionis, bene tamen intelligitur nomine liberalitatis, & gratiæ. In Clementina Nolentes, de hæreticis, præcipitur inquisitoribus hæreticorum, ne prætextu officii inquisitionis quibusvis modis illicitis ab aliquibus pecuniam extorqueant. Et postea hæc quæ sequuntur verba ponuntur. Quod si secus in his vel eorum altero fecerint, excommunicationis sententiæ eos subiicere decernimus ipso facto. A qua non possint absolui, præterquam in mortis articulo, donec illis à quibus extorta ferint, plenè satisfecerint de pecunia sic extorta: nullis privilegiis, pactis, aut remissionibus super hoc valiturus. Hæc in Clementina illa. In Concilio Lateranensi sub Leone decimo celebrato, in sessione nona præcipitur, ut nullus librum aliquem sine legitima examinatione præuia imprimere audeat, & tandem hæc verba ponuntur. Qui autem secus præsumperit, ultra librorum impressorū amissionem, & illorum publicam combustionem ac centum ducatorum fabricæ Basilicæ principis Apostolorum de vrbe sine spe remissionis solutione, ac anni continui exercitij impressionis suspensionem, excommunicationis sententiâ innodatus existat. Hæc ibi. In quibus verbis etiam prohibetur pœna remitti. Præter hos quatuor casus mihi non occurrit alius in iure communi, quo prohibeatur is cui pœna est reddenda, ne illam remittat. Sed ex iure speciali scio esse alias multas leges, quarum aliquas hic citari decreui, ut inde discat lector quid de aliis similibus sentire debeat. In constitutionibus scholasticæ vniuersitatis Salmanticensis editis per Martinum Papam huius nominis quintum, capit. 13. postquam præcipitur, ut quislibet doctor aut magister Cathedralis primæ legens quolibet anno faciat vnam repetitionem de materia lectionū illius anni, tandem imponitur pœna per hæc verba. Quod si non fecerit, de salario

eidem

eidem assignato & debito decem fracos ipso facto amittat, applicados vniuersitatis arce, nulla remissione eidem aliquatenus profutura. Hæc in cōstitutione illa. Et in ca. 21. statuitur pœna contra doctorem aut magistrum aut quemlibet alium studentem concubinam publice tenentem, & contra rectorem aut scholasticum, qui prædictam pœnam non mandauerit executioni, & tandem hæc dicitur. Nulla sibi aut alicui ex prædictis remissione aliquatenus profutura. Hæc ibi. Ex legibus regni Castellæ, est aliud exemplum in compilatione pragmaticarum antiquarum, pragmatica. 46. vbi fures damnantur ad septuaginta Regis cameræ applicandum. Sed quia in aliquibus oppidis ex regis priuilegio est illud particularibus personis applicatum, ideo lex præcipit, ut is cui pœna applicata est, non possit illam condonare.

In his pœnis quæ per huiusmodi leges statuuntur, censeo illum, cui pœna est per legem adiudicata, non posse illam remittere: quia hoc est illi per legem interdictum, & non potest contra legis præceptum agere. Quod autem dicitur quemlibet posse renuntiare iuri suo, tunc solum verum esse fateor, quando non fuerit lege prohibitus. Nam sicut lex prohibet aliquas personas, ut puta minores viginti quinque annis, ne donare possint, ita quum id viderit expedire, poterit prohibere alias personas ne possint remittere. In aliis autem pœnis quæ sunt alicui certæ personæ per legem adiudicatæ, in quibus nulla lex talium pœnarum remissionem prohibet, credo quemlibet posse remittere pœnam, quæ sibi fuerit per legem adiudicata. Quia in omnibus quæ diuinæ legi non repugnant, quod non est lege humana prohibitum, intelligitur concessum. Quod autem obiicitur, talem pœnæ remissionem vergere in damnum reipublicæ, cuius interest ut crimina puniantur, hoc parum mouet. Quia licet persona illa priuata cui lex pœnam adiudicauerat, eandem pœnam remittat, non propter hoc erit crimen impunitum, sicut esset si iudex qui est persona publica remitteret pœnam. Nam quædo iudex damnauit reum ad pœnam alteri soluendam, tunc puniuit eum per talem condonationem, & sic non poterit verè dici impunitus. Quod autem alius remittat illi pœnam sibi per legem & iudicem

adiudicatam

adiudicatam, nihil refert ad punitionem quæ publica sit auctoritate & non priuata. Quoniam si ille receperit poenam sibi adiudicatam, & postea donasset reo, (vt glossa sentire diximus) etiam si esset prohibitus remittere, non male fecisset, quia non erat prohibitus donare: ergo remittendo poenam quando hoc non est sibi lege aliqua prohibitum, non male facit. Quia seclusa omni prohibitione quantum ad punitionem attinet, nihil refert an poena à priuata persona cui est adiudicata remittatur, an postquam fuerit accepta, iterum illi donetur.

Ex his quæ de iudice in hac secunda conclusione dicta sunt, infero iudicem qui reo poenam remittit sine consensu illius, cui ex decreto legis erat per iudicem adiudicanda, aut non vult condemnare reum ad illam, obligari in conscientia ad reddendum illi tantum quantum erat illius poenæ æstimatio. Hoc corollarium aperte probatur per ea quæ definiuntur in capit. vltimo, de iniuriis & damno dato, vbi inter alia hæc habentur. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu aliis irrogatis opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua, siue negligentia tua euenerit, iure super his satisfacere te oportet. Hactenus verba textus. Iudex qui reo poenam alteri adiudicandam remittit, peccat, vt in secunda conclusione dictum est, & demum alteri infert, quia priuat illum comodo poenæ, quæ ex legis decreto erat illi adiudicanda, ergo obligatur illi ad restitutionem. Si vero iudex non remittit, sed negligit condemnare reum ad poenam à lege decretam, per hanc suam negligentiam infert damnum illi cui ex legis decreto poena erat adiudicanda: ergo etiam obligatur illi ad restitutionem. Eadem ratione obligabitur ad restitutionem testis, ex cuius testimonio posset conuinci reus condemnandus ad poenam alteri reddendam, si requisitus ab actore & mandatus à iudice noluit dicere verum testimonium, quando illud ex præcepto iudicis dicere tenebatur. Nam huiusmodi testis (vt re ipsa constat) damnum infert illi cui poena, qua plecteretur reus conuictus, erat ex præcepto legis adiudicanda: & hoc damnum infert non sine culpa sua, sed cum magna culpa. Quia testis tenetur reddere testimonium quando superior cui subest, illud ab eo exigit iuxta ordinem

ordinem iuris, videlicet in manifestis, & de quibus infamia præcessit. Nam de his intelligendum est, quod Augustinus ait in epistola ad Casulanum presbyterum. Vterque reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat. Hæc Augustinus, & citantur à Gratiano in cap. Quisquis. ii. q. 3. Circa hoc negotium, quod de testium obligatione nunc se per occasionem obtulit, volo referre rem gestam, de qua fui consultus, vt ad illius exemplum lector de aliis similibus censere possit. In multis regni Castellæ oppidis, lex quædam municipalis habetur regis auctoritate confirmata, qua præcipitur, vt si debitor creditori obligatione manu notarij scripta adstrictus, noluerit illi infra tempus obligationis debitum soluere, & creditor tunc petierit à iudice executionem fieri pro solutione habenda, debitor cogetur à iudice soluere integrum debitum creditori, & in poenam delicti exiget iudex ab eodem debitore insuper decimam totius debiti partem. Vt si, gratia exempli, debebat centum ducatos, cogetur reddere integros illos centum creditori, & iudicialios decem ducatos. Contigit autem in quadam huius regni ciuitate creditorem quendam petere à iudice executionem contra debitorem suum fieri, propterea, quod tempus quo ille soluere tenebatur, iam erat elapsum. Debitor autem timens & aperte cognoscens se non solum ad integrum debitum creditori soluendum, sed ad decimam insuper iudici reddendam fore cogendum, quia valde magna erat debiti quantitas, mendacium quoddam finxit, quo soluens creditori integrum debitum, à decimæ parvis poenæ quæ iudici iure debebatur, se posse eripere. Dixit iudici se non recusare solutionem, imò esse paratissimum ad reddendum quicquid creditori debebat, & se non esse in culpa propter solutionem prorogatam: sed culpam fuisse creditoris, qui sæpe rogatus ab eo vt rationem cum eo poneret, & quod suum esse confitisset, reciperet. Et vt fides huiusmodi verbis daretur, protulit tres falsos testes, qui à iudice requisiti & iuramento præuio interrogati, dixerunt se istorum omnium testes fuisse. Quo audito testimonio iudex definitiua sententia illum à culpa & per consequens à poena liberum esse pronun-

August.

pronuntiat. Quidam istorum testium postea ad cor rediens culpam suam agnouit, & penitentia ductus cupiens scire quam in se portaret obligationem, me consuluit ut a me disceret an ad aliquam restitutionem faciendam obligaretur. Cui ego respondi, debitorem illum pro quo falsum reddiderat testimonium, esse in conscientia obligatum ad reddendum illi iudici decimam debiti principalis partem, quam illi ex legis decreto soluere tenebatur, & quam iudex ab illo erat paratus exigere, & excogisset nisi debitor falso testimonio se ab illa pena liberasset. Si debitor ille hanc restituerit penam iudici, dixi testi ad nullam restitutionem illum esse obligatum iudici, sed solum Deo quem falsum testimonium offendit. Si vero debitor ille noluerit decimam quam ad iudicem iure pertinebat, illi restituere, dixi testi illum esse obligandum ad restituendum iudici integram decimam partem, quam propter testium falsitatem amisit. Nam (vt dicitur in ca. ultimo. §. ultimo, de iniuriis & damno dato) qui causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur. At falsi illi testes causam damni, quod iudici illatum est, dederunt, quia nisi illi falsum dedissent testimonium, iudex damnum illud non pateretur. Obligatur ergo illi ad integram damni satisfactionem, tanquam qui verè damnum dederunt, nisi debitor in cuius commodum damnum alterius successit, restituere velit. Et ex hac sententia possunt multae aliae similes deriuari.

Tertia conclusio. Si lex poenalis statuit penam a iudice inferendam, sed non certam aliquam aut taxatam, iudex potest aliquando poenam temperare, prout qualitas & circumstantia delicti patitur. In his enim poenis quae non sunt per legem expressae, sed iudicis arbitrio relinquuntur, oportet vt iudex semper praec oculis habeat id quod Iacobus Apostolus ait. Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam. Superexaltat autem misericordia iudicium. Et in huiusmodi poenis, quae non sunt per legem diffinitae, intelligendum est quod ait Marcus cellus iuriconsultus in. l. Respicendum. ff. de poenis. Plane inquit ille in leuioribus causis prouiores ad Ieritatem iudices esse debent. In grauioribus poenis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.

Hac

Hac ille. Quae verba de poenis, quae sunt arbitrio iudicis relictae, intelligenda esse puto, & non de aliis quae sunt per legem expressae. Hanc tamen lenitatem non potest praestare iudex post datam sententiam. Quia siue poena fuisset a lege taxata, siue illi commissa, semel sententiam dixit, iam non potest poenam per suam sententiam declaratam minuere, nisi esset in crimine haeresis. Nam in illo crimine hoc est speciale, vt definitum est in ca. Vt commissi. §. ultimo, de haeretico, lib. 6. In aliis autem criminibus solum ante datam sententiam, potest & debet iudex ex iusta causa legum seueritatem temperare, quando poena sunt illius arbitrio commissa. Sed in his poenis licet possit iudex temperare sententiam cum misericordia, non tamen potest omnem poenam remittere. Quia et si iudicis arbitrio committat poenam qualitatem & quantitatem, non tamen illi liberum relinquit vt puniat, vel non puniat. Et inde conuincitur iudicem in hac parte esse legi subiectum, & per consequens non posse totam remittere poenam, nisi forte crimen esset nimium leue & sine proximi iniuria, aut aliqua notabilis occurreret circumstantia, quae merito conuinceret poenam esse prorsus remittendam. Princeps aeternus qui (vt dicitur in. l. Princeps. ff. de legibus) non est legibus subiectus, poterit omnem huiusmodi poenam remittere, prout in secunda conclusione diximus de poena per legem taxata. Pro qua sententia est textus in capit. Nisi specialis, de officio legati, quo loco Abbas post glossam annotat hunc textum optimè huic sententiae fauere.

Sed si lex poenalis statuatur poenam aliquam certam sub distinctione, nunquid iudex poterit ex illis mitiorem semper eligere? Hanc quaestionem mouet Abbas. & respondet illi in ca. Inter caeteras, de rescriptis, vbi Cynus & Bartholomaeus secutus sic distinguendo respondet. Si verba diriguntur ad iudicem, vt puta dicendo. Puniat iudex reum hac aut illa poena, dicit optionem dari iudici, vt quam maluerit, eligat. Pro qua sententia citat. l. Si fugitiui. C. de seruis fugitiuis. Si autem verba diriguntur ad reum, tunc datur electio ipsi reo, vt in. l. Quicumque. C. eodem titulo, vbi glossa in verbo, vel viginti solidos, dicit electionem dari reo. Sed hoc vltimum dictum

Abbas

August.

Iacob. 2.

Abbas limitat, nisi verba illa passiuè dirigatur ad reum quia tunc (vt ait) non est electio danda reo, sed iudici. Nam in cap. Sicut, de Iudæis, ponitur pœna sub distinctione per hæc verba. Si quis autem huiusmodi decreti tenore cognito (quod absit) contraire præsumserit, honoris & officii sui periculum patiatur, aut excommunicationis sententia plectatur, nisi præsumptionem suam digna satisfactione correxerit. Et glossa hoc loco dicit in electione iudicis esse punire reū altera ex illis duabus pœnis, quā ille maluerit. Sed propter textum illum non erat opus, vt Abbas adderet talem limitationem priori sententiæ. Quia cum actio & passio mutuas agentis & patientis relationes includant, necessarium est vt verba passiuè prolata insinuent ipsum agentem à quo pati dicitur, cum patiens sine agente esse non possit. Verba igitur legis quæ passionem aliquam significant, potius ad agentem diriguntur quàm ad ipsum patientem, & per consequens magis ad iudicem quàm ad reum, præsertim quando actio illa à qua passio illa dependet, non potest sed soli iudici cōuenire. Tales sunt passiones illæ quæ in illo cap. Sicut, exprimuntur; quoniam (vt apertissimum est) nullus seipsum potest excommunicare, nec potest se ipsum authoritatue & per sententiam honore priuare. Quia tunc idem esset iudex & reus, imò idem esset in propria causa iudex, quod ordo rectæ iustitiæ non patitur. Et inde conuincitur verba illa proximè citata ex ca. Sicut, de Iudæis, non esse directa ad reum, sed ad iudicem, qui pœnas illas infligere debet.

AN IS QUI APVD IUDICEM PRO REO INTERCEDIT, VT PœNA PER LEGEM STATUTA ILLI REMITTATUR, PECCAT & TENEATUR AD RESTITUTIONEM FACIENDAM ILLI CUI PœNA EX LEGIS DECRETO ERAT ADIUDICANDA. Cap. XIII.

EX occasione eorum quæ in secunda præcedentis capituli conclusionem dixi, oritur quæstio non paruum aut inuilem continens difficultatem de illis qui pro reis intercedunt, vt iudices illis parcant & profus impunitos aut mitius punitos quàm leges præcipiunt, illos dimittant. De talibus merito dubitatur, an sic intercedentes peccent. Quia si iudex pœnam remittens peccat, necessario sequitur,

sequitur, vt is qui pro hac causa apud iudicem intercedit, etiam peccet. Consequentia ista ex eo est manifesta, quod nemini licet rogare alium vt faciat, quod iuste facere non potest. Nam qui sic rogat, apertè consentit factò alterius, & inde deducitur vt eiuſdem sit conditio: nis qui aliū rogat, cuius est ille alius qui precibus istius flectitur vt aliquid faciat. Ex quo euidenter conuincitur, vt si is qui aliquid facit, peccat, etiam peccet is qui illum vt sic faceret, rogauit. Nam hac de causa omnes Theologi concorditer docent consulentem esse enumerandum, inter eos qui participes sunt peccati ab alio perpetrati, ita vt consulens peccet eodem genere peccati per inde ac alius qui facit. At, rogans multo fortius vtget quàm consulens: quia rogans, præter nudum consilium quod consulens præstare solet, addit etiam preces, quæ potentissimæ esse solent, præsertim circa illum qui bene afficitur erga rogantem. Hoc solum interesse video inter consulentem & rogantem, quod consulens eo ipso quod consulit, videtur dicere bonum esse quod consulit: rogans autem non semper hoc facit, sed aliquando, etiam si dicit esse malum, petit vt fiat. Hoc tamen est illis commune quod ambo sunt efficaces ad mouendum animos aliorum. Quisquis igitur alium vt male faciat, rogat, eodem illaqueatur peccato, quo si alius id quod ab eo precibus petiuit, fecerit. Et inde è contrario, ex opposito consequentis inferendo oppositum antecedentis necessario etiam sequi oportet, vt si is qui rogauit, non peccat ille etiam qui rogatus facit, non peccet. Quod autem is qui rogat, non peccet: inde probatur quod multi sancti viri misericordia moti sæpe rogauerunt iudices vt sceleratissimis hominibus parcerent, & legum duritiam in illis non exercerent. Nam (vt alios multos qui hoc fecerunt, & quotidie faciunt, præteream) beatus Augustinus sæpe, quæ sua erat clementia, pro sceleratissimis hominibus (vt epistolæ illius testatur) iudices rogauit. Epistola siquidem, 153. Marcellinum tribunum rogat vt Donatistas, qui propter grauissima quæ commiserant scelera, digni erant morte, citra mortis pœnam puniat. Epistola 159. iterum eundem Marcellinum obsecrat vt Donatistas qui se atrocia crimina commisisse, fuerant in quæstione

August.

MM con.

confessi, poena mortis quam optimè merebantur, nō p̄nirer. Epistola 160. rogar Apringium iudicē, vt Circumcelliones grauisima scelera confessos, mitiori poena, q̄ eorum crimina exigebant, punire dignaretur. Et multa alia sanctorum virorum exempla quotidie videmus, qui pro sua mansuetudine & clementia iudices rogāt, vt sceleratis hominibus parcant, ne integro legis rigore eos puniant. Hanc quaestionem olim proposuit Augustinus Macedonius iudex Casāreus in Aphrica, vt constat ex epistola eiusdem Macedonii quae est, 13. in libro epistolarum Augustini. In qua epistola primū quaestione proposta, deinde probare nitens iniustum esse pro malefactoribus intercedere, hęc quę sequuntur ait: Quemadmodū nos possumus ex religione contendere, vt nobis quaecunq; illud crimen fuerit, dimittatur, quod vtiq; cum impunitum volumus, probamus? Et si constat non minus auctorē quam probatorem teneri in omnibus quae peccantur, certum esse nos culpae societati vinciri, quoties eū impunitum esse cupimus, qui culpae tenetur obnoxius. Tum praeterea * accedit hoc quod grauius est, nam omnia peccata videntur veniabiliora, cum is qui reus est, correctionem promittit. Verūm nunc vt mores nostri sunt, & sceleris poenam cupiunt homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere. Pro his quoque interueniendum putat sacerdotium vestrum, de quibus adeo futuri nulla spes est, vt etiam in praesenti eadē criminis ratio persequeret. Nam qui tam peruacaciter tenet propter quae crimen admittit, ostendit se vbi licentia fuerit, similia peccaturum. Ob haec igitur consulo prudentiam tuam, & hoc ambiguo quo laboro, absolui desistero, nec ob aliam causam consultum te putes. Ceterū hoc mihi propositum est, vt intercessoribus, praesertim talis meriti qualis tu es, etiam gratiam agam. Pleraque enim quae sponte facere videri nolo, ne remissio seueritatis alios armet in crimina, opto bonis intercessoribus relaxare, vt quod libens concedo, salua seueritate iudicij alterius merito videatur indultum. Hactenus Macedonius. Cuius verba tam prolixè citavi: quā mihi digna visa sunt, vt ab omnibus praesertim iudicibus legerentur. Huic quaestioni per Macedonium mota, Augustinus

hūc

nus per valde longam epistolam respondet, quae est, 14. in volumine epistolarum suarum. Sed quae ille longa & prolixa epistola tractauit, ego quatuor conclusionibus, quae totam illius sententiam complectantur, breuiter & ordinatè perstringam. Nam ex his quae ab illo Rhetoricorum more diffuse tractata sunt, nullus nisi vir doctus & disertus sit, poterit plenam huius quaestionis definitionem colligere. Vt igitur minus doctis subueniam, decreui ea quae Augustinus prolixa & diffusa disputatione tractauit, didactice, hoc est doctrinali stilo in ordinem redigere, & aliqua insuper addere, quae ad clariorem intelligentiam, & pleniorē huius quaestionis definitionem mihi visa sunt necessaria.

Prima conclusio. Nullus potest apud iudicem intercedere, vt homini scelerato tota poena per legem constituta remittatur, nisi forte pro illo roget a quo offensus est, nō vt impunitus euadat, sed vt hac ratione ostendat charitatem quam ad illum habet, vt vel sic erubescat esse inimicus. Haec conclusio iuxta hunc verborū tenorem, quo eam nunc proposuimus, non reperitur in Augustino, sed ex multis dictis & factis illius plene colligitur. Prima huius conclusionis pars probatur eo argumento, quod nos in principio huius quaestionis fecimus. Non licet rogare iudicem, vt faciat quod iuste facere non potest. At totam remittere homini scelerato poenam a lege statutā, iudici non licet: quia non esset misericordia, sed iustitiae relaxatio: & inde omnibus malis daretur occasio, vt spe plenae remissionis per intercessores obtinendae quaecunq; scelera committere auderent. Praeterea, si iudex posset propter aliorū intercessionem omnem remittere poenam, periret omnis legum auctoritas, quia non deerit ynquam qui pro quouis scelerato homine intercedat. Protegunt enim seinuicem mali. Vnde beatus Gregorius libro, 33. moralium, capite etiā, 33. ait: Quos similis actus sociat, concordia pertinacia etiam defensio peruersa consistipat, vt de facinorosis suis alterna seinuicem defensione tueantur. Sibi enim quisque metuit, dum admoneri vel corrigi alterum cernit: & idcirco contra corripientium verba ynanimiter assurgit: quia se in altero protegit. Haec Gregorius.

Conclusio
prima.

Gregori.

Ne igitur omnis legum poenaliū virtus & potestas per intercessores pereat, necesse est vt iudex ad nullius intercessionem possit totam poenam à lege decretam remittere. Et hille hoc non potest, consequens est vt nec intercessor possit pro hac re interuenire. Et hoc se sentire aperte innuit Augustinus, qui quoties per epistolas suas pro aliquo apud iudicem intercessit, nunquam rogauit vt nulla poena puniretur, sed solum vt iudicij seueritas mitigaretur. Nam in illis tribus suis epistolis quas supra memorauim, videlicet. 119. & 120. nihil aliud à iudicibus rogat quàm vt Donatistæ, & Circumcelliones qui atrociam criminū confessi fuerant, poena mortis non puniantur. Et in epistola. 14. vbi ex professo de hac re dicit, semper dicit necessariam esse criminum punitionem, quanuis non semper oporteat eam secundum legum seueritatem, sed aliquando iuxta Christianam mansuetudinem exercere. Nam circa medium illius epistolæ, postquam aliqua ratione ostenderit non esse criminum societate obstrictos, qui pro sceleratis intercedunt, hæc quæ sequuntur ait. Nec ideo sanè frustra instituta sunt potestas regis, vis gladii cognitio, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates. Hæc cum timentur, & coercentur mali, & quietius inter malos viuunt boni: non quia boni pronuntiandi sunt, quia talia metuendo non peccat (Non enim bonus est quisquam timore poenæ, sed amore iustitiæ) verum tamen non inutiliter etiam metu legum humana coercentur audacia, & vt tutâ sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frenatur facultas, inuocato Deo sanietur voluntas. Hæc Augustinus. Et postea aliquibus interpositis eandem sententiam repetens ad illius confirmationem citat Paulum ad Romanos dicentem. Principes nō sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si malum feceris, time: nō enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Et post hæc Pauli verba suam interpretationem subiungit Augustinus dicens. Hæc verba

August.

Rom. 13.

Apostoli

Apostoli vtilitatem vestræ seueritatis ostendunt. Proius de sicat dilectionem iussi sunt tenentibus debere qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia cōsule di Charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis apertissime constat illum in hac esse sententia, vt non velit omnem punitionem per intercessores excludi, sed solum vt seueritas legum temperetur. Et multa alia ad hanc rem pertinentia in illa epistola dicit, quæ in secunda conclusionis citabuntur, & ex illis veritas huius primæ conclusionis multo clarius elucescet. De hoc tamen admonere decreui lectorem, vt si illam Augustini epistolam legerit, aduertat illud ibidem ab illo dici impunitum, non quod omni prorsus punitione caret: sed quod multo mitius quàm criminis qualitas exigebat, aut quàm leges statuerant, punitur. Nam quia poena quam patitur, si ad criminis meritum comparatur, ferè nulla est, ideo crimen tale impunitum esse dicit. Alioqui sibiipso contradiceret, qui semper ostendit aliquam punitionem esse necessariam. Et hæc mea interpretatio quod sit menti Augustini conformis, ex aliis illius verbis quæ infra citabo apertissime constare poterit. Altera primæ conclusionis pars est, quod ex fonte charitatis procedere potest, vt quis roget totam poenam à lege statutam dimitti scelerato homini: vt gratia exempli, cum quis pro inimico à quo lesus est, orat ne poena vlla illi irrogetur: quia ex animo & gratis dimittit offensam cōtra se factam, & insuper orat iudicem, vt reipublice offensam illi remittat. Hic enim sic intercedens non solum non peccat, sed magno apud Deum dignus est præmio: quia hoc faciens, impleuit simul & præceptum & consilium Dei dicentis. Diligite inimicos vestros, & benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Qui sic ex charitate impunitatem inimici sui petit à iudice, non ideo peccatum impunitum esse orat, quia sibi placet: sed vt bonitate sua vincat malitiam alterius, & beneficiendo filii, cogat illum ad penitentiam peccati quo illi offendit.

Rom. 13.

MM,

Quia

Quia ergo peccatum quod inimicus commiserat, illi displicet, & illud abominatur, ideo recusat facere quod alius fecit, & non vult vindicare offensam, nec reddere illi simile malum, sed bonum pro malo. Hanc enim solam causam reddit August. Marcellino tribuno scribens epistola 13. propter quam intercedit pro Donatistis hæreticis, qui propter atrociam crimina, quæ contra catholicos se fecisse fuerant confessi, optime mortem merebatur, ut citra mortis supplicium punirentur. Sic enim ait: Pœna sanè illorum quanuis de tantis sceleribus confessorum, rogo te ut præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & propter catholicam mansuetudinem commendadam. Ipse enim fructus ad nos peruenit confessionis illorum, quia inuenit Ecclesia catholica ubi suam erga atrocissimos inimicos seruet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæcunque præter sanguinem vindicta processerit, magna lenitas apparebit. Quod etsi modo quibusdam nostris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quasi dissolutionis & negligentiae simile, transactis tamen motibus animorum qui recentioribus factis solent turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadem gesta legere atque ostendere delectabit, Hæc Augustinus. In quibus verbis duo potissimum annotare oportet. Primum est, quod dicit se ideo pro illis rogare, ut ecclesia suam erga inimicos charitatem ostendat, & luculenta bonitas illius aliis sit conspicua. Et propter eandem causam etiã rogasset omnem pœnam illis remitti, nisi crimina essent tam atrociam, ut aperte agnosceret nõ expedire reipublicæ illa esse impunita. Nam quum talia sunt crimina, & si pro illis Deû orare expediat, & sic res præmio digna apud homines forte nõ expedit pro illis quanuis inimicis sic pro illis intercedere, ut tota pœna illis dimittatur. Alterum illuc annotandum est quod ait. In tanta crudelitate quæcunque præter sanguinem vindicta processerit, magna lenitas apparebit. In quibus verbis aperte ostenditur verum esse, quod proxime antea admonui. Nam quia tanta est hæc lenitas, ideo epist. 54. hæc lenitatem vocat impunitatem. Sed hoc dimisso ad primum reuertamur, quod de intercessione pro inimicis faciendâ

gienda diximus. Nam quod hac ratione pro illis apud iudices intercedere sit bonum, ut ipsis inimicis charitas ostendatur, quatenus illi aut alij hoc exemplo prouocati iniurias dimittere discant, idem August. iterum epist. 13. eidem Marcellino de eadem re scribens ait. Ad hoc enim & mitissimi homines facinus occultatum diligenter atque insatè examinant, ut inueniant quibus parcant. Vnde plerunque necesse est, exerceatur acris inquisitio, ut manifestato scelere sit ubi appareat mansuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce constitui, non propter humanam gloriam, sed ut videant, ait dominus, bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et ideo non sufficit Apostolo mouere, ut mansuetudinem seruariemus, sed ut eam etiam notã omnibus faceremus. Mansuetudo, inquit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco. Mansuetudinem ostentates ad omnes homines. Hactenus Augustinus, qui aperte declarat quo fine & quam ob causam liceat pro inimicis apud humanos iudices intercedere.

Secunda conclusio. Quãdo merito speratur de emendatione hominis qui crimen aliquod commisit, licet potest qui hanc spem habet, pro illo apud iudicem intercedere, ut mitiori pœna quàm à lege statuta est, puniatur, præsertim si pœna per legem statuta est pœna mortis. Sed ante huius conclusionis declarationem & probationem volo admonere lectorem, ut non putet semper iudicem esse obligatum ad minuendum pœnam legis, quoties intercessor iuste pro illa intercedit. Quia iudex & intercessor valde diuersos habent fines, & circa diuersa obiecta versantur: & hinc euenit, ut quod vni licet, alteri non liceat: & quod vnus iuste petit, alius iuste neget. Intercessor siquidem, ut in plurimum, solum respicit bonum proximi pro quo intercedit: iudex verò nõ hoc solum respicit, sed totã rempublicam cuius curam gerit. Ex quo diuerso fine constat sepe euenire posse, ut intercessor ex pietate motus & proximi emendationem intendens iuste pro illo intercedat, quia sperat indulgentia illi concessa fore emendandum: iudex autem timens ne ex tali remissione incommodum aliquod eueniat reipublicæ, quam tuendam suscepit, iuste neget quod alius petit.

Mat. 5.

Philipp. 4.
Titum. 3.Conclusio
secunda.

Quæ iudicem circa inſiſtionem pœnarum facere oportet, proximè præcedenti capite diximus; nunc de iis ſolum quæ interceſſoribus licent, diſſerimus. Hac igitur admonitione præmiſſa meam hanc ſecundam conſiſtionem probo. Quilibet homo poteſt à iudice iuſtè petere vt faciat quod iuſtè facere poteſt. Iudex autem poteſt ex iuſtis aliquibus cauſis pœnam legis minuere. Ergo dum tales cauſæ adſunt, quilibet iuſtè poterit apud iudicem intercedere vt legis rigorem temperet. Quòd autem iudex poſſit pœnam à lege decretam ex cauſa iuſta minuire, omnes iuriſperiti fatentur, & probant per. l. Quid ergo. §. Pœna grauior. ff. de hiſ qui notantur infamia: & per l. Et ſi ſeuerior. & l. Si Poſſidoniū. C. Ex quibus cauſis irrogetur infamia. Si verò iudex ſine cauſa pœnā à lege decretam minueret, dicunt quidam illum effici infamem. Hoc enim tanquam rem notatu dignam annotat Felinus in capitulo. Qualiter & quando. §. Ad corrigendos, de accuſationibus: & dicit hoc idem annotaſſe Hoſtienſem in capitulo. De cauſis, de officio delegati. Et pro hac ſententia citat textum, quem dicit eſſe optimum, in l. Seruos. C. Ad legem Iuliam de vi publica. Sed miros quòd textum illum dicat eſſe optimum ad probandum regulam illam generalem. Fateor quidem legem illam inſigere pœnā infamiæ iudici, qui neglexerit punire reū iuxta eiufdem legis tenorem. Sed inde non eſt ſumenda regula, vt ſemper iudex pœnam legis inſigere negligēs, infamię notā incurrat. Nam hac ratione etiam oportet dicere omnē huiuſmodi negligentē iudicem eſſe puniendū pœnā quinquaginta librarū auri, quæ eſſent ſiſco reddendæ. Quia in. l. Nemo venerantis. C. de paganis, tali pœna iubetur puniri iudex qui pœnam in eadem lege ſtatutā inſigere neglexerit. Non tamen oportet (vt aperte conſtat) hanc pœnā omni iudici negligentī imponere: & eadem ratione conuincitur, vt non oporteat infamē reputare omnem iudicem, qui pœnam à lege decretam ſine cauſa minuerit. Nam ex ſingulari aliqua inferre vniuerſalē propoſitionē, peſſima eſt cōſequentia. Et hinc ſicut ex multis aliis rebus aperteſſimè oſtenditur vtiliſſimum eſſe iuriſperitis, ſi antequam ad iuris vtriuſq; notitiam capeſſendā accederent, dialecticā plenè nouiſſent.

Diſcere

Diſcerent enim optimè argumentari, & intelligerent ſe in his quæ non ſunt aperte definita, ſed ab eis per rationes & argumenta ex teſtibus deducuntur, ſepiſſimè falli. Ego itaq; intelligens argumentorum vim & poteſtatem, cogor propter hanc cauſam ab illis aliquando diſcedere, in his quæ non ſunt per textum expreſſum definita, nec poſſunt bona cōſequentia ab illis deduci. Et ita præſenti negotio cenſeo non eſſe dicendum infamem omnem iudicem, qui ſine cauſa pœnam à lege ſtatutam minuerit. Quia nulla eſt lex quæ hoc contra omnem iudicem vniuerſaliter ſtatuat, ſed ſolum contra illum particularem de quo loquitur prædicta. l. Seruos. Quæ autem ſint cauſæ iuſtæ, propter quas iudex poteſt minuere pœnam, explicat gloſſa in illa prædicta. le. Quid ergo. §. Pœna grauior. Felinus autem in loco proximè citato enumerat ſeptem cauſas, propter quas iuſtè poteſt iudex pœnam augere aut minuere. Sed illas omnes ſic miſcuit, & indiſtinctè poſuit, vt non diſtinxerit illas, propter quas poteſt iudex augere pœnam ab illis, propter quas poteſt minuere. Non enim omnes eidē ſeruiunt negotio, ſed aliquæ ſunt iuſtæ cauſæ ad augendum pœnam, aliæ verò ad minuendum. Ego nunc non diſſero de augmento pœnarum quæ ſunt per leges ſtatutæ, ſed de ſola illarum diminutione: & ideo eas ſolas cauſas dinumerabo, propter quas iuſtè poteſt iudex minuere pœnam à legem ſtatutam.

Prima cauſa eſt ætas vt puta ſenectus, vel pueritia. De pueritia definitur aperte in. l. Auxilium. §. In delictis. ff. de minoribus. De ſenectute dicitur in. l. Diuus Adrianus ff. de termino moto. Et præter hæc legum teſtimonia, ratio naturalis docet iuſtum eſſe vt huiuſmodi ætatibus pœna legis minuatur. Quia huiuſmodi ætates non habent tantas vires, quantas habent adoleſcentia & iuuentus: & ideo illæ non ſunt tam atrocibus pœnis puniendæ. Secunda cauſa eſt paupertas, ita vt ſi lege aliqua definita eſſet pœna pecuniaria contra alicuius certi criminis reum, & ille eſſet tam pauper vt non eſſet ſoluendo, aut data pecunia nihil aut valdè parum ſibi poſtea ad victum ſuper-eſſet, iuſtum eſt vt iudex circa iſtum talem legem tēperet, & minorem ab illo pecuniam exigat, aut proſus remittat. Pro hac re eſt textus apertus in. l. Illicitas. §. vlti. ff. de

MM 5 officio

Felinus
Hoſtienſis.

Prima cauſa propter quā iudex poteſt minuere pœnam legis.

Secunda cauſa.

Abbas. officio prædis. Quam legem Abbas in ca. Nisi specialis, de officio legati. notat tanquam singularem; & dicit eam valere ad hoc, quod propter inopiam pœna pecuniaria non commutatur in corporalem. Et in hoc casu est aliud notandum, quod ille cui propter inopiam est pœna pecuniaria diminuta, aut prorsus remissa, etiam si postea venerit ad pinguiorem fortunam, non tenebitur ad pœnam illam soluendam. Quia per inopiam illam non solum sit inanis actio ad petendum pecuniam, sed remittitur debitum, & prorsus tollitur actio. Nam verba legis vltima hoc apertissime definiunt, sic dicentia. Remissa propter inopiam multa, à prouincijs regentibus exigere non debet. Et hoc est particulare in solo debito quod contractum est ratione pœnæ, quia in debito quod contrahitur ratione mutui, aut ratione emptionis, aut venditionis, aut alia simili ratione, quauis propter inopiam debitoris cesset actio, nõ tamen ideo intelligitur esse remissum: sed quando debitor peruenerit ad pinguiorem fortunam, tenebitur soluere creditori, vt dicitur in cap. Odoardus, de solutionibus.

Tertia causa. Tertia causa esse potest doli defectus, vt puta quia non ex deliberatione aut præmeditato consilio, sed ex quodam impetu, aut subita animi perturbatione ex dolore concepta, crimen commisit. Tunc enim sicut culpa est leuior, ita ratio naturalis docet, vt pœna sit mitior. Et huic rationi naturali accedit legis decretum quod habetur in le. Absentem. §. vitimo ff. de pœnis, cuius verba quia breuia sunt & notatu digna, hic inserere placuit. Refert, inquit Vlpianus iuriconsultus, an in maioribus delictis consulto aliquid admittatur, an casu. Et sanè in omnibus criminibus distinctio hæc pœnam, aut iustam eligere debet, aut temperamentum admittere. Hæc Vlpianus. Et propter hanc causam iustum esse puto, vt ille qui se defendendo, alium occiderit, quauis aliter se defendere potuisset, mitiori pœna puniatur quàm illa quæ per leges contra homicidas statuitur. Quia etsi hominem occidit, & sic occidendo peccauit, id tamè non ex consilio & deliberatione, sed ex passione quadam fecit, vt potè ab illo prouocatus ad iram. Hanc tertiam causam, quã nos dicimus doli defectum, Felinus nõ enumerauit quum iustas causas mutandæ

tandæ pœnam legis, recenser. De qua re non possum non mirari cur illã omiserit, cum tam manifestã in se habeat rationem, & tam aperta sit lex quæ illi patrocinetur.

Quarta causa esse potest consuetudo quæ non sit mala: ita docet Abbas in cap. Ea quæ, de statu monachorum. Et pro hac sententia citat textum in ca. Cum contingat, de foro competentis, & cap. Inquisitionis, de accusationibus. Sed si consuetudo esset mala, vt puta quia imponit nimis leuem aut nimis grauem pœnam, dicit talem consuetudinem non esse iustam causam ad minuendum pœnam legis. Et hanc talem malam cõsuetudinem dicit reprobari in prædicto capit. Ea quæ. Et certè si consuetudo non est mala, ratio naturalis docet, vt per illam possit pœna legis minui. Quia si consuetudo potest in alijs derogare legi, consequens est, vt etiam possit derogare in pœna à lege statuta. Si lex statuit, vt qui sacrilegium cõmittit, soluat triginta libras argenti, & longæua consuetudine seruatum sit, non solui, nisi decem libras, ipsa consuetudo cogit iudicem, vt legis seueritatem temperet nõ exigendo à sacrilego nisi decem libras.

Quinta potest esse causa iusta minuendi pœnam à lege statutam, si iudex qui pœnam infligere debet, non habet potestatem infligendi pœnam legis. Vt gratia exempli, si quis laicus commississet crimen, cui debetur ex legis decreto pœna mortis, & iudex qui illum damnare debet, est in sacris constitutus, non debet illum pœna mortis, sed alia mitiori pœna punire: quia iudici ecclesiastico sententiam sanguinis dicere non licet. Et pro hac sententia est textus apertissimus in capitulo, In Archiepiscopatu, de raptoribus. Ex quo textu colligitur vnum singulare etiam notandum, videlicet, quod iudex delegatus potest minuere pœnam legis, quod alias non contingit, vt notatur per Ioannem Andream in cap. De causis, de officio delegati. In casu autem illius capituli. In Archiepiscopatu, Archiepiscopus ille delegatus à rege Siciliae non poterat damnare ad pœnam mortis, ideo dicitur illi vt pœnam mitiorem imponat.

Alias causas refert Archidiaconus in cap. penultimo, distinct. 22. & in capitu. Innocens. 22. questione. 4. sed eas omnes ex industria hic enarrare omitto, propterea quod præ-

Quarta causa.

Quinta causa.

præsenti negotio non conueniunt. Nam ego impræsenti-
 arum de illis solis causis dissero, propter quas licet iudic-
 ei pœnam legis minuere. Pœnæ autem, de quibus in præ-
 dictis locis Archidiaconus disserit, nō mitigantur per iua-
 dicem, sed per alias posteriores leges, quæ priorum legum
 rigorem temperant. Aliæ etiam sunt causæ ad augendum
 pœnam legis, sed quia præsentis argumento non seruiunt,
 ideo illas omnes prætermitto. Sed in omnibus istis causis
 hoc aduertendum est, eas tunc solū esse iustas ad minuen-
 dum pœnam legis, quando lex ipsa non exprimeret, nul-
 lam aliam debere pœna imponi: aut manifesta prohibi-
 tione prohiberet pœnam mutari, prout dicitur in cap. Su-
 per eo, de raptoribus. Tunc enim nō liceret legem trans-
 gredi pœnam mutando. Declaratis igitur causis, propter
 quas iustè potest iudex pœnam legis minuere, opus est vt
 ad susceptum argumentum, quod nobis præbuit occasio-
 nem prædictas causas dinumerandi, disputationem nos-
 tram reuocemus. Iudex potest (vt modò ostendimus) ex
 iustis causis pœnam legis minuere: ergo alius iustè pote-
 rit illum rogare, vt aliqua iusta causa accedente pœnam
 legis temperet, prout nostra secunda conclusio definit.
 Præterea, is qui pro alio apud iudicem intercedit, vt per
 indulgentiam à iudice impetratam, illum à peccato con-
 uertat, magnum opus charitatis facit, videlicet cōuertere
 peccatorem à peccato, & illum emendare. Qui conuertit
 fecerit peccatorem, inquit Iacobus Apostolus, ab errore
 viæ suæ, saluabit animā eius à morte, & operit multitudi-
 nem peccatorum. Intercessor ergo, qui pro illo, quem spe-
 rat à peccato conuertendum, intercedit, non solū hoc
 faciendo non peccat, sed potius meretur. Hoc tamē tunc
 solum verum erit, quando ille hac potissimum intentio-
 ne pro illo orat, vt per impetratam à iudice pœnæ dimi-
 nutionem, illum à peccato conuertat, & meliorem faciat.
 Multum enim interest, quo sine res hæc agatur. Nam li-
 cet intercessor speret alium de crimine emendandum, si
 tamen ille non ideo intercedit vt emendetur, sed vt ma-
 lum aliquod per illum postea operetur, iniustè faciet: nō
 tamen quia intercessio ex se mala sit, sed quia ad malum
 finem ordinata. Rursum, ad huius conclusionis proba-
 tionem sunt multa Augustini testimonia, quibus ille

Iaco. 5.

apoc.

apertissimè docet, quid & qua intentione apud iudicem
 pro sceleratis hominibus intercedendo petere oporteat.
 Nam in illa epistola. 54. respondens argumentis, quæ Ma-
 cedonius per epistolam suam obiecerat, & reddens cau-
 sas iustæ intercessionis, ait. Ideo quippè, quantum facul-
 tas datur, pro peccatis omnibus intercedimus, quia om-
 nia peccata videntur veniabiliora, quum is, qui reus est,
 correctionem promittit. Hæc tua est, hæc & nostra senten-
 tia. Nullo ergo modo culpas quas corrigi volumus, ap-
 probamus: nec quod perperam committitur, ideo volu-
 mus impunitum esse, quia placet: sed hominem misera-
 tes, facinus autem seu flagitium detestantes, quanto ma-
 gis nobis displicet vitium, tãto minus volumus inemen-
 datum interire vitiosum. Hæc Augustinus. In quibus ver-
 bis id aduertere oportet, quod supra in prima conclusio-
 ne admonui, impunitum hoc loco ab Augustino nō dici
 quod nullo modo puniatur, sed quod non iuxta legis se-
 ueritatem puniatur. Nam post hæc illius verba, quæ modò
 citauimus, paucis interiectis subdit. Morum porro corri-
 gendorum nullus alius quàm in hac vita locus: nam post
 hanc quisq; id habebit, quod in hac sibi meret conquiserit.
 Ideo compellimur humani generis charitate interuenire
 pro reis, ne istam vitam sic finiant per supplicium, vt ex
 finita non possint finire supplicium. Hæc ille. Et in his
 verbis id annotare oportet illum dicere hoc solū roga-
 re pro reis, ne mortis supplicio puniantur. Non enim om-
 nem, sed solam mortis excludit pœnam, & ob eam solam
 causam vt per huius indulgentiæ medium illi emenden-
 tur, & sic mortem æternam euadant. Et postea disserens
 quomodo Deus parcat peccatoribus eorum peccata dissi-
 mulans, & quomodo sic dissimulando (vt Paulus ait)
 per patientiam suam adducit eos ad penitentiam, hæc ait.
 Ad hanc volumus adduci pro quibus interuenimus, non
 eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nam quosdã,
 quorum crimina manifesta sunt, & vestra seueritate libe-
 ratos, à societate tamen remouemus altaris, vt peniten-
 do placare possint, quem peccando contempserant, seque
 ipsos puniendo. Nam nihil aliud agit, quem veraciter pe-
 nitet, nisi vt id quod malè fecerit impunitum esse non si-
 nat. Eo quippè modo sibi nō parcenti ille parcat, cuius al-

August.

tunt

tum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Hec Augustinus. Et post multa in eadem epistola dicens iustam esse potestatem gladii, & punitorem, qua per talem potestatem mali feruntur, statim subdit. Sed huic ordinationi rerum humanarum contrariae non sunt intercessiones Episcoporum. Imò verò nec causa nec locus intercedendi vllus est, si ista non essent. Tanto enim sunt intercedentium & parcentium beneficia gratiora, quanto peccantium iustiora supplicia. Hæc ille. Si Episcopi intercederent vt reus omnis profus remitteretur poena, cõtrarie proculdubio essent episcoporum intercessiones potestati regis. Verum quia non omnem, sed aliquam poenam remitti petunt, ideo Augustinus censet non esse contrarias, sed idem sentientes, veluti misericordia puniens, & iustitia parcens. Nam hoc ipse postea aliquibus interiectis declarat, sic dicens. Prodest ergo & seueritas vestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra: prodest & intercessio nostra, cuius ministerio seueritas temperatur & vestra. Non vobis displiceat quòd rogamini à bonis: quia nec bonis displicet quòd timemini à malis.

Rom. 13.

Nam hominum iniquitatem etiam Apostolus Paulus nõ tantum de iudicio futuro, verum etiam de potestatibus vestris secularibus terruit, asserens & ipsas ad dispensationem diuinæ prouidentiae pertinere. Hæc Augustinus. Et citantur hæc vltima verba à Gratiano in cap. Prodest. 23. qu. 5. Et post pauca iterum denique. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio cõtemnatur: quia plectendo & ignoscendo & hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Hactenus Augustinus. In quibus verbis id, quod in duabus præcedentibus conclusionibus diximus, complexus est. Dicit enim non esse dandam integram poenæ remissionem, sed plectendo & ignoscendo bene tunc agi. Dicit etiam quo fine vtrunque agere oporteat: quia vt vita hominum corrigatur. Nam hac ratione intercessor intercedere, & iudex punire simul & parcere debet, vt reus corrigatur. Et quia post mortem non est corrigendi locus aut tempus, ideo hoc solum petit, & pro hoc solo intercedit, & intercedendum esse docet, vt is, de quo spes emendationis habetur, quãuis cruetur, an morte dignum comuniferit, mortis poena non puniatur.

fiatur, vt tempus illi ad poenitentiam & emendationem concedatur.

Sed forte contra hanc nostram secundam conclusionem quis arguet non esse licitum intercedere, ne poena mortis puniatur reus ille, qui dignus est illa. Quia talis intercessio sub tam grauibus penis est per legem interdicta, vt ex ipsis penis, iuxta ea quæ lib. 1. cap. 5. diximus, facile constet prohibitionem illam obligare ad culpam mortalem. Nam in. le. Quisque cum militibus. C. Ad legem Iuliam maiestatis, Imperatores Honorius & Archadius postquam graues poenas statuunt contra eos, qui coniurationem contra principem fecerint, aut dederint vel susceperint iuramentum de morte, non solum imperatoris sed etiam virorum illustrium, & senatorum, hæc quæ sequuntur addunt. Denique iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint. Hoc imperatores illi. Quæ verba citantur à Gratiano in ca. Si quis. 6. qu. 1. Ecce vides poenam infamiae intercessori impositam, quæ non nisi pro peccato mortali inferri potest: & inde videtur colligi, vt qui sic intercedit, mortaliter peccet. Hoc tamen argumentum parum nos mouet, quia etsi lex illa ab imperatoribus illis condita quoad forum exterius aliquid valeat, quoad forum tamen secretum, quod ad conscientiam spectat, nihil profus valeat. Non enim potest imperator prohibere, ne quis opera charitatis & pietatis faciat. At rogare pro reo vt ille remissione data postea dignam faciat poenitentiam, & emendationem suscipiat (vt in principio huius secundæ conclusionis ostendimus) opus est charitatis: non potest ergo Imperator prohibere ne fiat. Deus permittit, & (vt verius dicam) præcipit aut consulit vt oreinus pro iis qui illum offendunt: & Imperator non permittet se orari pro illis à quibus offensus est? Diligite inimicos vestros (ait Christus redemptor noster) benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Qui proximum persequitur, Deum proculdubio offendit: Deus ergo præcipit, aut consulit vt illum oremus pro illis à quibus offenditur. Cur ergo nõ patietur Imperator se rogari pro illis à quibus offensus est? Nonne Deus maior est Imperatore?

Mat. 5.

Nonne

Nonne offensa contra Deum est multo maior offensa contra imperatorem? Sed ne legem illam omnino iniustam esse accusemus, & Imperatores de nimia arrogantia aut severitate notemus, in eorum exaustratione dicimus, ideo tales intercessiones ab eis merito prohibiti, quia non possunt cognoscere corda intercessorum, & ideo nescire possunt qua intentione pro aliis interueniant, an videlicet ut illi emendantur & dignam Deo pro suo peccato satisfactionem reddant, an vero ut amplius laedere possint. Et quia eorum intentio cognosci non poterat, in tam atrocis criminis detestationem & horrorem potuerunt omnem intercessionem prohibere. Deus autem qui optime corda omnium intuetur, non solum non prohibet, sed precipit aut consulit ut illum oremus pro peccatoribus qui illum offendit. Hac igitur ratione moti admittimus prohibitionem illam quae continetur in praedicta lege. Quisquis cum militibus, esse iustam: sed non inde trahenda est consequentia vniuersalis ad omnia crimina, ita ut in nullo crimine pro reo intercedere liceat. Non est enim aequum ut eadem de omnibus criminibus ratio habeatur. In illis igitur criminibus, in quibus lex intercedere prohibet, fateor non esse licitum pro reis intercedere, praesertim apud homines, qui corda non possunt agnoscere. In aliis vero criminibus, ubi nulla est prohibitio, ipsa intercessio hac ratione intelligi potest esse concessa, quod non est prohibita. Praeterea, contra eandem secundam conclusionem arguitur ex prohibitione diuina: quia non solum homo, sed etiam Deus aliquando prohibet orare pro peccatoribus. Nam quia filii Israel idola colebant, ideo iratus Dominus ait Hieremiae prophetae. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem & orationem. In quibus verbis videtur Dominus prohibere Hieremiam ut non oret pro populo Israel, qui idola colebat, & inde propter eandem rationem videretur colligi, ut pro nullo homine idola colente sit orandum. Et inde vitra sequi videretur, ut pro nullo tali sit apud homines intercedendum. Respondeo, illa verba domini ad Hieremiam non dicunt prohibitionem, sed solum admonitionem, quod ex his quae sequuntur, apertissime constat. Nam causam reddens cur non debeat pro populo illo orare,

Hier. 7.

orare, ait: Quia non exaudiam te. Admonet igitur illum, ut pro illo populo non oret, ne tempus in tali oratione terat, cum talis oratio nihil sit profutura illi, pro quo rogaret. Quod si adhuc contendat quis in illis Dei verbis, non solum admonitionem, sed praecipitum aut prohibitionem manifestari, nolo super hac re contendere cum illo, sed dico Deum talem orationem prohibuisse, quia populus ille in suo peccato persistebat adeo obstinatus, ut de emendatione illius nulla iam haberetur spes. Et iuxta hunc sensum interpretatur locum illum beatus Hieronymus, sic dicens. Ne videatur rogans Propheta non impetrare quod postulat: praecipit Deus, ne pro populo peccatore, & nullam agente poenitentiam deprecetur. Haec Hieronymus. Ex cuius interpretatione constat, nihil contra meam secundam conclusionem agere, quod Deus Hieremiae prophetae prohibuerit orare pro populo: quia mea secunda conclusio tunc dicit licere pro reo intercedere, quando de illius emendatione speratur, ut puta quia illum de peccato poenitet, & emendationem promittit, quorum neutrum in populo illo tunc erat.

Hieron.

Tertia conclusio. Quando reus aliquis emendationem recusat, & sic est induratus in peccato quod commisit, ut de illius correctione merito desperatur, non licet orare pro eo, etiam si sit mortis paria plectendus. Haec conclusio sequitur ex alia proxime praecedente. Nam si hac sola ratione (ut pluribus Augustini testimoniis in secunda conclusione probaui) licet pro reis orare, ut illi corrigantur, ergo quando merito de illius correctione desperatur, non licebit pro illis orare. Praeterea, iudici non licet talibus reis parcere, ergo nec intercessori licebit pro talibus intercedere. Consequenter ista est nota ex illo, quod a principio huius capituli probaui, rogantem pro alio eiusdem esse conditionis, & meriti, cuius est ille, qui precibus eius motus aliquid facit. Quia qui rogat (ut ibidem diximus) potentior est caeteris paribus, quam qui consulit. Antecedens probatur per ca. Facientis. g. distinctione. Nam qui tali in peccato obstinato parceret, non misericors, sed potius crudelis diceretur. Ecclesia enim Christi sponsi sui leuitatem imitari cupiens, etiam circa multos sceleratos viros mansuetudinem suam ostendat, circa illos tamen, de quor-

Conclusio
tertia.

NN

FINIS

rum emendatione desperat, seueritatem exercet. Nam ob hanc causam hereticum relapsum iudicio seculari tradit ab illo damnandum: quia censet illum indignum, cui amplius venia concedatur, propterea quod de illius emendatione desperat. Propter eandem causam clericum incorrigibilem tradit etiam potestati seculari ab illa iudicandum, quia cum incorrigibilem esse agnoscat, venia indigni esse iudicat. Nullus ergo pro aliquo intercedere debet, ut venia illi concedatur, quem Ecclesia venia indignum esse iudicat. Rursum, Deus etsi pietissimus sit, & sepe peccata hominum disimulet propter poenitentiam, non tamen vult ut rogemus illum pro iis, qui in peccato persistunt, & emendari nolunt. Vult quidem Deus orari pro peccatoribus, ut ipse dignetur illis poenitentiam inspirare, & ad illam faciendam iuuare: non tamen vult deus rogari, ut illis non poenitentibus & in peccato persistentibus parcat. Nam qui sic Deum oraret, iniuriam illi faceret, putans illum tam remissum ut peccatoribus obstinatis indulgere, & mala impunita relinquere velit. Verbar, inquit Iob, omnia opera mea, sciens quia non parceres delinquenti. Quae verba interpretans Gregorius in moralibus ait. Delinquenti dominus nequaquam parcat: quia delictum sine vltione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se poenitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcat: quia nullatenus sine vindicta relaxatur. Hae Gregorius. In iustum ergo a Deo peteret, qui illum oraret, ut peccatorem in peccato obstinatum sine vlla sui peccati vltione impunitum relinqueret. Nam propter hanc solam causam (ut in praecedenti conclusione ex Hieronymi testimonio probauimus) Deus praecipit Hieronimo prophetae, ut non oraret pro populo Israel, quia in suis peccatis perseuerabat, & emendari volebat. Si Deum, qui pietissimus & summè potens est, orare non licet, ut parcat illi, qui in peccato perseuerat, multò minus licebit intercedere pro tali apud iudicem humanum, qui hanc non habet potestatem, ut tali peccatori parcere possit: praesertim quum iudex humanus precibus sancti possit ad iniustum aliquid faciendum. Et haec conclusio etiam est ex mente Augustini in illa epistola quinquagesima quarta, ubi sic ait: Plurimum

Iob.
Gregor.

August.

autem interest, quo animo quisque parcat. Sicut enim est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, ut exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelè verius dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obstinatissimè de serpentibus ludere? Quis autem non misericordem qui talia prohibens, contemptorem verborum verberibus emendauerit? Et ideo non vsque ad mortem protendenda est disciplina, ut sit cui prodesse possit. Hae Augustinus. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, quod ait, crudelè esse eum, qui puero in malo obstinato parcat: & misericordem, qui verberibus emendat. Crudelis ergo censendus est intercessor, qui pro peccatore in peccato obstinato interuenit ut non puniatur: & misericors est, qui petit illum puniri, ut punitus emendetur. Et post aliqua in eadem epistola, postquam de illis, quorum emendatio speratur, disseruit, de quibus nulla emendationis spes merito haberi potest, haec quae sequuntur, ait. Quod si tanta est peruersitas & impietas, ut ei corrigenda nec disciplina possit prodesse nec venia, à bonis tamen intentione atque conscientia, quam Deus cernit, siue seueritate, siue lenitate, non nisi officium dilectionis impleatur. Quod autem in epistola sequitur, ubi dicit: Verum nunc ut mores nostri sunt, & sceleris poenam cupiunt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere, pessimum hominum genus commemoras, cui poenitendi medicina omnino non prodest. Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit non redditur, non agitur poenitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed (ut dixi) cum restitui potest. Hae Augustinus. Ex cuius verbis constat illum in hac esse sententia, ut nec iudex possit poenam aliquam remittere, nec intercessor pro illa remittenda iudicem rogare, quando is, pro quo rogatur, non vult recedere à peccato, propter quod est insignenda poena. In eadem sententia est beatus Hieronymus, imò Paulus in epistola ad Philemonem, quam idem Hieronymus interpretatur: & in qua Paulus Philemonem rogat pro Onesimo seruo illius fugitiuo, qui fugiens, aliqua rei domesticae ipsius Philemonis surripuerat,

Hieron.

& illa omnia luxuriose viuendo prodegerat. Sed postea Paulum Romæ & in vinculis prædicantem audiens, credidit in Christum, & ab eodẽ Paulo baptizatus dignam fecit penitentiam, qua veterem vitam adeo renouauit, vt de illius conuersione ipse Paulus dignatus sit reddere testimonium. Pro hoc itaque Onesimo seruo ad Philemonem illius dominum epistolam scripsit Paulus per eundem Onesimum missam, in qua pro illo intercedit Paulus hæc inter alia dicens: Gaudium enim magnũ & consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu, imperandi tibi quod prodest propter charitatem, magis obsecro, cum sis talis vt Paulus frater, nunc autem & vincus Iesu Christi. Obsecro te de meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo: qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & tibi & mihi utilis est, quem remisisti tibi. Tu autem illum, id est, mea viscera suscipe, quem ego volueram tecũ detinere vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelij. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vt non quasi ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Hactenus Paulus. Super hæc Pauli epistolam Hieronymus valde luculentam edidit interpretationem, & inter alia interpretans verba illa: propter quod multam fiduciam habens, &c. hæc ait.

Hieron.

Quantum igitur ad peccatũ & ad facinus pertinet, quod Dominum læserat, veniam non meretur: quantum verò ad Apostoli testimonium, qui scit eum plenè esse conuersum, grandi pondere premitur qui rogatur: vt qui è seruo fugitiuo atque raptore, minister Apostoli factus erat (Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium nisi euangelij Iesu Christi?) iam non quasi à Domino, sed quasi à cõseruo, & coeuangelista, ignoscatur ei, qui seruus esset Christi, similiter & minister. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis constat Onesimum illum, si in peccato perseuerasset, fuisse indignum, cui venia concederetur, & per consequens vt pro illo rogaretur: post penitentiam verò & melioris vitæ conditionem, dignum esse effectum vt pro illo rogaret Paulus, & veniam impetraret. Et certè si Pauli verba diligenter inspiciantur, hoc ipsum apertè declarant: quoniam pro Onesimo seruo intercedens, non

refert

refert serui ætatem longæuam, aut ægritudinem, aut multos labores in fuga perpestos, sed solum offert serui conuersionem, tanquam illius emendationem, vt ex fugitiuo seruo & fure sit factus minister Apostoli in vinculis existentis.

Quarta conclusio. Nullus licitè potest pro reo intercedere, vt illi venia concedatur, quando ex veniæ concessione proximo damnum inferitur. Potest enim in multis casibus proximus lædi in pecuniis aut aliorum similibus bonorum possessionibus ex hoc solo quòd reo parçitur, & pœna, qua dignus erat, illi remittitur. Si pœna, qua reus iuxta legis præceptum puniendus est, sit per eandem legem Petro ad iudicatum, & iudex precibus alterius inclinatus, reo pœnam illam remitteret, Petrus ex tali pœnæ remissione læderetur. Quia id quod lex illi concesserat, sine culpa illius auferretur ab eo. Idem contingeret, si fur aliquis surripisset à Petro aliquam auri aut argenti quantitatem, aut mutuo eã à creditore accepisset, & postea captus diceret se nihil habere ad restituendum furtum, aut ad reddendum mutuum, & ob hanc causam iudex ab intercessione alicuius victus illum liberum abire sineret. Nã ex tali dimissione apertè læditur Petrus, si fur ille habet vnde restituere aut reddere possit. Et nisi manifestis indicijs illius inopia demonstrari possit, semper de fure præsumendum est, illum negare quod furto surripuit. Quia (vt dicitur regula octaua de regulis iuris in sexto) Semel malus semper præsumitur esse malus. In his aut alijs similibus casibus, in quibus proximus læditur, si reo pœna remittitur, non potest aliquis pro reo intercedere vt pœna illi remittatur aut minuatur. Quia cõsi pro reo intercedere sit aliquando opus charitatis, & pietatis non tamen quando per talem intercessionem alter læditur proximus. Qui enim verã vni vult exhibere pietatem, oportet vt illam sine alterius dano impendat, ita vt non sit vni miseris cor, & alteri crudelis. Nam (vt ait Paulus) non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Malum quidem est proximum lædere, hoc ergo facere nõ licet, vt hac via alteri proximo charitatem aut pietatem exhibeamus. Qui præcipit nobis vt proximum diligamus, non vnum aut

NN 3

alterum

Conclusio
quarta.

Rom. 3.

alterum tantum dixit, sed omnem. Non minus obligatur quisque diligere proximum, qui læditur: ex indulgentia reo concessa, quam ipsum reum, & inde sequitur, ut etiam obligetur non intercedere pro reo, ne si id, quod pro illo petit, impetrauerit, alterum proximum lædat. Præterea, Iudex (ut in proxime præcedenti capite probauimus) non potest remittere aut minuere poenam reo, si inde alius læditur proximus, & si contra ius remitteret, peccaret & obligaretur in conscientia ad plenam damni restitutionem alteri faciendam. Ergo is, qui pro huiusmodi reo intercedit, etiam peccat & obligatur ad restitutionem damni illati perinde ac iudex. Consequentia ista probatur per ea quæ in principio huius capituli diximus, ubi aperte ostendimus rogantem tantumdem valere ad mouendum animum alterius & plus quàm consulentem. At de consulente omnes Theologi concorditer sentiunt illum esse obligatum restitutioni perinde ac ille, qui consilio eius persuasus, intulit alteri damnum. Nam inter multos, quos cum fure currentes aut participantes dicunt, etiam consulentem enumerant. Et hæc omnia aperte probantur per cap. finale, de iniuriis & damno dato. §. ultimo, ubi hæc verba habentur. Qui occasionem damni dat, ipsum damnum dedisse videtur. Sed quod de intercessione dixi, tunc solum intelligendum esse volo, quando iudex non remisisset poenam, nisi fuisset ab intercessore attractus & allectus. Nam si iudex fuisset absque alterius precibus facturus, quantum intercessor pro huiusmodi poenæ remissione rogans peccet, non tamen obligatur ad illius damni restitutionem, quia tunc ipse non est occasio illius damni.

August.

Et hæc sententia pluribus Augustini testimoniis comprobatur. Nam in illa epistola 54. postquam dixerat penitentiam non agi, sed fingi, si res aliena, quæ malè & cum peccato ablata est, non restituatur, cum restitui potest, hæc quæ sequuntur adiungit, Plerumque enim qui aufert amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse malè viuendo, nec aliud habet vnde restituat. Huic certe non possumus dicere, redde quod abstulisti, nisi cum habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas quia etsi non est vnde luat ablatam pecuniam, merito tamen,

men, dum eam per molestias corporales redhibere compellitur, peccati, quo malè ablata est, poenas luit. Sed iniuria manum non est etiam pro talibus intercedere, tanquam pro reis criminum. Non ad hoc ut minimè restituant aliena, sed ne frustra homo in hominem faciat, ille præsertim, qui iam remisit culpam, sed quærit pecuniã, etsi fraudari metuit, non expetit vindicari. Hæc Augustinus. Et paucis interpositis subdit. Sed pro istis magis apud eos, qui repetunt, quam apud eos, qui iudicant, intercedere conuenit, ne ipse videatur auferre, qui cum habet potestatem, non cogit reddere, quãuis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ne amittat humanitatem. Illud verò fidentissimè dixerim, cum qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se cõsugientem quantum honestè potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. Hæc Augustinus. Et post aliqua iterum ait. Ad summam igitur neque apud tales, si qui reperiuntur qualem te esse gaudemus, neque apud ipsos, qui magno studio aliena ac nihil profutura, multoque etiam periculosa ac perniciosam petunt, neque apud cor meum, cui testis est Deus, ausim dicere, sentire, decernere, interueniendũ esse pro aliis quo, ut quod scelere abstulit, sceleris impunitate possideat. Sed ut remissa iniuria, quod iniuriose abstulit, reddat, si tamen habet quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis constat, pro quo reo, & quando, & quantum intercedere liceat.

AN REVS EXCVSETVR PER
ignorantiam à poena per legem statuta.

Cap. XIII.

Postquam in duobus præcedentibus capitulis declarauimus quando & quomodo reus possit ex iudicis arbitrio & potestate à poena per legem statuta iuste eripi: nunc iam opus est ut disseram de circumstantiis delictorum, quæ merito possunt delinquentes à poena legis liberare. Et primò de ignorantia disseram, deinde de criminis occultatione: quoniam hæc duæ solæ sunt, quæ aliter quam videntur præstare posse poenæ excusationem.

NN 4

V3

Vt autem de ignorantia certam aliquam sententiam redere valeam, oportet prius annotare multiplicem esse ignorantiam, multiplicemq; poenam. Poena quidem, quæ ad præsentem spectat disputationem, duplex esse potest: vna est quæ propter peccatum & ad illius punitionem statuitur, & hæc est, quæ soia (vt alijs dixi) verè & propriè dicitur poena. Altera est, quæ non propter peccatum, sed propter aliquam iustam causam statuitur, & insigitur, prout est irregularitas, interdictum, indignitas ad sacerdotium, aut præstationem, quas omnes frequenter sine peccato, quanuis nõ sine iusta causa, multi patiuntur. Ignorantia autem multo magis est varia, & multo plures habet distinctiones atq; diuisiones. Primò quidem ex parte ipsius ignorantis illam diuidit Aristoteles in ignorantiam negationis, & ignorantiam dispositionis. Ignorantia negationis est sola priuatio notitiæ alicuius rei aut circumstantiæ illius. Et hæc ignorantia ab alijs vocatur nescientia. Ignorantia dispositionis vocatur ab Aristotele illa, qua quis iudicat de re aliqua aliter quàm illa se habeat, quam ignorantiam ipse Aristoteles dicit vocari deceptionem, & nos possumus etiam illam vocare errorem. Hæc duæ ignorantia per hoc ab inuicem distinguuntur, quòd qui iuxta primam illarum rem aliqua ignorat, nullum prorsus de illa habet iudicium, siue verum, siue falsum: qui vero iuxta secundam ignorantia speciem rem ignorat, aliquid quod habet de illa falsum iudicium. Iuxta primam ignorantiam, quæ negationis dicitur, intelligendum est id, quod Dominus per Hieremiam prophetam ait. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Iuxta secundam ignorantia speciem, quæ dicitur deceptio, aut error, intelligitur id quod damnatos falsa & inutili poenitentia ductos apud se dicere refert sapiens. Ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Nam damnati, dum in hoc mundo viuerebant, non solum priuationem scientiæ, sed deceptionem & errorem habuerunt, putantes viam, quibus erant affecti, nihil illis obstrare, quo minus ad æternam peruenirent felicitatem. Secundò adhuc, ex ratione eorum, quæ ignorantia accidere possunt, diuiditur ignorantia in affectatam & crassam siue supinam.

Ignoran

Ignorantia affectata dicitur illa, quam aliquis diligit scientiam recusans, ex illam odio habens, ita vt non solum nesciat, sed ipsam nescientiam procurat fugiendo ab omnibus, à quibus discere posset. Et hæc bifariam contingit: quia aliquando aliquis vult ignorare, ob hoc solum, quòd putat scientiam fore noxiam, & ita vult ignorare, non vt malum faciat, sed potius vt malum euitet. Talis fuit Paulus, qui nolebat audire doctrinam Christi, & persequebatur eos, qui illam prædicabant: hoc tamen non faciebat vt liberius peccaret: quia (vt ipse testatur) abundantius æmulator existeret paternarum traditionum: sed ideo ignorare volebat, quia putabat se offendere Deum, si talem didicisset doctrinam. Alio modo contingit ignorantia affectata, quando quis propter hanc solam causam vult ignorare, vt liberius peccet. Nam qui sic obstinatus est in peccato, vt in illo persistere firmissime decreuerit, non vult, sed potius abhorret scire illa, per quæ posset à voluntate peccandi reuocari. Nam de huiusmodi pessimo peccatore loquebatur propheta regius, quum dixit. Noluit intelligere vt bene ageret. Quare autem noluit ad bene agendum intelligere, verbis sequentibus declarauit, sic inquit: Iniquitatem meditatus est in cubili suo: astutit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit. Ideo noluit intelligere malum esse quod agebat, ne hac ratione reuocaretur ab iniquitate, quam operari statuerat, & quam vnice diligebat. Huiusmodi enim homines sunt, qui (vt ait Iob) dicunt Deo. Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Ignorantia crassa siue supina est, qua quis propter negligentiam aut pigritiam addiscendi nescit ea quæ scire deberet. Recusatioque addiscere, non quidem propterea quod odio habet scientiam, sed quia horret poenam, quam subire oportet in addiscendo. Et propter hanc negligentiam & desidiam, vnde hæc ignorantia ortum habet, vocatur ipsa ignorantia supina. Nam quia illi, qui supiniacent, otiose, molliter atque negligenter, & sine vlla cura degere videntur, ideo à re ipsa sumpto vocabulo, ipsi otiosi & negligentes supini dicuntur. Et inde eadem ratione deductum est, vt supina dicatur ignorantia, quæ ex otio & negligentia oritur, & ab eisdem fouetur. J.

NN 5

Nec

Aristoteles
lib. 1. poste-
riorum, ca. 12.

Hierem. 5.

Sap. 5.

Gal. 1.

Psal. 35.

Iob. 21.

Petrus
Anchar.

Nec supina, ff. de iuris & facti ignorantia. Dicitur etiam crassa hæc eadem ignorantia, propterea (vt ego arbitror) quod otiositas & negligentia, minimaq; rerum cura, solet crassos homines facere. Abbas in capitulo, Apostolica, de clerico excommunicato ministrante, reddit aliam istorum vocabulorum rationem, quam hic referre contempsi, propterea quod à proprietate latini sermonis longissime abest. Petrus Ancharanus in capitulo, Vt animalium, numero tertio de constitutionibus, libro. 6. definiens ignorantiam supinam siue crassam, solum illam definit per particulare exempli, sic inquit. Crassa & supina ignorantia est, quando quis ignorat quod publicè factum est in ciuitate, vt notatur. 38. distinctione in principio, & infra, Qui matrimonium accusare possunt, cap. Cum in tua, vel non intelligere quod omnes intelligunt. Hæc ille. Per hanc definitionem ille comprehendere voluit ignorantiam crassam & supinam tam facti quam iuris: ita vt ignorare quod publicè factum est in ciuitate, sit ignorantia facti: nõ intelligere quod omnes intelligunt, sit ignorantia iuris. Quam pessima sit hæc definitio, facillè quisque intelliget, si aduertat in illa definitione solos aliquos particulares casus explicari, in quibus ignorantia crassa & supina repetitur, sed non red dit id, quod omni ignorantia supina & crassa conuenire possit. Est enim aliqua crassa & supina facti ignorantia, per quam quis ignorat, non quod publicè, sed quod occultè sit in ciuitate. Nam si episcopus sine vlla præuia examinatione de doctrina aut sciētia Petri idiotæ præficeri, & prorsus ignorans illum esse doctum aut indoctum, conferret illi beneficium cum anima si cura talis ignorantia, quã episcopus haberet de dignitate Petri, esset crassa & supina, quanuis illa indignitas non esset publica toti ciuitati. Potest enim è contrario contingere vt aliquis non habeat crassam & supinam facti ignorantiam, quanuis ignoret quod publicè factum est in ciuitate. Quia si aliquis iudex omnem, quam potest, impendens diligentiam, vt sciat quis fuit patratore criminis alicuius publicè in foro commissi & nullus viginti testium, qui aderant, vult indicare criminis auctorem, nec crimen ipsum, tunc iudex non dicitur habere ignorantiam crassam

crassam aut supinam, quanuis ignoret id, quod publicè factum est. Nulla enim ratio patitur vt ille dicatur crassam aut supinam habere ignorantiam, qui omnem adhibuit diligentiam, vt sciret quod ignorat, Imò potest esse vt iudex ignorans quod publicè factum est, non dicatur crassam aut supinam facti ignorantiam habere, quanuis nullam ad sciendum præstiterit diligentiam. Nam si omnes viginti testes, qui crimen publicè committi viderunt, coniuvent de secreto seruando, ita vt nullus eorum velet alicui alteri reuelare crimen commissum, tunc iudex nullam poterit accommodare diligentiam, vt crimen & illius patratorem agnoscat: cum nullus ad illum de crimine commissio rumor peruenierit, propter nimiam eorum, qui viderunt, taciturnitatem. Et inde conuincitur, vt iudicis illius ignorantia non sit dicenda crassa aut supina, quanuis publicè factum sit quod ignorat. Quia ignorantia crassa & supina semper est cum negligentia, & cum culpa, quando est (vt postea dicemus) circa id, quod quis scire obligatur. Vbi igitur nulla potest notari negligentia, ibi non potest esse crassa aut supina ignorantia. Eodem modo potest conuinci, malam esse illam definitionem pro alia parte, quæ respicere videtur ignorantiam iuris crassam, qua dicit ignorantiam crassam esse non intelligere quod omnes intelligunt. Nam qui sine culpa sua est mente captus, non intelligit quod omnes intelligunt, & tamen non habet ignorantiam crassam, aut supinam. Quia talis ignorantia semper est cum culpa, quã non potest habere mente captus. Potest etiã aliquis crassam iuris habere ignorantiam, quanuis non omnes, sed paucissimi sciant quod ille ignorat. Nã si pauci essent episcopi, pauci etiã curati, qui scirent ea, quæ ad suum statum sunt necessaria, & reliqui omnes ignorantes nollent diligentiam ad discendum adhibere, omnes illi dicerentur crassam habere ignorantiam, quanuis de nullo illorũ verè dici possit illum ignorare, aut non intelligere quod omnes intelligunt. Ex quibus omnibus apertissime conuincitur, ignorantiam crassam aut supinam male definiri per comparisonem ad sciētiam, quã ferè omnes alij habent de re illa, quæ est ab aliquo ignorata. Per hoc solũ crassa declaratur alicuius ignorantia, si nul-

si nulla aut valde modicam ille adhibuit diligentiam, vt sciret quod scire debebat. Probabilis ignorantia dicitur illa, quæ remanet postquam aliquis quædam adhibuit diligentiam vt sciret: prout fuit ignorantia Iacob putantis se dormire cum Rachele, quando pro illa fuit supposita Lia. Hic tamen annotare oportet, non esse necessariam supremam & nimis curiosam diligentiam ad sciendum, sed satis esse mediocrem, vt quis non dicatur crassam, sed probabilem habere ignorantiam. Quia non omnis negligentia, sed solum summa est quæ facere potest crassam ignorantiam. Nam in l. Nec supina. ff. de iuris & facti ignorantia, supina ignorantia, & scrupulosa inquisitio reiiiciuntur tanquam duo extrema vitiosa, inter quæ duo est tanquam medium necessarium diligentia mediocris. Deinde in l. Regula. §. Sed facti. ff. eodem titulo, aperte declaratur illam solum ignorantiam, quæ secum habet summam negligentiam, esse dicendam ignorantiam supinam. Nam dicit hanc solum facti ignorantiam, quæ ex summa oritur negligentia, posse nocere. Et in illa prædicta. l. Nec supina, dicitur supinam facti ignorantiam non esse ferendam. Ex quibus duabus legibus conuincitur tunc solum crassam aut supinam dicendam esse ignorantiam, quando valde magna fuerit negligentia ad sciendum quod scire oportebat. Tertiò potest diuidi ignorantia ex parte obiecti, circa quod verisatur: ita vt quædam dicatur ignorantia facti, altera dicatur ignorantia iuris. Hanc diuisionem reddit, & de vtraque præbet exempla Paulus iurisconsultus in l. prima. ff. de iuris & facti ignorantia. Ignorantia iuris est illa, per quam aliquis dicitur ignorare id, quod est à iure decretum, videlicet iuris præceptum aut prohibitionem. Hæc autem ignorantia est multiplex, iuxta multipliciter iuris, quod ignorari potest: est enim ius naturale, & ius diuinum posituum, & ius humanum. Ius naturale est illud, quod ex ipsius naturæ institutione provenit, & hoc est omnibus commune, vt dicitur in capitulo, Ius naturale, distinctione prima. Et hoc etiam est ius diuinum, quia Deus ipse, qui naturam condidit, est iuris naturalis auctor & institutor. Si igitur ius illud ad conditorem referas, diuinum dicitur: si verò ad tempus sui ortus

illud

illud comparare velis, naturale dicitur: quia simul cum ipsa oritur natura, & non postea per aliquam siue humanam siue diuinam legem. Nam licet præcepta legis naturalis sint à Deo in Decalogo legis expressa, ante tamen quam Decalogus ille in tabulis lipidis scriberetur, fuerat in tabulis cordis scriptum, simul cum ipsa natura formatum. Et hinc est, quòd licet nullum fuisset ius scriptum, semper tamen maneret ius naturale: quia illud petire non potest, eò quòd sit necessarium, & ab ipsa natura inseparabile. Ius diuinum posituum est ius non necessarium coniunctum naturæ, sed ab illa separabile, & à Deo pro tempore conditum, prout est præceptum de baptismo, aut de confessione in lege euangelica, & multa præcepta ceremonialia pariter & iudicialia, quæ fuerunt olim solis Iudæis data. Ius humanum est illud, quod non à Deo, sed ab homine conditum est, siue illud sit ecclesiasticum, siue civile. De his omnibus contingit haberi ignorantiam, aliquando culpabilem, aliquando inculpabilem. Ignorantia iuris naturalis nunquam potest esse sine culpa præcedente: quia vt illud quis sciat, non habet opus exteriore aliquo præceptore, à quo illud discat, sed ab ipsamet natura quisque illud discere potest. Cum enim gentes (inquit Paulus) quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Et ob hanc causam libro primo capite primo dixi non esse opus aliqua publicatione pro lege naturæ, sicut pro aliis legibus pro tempore conditis. Aliquando tamen hæc iura naturæ aliquibus peccatoribus ignorantur quia nimia illorum malitia sic obscurauit eorum intellectum, vt non intelligant ea quæ natura docente sunt per se clarissima. Nam furum facere ius naturale prohibet. Lacedæmones tamen (vt Plutarchus est auctor) furta facere non solum non prohibuerunt, sed persuaserunt, hac tamen lege id facere suadebant, vt si quis in furto fuisset deprehensus, multis verberibus flagitto afficeretur, propterea quòd negliger, ineptus fuerit visus furari. Adulterium facere, etiam lex naturalis prohibet, tamen Plutarchus refert eosdem Lacedæmones suas vxores amicis suis commu-

nicasse.

Rom. 2.

Plutarch.
in vita
Lycurgi.

nicaſſe. Dicit etiam licuiſſe apud illos probo cuique vltimo, qui ſecundam aliquam pulchramq; mulierem alteri nuptam admiraretur, marito illius ſuadere, vt cum ea ipſe coiret, tanquam in ſolo fertili & pulchro bonos filios ſaturus atque facturus. Gentes quafdam in Africa,

Pompon. Auguſtas dicit, refert Pomponius Mela, quorum formi- nis ſolenne eſſe dicit, vt nocte, qua nubunt, pateant ſua. pro omnium, qui cum munere aliquo acceſſerint: & illam, quæ cum pluriſus concubuerit, maior deus cõque- ſiſſe ait, & in poſterum ad perpetuam pudicitiam legi- bus ſeueriſſimis illas cogi teſtatur. Parentes reuereri ius naturale docet: at Garamantici Æthiopes (ſi Solino cre- dimus) contrariam conſuetudinem perpetuo ſeruant.

Solinus
cap. 43.

Nam (vt ille ait) matrimonia priuatim nescunt, ſed omnibus vulgo in venerem licet. Inde eſt quoddam filios matres tantum recognoscunt. Nam paterni nominis nulla reuerentia eſt. Quis enim verum patrem nouerit in hac luxuria inceſti laſciuientis? Ea propter GARAMANTICI Æthiopes inter omnes populos degeneres habentur: nec immerito, quia aſſicta caſtutatis diſciplina, ſucceſſionis notitiam ritu improbo perdidierunt. Hactenus Solinus Hæc tamen tam improba ignorantia ex peſſima illorum malitia, quæ illorum excaecat intellectus, ortum habet. Nam hanc eſſe tam peſſimæ ignorantie certiffimam originem, teſtatur Paulus Apoſtolus, qui de huiusmodi gentibus diſſerens ait: Quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum gloriſicauerunt, aut gratias egerunt, ſed euauerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſpiens cor eorum. Hæc Paulus. Iuris diuini poſitiui ignorantiam poſſe haberi, apertiffimè probatur exemplis tam multarum gentium, quæ proſus ignorant baptiſmum, & confeſſionem in peccatorum remiſſionem. An autem talis ignorantia poſſit ſine culpa haberi, an non, quaſtione eſt non parùm difficilis, & qua longiorè requirit diſputationem. Sunt aliqui non cõtemnendæ auctoritatis theologi, qui dicunt nunquã poſſe cõtingere, vt aliquis ſine culpa ſua ignoret præceptum diuinum de baptiſmo, aut aliud ſimile diuinum ius poſitiuum. Ad quod dicendũ hac mouetur ratione, quod ſi ſis qui ius diuinum ignorat, facit quod in ſe eſt, vt illud ſciat, vt puta ca-

Rom. 1.

rendo

rendo reliqua peccata, & ſcientiã ſibi neceſſariam petendo à Deo, tunc Deus illuminabit illũ aut interna inſpiratione, aut mittendo illi hominẽ qui illũ doceat. prout factum eſſe cõſtat cum Cornelio illo Cõſuatore, ad quem Deus miſit Petrum Apoſtolũ qui illum doceret. Si vero ſis qui ius diuinum ignorat, non facit quod in ſe eſt vt illud ſciat, tunc hæc negligentia erit illi peccatũ, quia non ſe præparat ad diſcendũ ea quæ ſunt illi neceſſaria. Præterea, facienti quod in ſe eſt, Deus ſemper ſubuenit: quia (vt Auguſt. ait) benefacere ſemper Deus paratus eſt, ſed malitia hominũ prohibetur. Et propheta regius ait, Prope eſt dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. deprecatione eorum: exaudiet. Ex quibus veſtris aperte conuincitur illum qui iuris diuini ſententiam à Deo (vt decet) petit, impetraturum quod optat. Rurſum, Ioan. Apoſtolus ait. Nõ neceſſe habetis vt aliquis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verũ eſt, & non eſt mendaciũ. Hæc Ioannis verba apertiffimè probant illum qui eſt in gratia & habet ſpiritus ſancti vnctionem, ſcire omnia quæ ſunt ad ſuam animæ ſalutem neceſſaria: quia ſi aliquid tale ignoraret, non eſſet in gratia, aut illud nõ eſſet neceſſarium ad animæ ſalutem. Et inde eſt cõtrario ſequitur, vt ſi aliquod tale ignoret, non ſit in gratia. Sed hæc omnia argumenta non bene probant prædictã ſententiã quæ dicit ignorantiam iuris diuini non poſſe eſſe in aliquo, ſine culpa illius. Fateor quidem illum qui non facit quod in ſe eſt, vt ius diuinum ſciat, peccare: quia non apponit eam quam obligatur facere diligentiam. Sed quod debitam diligentiam adhibenti, & facienti quod in ſe eſt, Deus per ſe, aut per alium ſtatim & ſine vllõ interuallo reuelat ius diuinum, argumenta non probant. Bene quidem probant argumenta neceſſario alteri duorum ſub diſtinctione euentire, quoddam Deus reuelabit facienti quod in ſe eſt, aut quoddam non imputabit illi ad culpã talem ignorantiam. Nã licet facienti quod in ſe eſt ſtatim ſine vllõ temporis interuallo Deus concedat gratiã, nõ tamen ſtatim ſine tẽporis interuallo, ſed potius temporis ſucceſſu ſui iuris ſcientiam reuelat. In qua temporis ſucceſſione ille ignorans (vt conſtat) eſt ſine culpa, præſertim mortali,

quia

Aët. 10.

Pſal. 144.

1. Ioan. 2.

quia iam fecerat totum quod in se erat, vt se à peccato mundaret. Et vt rem hanc manifestiorem faciam, ipsum Act. 10. Cornelium Centurionem quem ad suæ sententiæ probationem asserunt, in exemplum propono. Hic enim non in eo temporis articulo quo elemosynas dedit, nec continuo post orationes ab eo factas reuelationem fidei accepit, sed iustum est illi vt mitteret viros in Ioppen, & accerferet Simonem qui vocatur Petrus. Quo Dei mandato audito mittit viros, qui vocarent Petrum, quo adueniente & docente, Cornelius didicit quod scire cupiebat. In illo medio tempore quo Cornelius seruos suos misit vocare Petrum, antequam Petrus veniret, Centurio ille ignorabat ius diuinum, & fidei nostræ mysteria, hæc tamen ignorantia erat sine culpa sua, quia illo tempore medio Cornelius fecerat quidquid facere tenebatur pro culpa depellenda. Nam (vt sacra de illo testatur scriptura) iam tunc erat vir religiosus, & timens Deum, & faciens elemosynas, & deprecans Deum semper. Quæ omnia aperte declarant illum esse virum iustum, & Dei gratiam secum habentem, qui tamen eo tempore legem Dei ignorabat. Sed ignorantia illa non imputabatur illi ad culpam, quia pro illa depellenda fecerat quidquid facere obligabatur. Et fortè hoc animaduertit Ioannes Gerson, apud facientem quod in se est nullam esse ignorantiam inuincibilem facti aut iuris in lege diuina, aut agentem ex tali ignorantia nunquam peccare. Posset igitur dicere Deum non permittere, vt faciens quod in se est longo tempore laboret ignorantia iuris diuini, se ante modicum tempus illuminabit illum, aut per se aut per alium. Nec mireretur aliquis quod ad hanc doctrinam præstantiam aliquod temporis spatium decurrat, quia solenne est Deo petita non statim dare, sed aliquando differre, vt magis desidererentur, & postea accepta magis estimantur. Vnde August. super Ioannem interpretans illa Christi verba: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, ait. Accipit autem quado debet accipere: quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore, differuntur. Hæc August. Hoc tamè annotare oportet, quod

quod sicut dicimus Deum non permittere facientem quod in se est, diu laborare ignorantia legis diuinæ, ita oportet dicere Deum non permitturum, vt ille sic ignorans moriatur antequam sit de fide Christi sufficienter instructus, vt in illo spem suam ponere sciat, sine cuius meritis saluari non potest. Nam nisi ita faciendum esse dicamus, angustia nobis erunt vndique: quoniam necessarium erit tateri illum sine fide mediatoris saluari, aut cum gratia decedentem condemnari, aut facientem quod in se est carere Dei gratia, quod quodlibet asserere impium esset & hæreticum. Hæc de ignorantia iuris diuini obiter per occasionem dicta sufficiant, nec volui hac in parte longiorem facere disputationem, ne longissimè à scopo principalis quæstionis discederem. Nam hoc solum in præsentis capitulo potissimum quærit: An ignorantia possit reum à poena per legem statuta excusare. Ad cuius quæstionis definitionem nihil aut parum iuuat scire, an ignorantia iuris diuini possit alicui sine culpa sua contingere. Quia etsi illa contingere posset, solum liberaret à poena æterna, de qua nos impresentiarum non querimus, sed de poena temporali per legem humanam statuta. Ius humanum posse ignorari, manifestius est quam vt probari oporteat, sed an illud possit ignorari sine peccato, ab aliquibus dubitatur. Et fortasse alicui videbitur talem ignorantiam esse peccatum, quia in I. Leges sacratissimæ. C. de legibus, dicitur leges debere ab omnibus intelligi, vt vniuersi præscripto earum manifestius cogno vel inhibita declinent, vel permissa sectentur; & ca. de constitutionibus, præcipitur vt canonum statuta ab omnibus custodiantur, non possent autem ab omnibus custodiri, nisi ab omnibus sciatur, ergo omnes illa scire tenentur. Contrarium tamen fortius persuadetur, quia si ignorantia iuris humani semper esset peccatum, vix vllus sine peccato esset: quia nullus est qui totum ius humanum memoriter teneat. Deinde, obligare omnes ad sciendum omnia statuta humana, esset iugum grauisimum & importabile super ceruices subditorum imponere, imò esset laqueum conscientia illorum parare, à quo nullus eripi posset. Nam tanta est legum & canonum multitudo, vt si omnes essent sub poena peccati mortalis obligati ad

gati ad sciendum illa omnia, ferè omnes damnarentur, & charitas quæ est finis cuiuslibet legis etiam diuinæ lederetur. Omnis autem lex eatenus præcise est bona, & obligare potest, quatenus participat de charitatis lege, quæ est finis præcepti, & iuxta quæ cætera moderari debent. Pro certa huius quæstionis definitione admonere prius oportet lectorem vt aduertat, non omnes leges humanas obligare ad peccatum mortale, sed multas esse quæ nullam peccati præsertim mortalis, obligationem in se continent: quia materia illarum est leuis, & indigna, vt propter illam culpæ mortalis obligatio statuatur, aut verba quibus vtitur legislator non sunt talia, qualia erant necessaria ad similem obligationem exprimendam, de quibus omnibus supra diseriui libro. i. cap. 5. Huiusmodi leges, sicut nullam habent peccati obligationem in ordine, ad id quod per illas decernitur, ita non obligant vt sciatur. Quia hac sola ratione leges obligant subditos ad illarum scientiam, quia obligant ad illarum obseruationem. Vbi igitur illarum obseruatio non obligat ad peccatum, consequens est, vt nec illarum scientia obliget ad peccatum. Aliæ sunt leges obligantes ad peccatum mortale, & istæ sunt duplices. Quædam sunt quæ non omnibus statibus, sed aliæ aliis personarum statibus conueniunt. Nam quædam sunt leges quæ solis prætoribus vrbium, aliæ quæ solis præfidibus prouinciarum, aliæ quæ solis notariis & tabellionibus, aliæ quæ solis aduocatis, aliæ quæ solis tutoribus, aliæ denique aliis solis particularibus personarum statibus datae sunt. Has leges particulares illi soli, ad quos illæ diriguntur, scire tenentur. Tutor obligatur scire eas leges quæ illum ad peccatum obligant, quoniam si illas ignoret, minime illas seruare posset. Idem dicendum est de aduocato, in illis quæ ad illum pertinent, & de tabellione circa illa quæ tabellionatus officium respiciunt, & de monacho circa illa, quæ ad sui monachatus professionem attinent, & de episcopo circa illa quæ canones illum facere præcipiunt, & consequenter idem dicere oportet de reliquis omnibus personis in particulari aliquo statu, aut officio constitutis, circa ea quæ ad sui statum aut suum officium spectant. Omnes enim (vt B. Thomas docet)

Tho. 1. 2. q.
70. art. 2.

docet) tenentur scire ea quæ ad suum statum pertinent. Quia omnes tenentur scire illa, sine quibus non possunt opus ad quod obligantur, exequi. Si quis autem aliquod quod iuxta suum statum illi lex facere præcipit, ignorauerit, talis ignorantia est illi peccatum. Aliæ sunt leges vniuersales, quæ non de aliquo statu particulari, aut de aliquo speciali statu sunt, sed in vniuersum quid sit ab omnibus faciendum, decernunt. Et huiusmodi leges, si tales sunt quæ ad peccatum mortale obligent, omnes scire tenentur illas sub pena peccati mortalis, nisi forte quis velit abstinere ab illis operationibus, circa quas iniustitiam leges illæ versantur, disponendo qualiter illas iuste facere oporteat. Nam in talibus operationibus, est huiusmodi sint vt ab omnibus fieri possunt, nullus obligatur leges, quæ de rebus illis disponunt, scire, nisi quando voluerit illa exercere de quibus leges illæ decernunt. Si quis, gratia exempli, non vult conducere, neque locare, non obligatur scire eas leges quas necessario seruare oportet in conductione iusta, aut locatione. Qui verò conducere aut locare vult, antequam aliquod illorum faciat, obligatur scire eas leges quarum obseruatio est necessaria ad iustam conductionem aut locationem. Et si illas nescit, obligatur interrogare de illa re aliquem iuris peritum vt ab illo discat ne id quod facere tenet, iniuste faciat. Si quis non vult cum alio pasci, non est illi opus scire eas leges quæ ad iusta pacta facienda sunt necessariae. Si verò pasci optat, ne pactum iniustum faciat, obligatur scire id quod est necessarium ad iustum pactum faciendum. Et, vt semel dicam, quisque obligatur scire illam humanam legem, cuius obseruatio est necessaria ad iuste faciendum id quod facere aggreditur. Et de his solis legibus intelligere oportet id, quod dicitur in illa prædicta. I. Leges sacratissimæ. C. de legibus. Nullus enim tenetur scire omnes leges humanas, sed illas solas quæ sunt necessariae ad iuste faciendum quod facere decernit, aut ad fugiendum ab eo quod fugere oportet. Et iuxta hunc modum non erit necessarium multas scire leges humanas, nisi quis velit multis se miscere negotiis, quia hic eo ipso quod se multis & variis inferit negotiis, se obligat ad sciendum omnes illas leges, quæ ad illa omnia negotia iuste exercenda sunt necessaria.

Regula
optima

OO z Iuxta

Iuxta hunc modum obligationis constat etiam non esse nimium graue, aut importabile legum humanarum iugum, sed illum sibi ipsi imponere iugum graue, qui se multis & variis negotiis libenter immiscet. Hoc tamen de solis legibus ciuilibus dictum esse volo, à quarum exercitio & scientiæ obligatione multi facile se subtrahere possunt. Nam de ecclesiasticis legibus, præsertim de illis quæ excommunicationes, aut suspensiones, aut irregularitates statuunt, multi viri doctissimi & verè pijs ante me conquesti sunt: & deplorarunt tantam excommunicationum, & suspensionum, & irregularitatum multitudinem, vt multo magis graue putauerint esse nunc iugum legis ecclesiasticæ, quam olim fuit legis Mosaicæ. Nam (vt alios multos præteream, qui de tanta excommunicationum, & suspensionum, & irregularitatum multitudine conqueruntur, & dolent) Ioannem Gersonem virum vtiq; doctissimum & verè pium in testem profero, qui lectione quarta de vita spirituali animæ, collario. 14. hæc ait. Audiui de Papa Urbano quinto quod gloriabatur se Papam esse ob hanc præcipuè causam, quod nullis pœnis excommunicationum & irregularitatum erat obnoxius. Qui si dilexisset proximos suos sicut seipsum & hoc aduertisset, relaxasset fortassis tot hæc onera, tot pericula ab eorum ceruicibus, vt aliquali, & si non pari ad ipsum, libertate gratulari potuissent. Hæc Ioannes Gerson.

Ignorantia facti est illa per quam, habita iuris scientia, ignoratur rem aliquam esse iure præceptam aut prohibitam. Scit enim optimè aliquis neminem posse se, sicut nec alium hominè, occidere, ac proinde scit non licere sibi cibum venenosum aut mortiferum sumere, sicut nec alteri porrigere. Hac tamen scientia fiante nescit aliquem certum cibum esse mortiferum, & per consequens ignorat cibum illum esse sibi iure diuino prohibitum. Hæc ignorantia dicitur solius facti ignorantia. Scit etiam idem esse diuino iure prohibitam omnem fornicationem, hoc est omnem coitum cum eâ quæ non est sua, qua scientia fiante potest ignorare illam cum qua coit, non esse suam, prout contingit patriarchæ Iacob, cui non esse nuptiarum pro Rachele supposita est Lia. Hæc ignorantia

stantia qua fuit deceptus Iacob, dicitur solum ignorantia facti. Scit etiam alius licere sibi in bello iusto occidere hostem, sed stante hac scientia ignorat Petrum, qui verè est amicus, esse hostem, propterea quod vidit illum hostilia signa gestantem. Talis ignorantia censetur solius facti ignorantia, & si hac sola ratione illum tunc occidisset, ex sola ignorantia facti illum occidisse diceretur. Ex quibus colligo ex tot rationibus posse contingere ignorantiam facti, quot possunt esse circumstantiæ in facto ipso, quarum quælibet possit augere, aut minuire bonitatem, aut malitiam actus. Potest enim esse, vt quis sciens optimè ius diuinum interficiat aliquem, nesciens an ille esset sacerdos, & an esset pater, & an locus in quo illum occidit esset sacer. Potest etiam aliquis dare eleemosynam alicui, ignorans illum esse verè pauperem, & inimicum, & ignorans illum per talem eleemosynæ susceptionem fore à peccato reuocandum, quorum quodlibet poterat augere bonitatem illius eleemosynæ, si sciretur. Hæc tamen ignorantia facti potest esse peccatum, si ante operis executionem non adhibetur diligentia debita, vt cognoscatur id circa quod versari debet ipsa operatio. Dicitur autem ipsa ignorantia peccatum, siue facti sit siue iuris ignorantia: non quidè propterea quod ipsa ignorantia sola in se considerata sit peccatum: quia talis ignorantia cum sit in intellectu, sicut scientia cui illa opponitur, non potest esse peccatum. Quia peccatum non est in intellectu, sed in voluntate, in qua etiam est meritum. Dicitur ergo ignorantia peccatum (vt optimè dicit, S. Bonauentura) propter negligentiam illi coniunctam, & à voluntate procedentem: quia videlicet voluntas non voluit adhibere diligentiam, vt sciret, quod scire tenebatur. Et ita ignorantia quæ est peccatum (vt ille ait) non tantum dicit scientiæ priuationem, sed etiam negligentiam ad scientiam necessariam acquirendam. Nam ille solus ignorando peccat, qui obligatur scire quod ignorat. Et hinc est quod malitia ipsius ignorantie mensuratur per magnitudinem aut paruitatè negligentie, circa id quod necessario scire oportebat, & per magnitudinem obligationis ad scientiam habendam. Si obligatio ad scientiam est sub pœna peccati mortalis, ipsa ignorantia erit peccatum

Ioannes
Gerson.

Bonauen.
in 2. senten.
dist. 22. ar. 2.
q. 2. ad quar.

peccatum mortale. Et de hac sola ignorantia intelligendum est quod Paulus ait, Ignorans ignorabitur. Ab hoc autem ignorantia peccato tanto magis excusabitur ignorans, quanto maiorem adhibuit diligentiam ut disceret, Si nullam adhibuit diligentiam pro scientia acquirenda, nullam etiam habebit sui peccati excusationem.

Quarto modo ignorantia diuiditur ex ratione obligationis ad scientiam, & sic diuiditur per ignorantiam vincibilem & inuincibilem. Hanc diuisionem reddit magister sententiarum in. 2. distinctione. 23. qui tamen non declarat quid sit vnaqueque illarum. Ignorantia inuincibilis est illa quam homo vincere non potest, faciendo quod tunc facere tenetur ad scientiam acquirendam. Ignorantia vincibilis est illa quam homo vincere potest, faciendo id quod tunc facere obligatur ut scientiam acquirat. Ex quibus definitionibus sequitur ebrius aut furiosus consummatum habere ignorantiam inuincibilem eorum quae facit, quia licet culpam habeat, ex hoc quod se inebriauit, aut se in furiam iniecit, postquam tamen iam factus est ebrius aut furiosus, non potest vincere ignorantiam, faciendo quidquid tunc ad vincendum illam facere tenetur. Dicitur autem ignorantia vinci per accessum scientiae, quia illa accedente recedit ignorantia, & manet victa. sicut homo qui cum hoste pugnans fugit à loco pugnae, & cedit arenae, dicitur victus. Ad vincendum autem ignorantiam, id solum quibus facere tenetur, quod tenetur facere ut habeat scientiam oppositam. Quia igitur multa sunt quae homo scire non tenetur, ideo etiam multa sunt quorum ignorantiam vincere non obligatur. Quid autem homo facere debeat, ut ignorantiam vincere possit, alij aliter sentiunt. Sunt enim qui putant satis esse cuiilibet, ut viros doctos interroget, & sic ab illis discat quod scire tenetur. Et si illos interrogans fuerit ab illis deceptus, dicunt non esse illi imputandam hanc ignorantiam. Ita sentit Landulphus Neapolitanus. 4. dist. 15. Sed haec illius sententia nimis blanditur ignorantibus. Si ignorantia esset circa ea quae sunt solum iuris humani, tolerari non posset quod ait quanto magis si ignorantia esset circa illa quae sunt iuris diuini, in quibus multo fortior est obligatio quam

Landulph.

in illis quae sunt iuris humani. Fateor quidem necessarium esse illi qui ignorat, ut viros doctos de re illa interroget. Quia sicut is qui corporali morbo praesertim graui & periculoso laborat, obligatur quaerere medici corporalis consilium, quod si quaerere neglexerit, dicitur tentare Deum: ita qui spirituali morbo, hoc est, ignorantia laborat, tenetur spiritualium medicorum, hoc est, virorum doctorum consilium quaerere, alias dicitur tentare Deum. Sed hac in re sunt multa adhuc consideranda, quae ad ignorantiam vincendam sunt prorsus necessaria. Primo quidem ad omnem ignorantiam depellendam, siue illa sit iuris humani, siue diuini, non satis est vnum virum doctum consulere, sed oportet multos interrogare, praesertim si res est grauis & magni momenti, & de qua non inter omnes conuenit. Nam si res esset leuis & parui momenti, fatuum putarem & nimis curiosum atque scrupulosum velle omnes, aut multos viros doctos consulere. Sicut fatuum etiam esset pro quolibet leui morbo corporali medicos interrogare. Si tamen res esset grauis longe aliter facere oportet. Tunc enim non satis est vnus consulere, & illius consilium sequi, si audit alium ex aduerso stare qui oppositam sententiam doceat, sed oportet ut multos interroget, & plurimorum consilio acquiescat. Neque hoc satis, sed oportet ipsorum doctorum quos consulit, vitam & merita interrogare, quia si fama publica est illos malam habere conscientiam, non sunt interrogandi. Non est enim praesumendum, ut quis aliis melius quam sibi consulat. Qui sibi nequam (ait sapiens) cui bonus erit? Qui igitur virum aliquem doctum de re graui, & quae conscientiam onerare possit, consulere vult, prius de illo interroget, an sit bonus ac timens Deum perinde ac doctus. Si fama est illum male viuere, aut aliis in rebus laxiorem habere scientiam, non est interrogandus. Si multi tales concorditer de re aliqua senserint, non est propterea illorum sententia secure suscipienda, si constat alios viros bonos perinde ac doctos contrarium sentire, etiam si hi pauciores sint numero quam alij. Nam (ut Sapiens Ecclesiasticus ait) anima sancti viri erunt aliquid verum quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. Pro qua re efficax testimonium est

Eccle. 24.

Eccle. 27.

2. Reg. 22. Michæas propheta, cuius solius sententiam res ipsa declarauit fuisse veriore, quam ferè quadringentorū prophetarum, qui contraria prædicebāt. Si fortè contingat doctores pares numero, & doctrina, & bonitate contrarias tenere sententias, & necessarium sit illarum alteram sequi, illa quæ securior videbitur, erit suscipienda. Si non est necessarium illarum alteram sequi prout cōtingit in contractu de vsura suspecto de quo alii aliter sentiunt, tunc securius est à tali contractu abstinere. Deinde, præter consilium virorum doctorū & bonorum, si ignorantia est circa ea quæ sunt iuris diuini, ad illā repellendam & vincendam, obligatur homo orare Deum, & per penitentiam peccatorū, si quæ habet, præparare se ad suscipiendā sciētiam, vt sic dignus fiat cui Deus, per se aut per doctores quos ille interrogat, reuelet quod obligatur scire. Nam peccatoribus exprobrat dominus quod sine iustitia & bonitate, scientiam viarum Dei petant. Me etenim (inquit Deus per Esaiam prophetam) de die in diem quaerunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & quæ iudicium Dei sui non dereliquerit. In quibus verbis aperte nos docet Deus eos qui iustitiam non faciunt, & iudicium Dei sui derelinquunt, indignos esse vt illis Deus viarum suarum scientiam manifestet. Neque hoc solum nocumentum ad vincendam ignorantiam præbent peccata, quod indignos faciunt peccatores, vt Deus illis scientiam necessariam per se reuelet, sed omnem insuper illis viam præcludunt; per quam possent illam rectè ab hominibus discere. Nam eorum peccata sæpe sunt causa, vt Deus illis malos reddat doctores, à quibus, ad suorum peccatorum pœnam, decipiantur. Pro qua re apertissimum testimonium præbet Paulus in posteriore ad Thesalonicenses epistola sic dicens. Pro eo quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio. Et hoc ipsum quod Paulus minatur Iudæis incredulis, de quibus tunc loquebatur, olim iam factū esse probatur apertissimo exēplo pessimi Achab regis Israel, cui in penam suorum peccatorū dedit Deus (vt sacra regum narrat historia) spiritū mēdacem, qui deciperet quadringētos prophetas quos ille cōsulturus erat.

Erat

Erat quippè Achab rex pessimus, & idè suis peccatis exitibus dedit illi Deus similes illi Prophetas qui illum deciperent, iuxta id quod postea perpetua lege se facturum minatus est per prophetam Ezechielem dicens:

Qui posuerit immunditias in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogas per eum me, ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum. Et paucis interiectis subdit. Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum. Et extendam manum meam super illum, & delebo eum de medio populi mei Israel, & portabit iniquitatem suam, iuxta iniquitatem interrogantis iniquitas prophetæ erit. Hactenus verba Dei per Ezechielem prophetam. Nec solum malos mittit doctores, sed bonos si quos forsassis peccator consuluerit doctores, non permittit vera dicere, mutos illos faciens, & doctrinæ sermonem ab illis subtrahens. Pro qua re testis esse potest idem propheta Ezechiel, cui Dominus dixit. Linguam tuam adharere faciam palato tuo, & eris mutus, nec vt vir obiurgas eos: quia domus exasperans est. Quæ verba interpretans Hieronymus in commētariis super eundem prophetam, ait. Tantæ sunt amaritudines, & tantæ aduersus Deum contentiones, vt obiurgantem nō mereantur audire. Ex quo perspicuum est, vbi multitudo fuerit peccatorum, indignos esse peccantes qui à Domino corrigantur. Hæc Hieronymus. Deniq; (vt omnis peccatori obstinato obstruatur via qua ad scientiam peruenire possit) si vir doctus & bonus quem peccator consulit, rectè responderit, Deus sæpè permittit, vt peccator in sui peccati pœnā illum aut malè aut nullatenus intelligat. Fiat mensa eorum (inquit regius Prophetæ) in laqueum, & in scandalū, & in retributionem, Obscurentur oculi eorum ne videat, & dorsum eorum semper incurua. Et Esaias propheta ait. Excæcor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis suis, & auribus audiat, & corde intelligat. Quæ verba non sunt deprecantis, sed prædicentis ea quæ futura cernebat. Et iuxta hunc modum idem propheta in eandem sententiā iterum in alio capitulo ait. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri

OO 5

signati,

Esa. 58.

2. Thess. 2.

3. Reg. 22.

Ezech. 14.

Hieron.

Psal. 68.

Esa. 6.

Esa. 29.

signati, quem cum dederint scienti literas, dicent: lege iustum: & respondebit, non possum: signatus est enim. Et dabitur liber scienti literas, diceturque ei, lege: & respondebit, nescio literas. Quæ verba interpretans Hieronymus in commentariis super Esaiam, ait. Significanter non dixit, quod visio omnium prophetarum signata sit cunctis legentibus, sed vobis, inquit, erit signata, quibus nunc loquor, quibus hæc futura prænuntio: siue oculos principum vestrorum, qui sese iuxta .70. abscondita & arcana videre iactabant, claudet in perpetuum. Erit, que, ait, vobis omnis scriptura sancta clausa atque signata, ut vos qui legitis literas, & Prophetarum vaticinia nosse vos existimatis, & diebus ac noctibus volumina scripturarum indefesso ore meditamini, non intelligatis quod legitis. Hæc Hieronymus. Ex his omnibus sacræ scripturæ testimoniis aperte conuincitur summè necessarium esse peccatori omnium suorum peccatorum penitentiam, ut ad veram eorum quæ sunt saluationi suæ necessaria, scientiam pertingere possit. Nolo tamen dicere tanta pro hac re esse opus animi præparatione, quanta exigitur ad sanctissimæ Eucharistiæ sumptionem. Non enim hic peto sacramentalem suorum peccatorum confessionem, quæ in qualibet Eucharistiæ communionem est necessaria. Nec hic exigo anxiam & diligentem suorum peccatorum inquisitionem, ut omnium illorum penitentiam hoc solum ab illis, qui viam certam æternæ beatitudinis scire optant, requiro ut se peccasse doleant, & deinceps vitam mutare firmiter statuunt, & suorum peccatorum veniam à Deo precentur. Quod si fecerint, & Deum pro veritate agnoscenda orauerint, non est dubium quin deprecationem eorum exaudiet Dominus: quoniam propè est semper omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Si omni huiusmodi diligentia adhibita, quis aliquid ad ius diuinum pertinens ignoraret, diceretur ignorantia inuincibilis. Hæc omnia quæ hæcenus dixi esse requisita ad necessariæ veritatis scientiam acquirendam, ad solam iuris diuini scientiam referenda sunt. Quoniam ad scientiam iuris humani habendam non est opus penitentia peccatorum, sed satis est viros in ea re doctos consulere.

Ad

Ad scientiam facti non tanta requiritur diligentia, sed satis est, ut eam quisque circa obiecti, aut illius circumstantiæ cognitionem adhibeat diligentiam, quam prudentes & non nimium scrupulosi viri frequenter in ea re facere solent. Non oportet ut quoties maritus lectum vxoris accedit, cum ea dormiturus lumine adhibito exploret, an illa quæ in lecto illo cubat sit vxor sua: quia hoc prudentes viri rarissimè faciunt, nisi cum aliqua se obtulit iusta inquirendi ratio. Non est opus ut de quolibet cibo quem edere homo vult, medicum consulat, ut ab illo discat an ille letalis sit: quoniam hoc nullus vir prudens facit, nisi quum fortè cibum aliquam habet infamiae notam, aut quando ob ægritudinem suam iustè timet ne cibus sibi peculiariter noceat, qui aliis bene valentibus nocere non solet. Non est necessarium ut quicumque rem aliquam emit, petat à venditore titulum domini quod in re illa habet, aut veri domini commissio-nem ad vendendum: quia hæc non est virorum prudentium consuetudo, nisi in re magni momenti, aut quando iusta subest suspicio, furem esse illum qui vendit. Si quis personam ad beneficium aut officium aliquod eligere debet, eam debet adhibere diligentiam ut personæ qualitatem & merita agnoscat, quam pro re alia paris momenti ad se pertinente ipse fecisset, aut quam vir prudens & non nimium scrupulosus in re simili adhibere solet. Si ipse optimè personam nouit, & idoneus est per se ipsum illius merita perscrutari, illum tentet de his quæ ad officium aut beneficium bene curandum necessario exiguntur. Si ipse per se solum personæ merita penetrare non valet, vnum & saltem alterum virum bonum & prudentem qui personam agnoscat, consulat, & iuxta illorum consilium eligat. Nec opus est omnes viros prudentes & bonos circa personæ examinationem consulere: quia hoc nimis anxium & scrupulosum est, & viri boni & prudentes nunquam hoc facere solent. In his omnibus aut aliis similibus ignorantia quæ simili adhibita diligentia occurrisset, diceretur ignorantia facti inuincibilis: quia ignorans non tenebatur plura facere quam fecit, ut illam vinceret.

Quinto

Hieron.

Psal. 144.

Quinto modo denique ignorantia diuiditur per comparationem ad opus quod fit ab ipso ignorante. Et ex hac ratione diuiditur ignorantia in causalem ignorantiam & concomitantem. Causalis ignorantia est illa ex qua tanquam ex causa procedit aliqua operatio. Et hæc ignorantiam Aristoteles vocat antecedentem, & merito: quia præcedit, saltem natura, ipsam operationem, velut causa suum effectum. Dicitur autem ignorantia causa, non positua sed priuatiua, eo modo quo Aristoteles dicit absentiam nauis esse causam submerisionis nauis. Hæc autem priuatiua nunquam dicitur esse causæ alicuius effectus, nisi quando positua illa quorum sunt priuationes, impedirent effectum. Absentia nauis non dicitur causa submerisionis nauis, nisi quando præsentia eiusdem nauis impediret submerisionem illius nauis. Nam si ipso naua præsentem nihilominus submergeretur nauis, absentia illius non poterit dici causa submerisionis. Ad eundem modum dicendum est de ignorantia, quæ est quædam scientiæ priuatio, vt tunc illa dicatur causa alicuius operationis aut omissionis, quando scientia cuius est priuatio, impediret illam operationem, aut omissionem. Si enim scientia assistens non impediret operationem, aut omissionem, tunc ignorantia illius non diceretur causa illius operationis, aut omissionis. Vt, exempli gratia, si Petrus ignorans simplicem fornicationem esse peccatum, fornicatur, idem tamen facturus quanuis sciret esse peccatum, talis fornicationis non dicitur ignorantia esse causa. Si Ioannes ignorat crastina die esse ieiunium ab Ecclesia institutum, & ieiunare omittit, ita tamen vt quanuis sciret non magis ieiunaret, talis ignorantia non est causa illius omissionis ieiunii. Et hæc ignorantia quæ non est causa, dicitur concomitans, alia verò quæ est causa vocatur ab Aristotele (vt dixi) antecedens. Vbi est ignorantia causalis dicitur ignorans agere ex ignorantia & per ignorantiam. Vbi ignorantia non est causalis, aut antecedens, sed solum concomitans, ignorans non dicitur agere ex ignorantia aut per ignorantiam, sed cum ignorantia. Ex his omnibus facile cognosci potest quid sit peccare ex ignorantia. Est enim peccare propter carentiam scientiæ, quæ si adesset, non fuisset perpetratum peccatum. Si ignorantia est talis,

Aristo. 3.
Ethicorū
cap. 5.

Idem in. 2.
Phisicorū.

vt merito valeat ignorantem excusare à peccato, tunc ignorans non dicitur peccare ex ignorantia: cum re vera non peccet, sed dicitur facere opus propter ignorantiam licitum, quod si scientia adesset, fuisset illicitum. Hæc omnia, quæ ad multiplicem penæ & ignorantie varietatem spectant, tam latè dixisse oportuit, quoniam istorum omnium cognitio est summè necessaria, vt perfectè de finiri possit quæstio in principio huius capituli oblata. His igitur omnibus sic declaratis, ad propositam quæstionem respondeo per duas principales conclusiones, iuxta duas penarum species quas in principio huius capituli distinxit, ita vt de vnaquaque illarum penarum sit vna conclusio declarans, quid de illa in hac parte sentire oporteat.

Prima principalis conclusio. Nulla iuris aut facti ignorantia excusat hominem habentem vsum rationis à pena iuris quæ incurritur sine peccato. Quæ sint à iure institutæ penæ non propter peccatum, sed propter aliam iustam causam, iam in principio huius capituli declarauimus, nec opus est nunc repetere. Hæc conclusio ex eo euidenter conuincitur esse vera, quod nulla ignorantia potest tollere id, ex quo tanquam ex causa necessario, fiante lege, sequitur eiusmodi pena. Ex quo apertissimè sequitur, vt nulla ignorantia possit tollere eiusmodi penas: quia quod non potest tollere causam, neque etiam potest tollere effectum, qui necessario causatur ab illa. Assumptum primum huius consequentiæ, ex quo tota huius argumenti vis pendet, facile cuique erit euidenter, si consideret quisque, quæ sint illa, & cuius conditionis, propter quæ homines in huiusmodi penis incurrunt. Non sunt peccata (vt diximus) illa propter quæ huiusmodi penæ à iure instiguntur: sed sunt operationes aliquæ, aut certæ personarum qualitates & conditiones. Vt, exempli gratia, bigamia quæ sine peccato esse potest, est operatio ex qua iuxta legis dispositionem necessario sequitur irregularitas. Irregularitas quæ ex homicidio procedit, non oritur semper à culpa homicidii, sed aliquando à solo actu libero occisionis hominis. Nam si à peccato quod illi actui occisionis coniungitur, necessario oriretur, tunc secluso peccato, prout euidenter secluditur in iudice iuste præcipiente hominem occidi, non causaretur irregularitas. Constat au-

tem

tem illam in tali iudice excusari, ergo illa non à peccato, sed à sola nuda occidendi operatione causatur. Et idem contingit in illo qui pugnans in bello iusto occidit aliquem: quoniam ille, etsi occidendo non peccet, efficitur tamen irregularis, quia voluntariè occidit. Quauis ad euitandam clericorum fornicationem statutum sit, vt illorum filij indigni sint ad beneficia ecclesiastica suscipienda, illa tamen fornicatio non est causa indignitatis in filio. Quia licet illum pœnireret præteritæ fornicationis ante filij conceptionem, nihilominus filius postea natus esset indignus ad beneficium suscipiendum. Qualitas & conditio existens in filio, quæ est defectus legitimæ filiationis, est quæ causat in illo talè indignitatem. Et ad hunc modum censendū est de multis aliis similibus, in quibus sola operatio est causa irregularitatis & non culpa. Hic tamen admonere oportet lectorem, vt nō putet me sentire nullam irregularitatem pendere à culpa tãquam à causa sua. Nam scio aliquas tales irregularitates esse in iure, quæ ad sui cōsistentiam necessariò prærequirunt culpam præcessisse, vt est illa quam incurrit qui scienter celebrat in loco interdicto, vt dicitur in capit. Is qui, de sententia excommunicationis, lib. 6. & illa quæ infligitur propter scitam iterationem baptismi, vt dicitur in capitulo, Ex literarum, de apostatis & reiterantibus baptismi: & talis est etiam irregularitas quæ irrogatur homicidio non ex publica, sed ex priuata autoritate facto. Nam talis irregularitas semper requirit peccatum propter quod illa infligitur. Et vbi nullum præcessit peccatum, talis irregularitas non inuenitur. Si queras, quare iudex sine peccato occidens hominem est irregularis, & priuatus homo sine peccato occidens non est irregularis, huic quæstioni respondeo quòd iudex quando officio publico vtens occidit hominem, voluntariè occidit, & ipsum homicidium vult, & idèd efficitur irregularis. At priuata persona quando sine peccato occidit hominem, non occidit voluntariè, nec vult per se ipsum homicidium, sed à casu præter intentionem contingit illi occidere, & idèd occidendo non fit irregularis. Ego in hac mea prima & principali conclusionè non loquor de huiusmodi irregularitatibus quæ propter peccatum infliguntur, sed de aliis, quæ

quod.

quoniam possunt sine vilo præcedente peccato irrogari, constat illas non à peccato, sed ab aliqua indifferente operatione aut qualitate oriri, vt sunt illæ quas suprâ retulimus. Huiusmodi autem operationes aut qualitates, à quibus illæ irregularitates causatæ sunt, non possunt (vt est euidentis) per vllam facti aut iuris ignorantiam tolli. Quia ignorantia qua iudex ignorat irregularitatem incurri per iustam hominis occisionem, non potest facere quin talis occisio præcesserit, quam ille fieri præcepit. Similiter ignorantia qua quis ignorat se esse filium clerici, non potest facere quin ille verè sit filius clerici. Si nulla ignorantia valet tollere huiusmodi operationes, ex quibus solis irregularitates oriuntur, conuincitur inde apertissimè, vt post illas operationes nulla ignorantia possit impedire, quin tales irregularitates procedant ab illis operationibus. Quia huiusmodi irregularitates, necessariò stante lege, causantur ab illis operationibus, aut qualitatibus. In his igitur omnibus non magis tollit irregularitatem ignorantia, quàm tolleret scientia, si adesset. Quia scientia nihil facit circa id, vnde pendet huiusmodi irregularitas, nisi vt faciat ipsas operationes esse humanas & liberas. Licet enim nullum prærequiratur peccatum ad irrogandas huiusmodi irregularitates, requiritur tamen vt operationes illæ, à quibus oriuntur istæ irregularitates, sint humanæ, hoc est, ex iudicio rationis, & non ex sola sensualitate procedentes. Quia cum homo nō quatenus sensualis, sed quatenus rationalis est, incurrat irregularitatem, necessariò consequens est, vt operationes illæ, propter quas irregularitas est infligenda, sint rationales, hoc est, ab homine habente vsum rationis factæ. Et hinc est quòd licet ignorantia quæ non priuat vsum rationis, non excuset hominem ab huiusmodi irregularitatibus, illa tamen quæ priuat vsum rationis bene excusat ab illis. Ex quo infero infantem aut dormientem aut plenè ebrium, aut quemuis alium mente captum, nō incurere irregularitatem occidendo aliquem. Quia omnes isti carent vsum rationis, & inde sequitur, vt operationes ab huiusmodi factæ tales non sint, quales necessariò requiruntur ad infligendam irregularitatem. De infante, & dormiente, & furioso, aperte definitum est in Concilio Viennensi, sub

Cle.

Clemente Papa huius nominis quinto, cuius definitio habetur in Clementina vnica, de homicidio voluntario. De ebrio autem, propterea quod nihil in Clementina de illo aperte dicitur, aliqui ausi sunt dicere illum incurrere irregularitatem. Nam Cardinalis Zabarella in Clementina illa, de homicidio voluntario, quaestione octaua, dicit ebrium si alium occidat aut mutilet, incurrere irregularitatem: Ad quod dicendum hac ratione mouetur, quod si Papa voluisset idem de illo intelligi quod de furioso & dormiente, expressisset. Citat etiam in huius sententiae confirmationem capit. Inebriauerunt. 15. quaest. prima.

Zabarella Ioannes de Imola

Ioannes de Imola refert aliquos esse qui dicunt ebrium non incurrere irregularitatem occidendo hominem, & postea citat Mattheum quendam contrarium docentem, cuius sententiam dicit esse meliorem. Et pro hac sententia citat capitulum, Sane, & capitulum, Inebriauerunt. 15. quaest. 1. & l. Respicendum. §. Delinquent. ff. de poenis. & l. Omne. §. Qui se. ff. de re militari. Sed hac istorum opinio, vt aliquam veritatis similitudinem habere possit, de illo solo ebrio intelligenda est, quauis illi non exprimant, qui se per culpam suam inebriauit. Abbas in capitulo, Quia diuersitatem, de concessione praebendae, dicit ebrium nunquam incurrere irregularitatem occidendo alium hominem, siue culpa sua, siue absque illa fuerit ebrius. Et suam sententiam probat per hoc, quod ebrius etsi culpa sua ebrietur, illa culpa quae fuit in voluntate aut volendo inebriari, aut non adhibendo diligentiam ad vitandam ebrietatem, non est causa proxima & immediata illius occisionis, sed causa mediata & remota. Quia illa culpa fuit causa immediata ebrietatis, ebrietatis vero fuit causa occisionis, ex quo videtur concludi culpam illam priorem fuisse mediatam causam occisionis. Et inde vterius sequitur occisionem illam non oriri proxime & immediate a causa libera, sed a causa naturali, vt puta ab ebrietate. Ex quo deducitur necessario ebrium per talem occisionem non incurrere irregularitatem: quia illa quae a voluntate tanquam a causa remotae procedunt, non sunt censenda libera perinde ac si fuissent proxime voluta ab illa. Et pro hac sententia citat Abbas capit. De occidendis. 23. quaest. 5. & cap.

De

De caetero, de homicidio, cum glossa quae ibidem annotat oportere causam occisionis esse propinquam & immediatam. Arguit etiam ex illo capitulo, Quia diuersitatem, vbi dicitur quod ille qui propter suam culpam excommunicatur, aut suspenditur, non imputatur quod beneficium intra tempus debitum non contulerit, nisi fuerit in mora petendae absolutionis, quia culpa praecedens non est causa immediata, sed excommunicatio, quae non est culpa, sed poena. Et inde arguit a simili, quod licet nimia potatio fuerit immediata causa priuationis vsus rationis, non tamen homicidium vel alterius peccati. Et huic Abbatis sententiae ego libentissimè subscribo, quia (vt iam dixi) necesse est operationes illas, propter quas est infligenda irregularitas, esse humanas, hoc est, factas ad hominem habente vsu rationis. Quia alias infans & furiosus, & dormiens possent in huiusmodi irregularitates incidere cuius contrarium est apertissime definitum in illa citata Clementina de homicidio. Si dicas latum esse discrimen inter ebrium & illos, quia ebrius sua culpa priuatus est vsu rationis, illi autem absque culpa vsu rationis carent. Fateor infantem, & dormientem sine culpa sua esse priuatos vsu rationis: sed nūquid euenire potuit, vt quis sua culpa fieret furiosus? Si hoc contingat, tunc furiosus & ebrius erunt per omnia similes: & inde sequi oportet, vt si vterque occideret hominem, vterque sit irregularis, aut neuter. Fortè quis fatebitur furiosum illum incidere irregularitatem, & Clementinam dicit intelligi debere de illo furioso, qui sine culpa sua patitur amentiam. Sed hoc tolerari non posse ipsamet litera textus cogit, quae sine vilo prorsus furiosi discrimine loquitur. At vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, prout lib. primo, capite septimo, documento secundo, aperte probauimus. Et in poenis, quando litera ipsa permittit benignior semper est interpretatio facienda, vt dicitur in regula, In poenis, de regulis iuris, libro sexto. Constat autem benigniorem fieri illius Clementinae interpretationem, si illam de omni furioso interpreteris, quam si de altero tantum: praeterea, si ebrius ideo dicendus est incidere in irregularitatem, quia mediate & remotè voluit occidere dum voluit inebriari, oportebit etiam fateri dormientem

PP

occi:

occidentem hominem posse ob hoc fieri irregularem. Nam potest esse ut quis vigilans adeo vehementer irascatur contra alium, ut illum occidere aggrediatur, quanuis facere non possit, & hac necis cupiditate affectus dormiat, & postea plene soporatus somniet ea, quae in vigilia acciderunt, & ab hac phantasia motus, surgat adhuc dormiens, & capiat ense, & accedat ad lectum in quo alius dormit, & illum occidat. Si hoc contigisset, prout alius contigisse refert Petrus de Palude, contat illam occisionem mediate procedere a libera voluntate, quae fuit in vigilia. Nam ex illa vehementi volitione aucta est imaginatio sensus, & creuit appetitus sensualitatis. Quae omnia, cum maneant in dormiente, possunt tunc membra ad opera illa exteriora exercenda mouere. Oportebit igitur, iuxta aliarum sententiam fateri, dormientem illum incidere in irregularitatem perinde ac ebrium: quia tunc erunt dormiens & ebrius per omnia pares. Hoc tamen argumentum parum mouet Petrum Paludanum: quoniam in loco proxime citato libentissimè hoc fatetur de illo dormiente, & dicit illum sic occidendo fieri irregularem. Sed re vera hoc contradicit definitioni illius saepe citatae Clementinae, quae apertissimè excusat dormientem ab irregularitate, quanuis aliquem hominem occiderit. Nec valet interpretatio, dicendo textum illum intelligi de illo solo dormiente, qui nullam in vigilia ante dormitionem habuit occidendi voluntatem, prout alij dicunt de ebrio: quia textus ille sine ulla dormientis distinctione loquitur, & inde necessatio consequens est ut quod lex non distinxit, nos minimè distinguere debeamus, praesertim cum iuxta iuris regulam oporteat odia restringere, & fauores ampliare. Constat autem fauorabilem esse illam Clementinam, quae furiosos & infantes, & dormientes excusat ab irregularitate, quanuis eorum quilibet aliquem occidisset: oportet igitur, ut interpretationem latam potius quam restrictam illi reddamus. Quae autem pro se citat Cardinalis Zabarella, & Ioannes de Imola, nullius sunt prioris momenti, & aliqua eorum plus meae, quam illorum opinioni fauent. Primo quidem proferunt cap. Sanè, 15. q. 1. quod si rectè inspiciatur, potius meae, quam illorum fauet sententiae. Dicit enim illic Ambrosius apud sa-

Petrus de
Palude in
4. di. 32. q.
1. art. 3.

Zabarella
Ioannes
de Imola

pientes iudices veniam dari his, qui per vinum deliquerunt, & de sola leuitate illos damnari dicit. Et glossa illo loco interpretatur veniam dari, quia minori poena puniuntur, quàm si ex certa scientia fecissent. Oro te lector, ut diligèter aduertas, quomodo illius capituli litera potius meae, quam illorum opinioni faueat. Nam si ebrius occidendo minori poena puniendus est, quàm si ex certa scientia occidisset, potius inde sequi videtur illum non debere puniri poena irregularitatis, quàm contrarium. Deinde proferunt ca. Inebriauerunt, quod habetur eadè causa & quaestione. Et certè miror quòd illud capitulum pro se citent, quia apertissimè meae fauet sententiae, tantum abest, ut illis quouis modo patrocinari possit. Et ut rem hanc apertiore faciam, ipsam capituli literam, quae est sumpta ab Augustino libro. 22. contra Faustum Manichæum, cap. 44. ob oculos proponere volo, quae talis est. Inebriauerunt Loth filij eius, & se nescienti miscuerunt. Quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum ebrietas illa meretur. Hæc Augustinus. In quibus verbis nihil profus est, ex quo possit aliquo modo suaderi, nedum conuinci ebrium incurrere irregularitatem, si hominem occideret, & valdè multum est, quod in meae sententiae fauorem dicit. Si Loth inebriatus est cum filiabus suis coiens, non est culpandus quantum incestus, sed quantum ebrietas meretur prout Augustinus ait, hoc non aliunde euenire potest, nisi quia ille coitus fuit extra usum rationis factus, & non fuit plene liber, nec a voluntate proxime & immediate imperatus. Et inde consequens est, ut non possit proprio peccati nomine appellari, sed solo nomine suae causae, hoc est ebrietatis, a qua non liberè, sed naturaliter fuit causatus. Nam etsi liberè se habuit respectu ebrietatis, non tamen liberè se habuit respectu illius coitus: quia non voluit aperta & expressa voluntate coire cum filiabus suis, quanuis expresse aut interpretatiuè voluit inebriari, sed talis coitus fuit velut quidam effectus per accidens illius voluntatis prioris. Ex quo sequitur illam coitum non esse voluntarium in se, sed solum in sua causa, videlicet ebrietate, a qua fuit causatus. Quae autem non sunt voluntaria per se & ratione sua, sed per accidens ratione

August.

furæ causæ, non sumunt illam bonitatis aut malitiæ denominationem, quæ illis conueniret, si essent in se ipsis uoluntaria, sed illam denominationem, quæ conuenit causæ, in qua dicuntur esse uolita. Et ideo coitus ille (vt beatus Augustinus dixit) non culpatur ratione & nomine incestus, sed nomine ebrietatis, ueluti circumstantia quædam ebrietati coniuncta. Et huic sententiæ consonat beatus Bonauentura in secundo sententiarum, dist. 22. art. 1. quæst. 3. ubi ait, nec furiosum, nec ebrium, quanuis uterque illorum sit sua culpa usu rationis priuatus, posse committere nouam culpam, sed omne malum, quod durante furia aut ebrietate factum fuerit, dicit esse circumstantiam, quæ aggravat ebrietatis aut furie peccatum. Nam peccata (vt ille ait) possunt aggravari ex euentu sequenti. Eadem sententiæ fauet sanctus Thomas, qui in prima secundæ, quæstione. 20. articulo. 3. docet peccata aggravari ex euentibus, qui postea succedunt, non solum quando illi sunt præcogitati, sed etiam quando præter intentionem successerunt, si illi euentus per se & necessàriò sequuntur ex priori opere, aut saltè ut in pluribus ita illa eueniunt. Ex his omnibus constat illos coitus Loth cum filiabus suis non esse incestus dicendos, sed ebrietatis circumstantias illam aggravantes. Ad eundem modum dicere oportet, si quis per ebrietatem, in quam sua culpa se iniecit, hominem occidisset, talis operatio non esset nomine homicidij culpanda, sicut nec fornicatio Loth nomine incestus culpatur, sed diceretur euentus post ebrietatem sequens, & circumstantia ebrietatis illam aggravans. Et inde necessàriò sequitur, ut ille sic occidens non fiat irregularis: quia ut quis in talem irregularitatem incidat, oportet præcessisse operationem, quæ verè dicatur homicidium. Ecce vides lector quam malè illis faueant quæ pro se citarunt Zabarella & Imola. Sed videamus reliqua, quæ solus Imola ad suæ sententiæ probationem affert, & apertè cognoscemus illa eiusdem esse farinae, nec maiores vires habere quam ea, quæ nunc reieciimus, in lege, Respicendum. §. Delinquunt. ff. de penis, dicit iuriconsultus Marcianus impetu delinquere ebrios, quò per ebrietatem ad manus vel ad ferrum veniunt, sed per hoc non probatur, ebrium si occiderit hominem, incurrere irregularitatem.

Quia

Quia et si ebrius hoc faciendo delinquat, non tamen eadem specie delicti, qua delinqueret, si absque ebrietate & ignorantia idem fecisset. Et huic consonat, quod omnes iurisperiti docent, crimina ab ebrio perpetrata esse maiori pœna punienda, quam si facta essent à sobrio & non ignorante. Hoc docet Cynus in lege, Si quis non dicam, rapere, Codice de episcopis & clericis. Idem asserit Salicetus in lege prima, Codice ad legem Cornelianam, de sicariis. Eidem sententiæ fauet Abbas in capitulo secundo de constitutionibus.

Iuxta hunc modum etiam intelligendum est quod Aristoteles tertio Ethicorum capite quinto ait, ebrius duplices pœnas esse institutas, alteram propter ebrietatem, alteram propter crimine in ebrietate commissum. Nam eam, quæ propter crimen infligitur, mitiorem esse oportet, quam si crimen absque ebrietate si fieret minori pœna talia crimina punienda esse facerentur, ergo occisio hominis ab ebrio facta non punietur pœna irregularitatis, prout puniretur si facta fuisset à sobrio, & non ignorante. Hoc tamen hac conditione intelligi volo, si ille hac intentione non fuit inebriatus, ut inebriatus occideret. Quia si ille hac intentione se inebriauerit, ut occideret, iam tunc homicidium esset per se volitum, & non per accidens. Et ita esset irregularis, si homicidium per talem ebrietatem perpetraretur, perinde ac si sobrius occidisset. Manet igitur firma & constans nostra prima principalis conclusio, quæ dicimus, nullam facti aut iuris ignorantiam excusare hominem habentem usum rationis ab illis iuris pœnis, quæ propter nullum peccatum infliguntur: bene tamen excusare ab eiusmodi pœnis illam ignorantiam, quæ est in homine carente usu rationis.

Ex hac conclusione sic declarata vnum & alterum vobis deducere corollarium, ut ad illorum exemplar de multis aliis lector censere possit. Primò quidem infero illam, qui ignoranter contraxit cum corrupta ab alio, putans illam esse virginem, post consummatum matrimonium incidere in irregularitatem, quanuis tantà ignorantia laboraret, ut etiam postquam cum illa coiuit, putet esse à se primò corruptam. Hoc corollarium apertissime deducitur ex nostra prima principali conclusione: quia cum

PP 3 irte

Bonauentura.

S. Thomas.

Cynus.

Salicetus, Abbas.

Aristo.

Corollarium primum.

irregularitas ex bigamia contracta non infligatur propter peccatum aliquod (vt est apertissimum) sed ex solo actu bigamiæ, sequitur necessario, vt nulla ignorantia possit magis illum excusare ab huiusmodi irregularitate quam si sciens contulisset cum corrupta. At qui scienter contraxit cum corrupta, eo ipso post consummatum matrimonium efficitur irregularis. Quia (vt colligitur ex cap. Debitum, de bigamis: & ex cap. Curandum. 34. dist.) oportet vxorem illius, qui ad sacros ordines promouendus est, à nullo alio fuisse carnaliter cognitam. Nec refert an illa fuerit cognita ab alio marito, an à fornicatore, quia etiam si vxor illius fuisset ab alio marito corrupta, postquam ille suum cum illa consummauit matrimonium, non poterit ad sacros ordines promoueri, vt dicitur in cap. De bigamis, eodem titulo. Nam cuius matrimonium non vere representat matrimonium Christi & Ecclesiæ, indignus est vt ad altaris ministerium accedat, in quo eiusdem Christi sacerdotium representari debet. Illud autem matrimonium, quod quis contrahit cum femina ab alio corrupta, non integrè representat matrimonium Christi cum Ecclesiæ, quod est vnus solum cum vna & virgine. Christus enim vnicam tantum habet sponsam, Ecclesiæ videlicet catholicam toto orbe terrarum diffusam, quæ virgo est & speciosa, & sine vlla (vt Paulus ait) peccati mortalis macula aut ruga. Ille igitur, qui non virginem, sed ab alio corruptam ducit vxorem, imperfectè & diminutè representat matrimonium Christi cum Ecclesiæ, perinde ac ille, qui duas simul aut successiuè habet vxores, carnem suam cum pluribus diuidit, ita illa, quæ postquam fuit ab vnò corrupta, alteri nubit, carnem suam diuidit cum pluribus viris. Et inde cõuincitur illum, qui contraxit cum femina ab alio corrupta, esse irregularem quemadmodum si cum duabus simul aut successiuè contraxisset. Ex quibus omnibus sequitur, vt in eandem incidat irregularitatem, quæuis ignorauerit illam esse ab alio corruptam, imò putauerit esse virginem. Quia cum hæc irregularitas illi infligatur, sine villo suo peccato mortali præcedenti, nulla ignorantia (vt dictum est in prima principali conclusione) poterit illum ab huiusmodi irregularitate excusare.

Eph. 5.

Secundum

Secundo ex eadem prima principali conclusione infero illum, qui vxorem, quæ duxerat virginem, cognoscit post eiusdem vxoris adulterium, efficit irregularem, quauis ignorans adulterium vxoris cognouerit illam. Hoc corollarium apertissime deducitur ex illa prima conclusione, si ostenderimus illum qui sciens vxoris adulterium, illam cognoscit, & sibi reconciliat, esse irregularem. Hoc autem apertissime probatur per cap. Si cuius, & capit. Si laici. 34. dist. Quo dato, quidēter ex prima conclusione colligitur hoc nostrum secundum corollarium: quia si sciens vxoris adulterium incidit in irregularitatem, quando vxori carnaliter miscetur, ergo etiam incidet in irregularitatem, quando id fecerit ignorans adulterium vxoris. Et hanc sententiam docet Petrus de Palude in quarto sententiarum, distinctione vigesima septima, questione quarta, articulo secundo. Et post istum eandem tuetur Abbas in capitulo secundo de bigamis, & in capit. Si vir, de adulteriis. Huic tamen sententiæ obuiare videtur, quod in illo capitulo, Si cuius proxime citato dicitur requiri, vt vxoris adulterium sit euidenter probatum. Sed hoc nihil nos mouet, neq; nostræ sententiæ contradicit, quia hæc facti euidencia ad hoc solum dicitur requiri, vt si ipse tentaret sacros ordines recipere, iuste possit ab illorum susceptione repelli: non autem ad hoc, vt ipse sit irregularis. Quia etiam si ipse sacros ordines non petat erit nihilominus irregularis: & ad hoc non opus est, vt adulterium vxoris sit euidenter probatum, vt textus ille dicit. Deinde, possibile est, vt vxoris adulterium sit aliis euidens, & ipse maritus ignoret, quo rerum euentu consistat verum esse, quod in nostro dicitur corollario, etiam si euidencia adulteri, quæ in illo capitulo exigi mandatur, adfit. Quia simul cum illa potest stare ignorantia mariti, quæ nullatenus excusabit illum ab huiusmodi irregularitate, quæ prouenit ex bigamia. Propter hæc & alia similia, quæ frequenter accidere possunt, dicit Petrus de Palude loco proxime citato, multos esse bigamos, qui suam bigamiam ignorant.

Tertio ex eadem prima principali conclusione infero filium illum, quem mulier nupta cõcepit ex presbytero, esse indignum sacerdotio, quauis ipse ignoret se esse

Corollarium secundum.

Petrus de Palude,

Abbas,

Corollarium tertium.

PP 4

filium

filium presbyteri, & putet esse filium mariti matris suæ, Hoc corollarium tam manifestè colligitur ex illa primâ conclusionè, vt non sit opus alia deductione, nisi solum vt consideretur, hanc pœnam non esse filiis presbyterorum à iure inflictam, propter aliquod proprium illorum peccatum, sed propter hoc solum, quod sunt presbyterorum filij, quod illis non potest ad culpam imputari, cum ipsi non potuerint illud vitare. Ab hac igitur pœna, quæ non infligitur propter aliquod peccatum, nulla ignorantia (vt prima docet conclusio) poterit aliquem excusare. De hoc tamen admonere oportet lectorem, vt non putet aliquem istorum, qui ignorantes incidunt in irregularitatem, peccare mortaliter, si tali ignorantia existente, promoueantur ad ordines sacros, & promoti ministrauerint in illis. Quia illorum ignorantia inuincibilis, quamuis non possit excusare ab irregularitate, potest tamen (vt in sequenti conclusionè declarabimus) excusare à culpa. Aliud enim est irregularem esse, & aliud est in irregularitate constitutum promoueri ad sacros ordines, aut promotum ministrare. Primum est sine culpa, & ideo ab illa non excusat ignorantia. Secundum non fit sine culpa, quum scientia adest, & ideo ignorantia, quæ scientiam excludit, poterit ab huiusmodi culpa excusare.

Conclusio
secunda
principalis.

Secunda principalis conclusio. Omnis ignorantia quæ excusat aliquem à peccato, excusat etiam illum à pœna quæ est à iure statuta propter illud peccatum, siue illa sit ipso iure inflicta, siue per iudicem inferenda: ignorantia autem, quæ nõ excusat à peccato, nec etiam excusat à pœna, quæ est propter illud peccatum à iure statuta. Hęc conclusio duas habet partes, quarum primâ euidenter probatur per illam communem, & ferè omnibus notam philosophiæ regulam, quæ ait. Deficiente causa, deficit effectus, qui necessariò pendet ex illa. At omnes irregularitates, de quibus hęc nostra conclusio loquitur, procedunt necessariò ab aliquo peccato, tanquam ab illarum causa necessaria, ergo ubi non præfuit peccatum necessarium est non esse irregularitatem, quæ ab illo & non ab alio causari poterat. Multa autem sunt opera, in quibus illorum actores per solam ignorantiam excusantur à peccato, ergo in omnibus illis iidem actores excusantur à pœna,

nis, quæ sunt à iure propter illud peccatum, & in pœnam illius statuta. Alioqui fieret necessariò, vt quis iure sine peccato pateretur pœnas illas, quas nunquam lex aut iudex alicui sine proprio peccato infligit. Et confirmatur hæc sententia per id, quod dicitur cap. 2. de constitutionibus Res quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit. Eodem argumento à contrario inducto probatur secunda pars prædictæ conclusionis. Si causa aliqua naturaliter & necessariò producit aliquem effectum, nullum agens creatum, poterit impedire, ne stante illa causa oriatur effectus. Sunt aliqua peccata, ex quibus stante lege, naturaliter & necessariò oritur irregularitas, ergo nulla ignorantia poterit efficere, vt stante aliquo illorum peccatorum in homine simul cum lege, non oriatur illa irregularitas quæ lex statuit post peccatum commissum ipso iure infligi. Sed quia dixi peccatum esse necessariam causam irregularitatis, admono lectorem, vt intelligat illud dici & esse causam irregularitatis in ordine ad productionem, non autem in ordine ad conseruationem. Quoniam etsi irregularitas illa non possit sine peccato produci, potest tamen sine peccato conseruari, vt constat in homicida, aut in celebrante in loco inter dicto, aut in eo, qui ex industria iterauit sacrum baptisma, qui post aliquod istorum crimen commissum, plenè dolet propter illud, & nollet se commisisse. In hoc enim etsi desit iam peccatum, non tamen deest irregularitas, quæ ab illo traxit originem. Posset etiam è contrario tolli irregularitas, quamuis non tollatur peccatum, à quo illa processit, prout cõtingere potest, si Papa dispensaret in irregularitate cum illo homicida, quem nullo modo verè pœnitet homicidij perpetrati. Peccata itaque sunt necessariæ causæ huiusmodi irregularitatum respectu productionis illarum, & non respectu conseruationis. Et inde sequitur, vt ignorantia, quæ profus tollit ab opere aliquo peccatum etiam tollat pœnam, quæ iure ab illo opere processisset, si illud fuisset ex industria factum, & è contrario ignorantia quæ non excusat à peccato, non excuset etiam à pœna. Hic tamen admono lectorem, vt intelligat me hoc loco non differere de excusatione à pœna in ordine ad forum contentiosum, sed

solum de excusatione in foro conscientiae, cuius iudex est solus Deus, quia ille solus est, qui post corpus & animam mittere in gehennam. Multi excusantur apud Deum à peccata iuris propter peccatum imposita, qui tamen apud humanos iudices non excusantur, prout contingit quando aliquis per falsos testes conuincitur de crimine, quod non commisit, aut quando ius ex sola praesumptione alicuiusdam damnat. Multi etiam contrario excusantur apud homines, qui tamen apud Deum non sunt excusati, ut sunt illi, qui commiserunt crimen, quod coram iudice probari non potest. Ego impraesentiarum velut Theologus de illa sola excusatione à peccata, quae fit apud Deum, dissero: quoniam aliam, quae respicit forum contentiosum, iuris peritis disputandam relinquo. Haec nostra secunda principalis conclusio, prout à nobis declarata est, non indiget ulteriori probatione, ad manifestiorem tamen illius intelligentiam hoc solum iu. peresse video, ut ostendam quae & qualis sit ignorantia, quae excusare possit à peccato. Nam si hoc ignoretur, necessarium erit ignorare, quomodo per ignorantiam possit quis excusari à peccata. De hac tamen re, quia non potest aliquid certum vniuersaliter definiri, propter multas & varias ignorantiae species, quas supra iam enumerauimus, ideo necessarium esse censeo per aliquot propositiones huic quaestioni respondere. Id tamè breuiter faciam, propterea quod haec quaestio non est primum & potissimum huius disputationis caput, sed oblata occasio nos de illa aliquid obiter dicere cogit.

Prima propositio inuincibilis ignorantia iuris excusat à peccato. Haec propositio probatur per hoc, quod opus ex tali ignorantia factum non est voluntarium in se, neque in sua causa. Nihil autem potest dici peccatum, nisi sit voluntarium, dicitur Augustino. Peccatum adeo est voluntarium, quod si non esset voluntarium, non esset peccatum. Quod non sit voluntarium in se, aperte probatur ex eiusdem Augustini sententia dicentis, Nihil volitum, nisi praecognitum. Quod non sit voluntarium in sua causa, quae est ignorantia, aperte conuincitur ex definitione ignorantiae inuincibilis, quam supra dedimus. Nam si illam vincere non potuit, faciendo

August.

quidquid facere tenebatur ad vincendum illam, euidenter conuincitur talem ignorantiam non esse vlllo modo volitam. Sicut haec ignorantia excusat à peccato, ita etiam excusat à poena iuris, quae propter peccatum instituitur. De hac ignorantia intelligitur cap. Ut animarum, de constitutionibus, libro. 6. vbi Papa decernit, ut ignorantibus statuta ordinariorum, non ligentur sententis per statuta illa prolatis. Nam post haec verba statim addit Papa declarans qualem oporteat esse illam ignorantiam, & sic dicens. Dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit aut supina. Ex quibus verbis constat oportere ignorantiam esse inuincibilem, quae debet excusare ab excommunicatione. Neque hoc est particulare in statutis episcoporum, sed etiam in omni particulari statuto cuiuscumque superioris, prout illic annotauit glossa, & probatur aperte per. l. finale. ff. de decretis ab ordine faciendis. Si tamen statuta essent generalia canonum aut legum, dicit glossa in illo capitulo ignorantiam non excusare. Sed glossa illa mihi non placet, sicut nec multis aliis, quia si modò Papa, aut imperator generale faceret statutum, & aliquis faciendo id, quod facere tenetur ut discat, adhuc ignoraret illud, nulla ratio permittit, ut ille sic ignorans incidat in poenam statuti. Nam cum talis ignorantia sit sine culpa, non est iustum ut in damnum vocetur: quia esset contra id, quod dicitur in capitulo secundo de constitutionibus. Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non conuenit. Si quis plebeius homo semper accedens ad audiendum sermonem illis diebus, quibus in Ecclesia praedicari solet, & omnem diligentiam debitam adhibens ut discat, quod ad suae animae salutem est necessarium, ignorauerit quartum consanguinitatis gradum esse lege prohibendum ad matrimonium contrahendum, & sic ignorans publice & in facie Ecclesiae bannis legitimis praemisissis contraxerit cum ea, quam scit esse in quarto consanguinitatis gradu sibi coniunctam, ita tamè ut si sciret hoc esse lege prohibendum, non faceret, nullus sane mentis accubabit illum de peccato, nec damnabit illum ad poenam positam in Clementina vnica de consanguinitate & affinitate. Quia fecit quidquid faceretenebatur, ut disceret: & inde necessario sequitur, ut ignorando non peccet: quia

quia aliis obligaretur ad impossibile. Si ignorantia non est peccatum, ergo opus quod ab illa tanquam a causa fuerit ortum, non erit peccatum, & per consequens erit excusatum à pœna quæ peccato debetur. Necessariū est ergo, vt Clementinā illam de consanguinitate & affinitate, quæ excommunicationis pœna punit eos, qui in gradibus prohibitis scienter contrahunt, interpretemur nō solum de scientia facti, sed etiam de scientia iuris ita vt qui inuincibiliter & iustè ius illud ignorat, etiā sit liber ab illa excommunicatione, sicut excusaretur si sciens ius inuincibiliter ignoraret factum. Nam excommunicatio nō potest fieri nisi pro peccato mortali, quod constat non esse in eo, qui inuincibiliter ignorat. Et hoc non solum est verum de ignorantia iuris humani, sed etiā de ignorantia iuris diuini, præsertim quando illud non est de apertis & manifestis iuris diuini, sed de aliis obscuris, quæ non nisi à doctis & per subtilē discussionem intelliguntur, prout sunt aliqua, quæ ad contractus pertinent, in quibus est aliqua latens vsura, quam nō nisi doctus vir agnoscere potest. Si rusticus aliquis in paruo rure habitans, & volens talem contractū facere, interrogauerit sui loci presbyterum, an contractus ille sit bonus, & audiens ab illo nihil mali esse in tali contractu, faciat illum tali animo, quod si sciret esse peccatū, non faceret, non puto rusticum illum peccasse in cōtractu illo. Quia Deus non damnat facientem id, quod in se est. Fecit autem homo ille quod debuit vt sciret: qui non tenetur pro quolibet contractu faciendo quærere viros doctissimos, quos pro re illa consulat, præsertim quum putat esse facilem, & quæ merito à sui loci parrocho sciri deberet. Iste sicut excusatur apud Deum à culpa ita apud homines excusari deberet à pœna, quam lex contra vsuram peccatum statuit. Et si postea consultis doctis Theologis iudex cognosceret talē contractum esse vsurarium, malè ageret, condemnando rusticum illum ad vsurariū pœnā. Quia hoc faciendo, præter id, quod damnaret illum sine culpa, videretur exigere à rustico, vt maiorem ille agendorum scientiam haberet, quam ipsemet iudex. Nam possibile est vt iudex ipse, etiam si in iure ciuili sit doctissimus, ignoret cōtractum illum esse vsurarium.

Sicut

Sicut dictum est in illo citato capit. Vt animarū, ignorantēs inuincibiliter statuta excusari à sententia excommunicationis, idem dicere oportet de suspensione aut irregularitate, aut quauis alia pœna, quæ erat intelligenda per peccatum. Nam ab omnibus illis excusatur omnis ille, qui excusatur à peccato propter quod solum erat pœna intelligenda. Quoniam eadē est omnium istorum ratio, hæc videlicet, quod deficientē causa necessaria (vt diximus) oportet vt etiam deficiat effectus. Sed difficultas est non modica de statutis humanis, quæ statuunt pœnam aliquam propter factum lege diuina prohibitum, an faciens opus illud lege diuina prohibitum, & nesciēs statutum humanum, quod imponit pœnam, incidat in pœnam à iure statutam. De hac re varia est doctorum sententia. Scotus in .4. sent. distin. 6. q. 8. dicit illum incidere in pœnam iuris, nec excusari per ignorantiam: quia (vt ait) tenetur scire ius diuinum. Eandem opinionem tuctur Summā Rosella in titulo de excommunicatione. Contrariam opinionem docent Ioannes Andreas, & Dominicus in capitulo, Vt animarum, de constitutionibus, libro sexto. Summa Angelica in titulo, Excommunicatio .7. casu vltimo, & Summa Syluestrina, titulo de ignorantia, quæst. 8. Et istorum opinio multo magis mihi placet, quia apertè probatur per illud cap. Vt animarum, de constitutionibus, libro sexto. Quia statutum de quo illud capitulum loquitur, excommunicabat fures, & tamen non excommunicabat ignorantes, quauis furum esset lege diuina prohibitum. Nec valet argumentum Scoti, quia per illud solum probatur, illum non excusari à peccato, quod est cōtra legem diuinam: sed non probat quod non excusetur à pœna; quia statutum humanū, quod pœnā imponit, poterat inuincibiliter ignorare, quia humanū. Fortè contra hanc primā propositionem quis obiiciet id, quod dicitur de regulis iuris, lib. sexto. Ignorantia facti, non iuris excusat. Sed regula illa nihil contra meæ primæ propositionis sententiam afferit, quia de re valde diuersa disserit. Nam illa regula solum loquitur de excusatione faciendā in foro contentioso, in quo sæpe secundum solam iuris præsumptionem agi solet, vnde frequenter euenire solet, vt iudices in senten-

tiis se-

Scotus.

Summa
Angelica
& Sylue-
strina.

illis ferendis saepe fallantur, quia ex sola iuris praesumptione iudicant. Mea vero propositio (vt in declaratione secundae principalis conclusionis praemonui) loquitur de excusatione in foro conscientiae, in quo non praesumptiones, sed per plenam veritatis cognitionem rem omnem definire oportet. Et inde euenit (vt supra dixi) vt aliqui apud Deum sint excusati, qui apud iudices humanos non excusantur. Potest enim contingere, vt quis legem aliquam nouam, post elapsos duos menses, ab illius proclamatione & diuulgatione sine culpa sua ignoret quia licet sit in ciuitate, est tamen ab hominum tumultu sequestratus, & circa alia multo meliora studia occupatus, & ideo nihil vnquam audiuit de re illa, quamvis aliquando eos, qui per ciuitatem vagantur, interrogauerit, an aliquid nouum contingerit, quod sit scitu dignum. Ius praesumit hunc scire legem illam nouam, propterea quod in eadem ciuitate, in qua ille moratur, fuit publicata, & duo menses post illius publicationem sunt elapsi. Sed re vera ille sine culpa sua ignorat, quia nec affectatam, nec crassam, nec supinam habet ignorantiam, & ideo apud Deum est excusatus. Deinde si quis contenderit illam iuris regulam esse etiam de excusatione apud Deum, & in foro conscientiae intelligendam, ne pro hac re contendamus, dicam illam non de omni iuris ignorantia, sed de sola ignorantia vincibili esse intelligendam, quae nec apud Deum, nec apud homines excusat a peccato, & per consequens nec a poena. Quoniam ignorantia vincibilis (vt superius in principio huius capituli declarauimus) est illa, quam aliquis vincere potest, faciendo id, quod facere debet, ad discendum. Ille autem, de quo in casu proximo loquuti sumus, inuincibilem legis nouae ignorantiam habebat, & ideo sicut apud Deum est excusatus, ita excusabitur apud iudices humanos, si illis suam potuerit ignorantiam persuadere. Nam illa praesumptio, qua quilibet praesumitur scire legem post duos menses a publicatione illius (vt dicit Abbas in capitulo secundo de constitutionibus) non est iuris & de iure, sed contra illam admittitur probatio. Qualiter autem quis suam possit ignorantiam probare, varia est inter iurisperitos sententia, de qua re optime differit Abbas in illo capitulo secundo.

Abbas.

Secundo de constitutionibus. Communior iurisperitorum sententia est (vt mihi videtur) ignorantiam posse probari per iuramentum, praesertim quando est aliqua verisimilis coniectura, quae iuueat verum esse quod iuratur. Nam hanc sententiam docet Petrus Ancharranus in capitulo, Nulli licere, numero quinto, de electione, libro sexto, & citat Archidiaconum eodem loco idem dicentem: & eandem sententiam iterum asserit in capitulo, Vt circa, numero septimo, eodem titulo, & libro. Cardinalis Zabarella in Clementina de consanguinitate & affinitate, quaestione. 8. hanc etiam sententiam tuetur, & citat Laurentium quendam idem docentem, & hac ratione motum, quod cum agatur de re secreta, & quae intra ipsum hominem in cordis penetralibus latet, non potest per testes probari, sed per solum iuramentum. Ioannes de Imola in eadem Clementina hanc sententiam amplectitur eadem ratione motus, quia Laurentius ille: & citat Guillelmum quendam, & nescio quem Stephanum, eidem sententiae fauentes. Abbas in capitulo citato, & si hoc iudicis arbitrio committat, citat tamen Antonium de Butrio, dicentem ignorantiam optime probari iuramento, si adfit verisimilis coniectura, quae possit utcumque iuramentum adiuuare. Glossa in capitulo, Proposuiti. 82. distinctione, eandem sententiam tuetur. Denique glossa in capitulo, Eos qui, de aetate & qualitate, & ordine praeficiendorum, libro sexto, huic opinioni fauet, sed addit quod contra iuramentum potest probari scientia per probabiles coniecturas. Sed hoc vltimum huius glossae dictum non mihi placet, nisi coniecturae essent nimium violentae, & adeo aperta & manifestae, vt rem ipsam quasi indice demonstrare videantur. Nam aliam magis existimo credendum esse iuramento, quam mediocribus coniecturis, quia non est facile credendum esse aliquem suae salutis tam immemorem, vt peccare velit.

Secunda propositio. Inuincibilis ignorantia facti excusat a peccato, quod ratione rei ignoratae provenire possit, si illa esset perfecte cognita. Pro clariori intelligentia huius propositiois oportet reuocare ad memoriam id, quod supra dixi, multas in eodem facto posse contingere

igno:

Petrus de Ancharra. Archidia.

Zabarella.

Ioannes de Imola.

Gene. 29.

ignorantias. Si id, quod ignoratur, tale est vt ab ipso solo pendeat tota malitia operationis, tunc illa ignorantia excusabit operantem a toto peccato. Hoc modo excusatur patriarcha Iacob a peccato, dormiens cum Lya, quia putauit illam esse Rachelem, quæ sibi fuerat data in vxorem. Si sciens illam non esse Rachelem coiuiisset Iacob cum Lya, quæ erat aliena, peccasset ex hoc solo, quod ad alienam accessit: cum igitur ignorauerit illam esse suam, merito excusatur a toto peccato, quia ab illo solo tota peccati malitia pendebat. Si id quod ignoratur, tale est quod ab illo non tota malitia pendet, sed solum aliqua malitiæ circumstantia, quæ peccatum augere possit, tunc ignorantia non excusabit a toto peccato, sed solum ab illa grauitate peccati pendente ex circumstantia ignorata. Vt, gratia exempli, si quis ex ira occideret sacerdotem aliquem, ignorans illum esse sacerdotem, & si sciret non occidisset, talis ignorantia, etsi inuincibilis sit, non excusat a peccato homicidij, quia is qui occidit, verè sciuit illum esse hominem; sed excusat a tota sacri legij circumstantia, quia ille inuincibiliter ignorauit illum esse sacerdotem. Si quis etiam coiuret cum aliqua moniali, nesciens illam esse monialem, quod si sciret, nullatenus illi carnaliter misceretur, talis ignorantia, quauis sit inuincibilis, non excusat a peccato fornicationis: quia ille qui sic cum moniali coiuit, bene sciuit illam non esse vxorem suam: sed excusatur a tota circumstantia sacrilegij, aut incestus, quia inuincibiliter ignorauit esse monialem. Hæc propositio probatur eodem argumento, quo primam probauimus. Nihil enim potest esse peccatum, nisi sit voluntarium: id quod procedit ex ignorantia inuincibili non est voluntarium, ergo illud non est peccatum. Dicitur autem esse inuoluntarium id, quod ab ignorantia procedit, non quidem propterea quod illud non sit volitum, quia verè est volitum: Sed dicitur inuoluntarium, quia est contra volitionem, aut nolitionem, quæ haberetur sine tali ignorantia. Ex quo sequitur illud non esse voluntarium sub illa ratione, qua ignoratur. Et inde ulterius sequitur, vt tantum aliqua operatio excusetur a peccato, quantum habet de ignorantia. & per consequens de inuoluntario. Si id totum, a quo peccati malitia pedit, fuerit

fuerit inuincibiliter ignoratum, tunc (vt dixi) ignorans excusabitur a tota malitia peccati. Si verò id, a quo non tota, sed solum partialis malitia pendet, inuincibiliter ignoratur, tunc ignorans excusabitur non a tota peccati malitia, sed ab illa sola, quæ pendebat ex illa circumstantia ignorata. Quia tantum præcisè habet de excusatione peccati, quantum habet de inuincibili ignorantia, & non amplius, nec minus.

Nec refert, quatenus ad hanc rem spectat, an sic ignorans det operam rei licitæ, an illicitæ; quia si ignorantia est inuincibilis (vt optimè docet S. Thomas in prima secundæ, quæst. 76. art. tertio) semper excusat a toto peccato, quod proueniret ab illo, quod ignoratur, si fuisset plenè cognitum. Et eodem loco Caietanus egregie annotauit illam B. Thomæ sententiam esse vniuersaliter intelligendam, siue ignorans det operam rei licitæ, siue illicitæ. Quia cum vtrobiq; (vt ille ait) sit eadem causa, puta ignorantia inuincibilis & inculpabilis, oportet vt vtrobiq; sit inuoluntarium: & inde ulterius necessariò sequitur, vt etiam vtrobiq; sit excusatio totius peccati, quod proueniret ab illo ignorato, si bene cognosceretur. Differentia enim, quæ in materia de ignorantia poni solet inter illum, qui vacat rei licitæ, & qui dat operam rei illicitæ, solum habet locum, quando vterq; illorum habet vincibilem ignorantiam, indirectè volitam, prout est ignorantia crassa aut supina. Nam ignorantia directè volita, qualis est ignorantia affectata, eandem habet scientiæ conditionem, & idem operatur, quod operaretur scientia si adesset. Hoc annotat glossa in capit. Eos qui, de ætate, & qualitate, & ordine perficiendorum, lib. 6. Et post glossam idem asserunt Petrus de Ancharrano, & Dominicus in eodem loco. Et de hac ignorantia dicit B. Thomas in questione prædicta, art. 4. quod talis ignorantia potius auget peccatum, quam excuset, quia talis ignorantia non diminuit de voluntario, sed auget illud. Nam ex nimia voluntate peccandi oritur quod aliquis velit ignorare, ne per scientiam reuocetur a peccato. Sola igitur ignorantia crassa aut supina est, quæ non potest ignorantem excusare a peccato. Et in hac facti ignorantia diligenter considerare oportet, an is qui ex tali ignorantia

S. Tho.

Caietan.

Petrus de
Ancharr.
Dominic.

tia aliquod malum agit, det operam rei licitæ, an illicitæ: quoniam aliquid inter vnum & alterum interest. Nam malum, quod ex ignorantia vincibili, hoc est crassa & supina, fit ab eo, qui dat operam rei licitæ, non est per se voluntarium, sed tantum per accidens. Quia malum illud non per se & necessariò, nec vt in pluribus oritur à bona illa re, cui operam dabat. Malum enim nunquam ex natura sua oritur à bono, sed tantum per accidens. Malum ergo illud est solummodo volitum in ignorantia vnde oritur, quæ etiam non est directe volita, sed interpretatiuè: quia noluit adhibere diligentiam, quam tenebatur. Et quia magna est illic diminutio voluntarij, ideo oportet vt magna etiam sit excusatio peccati. Est enim tanta, vt malum illud non permittat manere in eadem specie peccati, in qua fuisset, si ex scientia fieret. Vt, exempli gratia, si Iacob quando dormiuit cum Lya, quæ non erat sua, ignoraret ex crassa ignorantia illam non esse suam, vt puta quia ancilla aliqua socij sui admonuerat de illusione futura, & ex negligentia noluit explorare lectum, tunc Iacob dormiens cum Lya, non fuisset omnino excusatus à peccato, quia re vera peccasset: sed fuisset excusatus à peccato fornicationis, propterea quod dabat operam rei licitæ. Non enim diceretur Iacob commississe fornicationem, quia non fuit ab eo per se volita, nec intenta. Quod ex eo conuinci potest, quod si ille sciuisset non esse suam, non accessisset ad illam. Et sicut ille excusaretur à peccato fornicationis, aut adulterij, aut incestus, ita excusaretur à peccato, quæ propter aliquod horum criminum esset à iure imposita.

Gene. 29. Nam si alicui vxorem habenti modò ex ignorantia crassa contingeret, quod olim ex ignorantia inuincibili Iacob, non posset illum vxor à thoro propter adulterium repellere, vt dicitur in capitulo. In lectum mariti. 34. quæ stione tertia. Quia etsi peccasset, non tamen peccato adulterij, sed solum peccato negligentia, quæ fuit ab illo interpretatiuè volita. Peccatum autem adulterij erat necessarium, vt vxor iuste posset illi debitum negare. Idem prorsus dicendum erit de illo, qui vacans iustæ venationi occidit hominem ex ignorantia crassa, putans illum esse feram, quia debitam non adhibuit diligentiam. Ille enim

etsi peccasset occidendo, non tamen peccato homicidij, quia ille non intendit occidere hominem, sed præter intentionem & præter spem euenit. Quæ autem præter intentionem, & per accidens eueniunt, non eidem censerentur debent nominibus, quibus censerentur ac si essent per se volita. Et sicut in istis aut alijs similibus causis ille excusatur ab specie peccati, ita excusatur ab ea iuris pena, quæ propter talem peccati speciem est à iure decreta. Ex quo sequitur, vt si ille sic occisus esset clericus, is quæ illum occidisset, non esset excommunicatus, quia talis excommunicatio non pro quolibet peccato, sed pro vera clerici percussione, quæ dolum habet, infligitur: vt patet in ca. Si quis suadente. 17. q. 4. Non tamen excusaretur ab irregularitate, quia illa (vt supra dixi) non requirit propriam speciem peccati, sed solam homicidij operationem, quæ si est à persona priuata, vt irregularitatem inducat, semper debet habere aliquam peccati malitiam secum connexam. Nam qui omnino excusatur à peccato, etiam est excusatus in iure à pena irregularitatis ex huiusmodi homicidio prouenientis: & qui non omnino excusatur à peccato, etiam non excusatur ab irregularitate. Similis enim casus habetur in cap. Ad audientiam, de homicidio voluntario, vbi is, qui præter intentionem occidit, dans operam rei licitæ, non excusatur ab irregularitate, quia eam quam tenebatur, non præstitit diligentiam, vt homicidium vitaret.

Longè aliter sentire oportet de illo, qui dans operam rei illicitæ, facit malum ex crassa aut supina ignorantia. Nam malum quod ille ex tali ignorantia facit, non est ab illo per accidens, sed per se volitum. Quia apertè volebat rem illam illicitam, cui operam dabat: & volens illam eo ipso censetur velle id, quod per se & necessariò sequitur ex illa. Et inde sequitur, vt ignorantia crassa istius non adeo diminuat de malitia operis, vt valeat illud transferre de vna specie peccati in aliam, sed permittit illud in propria specie peccati, in qua collocaretur, si esset ex industria factum. Sed licet in eadè specie illud permittat, aliquid tamen diminuit de illa malitia, quæ haberet si ex industria fieret. Vt gratia exempli, si Petrus accedat ad meretricem, quæ ex ignorantia crassa ignorat esse suam

potuissent, valde diffusè & prolixè tractauerim, tamè vt
facilius possint memoriæ commendari, ea iterum sub
breui compendio per propositiones quatuor repetere
statui. Nulla ignorantia siue iuris siue facti excusatur à pœ-
na iuris, quæ non propter peccatum, sed propter actum
aut defectum est à iure statuta. Ignorantia crassa illius,
qui dat operam rei illicitæ, non excusatur à peccato,
nec à pœna, quæ propter illud peccatum est à iure decre-
ta. Ignorantia crassa illius, qui dat operam rei licitæ, li-
cet non omnino excuset à peccato opus ex tali ignoran-
tia factum, sic tamè diminuit malitiam illius, quòd non
permittit illud in propria specie peccati in qua fuisset, si
ex industria fieret, sed transfert illud in aliam mitiorem
speciem peccati, hoc est, in ipsum peccatum ignorantia, à
qua processit. Et sicut excusatur à propria specie peccati, ita
excusatur à pœna, quæ est propter peccatum à iure statuta.
Ignorantia inuincibilis semper excusatur à culpa, & ideo
semper excusatur à pœna quæ propter peccatum à iure
imponitur, siue ignorans det operam rei licitæ, siue il-
licitæ, & ideo ebrius si per ebrietatem occidat aliquem,
excusatur (vt dixi) ab irregularitate. Quia licet dabit
operam rei illicitæ, quum occidit, habebat tantam homi-
cidij ignorantiam eo tempore inuincibilem.

Ex hac vltima propositione multa possunt inferri co-
rollaria, è quibus aliqua pauca proferam, vt melius ea
quæ generaliter diximus, per particularia exempla in-
telligantur. Primò quidem sequitur, quòd si aliquis vxo-
ri minimè alligatus cognouisset aliquam consanguineam
aut affinem suam, ignorans inuincibiliter illam esse affi-
nem suam aut consanguineam, prout contigit Iudæ co-
eunti cum Thamar, quauis peccasset peccato fornicationis,
quia cognouisset illam quæ sciebat nō esse suam,
non tamen peccasset peccato incestus, quia inuincibiliter
ignorabat esse suam cōsanguineam. Et inde vltèrius se-
quitur, vt si ille vellet matrimonium contrahere, posset
sine vlla dispensatione id licitè facere, quauis incestuo-
so sit à iure in flicta pœna, vt matrimonium non contra-
hat, in ca. De incestis, & in ca. Nec eam, 35. q. 2. & 3. Posset
etiam ab vxore debitū licitè petere, si matrimonio alli-
gatus aliquam cognouisset, quam inuincibiliter ignora-
ret esse

Gene. 38.

ret esse suæ vxoris consanguineam, quod tamen illi non
liceret, si sciret illam esse sibi affiné, prout dicitur in capi-
tulo. Transmisit, de eo qui cognouit consanguineam vxor-
is suæ. Quia sicut in vtroq; istorum casuum excusatur
ille ab incestu propter inuincibile consanguinitatis aut
affinitatis ignorantiam, ita etiam ex consequenti excu-
satur à pœna quæ propter incestum est à iure statuta.

Secundò ex eadem propositione infero illum, qui ex
odio & rancore percussit clericum, quem inuincibiliter
ignorabat esse clericum, non esse excommunicatum, quauis
eis esset excommunicatus si sciret illum esse clericum, vt
dicitur in cap. Si quis suadente, 17. q. 4. Quia licet non
excusetur à peccato percussio, excusatur tamen à pecca-
to sacrilegij propter inuincibilem clericatus ignoran-
tiam, prout definitum est in cap. Si verò, le. 2. de senten-
tia excommunicationis. Et eodem modo excusaretur ab
illa excommunicatione quauis non ab irregularitate,
si illum per talem ignorantiam occidisset. Quia per ta-
lem ignorantiam non minus excusaretur à sacrilegio si
occideret, quam si percuteret. Ab irregularitate autem
non excusaretur, quia ad illam non requiritur sacrile-
gium, sed satis est homicidium quod ille verè perfecit,
cum sciverit esse hominem quem interfecit. Sed si illum
occidit, putans ex ignorantia inuincibili illum non esse
hominem, tunc sicut excusatur à peccato per inuincibi-
lem ignorantiam, ita etiā excusatur ab irregularitate per
eandem ignorantiam. Et hoc annotauit Petrus de Palu-
de in quart. sent. distinct. 35. quæstione prima, articulo. 4.
vbi ponit generalem regulam hæc dicentem. Iusta igno-
rantia in irregularitate homicidij semper excusat, non
autem in bigamia. Et ratio est, quia irregularitas in biga-
mia non infligitur propter peccatum, sed (vt superius dixi)
propter defectum sacramentalis significationis. Irre-
gularitas autem homicidij licet in persona publica infligatur
sine peccato, in persona tamen priuata semper est
cum peccato, & illic omnis ignorantia quæ excusatur à
peccato, excusatur etiam ab irregularitate, prout constat
ex toto titulo, de homicidio voluntario, vel casuali, in
decretalibus, & in sexto, & in Clementinis.

Tertiò ex eadem propositione infero illum qui se esse

QQ 4 excom

excommunicatum, aut suspensum, aut interdictum in-
vincibiliter ignorat, non effici irregularem, quanuis cele-
bret diuina. Quia talis ignorantia (vt ex dictis constat)
excusabit illum à peccato, & per consequens ab illa irre-
gularitate, cum talis irregularitas non nisi pro peccato
præterito infligatur. Hoc expressè definitum est in capit.
Apostolicæ, de clerico excommunicato ministrante.
Quam definitionem glossa in eodem loco interpreta-
tur, & bene, esse intelligendam de illo solo qui habet
ignorantiam probabilem, quam Theologi appellant
inuincibilem. Multa alia similia possem inferre corolla-
ria, sed ne prolixiorem faciam disputationem, ea pruden-
ti lectori relinquo. quoniam hæc mihi satis esse videntur,
vt quisque ad illorum exemplum de multis aliis simili-
bus ferre possit iudicium.

AN IS QUI CRIMEN ALIQUOD COMMISIT,
sit, liberetur ab omni pœna à iure statuta, si crimen
illius sit occultum. Cap. XV.

VT promissioni meæ, qua de potestate legis pœna:
lis in hoc opere disserere statui, plenè satisfaciã, hoc
solum mihi superesse video, vt de illo, qui crimen ali-
quod occultum commisit, inquiram, an sit liber ab omni
pœna quam lex, contra tale crimen decernit. Quæ res,
postquam diligenter illam sum perscrutatus, visa est mi-
hi multo difficilior quàm à principio putaueram, quum
illam ex facie tantum aspexeram. Est enim res hæc, pro-
pter multiplicem illius varietatem, tam perplexa, vt ni-
hil certum possit vniuersali definitione, quæ omnia cri-
mina & omnes pœnas complectatur, de illa pronuntia-
ri. Nam in re hac magis quàm in aliqua alia experior ve-
rum esse id quod lib. i. ca. 7. me dixisse memini, pœnã non
esse dilatãdam vltra casum in lege expressum, nec valere
argumentũ à similitudine rationis in lege penali, præfer-
tim in illa quæ sententiã latã continet. Sunt enim aliquæ
iuris pœnæ, à quibus reus nunquam liberatur, quanuis
crimen illius sit occultum. Sunt rursus aliæ, à quibus
reus est omnino liber, si crimen illius non possit pro-
bari. Quæ diuersitas non ex natura ipsarum pœna-
rum, sed ex sola legislatoris voluntate pendere videtur,

Opor

Oportebit igitur huius perplexæ quæstionis definitio-
nem per multas & varias conclusiones partiri, vt certam
illam reddere valeamus. Sed ante omnia pro clariori hu-
ius rei intelligentia oportet aliqua annotare, sine quibus
non poterit huius quæstionis definitio plenè intelligi.

Primò quidem admoneo me in quæstione ista non in-
quirere de pœna illa, quæ est per iudicem inferenda, etiam
si sit per legem statuta: quoniam de pœna illa non est cur
aliquis meritò dubitare possit. Nam cum illius pœnæ in-
flictio pendeat à iudicis voluntate, constat reum tandiu
fore liberum à tali pœna, quandiu crimen illius fuerit oc-
cultum iudici, quatenus iudex est. Si crimen iudici fuerit
reuelatum, non quarens est iudex, sed quatenus priuata
est persona, non poterit illum punire: quia non potest si-
mul esse testis & iudex. Oportet enim, vt qui iudicis offi-
cio fungitur, tanquam iudex, hoc est, per aliorum testi-
monium noscat crimen, quod in publico iudicio punire
debet. De hac sola cognitione, quam per testium relatio-
nem habet iudex, intelligitur id quod Salomon ait. Qui Prou. 1.
quod nouit loquitur, iudex iustitiæ est. Postquam crimen
fuerit iudici iuxta iuris ordinem reuelatum, & plenè ab
illo cognitum, tunc pœnæ inflictio adhuc ex sola iudicis
voluntate pendet, quoniam si ille remisit & negligenter
agere velit, poterit, quanuis iniuste, iuxta ea quæ cap. 12.
huius secundi libri diximus, pœnam reo dimittere. Non
est igitur huius nostræ quæstionis sensus de pœna per iu-
dicem inferenda, sed de pœna à iure ipso inflicta, an reus
ab illa liberetur quando crimen illius est occultum. Et
de hac est difficultas, quia lex ad pœnæ inflectionem non
requirit testium probationem aut alium iuris processum
sicut iudex, sed sine villo teste, & sine villo iuris processu
pœnam infligit.

Secundò annotare oportet crimen occultum, ea ratio-
ne qua occultum est, multiplex esse & varium. Nam est
aliquod ex se & ex sua natura occultum, est aliud per ac-
cidens & contingenter occultum. Et hoc iterum variat
per maiorem aut minorem illius occultationem, quoniã
aliquod est omnino occultum, aliud est non omnino oc-
cultum, sed ferè occultum. Hæc distinctio inter occultum
natura, & occultum per accidens est valde notanda,

QQ. 5

quia

quia ex ignorantia aut inaduertentia illius multi viri docti iurisperiti errauerunt vnum cum altero confundentes, & ideo putantes eandem esse de vtroque rationem habendam. Sed credo quod longè aliter sensissent diuersam de illis ferentes sententiam, si benè aduertissent latentissimum esse inter hæc duo discrimen. Crimen ex se & ex natura sua occultum est illud, quod ex se & ex natura sua nihil habet, vnde posse naturaliter ab aliquo homine cognosci. Talia sunt illa crimina quæ in corde solo committuntur, & ad nullum opus exterius dicto aut facto perueniunt. Hæc enim ex se & ex sua natura sunt adeo occulta, vt à nullo homine possint via naturali cognosci. Quis enim hominum, ait Paulus, scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Et meritò hoc ait Paulus, quia homines (vt dicitur in primo Regum) vident ea quæ foris patèt, Deus autem intuetur cor. Si quis fortè vnquam cogitationes hominum nouit, prout sanctis aliquibus contigisse est manifestum, id non propria virtute, sed dei reuelatione aut speciali Dei auxilio factum est. Crimen occultum per accidens est illud, quod non à solo corde committitur, sed voce aut opere per aliquod corporis membrum exercetur exterius. Nam hoc potest quam ex latebris cordis prodit exterius, ex natura sua hoc habet vt possit videri, aut audiri ab eo qui esset propinquus operanti. Si à nemine videtur aut auditur, hoc per accidens illi contingit, quia nullus erat præsens qui illud posset videre aut audire. Hoc autem potest multipliciter contingere propter maiorem aut minorem criminis occultationem. Est enim aliquod omnino occultum, quod distinguitur contra probabile, & tale non sic dicitur propterea quod à nemine sciatur, sed quia nõ potest legitime in iudicio probari. Nam si aliquod crimen esset ab vno solo notum, nihilominus quantum ad forense iudicium spectat, diceretur omnino occultum, quia ad illam cognitionem, quæ requiritur ad sententiam ferendam, nihil prorsus agit vnus solus testis dictum, prout dicitur in capit. Veniens, & in ca. Licet, de testibus. De hoc occulto fit sermo in ca. Vt nostrum, vt ecclesiastica beneficia, &c. Aliud dicitur occultum, nõ quia sit omnino occultum, sed quia penè est occultum, propterea quod pauci sint testes qui illud

sed probare possunt, & nondum est deductum ad iudicium. Et hoc distinguitur contra notorium, & aliquando est idem quod manifestum, aut manifestabile. Nam manifestum (vt ait glossa in cap. Vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum) dicitur illud quod per aliquot paucos testes probari potest. Sed quandiu res non est per testes probata, verius (vt ego censeo) dicitur manifestabile, quàm manifestum. Postquam verò crimen est per testes probatum, tunc ego dicerem esse iam manifestum. Notorium crimen (vt dicit Gregorius nonus in cap. ultimo, de cohabitatione clericorum & mulierum) est illud quod cognoscitur per sententiam iudicis definitiuam, aut per confessionem in iudicio factam, aut per euentiam rei quæ tergiversatione aliqua celari non possit. Hæc quæ de crimine penè occulto diximus, ex sententia Speculatoris in cap. de notoriis criminibus. §. 7. & Abbatis in ca. Ex literarum, de temporibus ordinationum, & capitulo, Vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum, dicta sunt. Hi enim simul cum glossa in illo cap. Vestra ponunt medium inter notorium & occultum, & vocant illud manifestum, aut penè occultum. Nam occultum est quod probari non potest. Manifestum aut penè occultum quod probari potest per paucos testes, & nõdum est deductum in iudicium. Notorium verò quod iam in iudicio declaratum est, aut per sententiam iudicis, aut per confessionem, & hoc vocant notorium iuris: aut per rei euentiam, quæ non possit aliqua tergiversatione celari, & hoc vocant notorium facti. Sed Lucius Papa huius nominis tertius, in illo sæpè citato capit. Vestra, nullum inter illa duo ponit medium. Nam diuidens crimen, solum diuidit illud per notorium & occultum. Deinde, definiens crimen penè occultum, dicit esse illud quod ab ecclesia toleratur. Quauis igitur crimen aliquod possit per iudicem aut viginti testes probari, dummodo nõ sit per facti euentiam, aut per ipsius rei iudicalem confessionem notum, semper, iuxta Lucij Papæ sententiam, dicitur penè occultum, quousque per iudicis ecclesiastici sententiam sit damnatum. Nam hoc illic Papa dicit ab ecclesia tolerari, quod per ecclesiasticum iudicem non damnatur. Sed de hac diuersa criminum appellatione ego contendere nolo,

nolo, propterea quod parum referre mihi videtur, an hoc an illo nomine crimina censeri debeant: & semper mihi visum est inutilem esse quaestionem, quae non de re ipsa, sed de rei nomenclatura contendit. His omnibus praenotatis ad quaestionem propositam per aliquot conclusiones respondeo.

Prima conclusio. Is qui commisit crimen aliquod esse & ex natura sua occultum, ut est illud quod sola mente perpetratum est, nullam propter illud poenam iuris incurrit. Haec conclusio forte videbitur alicui pendere ex illa multorum opinione, quae ait ecclesiam non posse obligare ad actus animae interiores: de qua non inter omnes Theologos convenit, nec ego de illa impresentiarum disputare volo. Quoniam talis disputatio nullo modo iuvat ad probandum meam hanc primam conclusionem: propterea quod licet daremus gratis ecclesiam posse directam ad hoc intentione obligare ad actus animae interiores, nihilominus tamen maneret firma nostra conclusio quod propter crimen occultum, quod in sola mente latet nullus incidit in poenam à iure decretam. Nam etsi propter peccatum quod intra cordis latebras occultatur, peccator incidat in obligationem poenae aeternae, propter illud tamen nunquam incidit in obligationem poenae temporalis ab humano iure statuae. Quia poenam aeternam infligit Deus, qui est cordium scrutator, & cognoscit optimum talem peccatorem esse illa poena dignum. At poena temporalis à iure decreta, non potest infligi, nisi ab ipso iure aut ab homine illius ministro. Homo autem non potest cognoscere crimē intra cordis recessus absconditum, ergo non potest propter illud poenam infligere. Consequenter ista ex eo est nota, quod nullus iudex potest aliquem punire, nisi propter crimen quod fuerit sibi iuris ordine notum. Iniuste enim ageret iudex qui alicui poenam inferret, nesciens, an ille sit tali poena dignus. Nec satis est ad poenam infligendam quod ipse solus iudex sciat, sed oportet ut iuris ordine sciat, hoc est per testium relationem, quae de re illa testimonium dicant: quia (ut in primo notabili dixi) non potest idem esse testis & iudex. Oportet igitur ut non solum iudici, sed multis aliis sit notum crimen quod est iuris ordine puniendum. Fortē hic aliquis respondebit

dicens

dicens hoc verū esse in poena à iudice infligenda, sed non in poena à iure infligenda, quia ad hanc non requiritur processus, sicut ad illam. Sed haec responsio non tollit, nec minuit nostri argumenti vim, quia etsi ad poenam à iure infligendam non requiratur causa processus, requiritur tamen legislatoris autoritas & potestas, quae ad illa sola se extendit, quae licet sint illi incognita, tamen ex illorum natura non obstat quin possint ab illo cognosci. Et quia natura eorum quae intra mentem nostram occultantur, obstant ne possint ab homine cognosci, ideo illorum etiam natura obstat ne humanae subiant iurisdictioni & potestati, & inde necessario sequitur, ut non possint ab aliquo iure humano puniri. Et hanc sententiam confirmat id, quod licet Iurisconsultus Ulpianus in l. Cogitationis. ff. de poenis. Cogitationis poenam nemo patitur.

Contra hanc conclusionem primam obiici potest id, quod in Clementina. i. §. Verum, de haereticis, dicitur, ubi sententia excommunicationis innodatur inquisitor haereticorum, qui odio aut lucri spe aliquem innocentem puniverit, aut amore & favore haereticum persequi omiserit. Ex qua definitione videtur colligi poenam esse infligendam à iure propter crimen in corde occultum, quia odium & spes lucri intra cordis arcana continentur. Et glossa in illa Clementina ex sententia illius colligit, certum esse Ecclesiam posse ligare & punire crimen omnino occultum quod in corde latet, & nunquam ad exteriorem actum processit. Hanc glossam laudat Abbas in cap. Si sacerdos, de officio iudicis ordinarii. Et huic glossae consentit Adrianus in quolibeto. §. art. i. Mihi tamen multo magis placet aliorum multorum Theologorum opinio, quia communior, & magis rationi consona. Argumentum autem quod glossa & Adrianus ex litera illius Clementinae sumunt, parum agit contra nos. Quia Papa non ponit illic sententiam suspensionis, aut excommunicationis propter solum odium, ac propter solam lucri spem, nec hoc facere posset, sed propter persecutionem aut afflictionem innocentis, ex odio aut spe lucri procedentem. Constat autem quod licet odium & spes sint prorsus occulta, persequitio tamen & afflictio innocentis ex odio aut spe lucri procedens, non est sic occulta quin possit aperte ab

homine

hominibus videri. Et inde apertissime conuincitur Clementinam illam non imponere penam, propter sola peccata occulta quæ in mente latent, qualia sunt odium & spes: sed propter actus exteriores qui ab hominibus videri possunt, quales sunt falsa criminis impositio, incarcerationio, tortura, & alia quæuis similis vexatio. Nihil igitur Clementina illa obstat nostræ conclusioni, imò potius fauet illi, quum non propter solos actus animæ interiores, sed propter exteriores, qui illis iunguntur, & ab illis oriuntur, suspensionis aut excommunicationis sententiam dederit. Fateor quidem cogitationem & animam aliquando puniri, vt in lege, Si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis, sed ibi non sola cogitatio, aut nudus animus punitur: quia non punitur propterea solum quod mente cõcipit raptum virginis, sed quia illum perpetrare incepit, quanuis non cõsummauit. Et idem contingit in omnibus illis casibus, in quibus leges aut canones præcipiunt puniri affectum, quanuis non sequatur effectus, vt in cap. Pro humani. §. Sacri, de homicidio lib. 6. & aliis si milibus: quia illic non punitur solus affectus occidendi, sed mandatum homicidii, & receptatio, & occultatio, & defensio homicidæ, quæ omnia consistunt in opere exteriori, quod apertè ab hominibus videri potest. Et idè contingit in casu. I. Quisquis. C. Ad legem Iuliam maiestatis quia illic (vt eodem loco annotat Accursus) nõ sola cogitatio punitur, sed factum. Quod autem in ca. 1. de schismaticis, dicitur excommunicatum esse omnem illum qui præsumperit contraire decreto illius capituli, non est intelligendum de illa præsumptione animi, quæ in corde latent, sed de illa quæ per aliquod opus exterius est demonstrata. Et eodem modo intelligendum est quod dicitur in cap. vnico, de schismaticis. §. omnem, lib. 6. vbi Papa Bonifacius huius nominis octauus excommunicat omnem qui quosdam Petrum & Iacobum habuerit & tenuerit pro cardinalibus: quia illud nõ est intelligendum de illa existimatione qua quis solo corde reputaret illos cardinales, sed de illa existimatione quæ per aliqua signa exteriora demonstraretur, vt puta appellando illos cardinales, aut talem honorè & reuerentiam illis exhibendo, qualis nisi cardinales essent, illis non foret exhibenda. Nam si talis existimatio

existimatio

existimatio in solo corde mansisset, nec excommunicatione nec alia quauis pœna potuisset ab homine puniri. Nam (vt dicitur in cap. Cogitatio, de penitentia, dist. 1.) cogitatio non meretur pœnam quando suis terminis cõtenta est, id est, quando cogitatio non se prodit exterius per aliquod opus. Quia si cogitatio procedit ad aliquod opus exterius quod ostendat saltem criminis initium, punietur ipsum opus & non sola cogitatio. Et hanc sententiam apertè confirmat id quod iuriconsultus ait in. l. Fugitiuus. ff. de verborum significatione. Fugitiuus est (inquit ille) non is qui solum fugiendi à domino consilium suscepit, licet id se facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fugæ, vitium mentis deduxerit. Nam & furem, & adulterum, & aleatorem, quanquam alia significatione, ex animi propositione cuiuscumque sola dicere quis possit, etiam eum, qui nunquam alienam rem inuito domino subtraxerit, qui nunquam alienam matrem familias corruperit, si modo eius mentis sit, vt occasione data id cõmissurus sit: tamen oporteret hæc eadem crimina assumpto actu intelligi: & idè fugitiuum quoque & errorem non secundum propositionem solam, sed cum aliquo facto intelligi constat. Hactenus iuriconsultus. Ex cuius verbis constat hominem quemque ex solo peccandi proposito peccatoris nomen suscipere, pœnam tamen legis non debere suscipere nisi propositum opere compleuerit. Quæ autem glossa in illa Clementina 1. de hæreticis, pro se citat, nihil probant intentionem, & ferè illis omnibus respondimus. Et si quæ omisimus, facile illis per ea quæ diximus, responderi potest. Nam illa omnia hoc solum probant quod Ecclesia potest punire crimine occultum per accidens, vt est illud quod exterius commissum est, & caret testimoniis quibus possit probari. Nihil autem probant de crimine quod est ex natura sua occultum, prout est illud quod in solo corde perpetratum est. Et quia glossa & qui illam sequuti sunt, non aduerterunt quantum sit inter illa duo occulta discrimen, idè decepti sunt putantes idem de vno, quod de altero, esse dicendum.

Secundò, contra eandem primam conclusionem argui potest per capit. Dolentes, de celebratione missarum, vbi Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum

post-

postquam dixerat multos esse clericos non solum minores, sed etiam praelatos qui nec missas audiunt, nec diuinum officium dicunt, aut si dicunt, id tamen negligenter & in deuotè faciunt, tandem hæc quæ sequuntur ait. Hæc igitur & similia sub pœna suspensionis penitus inlubemus, districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quatum eis dederit Deus, studiose celebrent pariter & deuotè. Hęc concilium Lateranense. Ex cuius verbis videtur colligi pœnam suspensionis esse positã illi qui sine diligentia & sine deuotione officium diuinũ dixerit. Et inde vterius sequi videtur, vt propter crimen in solo corde latens sit pœna iuris statuta. Quia sicut deuotio est in corde, ita oportet vt illius priuatio sit in solo corde: quia priuatio & habitus sunt circa idem subiectũ. Pro solutione huius argumenti non est opus differere de intelligentia illius cap. Dolentes, an per illud inducatur obligatio peccati mortalis ad habendũ deuotionem, quũ diuinum officium Deo persoluitur. Nam siue obliget ad deuotionẽ illam sub pœna peccati mortalis, siue non, parũ refert ad argumẽti vires augendas aut minuendas. Quoniã etsi nulla sit obligatio peccati mortalis ad deuotè dicendũ officium diuinum, nihilominus manere posset illa obligatio ad pœnã illic expressã, quæ si imperfecta est propter defectum deuotionis, inde argumentum sumet vires, vt probare videatur aliquam pœnã esse à iure impositam, propter peccatum in solo corde perpetratum. Omissa ergo illa disputatione, dupliciter ad argumentum respondeo. & primo nego pœnã suspensionis illic statui contra illos qui sine deuotione officium diuinũ persoluerint, sed solum cõtra illos clericos qui rarò missam audiunt, & rarissimè dicunt, & quando choro interfunt fabulis & aliis colloquutionibus laicorum intendunt, noctes illicitis fabulationibus expendunt, vt postea vix illis tẽpus relinquatur ad matutinum officium dicendum. Nam postquã in principio illius cap. dixerat hæc omnia à multis clericis fieri, tandẽ hæc omnia sub pœna suspensionis prohibet. Post illam prohibitionẽ præcipit, vt diuinũ officium nocturnũ pariter ac diurnũ quantum eis dederit Deus studiose celebrent pariter & deuotè: sed tunc nullã adiecit pœnam cõtra huius

præ-

præcepti transgressores. Iuxta hunc modum interpretatur illud cap. Adrianus in quodlibeto. s. art. 1. vbi reprehendit quorũdam Iurisperitorum opinionem per Abbatem in eodem cap. citatam, quæ dicit pœnam illam suspensionis esse referendam, non solum ad prohibitionem præteritorum, sed etiam ad obseruantiam præcepti subsequenter. Secundo respondeo, quod licet gratis dare vellem pœnam illam suspensionis statutam esse contra illos, qui in deuotè diuinum officium Deo persolunt, nihil tamen ageret illud cap. contra meam primam conclusionem.

Quia pœna illic decreta non est ipso iure inflicta, sed est per iudicem inferenda. Nam illa verba, sub pœna suspensionis, quæ in illo cap. collocantur, (vt cap. 1. huius securi di libri diximus) non sententiam à iure latam, sed solum à iudice ferendam declarant. Si pœna illa est à iudice investigenda, necessarium est vt antequam iudex reum ad illam damnet, plenam per sufficientes testes habeat notitiam de in deuotione & negligentia, quam reus habuit quum diuinum persolueret officium. Et inde cõuincitur vt in deuotio quæ in cap. illo punire præcipitur, non sit illa quæ intra cordis secreta occultatur, sed illa quæ per confabulationes, aut alia signa exteriora manifestatur.

Quia illa quæ in mente latet, non potest per tertium relationem esse iudici nota, & inde consequens est, vt non possit ab eodem iudice ad pœnam damnari. Quomodo poterit iudex damnare ad pœnam quod non cognoscit esse pœnã dignum.

Ex ista primã principali conclusione sic declarata aperit colligitur hæreticum mentalem; hoc est, qui hæresim suam sola mente concepit nullatenus illam signo aliquo foris manifestando, nõ esse à iure excommunicatum, nec dominio bonorum suorum priuatum; nec alicui alteri pœnã à iure cõtra hæreticos statuta subiectum. Quia Ecclesia nõ potest punire crimen, quod ipsa nullo modo potest agnoscere. At hæresim mentalem, quæ in corde hominis latet Ecclesia nõ potest cognoscere; ergo illã Ecclesia punire non potest. De talibus enim quæ intra cordis secreta latent, & à solo Deo cognoscuntur, Prohibet Paulus iudicium ab hominibus dari, propterea quod illa à solo Deo iudicanda sunt, & illi soli seruantur. Nolite, inquit Paulus, ante tempus iudicare, quoad usque veniat

t. Cor. 4.

RR. Domi.

Dominus, qui manifestabit consilia cordium, & illuminabit abscondita tenebrarum, si quis autem huiusmodi occultis iudicare contenderit, illum tanquam propriæ diuine iurisdictionis usurpatorem, Deo iniuriam facere testatur Ambrosius, qui prædicta Pauli verba interpretans, ait. Monet illos ne iudicent, cum iudicandi sint, & habeant duplex peccatum, sicut ait Dominus. Nolite iudicare, ut non iudicabimini, sed expectate diem iudicii, ac si fideles & boni sint. Iniuria enim iudicis est, si ante cognitionem eius, à seruo procedat iudicium aut sententia. Hæc Ambrosius. Huic sententiæ maximè fauet illa Christi Saluatoris nostri parabola de malo semine, quod inimicus homo super bonum semine seminavit, quod dum ministri colligere vellent, & ad hoc faciendum licentiam à patre familias peterent, idem pater familias respondit illis, sic dicens. Non, ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul & triticum: sinite utraque crescere vsque ad messem. Sed quare ille pater familias prohibuit ne eradicarent zizania? Quia illi non poterat ante messem distinguere inter triticum & zizania, & metuit ne per ignorantiam triticum pro zizania eradicarent. Et idem prorsus faciendum est in punitione peccatorum occultorum, quæ vsque ad diem iudicii differenda sunt, & Deo relinquenda ab illo puniendi, ne dum homines illa punire volunt, bonum pro malo puniant. Et hoc ipsum aperte docet Hieronymus qui in commentariis super Matthæum prædictam Christi parabolam interpretans, ait. Inter triticum & zizania, quod nos appellamus lolium, quandiu herba est, & nondum culmus venit ad spicam, gradus similitudo est: & in discernendo, aut nulla, aut perdifficilis est distantia. Præmonet ergo Dominus ne ubi quid ambiguum est, cito sententiam proferamus, ut cum dies iudicii venerit, ille non suspicionem criminis, sed manifestum reatum de sanctorum cœtu eiciat. Hæc Hieronymus. Si ille, de quo sola habetur suspitio (vt Hieronymus ait) nõ est ab Ecclesia puniendus, multo minus puniri debet ille, cuius peccatum est tam occultum, vt nulla merito possit pe illo haberi suspitio, qualis est hæresis in corde latens, quæ nullatenus se aliquo exteriori signo foris manifestauit. Si autem illa aliquo modo foris prodit, vt puta si hæreticus secum tæste sine vilo teste illam loquatur, aut scribat, tunc propter

illam erit eo ipso sine dubio excommunicatus. Quia licet talis hæresis sit occulta, non tamen ex se & ex natura sua est occulta, sed solum per accidens propter defectum testium: quia si testes adessent, optimè illam videre potuissent. Et licet hoc non sit satis, vt quis possit à iudice damnari, est tamen satis, vt possit damnari à iure. Quia ius non requirit processum, & testium relationem, quem admodum iudex, vt penam infligere possit. Sed opus est vt respondeamus glossæ in Clementina. i. §. Verum, de hæreticis, quæ asserens hæreticum mentalem esse ipso iure excommunicatum, profert ad huius sententiæ probationem ca. Excommunicamus. §. Credentes, de hæreticis quo loco credentes hæreticorum decernuntur excommunicationi subiacerent. Ex quo videtur colligi penam esse à iure inflictam, propter peccatum in mente occultum, quia talis credulitas qua illi hæreticis credunt, intra cordis secreta occultatur. Sed glossa ex textu illius capituli arguens maximè fallitur, quia credentes qui in illo capitulo excommunicatione ligantur, non sunt illi qui in corde suo occultant fidem quam hæreticis præbent, sed illi qui verbo, aut scripto, aut alio quouis exteriori signo ostendunt se hæreticis fidem præbere, & bonam de illis habere existimationem. Nam (vt lib. i. de Iusta hæreticorum punitione cap. 17. me dixisse meminì) necessarium est credulitatem suam aliquo exteriori signo declarare, vt alii qui dicantur credentes hæreticorum. Quod de hæretico mentali diximus, idem & sub eadem ratione de simoniaci mentali dicere oportet, ita vt iste non sit alicuius penæ ecclesiasticæ subiectus, sicut nec hæreticus. Hactenus de crimine ex se & sua natura occulto, quale est illud quod intra cordis secretum retinetur, dixisse sufficiat, nunc opus est, vt de alio per accidens occulto, quale est illud quod ex cordis latebris foras prodit, sed non habet testes quibus probari possit, dicere incipiamus. De hoc tamen non possumus certam aliquam & vniuersalem proferre sententiam, prout de alio occulto, in præcedenti conclusione fecimus, sed oportebit iuxta varietatem penarum varias de illo dicere sententias, quæ per singulas conclusiones suo ordine sigillatim declarabuntur.

Secunda conclusio principalis. Quicumque commiserit

RR. 2 crimen

crimen aliquod, propter quod est ipso iure imposita excommunicatio, incidit in excommunicationem illam, etiam si crimen sit omnino occultum per accidens, hoc est, carens testibus quibus possit probari. Hæc conclusio probatur per ca. Poirò, de sententia excommunicationis, & per capit. Clericis, de immunitate ecclesiarum, lib. 6. & in extrauaganti. Cum detestabile, de simonia. Fortè aliquis dicit in nullo istorum capitulorum, quæ nunc proximè citauimus, regulam generalem dari, quæ dicat eum qui crimen occultum commisit, incurrere sententiam excommunicationis à iure latâ, perinde ac si illud idem publicè commississet, sed solum casus aliquos particulares illic exprimit, in quibus excommunicatio contra crimina occulta infertur à iure. At, ex particularibus illis sententiis (vt ego sæpè alias dixi) colligere sententiam generalem, pessima est consequentia. Fateor quidem, vt obiicitur, malam esse consequentiam, quæ ex particulari infert vniuersalem, sed ego impræsentiarum non sic arguentor, nec ad hunc finem illa capitula citauit, vt ex illorum testimonio regulam generalem colligerem: sed protuli illa in exemplum vt illorum testimonio probarem ita in particularibus illis exemplis cõtingere quod conclusio meâ vniuersaliter asseruit. Sed dices. Quomodo igitur probabis tuâ illam vniuersalem conclusionem, cum nullus sit textus in iure canonico expressus, qui ita vniuersaliter definiat? Respõ: deo quod licet textus expressus desit, non tamen deest ratio aperta & manifesta, quæ ita dicere cogat. Ratio autem ista pendet ex conditione & qualitate sententiæ à iure late, quæ longè alia est à conditione sententiæ ferendæ à iudice. Sententia à iure in genere lata nunquam est super peccato præterito & iam commissio, sed super peccato futuro quod committendum fore timetur, & timore poenæ caueri speratur. Sententia verò ab homine lata contrariâ habet conditionem: quia nunquam est de peccato futuro sed semper de peccato præterito & verè commissio. Et hinc euenit alia inter hæc duo diuersitas: quia sententia à iure lata non requirit processum, nec vllam causæ cognitionem, vt sententia ipsa suum sequatur effectum: sed solum requirit crimen esse perpetratum: & eo ipso sine vltiori cognitione est sententia super illud à iure latâ. Sententia hominis vt iusta sit, requirit processum & causæ cogni.

cognitionem, quia debet iudicare secundum allegata & probata. Si sententia à iure lata non requirit processum nec causæ cognitionem, sed solâ delicti perpetrationem consummatam, ergo quotienscunque fuerit perpetratum crimen, propter quod est excommunicatio à iure lata, toties illius criminis perpetrator erit eo ipso excommunicatus, quanuis illius crimen sit occultum. Consequentia ista est manifesta, quia per hoc quod crimè est occultum, non tollitur quòd verè sit crimen, aut quòd verè sit perpetratum: & inde necessariò sequitur, vt nihil illius perpetratori desit ad sententiam excommunicationis sustinetam. Contra hanc rationem argui potest, quod si illa esset efficax sequeretur inde nunquam sententiam excommunicationis posse ab homine dari contra peccatorem occultum: quia cum ille sit occultus, non poterit iudex contra illum via iuris procedere, nec crimè illius poterit per testes probari. Falsitas autem huius consequentiæ probatur per cap. Quidam maligni spiritus, 5. qu. 1. vbi beatus Gregorius priuat communionem corporis & sanguinis quandam, qui libellum famosum contra Castorium eius notarium nocturno silèrio in publico ciuitatis loco posuit, & si illud percipere attentasset, anathematis ultione percussit. Antequam ad hoc argumentum respõdeam, prænotare oportet dupliciter contingere posse peccatorem aliquem esse occultum. Potest quidem esse vt peccator sit occultus, simul & crimen eius: ita vt non solum ignoretur peccator criminis, sed crimen ipsum. Alio modo potest peccator esse occultus, ita vt crimen sit manifestum, sed ignoretur quis sit illius criminis autor. Si primo modo peccator sit occultus, vt non solû sit occultum illum fuisse criminis autorem, sed etiam crimen esse perpetratum: tunc non poterit iudex sententiam excommunicationis contra illum vllò modo dare. Ratio enim naturalis cogit, vt iudex non possit excommunicare illum, quem penitus ignorat crimen aliquòd commississe. Nam (vt cõstat ex illo ordine quem ad excommunicationem ferendam seruandum esse Saluator noster statuit) nõ potest iudex aliquem excommunicare, nisi pro peccato mortali & trina monitione præmissa. At, is qui sic omnino occultus est, non potest ab homine de peccato suo moneri, ergo nec propter illud ab homine excommunicari. De

huiusmodi enim solis occultis intelligendum est ca. Erubescant. 32. dist. & cap. Consuluiti. 2. quæst. 7. & ca. Si omnia. 6. quæst. 1. & cap. Christiana. 32. qu. 5. & cap. Sicut tuis. & cap. Tu nos, de simonia, & reliqui omnes textus, qui dicunt occulta soli Deo seruari ab illo iudicanda. Si vero sermo nunc fiat de peccatore secundo modo occulto, cuius crimine est manifestum, sed nescitur quis sit peccator illius, dico illum bene posse ab homine excommunicari. Et hoc bene probatur per illud supra citatum cap. Quidam maligni spiritus. Quia ille de quo in illo capitulo fit sermo, erat hoc secundo modo occultus, & non primo modo. Nam crimen ab illo perpetratum erat manifestum, quamuis ignorabatur quis esset illius criminis autor. Et expressus probatur per cap. Si sacerdos, de officio iudicis ordinarij. Et hinc (vt Abbas in hoc capitulo ait) oriuntur excommunicationes illæ, quas quotidie à iudicibus inferri videmus propter furta, quorum ignorantur autores. Quia in talibus etsi criminum autores sint in se occulti, sunt tamè aliquo modo manifesti in operibus suis, propterea quod effectus aliquatenus manifestat suam causam, & propter hanc manifestationem potest iudex procedere contra reum, vt illum puniat. Sed cum iudex hoc facere tentat, duo sunt illi maxime necessaria, quorum alterum ipsam excommunicationem præcedere, alterum illam comitari debet. Antequam sententiam excommunicationis iudex contra reum occultum ferat, opus est vt prius illum in genere moneat, sic dicendo. Quicumque hoc aut illud crimen commisit, abstineat: & si damnum intulit, satisfaciat, alioquin excommunicabitur. Et hoc ante notauit glossa in illo cap. Quidam maligni spiritus, sic dicens. Nonne debuit admonitio præcedere excommunicationem, vt. 12. quæst. 2. indigne? Sed fortè hic præcessit: & quia illud tempus hic non adicitur, vsq; ad quod tempus teneatur exire statim tenetur exire: quod si non fecerit, ex quo est in mora, statim inedit in excommunicationem. Hæc in glossa. Sed si bene litera illius cap. inspicatur, facile ex illa constare poterit, quod licet nulla præcesserit monitio, antequam Papa illum priuaret communicatione corporis & sanguinis Domini, tamen præcesserit monitio antequam illum anathematis vitio percuteret. Alterum quod requiritur in ipsa excommunicatione est.

est, vt illum in genere & non nominatim excommunicet. Quia si ipse iudex solus sciret Petrum alius occultum esse furti manifesti autorem, & dominus rei peteret à iudice, vt excommunicationis sententiam contra furem daret, poterit illum in genere & suppresso nomine furis pronuntiare, sed non nominatim illum publicando. Et hoc expressè definitur in illo cap. Si sacerdos, de officio iudicis ordinarij, vbi Papa ad huius sententiæ confirmationem adducit exemplum de Iuda, quem Christus à comunione nominatim repellere noluit, quãuis sciebat illum esse proditorem: sed illum in genere suppresso nomine admonuit dicens. Vnus vestrum me traditurus est.

Circa istos sic occultè excommunicatos siue sint à iure, siue ab homine excommunicati, duo per occasionem annotare decreui. Primum est, quod ille qui sic est occultè excommunicatus tenetur vitare alios, quamuis alij non teneantur vitare illum. Alij quidem non tenentur vitare excommunicatum à iure vel ab homine, antequam nominatim per sententiam contra illum datam sit excommunicatus, nisi illum tantum, qui pro sacrilega manuum iniectione in clericum in sententiam à canone latam ad eum notoriè incidit, vt factum non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo iuris suffragio excusari. Nã Martinus quintus in extrauagante, ad euitanda scandala, quæ Constantiæ edidit, hac benignitate vsus est, vt citra culpam aliquam liceret omnibus & vbicunq; locorum cum excommunicatis à iure vel ab homine in omnibus & per omnia communicare, donec esset per publicam sententiam nominatim declaratus, & nullum casum excepit præter illum de iniectione manuum violenta in clericum. Sed hinc non licet inferre, vt ipse excommunicatus, quãuis occultus sit, non teneatur vitare alios: quia magis (vt dicitur in capitulo. Illud, de cleri. excomm. minist. obligatur excommunicatus ad vitandum alios, quàm alij ad vitandum illum. nam ipse excommunicatus propter proprium delictum, & in pœnam illius obligatur ad vitandum alios. Alij verò non in pœnam sui delicti, sed in pœnam ipsius excommunicati tenentur vitare illum. Et inde sequitur, vt magis peccet ipse excommunicatus communicando aliis, quàm alij communicando illi. Mantentamen sententiam de obligatione occulti excom-

municati ad se subtrahendum à communione aliorum, hac cōditione intelligēdum esse volo, si ille sine scādalo, & sine sui prodicione se ab aliorum cōmunicacione subtrahere possit. Quoniam si absq; peccati sui, aut suæ excommunicacionis manifestacione id facere nō possit, credo quod non obligatur à tali cōmunicacione abstinere: quia sic abstinendo se ipsum proderet, quod nemo facere tenetur, nisi quando talis sui peccati reuelatio esset necessaria ad faciendam restitutionem famæ, quam aliquis iniuste alteri abstulit, prout contingit in casu illius ca. Qui dam maligni spiritus. 3. qu. 1. Nam in casu illo, quia fama, quæ per libellum famosum ablata fuerat, nō poterat plenè restitui, nisi is, qui libellum iactauerat, se ipsum publicasset, & de mendacio contra alium iactato publicè accusasset, ideo Papa Gregorius, cuius est textus ille, præcipit illi, qui libellum famosum iactauit, vt publicè peccatum suum confiteretur, quod si non fecisset, eo ipso esset priuatus cōmunicacione corporis & sanguinis Domini. Si enim talis reuelatio propriæ personæ non esset necessaria ad alienæ famæ iniuste ablatæ restitutionem faciendam nūquam etiam Papa præcipiente se prodere deberet, quanuis (vt glossa malè textum illum intelligens ait) crimen esset manifestum. Nam glossa illic dicit hoc esse speciale in illius criminis detestationem, aut ideo sic præceptum esse vt se publicaret, quia crimen erat manifestum, quāuis autor illius esset occultus. Sed neque fuit speciale ob solam criminis detestationem, neq; ideo præceptum fuit, quia crimen erat manifestum: sed iuste & necessariò sic præceptum est, imò quanuis illi non præciperetur, ipse erat obligatus ad se publicandum: quia non poterat famam, quam iniuste abstulit, restituere, nisi se publicādo. Nam si id per scripturam suo nomine sine testibus subscriptam, facere vellet, scribens in ea se esse illius libelli autorem, & mentitum esse in illo, non plenè satisfaceret famæ, quam iniuste abstulit. Quia meritò quisque suspicari posset illam scripturam esse ab infamato aut ab amicis illius confictam, vt vel sic famæ suæ consuleret. Oportebat igitur se prodere, vt famæ quam abstulit, plenè satisfacere posset; & ideo Papa illud præcepit, quia aliter ille satisfacere non poterat.

Alterum, quod circa occultè excommunicatos mihi videtur

videtur annotatione dignum, est, quod licet excommunicatus sit eo ipso ab omni exercitio actuum legitimorum suspensus, quales sunt, iudicare, testificari, accusare, eligere, electum esse, & reliqui alij similes: tamen si est occultè excommunicatus, ita vt publicè ab omnibus reputetur pro non excommunicato, quidquid in exercitio talium actuum legitimorum fecerit, valet, etiam si postea manifestetur illum fuisse excommunicatum, quando illud fecit. Hanc sententiam docet Richardus in. 4. sent. dist. 18. art. 7. q. 1. in responsione ad secundum principale argumentum. Et probat hanc suam sententiam, primò auctoritate cap. Exceptionem, de exceptionibus, & cap. Consultationibus, de iure patronatus. Deinde addit rationem, dicens. Nisi sic fieri oporteret, multa orientur quotidie animarum pericula, quibus nullus mederi posset. Nam sæpe contingit, vt quis recipiat beneficium ab occultè excommunicato, & si talis collatio beneficii nō esset valida, nec ille audire posset confessiones subditorum, quia non essent illi subditi: nec posset fructus beneficii percipere. Et in multis aliis casibus multa alia similia aut maiora prouenirent animarum pericula. Glossa in cap. Ad probandum, de sententia & re iudicata, huic etiam fauet sententiæ, dicens quod quia cōmuni opinione liber & absolutus habetur & creditur, quidquid interim facit, valet. Et pro hac sententia citat. l. Barbarius. ff. de officio præsidis, & l. primam. C. de testamētis. Addit insuper vnum in speciali Richardus dicens, quod si laenter excommunicatus alicui electioni interesset, & postea ante electi confirmationem detegeretur eius excommunicatio, quanuis propter hoc non irritaretur electio, si electus illo secluso habebat sufficientem suffragiorum aut votorum numerum, tamen suffragium illius reputaretur nullum. Et ideo si votum aut suffragium illius erat necessarium ad complendum sufficientem numerum, illius electio erit inualida propter illius defectum. Si tamen post electionis confirmationem detegeretur cuiuscunque eligētis excommunicatio, nihil obstaret electioni. Panormitanus tamē in cap. Veritatis, de dolo & contumacia, distinguit inter ipsos actus: quia quidā eorum (vt ait) geruntur auctoritate publici officij, vt iudicare, tabellionatus officium, aut procuracionem exercere. De

Richard.

Panormit.

istis dicit generaliter verum esse, quod tales facti per excommunicatum occultum semper valent, siue illi actus sint ciuiles, siue spirituales. Valent instrumenta confecta per occulte excommunicatum, valet electio facta per eum, valet sententia illius, valet collatio baptismi, & ordinis sacri. Sed circa actus ciuiles hoc specialiter annotat, quod si is, in cuius fauorem sunt facti, erat conscius de illa excommunicatione occulta, erunt omnes illi actus retractandi. Neque his obstat quod Papa dicit in cap. Veritatis, de dolo & contumacia, ubi definit alienationem rerum ecclesiasticarum, factam ab episcopo excommunicato, esse nullam: quia ille episcopus, de quo Papa in illo capitulo talem protulit sententiam, erat publice excommunicatus, & ideo alienatio rerum ecclesiasticarum per illum facta, ipso iure erat nulla: si tamen ille fuisset occulte excommunicatus, valisset illa alienatio, & quidquid aliud simile per illum gestum fuisset. Sed est dubitatio de illo qui recepit ordines sacros ab occulte excommunicato, an possit actus illius ordinis sine dispensatione exercere, postquam sibi constiterit episcopum a quo ordines recepit, fuisse tunc excommunicatum. De hac re non inter omnes iurisperitos conuenit. Nam glossa in capitulo, Ab excommunicatis, quæ est prima, dicit quod ille, etsi recipit ordinem, non tamē ordinis executionem. Innocentius tamen in capitulo primo de schismaticis, dicit, quod non solum recipit sacramentum, sed sacramenti executionem, si ille, a quo recepit, erat occulte excommunicatus, aut hæreticus: sed ab ecclesia toleratus. Et certè hæc opinio mihi magis placet, quia sicut in collatione sacramenti non attenditur malitia ministri, sed potentia Dei, qui per malum ministrum confert sacramentum: ita in collatione executionis sacramenti nos attenditur malitia ministri, qui non habet executionem, sed attenditur potentia Ecclesiæ, quæ sacramenti sic suscepti executionem concedere potest. Nam in collatione sacramenti sacerdos aut episcopus est solum minister, & Deus est, qui illud sacramentum confert prout Ioan. Baptista de Christo loquens, dixit. Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit. Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Ad hunc modum in collatione

execu

executionis ordinis Ecclesia est, quæ dat executionem, & episcopus est illius minister. Quandiu ergo Ecclesia ministrum illum tolerat, tandiu per manus illius videtur cedere ordinis executionem. Omnia autem iura, quæ dicunt ordinatos ab excommunicatis non recipere ordinis executionem, interpretanda sunt de publicè excommunicatis, qui ab Ecclesia non tolerantur.

Alij sunt actus ciuiles, qui non geruntur auctoritate publica, sed priuata, vt sunt, emere, vendere, contrahere. Et de istis refert Panormitanus duas opiniones: Alterè Innocenti, dicentis omnes illos actus valere in occulte excommunicato, si non sunt spirituales: sed si sunt spirituales, vt electio, dicit non valere. Alteram opinionem refert, quæ est Hostiensis, dicentem nunquam actus illos ab occulte excommunicato gestos, valere, quando verunt in commodum ipsius excommunicati: sed si cedit in commodum alterius non excommunicati, dicit eos valere. Vt si contractus emptionis & venditionis fiat inter occulte excommunicatum, & non excommunicatum, non valebit contractus, si ille cedit in lucrum excommunicati: sed si ex illo contractu lucratur non excommunicatus, dicit valere contractum. Et hanc suam opinionem confirmare nititur Hostiensis multis rationibus & auctoritatibus: sed eas omnes soluit Abbas in dicto cap. Veritatis, de dolo & contumacia, ubi pro viribus tuetur opinionem Innocenti. Mihi etiam multo magis placet opinio Innocenti, & Hostiensis, sed magis placet sententia Richardi, qui (vt supra retuli) generaliter & indistincte de oibus actibus ab occulte excommunicato gestis, siue sint ciuiles, siue spirituales, dicit illos omnes valere, etiã si postea detegatur illius excommunicatio. Nã de electione in speciali dicit esse validã, si confirmatio illius electionis fiat, dum est occulta eligentis excommunicatio.

Tertia principalis conclusio. Quicumq; commisit crimen aliquod, quod, propter quod est à iure decretã pœna suspensionis, aut depositionis, aut irregularitatis, est liber ab omni tali pœna, si crimen illius est omnino per accidens occultum. Hæc conclusio sic generaliter prolata cõceditur multis iurisperitis: sed glossa in ca. vltimo, de tēporibus ordinationis, excipit ab illa irregularitate ex homicidio contractam: quia homicida, quantumlibet

occul

occultus (vt illa ait) ministrare non potest, etiã post penitentiam. Er hanc suam sententiam probare nititur per cap. vltimum, de temporibus ordinationum, & per capit. Inquisitionis, de accusationibus. Et glossæ consentit Summa Syluestrina in titulo. Homicidium, 3. quæst. 8. Summa Angelica citat quendam Vincentium dicentem, quod si homicidium est omnino occultum, & egit penitentiam, ministrare potest in ordine suscepto, & promoueri ad alium superiorem sine dispensatione. Quia (vt ait) Ecclesiæ non est obnoxius, cum peccatum illius sit occultum, vt dicitur in cap. Christiana, 32. quæst. 5. nec tenetur Deo, quia iam illi per penitentiam satisfecit. Huic Vincentij opinioni (vt eadem Summa Angelica refert) consentiunt alij duo, videlicet Ioan. & Laud. hoc tantum addentes, quod dispensatio episcopi sit necessaria, quauis Papæ dispensatio nõ requiratur. Et eandem opinionem tuetur Abbas in capit. Ex tenore, de temporibus ordinationum, sed in suæ opinionis declaratione est aliquantum obscurus. Dicit enim, quod si crimen homicidij est omnino occultum, vt distinguitur contra probabile, id est, sic occultum, vt nullatenus possit legitime probari, tunc si habeatur respectus ad legem promotionis publicam, non est opus aliqua dispensatione, vt promoueatur ad ordines sacros, & in susceptis ministrat. Si verò respiciamus legem conscientie informatam ex lege positua, tunc dicit necessariam esse dispensationem, non tamen declarat quis possit talem dispensationem dare, an episcopus, an solus Papa.

Summa Angelica in titulo, Homicidij, quinto, quæstione prima, declarat sententiam Abbatis esse intelligendam de dispensatione episcopi, ita vt illa sola sufficiat vt homicida omnino occultus, quauis voluntarius posset in susceptis ordinibus ministrare, & ad superiores promoueri. Et reddit causam ipsa Summa Angelica, quare hæc episcopi dispensatio sit necessaria, sic dicens. Ne quis constituat se iudicem in causa propria, existimando omnino occultum, quod fortè non est. Sed in verbis Abbatis est vnum difficile intellectu, videlicet quid ille appellat legem conscientie informatam lege positua. In principio illius cap. Ex tenore, dicit legem conscientie informatam aliquando à lege diuina, aliquando à lege positua.

Ex

Ex quibus verbis videtur colligi illum ponere tertiam quandam legem, videlicet legem conscientie distinctam à lege diuina, & à lege humana, quam solum ille appellat posituam. Deinde, legem ipsam posituam distinguit in duas partes, quarum vna informat. (vt ille loquitur) conscientiam, altera publicum iudicium. Itaq; legem conscientie informatam lege positua ille dixit, pro eo quod nos Theologi alijs verbis clarioribus dicere solemus, legem humanam, quatenus respicit forum conscientie. Est ergo sententia Abbatis quod si homicida occultus agat in foro iudiciali petendo promoueri ad ordines aut ministrare in susceptis, non indiget dispensatione, vt alterum horum iuridice petere possit: quia licet dispensatione careat, non poterit illi petitio denegari. Sed licet non possit in foro iudiciali repelli, quia occultum est crimen illius, ille tamen, quia optime agnoscit crimen suum, in foro conscientie sine dispensatione episcopali aliquod illorum agens, peccat. Et hanc Abbatis opinionem, quæ (vt dixi) est etiam Vincentij, & Ioan. & Laud. amplectitur Summa Angelica, & dicit illam esse notatu dignam.

In hac controuersia fateor me diu fuisse dubium, & ne scisse in quam me verterem partem, propterea q; quælibet illarum multos & doctos habet tutores, qui illam multis testimonij ex iure canonico sumptis probare contendunt. Sed postquam rem ipsam diligenter perscrutatus sum, & textus ex vtraque parte pro se oblato accuratius inspexi, non potui nõ probare hanc Abbatis & aliorum eiusdem factionis sententiam, propterea quod plures & fortiores mihi videntur esse pro illa quam pro alia rationes. Nam in illo cap. Ex tenore, de temporibus ordinationum, quæstio est de illo, qui peccatum aliquod occultum tam graue commisit, quod si publicum esset, degradaretur ab ordine, quem suscepit, & amplius non posset ad superiores ordines promoueri. Et nullum exprimitur in quæstione peccatum, sed omne in confuso proponitur peccatum sub prædicta circumstantia vestitum. Huic quæstioni Papa respondet, mandans vt illius peccati per petratorem condigna penitentia imponatur, & suadeatur illi vt parte penitentiae peracta, ordine suscepto utatur, quo contentus existens, ad superiores amplius non ascendat. Verum tamen quia peccatum erat occultum, præcepit.

cepit Papa, vt si promoueri uoluisset, nulla ratione prohiberetur. Et in hac responsione Papa non excepit homicidium, sed sicut quaestio de crimine in confuso praedicta circumstantia uelut sine vlla expressione quaesuit, ita etiam Papa de omni crimine talem circumstantiam habente, sine vlla exceptione respondit. At si homicida excipiendus esset, Papa illum expresse excepisset, prout alias illum fecisse ostendimus. Vbi igitur lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, prout dicitur in cap. Solita. §. Notandum, de maioritate & obedientia, & l. Imperator. ff. de postulando. Praeterea, etsi illius capituli litera esset dubia, illam tamen deberemus iuxta benigniorem sensum interpretari, vt dicitur in regula, In poenis, de regulis iuris, libro sexto. Constat autem benigniorem esse illius capituli interpretationem, si dicamus etiam homicidium perinde ac reliqua crimina in illo comprehendi, & homicidium non esse ab illa vniuersali definitione exceptum. Oportet igitur literam illius capituli ita interpretari, vt ab illius definitione non excludamus homicidium. Rursum, multi sunt textus in iure canonico, qui apertissime docent Ecclesiam de occultis criminibus non capere vindictam, vt in ca. Sicut tuus, & in cap. Tua nos, de simonia, & cap. Christiana. 32. q. 5. At si homicida omnino occultus eo ipso incideret in suspensionem & irregularitatem, iam Ecclesia caperet de crimine omnino occulto vindictam. Deinde, quod hanc nostram opinionem fortissime confirmat, est, quod nullus est in toto iure canonico textus, qui homicidam omnino occultum excipiat ab ea lege & conditione, qua reliqua crimina suspensioni & irregularitati obnoxia tenent. Ergo sicut alia, quae sunt omnino occulta, sunt libera ab omni suspensione, & irregularitate, ita oportet vt etiam homicidium, quum fuerit omnino occultum, sit liberum ab omni suspensione, & irregularitate. Na cap. Inquisitionis, de accusationibus, quod glossa & alij, qui contrariam tuerentur opinionem, pro se citant, nullo modo illis fauet, quonia in illo capitulo (vt ex illius litera apertissime constat) non fit sermo de crimine omnino occulto, sed de crimine penes occulto, prout est illud, quod licet possit aliquibus paucis testibus comprobari, nondum tamen fuit deductum ad publicum iudicium. Na quaestio, quae in illo capit. proponitur

Papae

Papae ab illo definitenda, est solum de crimine per secretam inquisitionem probato, de quo si quis fuisset in iudicio accusatus & convictus, deponeretur propter illud. Et huic quaest. respondet papa, in homicidio, & simonia, & aliis similibus, si quae forte alia sunt, quae ordinis executionem suscepti, aut retentionem beneficij post peractam penitentiam impedirent, esse id faciendum per viam inquisitionis, quod fieret, si per viam accusationis procederetur. Sed quod per viam inquisitionis probatum est, iam non est omnino occultum, vt nunc de occulto loquimur. Et inde constat longe aliud esse negotium quod in illo cap. definitum est, ab illo, quod nunc in praesentiarum tractamus. Si homicidium est non omnino, sed penes occultum, fateor illud non excusari a suspensione aut irregularitate. Et hoc est aliquid non parum, in quo homicidium & simonia reliqua crimina excedunt: quia reliqua omnia crimina, quauis non sint omnino sed solum penes occulta, excusantur a suspensione & irregularitate. Et haec sola est intentio illius cap. Inquisitionis, quae longe alia est ab intentione nostrae praesentis disputationis, in qua solum de peccato omnino occulto differimus. Proferat adhuc alia opinio pro se cap. Quaestum, de temporibus ordinationum, sed hoc non magis probat quam cap. Inquisitionis, de quo nunc differimus. Nam etiam in illo cap. Papa differit solum de illis criminibus, quae sunt penes occulta, id est, quae non sunt ordine iudiciario comprobata, vel alias notoria non sunt: & de istis definit quod non debent impedire illorum auctores, ne post penitentiam in iam susceptis vel suscipiendis ordinibus ministrent. Ab hac sententia excipit solos reos homicidij, & ita videtur haec decretalis aliquid magis concedere quam illa, quae est in illo citato cap. Inquisitionis. Quia illa excipit etiam simoniam perinde ac homicidium: haec autem, quae ponitur in ca. Quaestum solum excipit homicidium. Et ita ista, velut posterior, videtur pro hac parte reuocare illam priorē. Na illa, quae est in ca. Inquisitionis (vt ex illius inscriptione constat) fuit edita ab Innocentio papa huius nominis tertio: haec autem, quae est in cap. Quaestum, fuit edita a Gregorio Papa huius nominis nono, quem constat esse Innocentio posteriorem. Est ergo solum homicidij crimen inter illa, quae non sunt notoria, quod non excusat illius auctorem a suspensione irregularitate.

Sed

Sed hoc nihil obstat nostrae sententiae, quia nos dicimus crimen homicidii tunc solum esse ab irregularitate excusatum, quando fuerit omnino occultum.

Consilium
Trident.

Postquam ego opus hoc in publicum edideram, conuocatum est iterum a Iulio Papa huius nominis tertio concilium generale Tridenti, quod a Paulo tertio illius praedecessore fuerat suspensum. Sessione igitur quarta huius concilii sub Iulio habita, multi canones ad mores pertinentes dati sunt, quorum septimus ad homicidii poenam spectat, & sequentibus verbis exprimitur. Cum etiam qui per industriam occiderit proximum suum per insidias, ab altari auelli debeat, qui sua voluntate homicidium perpetraverit, etiam si crimen id nec ordine iudicario probatum, nec alia ratione publicum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad sacros ordines promoueri possit, neque illi aliqua ecclesiastica beneficia, etiam si curam non habeant animarum, conferri liceat: sed omni ordine ac beneficio & officio ecclesiastico perpetuo careat. Si vero homicidium non ex proposito sed casu, vel vi vim repellendo, ut quis se a morte defenderet, fuisse commissum narretur, quam ob causam & ad sacrorum ordinum & altaris ministerium & beneficia quaecunque ac dignitates iure quodammodo dispensatio debeat, committatur loci ordinario, aut ex causa metropolitano seu viciniorepiscopo, qui non nisi causa cognita & probatis precibus ac narratis, nec aliter dispensare possit. Haec tenus concilium Tridentinum. Hoc igitur decreto dato iam mea sententia, quam proximè protuleram iuxta verum antiquorum canonum sensum, necessario est reicienda, & eam ex nunc reicio, quia Ecclesiae nouum decretum statuenti necessario obedire oportet. Ex hoc tamen nouo concilio Tridentini decreto vehementer persuadetur meam sententiam de poena homicidii occulti fuisse ante hoc concilium magis conformem iuri canonico antiquo. Nam si ex antiquo iure homicidium omnino occultum incurrisset poenam irregularitatis, non fuisset opus aliud de hac re in concilio Tridentino statuere decretum.

Ex hac tertia conclusione infero, quod si filius presbyteri ex matre coniugata genitus sciat secretè per virtutem parentis relationem se non esse filium mariti matris suae, sed filium presbyteri, dummodo hoc sit omnino occultum,

tum, poterit sine ulla dispensatione ad sacros ordines promoueri, & beneficium curam animarum habens recipere. Hoc corollarium probatur, quia si crimen occultum, propterea quod occultum est, non inducit suspensionis aut irregularitatis poenam in ipso criminis auctore, multo iustius est, ut illa non inducat in alio, qui non est particeps peccati. Praeterea, causa propter quam crimen occultum non inducit irregularitatem est, ne propter hanc causam infametur peccator, qui erat occultus: sed etiam diffamaretur, si pro filio esset petenda dispensatio, ac si pro se ipso peti deberet: ergo sicut ipse excusatur propterea quod crimen suum est occultum, ita etiam filius excusabitur propterea quod crimen parentum est occultum, ne hac ratione aliquis illorum infametur.

Iuxta ea, quae in hac tertia conclusione principali diximus de auctoribus criminum occultorum, qui excusantur ab irregularitatibus, in quas incidissent, si crimina publicè commisissent, dicere etiam oportet de violatione ecclesiae, quae indiget reconciliatione. Nam si crimen, per quod fuit violata ecclesia, est omnino occultum, non est opus ecclesiam reconciliare, sed absque reconciliatione poterunt in ea diuina celebrari mysteria, etiam ab eo, cui crimen aliis occultum fuit in secreto reuelatum. Hac sententia docet doctor subtilis Scotus in quarr. sent. dist. 13. quaest. secunda: & post illum Ioan. Andreas in cap. v. nico, de consecratione ecclesiae, lib. 6. & glossa in eodem loco, quae pro hac sententia nihil aliud ex iure canonico affert, nisi quod ecclesia non iudicat de occultis. Potest etiam haec sententia probari ex ipsa ratione consecrationis aut reconciliationis ecclesiae. Nam ecclesia (ut docet sanctus Thomas) non ideo consecratur, quia illa sit gratiae susceptiua, sed quia ex ipsa consecratione assequitur quandam spiritualem virtutem, per quam apta redditur diuino cultui, ut videlicet homines deuotionem aliquam ex loci reuerentia concipiant, per quam paratiores fiant ad diuina peragenda.

Duplici itaque ratione (ut ille ait) templum materiale consecratur. Prima est, ut per illam consecrationem repraesentetur sanctificatio, quam ecclesia Catholica toto orbe terrarum diffusa consequuta est per passionem Christi. Altera est, ut per illam ostendatur quanta sanctitas sit necessaria, ut quis Deum in se dignè suscipere debeat. Et idem

Scotus,
Ioannes
Andreas.

Tho. 5. p. q.
83. art. 3.

dicendum est de reconciliatione ecclesie consecratae, quae postquam sanguinis, aut seminis humani estificata, aut a quovis modo violata fuerit, est iterum consecrata, ut dicitur in ca. ecclesiis, de consecratione, dist. 1. 2. Aliis enim reconciliationis aut consecrationis post violationem tamen multo ceremoniarum apparatu ornata, non ideo fit, quia templum illud materiale sit capax peccati, sed ad hunc finem potissimum dicitur, ut irde intelligat peccator, qui templum cordis sui, quod iuxta Pauli doctrinam per peccatum violauit, quanta diligentia illud mundare & purificare debeat, ut Deum in illo digne suscipere possit. Si talis ecclesie reconciliatio non propter ipsam fit, sed propter solos peccatores erudiendos, ut inde discant se propter peccatum effectos esse Dei hospitio indignos: inde colligi videtur talem materialis templi reconciliationem non esse faciendam, quando peccatum fuerit occultum. Quia per illam reconciliationem non possunt peccatores doceri, quantum oporteat eos laborare ad mundandum corda sua. Nam cum peccatum sit adeo occultum, ut manifestari non possit, non intelligitur talem reconciliationem in odium peccati fieri. Sed dubium est, si crimen esset non omnino sed penes occultum, ita ut pauci scirent crimen esse commissum, & auctor illius non esset de crimine accusatus, an tunc oporteret ecclesiam reconciliare. Ego credo quod non, quia si crimina omnia propter homicidium, & simoniam, secundum aliquos, cum sunt non omnino, sed penes occultata, excusant (ut diximus) illorum auctores ab omni suspensione & irregularitate, multo magis excusabit templum materiale, quod nullum commisit peccatum, nec est capax illius, ab obligatione reconciliationis. Et potest probari per cap. Significasti, de adulteris, in quo ecclesia reconciliari praecipitur propter hoc, quod mulier adultera publice coram iudice suum adulterium detexit. Ex quo a contrario sensu videtur sequi, ut quando crimen non fuerit publicum, non sit opus reconciliatione. Publicum autem hoc loco idem est quod notorium: Sed nunquid, si post celebrationem missae in tali ecclesia factam, publicaretur in iudicio crimen, & fieret notorium, quod ante missae celebrationem fuerat occultum, oportet hinc ecclesiam reconciliare? Credo quod non: quia celebratio missae, quae post secretam violationem successit praesufficiens

sufficiens reconciliatione tunc erit reputanda. Nam cum per missae celebrationem Deus ipse corporaliter in ecclesia assistat, talis corporalis assistentia sufficere mihi videtur ad omnem purgationem, & reconciliationem perficiendam.

Quarta principalis conclusio. Quicumque commisit aliquod crimen, propter quod est aliqua poena civilis ipso iure imposita, est crimen sit omnino occultum, non est liber ab illa poena. Poenam civilem hic dico illam, quae non est pure ecclesiastica, prout est excommunicatio, suspensio, depositio, irregularitas, neque est poena corporalis. Poenam ergo civilem appello iam solam, quae est circa diuitias, aut laica officia, aut dignitates laicas.

Circa hanc conclusionem sic declarata varia est doctorum sententia. Abbas in capit. Absolutos, de hereticis, citat Philippum quendam dicentem, tunc haereticum occultum incidere in poenam a iure impositam, quando illius haereticis probari potest, quia tunc potest manifestari, licet actu non sit manifestata. Post huius Philippi sententiam refert Abbas Ioan. Andream tenere eandem opinionem, hac tamen addita conditione, quod processum fuerit ad probationes: quia probatio (ut ait) facit delictum manifestum, ut in cap. Cum olim, de verborum significatione. Si tamen non esset processum ad probationes, dicit illum non esse poenae subiectum. Hi duo, Philippus & Ioan. Andreas in hac sunt sententia concordantes, ut si delictum sit omnino occultum, non incidat in poenam illius capit. Absolutos, de hereticis. Hanc sententiam etiam docet Ioan. Gerson in lectione tertia de vita spirituali anime. Verum hic non videtur loqui de illo occulto, de quo nos impraesentiarum loquimur, sed de illo occulto, de quo in prima principali conclusione loquuti sumus, quod videlicet intra cordis secreta laet. Eandem Ioan. Andream sententiam tenet Summa Angelica in titulo, haereticus, §. decimo quinto. Eadem fauet Summa Sylvestrina in titulo, Haereticis, primo, quaestione octaua. Abbas tamen in praedicto loco contrariam sententiam docet, statuens regulam generalem, quae sic ait. Poena ipso iure imposita afficit delinquentem quantumcumque occultum. Andreas Tiracuellus in commentariis super. l. Si vnquam, in verbo, Reuertatur, Codice de reuocandis donationibus,

Abbas

Ioannes
Andreas,

Gerson.

Tiraquell.

eandem statuit regulam generalem, & ad illius probatorem citat Dominicum in cap. Perpetuo, versus super dubio glossa, de electione, lib. 6. Hæc Abbatis sententiam, quatenus solum hæreticum respicit, ego tutatus sum in illo opere, quod de iusta hæreticorum punitione edidi, lib. 2. capit. septimo. Nunc verò quia non de solo crimine hæresis, sed de omni crimine occulto dissero, illam vniuersaliter statuere decreui, dicens cum Abbate penam civilem ipso iure impositam afficere delinquentem, quauis crimen illius sit omnino & per accidens occultum. Hæreticus igitur, & læsæ maiestatis reus, & quiuis alius similis criminis auctor, quauis crimen illius sit omnino occultum, est ipso iure priuatus dominio bonorum suorum. Et potest hoc probari per capitulum. Accusatus. §. In eo verò casu, de hæreticis, lib. 6. vbi papa præcipit vt procedi ad confiscationem bonorum hæretici, qui dum viueret, non fuerat per sententiam declaratus. In quibus verbis id annotare oportet, quod Papa non præcipit vt post mortem bona confiscentur, sed vt procedatur ad confiscationem per solam sententiam criminis declaratiuam. Ex quo aperte conuincitur, bona illius, quædo viuerebat, & peccatum fuerat occultum, esse extunc confiscata; quia alias post mortem illius quædo peccatum fuit detectum, non satis esset sententia criminis declaratiua, sed oporteret illius bona per sententiam à iudice lata publicare & confiscare. Præterea, probatur hæc conclusio eadem ratione, qua superius probauimus secundam conclusionem principalem, quæ de excommunicatione disserit.

Qui crimen aliquod occultum commisit, & verè consummavit, habet in se quiddam iure requiritur vt incidat in penam ipso iure contra illud crimen inflictam. ergo ille necessariò, tali lege stante, incidet in illam penam. Consequentia ista est notissima, & assumptum per hoc probatur, quod ad executionem penam à iure latam non requiritur processus, nec cognitio causæ: quia alias sententia à iure lata nihil differret à sententia per iudicem ferenda: sed solum requiritur vt crimen sit consummatum & post criminis consummationem ipso iure infligitur pena. Quando autem crimen est occultum, æquè potest esse consummatum, ac si committeretur in publico. ergo tunc etiam incidet in penam illius criminis auctor, ac si peccasset in publico. Quia nihil aliud ad penam à iure inflictam (vt dixi)

dixi) requiritur, nisi vera criminis consummatio. Fortè illi qui dicunt ad executionem sententiæ à iure latam semper esse necessariam sententiam criminis declaratiuam, respondebunt non satis esse quod crimen sit consummatum, vt quis incidat in penam à iure inflictam, sed requiri sententiam declaratiuam criminis, qua data, iam crimine erit notorium, & non occultum. Hæc tamen responsio nullatenus minuit huius nostri argumenti vires. Quia licet iuxta illorum opinionem requiratur sententia criminis declaratiua, ad hoc vt fiscus bona apprehendat, non tamen requiritur talis sententia ad hoc vt hæreticus sit priuatus dominio bonorum suorum. Quia omnes illi, præter solum Archidiaconum, fatentur hæreticum à die commissi criminis esse priuatum dominio bonorum suorum, quauis non sit extunc priuatus possessione illorum.

Ad solam igitur priuationem possessionis secundum illos, requiritur sententia criminis declaratiua, & non ad priuationem dominij. Si ad priuationem dominij non requiritur sententia criminis declaratiua, ergo quando crimen hæresis, aut læsæ maiestatis, aut aliud simile fuerit occultum, auctor illius erit ipso iure priuatus dominio bonorum suorum. Quia ad illam penam nulla requiritur criminis sententia, aut causæ cognitio, sed sola criminis consummatio, quæ etiam est in occulto, sicut in publico. At, illa dominij priuatio est, quæ ipso iure contra talia crimina infligitur, & non priuatio possessionis: quia hæc per iudicis sententiam infligitur. Vera est ergo nostra quarta principalis conclusio, quæ dicit omnem criminis occultè consummati auctorem incidere in penam à iure propter illud crimen inflictam. Si pena esset à iudice inferenda, tunc manifestum est in illa non posse incidere peccatorem occultum, quia iudex debet iudicare secundum allegata & probata. Quando ergo iura dicunt Ecclesiam non iudicare de occultis, nec de illis vindictam sumere, intelligenda sunt de iudicio ab homine faciendo, quia ille antequam iudicet requirit causæ cognitionem, quam non potest de criminibus occultis habere. At in iudicio aut sententia iuris bene potest Ecclesia iudicare de occultis, quæ extra cordis secreta prodierunt, quia ad tale iudicium ferendum, nulla requiritur facti cognitio. Contra hæc omnia fortè aliquis mihi obiciet, quod ex

SS 3 proba

probatione huius quartæ conclusionis destruitur tertiâ principalis cõclusio, quæ liberat occulti criminis cõsummatorem ab irregularitate & suspensione. Nam eodem modo arguetur suspensio aut irregularitas quæ eipso iure inthicta, non requirit processum nec causæ cognitionem, sed solû crimen consummatum, quod cum ita bene consummetur in occulto sicut in publico, ita bene causare oportebit irregularitatem si cõmittatur in occulto ac si committeretur in publico. Fateor quidẽ, & negare nõ possum, quod si argumento & sola ratione, & non auctoritate & decreto esset hæc res definienda, idẽ dicere oporteret de irregularitate, & suspensione, quod de excommunicatione in secunda conclusione principali diximus, & nunc in hac quartâ principali conclusione de aliis civilibus penis asserimus. Sed iura per indulgentiam & benignitatem voluerunt hoc expressẽ permittere criminibus occultis, vt illorum auctores a suspensione & irregularitate, quæ ex illis prouenire possent, essent liberi. Et quia hanc libertatem circa alias penas iura noluerunt criminibus occultis apertẽ cõcedere, oportet necessariõ iuxta iuris depositionem facere, quod in Clementina, Exiui de paradyso. §. Porro, ait. Vbi aliquid alicui generaliter prohibetur, quod expresse non cõceditur, intelligitur denegatum. Hoc igitur loco sicut in aliis multis verum esse probatur quod glossa dicit in regula, In penis, de regulis iuris, libro sexto. In penis non valet argumentum ad similia, quod potissimum veritatem habet in lege poenali, quæ sententiam continet latam. Et huic loco etiam seruit, id quod libro primo, capitulo septimo, me dixisse memini. In lege poenali potissimum veritatem habere, id quod legislator dicere solet. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nec tamen ideo hæc dixit, quod sine vlla ratione decretum esse credam, vt criminis occulti auctor & consummator sit liber a suspensione & irregularitate, & non ab aliis penis. Nam magna hæc videtur esse ratio vt sic decerneretur, quia nisi ita fieret, innumera orirentur pericula animarũ, & valde multi scrupulũ quotidie suscitarentur, qui hominum conscientias vehementer vexarent. Vt igitur hæc animarum pericula tollerentur, & iusta conscientis securitas daretur, iuste & rationabiliter ecclesia noluit peccatores

tores omnino occultos subiici suspensionibus; & irregularitatibus; Et quia circa alias penas non tot, neque tanta imminuebant animarum pericula, ideo noluit illas peccatoribus occultis dimittere.

Circa has penas in quas peccator occultus incidit, annotare oportet vnum simile illi quod circa excommunicatum occultum superius dixi. Si quis tabellio aut quis alius in simili officio constitutus commisisset crimẽ, propter quod esset ipso iure priuatus officio quãdiu crimen esset occultum, non teneretur renitiare officio suo, si id sine famæ suæ dispendio facere nõ potest, quia non debet seipsum infamare. Nam ob hanc causam (vt capite decimo huius secundi libri in solutione primi argumenti dixi) si res quæ possidetur esset non solũ dimittenda, sed etiam alteri reddenda, non teneretur illam reddere, si illam sine famæ suæ iactura reddere nõ posset. Deinde, si ille tabellio propter famæ periculum nõ renuntiat officio, quãuis sit ipso iure priuatus illo, quãdiu tamen crimen est occultum, & officium retinet, valebunt instrumenta per illum confecta. Idem prorsus dicendum est, si prætor propter crimen aliquod occultum esset ipso iure priuatus officio, quia omnia quæ illo tempore gessit, nisi alia ratione infirmantur, erunt propter publicam utilitatem valida, quæ nihil prorsus valerẽt, si crimen esset publicum. Hoc apertẽ docet Angelus de Perusio in Authentica de incestis nuptiis, numero quinto, & pro hac sententia citat. l. Barbarius ff. de officio prætoris. Possunt etiam pro eadem sententia adduci ea quæ in secunda principali conclusione diximus ad probandum actus legitimos ab occulte excommunicato gestos, esse propter publicam utilitatem validos.

Ab hac nostra quartâ principali conclusione excipiendam esse censeo infamiam, quoniam, et si inter penas civiles illa sit numeranda, & aliquando ipso iure inferatur, si tamen crimen fuerit omnino occultum, nunquã propter illud in talem incidet penã. Quia sicut fama ex publica bonorum operum notitia oritur, ita etiam infamia quæ est illi cõtraria oritur ex publica notitia criminis perpetrati. Et hoc apertẽ probatur per id quod Callistratus iuriconsultus ait in. l. Cognouimus. ff. de variis & extraordinariis cognitionibus. Existimatio, inquit ille, est

Angelus
de Perusio.

DE POTEST. LEGIS POENAL.

est dignitatis illæ sicut status legibus ac moribus comprobatus, quæ ex delicto nostro auctoritate legum aut innuitur aut confirmatur. Hæc ille. Ex quibus verbis constat famam ex bonis moribus, infamiam vero ex delicto nasci. Neutrum autem sine publica rerum notitia contingit, quod aperte offendit Virgilius dicens,

Virgil. 4.

Eneid.

Exemplo Lybiæ magnas ita fama per vrbes.
Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Cicero.

Et Cicero ad Quintum fratrem scribens dixit. Quod ita esse constanti fama atque omnium sermone celebratum est. Et idem in Topicis dixit. Fama vulgi quoddam multitudinis testimonium est. Ex quibus omnibus constat famam esse publicam bonorum existimationem, & infamiam esse publicam existimationem, quæ de crimine alicuius habetur. Et inde apertissime conuincitur, ut si crimen sit omnino occultum, in nullam propter illud incidat facti infamiam. Nam de iuris infamia aliter dicere oportet, propterea quod illa ex vulgi opinione, aut existimatione non pendet. Et inde sequitur, ut per criminis occultationem ab illa non liberetur.

F I N I S.

